

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

**ЛЬВІВСЬКИЙ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС**

№ 6 2019

**Видавничий дім
«Гельветика»
2019**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Приходько Г. І., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології, факультет іноземної філології, Запорізький національний університет

Члени редколегії:

Александрук І. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов хіміко-фізичних факультетів, Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Андрейчук Н. І., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура, Львівський національний університет імені Івана Франка

Архангельська А. М., доктор філологічних наук, професор кафедри славистики Університету імені Ф. Палацького в Оломоуці (Оломоуц, Чеська Республіка)

Бабелюк О. А., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Бистров Я. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Бігунова Н. О., доктор філологічних наук, професор кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Бялик В. Д., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Вікторія Альберт (Viktória Albert), доктор філософії (лінгвістика), професор, кафедра англійської мови та літератури, Університет прикладних наук імені Яноша Кодолані (Будапешт, Угорщина)

Гайдук С. Є., кандидат філологічних наук, доцент, ад'юнкт, Природничо-гуманітарний університет в м. Седльце (Седльце, Польща)

Дідух Л. І., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Іванченко М. Ю., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Калита А. А., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри теорії, практики та перекладу французької мови, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Козлова Т. О., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри англійської філології, Запорізький національний університет

Колегаєва І. М., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри лексикології і стилістики англійської мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Коляса О. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри германських мов і перекладознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Марчишина А. А., доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський

Мацевко-Бекерська Л. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури, Львівський національний університет

Мелько Х. Б., кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської і німецької філології та перекладу імені професора І. В. Корунця, Київський національний лінгвістичний університет

Морозова О. І., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Осовська І. М., доктор філологічних наук, професор, декан факультету іноземних мов, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Пальчевська О. С., кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Петлюченко Н. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовної підготовки, Одеський державний університет внутрішніх справ

Приходченко О. О., кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування, Запорізький національний університет

Самохіна В. О., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Смаглий В. М., кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри «Філологія», Одеський національний морський університет

Строченко Л. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри лексикології і стилістики англійської мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Тищенко О. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Яхонтова Т. В., доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів, Львівський національний університет імені Івана Франка

Включено до переліку наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з філологічних наук (Наказ Міністерства освіти і науки України № 1714 від 28.12.2017)

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет за рішенням вченої ради Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (протокол № 6 від 21.12.2019 р.)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Сайт видання: www.philologyjournal.lviv.ua

ЗМІСТ

Viktória Albert. FROM SOV TO SVO: A COMPLETE BREAKDOWN IN LAW AND ORDER?.....	7
Білецька Т. О., Гаврилюк О. О. КАТЕГОРІЯ ОЦІНКИ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ ЖІНОЧОГО ГЛЯНЦЕВОГО ЖУРНАЛУ: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ ВИМІР.....	12
Боклах Д. Ю. ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ТИПИ ЛОКУСІВ МІСТА У ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА: ПОЕТИКА ХУДОЖНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛОКАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ТОПОСУ	18
Випасняк Г. О. РЕСТАВРАТОРИ ТРАВМАТИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ: ТИПОЛОГІЯ ОБРАЗУ.....	27
Голик С. В. КОНЦЕПТ <i>OLD AGE</i> В НАУКОВІЙ КАРТИНІ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ).....	32
Грон Ю. Г. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ КОЛЬОРОМ ЧОРНИЙ У АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	39
Губич П. В. СОМАТИЧНА МЕТАФОРА У ПОЖЕЖНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ, ПОЛЬСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ.....	44
Didukh L. I. DIFFERENT SYMBOLS IN STEPHEN KING'S NOVELS: A LINGUOPROETIC ASPECT	48
Давидова Т. В. АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ <i>GOD</i> У ВІКТОРІАНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ	53
Дзикович О. В., Весельська Р. В. ТЕКСТИ ПІСЕНЬ СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКИХ ВИКОНАВЦІВ У ДЗЕРКАЛІ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ.....	60
Дзикович О. В., Рибкіна О. В. ФУНКЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА ПОЛІТИЧНОГО ГУМОРУ У РОЗВАЖАЛЬНИХ МЕДІАФОРМАТАХ.....	66
Дзядик Ю. І. ОДНОРІДНІ ПРИСУДКИ У ЗАГАЛЬНІЙ ТЕОРІЇ ПРО ПРЕДИКАТНІ СИНТАКСЕМИ.....	73
Запорожська Д. М. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ УКРАЇНИ У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ СУЧАСНИХ РОК-ГУРТІВ.....	79
Ізотова Н. П. ПРИЙОМ ОПОВІДНОЇ МАСКИ В ІГРОВІЙ СТИЛІСТИЦІ РОМАНІВ ДЖ. М. КУТЗЕЕ	85
Кауза І. Б. ДУМКА У ДУМЦІ У СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОМУ МОДЕЛЮВАННІ ТЕКСТОПРОСТОРУ РОМАНІВ МАРГАРЕТ ДРЕББЛ.....	91
Козлова Т. О., Седакова М. В. КОНЦЕПТ <i>LOVE</i> В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ ТАНЦЮВАЛЬНО-СПОРТИВНОМУ ДИСКУРСІ	96
Козлова Т. О. РОЛЬ БРИТАНСЬКОГО ДІАЛЕКТНОГО СУБСТРАТУ У ФОРМУВАННІ НОВОЗЕЛАНДСЬКОГО ВАРІАНТУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	101
Корнєлаєва Є. В. ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ СЛОГАНІВ	107
Костенко В. Г., Сологор І. М. ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИНТАКСИЧНИХ ЗАСОБІВ У ФОРМАХ ПОІНФОРМОВАНОЇ ЗГОДИ НА СТОМАТОЛОГІЧНЕ ВТРУЧАННЯ.....	113
Кришталь С. М. КОНВЕРСІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО МЕТАФОРИЧНОГО ЗБАГАЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	122
Левченко Т. М. ДІАЛЕКТНА ПОБУТОВА ЛЕКСИКА У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	127
Лесінська О. М. ДОСЛІДЖЕННЯ ОНОМАСТИКОНУ ХУДОЖНЬОГО ПРОСТОРУ ТЕКСТІВ Д. Г. ЛОУРЕНСА.....	132
Лещенко Т. О., Жовнір М. М., Бондар Н. В. ТИПОВІ ПОМИЛКИ В СИНТАКСИСІ НАУКОВОГО СТОМАТОЛОГІЧНОГО ТЕКСТУ.....	137
Ликова К. І. ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ	144
Марінашвілі М. Д. СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТИВНОЇ МОДАЛЬНОСТІ У КНИЗІ ОЛІВ'Є МАНЬІ "DESSINE-MOI UN PARISIEN".....	148
Myronova N. V. EXPANSION DES CODES CULTURELS AU LANGAGE NATUREL.....	153
Олейнікова Г. О. ОСОБЛИВОСТІ ФРАКТАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕМПОРАЛЬНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ У ТВОРАХ НАУКОВО-ФАНАСТИЧНОГО ЖАНРУ.....	157

Остапчук Я. В. МОДАЛЬНІСТЬ РЕЧЕНЬ З ФАКТИВНИМИ ПРЕДИКАТАМИ.....	163
Попко І. А. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ <i>ДАР</i> В ТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ.....	168
Рижа У. В. МОЖЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОПОВІДНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ В ПЛАНІ ФРАЗЕОЛОГІЇ.....	173
Руднянин О. І. ЩОДЕННИКИ ОЛЕКСИ ІЗАРСЬКОГО: ТЕМИ І МОТИВИ.....	180
Скрипник Н. І. СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	186
Слаба О. В. ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОРЕКТНОСТІ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ.....	192
Смаглій В. М. ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРИФЕРІЙНОЇ ЗОНИ НОМІНАТИВНОГО КОНЦЕПТУ <i>WORD</i>	197
Стефанова Н. О. СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ІМЕНІ МАТРИЧНОГО АКСІОКОНЦЕПТУ <i>TRUTH</i>	203
Топчій О. Ю. ПАЛІТРА ВІДТІНКІВ КОЛОРОНОМЕНУ <i>ЧЕРВОНИЙ</i> У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ	209
Царьова І. В. ДІЯЛЬНІСНО-ОНТОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ СТРУКТУРИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЮРИДИЧНОГО ТЕКСТУ.....	214
Черниш А. Є. ДЕСТРУКТИВНИЙ ПАТОМЕХАНІЗМ ПСИХІКИ ГЕРОЯ У РОМАНІ С. ПРОЦЮКА «ТОТЕМ».....	221
Шапочкіна О. В. РАНЖУВАННЯ ПРЕДИКАТІВ СТАНУ НА ПОЗНАЧЕННЯ СПРИЙНЯТТЯ У ДАВНЬОГЕРМАНСЬКИХ МОВАХ.....	227
Шевченко Т. М. АВТОБІОГРАФІЗМ В ЕСЕЇСТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ МАХНА.....	232
Широкова І. І. ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЧАСУ В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІЙ КАРТИНІ СВІТУ ВІЛЬЯМА БЛЕЙКА.....	239
Шуляк І. М. ПРАГМАТИЧНЕ ТРАНСПОНУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ.....	246
ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ	250

CONTENTS

Viktória Albert. FROM SOV TO SVO: A COMPLETE BREAKDOWN IN LAW AND ORDER?.....	7
Biletska T. O., Havryliuk O. O. EVALUATION CATEGORY IN MODERN ENGLISH DISCOURSE OF WOMEN'S GLOSSY JOURNAL: LINGUOPRAGMATIC ASPECT	12
Boklakh D. Yu. CIVILIZATION TYPES OF LOCUSES OF THE CITY IN THE CREATIVE WRITING OF T. SHEVCHENKO: POETICS OF THE ARTISTIC ORGANIZATION OF LOCAL ELEMENTS OF TOPOS.....	18
Vypasniak H. O. TRAUMATIC MEMORY RESTORERS: IMAGE TYPOLOGY	27
Holyk S. V. CONCEPT <i>OLD AGE</i> IN THE SCIENTIFIC WORLD VIEW (BASED ON ENGLISH MEDICAL TERMINOLOGY)	32
Hron Yu. H. LEXICO-SEMANTIC FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE COLOR BLACK IN ENGLISH	39
Hubych P. V. SOMATIC METAPHOR IN FIREFIGHTING TERMINOLOGY OF UKRAINIAN, POLISH AND ENGLISH LANGUAGE	44
Didukh L. I. DIFFERENT SYMBOLS IN STEPHEN KING'S NOVELS: A LINGUOPOETIC ASPECT	48
Davydova T. V. ACTUALIZATION OF THE <i>GOD</i> CONCEPT IN THE VICTORIAN BELLES-LETTRES DISCOURSE	53
Dzykovich O. V., Veselska R. V. LYRICS OF CONTEMPORARY GERMAN ARTISTS IN THE MIRROR OF SPEECH CULTURE	60
Dzykovich O. V., Rybkina O. V. FUNCTIONAL SPECIFICITY OF POLITICAL HUMOR IN ENTERTAINMENT MEDIA FORMATS	66
Dzyadyk Yu. I. HOMOGENEOUS PREDICATES IN THE GENERAL SYNTACTIC THEORY	73
Zaporozhska D. M. UKRAINE'S IMAGE VERBALIZATION IN POETRY OF MODERN ROCK-POETS	79
Izotova N. P. NARRATIVE MASK IN LUDIC STYLISTICS OF J. M. COETZEE'S FICTION	85
Kauza I. B. THOUGHT IN THOUGHT IN THE STRUCTURAL-SEMANTIC MODELING OF TEXT SPACE OF MARGARET DRABBLE'S NOVELS.....	91
Kozlova T. O., Siedakova M. V. THE CONCEPT <i>LOVE</i> IN THE ENGLISH-SPEAKING DANCESPORT DISCOURSE.....	96
Kozlova T. O. THE ROLE OF THE BRITISH DIALECT SUBSTRATUM IN NEW ZEALAND ENGLISH DEVELOPMENT.....	101
Korneliaieva Ye. V. LEXICAL AND GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS IN TRANSLATION ENGLISH ADVERTISING SLOGANS	107
Kostenko V. H., Solohor I. M. FUNCTIONAL AND PRAGMATIC PECULIARITIES OF SYNTACTIC TOOLS IN TEMPLATES OF INFORMED CONSENT FOR DENTAL INTERVENTION.....	113
Kryshthal S. M. CONVERSION AS A SOURCE OF METAPHORICAL ENRICHMENT IN ENGLISH	122
Levchenko T. M. DIALECT EVERYDAY LEXIS IN MASS MEDIA	127
Lesinska O. M. STUDY OF ONOMASTICON IN THE TEXTS OF D.H. LAWRENCE'S FICTION SPACE	132
Leshchenko T. A., Zhovnir M. N., Bondar N. V. THE MOST COMMON MISTAKES IN THE SCIENTIFIC DENTAL SYNTAX.....	137
Lykova K. I. GENDER ASPECT OF LITERARY TEXT LINGUISTIC RESEARCH	144
Marinashvili M. D. SYNTACTIC MEANS OF REALIZATION OF SUBJECTIVE MODALITY IN THE BOOK "DESSINE-MOI UN PARISIEN" BY OLIVIER MAGNY	148
Myronova N. V. EXPANSION OF CULTURAL CODES IN NATURAL LANGUAGE	153
Oleinikova G. O. FRACTAL ORGANIZATION OF THE TEMPORAL PERSPECTIVE IN THE WORKS OF THE SCIENCE-FICTION GENRE.....	157
Ostapchuk Ya. V. MODALITY OF THE SENTENCES WITH FACTIVE PREDICATES.....	163

Popko I. A. VERBALIZATION OF THE CONCEPT GIFT IN THE TEXT OF THE UKRAINIAN, ENGLISH AND FRENCH TALE.....	168
Ryzha U. V. POSSIBILITIES OF TRANSFORMATION OF NARRATIVE PERSPECTIVE IN TERMS OF PHRASEOLOGY	173
Rudnianyn O. I. OLEKSA IZARS'KYI'S DIARIES: THEMES AND MOTIVES	180
Skrypnyk N. I. SOCIOCULTURAL COMPETENCE AS A COMPONENT OF LANGUAGE TRAINING OF SPECIALISTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS	186
Slaba O. V. WAYS OF GENDER CORRECTNESS ACHIEVEMENT IN MODERN GERMAN	192
Smaglii V. M. THE RESEARCH OF THE PERIPHERAL ZONE OF THE WORD NOMINATIVE CONCEPT.....	197
Stefanova N. O. SEMANTIC STRUCTURE OF THE MATRIX AXIOCONCEPT NAME TRUTH.....	203
Topchy O. Yu. SHADE PALETTE OF COLOR NOMINATION RED IN THE LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD.....	209
Tsarova I. V. ACTIVE-ONTOLOGICAL CONCEPT OF THE STRUCTURE OF MODERN UKRAINIAN LAW TEXT	214
Chernysh A. Ye. DESTRUCTIVE PATOPROCESS OF THE HERO PSYCHOLOGY IN S. PROTSYUK'S NOVEL "TOTEM".....	221
Shapochkina O. V. RANKING OF THE PREDICATES OF STATE FOR THE DESIGNATION OF PERCEPTION IN ANCIENT GERMANIC LANGUAGES.....	227
Shevchenko T. M. AUTOBIOGRAPHY FEATURES IN VASYL MAHNO'S ESSAYS.....	232
Shyrokova I. I. PECULIARITIES OF TIME REPRESENTATION IN WILLIAM BLAKE'S INDIVIDUAL WORLDVIEW	239
Shuliak I. M. PRAGMATIC TRANSPOSITION OF SPEECH ACTS IN ENGLISH DISCOURSE.....	246
PUBLICATION REQUIREMENTS.....	250

FROM SOV TO SVO: A COMPLETE BREAKDOWN IN LAW AND ORDER?

Viktória Albert

PhD in Linguistics,

Full Professor at the Department of the English Language and Literature,

Kodolányi János University,

Frangepán str., 50-56, 1139 Budapest, Hungary

The present article attempts to shed light on the external and internal influences behind the shift of synthetic SOV towards analytic SVO word order pattern. Furthermore, it also discusses a variety of reasons why SOV remained around for so long well into the Middle and Early New English periods. There is a general consensus that the right-branching SVO word order is universally preferred over an SOV order. The shift from a SOV to an SVO word order, which is basically the change from a verb-final word order towards a word order in which the verb is placed in the medial position, is one of the most elaborate and striking in the history of Indo-European languages with English being one of them. The SOV word order stayed around for centuries in English mainly because of the strong Latin and Christian influence. When England was converted by the Romans, not only was the new religion introduced but also the Bible and, of course, Latin. In the years that followed, many churches, monasteries, and scriptoria were built across the country where monks, priests, and scribes were educated to read and write in Latin in order to be able to preach Christianity together with the Roman missionaries. So, the sole language of the Church became Latin which was unknown to almost 99% of the population of England.

Key words: *language change, word order, Latin, SOV (subject-object-verb), SVO (subject-verb-object), Old Norse, Old English, Middle English, Early New English.*

Introduction. Unlike before the 1960's, the past decades of the 20th and 21st centuries are characterized by a considerable attention to sentence study in diachronic and synchronic perspective and especially to the shift of dominant word order in the Old and Middle English simple sentence. A relatively large number of outstanding linguists [7; 8; 9; 11; 12; 15; 17; 18; 25] have dealt and still deal with this topic each attempting to identify the major causes and outcomes of grammaticalization which is "not only a syntactic change, but a global change affecting also the morphology, phonology, and semantics" [21, 160].

The purpose of the study. The principle goals of this article are to discuss the indispensable role of the Latin influence and several limitations regarding the first translations of the Bible into English in maintaining the SOV word order whilst the language had already been drifting towards the SVO due to the levelling and disappearance of morphological inflections. Since this process resulted in the coexistence of various word order patterns in the simple sentence during the Old and Middle English periods, the paper further aims to show that the changes of such tremendous scope are not abrupt, but rather measured and consistent.

Methods of the research: philosophical enquiry which allows to critically analyse and synthesise research conducted in the field of word order development in English.

Research findings. Since language is dynamic and it is constantly changing, this means that this change can "affect an entire system or subsystem of the language" [23, 9] and at a various pace. In other words, "Generation by generation, pronunciations evolve, new words are borrowed or invented, the

meaning of old words drifts, and morphology develops or decays. The rate of change may vary from one place to another but whether the changes are faster or slower, they do happen and they happen for a good cause" [16; 20, 1]. Slowly but steadily, "they build up until the "mother tongue" becomes arbitrarily distant and different. After a thousand years, the original and new languages will not be mutually intelligible" [27].

Besides, one tiny language change may result in a series of events leading to the restructuring of the whole language system, but in a way that these alterations will become interdependent and reciprocal. Thereby, it was the stress shift from the last to the first syllable in Proto-Indo-European language which triggered this long-lasting and systematic change. Gradually, initiating certain morphological reorganization, the stress shift managed to completely transform the syntax of the English language.

There is a general consensus that the right-branching SVO word order is universally preferred over an SOV order. The shift from a SOV to an SVO word order, which is basically the change from a verb-final word order towards a word order in which the verb is placed in the medial position, is one of the most elaborate and striking in the history of Indo-European languages with English being one of them. Li, for instance, also supports this view and regards this shift as "the most drastic and complex category of syntactic change" [19, 2].

According to many accounts, Old English is an OV, that is a verb-final, language, and the movement from OV to VO is usually described as an abrupt grammatical reanalysis occurring at a definite period in Old English. Of course, there is no such thing as

“a certain point” because “it should be obvious that a language cannot change its basic word order overnight” [9, 17299]. Yet, languages do not work that way. A change of such kind does not happen suddenly and in all the dialects simultaneously, but it rather entails a transition period of a certain duration which involves a “synchronic competition between two grammars” [25, 258].

Normally, there is a phase in which more several word orders are used in between periods of relatively rigid word order. Word order change is then all about frequency of use. The word sequence that is used the most in this period of comparatively “free” or flexible word order slowly establishes itself as the new basic word order of a language simply because it is reanalysed as such when the former is used less and less frequently [9; 25]. This switch begins before Old English and continues well into the Middle English period and onwards.

Historically, SOV is a much older word order. Old English inherited it from Proto-Indo-European, which sustained all through Old Germanic. In his own words, Givón concludes that the overwhelming majority of languages which currently do not exhibit any traces of SOV syntax “can be reconstructed via a judicious use of internal and comparative methods, to a period usually not earlier than 6000-7000 B.C.” [10, 275]. Hence, the VO grammar, which is “derivable from OV base structure” [7, 150], emerges early in the Old English period, and competes with the old existing OV grammar throughout these periods until the old system decays.

However, it does not mean that SVO is non-existent in Old English. In fact, there is countless evidence of this pattern’s recruitment in literary texts throughout this period, but it is not yet as commonplace as the verb-final word order [4, 44; 14, 87-90]. By the end of Old English, a tendency towards verb-second order can be clearly observed, and during Middle English this process speeds up as a response to the demise of many grammatical inflections.

Indeed, if nouns, adjectives, verbs, and adverbs no longer contain much grammatical information that inevitably leads to an ambiguous structure, the language system immediately responds and initiates a compensation for this loss of information in order to maintain clarity once provided by the inflections. For instance, *The girl likes the cat* can be interpreted as SVO or OVS. As a result, turning to analytical means appears quite practical and becomes fundamental. Therefore, the application of prepositions, auxiliaries and, finally, the fixation of SVO word order secure the relationship among constituents in the sentence by eliminating morphological ambiguity between the subject and the object [6; 12]. Due to this case syncretism, Modern English, even though exhibiting some remnants of OV, is surely a VO language and relies heavily on word order to convey essential grammatical information.

Why was SOV in use for so long? The SOV word order stayed around for centuries in English mainly

because of the strong Latin and Christian influence. When England was converted by the Romans, not only was the new religion introduced but also the Bible and, of course, Latin. In the years that followed, many churches, monasteries, and scriptoria were built across the country where monks, priests, and scribes were educated to read and write in Latin in order to be able to preach Christianity together with the Roman missionaries. So, the sole language of the Church became Latin which was unknown to almost 99% of the population of England.

Nevertheless, the Church intentionally kept the Bible out of reach for its devotees. According to Foot, the Church aspired to supervise every single aspect of every member of the population’s lives. As a matter of fact, “the Church regulated lives by controlling what people did during the day and what they did in bed” [3]. That is why, it forbade its translation into English and discouraged people from reading and interpreting it for the fear that it would be perceived in a way that may not be favourable for the Church.

Moreover, the scribes were not very competent either in Latin or Greek. The absence of reliable mono- and bilingual dictionaries was another setback that put many scribes off this activity since they dreaded to twist or falsify the Word of God. In addition, early Old English and Latin shared similar grammars both operating with a very well-developed inflectional system and similar OV word order [2].

It is noteworthy that Old English was already evolving towards the VO-type due to the grammaticalization of its word order towards the end of this period. Nonetheless, the translators were expected to demonstrate a strong adherence to the syntax and vocabulary of the original texts. In most cases, they did keep the verb-final word order well into Middle English for the above stated reasons. Consequently, when some translators tried to retain the Latin word order in their translations, it made no sense in English.

The translators’ attempt to move the literary texts towards the reader was quite a long ordeal due to a large number of limitations. But some were in favour of making their texts more available and made more concessions to the grammar of English by reflecting the teachings of the Bible through spoken word. Such improvement ensured that the laypeople were able to comprehend and, thus, cultivate a personal relationship with God [2].

As it can be seen, not all the translators were apprehensive of the Church and its bloody persecutions but were rather daring and recognized the Bible’s indispensable role in ordinary people’s lives. They had courage and means to modify the text of the Bible in order to bring it closer to ordinary English people even though they knew they risked severe judgement by the Church, persecution, or even death [2].

Why did the word order change? According to Aitchison, the causes of such linguistic change can be divided into two broad categories. On the one hand, “there are external sociolinguistic factors – that is, social factors outside the language system.

On the other hand, there are internal psycholinguistic ones – that is, linguistic and psychological factors which reside in the structure of the language and the minds of the speakers” [1, 134].

Clearly, there were also certain internal and external forces which triggered the switch to a VO order in English. As it has been mentioned above, the restructuring of the whole system towards SVO had already begun in Proto-Germanic due to the stress shift initiating their morphological fading and then to the loss of endings resulting in the final fixing of SVO. Thus, the language was gradually losing its synthetic character and was turning analytic, where grammatical relationships in the sentence started to be expressed by a stricter word order implementing the large use of prepositions and auxiliaries [4, 32; 7, 49].

Conversely, English was subject to different external influences which acted as distinct triggers for the development of VO. In this sense, Norman French did not bring any significant syntactic innovations that were as striking as the introduction of new lexical items [11, 21]. Old Norse, for instance, exercising a substantial influence on English, was also a synthetic language and had a complex system of suffixes. When the Vikings arrived in Britain, their task was to communicate with the Anglo-Saxons as this was primarily “an oral world” [22]. Generally, all language changes emerge in speech first, and only after are they introduced in writing. As a result, this was the case with a VO distribution in English.

The switch towards SVO was governed by both conscious and subconscious bias. To support the view expressed above, Crystal in his *You Say Potato* speaks about “accent accommodation” also known as “accent buddies” [5]. He emphasizes that people are prone to change their way of speaking several times during their lifetime. This means that this switch can be conscious, ie., when the speaker is governed by the feeling of shame towards one’s own accent or dialect, or by the desire to fit in. Alternatively, this change can also be subconscious, that is with no specific intent on the speaker’s side. So the claim: “I will sound a bit more like you, and you will sound a bit more like me, and it is the accent way of saying, “We are buddies”” [5] appears to be more than relevant in such circumstances, and one can speak of “dialect accommodation” as well.

Therefore, as Hickey puts it, “contact situations have a number of further consequences for the languages involved. If contact is accompanied by extensive bilingualism then there is a distinct tendency for both languages to simplify morphologically to a more analytic type” [13, 53].

In support of this theory, it is necessary to mention that the Old Norse and English roots were more similar than their inflections. When these peoples talked to each other, all those inflections must have been very confusing for both parties. As this being quite tempting, the speakers of Old English and Old Norse just started to leave the endings off consciously and

subconsciously in order to facilitate comprehensibility and communication since the languages at that point were mutually intelligible “on account of their close relationship within the family of Germanic languages” [26, 82; 22]. This certainly led to the implementation of the restricted SVO word order accompanied by the extensive use of prepositions and auxiliaries in order to avoid miscommunication.

Additionally, in those places where the Vikings were densely concentrated, intermarriages were quite common, and children who were born into such families became the native speakers of this rendered and “incomplete English” [22]. To endorse this view, much written evidence has been found which attests to the fact that the loss of endings started exactly in the Northumbrian dialect spoken in the very same area where these foreigners were accumulated. This implies that all these oral linguistic innovations occurred in the North first, but towards the end of the Middle English period spread across the country and, finally, were codified in writing.

Of course, this would not have happened without the speakers of the language. In this case the anthropological perspective related to language change seems quite relevant. Quoting Ottenheimer, “There are many factors influencing the rate at which language changes, including the attitudes of the speakers toward borrowing change. When most members of a speech community value novelty, for example, their language will change more quickly. When most members of a speech community value stability, then their language will change more slowly. When a particular pronunciation or word or grammatical form or turn of phrase is regarded as more desirable, or marks its users as more important or powerful, then it will be adopted and imitated more rapidly than otherwise... The main thing to remember about change is that, as long as people are using a language, that language will undergo some change” [24, 276].

Conclusions. Overall, it is important to highlight that the loss of endings in English is not ultimately the result of contact with Old Norse. The Scandinavians just reinforced and accelerated the internal process which had already begun in Old Germanic caused by the stress shift in Proto-Indo-European dialect. Due to the dialect contact between northern and southern varieties of English, the word order started to gradually manifest the same innovative features in all the dialects. This new feature which appeared in speech first, centuries later became the correct usage and was codified in writing as standard. All things considered, this was the perfect “recipe for what eventually became Modern English” [22].

Further research within word order change in English could include, for instance, studying these developments in a diachronic perspective based on the non-extended and extended types of the absolute infinitive construction in Middle English, Early New English and Modern English.

ЛІТЕРАТУРА

1. Aitchison, J. (2001). *Language Change: Progress or Decay?* 3rd ed. Cambridge University Press.
2. Albert, V. (2018). On the margins of translation: a brief overview of early manuscript production and translation in Britain. *Freeside Europe Online Academic Journal*, Kodolányi János University. Issue 8. Retrieved from: <http://www.kodolanyi.hu/freeside/issues/issue8>
3. Christianity in Britain. (2014). BBC: Religions. Retrieved from: https://www.bbc.co.uk/religion/religions/christianity/history/uk_1.shtml.
4. Crystal, D. (2003). *Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press. 499 p.
5. Crystal, D., Crystal, B. (2014). *You Say Potato. A Book About Accents*. London: Macmillan Publishers Ltd.
6. Dunton-Downer, L. (2010). *The English Is Coming!: How One Language Is Sweeping the World*. New York: Simon & Schuster. 326 p.
7. Fischer, O. et al. (2000). *The Syntax of Early English*. Cambridge: Cambridge University Press. 340 p.
8. Gelderen, E. van. (2018). *Analyzing Syntax Through Texts: Old, Middle, and Early Modern English*. Edinburgh University Press Ltd. 192 p.
9. Gell-Mann, M., Ruhlen, M. (2011). The Origin and Evolution of Word Order. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 108, 17290-17295. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3198322/>; <https://doi.org/10.1073/pnas.1113716108>
10. Givón, T. (1979). On Understanding Grammar. New York: Academic Press. 271-305.
11. Haeberli, E. (2002). Inflectional Morphology and the Loss of Verb Second in English. In: *Syntactic Effects of Morphological Change*. Ed. by D. Lightfoot. Oxford: Oxford University Press. 88-106.
12. Hawkins, J. A. (2015). *A Comparative Typology of English and German: Unifying the Contrasts*. Routledge.
13. Hickey, R. *Language Change*. 2-62. Retrieved from: <https://www.uni-due.de/ELE/LanguageChange.pdf>.
14. Hogg, R. (2002). *An Introduction to Old English*. Edinburgh University Press. 163 p.
15. Ingham, R. (2005). Bilingualism and Syntactic Change in Medieval England, *Reading Working Papers in Linguistics* 8, 1-26.
16. Jones, M. & Singh, I. (2005). *Exploring Language Change*. NY: Routledge.
17. Kemenade, A. van. (1997). V2 and Embedded Topicalization in Old and Middle English. In: *Parameters of Morphosyntactic Change*. Ed. by A. van Kemenade and N. Vincent. Cambridge: Cambridge University Press. 326-351.
18. Kroch, A., Taylor, A. (1997). Verb Movement in Old and Middle English: Dialect Variation and Language Contact. In: *Parameters of Morphosyntactic Change*. Ed. by A. van Kemenade and N. Vincent. Cambridge: Cambridge University Press. 297-325.
19. Li, C. (1977). *Mechanisms of Syntactic Change*. Austin: University of Texas Press.
20. Mantiri, O. (2010). *Factors Affecting Language Change*. pdf. Retrieved from: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2566128>, pdf.
21. McMahon, A. M. S. (2009). *Understanding Language Change*. Cambridge: Cambridge University Press. 361 p.
22. McWhorter, J. (2008). *Our Magnificent Bastard Tongue: The Untold History of English*. New York: Penguin Group Inc. pdf.
23. Millward, C. M. (1996). *A Biography of the English Language*. 2nd ed. Harcourt Brace. 479 p.
24. Ottenheimer, H. J. (2009). *The Anthropology of Language: An Introduction to Linguistic Anthropology*, 2nd ed. Belmont: Wadsworth. 372 p.
25. Pitzuk, S. (1996). Old English Verb-Complement Word Order and the Change from OV to VO. *York Papers in Linguistics* 17: 241-264.
26. Townend, M. (2006). Contacts and Conflicts: Latin, Norse, and French. In: *The Oxford History of English*. Ed. by Lynda Mugglestone. Oxford: Oxford University Press. 61-85.
27. *Types of Language Change. Lectures*. Retrieved from: https://www.ling.upenn.edu/courses/Fall_2003/ling001/language_change.html.

REFERENCES

1. Aitchison, J. (2001). *Language Change: Progress or Decay?* 3rd ed. Cambridge University Press.
2. Albert, V. (2018). On the margins of translation: a brief overview of early manuscript production and translation in Britain. *Freeside Europe Online Academic Journal*, Kodolányi János University. Issue 8. Retrieved from: <http://www.kodolanyi.hu/freeside/issues/issue8>.
3. Christianity in Britain. (2014). BBC: Religions. Retrieved from: https://www.bbc.co.uk/religion/religions/christianity/history/uk_1.shtml
4. Crystal, D. (2003). *Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press. 499 p.
5. Crystal, D., Crystal, B. (2014). *You Say Potato. A Book About Accents*. London: Macmillan Publishers Ltd.
6. Dunton-Downer, L. (2010). *The English Is Coming!: How One Language Is Sweeping the World*. New York: Simon & Schuster. 326 p.
7. Fischer, O. et al. (2000). *The Syntax of Early English*. Cambridge: Cambridge University Press. 340 p.
8. Gelderen, E. van. (2018). *Analyzing Syntax Through Texts: Old, Middle, and Early Modern English*. Edinburgh University Press Ltd. 192 p.

9. Gell-Mann, M., Ruhlen, M. (2011). The Origin and Evolution of Word Order. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 108, 17290-17295. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3198322/>; <https://doi.org/10.1073/pnas.1113716108>.
10. Givón, T. (1979). *On Understanding Grammar*. New York: Academic Press. 271-305.
11. Haeberli, E. (2002). Inflectional Morphology and the Loss of Verb Second in English. In: *Syntactic Effects of Morphological Change*. Ed. by D. Lightfoot. Oxford: Oxford University Press. 88-106.
12. Hawkins, J. A. (2015). *A Comparative Typology of English and German: Unifying the Contrasts*. Routledge.
13. Hickey, R. *Language Change*. 2-62. Retrieved from: <https://www.uni-due.de/ELE/LanguageChange.pdf>
14. Hogg, R. (2002). *An Introduction to Old English*. Edinburgh University Press. 163 p.
15. Ingham, R. (2005). Bilingualism and Syntactic Change in Medieval England, *Reading Working Papers in Linguistics* 8, 1-26.
16. Jones, M. & Singh, I. (2005). *Exploring Language Change*. NY: Routledge.
17. Kemenade, A. van. (1997). V2 and Embedded Topicalization in Old and Middle English. In: *Parameters of Morphosyntactic Change*. Ed. by A. van Kemenade and N. Vincent. Cambridge: Cambridge University Press. 326-351.
18. Kroch, A., Taylor, A. (1997). Verb Movement in Old and Middle English: Dialect Variation and Language Contact. In: *Parameters of Morphosyntactic Change*. Ed. by A. van Kemenade and N. Vincent. Cambridge: Cambridge University Press. 297-325.
19. Li, C. (1977). *Mechanisms of Syntactic Change*. Austin: University of Texas Press.
20. Mantiri, O. (2010). *Factors Affecting Language Change*. pdf. Retrieved from: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2566128>, pdf.
21. McMahon, A. M. S. (2009). *Understanding Language Change*. Cambridge: Cambridge University Press. 361 p.
22. McWhorter, J. (2008). *Our Magnificent Bastard Tongue: The Untold History of English*. New York: Penguin Group Inc. pdf.
23. Millward, C. M. (1996). *A Biography of the English Language*. 2nd ed. Harcourt Brace. 479 p.
24. Ottenheimer, H. J. (2009). *The Anthropology of Language: An Introduction to Linguistic Anthropology*, 2nd ed. Belmont: Wadsworth. 372 p.
25. Pitzuk, S. (1996). Old English Verb-Complement Word Order and the Change from OV to VO. *York Papers in Linguistics* 17: 241-264.
26. Townend, M. (2006). Contacts and Conflicts: Latin, Norse, and French. In: *The Oxford History of English*. Ed. by Lynda Mugglestone. Oxford: Oxford University Press. 61-85.
27. *Types of Language Change. Lectures*. Retrieved from: https://www.ling.upenn.edu/courses/Fall_2003/ling001/language_change.html.

ЗСУВ ВІД SOV ДО SVO: НЕЗВОРОТНИЙ ШЛЯХ ДО ПЕРЕВОРОТУ?

Альберт Вікторія

кандидат лінгвістики,

професор кафедри англійської мови та літератури,

Університет Кодолані Янос,

Франгепана, 50-56, 1139 Будапешт, Угорщина

У статті досліджуються лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори, пов'язані зі зсувом синтетичного SOV у бік аналітичного SVO порядку слів в англійській мові. Крім того, у ході дослідження обговорюються можливі причини, через які SOV так довго вживався у середньо- та ранньоновоанглійському періоді. Існує загальна думка, що порядок слів правого розгалуження SVO переважає над порядком SOV. Перехід від SOV до словопорядку SVO, який, в основному, є зміною від дієслово-остаточного порядку слів на порядок слів, в якому дієслово розміщується в медіальному положенні, є одним з найбільш розроблених і яскравих в історії Індоевропейських мов, англійська мова є однією з них. Порядок слів SOV протягом століть зберігався англійською мовою головним чином через сильний латинський та християнський вплив. Коли Англія була перетворена римлянами, була введена не тільки нова релігія, але й Біблія і, звичайно, латинська мова. У наступні роки по всій країні було побудовано багато церков, монастирів та скрипторіїв, де монахи, священики та книжники навчалися читати та писати латинською мовою, щоб мати змогу проповідувати християнство разом із римськими місіонерами. Так, єдиною мовою Церкви стала латинська, яка була невідома майже 99% населення Англії.

Ключові слова: *еволюція мови, порядок слів, латинська мова, SOV (суб'єкт-об'єкт-дієслово), SVO (суб'єкт-дієслово-об'єкт), старо-норвезька, старо-англійська, середньоанглійська та ранньоновоанглійська мови.*

УДК 811.111'42

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-2>

КАТЕГОРІЯ ОЦІНКИ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ ЖІНОЧОГО ГЛЯНЦЕВОГО ЖУРНАЛУ: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ ВИМІР

Білецька Тетяна Олександрівна

кандидат філологічних наук

асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 60, Київ, Україна

Гаврилюк Ольга Олександрівна

кандидат філологічних наук

асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 60, Київ, Україна

У фокусі уваги проведеного дослідження перебувають лінгвопрагматичні характеристики створення аксіологічної площини реалізації категорії оцінки в сучасному англomовному дискурсі жіночих глянцевого журналі. Оцінка визначається в сучасних лінгвістичних розвідках як прагматико-семантична категорія, що втілює комунікативну інтенцію мовця і представляє позитивне чи негативне ставлення суб'єкта до об'єкта. Мета дослідження полягає в теоретичному й практичному обґрунтуванні лінгвопрагматичних особливостей реалізації категорії оцінки в сучасному англomовному дискурсі жіночих глянцевого журналі. Матеріалом дослідження слугували оціночні висловлення авторів статей англomовних жіночих глянцевого журналі *Costopolitan*, *Style Caster*, *Vogue*. Для досягнення мети використано таксономію мовленнєвих актів за типом інтенції мовця, запропонованих Г. Почепцовим, відповідно до якої в сучасному англomовному дискурсі жіночих глянцевого журналі використовуються такі прагматичні типи висловлень: констатив, промісив, перформатив, директив-реквестив, квеситив. Їх вибір авторами журнальних статей пояснюється загальною спрямованістю досліджуваного дискурсу до відтворення ідеалістичного, позитивного образу життя у свідомості реципієнтів, що впливає на домінуюче застосування у виокремлених типах висловлень мовних засобів з інгерентною або контекстною позитивною оцінністю. Мовленнєвий акт входить до структури комунікативного акту й пов'язаний з дискурсивною ситуацією, що визначає цілеспрямованість процесу спілкування. Для імплементації імпліцитних механізмів формування оцінки читача, автори жіночих англomовних глянцевого журналі використовують непрямі мовленнєві акти: непрямий реквестив, непрямий квеситив тощо. Прагматичне навантаження категорії оцінки в дискурсі глянцевого журналі визначається сферою мовної вербалізації, втілюючи взаємозв'язок інформативної, спонукальної й емоційно-оцінної інтенцій висловлення, які впливають на вибір засобу реалізації оцінки для досягнення комунікативної мети. Інформативна ілокутивна сила висловлення авторів статей представлена в констативах, спонукальна інтенція – в непрямих мовленнєвих актах та прямих директивах, емоційно-оцінна мета втілена в змісті всіх мовленнєвих актів, які вміщують категорію оцінки, в імпресивних констативах зокрема з позитивно маркованою лексикою.

Ключові слова: оцінка, прагмалінгвістика, комунікація, мовленнєвий акт, прями / непрямі мовленнєві акти, інтенція, ілокутивна сила висловлення, дискурс жіночого глянцевого журналу.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У розрізі сучасного лінгвістичного антропоцентризму увага науковців прикута до проблеми взаємозв'язку мови з мисленням людини, її емоційним світом, загальнолюдськими та національно-культурними цінностями. Категорія оцінки корелює з особою суб'єкта-мовця й пронизує всі сфери життя людини – онтологічна універсальність досліджуваної категорії [8, 7] посилює інтерес до її всебічного вивчення та спричиняє складнощі

в інтерпретуванні її змісту. Лінгвокультурні й прагматичні особливості ціннісної картини світу [15, 45] відображають аксіологічні орієнтири й домінанти колективного світосприйняття фрагментів соціального середовища [12, 247].

Актуальність дослідження визначається необхідністю вирішення проблеми ідентифікації різнорівневих засобів сучасної англійської мови для вираження категорії оцінки. Окрім того, сучасний англomовний дискурс жіночих глянцевого журналі – найсприятливіше тло для реалізації лінгво-

прагматичних спроможностей оцінки, оскільки він є неординарним мовним середовищем, яке дає авторові статей безмежні потенції для вираження ціннісних орієнтацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аксиологічна площина функціонування мовних одиниць для актуалізації оцінки є об'єктом різноманітних студій лінгвістів (Н. Д. Арутюнова, І. О. Меркулова, М. І. Степаненко), які концентрують увагу на експресивній характеристиці оцінки (В. Г. Гак, Т. А. Космеда), гендерному аспекті оцінної лексики (О. Л. Бессонова, О. М. Токарева) тощо. Особливе місце відведено специфіці вияву категорії оцінки у художньому дискурсі (Т. А. Космеда, Н. М. Сафонова), публіцистичному (С. М. Кривонос), рекламному (М. Л. Крамаренко) та ін.

Важливість прагматичної функції мови обґрунтував О. Потєбня, осмислюючи критерії оцінки художнього тексту і сприймаючи категорію оцінки як таку, що виявляється на різних мовних рівнях. Сутність міжрівневого статусу оцінки полягає в аксиологічній єдності лексико-семантичних, прагматичних і синтаксичних засобів вираження аналізованої категорії [5, 16]. Н. Д. Арутюнова визначає оцінку як розумовий акт, в результаті якого встановлюється відношення суб'єкта до оцінюваного об'єкта з метою визначення його значення для життєдіяльності суб'єкта [1]. У структурі значення слова оцінка може бути складовою денотата або конотації, тобто щодо одних сфер діяльності мовець актуалізує установки логічного сприйняття, щодо інших – чуттєво-образного або раціонально-емоційного за певною ознакою: зовнішністю, особливостями мови, розумовою діяльністю, характером, навичками тощо [14].

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження полягає в теоретичному й практичному обґрунтуванні лінгвопрагматичної специфіки функціонування оцінки в сучасному англомовному дискурсі жіночих глянцевого журналі. Для досягнення мети передбачено виконання таких завдань: вивчення загальних прагматичних механізмів реалізації категорії оцінки; виокремлення типів прямих і непрямих мовленнєвих актів з оцінним навантаженням за характером інтенції продуцентів медіа продукції в досліджуваному типі дискурсу. *Методи* прагматичного й інтерпретативного аналізу підпорядковані розв'язанню сформульованих завдань і відповідають параметрам студійованого об'єкта. *Матеріалом* дослідження слугували оціночні висловлення авторів статей англомовних жіночих глянцевого журналі *Cosmopolitan, Style Caster, Vogue*.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка тісно пов'язана з іншими дискурсивними категоріями – експресивністю, емоційністю й модальністю, але не тотожна їм, а є лише їх фундаментальним складником [5, 15]. Вона дотична до категорій персональності, темпоральності, простору, узагальненості, визначеності, збір-

ності, множинності, загального, одиничного, особливого тощо [8, 10].

Категорія оцінки ґрунтується на протилежно векторних поняттях «позитивне / негативне», вираження яких характеризується різною мірою прояву ознаки [8, 9]. Оцінка, орієнтована на емоційне ставлення до предмета оцінки мовця. Через відсутність конкретного визначення емоцій та їх різноманітність емоційно-оцінна шкала розгалужена, а основна опозиція протиставлення «засудження / схвалення» передбачає трансформовану оцінку «плюс / мінус». У царині позитивної оцінки можливі такі підтипи: пестливість, пустотливість, захоплення, схвалення, співчуття, жартівливість тощо. Тип емоційної негативної оцінки характеризується як осуд, зневага, презирство, лайка, образа [14].

Оцінка є *прагматико-семантичною категорією*, що відображає комунікативну інтенцію мовця та ціннісне навантаження його висловлення як пейоративне, меліоративне чи індіферентне ставлення суб'єкта до об'єкта оцінки [5, 15].

Принцип інтенційно детермінованого підходу до мови є теоретичною основою розділу комунікативної лінгвістики – прагмалінгвістики (або лінгвопрагматики) [4, 245], яка вивчає функціонування мовних засобів у висловленні, цілеспрямоване використання мовних одиниць у комунікації [7, 163; 9, 707; 11, 6], адже саме комунікативна лінгвістика вивчає елементи мови в динамічному аспекті взаємодії.

Комуніканти формулюють висловлення в процесі комунікативного акту, під час якого реалізуються ілокутивні наміри декількох індивідів [2, 318; 13, 12]. Координація індивідуальних дій співрозмовника здійснюється в мовленнєвому акті – цілеспрямованій мінімальній одиниці мовленнєвої поведінки [2, 170], ситуативно та інтенціонально визначеному висловленні продуцента, орієнтованому на певну реакцію адресата [13, 11]. У площині класичної теорії [18; 19] мовленнєві акти вивчаються у вимірі інтенцій з урахуванням умов успішності, яка з огляду на комунікативно-когнітивний підхід вимагає перебування співрозмовників у єдиному комунікативному і когнітивному просторі. У сучасних розвідках з теорії мовленнєвих актів [3, 12] висловлення досліджуються у розрізі їхньої участі в ментальному процесі, оскільки ілокутивна структура висловлення відображає сукупність комунікативних намірів і одночасно картину світу адресанта, який має намір вплинути на мисленнєвий світ адресата [10, 11-13]. У класичній теорії мовленнєвих актів аналізують переважно незалежні висловлення з умовами їх успішності, незважаючи на стратегічну природу реального спілкування. Комунікативно-прагматичний підхід пропонує розглядати взаємопов'язані мовленнєві акти у складі комунікативної ситуації [18, 104], яка визначає цілеспрямованість процесу спілкування [13, 12]. Таким

чином, мовленнєвий акт є елементом комунікативного акту і корелює з комунікативною ситуацією.

Для дослідження прагматичного потенціалу оцінних висловлень у сучасному англомовному дискурсі жіночих глянцевих журналів скористаємось номенклатурою мовленнєвих актів, розроблених Г. Почепцовим, який проаналізував ідеї Дж. Остіна та Дж. Серля [19] та запропонував власну класифікацію мовленнєвих актів на основі лінгвістичної теорії речення, розрізняючи тісно взаємопов'язані структурний, семантичний і прагматичний аспекти. У плані останнього особливої значущості набуває комунікативна інтенція – спрямованість на розв'язання певного комунікативного завдання [6, 161-281]. Відповідно до таксономії *мовленнєвих актів* Г. Почепцова за характером інтенції в сучасному англомовному дискурсі жіночих глянцевих журналів використовуються такі прагматичні типи висловлень:

1) констатив: "*I wanted to take Pro Filt'r beyond skin tone to serve all skin types. Nothing is **more important to me** than making sure that everyone **feels included**," Rihanna said in a statement" (Style Caster, August, 2019) – схвалення продукції у формі ствердження; "*Yes, boxy jeans can be **sexy!**"* (Vogue, July, 2019), "***Happy Birthday, Meghan Markle!**"* (Vogue, August, 2019) – констативи з позитивно оцінними лексичними одиницями (*sexy, happy*) у поєднанні з імпресивним навантаженням у формі окличних речень;*

2) промісив (обіцянка): "*7 Makeup Closet Tours That'll Leave You **Impressed and Overwhelmed**"* (Style Caster, August, 2019) – обіцянка незабутнього туру по магазинам косметики у висловленні з атрибутами '*impressed and overwhelmed*' з інгерентно оцінними позитивно маркованими семами (Style Caster, August, 2019), "*No one will side-eye you, it'll be **fine!**"* (Comopolitan, August, 2019) – обіцянка ('*it'll be fine*') комфорту з позитивно оцінним прикметником *fine* від одягання брендового одягу;

3) перформативи – привітання (*Happy Birthday*) й прощання (*bye*), подяка (*thank you*), вибачення (*Excuse me*) тощо у висловленнях з привабливим для читачів змістом: "*Excuse me while I force my coworkers to help me film a **solid** take on this challenge for the sake of #Content"* (Comopolitan, July, 2019), "*In conclusion: we should all be able to post pics of our bods **free of judgement, bye!**"*, "*Happy Birthday to my **amazing** wife. Thank you for joining me on this adventure!"* (Comopolitan, August, 2019) – у перформативах використовується мовцями позитивно оцінна лексика *solid, for the sake of #Content, free of judgement, amazing*;

4) директиви, ненав'язливі реквестиви переважно: "*When Rihanna released her first foundation for Fenty Beauty, Pro Filt'r Soft Matte Longwear Foundation, fans went **crazy for the shade range and full-coverage formula**. Say hello to Pro Filt'r Hydrating Longwear Foundation"* (Style Caster, August, 2019) – спонування до використання приголомшливо різноманітної ('*fans went*

crazy' – позитивна оцінка) палітри косметичних засобів бренду Pro Filt'r; "*Forget Keeping Up With The Kardashians, we only want to keep up with Kourtney. Kourtney Kardashian's Europe vacation and bikini photos are to die for"* (Style Caster, August, 2019) – директив '*Forget Keeping Up With The Kardashians*' привертає схвальну увагу читачів до особи Кортні за допомогою наступного фразового дієслова *to die for* з контекстно визначеною позитивною оцінкою; "*Talk about the perfect fam getaway!"*, "*Check out these beautiful vacation shots" (Style Caster, August, 2019) – запрошуючи аудиторію до ознайомлення з відпусткою відомої особи, автор залучає до участі в гламурному житті й використовує у реквестивах прикметники *perfect, beautiful* з позитивно маркованою конотацією;*

5) квеситив: "*What's trending in denim right now? That's something of a **trick** question. From high-rise cutoffs to sequin-spangled flares and curve-sculpting skinnies, there's something blue to suit every mood"* (Vogue, July, 2019) – питання використовуються для привернення уваги читача до предмету статті, створення приємної інтриги за допомогою використаних у контекстно утворюючих наступних висловленнях з ситуативно оцінною лексикою – *trick, to suit every mood*.

Менасиви у сучасному англомовному дискурсі жіночих глянцевих журналів не використовуються авторами статей, оскільки погрози не суміщаються з позитивно налаштованим змістом інформації глянцевих видань.

Особливістю дискурсу жіночих глянцевих журналів є його оцінний характер, оскільки він виконує не лише інформаційну, а й прагматичну функції для передавання інформації з установкою на її запрограмовану оцінку аудиторією за допомогою комплексу мовних засобів, поєднуючи стандарт і експресію. Більшість сучасних засобів масової інформації використовують *імпліцитні механізми формування оцінки* для маніпулювання масовою свідомістю [16, 115-116], для чого авторами жіночих англомовних глянцевих журналів активно застосовуються непрямі мовленнєві акти: 1) непрямий реквестив – "*Our mission at STYLECASTER is to bring style to the people, and we only feature products we think you'll love as much as we do"* (Style Caster, August, 2019) – висловлення у формі розповідного речення має на меті заклик до позитивного ставлення читачів до описаного у журналі стилю життя ('*you'll love as much as we do*'); 2) непрямий квеситив: "*I feel like you are like redirecting your **anxiety and stress** or whatever it is on your party or maybe **turning a little older, I don't know**"* (Style Caster, August, 2019) – у висловленні у формі розповідного речення використано фрази '*I feel*' і '*I don't know*', які вказують на інтенцію мовця дізнатись, запитати про ставлення відомої особи до процесу дорослішання '*turning a little older*', що отримує ситуативну негативну оцінку у контексті висловлення.

Прагматичний потенціал мовленнєвого потоку створюється низкою ситуативних факторів: способом подання думки, індивідуальними рисами та національним характером комунікантів. Соціально-оцінне значення висловлення формує його різноманітний і нестандартний конотативний зміст [8, 16].

Поліфункціональний характер категорії оцінки дискурсу глянцевого журналу зумовлений тим, що вона охоплює не лише сферу мовної вербалізації за участі різноманітних засобів, а й комунікативну площину, прагматичну зокрема. У вимірі останньої категорія оцінки взаємодіє з **інформативною, спонукальною й емоційно-оцінною інтенціями висловлення**, які впливають на вибір засобу репрезентації суб'єктивної та об'єктивної оцінки з метою досягнення максимального ілюкутивно-перлокутивного ефекту [5, 16].

Інформативна ілюкутивна сила висловлення присутня в констативах з позитивно маркованою лексикою (як у прикладах, *chic, comfort-oriented, perfect*), які переважають у дискурсі глянцевого журналу: “*She has developed a chic take on the city dog walker look as a result*”, “*And it's easy to understand why – after all, a comfort-oriented sneaker is the perfect accessory for a game of fetch*” (*Vogue, August, 2019*).

Спонукальна інтенція автора статті реалізується за допомогою непрямих мовленнєвих актів та прямих директивів: “*Take a seat at the Captain Whidbey restaurant, where shareable boards have been introduced as an elevated take on the continental breakfast Next, hit the water. The wind is nicer in the morning, says Cheong, who recommends going for a day sail, kayak, or canoe ... Alternatively, head out to catch Dungeness crabs, which are in season during the summer*” (*Vogue, July, 2019*) нашаровування реквестивів виконує функцію інтенсивного залучення читача до зображених у статті подій, позитивне ставлення до яких формується за посередництва лексики з експліцитною та імпліцитною оцінністю – *shareable boards, elevated, nicer, are in season*.

Емоційно-оцінна інтенція присутня в змісті всіх мовленнєвих актів, які презентують категорію оцінки, а особливо в імпресивних констативах: “*Pretty impressive! Now that you've seen how it's truly done, here are some other solid attempts that deserve all the kudos: She did it with ice skates!*” (*Comopolitan, July, 2019*).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Оцінка тлумачиться у сучасній лінгвістиці як прагматико-семантична категорія, яка реалізує комунікативну інтенцію мовця і презентує цінність його висловлення для суб'єкта та позитивне / нейтральне / негативне ставлення суб'єкта до об'єкта. Для вивчення прагматичного аспекту оцінних висловлень у сучасному англомовному дискурсі жіночих глянцевого журналу використано таксономію мовленнєвих актів за характером інтенції мовця, розроблених Г. Почепцовим, відповідно до якої в сучасному англомовному дискурсі жіночих глянцевого журналу використовуються такі прагматичні типи висловлень: констатив, промісив, перформатив, директив-реквестив, квеситив. Їх вибір авторами статей пояснюється загальною спрямованістю досліджуваного дискурсу до створення ідеалістичного, позитивного образу життя у свідомості реципієнтів, завдяки чому у виокремлених типах висловлень переважають мовні засоби з інгерентною або ситуативною позитивною оцінністю. Мовленнєвий акт є елементом комунікативного акту і корелює з дискурсивною ситуацією, яка визначає цілеспрямованість процесу спілкування. Зважаючи на активне використання імпліцитних механізмів формування оцінки читача, автори жіночих англомовних глянцевого журналу застосовують непрямі мовленнєві акти: непрямий реквестив, непрямий квеситив тощо. Функціональне навантаження категорії оцінки в дискурсі глянцевого журналу визначається сферою мовної вербалізації й прагматичної презентації, втілюючи взаємозв'язок інформативної, спонукальної й емоційно-оцінної інтенції висловлення, які впливають на вибір засобу реалізації оцінки з метою досягнення перлокутивного ефекту. Інформативна ілюкутивна сила висловлення авторів статей присутня в констативах, спонукальна інтенція – в непрямих мовленнєвих актах та прямих директивах, емоційно-оцінна мета представлена в змісті всіх мовленнєвих актів, які реалізують категорію оцінки, в імпресивних констативах зокрема з позитивно маркованою лексикою. Результати проведеного дослідження сприятимуть поглибленому вивченню у перспективі інших дискурсивних параметрів категорії оцінки, її когнітивних і семантичних особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений : Оценка. Событие. Факт. Москва : Наука, 1988. 339 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 342 с.
3. Безуглая Л. Р. Когнитивно-семантические основы иллокутивной импликации. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Сер. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов.* Харків : Константа, 2005. № 649. С. 12-17.
4. Булыгина Т. В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики). Москва : Языки русской культуры, 1997. 576 с.
5. Дейна Л. В. Суб'єктивна та об'єктивна оцінка в українському щоденниковому дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2016. 21 с.

6. Иванова И. П. Теоретическая грамматика современного английского языка. Москва : Высшая школа, 1981. 285 с.
7. Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. 350 с.
8. Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики : засоби вираження категорії оцінки в українській та російській мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01; 10.02.02. Харків, 2001. 32 с.
9. Левицкий А. Э. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка. Київ : «АСА», 1998. 362 с.
10. Полюжин М. М. Когнітивно-прагматичні механізми іллокутивних моделей мовлення. *Проблеми романо-германської філології*. Ужгород : Патент, 2002. С. 9-15.
11. Рудик І. М. Комунікативно-прагматичні типи висловлювань зі значенням згоди / незгоди в сучасній англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2000. 19 с.
12. Савчук І. І. Лінгвокультурні й семантико-когнітивні особливості англійської ціннісної картини світу: на матеріалі фразеологічних одиниць на позначення суперництва. *Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 5(73). С. 245-248.
13. Славова Л. Л. Типологія комунікативних невдач (на матеріалі сучасного англійського мовлення). Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. 107 с.
14. Сташкевич І. А. Виразення категорії оцінки на лексичному та синтаксичному рівнях мови. URL : <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all.../all.../6394>.
15. Стернин И. А. Оценочность слова в языке и речи. *Исследования по семантике*. Уфа, 1990. С. 43-51.
16. Федорова Л. Категорія оцінки: до проблеми становлення та вираження в слові (на матеріалі метафор газетно-журнальної періодики). *Українська мова*, 2013, № 1, С. 115-121.
17. Cosmopolitan. URL : <https://www.cosmopolitan.com/>.
18. Leech G. N. Principles of Pragmatics. L.; N.Y. : Longman, 1983. 250 p.
19. Searle J. R. Speech Acts. Cambridge: Cambridge University Press, 1969. 206 p.
20. Style Caster. URL : <https://stylecaster.com/>.
21. Vogue. URL : <https://www.vogue.com/>.

REFERENCES

1. Arutiunova N. D. (1988). Typy yazykovykh znacheniy : Otsenka. Sobytye. Fakt [Language meanings type: Evaluation, event, fact]. Moskva: Nauka [in Russian].
2. Batsevych F. S. (2004). Osnovy komunikativnoi linhvistyky [Fundamentals of Communicative Linguistics]. Kyiv: Vydavnychi tsestr „Akademiia” [in Ukrainian].
3. Bezuhlaia L. R. (2005). Kohnytnvno-semanticheskye osnovy ylokutyvnoi ymplykatsyy [Cognitive-semantic bases of illocutionary implication]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina. Ser. Romano-hermanska filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov. Kharkiv: Konstanta. № 649 [in Russian].
4. Bulyhyna T. V. (1997). Yazykovaia kontseptualyzatsiia mira (na materiale russkoi hrammatyky) [Linguistic conceptualization of the world (based on Russian grammar)]. Moskva: Yazyky russkoi kultury [in Russian].
5. Deina L. V. (2016). Subiektivna ta obiektivna otsinka v ukrainskomu shchodennykovomu dyskursi [Subjective and objective evaluation in Ukrainian diary discourse]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
6. Yvanova Y. P. (1981). Teoretycheskaia hrammatyka sovremennoho anhlyiskoho yazyka [Theoretical grammar of modern English]. Moskva: Vysshiaia shkola [in Russian].
7. Kosmeda T. (2000). Aksiolohichni aspekty prahmalinhvistyky: formuvannia i rozvytok katehorii otsinky [Axiological aspects of pragmalinguistics: formation and development of the evaluation category]. Lviv: LNU im. Ivana Franka, [in Ukrainian].
8. Kosmeda T. A. (2001). Aksiolohichni aspekty prahmalinhvistyky: zasoby vyrazhennia katehorii otsinky v ukrain-skii ta rosiiskii movakh [Axiological Aspects of Pragmalinguistics: Means of Expression of Evaluation Category in Ukrainian and Russian]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01; 10.02.02. Kharkiv [in Ukrainian].
9. Levytskyi A. E. (1998). Funktsionalnye podkhody k klassifikatsyi edinits sovremennoho anhliiskoho yazyka [Functional approaches to the classification of modern English units]. Kyiv : „ASA” [in Russian].
10. Poliuzhyn M. M. (2002). Kohnytnvno-prahmatychni mekhanizmy illokutyvnykh modelei movlennia. Problemy romano-hermanskoi filolohii [Cognitive-pragmatic mechanisms of illocutionary speech models]. Uzhhorod: Patent [in Ukrainian].
11. Rudyk I. M. (2000). Komunikativno-prahmatychni typy vyslovliuvan zi znachenniam zghody / nezghody v such-asnii anhliiskii movi [Communicative and pragmatic types of expressions with the meaning of agreement / disagreement in modern English]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Kharkiv [in Ukrainian].
12. Savchuk I. I. (2019). Linhvokulturni y semantiko-kohnytnvni osoblyvosti anhlo-movnoi tsinnisnoi kartyny svitu: na materialii frazeolohichnykh odynits na poznachennia supernytstva [Linguocultural and semantic-cognitive features of the English value picture of the world: on the material of phraseological units to denote rivalry]. Naukovi zapysky natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Filolohiia». Ostroh: Vyd-vo NaUOA,. Vyp. 5(73) [in Ukrainian].

13. Slavova L. L. (2005). Typolohiia komunikatyvnykh nevdach (na materialy suchasnoho anhliiskoho movlennia) [A typology of communicative failures (based on modern English speech)]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

14. Stashkevych I. A. Vyrzhennia katehorii otsinky na leksychnomu ta syntaksychnomu rivniakh movy [Expression of evaluation category at lexical and syntactic language levels]. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all.../all.../6394> [in Ukrainian].

15. Sternyn Y. A. (1990). Otsenochnost slova v yazyke y rechi [Word evaluation in language and speech]. Yssledovanyia po semantyke. Ufa [in Russian].

16. Fedorova L. (2013). Katehoriia otsinky: do problemy stanovlennia ta vyrzhennia v slovi (na materialy metafor hazetno-zhurnalnoi periodyky) [Evaluation category: to the problem of formation and expression in the word (on the material of metaphors from newspaper and periodicals)]. Ukrainska mova. № 1 [in Ukrainian].

17. Cosmopolitan. URL : <https://www.cosmopolitan.com/>

18. Leech G. N. Principles of Pragmatics. L.; N.Y. : Longman, 1983. 250 p.

19. Searle J. R. Speech Acts. Cambridge: Cambridge University Press, 1969. 206 p.

20. Style Caster. URL : <https://stylecaster.com/>

21. Vogue. URL : <https://www.vogue.com/>

EVALUATION CATEGORY IN MODERN ENGLISH DISCOURSE OF WOMEN'S GLOSSY JOURNAL: LINGUOPRAGMATIC ASPECT

Biletska Tetiana Oleksandrivna

PhD, assistant at English Philology and Intercultural Communication Department

Institute of Philology

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Volodymyrska Street, 60, Kyiv, Ukraine

Havryliuk Olha Oleksandrivna

PhD, assistant at English Philology and Intercultural Communication Department

Institute of Philology

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Volodymyrska Street, 60, Kyiv, Ukraine

The focus of the study is on the linguopragmatic characteristics of creating the axiological content of the semantic evaluation category in the contemporary English discourse of women's glossy magazines. In modern linguistics evaluation is defined as a pragmatic-semantic category that embodies the speaker's communicative intention to represent his positive or negative attitude to the object. To achieve this goal, the taxonomy of speech acts according to the type of communicative intentions by G. Pocheptsov has been used, according to which the following pragmatic types of utterances are used in the modern English language discourse of women's glossy magazines: constative, promissive, performative, directive-requestive. Their choice by the authors of the journal articles is explained by the general orientation of the studied discourse to the reproduction of an idealistic, positive way of life in the minds of the recipients, which influences the dominant use in particular types of language expressions with an inherent or contextual positive evaluation. A speech act is a part of a communicative act structure and is linked to a discursive situation that determines the purposefulness of the communication process. To implement implicit mechanisms for the formation of readers' evaluation, the authors of women's English-language glossy magazines use indirect speech acts: indirect requestive, indirect quesitive, and the like. The pragmatic load of the category of evaluation in the discourse of glossy magazines is determined by the sphere of linguistic verbalization, embodying the interconnection of informative, instructive, and emotionally evaluative intentions that influence the choice of evaluating means to achieve a communicative goal. The informative illocutionary force of evaluative utterances is created by the authors of articles in constatives mostly, the instructive intention - in indirect speech acts and direct directives, the emotional-evaluative purpose is embodied in the content of all speech acts that contain the category of evaluation, as well as in the impressive statements with a positive lexis.

Key words: *assessment, pragmalinguistics, communication, speech act, direct / indirect speech acts, intention, illocutionary force of utterances, discourse of women's glossy magazines.*

УДК 821.161.2Шевченко1/7.08

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-3>

ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ТИПИ ЛОКУСІВ МІСТА У ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА: ПОЕТИКА ХУДОЖНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛОКАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ТОПОСУ

Боклах Дмитро Юрійович

здобувач кафедри української літератури

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

пл. Гоголя, 1, Старобільськ, Луганська обл., Україна

У статті розглянуто цивілізаційні моделі локусів міста творів Т. Шевченка в контексті урбаністичної площини буття людини. Виокремлено семантико-сміслові різновиди локусів та схарактеризовано авторську систему засобів і способів їхнього художнього моделювання. Сакральні-духовні локуси презентують місця дії героїв у просторі особливої святості, що надає відтинку духовності всьому просторовому континууму міста. Оборонно-військові локуси утворюють замкнений простір душі людини та обмежують реалізацію її особистих потреб, а також подекуди захищають людину від лихих сил. Соціально-історичні локуси презентують суспільний і архітектурний колорит доби, стаючи виразниками історіософського бачення подій автором. Культурно-мистецькі локуси утворюють простір особливої чуттєвості до рецепції гуманітарних надбань людства на певному етапі еволюції. Світсько-розважальні локуси репрезентують приватний простір відпочинку людини. Приватні локуси вміщують інтимні подробиці, щоденний простір буття індивіда та його розуміння сутнісних проблем долі. Соціально-побутові локуси відтворюють профанний світ життя героїв у координатах топосу міста, зосереджуючись на буденних проблемах буття. Символічні параметри художнього відтворення локусів пов'язані із глибоким авторським розумінням духовної сутності, телеології місць, які породжують різноманітні асоціації. Цивілізаційні локуси стають свідками доби, історичними універсаліями, крізь які автор передає особистісні інтенції розуміння генези урбаністичного простору різних епох. Простір локусів проіннятий антропоцентричними модусами у сприйнятті топосфери міста, які подекуди одночасно стають маркерами розуміння автобіографізму локальних місць життя письменника. Культурологічний зміст міських локусів у творах будує унікальний конструкт передачі буттєвого досвіду поколінь.

Ключові слова: топос міста, локус міста, цивілізаційні типи локусів, поетика локусів, семіотика, символіка, урбаністичний спосіб буття, поетологія.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Місто – це мікрокосмічне відображення космічних структур, створене за планом і цілеспрямовано за координатами, у центрі якого розташований земний еквівалент точки небесного обертання [2, 60]. Топос міста становить органічну єдність предметно-атрибутивного урбаністичного світу із свідомістю людини, а тому являє собою глобальну психологему сенсів розуміння окультуреного ландшафту міста. У творах Т. Шевченка топос міста займає ключову просторінь знаків, символів, атрибутів урбаністичного способу буття героїв. Функціонування локусів у просторовому континуумі міста дає змогу розглянути творчість письменника в контексті української літературної урбаністики XIX ст. та виділити ключові конфігурації створення топосу міста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Образи, мотиви міста у творчості Т. Шевченка неодноразово ставали предметом досліджень Ю. Барабаша, О. Бороня, Ю. Вавжинської, М. Жулинського, О. Забужко, М. Кодака, В. Фоменко, О. Хоменка на рівні виокремлення урбаністичної проблематики, особливостей художнього відтворення урбаністичного

простору, специфіки взаємодії автора-митця й міського середовища тощо. В. Левицький досліджує параметри міста у творчості Т. Шевченка на рівні структурного розкриття самостійних компонентів міського тексту (знаків, образів міста). Дослідник з'ясовує аксіологічні, іконічні та міфопоетологічні доміанти, притаманні письменницькому осмисленню локусів. Однак характеристика семіотичної природи цивілізаційних типів локусів міста як складників топосу до цього часу – малодосліджений аспект у шевченкознавчому дискурсі. Поза увагою також залишається докладна інтерпретація символіки локусів, що істотно впливає на тлумачення поетики урбанізму в творчості Т. Шевченка.

Формулювання мети й завдань статті. Метою нашої статті є виокремлення цивілізаційних типів локусів міста творів Т. Шевченка як просторових універсумів буття людини в предметному урбаністичному середовищі й докладна інтерпретація поетики їхніх семіотичних і символічних параметрів. З огляду на мету нашого дослідження необхідним стає виконання таких взаємопов'язаних завдань: 1) окреслити атрибутивне значення феномена міста й цивілізації; 2) з'ясувати дефініції понять «топос» та «локус»;

3) класифікувати художні локуси в цивілізаційному універсумі міста; 4) визначити семіозис художньо-естетичних та ідейно-сміслових прийомів творення локусів; 5) схарактеризувати систему авторських засобів моделювання стильових тенденцій організації локусів; 6) здійснити інтерпретацію символіки локусів; 7) проаналізувати антропологічну й чуттєву сфери цивілізаційного ландшафту; 8) з'ясувати культурологічні інтенції формування локального універсуму міста.

Виклад основного матеріалу дослідження. Предметна дійсність міста – сукупність простору тілесної та духовної інтеракції городян. Для міста як соціального організму важливою є інтенсифікація буття городян з огляду на різні цивілізаційні, суспільно-історичні новачії. Цивілізація, міський соціум – усі вони «... в підсумку припускають глибоке і свідоме бажання кожного рахуватися з іншими. Цивілізація – це перш за все воля до співіснування людей» [10, 73], а місто – не житло людей, а якась психічна істота, з настільки ж тривалим і багатим минулим, у якій ніщо раз не виникле не зникає без видимого сліду, у якій початкові фази розвитку продовжують існувати поряд з останніми [11, 157]. Топос міста – це велика одиниця простору, яка презентує поєднання його ландшафтних складників, локусів-психологем у живій і динамічній системі. Топос формулює особливий тип мислення городян на підсвідомому рівні, виходячи з теорії архетипів К.-Г. Юнга, який зводиться до інтуїтивного пізнання окультуреного ландшафту. На думку В. Будного та М. Льницького, локус – образ довкілля, що має велике символічне навантаження, бо служить не лише місцем чи тлом дії, а й засобом вираження певної духовної проблематики, вибудовуючи феноменологічний простір, де людина й ландшафт утворюють єдність [3, 143]. Отже, під локусом міста розуміємо будь-який уведений автором у художній текст малий простір, функційно обмежений темпоральними й просторовими полями, що має видимо / умовно окреслені межі території (вулиця, будинок, театр, кабінет, кімната, університет, церква, ганок тощо). Рецепція локусу створюється за рахунок суб'єктивного бачення героєм (ліричним суб'єктом) конкретного місця в часовій ретроспекції з відсиланнями до буттєвого досвіду, пам'яті, інтуїції. Локус стає місцем дії, місцем споглядання, який обумовлює чуттєву антропосферу. Із організації іманентної структури локусів вибудовується топос міста, який відображає середовище міста як унікальний організм, що насичений гетерогенними смислами буття.

Художні типи цивілізаційних локусів топосу міста у творах Т. Шевченка, на нашу думку, варто класифікувати за семантико-смісловими параметрами. З огляду на це виділяємо такі локуси: 1) сакрально-духовні; 2) оборонно-військові; 3) соціально-історичні; 4) культурно-мистецькі; 5) світсько-розважальні; 6) приватні; 7) соціально-побутові.

Під поетикою локусів у творах Т. Шевченка розуміємо сукупність художньо-естетичних параметрів зображення автором архітектоники малого простору, цілісну систему творчих засобів розкриття ідейно-сміислової сутності й побудови символіки, стильову манеру творення атрибутивних знаків, форми закономірностей візуалізації деталей тілесного й духовного простору, способи авторського вираження рецепції героями іманентного цивілізаційного світу, прийоми організації ментальної та соціально-психологічної сфери моделювання окультуреного ландшафту міста.

Сакрально-духовні локуси презентують місця дії героїв у просторі особливої святості, що надає відтінку духовності всьому просторовому континууму топосу міста загалом. Сакрально-духовні локуси окреслюють чуттєве сприйняття священної атрибутики, несуть ідейне й емоційне навантаження простору. У поемі «Гайдамаки» вінчання Яреми Галайди та Оксани відбувається в локусі церкви: «У церкві співали: / Ісаїя, ликуй! Вранці / Ярему вінчали...» (1, 179). Церква – локус, що уособлює специфічну атмосферу сакрального відчуття вінчання, де доля єднає двох закоханих, а тому цей простір протиставлено профанному буттю. Відтак топос Лебедина в поемі наповнений прогресуючою святістю духу й радості. На локус церкви натрапляємо в континуумі замкненого топосу Орської фортеці повісті «Близнець»: «белое пятнышко – это была небольшая каменная церковь на горе» (4, 90). Локус церкви на горі – чи не єдиний натяк на присутню духовність у замкненому просторі фортеці. Відразу відчутне сприйняття кольору героєм: білий – символ віри і моральної чистоти, світла, духу. У поезії «Кума моя і я...» виділяємо семантичний локус Петропавлівського собору, який має виразне семіотичне й символічне значення: «Ходімо, куме, в піраміду, / Засвітим світоч» (2, 371). Герої хочуть потрапити в собор, аби віднайти там джерело істини, правди, повноти особистісного буття, отримати надію на просвітлення тощо. Охоронцем простору храму стає «чепуренький жрець Ізиди» – православний священик. Автор поєднує в локусі собору начала єгипетської і слов'янської культур. Світоч символізує могутність, достаток, успіх, усуваючи дисгармонію в душі. Топос Єрусалима в поемі «Марія» містить сакральний локус синагоги як неповторного місця концептуалізації духовної віри християнства. Сцена пошуку Марією дитини, яка відповідає біблійній легенді, демонструє, що Месія покликаний нести людству Слово правди, і тому не випадково, що ця подія відбувається в локусі храму: «Де ділося. У синагогу / Зайшла благодь благаго Бога, / Щоб син її найшовсь. Аж глядь, / Межи раввінами дитина, / Її хлоп'ятчко, сидить / І науцає, неповинне, / Як в світі жить, людей любить, / За правду стать! за правду згинуть! / Без правди горе! – Горе вам, / Учителі-архієреї!» (2, 325). Синагога – земний храм, що сприймається як образ храму небесного [7, 458].

Слід зазначити, що в устах Месії знаходить вияв категорія правди в есхатологічному світі міста. Душа Месії сакралізована в силу свого ества, наближеного до Бога як перша сутність [9, 405]. Локус синагоги презентує початок місіонерської діяльності Месії серед іудейського народу, а тому це «святе місце» – локус Божого просвітлення для людства, сакральний всесвіт Єрусалима. Топос Петербурга в повісті «Музикант» реалізований простором життя молодого музиканта Тараса. Локус Казанського собору символізує духовну сферу буття мешканців міста. Попри світське життя Тараса у столичному топосі, він знаходить час для повноти духовного буття: «*В воскресеньє был я на соборном проклятии в Казанском соборе*» (3, 218). Казанський собор – локус релігійної свідомості героя, що конкретизує ідею присутності святого духу у профанному просторі міста. Собор – символ величі душі героя, його чуттєвої антропосфери. Оповідач повісті «Близнець», відтворюючи сакральньо-духовний символ України, Києво-Печерську лавру, впевнений у тому, що цей локус є втіленням душі Києва, його досконалого ландшафту й уособленням християнського гуманізму: «*Кто, посещая Киево-Печерскую лавру, не отдыхал на типографском крыльце, про того можно сказать, что был в Киеве и не видал киевской колокольни*» (4, 110). Лавра – символ могутності міста, метафізичний осередок Божої благодаті й розуміння життя. Locus amoenus Києва – типографський ганок – неповторне місце концептуалізації матеріальних та духовних, цивілізаційних і природних начал городянина, місце душевної рівноваги й повноти екзистенції буття. Ганок як окультурений елемент міста чуттєво й нерозривно пов'язаний із релігійною семантикою відкритості до багатоманітного простору міста, пізнання його сутнісних начал крізь глибоку духовність і віру в священне. Поезія «У Вільні, городі преславнім» двічі відтворює локус в'їзних воріт Вільно – Острої брами – це міські ворота в готичному стилі з надбрамною каплицею із зображенням ікони Богоматері, перед якою перехожі городяни, заходячи туди, мусили знімати шапки на знак пошани й пієтету до християнського лику Діви Марії. Локус брами уособлює захищеність простору міста, це сакральний локус рятівної сили, заступництва, утілений у божественній архітектурній субстанції, що дозволяє збагнути позаземне й визначає духовні начала свідомості городян.

Оборонно-військові локуси, по-перше, утворюють замкнений простір душі героїв, істотно обмежуючи реалізацію їхніх особистих потреб, по-друге, захищають людину від лихих сил і за семантикою тісно пов'язані з соціально-історичними локусами. Ці локуси слугують більшою мірою емотивним тлом душі героїв, водночас відтворюючи реальний атрибутивний контекст міста певної доби. Саватій, герой повісті «Близнець», наближаючись до Орської фортеці, спостері-

гає за її просторовим наповненням: «*а красно-бурая лента – это были крыши казенных зданий, как-то: казарм, цейхгаузов*» (4, 90). У проєкції бачимо локуси атрибутивного військового світу, які уподібнюються до червоно-бурої стрічки. Ці локуси бережуть і фокусують у собі холодний, задушливий простір топосу міста-фортеці. Одноманітні будівлі, казарми й цейхгаузи утворюють собою простір воячини, муштри, що гнітюче впливає на людину та робить її життя знеособленим, морально пригніченим. Казарми часів життя Т. Шевченка відзначалися буденною тісністю, тому з натуралістичними подробицями Саватій у листі до названих батьків не зображує «*...нечистоты и смрада, возмущающих душу и вечно сущих во всех казармах*» (4, 91). Простір локусу казарми стає замкненим простором заборон і нечистот, тому приміщення трансформовано в ракурсі пекельного зла, гріха. Переспів «Плач Ярославни» ретранслює події, які відбуваються на полі битви русичів, крізь точковий топос Путивля, а у просторі міста видніється локус валу та міської брами: «*И квилить, плаче Ярославна / В Путивлі рано на валу*» (2, 342); «*И плаче, плаче Ярославна / В Путивлі на валу на брамі*» (2, 343). Вал та брама уособлюють простір захисту міста, оскільки весь континуум твору позначений військовим антуражем невдалого бою князя Ігоря. Зазначені локуси в переспіві несуть драматичні інвективи, бо саме вони стають місцями емотивних переживань, глибоко чуттєвих колізій Ярославни, де вона закликає природні стихії допомогти дружині князя на полі бою. Локуси валу та брами реалізують концепцію «піднесення над буденним рівнем», апелюючи до семантики висоти духовних основ, але водночас локуси виражають ідею нездатності до активної допомоги, стаючи символом емотивної межі між бажаним і реальним.

Соціально-історичні локуси презентують суспільний і архітектурний колорит певної доби, стаючи виразниками історіософського бачення подій. Ці локуси пов'язані із віддзеркаленням певних суспільно-політичних заворушень, які відбувалися в просторовому континуумі міста. На думку Ю. Барабаша, історіософія Т. Шевченка – це сукупність авторських індивідуальних інтерпретацій версій, оцінок подій історії, тлумачень її сенсу й тенденцій, характеристик героїв і «антигероїв» [1, 48], але в означених ракурсах набуває гостроти особливості письменницької інтерпретації локальної архітектоніки міста в темпоральному вимірі історичної доби, яка апелює винятково до авторської свідомості. У повісті «Близнець» наратор окреслює своєрідну мапу історії Переяслава. Естетичний локус Вознесенського храму, який зображено як досконале поєднання різних архітектурних стилів, апелює до постагі гетьмана І. Мазепи: «*Это соборный храм прекрасной, грациозной, полуурококо, полу-византийской архитектуры, воздвигнутый знаменитым анафемой Иваном Мазепой*»

(4, 17). Іншим об'єктом уваги оповідача є відома історична пам'ятка – Успенська церква, на місці якої стояла згоріла церква Пресвятої Богородиці, де 1654 р. Б. Хмельницький давав присягу московському вельможі: *«церковь, прославленная в 1654 году принятием присяги на верность московскому царю Алексею Михайловичу гетманом Зиновием Богданом Хмельницким»* (4, 17). Локус Успенської церкви Переяслава стає своєрідною алюзією про необдуманий вчинок гетьмана, разом з тим кризь «літописну» стратегію наратора він зберігає семантику священного, але фатального історичного місця. Зазначені локуси є духовно-мистецькими та історичними екфразисами зодчества, свідками історичних подій та уособленням глибокої духовності мешканців міста. На локуси Двірцевої набережної Петербурга натрапляємо в поезії *«Якось-то йдучи уночі...»*. У центрі твору – локуси Зимового палацу та інших палат членів царської родини, що порушують духовну чистоту людини, опоганюючи справедливість, моральність; це гетеротрофні локуси, що поглинають людську сутність, віру в святе, гуманне: *«То не стояло б над Невою / Оцих осквернених палат!»* (2, 367). Невські ворота виступають як нагадування про бранців Петропавлівської фортеці, бо саме кризь них виводили в'язнів до страти чи на заслання: *«І не бачу, / Що з того боку, мов із ями, / Очима луна кошеня. / А то два ліхтаря горять / Коло апостольської брами»* (2, 367). Локус воріт у свідомості ліричного героя окреслює простір духовної порожнечі, невизначеності, це фатальний простір плачу, утілення обмеженості волі. У поемі «Сон» («У всякого своя доля...») натрапляємо на локус Зимового палацу, що виявляється у світському бутті царського подружжя, яке різниться від життя пересічних людей у місті своїми веселощами, пустощами: *«Цар цвенькає; / А диво-цариця, / Мов та чапля меж птахами, / Скаче, бадьориться»* (1, 273). Палац – секуляризований символ повсякденного дозволеного стилю життя, квазіправління гонимих царів. Локус Віленського університету як виразника вільнолюбних поглядів литовського народу репрезентує поезія *«У Вільні, городі преславнім»*: *«Ще був тойді... От як на те / Не вбаю в віршу цього слова... / Тойді здоровий-прездоровий / Зробили з його лазарет»* (2, 162). Бачимо гротескну форму відтворення локусу університету й порівняння його з «лазаретом». Віленський університет 1829 р. відображав тогочасне громадське й культурне життя вже неіснуючого Великого князівства Литовського [5, 109]. Закриття університету відбулося 1 травня 1832 р. Це було безпосередньою реакцією царату на участь студентів у польському повстанні 1830 – 1831 рр., і тому цю тему в Шевченковій поезії кінця 1848 р. не можна розглядати окремо від настроїв, викликаних низкою революцій, що того ж року прокотилися Європою [8, 308]. Згодом у приміщенні закритого університету створили Медико-хірургічну ака-

демію, яку 1842 р. було переведено як медичний факультет до новоствореного в Києві університету св. Володимира. Насправді «бакалярів розігнали» з університету за те, що вони «знімали» голови у повстанні 1830 – 1831 рр.: *«А бакалярів розігнали / За те, що шапки не ламали / У Острій брамі»* (2, 162). Локус Віленського університету символізує прагнення литовського народу до свободи й незалежності від російського патронату, це локус драматичних історичних заворушень, можливих прогресивних змін, зруйнованого, але не скороного «храму науки», що уособлює потяг до вершин. У повісті «Художник» наратору особливо подобалось, *«когда Нева спокойна и, как гигантское зеркало, отражает в себе со всеми подробностями величественный портик Румянцева музея, угол сената и красные занавеси в доме графини Лаваль»* (4, 121). Ріг сенату у відтвореній картині для Т. Шевченка є локусом Сенатської площі та згадкою про 14 грудня 1825 р. і про декабристів, з якими він був близький по духу, цей локус є своєрідною алюзією до реальних подій, що відбувалися в Петербурзі, а тому проектує авторські історіософські рефлексії. Маєток графині О. Лаваль – соціальний локус дозвілля столичної аристократії, де діяв літературно-музичний салон, у колі якого збиралися письменники, музиканти, видатні люди свого часу. Ріг сенату та будинок О. Лаваль для оповідача стають невід'ємними складниками естетики архітектурного ансамблю літньої панорами міста. Локус Сенату як виразник псевдоправ людини в поемі «Сон» («У всякого своя доля...») постає місцем пустої бюрократії топосу Петербурга. Сенат – локус, де зосереджено апогей суцільного чиновництва, яке є гетеротрофом простоліуду, не маючи віри у святе, рідне й сокровенне: *«От і братія синнула / У сенат писати, / Та підписувать, та драти / І з батька і брата»* (1, 277). Ліричний герой поеми бачить Петропавлівську фортецю та собор із площини землі через Неву: *«По тім боці / Твердия й дзвіниця, / Мов та швайка загострена, / Аж чудно дивиться»* (1, 274). Як відомо, фортецю було побудовано як захисне спорудження від ймовірного нападу шведів за часів Петра І. Отже, це локус, що мав значення місця-оборонця простору міста, проте одночасно – це локус замкненого простору, в'язниці, що руйнує людську особистість. Саме Петропавлівська фортеця є уособленням Петербурга, бо символізує простір духовної й тілесної безвиході, який ширився усією імперією. Функції Петропавлівського собору як основи духовності міста у Т. Шевченка відсутні, це не Києво-Печерська лавра, представлена в повісті «Близнець». Собор стає символом глибокої духовної порожнечі міста, очевидно, він і є головним секуляризованим і профанним локусом у ракурсі топосу Петербурга загалом, стаючи фікцією сутності «святості». На особливу увагу заслуговує локус пам'ятника Петру І: *«От я повертаюсь – / Аж кінь летить, копитами / Скелю розбиває! /*

А на коні сидить охляп» (1, 274). Мідного вершника відтворено в динаміці, але він втілює саркастичний ідеал правителя з нищими вчинками та культом вояччини, псевдодуховності, псевдодосконалої. Автор деконструє тілесний і духовний простір імперської метрополії завдяки переплетенню історичних фактів із художньо модифікованим квазідовершеним «світом» міста, у яких превалює екстравертний первень поетології.

Культурно-мистецькі локуси формують простір особливої чуттєвості, емоційності до рецепції гуманітарних надбань людства. Мистецтво й культура утворюють аксіологічний простір міста, який стає сприятливою сферою для всебічних поглядів, запитів і потреб героїв. Академія мистецтв (повість «Художник») стає локусом-хронотопом, де реалізується талант юного майстра пензля і здійснюється його заповітне бажання у просторі Петербурга – отримання звання «некласний (вільний) художник»: *«Так или почти так совершился этот душу потрясающий экзамен. И все то, что я вам написал теперь, это только темный силуэт с живой природы, слабая тень настоящего происшествия. Его ничем нельзя выразить...»* (4, 177). Локусом мистецького життя в просторовому ракурсі хронотопу Академії мистецтв варто назвати кабінет-майстерню К. Брюллова, де всі занавіски та шпалери оздоблені червоним кольором, а на стінах висіла східна зброя, тому й весь колорит кабінету реалізує простір класичного оформлення, стаючи сприятливою атмосферою новаторства й творчості: *«Красная комната... сквозь прозрачные красные занавеси освещенная солнцем... поразила»* (4, 132). Наратор повісті захоплюється відвідинами культурних місць Петербурга, зокрема Ермітажу: *«Нередко случалось мне бывать в Эрмитаже вместе с Брюлловым. Это были блестящие лекции теории живописи»* (4, 129). Локус Ермітажу як модус омріяного мистецтва пензля поєднує в собі дію в естетичному просторі культурного дозвілля та навчання одночасно. Особливого значення набуває локус Великого театру, презентуючи собою цілу низку зорово-слухових образів відтворення місця дії: *«Сияющий зал быстро наполнялся замаскированной публикой, музыка гремела, и в шуме общего говора визжали маленькие капуцины»* (4, 161). Великий театр – культурологічний локус сутнісного розуміння мистецтва маскараду, долучення до екзотики й вишуканих манер «вищого світу» для юного майстра пензля. Маска в театрі – лик, тожаний образу перетворення героя на того, кого він грає, що передає його сокровенну сутність. Тарас, герой повісті «Музыкант», у захваті від ораторії Гайдна «Створення світу», майстерно виконаної в локусі Великого театру, герої наголошує на своїх враженнях: *«Это истинное сотворение мира»* (3, 219). Молодий музыкант регулярно відвідує Великий театр, потрапляючи на концерти відомих митців Ф. Ліста та Ф. Серве, а

тому тримає руку на пульсі «музичних» новацій у місті. Театр стає модусом мистецького розвитку героя у столичному топосі, реалізації потягу до естетики. Театр відтворює манери людини, творчість, але не копіює саме життя, репрезентуючи видимий і невидимий світ ідей.

Світсько-розважальні локуси демонструють приватний простір дозвілля людини, конденсуючи сферу веселощів, пустощів в іманентному світі міста. Після творчої роботи герої повісті «Художник» відвідують кав'ярню мадам Юргенс на Третій лінії: *«Карл Великий любил изредка посетить досуужую мадам Юргенс. ... Ему нравилось... наше разнохарактерное общество»* (4, 139). Локус кав'ярні уособлює простір відпочинку творчої інтелігенції в топосі Петербурга, це місце академічних чаркувань героїв, що проймає атмосферою неформальності, живого спілкування. Тарас (повість «Музыкант») організовує музичні виступи в німецькому трактирі Петербурга на Крестовському острові: *«мы стали получать заказы через содержателя трактира на вечеринки, на свадьбы...»* (3, 218). Місто дає можливість для розвитку та заробітку талановитої молоді в соціально-побутовому просторі буття. Трактир – локус розваг, заробітку, профанний модус взаємодії людини й міста. Автор витворює багат шаровий світ міста, який не зведено до лінійної проєкції життя героїв, які отримують насолоду від неординарного спілкування, а тому богемні зібрання стають звичною формою дійсності городян.

Приватні локуси вміщують інтимний і повсякденний простір буття індивіда та його розуміння сутнісних проблем долі. Ці локуси стають замкненими структурами психологічного відчуття героєм «свого» простору існування. Поезія «У Вільні, городі преславнім» репрезентує локус будинку міста як осередок заборон, що несе стійку семантику зловісного егоцентричного простору: *«А жид старий / Ніби тес знає – / Дочку свою одиночу / В хаті замикає»* (2, 163). Локус хати (будинку) – замкнений локус буття молоді жидівочки з обмеженим простором звичаєвості, усталеності, суворої патріархальної ієрархії. Така життєва перспектива є небезпечною й нетривалою, адже «буття городянина рухається по колу і окреслюється у звичних маршрутах, вулицях, будинках і буденних пейзажах, але й так само може здаватись абсолютно хаотичним і непослідовним» [6, 108]. Простір хати породжує бунт інтимних почуттів героїні, який призводить до фатальної загибелі закоханих. У повісті «Близнецы» локус житла (квартири) відтворено з особливою відразою Саватія, який навіть не може повноцінно відчувати себе в ньому людиною: *«Да еще вонючая татарская лачуга, отведенная мне в виде квартиры, окончательно разогнала мой сон»* (4, 90). Побутовий комфорт житла не дозволяє героєві повною мірою відпочити, а тому викликає психологіч-

ний дисонанс. Молодий художник з однойменної повісті страшенно боявся самотності в домашньому просторі локусу квартири: *«не хотелось ехать к себе на квартиру: я боялся пустоты, которая меня поразит дома»* (4, 163). Простір квартири стає нестерпно пустим для активного й дієвого героя-митця, душа якого резонує потяг до простору міста, зокрема до Академії мистецтв. Герой не у змозі психологічно «завоювати» простір житла, «розширити» його межі. Кімната навіює зайві рефлексії, заглиблення в себе, переживання. Помітним стає мотив законності героя-художника у свою ученицю Пашу в ракурсі локусу петербурзької квартири: натрапляємо на локальну дію в помешканні з деталізацією просторових відношень: *«И, как настоящего ребенка, я посадил ее (Пашу. – Д. Б.) за азбучку. По вечерам она твердит склады, а я что-нибудь черчу или с нее же портрет рисую»* (4, 181). Докладна дія в темпоральному вимірі локусу презентована навчанням учениці та змалюванням її як натурниці в образі Весталки. З цього приводу автор-оповідач говорить: *«Любовь есть животворящий огонь в душе человека»* (4, 197), проте кохання у творі має трагічне забарвлення, адже воно стає причиною передчасної смерті героя. Локус квартири стає простором, що уособлює побутовий плин життя, творчий порив, інтимні почуття людини. Житло символізує глибоку індивідуальність і потаємні, найсокровенніші бажання героїв. Локус квартири для музики Тараса з повісті «Музикант» виступає неодмінним складником особистісного простору життя разом із побутовими клопотами романтика: *«Лакейская же моя обязанность была невелика. Уберу поутру комнаты, да и марш на целый день, куда глаза глядят»* (3, 211). Новий етап життя героя у місті розпочинається з кімнат, проте автор уникає їхнього детального опису й занурює персонажа в екстремальний, бурхливий світ слуги вельможі. Квартира стає локусом, який відмежовує душу героя від нескінченних можливостей цивілізаційного поступу міста. Житло у вищезгаданих повістях протиставлено у двох планах: багатоманітного, гамірного простору міста та обмеженого простору житла, який інспірує негацію індивідуальному буттю. Петербург поеми «Сон» («У всякого своя доля...») пристосований лише як топос для життя владної верхівки за відсутності духовної сфери: *«Церкви, та палаты, / Та пани пузати, / И ни однісінької хати»* (1, 271). Хата – віддалений від світу міста рустикальний локус повноти трансцендентного буття українського народу, який протиставлено імперському антигуманному і псевдодуховному простору міста крізь локуси нескінченних палат, церков. Локус хати виявляється цілком метафізично, на підсвідомому рівні ліричного героя. Фізична відсутність цього локусу у просторі детермінує глибоко чуттєву рецепцію Петербурга. Хата –

ніби своєрідна ідилічна душа протагоніста, прийнята дисгармонійними інвективами від реалій столичної метрополії.

Соціально-побутові локуси відтворюють профанний світ героїв у координатах топосу міста, зосереджуючись на буденному житті, повсякденній мінливості проблем. На відображення профанного світу міста натрапляємо в поемі «Марія», де автором художньо змодельовано локус ярмарку: *«Та взявши відер, кандійок, / I батько, й мати, і воно / Пішли на ярмарок у самий / Самісінький Єрусалим»* (2, 325). Локус ярмарку містить узвичаєний простір життя пересічної людини з виразним акцентом українськості та часовою віхою новозавітної історії християнства. У поезії «У Вільні, городі преславнім» побіжно відтворено те, що в місті часів Т. Шевченка існували крамниці, розташовані підряд, одна коло одної [8, 311]. Рецепція цих локусів іде винятково крізь рецепцію ліричного героя, який оповідає про батька жидівочки, що замикає в хаті свою доньку: *«Як іде до лавок вранці»* (2, 163). Локус крамниць «осучаснений» у часовій ретроспекції, аніж ярмарок. Крамниці символізують простір достатку старого жида, разом з тим утворюють побутовий колорит міста. Локус лікарні св. Марії Магдалини (повість «Художник») презентовано докладно в часі, натомість у просторі він детально не паспортизований. Після занедужання юного художника герой-оповідач *«... в тот же вечер отвез своего бедного ученика в больницу св. Марии Магдалины, что у Тючкова мосту»* (4, 140–141). Лікарню як останнє пристанище людини на земному світі відображено наприкінці твору, коли оповідач приходить до свого вже божевільного майстра пензля: *«взял извозчика и отправился в больницу Всех скорбящих»* (4, 206). Петербург на початку повісті «Музикант» відразу конструюється як місто «втрати» здоров'я, рівноваги крізь локус Петропавлівської лікарні, оскільки Тарас, приїхавши до столиці, раптово занедужує: *«После того дня, в который я узнал, что Михайло Иванович за границей, я заболел – сначала лихорадкою, а потом горячкою, и месяц спустя я увидел или сознавал себя в Петровской больнице, что на Петербургской стороне»* (3, 211). Отже, з одного боку, локус лікарні в текстах повістей – місце надії на поступове одужання, а з іншого – місце, що стає останнім притулком згасаючого життя людини. Друга частина поезії «У Вільні, городі преславнім» покликана показати душевні переживання, внутрішній світ героїв у всій його суперечності крізь дію в локусі міської вулиці: *«Тільки заходилась / Та сплела й собі таку / I вночі спустилась / До студента на улицю»* (2, 163). Вулиця відтворює нестерпне бажання юної жидівочки зустрітись із коханим юнаком та стає місцем «недовгого» єднання сердець. Із простору двору постає небезпека, яка виринає несподівано, підкреслю-

ючи драматичність сюжету твору: «А жид із надвору, / Мов скажений, вибігає / З сокирою! Горе!» (2, 163). Двір стає локусом трагічної смерті закоханого юнака. На негативну конотацію локусу столичних вулиць натрапляємо в поемі «Сон» («У всякого своя доля...»): «а дрібнота / Уже за порогом / Як кине́ться по улицах, / Та й давай місити / Недобитків православних, / А ті голосити; / Та верещать; та як ревнуть: / «Гуля наш батюшка, гуля! / Ура!.. ура!.. ура! а-а-а...» (1, 273). На думку П. Гольдіна, локус вулиці ширший за вулицю як таку: він уміщує двори й територію, що їх оточує [4, 68]. У локусах вулиць Петербурга, які закономірно відтворюють широку мапу простору, спостерігаємо виняткове зображення профанного світу міста. «Православні недобитки» – люди, які втратили почуття власної гідності та готові на будь-які жертви, вчинки, аби догодити деспотизму імперського вельможі та його свиті. Художня палітра «наповнення» столичних вулиць складається із звукових та акустичних деталей, які створюють гамірний, тривіальний простір. Вулиці Єрусалима в поемі «Марія» – локуси віддзеркалення хресного шляху Месії як пророка Слова Божого: «Його любили / Святиє діточки. Слідком / За ним по улица[x] ходили» (2, 327). Траєкторія переміщень Месії у фізичному й профанному світі міста покликана відтворити обширний, горизонтально спрямований простір. Першою зупинкою Саватія Сокири (повість «Близнець») в Орській фортеці стає канцелярія – локус, що уособлює місце, де сходиться весь документообіг справ замкнутого простору фортеці: «В канцеляриши у писаря спросил я, нет ли в их баталионе недавно присланного рядового Зосима Сокирина» (4, 91). Топос Орської фортеці зосереджує у собі локус двору як безбарвного простору й позбавленого будь-якого взаємопроникного антропоцентризму: «вот что оживляло первый план этой сонной картины: толпа клейменных колодников, исправлявших дорогу для приезда корпусного командира, а ближе к казармам на площади маршировали солдаты» (4, 90). Героями, що оживляли простір двору міста-фортеці, стали звичайнісінькі бранці-в'язні, які лагодили дорогу для важливої персони, та солдати, котрі зображені в динаміці. Смоленський цвинтар як ритуальний локус стає останнім пристановищем трагічної долі акторки Марії Тарасевич (повість «Музыкант»), яку нахабно звабив панвласник і яка залишилася вкрай хворою в лікарні, про це ми дізнаємось із розповіді її самої, а дію поховання описує музикант Тарас: «И мы вынесли ее на Смоленское кладбище. А после панихиды пропели «Со святыми упокой» да бросили земли по горсти в ее вечно жилище» (3, 218). Смоленський цвинтар утворює локус ритуальної поведінки людей, який відображено в ракурсі жалоби та сакральної музики. Натомість повість «Художник» демонструє картину змалювання героєм-митцем пейзажу природи крізь локус кладовища,

який позбавлений ритуальної основи та уособлює простір реалізації мистецького таланту: «В продолжение лета постоянно занимался в классах и рано по утрам ходил с Йохимом на Смоленское кладбище лопухи и деревья рисовать» (4, 165). Цвинтар несе стійку семантику справді життєвського простору, просякнутого невідворотністю долі людини, фатальності, але подекуди позбавленого негативного, смертоносного змісту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізовані цивілізаційні локуси творів Т. Шевченка репрезентують певну історичну епоху, де архітектура пройнята людським еством, антропологічними інтенціями. Сакрально-духовні локуси окреслюють повноту духовної сфери буття городян, сенс яких виявляється у співвідношенні з буденним і профанним світом; оборонно-військові презентують маркери захисту та замкнутості індивідуального простору людини; соціально-історичні локуси віддзеркалюють історіософські погляди письменника, вектори суспільного буття епохи; культурно-мистецькі ретранслюють форми суспільної і творчої свідомості городян; світсько-розважальні складають секуляризований та дозвільний модус мешканців міста; приватні стають специфічними місцями болючих рефлексій, духовної рівноваги людини та її інтимних переживань у мегавеликому просторі міста; соціально-побутові зосереджують буденне життя й повсякденні клопоти городян та їхню ритуальну поведінку.

Внутрішня будова (тілесний і духовний семіозис) та взаємозв'язок локусів-психологем у топосі створюються крізь модуси телеології місць, чуттєвості, контрасту, антропоцентризму, візуалізації художніх елементів. Архітектурні локуси як виразники доби у творах письменника стають індикаторами цивілізаційної еволюції міста. Цивілізаційні локуси є координатами і звичною формою буття мешканців міст, наділених розумом і духом. Досліджувані локуси стають мікрокультурними елементами архітектури, демонструючи повноту і єдність духовних і матеріальних досягнень людства. Архітектурні локуси презентують рівень розвитку духовної культури, суспільної й матеріальної еволюції епохи. Локус як складник топосу міста утворює собою цілісне архітектурне й соціально-історичне утворення, що локалізоване в просторі й часі міського континууму, стаючи невід'ємним атрибутом, психологемою свідомості городян, та визначає особливості способу буття людини в історичному часі розвитку міської географії. Локус міської цивілізації – замкнутий організм, що окреслює індивідуальну долю людини в координатах міста, впливаючи на розвиток всесвітньої історії. Картографія світу міста – це низка локусів (географія архітектурних атрибутів), що становлять самодостатній і унікальний суспільний організм поряд із тілесною й духовною сферами. Культурні інтенції локусів міста

пов'язані з гнозисом цивілізації, що окреслює розуміння сутнісних істин побудови макрокосму міста та місця в ньому людини. Цивілізаційний локус міста формує систему цінностей, традицій, атрибутивних символів, ментальності городян. Локуси утворюють певну сталу соціокультурну спільність людей, що зберігає свою своєрідність в історичних проєкціях часу.

Цивілізаційні типи локусів займають домінуючий складник топосу міста у творах Т. Шевченка, але важливим аспектом у дослідженні семіозису міста творів письменника є репрезентація поетики природних локусів у системі координат топосу як моделей одухотворення урбаністичного ландшафту, що стане предметом наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабаш Ю. Тарас Шевченко: імператив України: Історіо- й національно-соціологічна парадигма. Київ, 2004. 181 с.
2. Бидерманн Г. Энциклопедия символов / пер. с нем., общ. ред. и предисл. И.С. Свенцицкой. Москва, 1996. 335 с.
3. Будний В. Порівняльне літературознавство / Василь Будний, Микола Ільницький. Київ, 2008. 432 с.
4. Гольдин П. Топонимика, локус и топос малых улиц в парадигме семиотики. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Серия «Вопросы теории и практики»*. 2012. Вып. 11. Ч. 2. С. 66–69.
5. Жадько В. Шевченків Вільно. Київ, 2012. 255 с.
6. Карповець М.В. Місто як світ людського буття: філософсько-антропологічний аналіз: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.04. Київ, 2013. 224 с.
7. Кирло Х. Словарь символов. 1000 статей о важнейших понятиях религии, литературы, архитектуры, истории / пер. с англ. Ф.С. Капицы, Т.Н. Колядич. Москва, 2010. 525 с.
8. Непокупний А.П. Балтійські зорі Тараса: Художньо-документальне есе. У *Вільні, городі преславнім: художньо-документальний диптих*. Київ, 1989. С. 151–343.
9. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Науч.-ред. совет: предис. В.С. Степин. Москва, 2010. Т. 3. 692 с.
10. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс. Москва, 2002. 509 с.
11. Фрейд З. По ту сторону принципа наслаждения. Тотем и табу. «Я» и «Оно». Неудовлетворенность культурой. Харьков; Белгород, 2014. 480 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: у 6 т. / редкол.: М.Г. Жулинський (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 2003. Т. 1. 784 с.
2. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: у 6 т. / редкол.: М.Г. Жулинський (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 2003. Т. 2. 784 с.
3. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: у 6 т. / редкол.: М.Г. Жулинський (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 2003. Т. 3. 592 с.
4. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: у 6 т. / редкол.: М.Г. Жулинський (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 2003. Т. 4. 2003. 600 с.

REFERENCES

1. Barabash, Iu. (2004). Taras Shevchenko: imperativ Ukrainy: Istiroyi-I natsiosofska paradygma [Taras Shevchenko: imperative of Ukraine: The Historical and National philosophical paradigm]. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Biedermann, G. (1996). Entsiklopediya symvolov [Encyclopedia of symbols]. Moscow. [in Russian].
3. Budnyi, V. (2008). Porivnialne literaturoznavstvo [Comparative Literature acquaintance] / Vasyl Budnyi, Mykola Ilnitskiy. Kyiv. [in Ukrainian].
4. Goldin, P. (2012). Toponimika, lokus i topos malyh ulits v paradigme semiotiki [Toponymy, locus and topos of the small streets in the semiotics paradigm]. *Historical, philosophical, political and legal sciences, cultural studies and art history. Series "Questions of theory and practice"*. Issue 11. Part 2. [in Russian].
5. Zhadko, V. (2012). Shevchenkiv Vilno [Shevchenko's Vilno]. Kyiv. [in Ukrainian].
6. Karpovets, M.V. (2013). Misto yak svit lyudskoho buttya: filosofko-antropolohichnyy analiz [City as a world of human being: philosophical and anthropological analysis]: dissertation... Candidate of Philosophy. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Kirlo, H. (2010). Slovar simvolov. 1000 statey o vazhneyshyh ponyatiyah religii, literatury, arhitektury, istorii [Dictionary of characters. 1000 articles on the most important concepts of religion, literature, architecture, history]. Moscow. [in Russian].
8. Nepokupnyi, A.P. (1989). Baltiyski zori Tarasa: Hudozhnyo-dokumentalne ese. U Vilni, horodi preslavnim: hudozhnyo-dokumentalny dyptyh [The Baltic Dawns of Taras: A Documentary Essay. In Wilno, the Glorious City: a Documentary Diptych]. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Novaya filosofskaya entsyklopediya: v 4 t. (2010). [New Philosophical Encyclopedia: in 4 volumes]. Moscow. Vol. 3. [in Russian].
10. Ortega y Gasset, H. (2002). Vosstanie mass [Rise of the Masses]. Moscow. [in Russian].

1. Freud, S. (2014). Po tu storonu printsypa naslazhdeniya. Totem i tabu. "Ya" i "Ono". Neudovletvoryonnost kulturoy [On the other side of the principle of pleasure. Totem and taboo. "Self" and "It." Dissatisfaction with culture]. Kharkov; Belgorod. [in Russian].

SOURCES

1. Shevchenko, T.H. (2003). Povne zibrannia tvoriv: u 6 t. [Complete Works: in 6 volumes]. Kyiv. Vol. 1. [in Ukrainian].
2. Shevchenko, T.H. (2003). Povne zibrannia tvoriv: u 6 t. [Complete Works: in 6 volumes]. Kyiv. Vol. 2. [in Ukrainian].
3. Shevchenko, T.H. (2003). Povne zibrannia tvoriv: u 6 t. [Complete Works: in 6 volumes]. Kyiv. Vol. 3. [in Ukrainian].
4. Shevchenko, T.H. (2003). Povne zibrannia tvoriv: u 6 t. [Complete Works: in 6 volumes]. Kyiv. Vol. 4. [in Ukrainian].

CIVILIZATION TYPES OF LOCUSES OF THE CITY IN THE CREATIVE WRITING OF T. SHEVCHENKO: POETICS OF THE ARTISTIC ORGANIZATION OF LOCAL ELEMENTS OF TOPOS

Boklakh Dmytro Yuriiiovych

*Candidate for a Degree of the Department of Ukrainian Literature
State Institution "Luhansk Taras Shevchenko National University"
Sq. Hohol, 1, Starobilsk, Luhansk region, Ukraine*

The article deals with civilizational models of the loci of the city of T. Shevchenko's works in the context of the urbanistic plane of the human being. The semantic and meaning varieties of loci are distinguished and the poetics of their artistic modeling are characterized. Sacred-spiritual loci present the places of action of the heroes in the space of special holiness, which gives a hint of spirituality to the entire spatial continuum. Defense-military loci form a closed space of the human soul and the realization of its personal needs, while concentrating the space of the human protection against the evil forces of the city's topos in general. Socio-historical loci present the social and architectural colour of a certain age, becoming expressors of the historiosophic vision of the events. Cultural and artistic loci form a space of particular sensitivity to the reception of the humanitarian heritage of humanity at different stages of the evolution. Secular-entertainment loci concentrate the private space of a person's rest. Personal-private loci accommodate the daily space of being an individual and concentrate their understanding of the essential problems of the fate. Socio-daily loci reproduce the profane world of the lives of the heroes in the coordinates of the city's topos, concentrating the everyday problems of being. The symbolic parameters of the artistic reproduction of the loci are related to a deep understanding of the author of the spiritual essence, the teleology of the places that give rise to various associations. Civilizational loci become witnesses of the day, historical universals through which the author conveys personal intentions of understanding the genesis of the urban space of different eras. The loci space is permeated with anthropocentric moduli in the perception of the city's toposphere, which at the same time become markers of understanding the autobiography of the local places of the writer's life. The cultural content of the urban loci in the works builds a unique construct for the transmission of the everyday experience of the generations.

Key words: *city topos, city locus, civilization types of loci, loci poetics, semiotics, symbolism, urban way of being, poetology.*

РЕСТАВРАТОРИ ТРАВМАТИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ: ТИПОЛОГІЯ ОБРАЗУ

Випасняк Галина Олегівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Національного університету «Львівська політехніка»

вул. Степана Бандери 55, Львів, Україна

Статтю присвячено дослідженню специфіки образів у сучасній українській прозі, котрі виконують функцію детектива пам'яті – ретранслятора забутої історії та загублених людських доль. До розгляду залучено роман Лесі Івасюк «Заиморги» та Тані Малярчук «Забуття». Зауважено на тематичній та образно-типологічній близькості аналізованих творів з романом О. Забужко «Музей покинутих секретів», котрий став для українських прозаїків зразком своєрідним для розкриття проблеми втраченої пам'яті і забутих/загублених доль жертв. Головні героїні захоплені віднайденням правдивих фактів про життя і загибель певної особи з минулого, до якого не мають родинного стосунку. Здебільшого персонажі минулого є своєрідними фантомними образами, виловлювання долі котрих із пац минулого потребує неабияких детективних навичок. Це образи-медіатори, через які головні персонажі пізнають себе у теперішньому, віднаходять перервану тяглість поколінь і розкривають родинні секрети, котрі опосередковано, але вплинули на їхній світогляд.

Дослідження зосереджене на аналізі особливостей образів головних персонажів, зокрема тих психологічних передумов, котрі спонукали їх до захоплення долею незнайомої особи і до пошуку обставин, за яких вона загинула. Персонажі характеризуються виразною меланхолією, особливим, відстороненим сприйняттям світу, що не завжди означає суспільну пасивність. В обох аналізованих романах меланхолія головних персонажів є наслідком неусвідомленої родинної травми – Голодомору, а її загострення відбувається після розкриття правди. Розслідуючи трагедію чужого життя, вони розкривають глибину власного болю. В обох аналізованих романах паралельно розгортаються дві трагедії у різних часо-просторових площинах: сучасності та першої половини ХХ століття.

Ключові слова: пам'ять, травма, фантомні образи, типологія образу, роман, Т. Малярчук, Л. Івасюк.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Проблематика пам'яті, віднаходження втраченої культурної та історичної тяглості дедалі активніше розвивається у сучасній українській літературі, зокрема у прозових творах. Її спорадично порушували митці у період розпаду Радянського Союзу й у перше десятиліття по здобутті Незалежності, проте як виразна тенденція та лейтмотив, проблема пам'яті почала розгортатися у прозових творах після появи роману О. Забужко «Музей покинутих секретів». Письменниця сформувала чіткий зразок того, як обіграти мотив втраченої пам'яті у його зв'язку з сучасністю, заторкнувши при цьому болючі точки, пов'язані з питанням зумисне затертих сторінок історії, національної ідентичності тощо. О. Забужко зарепрезентувала приклад того, як варто говорити про означені проблеми та якими текстовими і сюжетними прийомами зацікавити світового читача. Про успіх обраної авторкою стратегії свідчать кількість перекладів «Музею» іноземними мовами.

Репрезентація тематики пам'яті, причому пам'яті травматичної, у «Музеї» була новинкою радше для українського літературного ґрунту, адже у світовому контексті даний роман цілком вписується у ряд творів, присвячених осмисленню травматичної пам'яті Голокосту – як на

рівні пам'яті її безпосередніх жертв, так і на рівні постпам'яті, носіями котрої є їхні нащадки.

Очевидно, що одним романом проблематика втраченої пам'яті на українському літературному ґрунті не вичерпується, тому не дивно, що з часу появи «Музею» з'явилося чимало творів, котрі за специфікою побудови сюжету і особливостями персонажів є епігонськими. Проте це не варто розглядати як недолік. З наукової точки зору доцільніше засвідчити дане явище і дослідити ті рівні, на яких оприявнюється згадане епігонство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика травматичної пам'яті стала однією з центральних тем Західної гуманітаристики з 60-х років минулого століття, коли науковці зацікавилися специфікою репрезентації травматичного досвіду Голокосту. В українському культурному просторі ця проблематика з'явилася порівняно недавно. Її понятійний апарат формується і розгортається передусім у межах історичних наук, а також частково – у літературознавчому просторі. В межах останнього проблематика упродовж тривалого часу обмежувалася поодинокими статтями у наукових журналах, проте за останні два роки вийшла друком монографія Оксани Пухонської «Літературний вимір пам'яті» (2018) та збірник досліджень та есеїв Я. Поліщука «Гібридна топографія. Місця і не-місця в сучасній українській

літературі» (2018). З-поміж теоретичних праць неможливо оминати монографію О. Киридон «Гетеротопії пам'яті» (2016).

У згаданій праці О. Пухонська акцентує та тому, що «література останніх років – це відверта анатомія суспільної пам'яті» [3, с. 3], оскільки вона «вже не відкидає <...> минулого, а в ньому намагається дошукуватися причин сучасних невдач», здійснюючи «перепрочитання тоталітарної пам'яті через індивідуальний, родинний, етнічний досвід і виявлення закоріненої в ній національної травми» [3, с. 5]. З такої наукової позиції дослідниця проаналізувала твори Ю. Андруховича, О. Ульяненка, Є. Пашковського, А. Кокотюхи, В. Шкляра, М. Магіос, С. Жадана та ін.

Літературознавчі праці передусім зосереджені на загальній характеристиці особливостей вияву проблематики пам'яті у сучасній українській літературі, на аналізі авторських інтерпретацій, на специфіку хронотопу твору і його залежність від обраної тематики тощо. При цьому типологія образів головних персонажів у творах окресленого проблемного напрямку не бралася до аналізу.

Формулювання мети і завдань статті. З огляду на вищенаведені теоретичні і культурні передумови розгортання проблематики травматичної пам'яті у вітчизняному просторі, доцільно чітко окреслити специфіку образу детектива втраченої пам'яті в українській прозі на основі обраних романів. Досягнення такої мети передбачає реалізацію низки завдань, як-от: 1) виявлення типологічних елементів головних персонажів досліджуваних творів; 2) визначення їх спільного культурно-історичного бекграунду, котрий визначив специфіку їхнього світогляду; 3) означення психологічних характеристик персонажів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Нобелівській лекції, виголошеній 7 грудня 2019 року, Ольга Токарчук наголосила на важливості створення нових історій і нових міфів для потреб сучасного читача, обґрунтовуючи свою позицію тим, що ми мислимо світ так, як про нього оповідаємо. Своєрідним застереженням для сучасників прозвучали слова лауреатки, що те, що відбулося, а не було оповіджене, перестає існувати і вмирає. Звідси впливає авторське розуміння письменства як антидоту забуття: оповісти, щоби зменшити загрозу смерті певної частини історичного досвіду у пам'яті людства. Успіх творів польської письменниці у Європі та визнання її вагомим внеску у світову культуру вказує на те, що ті теми, котрі вона зачіпає виходячи із власного світовідчуття і власного досвіду, резонують зі світовими проблемами.

Означена проблематика на українському літературному ґрунті «вимагає» особливого типу персонажа-медіатора між двома світами – минулим і теперішнім. Це носій травматичної пам'яті, не завжди усвідомленої, проте завжди оприявленої у тих чи інших епізодах життя, у загальному меланхолійному сприйнятті світу

і реальності. Такі психологічні передумови зумовлюють особливу чутливість до причин тих чи інших родинних поведінкових патернів, і прагненням віднайти їхні джерела у минулому, розкодувати їх, аналізуючи родинні легенди і таким чином віднаходячи у минулому ресурси для укріплення позицій сьогодення.

Особливістю аналізованих романів – Л. Івасюк «Зашморги» та Т. Малярчук «Забуття» – як і твору, котрий можна було б назвати своєрідною письменницькою матрицею для них, – О. Забужко «Музей покинутих секретів» – є паралельне співіснування двох головних персонажів, між якими пролягає часова відстань у кілька десятиліть. Обидва живуть у непростий історичний період. Персонаж із минулого – той, історія котрого досі залишилася неоповідженою, а відтак мертвою для сучасників – не є пасивним об'єктом, а безпосереднім суб'єктом дії, адже впливає на життя іншого головного персонажа, спонукаючи до дослідження причин і обставин своєї загибелі. Останній стає інструментом дії, об'єктом впливу минулого. Власне до специфіки цього об'єктивізованого персонажа, вчинки якого детерміновані минулим, доцільно приглянутися ближче.

В обидвох аналізованих романах цим об'єктивізованим персонажем є жінка, чутлива до відгомонів минулого і котра за суттю своєю є носієм травматичного генофонду. Авторки обстоюють позицію, що травматичний досвід, навіть якщо він був замовчуваний, нікуди не зникає, а передається у наступні покоління. Головні персонажі романів Л. Івасюк і Т. Малярчук покликані перервати ланцюжок передачі травми у подальші покоління, відкупившись від неї оповіддю і самоаналізом.

На перший погляд головні героїні аналізованих творів є кардинально різними, що передусім виявляється у типі темпераменту. Проте прискіпливіший аналіз дозволяє побачити, наскільки перше враження може бути помилкове.

Оресту, головну героїню роману «Зашморги», характеризує непоступливість характеру, чіткість власної позиції, котра виражається здебільшого у вираженій різкості: «Якби Ореста змогла позбутися свого критичного, подекуди агресивного ставлення не тільки до того, про що вона пише, але й до читача, то їй було б легше пристосуватися до нових вимог. Гнучкість і дипломатичність не були її сильною стороною» [1, 10]. Ця риса єднає образ Орести із образом «музейної» Дарини Гоцинської, котра, до слова, теж була журналісткою.

Ореста завжди вирізнялася особливим ставленням до світу і прагненням його зрозуміти, що особливо цінується у її професії. Авторка ретельно виписала цей образ, наголошуючи на рисах, визначальних для подальшого розвитку романної оповіді. Зокрема Ореста «неконвенційно» сприймала життя й не була до нього «прирослою» ні матеріально, ні психологічно. У ній поєднувались усвідомлення короткочасності існування з інтуїтивним передбаченням усього, що поза ним»

[1, 18]. На таку меланхолійну життєву установку, навіть при активній життєвій позиції, безумовно вплинув родинний досвід – травматичний як по батьківській, так і по материнській лінії. У ньому поєдналися трагічні історії виселення етнічних німців у Сибір і досвід Голодомору у його найстрашнішому вияві – канібалізм. «Бабцина історія точно відтворила нічні жахи Орести. Ті самі картини поставали у її снах упродовж усього дитинства. Дитинства, яке зіштовхнулося з потребою розуміти людину. Рідну людину. Людину, яка вбила, щоб вижити» [1, 22]. Минуле оприявнюється у теперішньому Орести через сни, яких вона власне сприймає як марення, тому й називає умовно не-сни. У них являються «поле, покрите м'ясом», яке вона «перетинає вздовж і впоперек кожної другої ночі» [1, 79], що вочевидь є відгомном дитячої травми від почутої розповіді про з'їдену під час Голодомору бабчину молодшу сестру. При цьому образ Ори типологічно єднає з Образом Дарини Гощинської і те, що вони обидві бачать сни, у яких відчувають силу померлих родичів, котра вплітається й у їхнє життя. Ореста, зокрема, має враження, що окрім свого вона проживає ще й чуже життя, причому останнє належало комусь із померлих. Вона відчуває, що «вони (привиди. – Г.В.) живуть ззовні та якимсь чином відображаються в мені. Я бачу, як вони приходять. Тоді я ніби не тут, не у своєму часі, а в їхньому» [1, 233]. Розмова з психотерапевтом дає зрозуміти, що «вони (мертві. – Г.В.) хочуть, щоб їх віднайшли живі. <...> Вони хочуть по-своєму жити. А щоб жити, прагнуть, аби ти знала їхні історії і говорила про них... І не люблять, коли про них мовчать» [1, 234]. Померлі мусять бути по-людськи поховані, аби заспокоїтися, і оповісти про них, «застрахувати» їх від забуття – найкращий для цього спосіб. «Усі могили створюють живі» [1, 234]. «Вона (могила. – Г.В.) повинна бути. Вона має певні психологічні ефекти – завершення і примирення. Могили треба охороняти» [1, 234].

Ореста стала «заручницею» родинної таємниці, травма якої переслідує її і може передаватися на подальші покоління: «Це безпосередньо твоя травма. – Зауважував Орі психотерапевт. – Це навіть більше твоя рана, ніж того, хто зварив свою дитину і з'їв. На тебе звалилося все те, що було в сімейній підсвідомості. Те, чого тобі мама не хотіла розповісти. Те, що під її тиском замовчувала бабця. Тепер це твоє» [1, 234]. «Ти <...> стала носієм інформації, яку мусиш «перетравити». Носиш у собі чужі таємниці, відповідно <...> у тобі живуть мертві. Це тягар сімейної пам'яті» [1, 236]. Єдиним способом уникнути передачі травматичного спадку проговорити її, переводячи в образи. Це своєрідне реставрування втраченої родинної історії з метою «поховати» своїх мертвих і жити далі. З цією ж метою Ора береться за пошуки слідів Марії, остарбайтерки, котра вийшла заміж за німця, власника готелю, але потім безслідно зникла. Історія Марії прова-

дить Ору через інші кола пекла – воєнні, котрі їй безпосередньо вдається досвідчити, подавшись до Сирії воєнним кореспондентом. Ора немови множить довкола себе різні простори травми, котрі дозволяють їй усвідомити глибину власної, генетично успадкованої.

Протагоністку роману Т. Малярчук «Забуття» також можна означити як реставратора травматичної пам'яті, причому не лише родової, а загальнонаціональної. Вона бореться із забуттям, у порожнечу якого закинуто чимало вагомих для української культури людей, зокрема й В. Липинського. Якщо із трансгенеративними травмами причинно-наслідковий зв'язок більш виразний, то пояснити власну зацікавленість постаттю В. Липинського протагоністці роману набагато тяжче. Звичайно, якщо означити її як бажання повернути забуте ім'я у сучасний контекст, то це звучало б надто пафосно, цілком не у стилі Т. Малярчук. У романі замальовано ірраціональні відчуття протагоністки, котрі супроводжують її обсесивний стан, а також наводяться спроби віднаходження хоча б якихось позірних точки дотику між нею і Липинським, як-от день народження в один день з різницею у сто років. Стан протагоністки супроводжується фантомними болями, котрі вона означає як «серце в горлі». Проте «справді нестерпними були не фізичні страждання, а викривлення реальності, нове її сприйняття, ніби з протилежного боку, тамтого, звідки вже не повертаються» [2, 9]. Меланхолія протагоністки, її усвідомлення марноти світу загострюють відчуття часу – як теперішнього, так і минулого, котрого вона вважає володарем цього світу, китом, котрий у свою пащу поглинає все і всіх, прирікаючи на одвічне забуття. Своім завданням вона бачить вилонювання історій із пащ синього кита часу, бо лише тоді, коли будуть оповіджені різні забуті часом історії/правдива історія, можна буде спокійно жити та своїй землі, бо ж «історія – це теоретична підготовка до практичного користування землею. Щоб розуміти землю, її властивості й характер, треба знати, хто по ній ходив і чого прагнув. Кінцева мета історії – відтворити коріння землі до найменшого відгалуження, дослідити особливості руху, причини загнивання і чудо відродження. Вмирання одного коріння і тріумф іншого» [2, 49].

У «Забутті», як і в попередньому романі, проступає тема голоду, травматичної пам'яті, пов'язаної з дитинством бабусі протагоністки, котру батько залишив біля воріт дитячого будинку, обіцяючи повернутися з пампушками. Відтак пам'ять про бабусину травму зберігалася у родині і передавалася по жіночій лінії у любові до випікання пампушок: «Баба Соня ж, розповідаючи, ніколи не забувала згадати про пампушки, ніби вони були головним героєм всієї історії, а не дівчинка в перші години сирітства. Саме тоді в цієї дівчинки й – автоматично – в усіх її нащадків утворився захисний пампушковий ген. Він

перетягував і перетягує на себе увагу в ту мить, коли відбувається щось настільки страшне, що можна вмерти від надміру емоцій» [2, 147].

Психологічним відлунням травматичного минулого є зацикленість бабусі на митті підлоги, що вона теж передала своїй онуці, для якої вода і потреба «мити, митися, змивати» [2, 153] була завжди найважливішою. Це своєрідний захисний засіб у стресовій ситуації, і підсвідоме намагання очистити світ навколо себе, якщо не можеш очистити свого минулого від травми. Принагідно згадується книга учасника підпільної ІРА Лайєма Карсона «Назви пустку матір'ю», у якій він згадував, що кожного разу, коли його арештовували, дружина бралася за вимивання до блиску їхньої оселі, передусім підлог. Проте – усвідомлює протагоністка роману Т. Малярчук – «відмиваючи підлоги, даремно все життя відмиватися від трагедії. Розводи все одно проступали» [2, 152].

Як уже згадувалося, протагоністка роману має особливе сприйняття минулого: «Минуле – це всього лиш припущення минулого. Кіптява, яка щільно покриває тривалі проміжки часу, – це історична обставина, а реальність – те, що всупереч усьому таки проступає назовні. Це не обов'язково найважливіша деталь цілої картини, навпаки, якась зовсім другорядна, дрібна дрібничка, якби не звернув увагу, якби бачив головне» [2, 72]. Протагоністка роману «Забуття» має усвідомлення того, що історія є суцільною клаптиковою ковдрою, зшитою з різних історій, причому далеко не чільних, а другорядних, які закарбувалися у пам'яті і супроводжували людину упродовж цілого життя. Особистий наратив її бабусі впливає у канву загальноукраїнського наративу пам'яті про Голодомор, але такі елементи як пампушки і втрата голосу через розпачливий крик на материній могилі, додають йому особливого особистісного звучання.

Біль і травма, пережиті бабусею, не загоїлися, а передалися внучці у вигляді фантомних нападів «пульсування серця в горлі»: «Час зупинився. Кінець настав і почав тривати вічно. Я не могла дихати, не могла кричати. Баба Соня все викричала до мене. Її трагедія трималася за живих і не хотіла завершуватися. Не хотіла нас, її бранців звільнити» [2, 154].

Протагоніста відчуває себе вмістилищем травм своїх предків. Баба Соня по материній лінії передала їй свої маркери травмованості, а дід Бомчик по батьковій – свої. З-поміж останніх був сміх, яким, як виявилось зі змалювання Бомчикової долі, він рятувався від реальності. Це був його щит, за котрим ховалися «сором і безсилля» [2, 194].

На фоні трагедії життя В. Липинського, а відтак – на фоні життя української політичної і культурної еміграції, протагоністка роману розгор-

тає болючі сторінки власної родини. Не маючи пояснення своєму захопленню постаттю Липинського, вона паралельно розгортає долі своїх предків по обох лініях, котрі походили з різних регіонів України й ілюструють різні прояви загальнонаціональної трагедії – Голодомору та повстанського руху. З історій власної родини протагоністка роману робить висновок, що вона – «нащадок покори і страху смерті» [2, 194]. Намагання розказати історію Липинського має своєрідну компенсаторну функцію відкуплення провини предків, життя яких не вписується у героїчний канон, а є радше прикладом пристосування до наявних обставин, зумовленим бажанням жити: «і на мене лягла ціна, яку було заплачено, щоб вижити. Набігли чималі відсотки за простроченими квитанціями. Я мусила потроху починати віддавати борги» [2, 194]. Це особистісне сприйняття ситуації, хоча збоку така obsesія сприймалася як «інтелектуалізація» внутрішнього конфлікту» [2, 215], як перенесення власного травматичного родинного досвіду на когось більш відомого і таким опосередкованим чином виговорити травму.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для проговорення теми травматичної пам'яті необхідний особливий тип персонажа-медіатора між минулим і теперішнім. Для відновлення втрачених історій – чи сімейних, чи загальнонаціональних – потрібно перетворюватися на своєрідного реставратора, співставляючи й аналізуючи факти, досліджуючи обставини, реставруючи події, що сприятиме загоюванню трансгенеративних ран.

Головний персонаж аналізованих романів пізнають досвід власної травматичної родинної історії, а відтак краще пізнають себе, через посередництво Іншого – остарбайтерки Марії («Зашморги») та В. Липинського («Забуття»).

Як Ора, так і протагоністка роману «Забуття» – обидві відчувають на собі вплив травми Голодомору і родинного страху смерті, котрі проявляються у дразливих сновидіннях Ори та відчуття «серця в горлі» у протагоністки роману Т. Малярчук. Їхні дослідження життя Іншого – це також спосіб відкуплення від минулого, бо поряд із власними родинними історіями вони повернули до життя ще інші неоповіджені і забуті історії.

Результати здійсненого аналізу можуть бути використані у процесі проведення подальших досліджень, пов'язаних з проблематикою пам'яті у сучасній українській прозі, а також розвитку цього дискурсу як в українському, так і світовому контекстах. Такий компаративний підхід, безумовно, відкрив би не лише нові горизонти досліджень, але й продемонстрував би специфіку сприйняття означеної проблематики у різних національних культурах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Івасюк Л. Зашморги. Роман. Чернівці: Книги-XXI, 2019, 320 с.
2. Малярчук Т. Забуття. Львів: ВСЛ, 2016, 256 с.
3. Пухонська О. Літературний вимір пам'яті. К.: Академвидав, 2018, 304 с.

REFERENCES

1. Ivasyuk, L. (2019). Zashmorhy [Halters]. Chernivtsi, Knyhy-XXI [in Ukrainian].
2. Malyarchuk T. (2016). Zabuttya [The Oblivion]. Lviv, Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].
3. Pukhonska O. Literaturnyy vymir pamyati [The literary dimension of memory]. Kyiv. Akademydav [in Ukrainian].

TRAUMATIC MEMORY RESTORERS: IMAGE TYPOLOGY

Vypasniak Halyna Olehivna

*Candidate of Philological Sciences,
Docent of the Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University
st. Stepana Bandery 55, Lviv, Ukraine*

The article is devoted to the study of the specifics of images in contemporary Ukrainian prose, which could be named as a memory restorer – a retranslator of forgotten history and lost human destinies. Leshya Ivasyuk's novel "Zashmorhy" and Tanya Malyarchuk's "The Oblivion" were brought to the review. It is noted on the thematic and typological closeness of the analyzed works to the novel by O. Zabuzhko 'The Museum of Abandoned Secrets', which became a model for Ukrainian prose writers how to reveal the problem of lost memory and forgotten / lost fates of victims. The main characters are fascinated by finding true facts about the life and death of a person from a past they have no family relationship with. For the most part, the characters of the past are kind of phantom images, catching the fate of which from the past requires extraordinary detective skills. It is also kind of mediator images through which the main characters see themselves in the present. They also help to find the interrupted gravity of generations and reveal family secrets that indirectly, but have influenced their outlook.

The study focuses on analyzing the characteristics of the main character's images, in particular those psychological preconditions that led them to capture the fate of a stranger and to search for the circumstances in which it was died. Characters are characterized by expressive melancholy, a peculiar, detached perception of the world, which does not always mean public passivity. In both analyzed novels, the main characters' melancholy is the result of an unconscious family trauma – the Holodomor, and its exacerbation occurs after the truth has been revealed. Investigating the tragedy of someone else's life, they reveal the depth of their own pain. In the two analyzed novels, two tragedies unfold in different time-space planes: the present and the first half of the twentieth century.

Key words: *memory, trauma, phantom images, image typology, novel, T. Malyarchuk, L. Ivasyuk.*

УДК 811.111'37'42

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-5>

КОНЦЕПТ *OLD AGE* В НАУКОВІЙ КАРТИНІ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ)

Голик Сніжана Василівна

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
вул. Університетська, 14, Ужгород, Україна

Статтю присвячено дослідженню особливостей вербалізації концепту *OLD AGE* в англійській медичній науковій картині світу. У зв'язку із подовженням тривалості життя за останні десятиліття, старіння вивчається на академічному рівні в різних галузях знань, що визначає актуальність роботи та необхідність застосування міждисциплінарного підходу до дослідження мовних одиниць на позначення старості та осіб старшого віку. Мета роботи полягає у проведенні аналізу концепту *OLD AGE* та його реперезентації як складника наукової картини світу, вербалізованої в мові медицини, ядром якої є сукупність термінів. Для досягнення цієї мети проаналізовано підходи до визначення мовної та концептуальної картин світу. Остання, будучи результатом пізнавальної діяльності людини, формується ментальними утвореннями – концептами, які формують концептосферу певного етносу. Крім цього, у статті наведено різні точки зору вчених щодо співвідношення між науковою та мовною (наївною) картинами світу. Дослідження проведено із застосуванням комплексної методики концептуального аналізу, що дозволило визначити основні уявлення про старіння та літніх людей, як такі, котрі зафіксовано у семантиці мовних одиниць, співвіднесених із медичною сферою наукової діяльності. Виходячи з тези про те, що понятійний компонент концепту *OLD AGE* детермінується науковим дискурсом, який виступає реалізацією наукової свідомості, у роботі проаналізовано дефініції ключової лексеми-вербалізатора концепту *OLD AGE* та її основних синонімів в англійських медичних словниках та енциклопедіях. В результаті аналізу визначено базові понятійні ознаки концепту *OLD AGE*, а саме темпоральну (старість як останній етап життя) та антропологічну (вікова група чи покоління), що дозволило зробити висновок про основні способи актуалізації наукових знань засобами англійської медичної термінології. У процесі дослідження визначено, що у медичній науковій картині світу феномен «old age» є хронологічно-маркованим. До того ж, старість розглядається одночасно і як процес старіння, і як його результат. Проте, домінуючий погляд на старіння свідчить, що цей процес генетично зумовлений і незворотний, призводить до дисфункціональності та збільшує імовірність смерті. У дослідженні наголошується, що в англійській медичній галузевій картині світу сформовано сприйняття старості як патології, хворобливого стану, часто з ментальними розладами.

Ключові слова: концепт, вербалізація, картина світу, наукова картина світу, мовна картина світу, концептуальна картина світу, старіння, старість.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. На сучасному етапі розвитку вітчизняної та світової лінгвістики утверджується застосування комплексного підходу до дослідження мови з метою узагальнення результатів аналізу у суміжних дисциплінах. Розвиток медицини, генетики та біомедичних технологій призвів до подовження тривалості життя, тому проблема старіння набуває міждисциплінарної значущості та стає предметом розгляду цілого ряду наукових дисциплін. Сучасне тлумачення поняття «старість» в гуманітарних науках виходить на якісно новий рівень, коли осмислення процесу старіння набуває емотивно-оцінного потенціалу. Саме цей вік розглядається як період продовження самореалізації особи, її активності та творчого розвитку. Старіння та літні люди перебувають у фокусі цілого ряду дисциплін. Визначення «старості» як феномену є різноплановим з огляду медицини, біології, юриспруденції, соціології тощо.

Тому актуальним у мовознавстві є вивчення способів позначення старості за допомогою мовних засобів, а також виявлення через ці засоби особливостей цієї понятійної сфери, оскільки в самому слові і в його вербальній дефініції фіксуються результати когнітивних зусиль людського розуму.

Все це визначає актуальність постановки проблеми та необхідність її комплексного розгляду, досліджуючи усі різноманітні уявлення про концепт *OLD AGE* як фрагмент загальнонаукової картини світу.

Проблеми співвідношення мови, мислення і культури упродовж десятиліть знаходяться в центрі уваги дослідників і є актуальними для наукових пошуків. Мова не лише безпосередньо бере участь у формуванні мовної картини світу, але й сама слугує засобом її вираження. Система поглядів та уявлень мовної спільноти, які утворюють картину світу, виражається різними лексико-стилістичними засобами. Картина світу –

це цілісний образ, який є результатом духовної активності мовця і виникає у процесі пізнання унаслідок контактів між зовнішнім світом та внутрішнім світом людини. Основою для розвитку теорії мовної картини світу стали ідеї внутрішньої форми мови В. фон Гумбольдта. За словами О. Селіванової, термін «картина світу» вперше застосовується фізиком В. Герцем на позначення сукупності внутрішніх образів зовнішніх об'єктів, які служать для формування логічних суджень щодо поведінки цих об'єктів [10, 441]. З часом, цей термін стає об'єктом і власне гуманітарних досліджень.

Сприйняття, категоризація та концептуалізація навколишньої дійсності мовною особистістю починається з осмислення явищ навколишнього світу, організованих у ньому об'єктів та з визначення місця людини в системі цих об'єктів. Результатом таких процесів є поява концептів. Для лінгвістичних праць кінця ХХ століття (наприклад, Н. Д. Арутюнаної, О. С. Кубрякової, Ю. С. Степанова тощо) типовим є визначення концептів як наборів смислів, якими оперує людина у процесі своєї ментальної діяльності та пізнання світу. За словами О. Селіванової, мовну картину світу не слід ототожнювати з концептуальною, адже будучи її фрагментом, вона є одним із засобів доступу до свідомості людини, фіксує певні когнітивні структури, що вербалізуються на різних мовних рівнях [10, 441]. Відповідно, концепт OLD AGE в роботі розглядається як фрагмент концептуальної картини світу і є вагомою складовою в системі національних цінностей англomовних суспільств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Незважаючи на велику кількість робіт щодо змісту терміну «концепт», все ще не існує єдиного підходу до розуміння його сутності [1, 5]. Концепт – це ключовий термін когнітивної лінгвістики, зміст якого суттєво відрізняється в підходах різних наукових шкіл та окремих учених. Зокрема, у сучасній лінгвістиці виділяють ряд аспектів інтерпретації концепту: лінгвофілософське осмислення (В. Гак, В. Звєгінцев, Л. Резников, С. Аскольдова, К. Голобородька та В. Дем'янова); психолінгвістичне розуміння (О. Залевська, В. Старко, О. Цапок, І. Штерн, Л. Лисиченко); лінгвокультурологічне тлумачення поняття “концепт” як одиниці культури та когніції людини (А. Вежбицька, В. Красних, В. Маслова) тощо. Разом із тим, «концепт» широко використовується в сучасних дослідженнях із філософії, логіки, психології, культурології, літературознавства, тому несе на собі відбиток усіх цих інтерпретацій.

Узагальнюючи різноманітні підходи, увагу дослідників привертають чотири основні реалізації концепту, який тлумачиться як одиниця:

1) «ментально лексикону» – ментально-мовного комплексу психічних ресурсів людини, що є фрагментарною цілісністю різних ментальних утворень;

2) національної самосвідомості / [етно]культури, що виявляє себе в архетипах національного несвідомого, в етнічних стереотипах та прототипах національної культури;

3) знання, тобто сформованого на якомусь етапі людського розвитку певного багажу знань того чи іншого соціуму, пропущеного крізь призму окремої мовної особистості;

4) когніції, яка виявляє себе відносно сформованою та еволюціонуючою структурою, з одного боку, і одиниці, в структуру якої, крім власне знань, водночас включаються ще й пізнавальні процеси, цінності, моделі поведінки, переживання тощо [4, 48].

Попри наявні дослідження, де концепт розглядається як структурна одиниця мислення, слід особливо відзначити роботи тих лінгвістів, котрі визначають концепт як фрагмент мовної картини світу, знання про певний феномен дійсності, притаманний певному етносу [2, 25]. З одного боку, це абстрактна ментальна структура, а з іншого, поняття, яке репрезентується у мовній свідомості у вигляді конкретних структур. Мова є засобом вербалізації концепту, коли у мовця виникає потреба вираження думок через мовні форми. Концепт не може бути виражений однією мовною одиницею, його вербалізація здійснюється цілим рядом одиниць мови. Вербалізація не є обов'язковою умовою існування концепту, проте саме мовне втілення є ключем для розуміння концепту як одиниці мислення. Слово є ключем доступу до концептуального знання. Саме за допомогою слова ми маємо можливість підключити до мисленнєвої діяльності і ті концептуальні ознаки, які не називаються словом [6, 78-80].

Мовна картина світу є результатом матеріального втілення в ній концептуальних структур, знаковим образом навколишньої дійсності. Поняття концептуальна картина світу ширше, ніж мовна картина, оскільки не всі концепти вербалізуються у мові.

Концепти як ментальні утворення формують концептуальну картину світу, і виходячи з тези про те, що вона є результатом пізнання дійсності (тобто когніції) і «виступає у вигляді сукупності впорядкованих знань – концептосфери» [9, 4], водночас її розглядають і як когнітивну.

Пропонуючи визначення концептуальної картини світу, мовознавці наголошують, що це «глобальна емоційно-образно-символічно-поняттєва картина світу як органічна єдність упорядкованих у певний спосіб світобачення, світосприймання, світовідчуття, світорозуміння тощо і вербальних, і невербальних знань» [4, 113]. Людина формує концептуальну картину світу у процесі своїх контактів із навколишнім світом. При цьому, дослідники застерігають від ототожнення її з поняттєвою, науковою чи логічною. Концептуальна картина світу постає як єдність не лише наукової, а й власне наївної та художньої рефлексії, що виявляє себе як на рівні свідомого, так і підсвідомого

[там само]. Проте при концептуалізації у галузі науки, ми абстрагуємося від образної інформації та емоційно-оцінного переживання осмисленого, зосереджуючись на власне логічному, доведеному осмисленні дійсності. Мова науки – це мова термінопонять, при цьому мовознавці наголошують, що термінологія є результатом когнітивної діяльності фахівців і полягає в концептуалізації та вербалізації ними професійних знань [4, 119; 16, 313].

Головним семантичним виміром наукових концептів є їх понятійний компонент, тому, на думку лінгвокогнітологів, конструювання концепту у науковій свідомості повинно відбуватися з урахуванням системи понять відповідної науки [5, 76].

У лінгвістиці мовна картина світу співвідноситься з поняттями наукової картини світу, що опосередкована науковим знанням про світ, та наївної, представленої національно-культурним та емпіричним досвідом етносу [10, 442]. Перша не залежить від мови, якою вона описується, є універсальною, вільною від суб'єктивізму та специфіки тієї чи тієї мови, від національної культури, традицій чи менталітету нації, тоді як друга формується у свідомості носія конкретної мови у процесі його реального досвіду пізнання світу [7, 63].

Дослідники виділяють різні підходи до тлумачення наукової картини світу (див., зокрема, [4, 112]):

1) «загальна / єдина / спільна наукова картина світу» як єдність еволюції Всесвіту й людини як істоти соціальної та біологічної;

2) «конкретно-наукова картина світу» («математична», «інформаційна», «соціологічна» тощо);

3) розмежування понять «загальна / спільна наукова картина світу» (елемент світобачення людини) й «конкретно-наукова картина світу» (принципи та положення окремої галузі знань) [8, 8];

4) «національна наукова картина світу» як синонім «наукова картина світу» [там само];

5) «наукова (концептуальна) картина світу» [3, 38];

6) «наукова теорія» – «пізнання світу, його аналіз, пояснення, конкретне знання про предмети, явища, процеси» [12, 3].

Наукова картина світу як сукупність наукових знань напрацьовується усіма науками. Переважно, її визначають як «систему знань, що синтезує теоретичний доробок різних наук зі знаннями світоглядного характеру як результатом цілісного узагальнення пізнавального досвіду людства» [10, 491]. Їй притаманний динамічний характер, оскільки знання про світ постійно збагачуються. Наукова картина світу вербалізується в мові науки сукупністю термінів, які належать до певної сфери наукової діяльності людини [13, 77].

За словами дослідників, в основі виокремлення наукової картини світу лежить експеримент, що дозволяє підтвердити достовірність тих чи інших тверджень. Тому в сучасних дослідженнях наукової картини світу доволі актуальними є питання співвідношення науки й культури, що

відображені у понятті наукової традиції, збереженні та передачі наукового досвіду [13, 78].

Формулювання мети і завдань статті. Враховуючи вищезазначене, логічним є твердження про те, що концепт OLD AGE представлений у межах різноманітних наукових парадигм. Понятійний компонент концепту детермінується науковим дискурсом. Сучасні англійські тексти з філософії, економіки, соціології, політології та інших дисциплін формують науковий дискурс, тематична визначеність якого фокусується на ознаках, характеристиках старості, проблемах людей похилого віку, їхніх ролях в житті суспільства та ставленні суспільства до них. Сукупність отриманих даних в межах цих наук утворює фрагмент англійської наукової картини світу.

У цьому дослідженні застосовується семантико-когнітивний підхід до дослідження концепту через з'ясування природи співвідношення між мовою і концептосферою англійського суспільства.

Мета цієї статті полягає у дослідженні особливостей вербалізації концепту OLD AGE як складової медичної наукової картини світу. Наукові знання про старість відрізняються від розуміння та оцінних суджень носіїв англійської мови загалом, адже у природній мові відображається наївна картина світу, яка протиставляється науковій картині так само, як лексичне значення слова протистоїть поняттю, енциклопедичному визначенню. Аналіз проведено на матеріалі сучасних англійських медичних словників та енциклопедій. Серед основних завдань у цій роботі визначаємо аналіз дефініцій мовних реперезентантів концепту в англійських медичних словниках з метою виокремлення понятійної складової та інтерпретації змісту концепту. Для досягнення цієї мети використовувалися методи дефініційного та компонентного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепт OLD AGE як фрагмент медичної наукової картини світу на мовному рівні відтворюється лексемою *old age*, іменем концепту, та його синонімами, такими як *ageing*, *age*, *senescence*, що мають значний термінологічний потенціал.

Так, наприклад, в загальнонауковій енциклопедії Britannica *old age* визначається за допомогою синонімічної одиниці *senescence* як старість, завершальний етап типового життєвого циклу: "*senescence, in human beings, ... the final stage of the normal life span*" (1). Упорядники енциклопедії наголошують на ряді особливостей при визначенні цього вікового періоду, а саме:

"*It is the last stage in the life processes of an individual, and it is an age group or generation comprising a segment of the oldest members of a population*" (1).

Таким чином, виокремлюється темпоральна дефініційна ознака – останній етап [the last stage] та антропологічна – вікова група чи покоління [an age group or generation].

За твердженням дослідників-геронтологів, у попередні віки старість розглядалася як втрата працездатності і не мала хронологічних рамок. І лише після того, як вона стає об'єктом соціальної політики, визначаються досить чіткі хронологічні межі [11, 134]. У більшості розвинених країн світу вік 65 років (пенсійний вік) визначають як початок старості. Проте, ця норма є умовною, національно-маркованою і залежить від економічних можливостей суспільства [див., наприклад, 14].

Наукова картина світу у цій роботі представлена рядом галузевих медичних словників та енциклопедій. Відповідно, феномен «old age» визначається як вік певної особи, яка досягла або перевищила за роками середній показник життєвого циклу людини: “an age in years of a particular individual which reaches or surpasses the average life span of human being” (7). Зазначена семема актуалізує темпоральну характеристику старості через дефініційну ознаку [an age] із вказівкою на досягнення середньої тривалості життя [reaches or surpasses the average life span]. Таким чином, у медичній науковій картині світу феномен «old age» є хронологічно-маркованим та пов'язаним з певним фіксованим часовим відрізком.

Медичне тлумачення процесу старіння *ageing* вказує на те, що він є генетично зумовленим і таким, якого неможливо уникнути. Це прослідковується в словниковій статті: “The process of becoming older, a process that is genetically determined and environmentally modulated” (4). Дефініційна ознака [environmentally modulated] підкреслює, що старіння безпосередньо залежить від умов чи середовища проживання.

Крім цього, з точки зору медицини, старіння провокує неминучі та незворотні зміни:

“Aging (i.e., pure aging) refers to the inevitable, irreversible decline in organ function that occurs over time even in the absence of injury, illness, environmental risks, or poor lifestyle choices (eg, unhealthy diet, lack of exercise, substance abuse)” (2).

Дефініційна ознака [pure aging] актуалізує кваліфікаційну характеристику старості як досягнення зрілого віку без супутніх патологій, що підтверджує поглиблений семний аналіз цієї дефініційної ознаки як автономної номінативної одиниці: *pure ageing* – [without pathology]. Таким чином, спостерігаємо суперечливе розуміння старості, яка розглядається з одного боку як хвороба – old age is a disease, та з іншого боку, старіння без хвороб – old age vs disease, яке характерне і для сучасних біогенетичних досліджень [див., наприклад 15].

Відповідно до ще одного тлумачення, *ageing* – старіння спричинює поступові зміни в організмі, які з часом призводять до зростання імовірності смерті:

“Ageing causes gradual changes in the structure of any organism that occur with the passage of time, that do not result from disease or other gross accidents,

and that eventually as the individual grows older” (5).

Дефініційні ознаки [changes in the structure of any organism], [the increased probability of death] підтверджують, що медичний дискурс зосереджується на описі характерних для старості відхилень та хвороб, без належного врахування можливостей старшого віку. При цьому, старість розглядається як щось середнє між здоров'ям та хворобою, як стан, який обмежує можливості, порушує функціональну та соціальну активність індивіда і призводить до летального кінця.

Поширеним також є визначення старості *old age* як слабоумства, розумових розладів:

“Old age is commonly defined as senility, a general term for a variety of conditions seen in mental disorders occurring in old age, broken down into two broad categories, organic and psychological” (7).

Таке розуміння апелює до стереотипних уявлень, коли людина літнього віку є або пацієнтом, з проблемами здоров'я, або потенційним пацієнтом, з реально заниженим соціальним статусом, ментальними розладами органічного та психологічного характеру.

Старість *senescence* розглядається і як процес, і як результат старіння: “Senescence: Aging, the process of becoming old, or the state of being old” (6), що засвідчують дефініційні ознаки [the process] та [the state]. Сам термін часто пояснюється як [aging], тобто за допомогою синоніма лексеми *old age*. У додатковому поясненні в словниковій статті наголошують: “the term ought not to imply physical or mental deterioration, but often does” (6). Виділення додаткових дефініційних ознак – [physical or mental deterioration] сприяє актуалізації негативно-оцінних коннотацій, що фіксуються в семантичній структурі слова.

Водночас, старість є втратою можливості подальшого росту на клітинному рівні: “Senescence is viewed as the loss of growth power at the cellular level” (5).

Таке саме розуміння старості як занепаду, втрати фізичних та розумових можливостей відзначається в окремих термінах-словосполученнях утворених з синонімом імені концепту *age*, таких як, наприклад: *age-related cognitive decline*: “The slight loss of memory and slowing of the brain's information processing that occurs with normal aging”, *age-related deafness*: “age-related hearing loss with gradually progressive inability to hear” або *age-related macular degeneration*: “A potentially blinding condition that destroys sharp central vision” (3). В зазначених термінологічних тлумаченнях спостерігається актуалізація фрагменту наукової картини світу, коли типова старість [normal ageing] пов'язується із втратою пам'яті [loss of memory], втратою слуху [hearing loss], [inability to hear], сповільненням розумової діяльності [slowing of the brain's information processing], порушенням гостроти зору [destroys sharp central vision], що може призвести до його повної втрати [potentially blinding condition].

Більше того, похилий вік визначається як вагома причина для констатації смерті особи:

"Old age may be regarded as an legitimate cause of death in the UK for a person over the age of 80, when no significant pathology or cause of death can be found after a thoroughly investigated postmortem examination" (6).

Таке тлумачення досить чітко асоціює похилий вік із завершенням життєвого циклу, причиною смерті, що вербалізується дефініційною ознакою [legitimate cause of death].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проведений аналіз підтвердив, що в англомовній медичній науковій картині світу

феномен "old age" є хронологічно-маркованим та пов'язується з певним календарним віком. Старість розглядається одночасно як процес, і як результат старіння. Проте, згідно з домінуючими поглядами, вона прирівнюється до дисфункціональності. Медичне розуміння старіння вказує на те, що цей процес є генетично зумовленим, неминучим, і що з віком зростає імовірність смерті. Медичний дискурс формує уявлення про старість як патологію, як про хворобливий стан, ментальні розлади, породжуючи соціальну ізоляцію людей старшого віку. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі особливостей вербалізації концепту OLD AGE в рамках інших наукових парадигм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антология концептов / Под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. М. : Гнозис, 2007. 512 с.
2. Болдырев Н.Н. Концепт и значение слова. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики* : научное издание. Воронеж, 2001. С. 25–36.
3. Голубовская И. А. Этнические особенности языковых картин мира : Монография. К.: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2002. 293 с.
4. Іващенко В. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології). К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. 326 с.
5. Карасик В.И., Слышкин Г.Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики*: Сб. науч. тр. / Под ред. И.А. Стернина. Воронеж, 2001. С. 75 – 80.
6. Карасик В.И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
7. Колегаєва І. М. Перцептивне і когнітивне бачення світу: ономаціологічний аспект. *Вісник ОНУ імені І. Мечникова*. 2013. Том 18. Вип. 2 (6). С. 63 – 69.
8. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. М. : КДУ, 2011. 350 с.
9. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова, И. А. Стернин. Воронеж : Истоки, 2003. 59 с.
10. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
11. Смолькин А.А. Медицинский дискурс в конструировании образа старости. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2007. 10 (2). С. 134 –141.
12. Соколовская Ж. П. «Картина мира» в значениях слов. Симферополь : Таврия, 1993. 232 с.
13. Сухачова Н.С. Науковий концепт як складник концептуальної картини світу. *Мова і міжкультурна комунікація*. 2017. Вип. 1. С. 74–83.
14. Definition of an older or elderly person. WHO, Geneva: Switzerland, 2010. <http://www.who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en/index.html> (дата звернення 05.12.2019).
15. Gems D. The aging-disease false dichotomy: understanding senescence as pathology. *Frontiers in genetics*. 2015. 6. 212. doi:10.3389/fgene.2015.00212.
16. Novodranova V. Категория противопоставления и её языковое выражение (на материале медицинской терминологии). *Language and culture: establishing foundations for anthropological linguistics* / Edited by S. Grinev-Griniewicz, S. M. Raub, P. Thomas. Białystok: Białystok Series of Anthropinguistics, 2004. Vol. 1. P. 313–318.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com> (дата звернення 06.12.2019).
2. Introduction to Geriatrics. / By R.W. Besdine. <https://www.msmanuals.com> (дата звернення 05.12.2019).
3. Medical Dictionary of Health Terms. <https://www.health.harvard.edu> (дата звернення 04.12.2019).
4. MedTerms Medical Dictionary. <https://www.medicinenet.com> (дата звернення 04.12.2019).
5. Miller-Keane Encyclopedia and Dictionary of Medicine, Nursing, and Allied Health. / Miller-Keane, Marie T. O'Toole. Saunders, 2003. 2344 p.
6. Segen's Medical Dictionary. (2012). <http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/PMI> (дата звернення 05.12.2019).
7. Stedman's Medical Dictionary. <https://stedmansonline.com> (дата звернення 05.12.2019).

REFERENCES

1. Antologija konceptov [Anthology of concepts]. (2007). Pod. red. V. I. Karasika, Y. A. Sternina. M. : Gnozis [in Russian].
2. Boldirev, N. N. (2001). Koncept i znachenije slova [Concept and the meaning of the word]. *Metodologicheskiye problemy kognitivnoj lingvistiki* : nauchnoje izdanije. Voronezh [in Russian].
3. Golubovskaja, I.A. (2002). Etnicheskiye osobennosti jazykovih kartin mira [Ethnical peculiarities of language world images]: Monografija. K. Izdatel'sko-poligraficheskij centr "Kijevskij universitet" [in Russian].
4. Ivashchenko, V. (2006). Konceptual'na representatsija frahmentiv znannia v naukovu-mystets'kii kartyni svitu (na materialu ukrajins'koji mystetstvoznavchoi terminolohii) [Conceptual representation of the fragments of knowledge in scientific-artistic world image (on the material of Ukrainian artistic terminology)] K.: Vydavnychii dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].
5. Karasik, V.I., Slyshkin, G.G. (2001). Lingvokul'turnij koncept kak jedynitsa issledovanija [Linguocultural concept as the unit of research]. *Metodologicheskiye problemy kognitivnoj lingvistiki* : Sb. nauch. tr. Pod red. Y.A. Sternina [in Russian].
6. Karasik, V.I. (2002). Jazykovoju krug : lichnost', koncepty, diskurs [Language circle: personality, concepts, discourse]. Volgograd : Peremena [in Russian].
7. Kolegaeva, I.M. (2013). Pertseptyvne i kohnityvne bachennia svitu : onomasiolohichnyi aspekt [Perceptual and cognitive world vision : onomasiological aspect]. *Visnyk ONU imeni I. Mechnikova*. Tom18. Vyp. 2(6) [in Ukrainian].
8. Kornilov, O.A. (2011). Jazykovyje kartiny mira kak proizvodnyje natsional'nyh mentalit'etov [Language world images as derivatives of national mentalities]. M. : KDU [in Russian].
9. Popova, Z.D. (2003). Jazyk i natsional'naja kartina mira [Language and national world image]. Z.D. Popova, Y.A.Sternin. Voronezh : Istoki [in Russian].
10. Selivanova, O. (2006). Suchasna linhvistyka : terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics : terminological encyclopedia]. Poltava : Dovkilla [in Ukrainian].
11. Smol'kin, A.A. (2007). Meditsinskij diskurs v konstruirovaniji obraza starosti [Medical discourse in constructing the image of old age]. *Zhurnal sotsiologii i sotsial'noj antropologii* [in Russian].
12. Sokolovskaja, Zh. P. (1993). "Kartina mira" v znacheniji slov ["Language world view" in the meanings of words]. Simferopol' : Tavrija [in Russian].
13. Suhachova, N.S. (2017). Naukovyi koncept jak skladnyk konceptual'noji kartyny svitu [Scientific concept as the constituent of the conceptual world view]. *Mova i mizhkul'turna komunikatsia* [in Ukrainian].
14. Definition of an older or elderly person. (2010). WHO, Geneva: Switzerland. <http://www.who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en/index.html> (date of access 05.12.2019).
15. Gems D. (2015). The aging-disease false dichotomy: understanding senescence as pathology. *Frontiers in genetics*. 6. 212. doi:10.3389/fgene.2015.00212.
16. Novodranova, V. (2004). Kategorija protivopostavlenija i jejo jazykovoje vyrazhenije (na materiale meditsynskoj terminologii) [The category of and its lingual representation (on the material of medical terminology)]. *Language and culture: establishing foundations for anthropological linguistics* / Edited by S. Grinev-Griniewicz, S. M. Raub, P. Thomas. Bialystok: Bialystok Series of Anthropinguistics.

SOURCES

1. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com> (date of access 06.12.2019).
2. Introduction to Geriatrics. / By R.W. Besdine. <https://www.msmanuals.com> (date of access 05.12.2019).
3. Medical Dictionary of Health Terms. <https://www.health.harvard.edu> (date of access 04.12.2019).
4. MedTerms Medical Dictionary. <https://www.medicinenet.com>. (date of access 04.12.2019).
5. Miller-Keane Encyclopedia and Dictionary of Medicine, Nursing, and Allied Health. (2003). Miller-Keane, Marie T. O'Toole. Saunders.
6. Segen's Medical Dictionary. (2012). <http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/PMI> (date of access 05.12.2019).
7. Stedman's Medical Dictionary. <https://stedmansonline.com> (date of access 05.12.2019).

CONCEPT *OLD AGE* IN THE SCIENTIFIC WORLD VIEW (BASED ON ENGLISH MEDICAL TERMINOLOGY)

Holyk Snizhana Vasylivna

*Candidate of Sciences (Philology), Associate Professor,
Head at the Department of English Philology
State University "Uzhhorod National University"
Universytetska Str., 14, Uzhhorod, Ukraine*

The article deals with the study of the conceptualization of OLD AGE in the anglophone scientific world view. Owing to the increase in the human life span, ageing is in the focus of various fields of scholarly enquiry, which predetermines the topicality of the research and the need for the interdisciplinary approach to the analysis of lingual units denoting old age and the elderly. The present article aims to analyze the representation of the concept OLD AGE as the constituent of the scientific world view, verbalized by English medical terms. To reach this aim, an overview is carried out to analyze the approaches distinguishing between language and conceptual world views. The latter, being the result of cognition, is constituted by mental units – concepts. The article gives insight into the nature of the correlation between scientific and language (naïve) world views as approached by different linguists. In this research, complex methodology of conceptual analysis is applied which results in defining the perception of old age and the aged as encoded in the semantics of lingual units in the field of medicine. Since the notional component of the concept OLD AGE is predetermined by academic discourse as the manifestation of scientific mentality, the work presents the results of the definitional analysis of the lexical units used to conceptualize OLD AGE in English medical dictionaries and encyclopedias. The definitional features, highlighted in the research, demonstrate main tendencies in the scientific knowledge conceptualization by means of English medical terminology. The results show that basic notional features of the concept OLD AGE include temporal (old age as the last stage of human lifespan) and anthropological (an age group or generation) characterizations. The research demonstrates that in the medical scientific world view "old age" phenomenon proves to be chronologically marked. Moreover, old age is seen as both the process and the result of ageing. However, the dominant view on ageing seems to suggest that this process is genetically determined, inevitable and leads to dysfunctioning and death. To summarize, within the medical scientific world view old age is perceived as pathology, disease, often accompanied by mental disorders.

Key words: *concept, verbalization, world view, scientific world view, language world view, conceptual world view, ageing, old age.*

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ КОЛЬОРОМ ЧОРНИЙ У АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Грон Юлія Григорівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри прикладної лінгвістики

Черкаського державного технологічного університету

вул. Шевченка 460, Черкаси, Україна

У пропонованому дослідженні розглянуто особливості фразеологічних одиниць із колірним компонентом «чорний» з точки зору їх семантики. Було виявлено, що існує низка досліджень спрямованих на аналіз певних аспектів ФО, а саме лінгвістичних та нелінгвістичних характеристик. Кольори в англійській мові варіюються у своєму значенні на позначення лексичних одиниць, що не тільки відображають сприйняття відтінку кольорової гами людиною, але також є своєрідним виразником спектру емоції людини. Вагомий вплив на сприйняття і трактування кольору має лінгвокультурний аспект, оскільки інтерпретація того чи іншого поняття кольору відитовхується від культурно-етнічної приналежності людини та психологічних засад, що закладаються на підсвідомому рівні.

У ході аналізу всі вибрані лексеми було розподілено на кілька груп. Таким чином, десять фразеологізмів відображають психічний та емоційний стан людини, вісім – хвороби або фізичний стан, три фразеологізми пов'язанні з одягом, п'ять – потойбіччя, інша п'ятірка пов'язана з їжею, одинадцять означають природні терміни, ще одинадцять – історичні події, назви, сім відображають покликання людини, ким вона є і остання група фразеологізмів з компонентом *black* це лексика, яку використовують у роботі та бізнесі. Лексеми на позначення чорного кольору використовуються у таких значеннях, як смуток, скорбота, небезпека, смерть, ненависть, підступність, ворожнеча, несправедливість. В описах зовнішнього вигляду героїв чорний колір має позитивну конотація, тобто позначає певну вишуканість в одязі, красу, в описах інтер'єру позначає добробут, тощо.

Ключові слова: ФО, кольоропозначення, хроматичні, ахроматичні кольори, конотація, колірний компонент.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У розвідці здійснено спробу дослідити семантичні особливості англійських фразеологічних одиниць із колірним компонентом «чорний», які є складними і багатозначними та потребують подальшого висвітлення. Цій темі було присвячено низку праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, які розглядали лінгвістичні та екстралінгвістичні значення кольору з урахуванням мовної та культурної специфіки, релігії, історичного досвіду народу, тощо. О. І. Горощко, Л. М. Миронова, Р. М. Фрумкіна, В. Brent, I. Cardigos, P. Kay, M. Durbin, A. Wierzbicka ґрунтовно вивчали прикметники, які позначають спектральні кольори, прикметники світла і темряви, В. Й. Горобець, Т. Б. Козак, О. Б. Ткаченко, М. І. Чикало аналізували етимологію кольоропозначень більшості європейських мов, Т. В. Венкель, С. О. Кантемір, В. Г. Кульпіна, В. І. Кушнерик, В. Є. Мойсеєнко, О. В. Теслер розробляли класифікації позначень кольору, провели зіставний аналіз лексико-семантичних мікросистем кольору різних мов Р. П. Зорівчак, І. В. Ковальська присвятили низку праць на вивчення можливостей адекватного добору лексичної одиниці під час перекладу кольоропозначень іншими мовами та стилістичних особливостей використання кольоропозначень.

Попри активні наукові пошуки у галузі фразеології все ще залишається коло питань, які необхідно дослідити.

Метою цього дослідження є розкриття особливостей семантики фразеологізмів із колірним компонентом «чорний», що потребує вирішення таких завдань як виявити вплив колірної компоненти на значення ФО та виділити семантичні групи фразеологізмів з цим кольором. Матеріалом дослідження слугували фразеологізми з колірним компонентом «чорний», відібраних методом суцільної вибірки з фразеологічних словників англійської мови, що забезпечує достовірність результатів дослідження.

У своєму дисертаційному дослідженні «Структурні та лексико-семантичні особливості фразеологічних одиниць із колоративами в англійській мові» Гуменюк І. І. стверджує, що найбільшу кількість одиниць у складі ФО мають ЛСП *колір* (14 одиниць), *світлий* (13), *білий* (11), *червоний* (9), *темний* (9) і *чорний* (8) [5, с. 6]. Колоративи у складі ФО англійської мови можуть виражатися різними частинами мови: прикметниками, зокрема у формі різних ступенів порівняння, наприклад: *darkest hour. Is nearer the dawn*; іменниками, наприклад: *Egyptian darkness*; дієсловами, зокрема дієприслівниками, наприклад: *darken one's daylight* і прислівниками, наприклад:

see through a glass darkly. Фразеологічно найпродуктивнішими, тобто найбільш частотними у словниках, виявилися шість ЛСП, а саме чорний (207 одиниць), білий (181), червоний (149), жовтий (137), зелений (109), блакитний (99). Фразеологічно гіпервживаними, тобто найбільш частотними у досліджуваних художніх текстах, є ЛСП чорний, тобто 1 060 вживань і білий, 1 332 одиниці, а ЛСП червоний має 259 уживань [там само, 6].

Кольори в англійській мові мають низку різноманітних лексичних одиниць, що є своєрідним відображенням спектру емоцій людини: від безпосереднього відчуття відтінку кольору до складних понять. Ці лексичні одиниці становлять певну концептуальну систему та відіграють важливу роль у створенні художньої образності – основного засобу відтворення дійсності [1, 36].

Психологічна характеристика кольору допомагає автору адекватно передати певний емоційний стан, що носить, як відомо, дифузний характер [3]. При цьому, спираючись на положення практичної психології [7, 131], вважається, що використання автором певних хроматичних кольорів у формуванні фотизму відображає його емоції та почуття, які символічно представляють певного роду енергії психіки, особливий якісно-силовий аспект переживань. Якщо ж автор віддає перевагу ахроматичним кольорам, то це свідчить про його психо-моторне вихідне положення.

Колір – це зорове відчуття від випроміненого або відбитого світла визначеної довжини хвилі [8, 28.]. Загальноприйнятим є поділ кольорів за спектром, тому визначають дві підгрупи. Перша, хроматична, включає в себе теплі гами – це такі кольори як жовтий, помаранчевий, червоний, та холодні гами – фіолетовий, синій, блакитний, зелений. Грацію відтінків від чорного до білого відносять до ахроматичних кольорів [4]. Якщо вибір хроматичних кольорів відбиває відношення суб'єкта до різних емоційних сфер, то перевага ахроматичних показує скоріш вегетативний тонус і загальний психоенергетичний рівень, на якому перебуває людина. Вибір чорного кольору свідчить про наявність якогось агресивного сприйняття світу або себе. Всупереч вищезазначеному, вибір чорного кольору може свідчити про бажання максимального контрасту, максимального виділення серед усіх [9, 179]. Люди, які обирають чорний колір, вирізняються вразливою душею. Вони люблять філософствувати про високі матерії, не бояться експериментувати, коли твердо переконанні, що нічим не ризикують. Уміють жити з людьми у злагоді, особливо з керівництвом [6, 3]. Чорний колір – це авторитетність. Якщо чоловік чи жінка в чорному, або ж просто чорна машина, то підсвідомо вони стають вагомішими, важливішими. Чорний колір позначає не тільки авторитетність і вагомість, але й агресивність. Існує такий цікавий факт: футболісти судді частіше карають штрафними, а також жовтими та червоними картками команду в чорній формі.

Надзвичайний вплив на сприйняття і трактування кольору має лінгвокультурний аспект, адже розуміння того чи іншого поняття кольору відштовхується від культурно-етнічної приналежності людини та психологічних засад, що закладаються на підсвідомому рівні.

Оскільки кожний етнос по-своєму сприймає світ і відображає свій досвід у мові відносно до тих тенденцій, які історично закладені у його культурі, то при лінгвокультурному аналізі постає проблема лінгвокультурної відносності. Незважаючи, на велику кількість культурних та лінгвістичних розбіжностей, комунікація й взаєморозуміння можливі для людей, що говорять різними мовами і належать до різних культур [9, 31]. Подібності та розбіжності світосприйняття різних народів можна виявити, порівнявши значення кольорів у різних культурах. Люди здавна надавали великого значення читанню «мови барв», що знайшло віддзеркалення у стародавніх міфах, народних переказах, казках, релігійних і містичних ученнях. При цьому кольори символізували соціальне положення людей, їхні психічні стани, що виявилось в підборі одягу певного кольору, народних приказках, обрядах тощо [10].

Аналіз випадків уживання лексем на позначення чорного кольору показує, що здебільшого чорний колір має нейтральну чи позитивну конотацію. Втім, виявлені окремі випадки його використання у позитивних контекстах. У стародавній Мексиці при ритуальному жертвопринесенні людини руки жерців були забарвлені в чорний колір. Чорні очі у слов'янських народів і понині вважаються небезпечними, заздрісними. У чорне одягнені зловісні персонажі, поява яких провіщає смерть. У міфології також широко використовується в Африці – пов'язаний з сезоном дощів (колір дерев і води) – позначає почуття невідомості, загадковості, працьовитості. Принесення в жертву чорну тварину – виклик дощу. Чорні мітки на тілі – хвороба [1, 38]. В якості знака смерті чорний колір використовується на прапорі анархістів, на прапорах піратів, як зокрема у ФО *Jolly Roger/Black Flag*); суддя в британському суді розривав при проголошенні смертного вироку квадрати чорної матерії. У Японії, однак, чорний колір означає радість. В Індії здавна чорний вважається кольором добра на протигагу білому, що символізує зло [3].

Чорний колір, як правило, символізує нещастя, горе, траур, загибель. За припущенням англійського етнолога В.Тернера, чорний колір, що часто позначає смерть, непритомність, сон або темряву, пов'язується з несвідомим станом, тобто затьмаренням, затемненням свідомості [3].

Лексеми на позначення чорного кольору використовуються у таких значеннях, як смуток, скорбота, небезпека, смерть, ненависть, підступність, ворожнеча, несправедливість. Проте у деяких випадках чорний колір має позитивну конотацію. Наприклад, в описах зовніш-

нього вигляду героїв чорний колір іноді позначає певну вишуканість в одязі, красу, в описах інтер'єру – добробут, в описах квітів – екзотичність, рідкісність. Такі значення чорного кольору простежуються, як у англосаксонській, так і у східнослов'янській культурі.

У ході аналізу всі вибрані лексеми було розподілено на кілька груп. Таким чином, десять фразеологізмів відображають психічний та емоційний стан людини, вісім – хвороби або фізичний стан, три фразеологізми пов'язані з одягом, п'ять – потойбіччя, інша п'ятірка пов'язана з їжею, одинадцять означають природні терміни, ще одинадцять – історичні події, назви, сім відображають покликання людини, ким вона є і остання група фразеологізмів з компонентом *black* – це лексика, яку використовують у роботі та бізнесі. Було також визначено, що серед загальної кількості лексем 39 мають негативне значення, тобто це становить 49% і 40 несуть нейтральну інформацію, а це 51%.

Отже, звернемося до першої групи фразеологізмів, що відображає психічний та емоційний стан людини. Вираз *black look* має значення зловбий погляд, або *black tidings* – сумна новина, що викликає відчай. Але якщо розглянути поняття *black dog* – хандра, нудьга, *black as ink* – безрадінний, *black despair* – глибокий відчай; *in one of his black moods* – тихий, загартований; то можна дійти висновку, що всі вони вказують на психоемоційний стан особистості.

Друга група фразеологізмів включає значення здоров'я, самопочуття. Розглянемо, на кшталт ФО *the Black Death*, що означає чума. У наступному випадку звичний нам прикметник «чорний» за допомогою конверсії перейшов у розряд дієслів *to blackout* і набув значення непритомніти.

Наступна група включає слова, які є звичними для більшості носіїв як англійської так і української мов, оскільки переважна більшість культур асоціює темні ахроматичні кольори з елегантністю, важливістю, строгістю та вишуканістю. В англійській мові це доводить такий фразеологізм, як *black-tie* тобто розкішно вдягнений або *black cap* – судова шапочка, що є важливим елементом одягу у поважній професії судді.

Було виявлено, що такий колір використовується у назвах їжі. *Black bottle* означає отрута та має негативне значення. Слід зауважити, що інші дослідженні вирази мають протилежне значення, наприклад *blackberry* позначає ягоду, тобто ожину, *black pudding* – кров'янку, *black bread* – чорний хліб. Інший вираз *Black jack* англійською використовується для позначення пивного келиху.

Ще із давніх часів усе пов'язане з потойбіччям асоціювали з дияволом, пеклом, прокляттями. Тому п'ята група налічує вирази, що несуть у собі конотативне значення страшного, злого, неминучого, зокрема *black art* – чорна магія, *black man* – демон, диявол, злий дух, *black mass* – поклоніння нечистій силі, *black spot* – місце, де часто трапля-

ються нещасні випадки, *black swan* – щось рідкісне, аномалія, дивне явище.

Було виявлено одинадцять фразеологізмів, які позначають природні явища або назви тварин, серед яких три мають негативне забарвлення, як от *black frost* – ожеледиця, *black-ice* – лід, на дорожній поверхні, який майже невидимий і небезпечний для руху та *blackdamp* – вуглекислий газ, що засмічує повітря та руйнує озоновий шар. Три інші вирази позначають корисні копалини, наприклад *the Black Diamonds* – кам'яне вугілля, оскільки ця копалина широко використовується, є дорожчоцінною. Наступна лексична одиниця *blacklead* – графіт, отримала назву завдяки своєму кольору. Також компонент запропонованого кольору мають назви тварин та рослин: *black-buck* – антилопа середніх розмірів у Індії, *black-beetle* – тарган, *blackthorn* – тернистий чагарник. *Black and tan* – чорний з рудими підпалинами, сталий вираз в англійській мові про собак, рідше і котів. Назва зіниці *blackeyed* походить від прямого значення, тобто чорна частина нашого ока. *Blackout*, що означає затемнення, здобуло назву завдяки природньому процесу, коли місяць закриває собою сонце і на короткий час зникає сонячне світло.

Науковці стверджують, що кожна епоха та історична подія має свій колір, наприклад *Black Hawk War* – конфлікт між урядом США та індіанцями Сак і Фокс. Більшість виразів у цій групі пов'язані з воєнними діями, злочинністю, покаранням. *Black English* – діалект афро-американців, яких називали 'black moog'. Ці терміни беруть свій початок у XVIII-XIX століттях, коли в США господарювали власники величезних плантацій.

Наступні кілька лексем складають своєрідний логічний ланцюг з таких термінів: *Black and Tans* – допоміжна поліція, якою користуються британці, щоб придушити ірландські бунти, *the Black Maria* – тюремна арештантська машина, *black hole* – карцер. Багато було сформовано організацій та загонів з прикметником «чорний», що містився у назві. *Black and Tans* – «чорно-рябі» англійські каральні загоны, що у 1921 році брали участь у придушенні ірландського руху шинфейнерів. *Black Hand* – секретна організація італійських злочинців, яка згодом переїхала до США. Під час Другої світової війни англійці часто називали фашистів називали *black-shirt*. Досить часто чорний колір вживали у поєднанні з білим, що призвело до виникнення таких фразеологізмів як *Black-and-white work* – спосіб будівництва будинків, при якому стіни являють собою каркас із колод, що заповнюється цегляною кладкою або густим розчином.

Заслугує на увагу той факт, що прикметник *black* у складі ФО подекуди вживається у лайливих виразах, зокрема *black guard* – негідник, *black leg* – шахрай, *black sheep* – не потрібна людина.

Досліджуваний нами колір використовується для номінації різних професій, на кшталт, *black smith* – коваль, *black friar* – монах та *black leg* –

особа, яка пропонує працювати, коли регулярні працівники у відпусці. Відомо, що *black foot* називають сваху/свага.

Остання група лексем – це фразеологізми, які використовуються у різних сферах повсякденного життя, наприклад, *black Monday* – це вираз, яким школярі називають перший день занять після канікул і *blackboard* – шкільна дошка. Машини та літаки їздять по бетонному покритті (плитці), що використовується для доріг, злітно-посадкових смуг, пішохідних алей, що англійською означає *blacktop*. У різних наукових галузях використовується термін *blackbody* – гіпотетичний ідеальний поглинач і випромінювач променистої енергії або *black box* – портативний електронний невідомий пристрій, що управляє операцією або робить запис. *Black belt* – в дзюдо або карате, сертифікація найвищої майстерності.

Було виявлено, що найбільше виразів пов'язано зі сферою бізнесу: *to be in/get in to the black* –

мати активи, що перевищують зобов'язання, *blackmail* – шантаж, *to blackball* – заборонити, щоб когось обрали членом клубу, взяли на роботу, проголосувавши проти таємним голосуванням, *the black* – кредитна сторона рахунків бізнесу, *in black* – в письмовій формі.

Висновки та перспективи дослідження. Отже можна постулювати, що відібрані нами фразеологічні одиниці англійської мови, які містять чорний колір у своєму складі дозволили зробити висновок про те, що вони здебільшого вживаються для вираження фінансового, фізичного емоційного стану, характеристики дії чи особи, історичні події, професії. Таким чином проведене дослідження розглядає основні семантичні групи ФО із колірним компонентом «чорний» та свідчить про подальшу необхідність поглибленого вивчення проблеми універсального та національного в мовних системах з урахуванням когнітивних процесів, психологічних механізмів і стратегій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белова О.В. Чорний колір в картині світу слов'янських народів. *Славяноведення*. 2009. № 6 С. 36–41.
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание: пер. с англ. Отв. ред. М.А. Кронгауз. М.: Русские словари, 1996. 416 с.
3. Гачкало С.Я. Уплив кольорів на психоемоційний стан людини. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/psychology/33170/.
4. Гринчук Ю. Гармонія кольорів. URL: <http://grimchuk-24.ucoz.ua/index/publikacii/0-21>.
5. Гуменюк І. І. Структурні та лексико-семантичні особливості фразеологічних одиниць із колоративами у англійській мові: автореф. дис.... канд. філол. н. 10.02.04. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2010. 16 с.
6. Загоровський Н. Колір та його вплив на людину. *Фізика*. 2005. № 8. С. 1–3.
7. Клар Г. Тест Люшера. Психология цвета. Цветовой личностный тест: Практическое пособие: пер. с франц. под ред. В.В. Драгунского. Минск: Харвест, 2004. С. 127–171.
8. Курінська С. Сила кольору (дія кольору на людину). Прес-центр. 2009. 25 лютого. 154 с.
9. Петренко В.Ф. Психосемантика сознания. 2-е изд., доп. СПб.: Пинта, 2005. 480 с.
10. Щокін Г. Символіка кольорів. URL: <http://www.personal-plus.net/383/6902.html>
11. Янишин П.В. Психосемантичний аналіз категоризації. URL: http://colormind.narod.ru/_private/YanshinDissertation.pdf.

REFERENCES

1. Belova O. V. (2009). Chornyi kolir v kartyni svity slovianskykh narodiv. [Black colour in the Slavonic worldview]. Moscow: Slavnanovedennia. [in Ukrainian]
2. Vezhbyska A. (1996). Yazyk. Kultura. Poznanie. [Culture. Cognition.]. Moscow: Russkie slovani. [in Russian]
3. Gachkalo S. I. Vplyv kolioriv na psykhoemotsijnij stan liudyny. [Colour impact on psychoemotional state]. Internet resource. [in Ukrainian]
4. Grynchuk I. Garmonia kolioriv. [Colour harmony]. Internet resource [in Ukrainian]
5. Gumeniuk I. I. (2010). Strukturni ta leksyko-semantychni osoblyvosti frazeologichnykh odynyts iz koloratyvamy u angliiskiy movi. [Structural and lexical and semantic particularities of phraseological units with words denoting colours in the English language]. Chernivtsi. [in Ukrainian]
6. Zagorovsky N. (2005). Kolir ta iogo vplyv na liudynu. [Colour and its influence on a man]. [in Ukrainian]
7. Klar G. (2004). Test Liushera. Psykhologia tsveta. Tsvetovoi lichnostnyi test. [Test of Liusher. Psychology of colour. Colour personality test]. Minsk: Kharvest [in Ukrainian]
8. Kurinska S. (2009). Syl a kolioru (dia kolioru na liudynu). [The power of colour]. Pres-tsents. [in Ukrainian]
9. Petrenko V. F. (2005). Psykhosemantika soznaniia. [Psychosemantics of consciousness]. [in Ukrainian]
10. Schokin G. Symvolika kolioriv. [Colour symbolism]. Internet resorce. [in Ukrainian] URL: <http://www.personal-plus.net/383/6902.html>.
11. Ianyshyn P. V. Psykhosemantychni analiz kategoryzatsii. [Psychosemantic analysis of categorisation]. Internet resource. [in Ukrainian] URL: http://colormind.narod.ru/_private/YanshinDissertation.pdf.

LEXICO-SEMANTIC FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE COLOR BLACK IN ENGLISH

Hron Yulia Hrygorivna

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of applied linguistics
Cherkasy State Technological University
Str. Shevchenko, 460, Cherkasy, Ukraine*

The proposed study examines the features of phraseological units with a color component "black" from the point of view of their semantics. It was revealed that there is a number of studies aimed at analyzing certain aspects of phraseological units, namely linguistic and non-linguistic characteristics. Colors in the English language vary in their meaning to denote lexical units, which not only reflect the perception of the hue of the color by a person, but also is a kind of expression of the spectrum of human emotions. The perception and interpretation of color is significantly influenced by the lingvocultural aspect, as the interpretation of a concept of colour originates from the cultural-ethnic origin and psychological foundations that are laid at the subconscious level.

During the analysis, all the selected lexemes were divided into several groups. Thus, ten phraseological units reflect the mental and emotional state of a person, eight-illness or physical condition, three phraseological units are associated with clothing, five denote the other side, the other five are related to food, eleven mean natural dates, eleven more are associated with the historical events, names, seven reflect the vocation of a person and the last group of phraseological units with a component "black" is the vocabulary that is used in work and business. Black-based lexemes are used in such meanings as sadness, sorrow, danger, death, hatred, treachery, enmity, injustice. In descriptions of the appearance of heroes black color has positive connotation, that is designates a certain refinement in clothes, beauty, in descriptions of an interior, expresses welfare, etc.

Key words: *phraseological unit, color value, chromatic, achromatic colors, connotation, color component.*

УДК 81'373.46:81'373.612.2

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-7>

СОМАТИЧНА МЕТАФОРА У ПОЖЕЖНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ, ПОЛЬСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

Губич Петро Володимирович

викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

Статтю присвячено аналізу метафоричної термінології української, польської та англійської пожежної терміносистеми. Дослідження демонструє, що метафорична проекція має «національне коріння», тому що базується на загальномовних моделях метафоричної концептуалізації, що підтверджується результатом аналізу контекстів національного корпусів української, польської та англійської мов. Всі виявлені в процесі аналізу метафоричні моделі виявляються в усіх досліджуваних мовах. Це дозволяє говорити про універсальність моделей, включених в процеси метафоричного термінотворення.

Антропоморфна соматична модель переважає в метафоричному фрагменті української, польської та англійської терміносистеми досліджуваної предметної сфери. В терміносистемах української, польської та англійської мов базова концептуальна сфера, яка виступає в якості сфери-джерела – тіло людини, частіше актуалізує знання про зовнішній вигляд. При метафоричній концептуалізації, зазвичай, задіюється комплекс ознак: ознака зовнішнього вигляду, функціональне призначення предмета, схожість принципів функціонування. Проведений порівняльний аналіз метафоричних фрагментів української, польської та англійської терміносистем дозволив виявити їх асиметричність, яка виявляється кількісно і якісно. Якісна асиметрія виявлена в типах співвідношень термінів. Незважаючи на залежність слов'янських терміносистем від терміносистем англослов'янських країн, де ця галузь розвивалася ефективніше, симетричних метафоричних термінів, що дозволяють припустити факт запозичення менше, ніж асиметричних. Крім того, асиметрія виявляється і в тому, що найчастіше еквівалентом українського та польського метафоричного терміна виступає неметафоричний в англійській терміносистемі. Дослідження підтвердило значну асиметрію метафоричних фрагментів української, польської та англійської терміносистем, що підтверджує той факт, що на формування термінологічних систем (в т.ч. і технічних) впливає загальномова наївна картина світу. Метафора, будучи гносеологічним інструментом наївної картини світу, відіграє значну роль в структуруванні та оформленні наукової картини світу.

Ключові слова: термін, пожежна терміносистема, семантичний спосіб творення термінів, метафора, соматизм.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Семантичний спосіб словотвору полягає передусім у термінологізуванні слів загальноживаної лексики [1, 214].

Залучення загальноживаної лексики національної мови, поряд із запозиченням та калькуванням, є одним із джерел термінотворення. Утворення нових термінів здійснюється, як правило, шляхом метафоризації лексики і сприяє, таким чином, поповненню термінологічної системи галузі науки. Це відзначають багато дослідників, наприклад, В. В. Виноградов, В. П. Даниленко, О. С. Зубкова, І. М. Кочан, Н. А. Мішанкіна, О. В. Фельде, А. П. Чудінов.

Метафоризація відіграє важливу роль в процесі формування нового знання і термінотворення. Метафоричні терміни є невід'ємним компонентом термінологічних систем. У процесі формування термінів шляхом метафоризації залучаються загальні знання про світ, результат взаємодії людини з навколишнім світом, процесу пізнання та перетворення знань про світ.

Формулювання мети і завдань статті. У зв'язку з цим, мета цієї розвідки полягає у вияв-

ленні специфіки метафоричного моделювання української, польської та англійської термінологічної системи.

В рамках мети передбачається вирішення наступних завдань: 1. Виявити предметні сфери та соматичні метафоричні моделі, які функціонують в метафоричному пласті пожежних термінологічних систем української, польської та англійської мов. 2. Визначити специфіку метафоричного моделювання термінів пожежної термінології в рамках загальнонаціональних систем української, польської та англійської мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із основних об'єктів реального світу, що служить засобом для аналогії з об'єктом окремої галузі, є сама людина в її фізичному, психічному, психомоторному, соціальному тощо вияві [4, 66].

А. Міщенко у своєму дослідженні відзначила, що на основі соматизмів відбувається творення лексики, котра належить до різних тематичних груп, таких, зокрема, як: а) знаряддя праці та їх частини; б) будівлі та їх частини; в) транспортні засоби та їх частини; г) рибальське знаряддя і його частини [5: 100].

Численну групу серед пожежних термінів складають метафори утворенні від назв частин тіла людини, зокрема терміни утворені за подібністю до голови, шиї, тулубу, верхніх й нижніх кінцівок та інших органів.

Таким чином лексему *головка*, яка походить від частини тіла *голова*, можна зустріти в наступних термінах: з'єднувальні головки (пожежні), головка ізолятора, сполучна головка, головка рукава, головка типу Богданова, «ікла» з'єднувальних головок, гвинтова головка, рукавна (пожежна) з'єднувальна головка, (пожежна) головка – заглушка; муфтова (пожежна) з'єднувальна головка; цапкова (пожежна) з'єднувальна головка; перехідна рукавна (пожежна) з'єднувальна головка, рукавна всмоктувальна (пожежна) з'єднувальна головка; муфтова всмоктувальна (пожежна) з'єднувальна головка; всмоктувальна (пожежна) з'єднувальна головка-заклушка, багатоцільова голівка.

Компонент 'head' – (загальнонавч. голова) у термінології надзвичайних ситуацій використовується у наступних метафоричних номінаціях: *hermetic bulkheads* – водонепроникні перегородки *headband* – несуча стрічка (підвіска захисної каски, що змінюється під розмір голови) *band* – пасок ст. *headfire* – лісова верхова пожежа (охоплює весь ліс від ґрунтового шару до верхівок дерев); *headgear* – шолом, каска; *headphone* – телефон на голову; *headquarters* – штаб, орган управління; *mergency management headquarter* – штаб управління при НС; *headwear* – головний убір; *head lamp* – ліхтар на касці; *head beam* насадка; *bridgehead* плацдарм, майданчик для встановлення засобів пожежегасіння, пожежебезпечна зона в будівлі; *bulkhead n* перегородка, перемичка; *bulkhead fire* – пожежна перегородка; *head conduit* напірний трубопровід, канал.

У польській мові помічено наступні метафори: *głowica* (походить від слова *głowa* – голова) – в пожежній термінології має значення головка «робоча частина (кінцева) якогось пристрою», наприклад: *głowica otworowa* – випускна головка, *głowica sonaru* – головка сонару, *głowica turbo standardowa* – головка турбо стандарт, *głowica wkrętu* – головка гвинта, *głowica stojaka* – головка стояка.

У соматичних пожежних термінах метафоризуються й окремі частини голови як людського органа.

Польське *czoło* (первісне значення – частина тіла лоб) – вживається в значенні фронт, голова, наприклад: *czoło płomienia* – фронт полум'я, *czoło fali podmuchu* – фронт хвилі вітру, *czoło pożaru* – фронт пожежі, *czoło pociąga* – голова поїзду.

Також вживається прикметник утворений від цього іменника *czolowy* в словосполученні *plyta czolowa* – лицева сторона (в радіотелефоні, який використовується пожежниками).

Метафори пожежної сфери з компонентом *oko* не присутні в українській мові. Але компонент *eye*

є продуктивним в англійській мові. Наприклад: *impeller eye* – прийомний отвір робочого колеса насоса, *suction eye* – прийомний отвір відцентрового насоса, *eyebolt* – рим-болт, болт з кільцем, *eye of storm* – центр циклону, центр шторму.

У польській мові знаходимо *oko* (перше значення – око) – вживається в невеликій кількості словосполучень таких як *oko cyklonu* – око циклону, око шторму, *oko sieci* – замкнутий контур.

В англійській мові термін *neck* (шийка) має значення горловина; шийка; виточка (навколо циліндричної деталі); димохід; мундштук; накіничник; насадка; поперечне звуження; тубус (баллона ЕЛТ; хвіст (лопасті турбіни); перетяжка (звуження); цапфа прокатного валка., та є частиною терміна *bottleneck* – «пробка» (напр., у вузьких евакуаційних проходах при евакуації), скрутна ситуація.

В польській пожежній термінології компонент *szyjka* (шийка) представлено у двох термінах: *szyjka* горловина; *szyjka kolby* горловина трубки.

Польське *ramię* – плече, в технічній термінології має багато значень, зокрема 1) плече в важелю (*ramię dźwigni*), 3) лопать гвинта (*ramię śmigła*), 2) важелі в розтискачу (*ramię rozpięracza*).

Основою для перенесення значення лексеми кулак стали форма та функційна схожість, наприклад, *кулачкова муфта*.

В англійській мові пожежної сфери лексема *fist* має 2 значення «fault isolation by semiautomatic technique»; «full integral simulation test» та використовується на позначення ізоляція відмови методом напівавтоматики та повний інтегральний симуляційного тесту.

Одним з найпоширеніших соматичних компонентів в англійській пожежній термінології є 'back' – noun – спина; adj – задній; adv – позаду. Наведемо наступні приклади: *backboard* – прилад для перенесення на спині (постраждалого), спинотримач, *backfire* – зустрічна пожежа, утворювана для припинення лісової пожежі = *back burn*, *rescue backpack* – рюкзак рятівника, *backwater* – протитечія; струмінь зворотної течії; збільшення рівня води через наявність природної або штучної перешкоди (напр., на річці) = *back water curve*. Ні в польській ні в українській мовах такого компоненту не знайдено.

Позначаючи частину технічних пристроїв, метафоричний термін *рука*, *ручка* використовується у наступних виразах: *шпиндель з рукояткою*, *відкидна рукоятка*, *ручка*, *ізольована ручка*.

У польській мові помічено лише два терміни *rączka stała* постійна ручка, *rękojeść* ручка молотка.

Натомість в англійській мові компонент *hand* – (загальнонавч. рука) у термінології надзвичайних є доволі продуктивним: *hand gear* – ручний привод, механізм з ручним приводом 1. *n* 1) механізм; привод; 2) пристрій, прилад; приладдя; 3) триб; зубчата передача; редуктор; 4) одяг, убрання; *handgear* – рукавиці, *handhold* – рукоятка, ручка,

держак, *hand-held hose* – рукавна лінія, яка прокладається вручну, *hand-held lance* – ручний ствол установки (парового) пожежегасіння, *left-handed* – 1) що рухається проти годинникової стрілки; 2) з лівим ходом; що обертається наліво; 3) з лівою нарізкою, *hand line* – 1. *n* трубопровід; рукавна лінія; рятувальна мотузка; кабель; 2. *v* облицьовувати; обшивати, *hand line* – мотузка (для підняття пожежного інструменту, кріплення пожежних драбин та іншого обладнання), *hand nozzle* – ручний пожежний ствол, *bucket hand pump* – гідропульт-відро, *stirrup hand pump* – гідропульт-костиль, *hand-line reel* – рукавна катушка, *handie-talkie* – портативна радіостанція (для зв'язку), *evacuation handle* – рукоятка аварійного виходу, *dog handler* – кінолог, *handrail* – поручень, перила, *handling* – перевезення, перенесення: звернення; обробка; догляд, *information at hand* – інформація, що надходить; наявна інформація (напр. в телефоні чи довіднику), *handlamp* – ручний ліхтар, переносна лампа – *light hand*, те ж значення, *all-hands alarm* – загальна тривога, *handbook for emergencies* – довідник з НС, *hand-carried stretchers* – носилки, що переносяться руками ('stretch' – первинне значення – розтягування, витягування), *hand signal* – сигнал, що подають рукою.

Продуктивною в утворенні пожежно-технічних термінів української мови є й остеонімічна лексика, а найбільш частотними лексемами – *щелепа* й *зуб* (*зубці пили*).

Польська термінологія представлена термінами *szczęki* щелепи; *szczęki imadła* губки тисків.

В англійській технічній мові лексема *jaw* (щелепа) має наступні значення: *замкнуте коло*; *храповик*; *щока*, *губка* (*лещат*, *штангенциркуля*); *захватка*; *отвір* (*гака*); *колодка* (*гальма*); *зажим* (*гайкового ключа*); *зів* (*гайкового ключа*), *верстатні лещата*; *губка* (*лещат*); *зів* (*напр. ключа*); *збірний кулачок*; *шпонка*, *плашка*, *зів* (*гака*, *ключа*); *щока* (*дробарки*), *затискний важіль коника*; *вилка* (*шарніра універсального шпинделя*), *захоплення* (*лещат*); *затискач*; *щока*; *вилка* (*шарніра*); *затискна губка* (*машини для стикового зварювання*); *зів*; *кулачок* (*затискного патрона*); *крок спіралі* (*при сукання каната*); *тріска* (*лещат*, *схвата робота*); *губка* (*затискна*); *колодка*; *торцевий кулачок*.

Лексема *зуб* у термінології виступає в спеціальному значенні «Гострий виступ на чому-небудь (знарядді, машині і т. ін.); *зубець*».

Основою для метафоричного перенесення первинного значення в термінах польської мови стала зовнішня схожість за формою та способом розміщення: *zab pily* – *зубець пили*, *podnośnik zębatkowy* – *зубчастий домкрат*, *tarca z zębami* – *диск з зубцями* (в пілі), *hak trójzębny* – *гак тризубний*.

В англійській термінології пожежної сфери вживаються наступні номінації: *rotor or stator tooth* – *ротора чи статора електричної машини*; *caliper*, *gear tooth* – *калібр*, *зубчастий важіль*,

спеціальний супорт, використовується для вимірювання як "хорової товщини" так і глибини зубчастих важелів; *inserted tooth cutter* – *вставлений зубний різець*, фреза, спроектована зі змінними вставками для різання зубів, щоб заощадити витрати нового різача, коли зуби пошкоджені чи зношені. Як правило, вони мають діаметр 6 дюймів або більше.

Сенсонімічна лексика в пожежних термінах представлена кількома компонентами. Наприклад, лексема *вушко* в значенні «Пристосування у вигляді невеликої дужки, за яку тримають або вішають предмет» ужита в сполуках *вушки петель* для підвіски кришок люків, *вушко дверної накладки*. Метафоричне значення лексеми виникло на основі схожості зовнішньої форми.

Номінація польської мови *ucho* (первісне значення – *вухо*) – вживається в значенні *вушко*, *очко*, *кільце*, наприклад: *ucho mlota* – *очко молотка*, *ucho nakrętki* – *кільце гайки*, *ucho krętlika* – *вертлюжне вушко*, *ucho w smoku ssawnym* – *вухо в смоктувальній сітці насоса за допомогою, якої вона з'єднується з поплавком, який утримує її на воді*.

Англійська лексема *ear* в термінології має наступні значення – *лапка*; *фестон* (дефект при глибокій витяжці), *клемовий зажим* (для каната, дрота); *петля* (на канаті), *затиск для каната*, *вхідний отвір* (вентилятора), *зажим* (для контактного проводу); *невелика консоль* (декоративного або конструктивного елемента); *петля*; *підвіска*; *фестон* (дефект при глибокій витяжці листового матеріалу); *язичок*; *очко*.

Інший орган тіла, що зазнав метафоризації, – *язик*. У терміні *язик* зсуву ця лексема має значення «перен. те, що має подовжену, витягнуту форму», а його переосмислення відбулося на підставі схожості за формою та властивістю. Зовнішня схожість за формою наявна і в сенсонімізмі *ніс*, що вжитий на позначення способу розташування у виразі *розміщення костилів у бік рейки «носиком»*.

В англійській мові дібрано також одну номінацію: *posepiece* пожежний ствол. Близькою за семантикою до останньої є лексема *nozzle* (*ніздря*) *сопло*, (*пожежний*) *ствол*, *насадок*, *форсунка*.

В англійській мові виокремлюється термін *ribbed and smoked sheet* *копчена гума*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, виявлено, що метафорична модель творення пожежних термінів на основі подібності з частинами тіла та органами людини є продуктивною в польській, українській та англійській мовах. Дані номінації належать до одних з найдавніших пластів даної термінології. Незважаючи на це, у зв'язку з швидким темпом розвитку пожежної техніки і технологій, кількість термінів в рамках даної модулі постійно збільшується. **Перспективним** вважаємо виокремлення інших семантичних сфер метафоризації у пожежній термінології досліджуваних мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Книшенко Н. П. Семантичний спосіб творення термінів дорожнього будівництва. *Лінгвістичні дослідження*. 2014. Вип. 38. С. 214–218.
2. Короткий українсько-англійський словник зі сфери надзвичайних ситуацій / за ред. Ковалю М.С., Шуневича Б.І. Львів: Вид-во ЛДУ БЖД, 2010. – 184 с.
3. Лабач М. М. Українсько-польський, польсько- український словник термінів і понять зі сфери надзвичайних ситуацій / М. М. Лабач, Г. Г. Хлипавка. Львів, 2011. 328 с.
4. Лагдан Світлана. Соматична метафора в залізничній термінології. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми української термінології. 2014. №791. С. 66–70.
5. Міщенко А. Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу (на прикладі німецькомовної фахової комунікації) : монографія. Вінниця : Нова книга, 2013. 448 с.
6. Mazurkiewicz-Sułkowska J. Słowiańska terminologia techniczna (na materiale polskim, rosyjskim i bułgarskim), Łódź 2014, s. 304

REFERENCES

1. Knyshenko N. (2014) Semantychnyi sposib tvorennia terminiv dorozhnogo budivnytstva. [A Semantic Way to Create Road Construction Terms.] *Lingvistychni doslidzhenna*. 2014. Vyp. 38. P. 214–218. [in Ukrainian]
2. Korotkyj ukrainsko-angliiskyj slovnyk zi sfery nadzvyhajnykh sytuatsij [A short Ukrainian-English dictionary on emergency situations] / za. red. Kovalya M., Shunevycha B. Lviv.(2010). P. 184. [in Ukrainian]
3. Labach M. (2011) Ukrajinsko-polskyj, polsko-ukrajinskyj slovnyk terminiv i poniat zi sfery nadzvyhajnykh sytuatsij [Ukrainian-Polish, Polish-Ukrainian dictionary of terms and concepts in the field of emergency situations]. Lviv. 328 p. [in Ukrainian]
4. Lahdan Svitlana. (2014) Somatychna metafora v zaliynychnij terminologii. [Somatic metaphor in the railway terminology] *Visnyk Natsionalnogo univertytetu "Lvivska politechnika"*. Problemy ukrajinskoji terminologiji. №791. P. 66–70. [in Ukrainian]
5. Mishchenko A. (2013) Lingvistyka fachovykh mov ta suchasna model naukovo-technicynogo perekladu (na prykladi nimetskomovnoji fakhovoji komunikatsiji) [Linguistics of professional languages and the modern model of scientific and technical translation (for example, German-speaking professional communication)]. Vinnytsa: Nova knyha. 448 p. [in Ukrainian]
6. Mazurkiewicz-Sułkowska J. (2014) Slovianska terminologija tekhnichna (na materiali polskomy, rosijskomu i bolgarskomu) [Slavic technical terminology (based on Polish, Russian and Bulgarian material)] Łódź. p. 304 [in Polish]

SOMATIC METAPHOR IN FIREFIGHTING TERMINOLOGY OF UKRAINIAN, POLISH AND ENGLISH LANGUAGE

Hubych Petro Volodymyrovych

Lecturer, Department of Foreign Languages and Translation Studies,

Lviv State University of Life Safety

Kleparivska, 35, Lviv, Ukraine

The article is devoted to the analysis of Ukrainian, Polish and English firefighting metaphorical terminology. The study demonstrates that metaphorical projection has "national roots" because it is based on common models of metaphorical conceptualization, as evidenced by the analysis of the contexts of national corpora of Ukrainian, Polish and English languages as well as dictionary definitions. All metaphorical models identified during the analysis are presented in all the languages studied. This suggests the universality of the models involved in the processes of metaphorical formation.

The anthropomorphic somatic model prevails in the metaphorical fragment of the Ukrainian, Polish, and English term systems of the studied domain. In the Ukrainian, Polish and English language systems, the basic conceptual sphere, which acts as the source-sphere the human body, more often actualizes the knowledge of the appearance. The comparative analysis of metaphorical fragments of Ukrainian, Polish and English term systems allowed us to reveal their asymmetry, which is quantitative and qualitative. Qualitative asymmetry is found in the types of time relations. Despite the dependence of the Slavic term systems on the term systems of the English-speaking countries, where this industry has developed more efficiently, symmetrical metaphorical terms suggest that borrowing is less than asymmetric. In addition, asymmetry is also manifested in the fact that most often the equivalent of the Ukrainian and Polish metaphorical term is non-metaphorical in the English term system. The study confirmed the significant asymmetry of metaphorical fragments of Ukrainian, Polish and English terminological systems, which confirms the fact that the formation of terminological systems (including technical ones) is influenced by a common linguistic naive picture of the world. Metaphor, being the epistemological instrument of the naive picture of the world, plays a significant role in the structure and design of the scientific picture of the world.

Key words: term, firefighting term system, semantic way of creating terms, metaphor, somatism.

UDC 811.111

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-8>

DIFFERENT SYMBOLS IN STEPHEN KING'S NOVELS: A LINGUOPOETIC ASPECT

Didukh Lyubov Ivanivna

PhD in Pedagogy

Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Translation Studies

Lviv State University of Life Safety

Kleparivska Street, 35, Lviv, Ukraine

This article deals with special symbols in Stephen King's novels. It is proved that symbols have always been deeply investigated in Poetics and Text Linguistics; they play an important role in any text; both in ancient and in modern texts many colour, number, animal or graphical images can be found as different symbols. It's also defined that universal symbols are easily recognizable and that's why remain in the reader's memory. Writers often use symbolic images in their literary works, sometimes very overtly, sometime more implicitly. The article also focuses on the fact that S. King uses plenty of symbols and word images to convey some important messages for his readers, to scare them even more or to tell a story of his life. Some examples of these symbols like special animals, colours, numbers, graphical images are discussed in our research. The author states that one of the key themes of his works is the motif of alcoholism or the strength of addiction which can be presented by many symbols, for example the dog's rabies. The article also deals with the symbolic nature of S. King's characters, as they are also very similar to the author himself – they are teachers or writers, they try to be good husbands and fathers, have problems with alcohol or find themselves in situations in which the author had been too. It's proved that S. King's symbolism is immensely meaningful and is an important part of the story.

Key words: *symbols, graphical images, Stephen King's novels, horror genre, fear.*

Introduction. According to the Cambridge Dictionary, a symbol is 'a sign, shape, or object that is used to represent something else' [7]. This definition shows that people created symbols in order to convey some meaning in a different way, usually non-verbal. Although some people might not be aware of it, symbols surround us in everyday life. They may be easily noticed on the road signs, as national emblems, in public transport, in restaurants or even in the social media. Most people recognise these symbols and understand their meaning, because they are of universal nature and have an international use. Nowadays a symbol can be verbal or non-verbal, that is a picture, a word, a group of words, a sign or an object.

Theoretical framework. Symbols have always been an extremely important part of Poetics. Word images can be found mainly in mythology and the Bible. Although both of these works are really old, they used lots of symbols to convey some important thoughts. Understanding these symbolical works was at that time very important. Many phrases used in mythology are present in today's language, for example 'the Gordian knot', 'apple of discord' or 'Achilles' Heel'. Those phrases have some hidden meaning which is known for most of people. Biblical expressions such as 'the garden of Edem' or 'forbidden fruit' are also commonly used in modern language as a symbol of paradise or something that is not allowed. Examples given above show that symbols have always played an important role in literature and Poetics.

Classification of images is very diverse. Actually, a good writer can make an interesting symbol out of

anything. Often, a symbol is a colour, a number, a name or an animal. However, many well-known symbols are characters, for example in mythology: Greek gods always depicted something special. Apollo was the god of archery, Nike was a goddess of victory and Athena depicted wisdom and war. Mythology is the greatest example of giving characters symbolical meaning, but other examples can be found in the Bible and in modern literature. Many modern writers use symbols in their works too. A great example could be Dan Brown, who wrote a novel *The da Vinci Code* and other interesting novels, which are brimful of symbols that constitute a huge part of their plot.

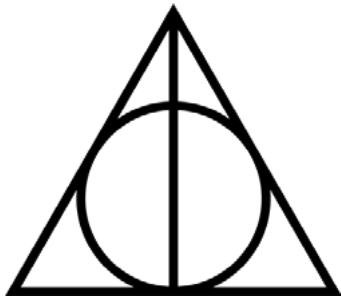
Colours can also be a powerful image. It is proved that colours affect our mood, so writers can use them to convey some hidden meaning. Such symbols can be found even in children tales. 'Little Red Riding Hood' is just one of the examples. Although children may not understand the meaning of these colours, they stay in their minds as an association with some concrete character or event described in the fairy tale. The Bible also contains many symbolical colours, for example white which is the colour of angels depicting sacredness and chastity.

The Bible also gives some symbolical numbers. One of the most recognizable is 666, which is often associated with the devil or demons. Numbers 3, 7, 10 and 12 in the Bible depict completeness. Number 50 is important too, as it is connected with the holy day of Pentecost. What is more, numbers were also significant for philosophers, such as Plato or Pythagoras, but they are no less important nowadays. Many

people believe that numbers, just like colours, can really impact upon their life. This is why numbers are a great and widely used type of symbols.

Other writers used animals as symbols of human features or other important images. Animals such as a lion, a vulture, a donkey or an owl are used nowadays to describe different types of people. Hemingway, Orwell and many other writers used animals in their works. They also play a major role in fairy tales. 'Animal fables and beast fairy tales are found in ancient Egypt and Greece and India, and the legendary Aesop of the classics has his storytelling counterparts all over the world, who use crows and ants, lions and monkeys, ravens and donkeys to satirise the follies and vices of human beings and display along the way the effervescent cunning and high spirits of the fairytale genre'[6]. Many stories also involve imaginary animals, such as unicorns and beasts. The importance of animal symbols in literature cannot be neglected.

One more group of symbols often used by writers are graphical icons created for the purpose of a literary work. A very well-known example comes from *The Harry Potter* series.

Pic. 2. Sign of the Deathly Hallows

Pic. 1. Universal Symbols

It's interesting to know that this symbol was created especially for this popular book series and depicts three powerful objects: the Elder Wand, the Resurrection Stone and the Cloak of Invisibility. The image has become so popular that many people decided to tattoo it. Another popular graphical symbol is the Tolkien's symbol connected with the runes of the Ring. The novel "The Lord of the Ring" is full of symbolism, but the runes of the Ring are so recognizable, that people engrave it on their wedding rings. This also shows what a huge impact literary symbols can have on readers.

Pic. 3. The Runes of the Ring and the Tolkien's Symbol

The aim of the study is to investigate the poetic role of symbols in Stephen King's novels. In this article the object is different symbols and the verbal means of their presenting that Stephen King used in his novels.

Among the main tasks of our research are the following: to analyse types of symbols used by Stephen King and their meaning in the novels under analysis.

Research findings. The horror genre is strongly connected with symbolism. It is based on symbols that depict fear. A ghost, a vampire, a monster – all of them are symbolic figures of danger. In the gothic literature a building was often a symbol of immuring and the inability to set free. A gothic heroine symbolized weakness, and the man who saved her represented strength and bravery. S. King, however, has introduced some novelty to symbolism in the field of horror genre.

S. King admits that symbols are very important for his stories. In *Danse Macabre* he wrote that 'a horror story – no matter how primitive, in its nature constitutes a kind of an allegory. In other words, it is symbolic ... Horror attracts us because in a symbolical way it articulates things that we fear of in a direct way' [translation mine] [1, 59-60].

At first, S. King uses many repeatable themes in his works that can work as symbols very well. Usually, these motifs represent his personal experience and history. One of the most recurring themes is a small American town in Maine, where the author lives. The narrative of King's stories does not only give a fictional name of the town, but it also provides details about its streets, shops, landscape, inhabitants and history. The best example here is Derry, appearing among others in *It*. Although the town does not exist in the real world, S. King created an image of it that was extremely precise and full of detail. What is more, many places in this fictional town also had a symbolical meaning, for example the Black Spot became a symbol of a tragedy for the whole town.

Another motif that can be noticed in many of S. King's stories is alcohol addiction. It can be found for example in *The Shining*, when Jack Torrance does what his son calls 'the Bad Thing'; in *Cujo*, where Joe Camber drinks alcohol until he gets killed by a rabid dog; or in *Doctor Sleep*, where adult Danny Torrance tries to 'shed his father's legacy of despair, alcoholism and violence' [10]. This theme is also strongly connected with the author's private life. For many years S. King was addicted to alcohol, although he did not want to admit that. "'Damn it! I'm an alcoholic!," I thought and there was no voice of protest in my head. Eventually, I was the one who wrote *The Shining* without even realizing (at least until that day) I was writing about myself' [translation mine] [2, 79]. In *On Writing* the author openly admits what an awful disease alcoholism is and how difficult it was to fight it. Using motifs connected with alcohol in his novels is a symbol of his own struggle against addiction.

Some other motifs appearing in more than one of S. King's stories are: child abuse, marital problems and child or teenage characters as protagonists. It is not confirmed that all of these themes come from the author's private life, yet many of them do stand as symbols for something important.

S. King uses many other types of symbols. Animal images constitute an important part of the author's symbolism. When S. King gave the list of 10 of the scariest things, 3 of them concerned animals: the

fear of snakes, the fear of rats and the fear of insects, especially spiders, flies and beetles [3]. It is apparent then that S. King thinks that animals can depict fear and danger or strong disgust.

An example of animal symbol is the wasps' nest from *The Shining*. A separate part of this novel is entitled 'The Wasps' Nest' describing an odd experience in the Overlook Hotel. When Jack Torrance found the nest on the roof, he ascertained that 'those were the big ones, the vicious ones, which build their nests in the walls, not the smaller and mild ones, which were yellow' [translation mine] [4, 126].

This is already where the author starts to introduce one of the 'ten bears' that scare the readers the most. Most of people who imagine big, mean wasps, already feel disgust and fear. In this story, however, the wasps are special. Before being stung and attempting to kill the insects, Jack spends nearly half an hour analysing his past. He dwells upon the moment of breaking his son's arm, his outbursts of anger, his childhood full of struggles and fear of his father. Finally, the main character of the novel came to the conclusion: 'He got the impression as if he accidentally put his hand into a huge wasps' nest of life. It was a poor metaphor, but in his estimation it was quite a good picture of the state of things' [translation mine] [4, 128-129]. Jack tried to justify his behaviour, just like a child who is stung by wasps and nobody expects it to be happy at the moment.

Another type of images used by S. King are numbers. Although there are not many examples that can be found in his works, there is one number that seems to be the most important for all of King's fertility – that's the number 19. It appears mainly in *The Dark Tower* series. In this novel series the number often occurs in a direct way. In other cases, a clever reader has to find it in many details of S. King's novels. For example, in *The Shining* we can read: 'There were nineteen steps down to the lobby. She had counted them enough times to know. Nineteen carpeted stair risers, and nary a Jack crouching on any one of them' [8]. What is more, Jack Torrance 'is an ill-mannered but well-meaning alcoholic nineteen months into sobriety' [5]. The most often mentioned and the most dangerous place in the Overlook Hotel is room 217, while $2+17=19$. In many other novels different numbers added together give number 19. This number probably has a special meaning for the author. One of the most terrible things in his life happened on 19 June 1999 – he was hit by a truck and he almost died [2, 201]. The meaning of the number is symbolical for sure, yet every reader needs to try to understand it himself.

Apparently, number 7 is also important in S. King's works. In general, 7 is often assumed to be a lucky or a complete number. *The Dark Tower* series consists of 7 books. There were 7 of the kids in *It*, and only in this number they were able to fight It. Number 7 in S. King's novels stands for completeness indeed.

Colour images are also very important in S. King's novels, for they can also present different meanings.

For example, in his most popular book series entitled *The Dark Tower*. This piece of art in the science-fiction genre (which also includes horror) gives examples of many colours depicting different things. All of the 13 colours occurring there create the Wizard's Rainbow. Colours such as black, pink, orange, purple, yellow, green, blue, crimson, indigo, azure or grey can be identified in it. Each of them is attached to a special meaning. For example, the Black Bend, also called the Black Thirteen, is the symbol of evil forces, for it is used by the story's main antagonist, the Crimson King, 'to monitor the events of *Mid-World*' [9]. Other colours represented luck, telepathy, love, power, courage, purity and other important elements of the story. S. King also created an antagonist called the Crimson King, and the two opposite powers called the Red and the White. It is obvious then that S. King attaches great importance to colour images.

Pic. 4. Maerlyn's Rainbow

However, *the Dark Tower* series is not the only work in which S. King used colour symbolism. He also wrote a short novella entitled *Low Men in Yellow Coats*. The main character claims that 'he is being stalked by "low men" who work for The Crimson King' [10]. Yellow coats, therefore, depict evil forces, almost like the crimson colour. In *It* little Georgie was also wearing a yellow coat the day he died. The yellow colour appears quite often in S. King's works, although it may not be strongly highlighted. The author uses many yellowish adjectives to describe the atmosphere changing. Obviously, this colour in his works stands as a symbol of danger, evil, and sometimes even death.

S. King also uses some graphical symbols in his works, mainly in *The Dark Tower*. Such symbols in literature are usually fictional, created for the needs of a concrete story. In S. King's most popular novel

series few of them can be found. One of the examples is the symbol of the Crimson King's Eye:

Pic.5. The Crimson King's Sigil

The symbol can be found in correlation with the words '*ALL HAIL THE CRIMSON KING!*'. Other graphical symbols that can be found in S. King's works are the Ka symbol in *The Dark Tower* or the symbol on the door of Pennywise from *It*. Although all of these symbols are imaginary and have the meaning given by the author himself, the readers all over the world tattoo them and make them something important in their lives.

Many other symbolical themes can be found in S. King's works, and every reader, every critic can interpret them in his or her own way. However, every book written by S. King does have some deeper meaning, and the reader's goal is to discover it in his own line of reasoning.

Conclusions. Symbols are an inseparable part of the horror genre, and the modern master of this genre makes great use of them. S. King's symbols are varied, but all of them are interesting and worth considering. Many types of symbols used in the analysed novels are: animal, colour, number, character and graphical images as well as recurring themes, motifs and references to his personal experiences. S. King has also explained his way of creating or highlighting symbols found in his works and stressed the importance of symbolism in literature. Many topics that occur in his stories depict his personal fears or are strongly connected with his life, which is the novelty in the linguistic field.

Horror is a genre that is based on human imagination, so individual perception of the themes, symbols and motifs occurring in S. King's stories is the key to understanding his work. Thus, the **perspective** of further research is to study the interpretation of different Stephen King's symbols.

ЛІТЕРАТУРА

1. King, S., 1995. *Danse Macabre*. Warsaw, Prószyński i S-ka.
2. King, S., 2001. *Jak pisać: Pamiętnik rzemieślnika*. Warsaw, Prószyński i S-ka.
3. King, S., 1986. *The Horror Writer and The Ten Bears*. [in:] Miller C. & Underwood T. (ed.), *Kingdom of Fear: The World of Stephen King* (p. 10). Falmouth, Hodder & Stoughton.
4. King, S., 1998. *The Shining*. Warsaw, Prószyński i S-ka. p. 126.
5. Oncken, L., 2016. *Summer Reading: Here's Johnny's Addiction*. Retrieved April 3, 2019, from www.newamerica.org.
6. Warner, M., 2009. *Animals in fairytales*. Retrieved March 25, 2019, from www.theguardian.com.
7. Retrieved April 2, 2019, from www.dictionary.cambridge.org.
8. Retrieved April 3, 2019, from www.novels9.com.
9. Retrieved April 3, 2019, from www.darktower.fandom.com.
10. Retrieved April 3, 2019, from www.stephenking.fandom.com.

REFERENCES

1. King, S., 1995. *Danse Macabre*. Warsaw, Prószyński i S-ka.
2. King, S., 2001. *Jak pisać: Pamiętnik rzemieślnika*. Warsaw, Prószyński i S-ka.
3. King, S., 1986. *The Horror Writer and The Ten Bears*. [in:] Miller C. & Underwood T. (ed.), *Kingdom of Fear: The World of Stephen King* (p. 10). Falmouth, Hodder & Stoughton.
4. King, S., 1998. *The Shining*. Warsaw, Prószyński i S-ka. p. 126.
5. Oncken, L., 2016. *Summer Reading: Here's Johnny's Addiction*. Retrieved April 3, 2019, from www.newamerica.org.
6. Warner, M., 2009. *Animals in fairytales*. Retrieved March 25, 2019, from www.theguardian.com.
7. Retrieved April 2, 2019, from www.dictionary.cambridge.org.
8. Retrieved April 3, 2019, from www.novels9.com.
9. Retrieved April 3, 2019, from www.darktower.fandom.com.
10. Retrieved April 3, 2019, from www.stephenking.fandom.com.

ILLUSTRATIVE SOURCES:

1. Universal Symbols [Electronic Resource]. – Access Mode : <http://125.pratt.edu/gallery/artist/cook>.
2. Sign of the Deathly Hallows [Electronic Resource]. – Access Mode https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Sign_of_the_Deathly_Hallows.svg.
3. The Runes of the Ring and the Tolkien's Symbol [Electronic Resource]. – Access Mode : <https://www.pinterest.at/pin/836191855787579409/>.
4. Maerlyn's Rainbow [Electronic Resource]. – Access Mode : https://darktower.fandom.com/wiki/Maerlyn%27s_Rainbow.
5. The Crimson King's Sigil [Electronic Resource]. – Access Mode : <https://pl.pinterest.com/pin/531565562244791595>.

РІЗНОМАНІТНІ СИМВОЛИ У РОМАНАХ СТІВЕНА КІНГА: ЛІНГВОПОЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Дідух Любов Іванівна

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

У цій статті йдеться про особливі символи в романах Стівена Кінга. Доведено, що символи завжди були глибоко досліджені в поезії та мовному тексті; вони відіграють важливу роль у будь-якому тексті; і в давніх, і в сучасних текстах можна віднайти багато символів кольору, числа, тварин або графічних зображень. Також визначено, що універсальні символи легко розпізнаються, і тому залишаються в пам'яті читача. Письменники часто використовують символічні образи у своїх літературних творах, іноді дуже відверто, а іноді – навпаки. У статті також акцентується увага на тому, що С. Кінг використовує безліч символів та зображень слів, щоб передати важливі повідомлення для своїх читачів, щоб ще більше їх налякати чи розповісти історію свого життя. Деякі приклади таких символів, як особливі тварини, кольори, цифри, графічні зображення, обговорюються в нашому дослідженні. Автор заявляє, що однією з ключових тем його творів є мотив алкоголізму чи сила залежності, яку можна представити багатьма символами, наприклад сказом собаки. У статті також розглядається символічний характер персонажів С. Кінга, оскільки вони також дуже схожі на самого автора – вони вчителі чи письменники, намагаються бути добрими чоловіками та батьками, мають проблеми з алкоголем або опиняються в ситуаціях, у якій автор сам побував. Доведено, що символіка С. Кінга надзвичайно значуща і є важливою частиною історії.

Ключові слова: символи, графічні зображення, романи Стівена Кінга, жанр жахів, страх.

АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ GOD У ВІКТОРІАНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Давидова Тетяна Василівна

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри практики англійської мови

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

вул. Роменська, 87, м. Суми, Україна

У статті розглядається актуалізація концепту GOD у художньому дискурсі вікторіанської доби. Доведено, що проаналізований концепт GOD як лінгво-ментальна одиниця, що відображає духовну сферу життя суспільства і специфіку релігійно-міфологічного світогляду вікторіанців, ґрунтується на біблійних догматах християнства, проте децю модифікується у своєму онтогенезі під впливом постулатів англіканської церкви і загальної соціалізації та індустріалізації суспільства, що знаходить підтвердження у мові. Художня література вікторіанської доби увібрала в себе ідеї протестантизму, трансформовані в догматику трьох основних течій – лютеранства, кальвінізму та англіканства. Перемежування і взаємовплив релігійних поглядів безумовно відображається у смислового просторі досліджуваного концепту.

Аналіз мовного матеріалу показав, що вікторіанці мають більш-менш традиційне, біблійно зумовлене уявлення про Бога, внаслідок чого досліджуваний варіант концепту GOD, сформований стабільними та маргінальними ознаками, не радикально відрізняється від загальноприйнятого інваріанта і лише незначною мірою передає специфіку хронотопу, що відображається в деяких номінаціях на позначення церковного інтер'єра, одягу священиків або уявного вбрання містичних референтів, які імітують побут вікторіанців. Підтвердженням цьому є реконструйовані в процесі дослідження концептуальні схеми: БОГ – це ТВОРЧА СУТНІСТЬ, що ВОЛОДІЄ ВСЕСВІТОМ; БОГ – Є ОТЕЦЬ ЛЮДСТВА, а земні істоти – його ДІТИ; БОГ є взірцем МУДРОСТІ і СПРАВЕДЛИВОСТІ; БОГ є ФАТУМ.

Аналіз концептуальних метафоричних схем довів, що Бог-референт отожднюється у вікторіанській культурі з людиною високого соціального рангу, наділений людськими якостями, вирізняється винятковою бездоганністю й асоціюється з людськими чеснотами, найвищими почуттями, суспільною діяльністю людини та її соціальними ролями. Про антропоморфність Бога свідчать такі метафоричні схеми: БОГ – це ІСТОТА, яка ВАЖКО ПРАЦЮЄ; БОГ – ДБАЙЛИВИЙ ДІЯЧ; БОГ – ДЕЛІКАТНИЙ і НЕНАВ'ЯЗЛИВИЙ НАСТАВНИК; БОГ є ВИПРОБУВАЧ ЛЮДСЬКОЇ ДУШІ; БОГ є КАРАТЕЛЬ. Концепт GOD містить аксіологічний компонент, що доводимо в результаті реконструкції метафоричної схеми БОГ – це ДОБРО.

Ключові слова: концепт, актуалізація, художній дискурс, вікторіанська доба, концептуальна метафорична схема, антропоморфність, аксіологічний компонент.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Концептуалізація світу як наслідок взаємодії людини й соціуму, відображеної у мові, є однією з центральних проблем когнітивної лінгвістики (Н. Ф. Алефиренко, М. М. Болдирев, С. А. Жаботинська, О. С. Кубрякова, В. А. Маслова, G. Fauconnier, R. Jackendoff, M. Turner). Оперативними одиницями мислення, у яких конденсуються не лише індивідуально-особистісні знання окремих членів мовного колективу, а й узагальнений національно-культурний досвід усієї мовної спільноти, конвенційно вважаються концепти (С. А. Аскольдов, О. П. Бабушкін, С. Г. Воркачов, В. З. Дем'янков, В. І. Карасик, З. Д. Попова, Ю. С. Степанов, G. Lakoff, M. Johnson, R. Langacker та ін.).

Аналіз останніх досліджень та публікацій доводить той факт, що концепт GOD досить плідно вивчався у когнітивній лінгвістиці та лінг-

воконцептології [1; 2; 3], проте на сучасному етапі розвитку науки виникає потреба у систематизації отриманих знань щодо концептів певної лінгвокультури, чим визначається **актуальність** нашої наукової розвідки.

Метою цієї праці є дослідження актуалізації концепту GOD у художньому дискурсі вікторіанської доби. Для досягнення поставленої мети передбачається розв'язання наступних завдань: 1) вивчити способи текстової реалізації концепту GOD у досліджуваному матеріалі та дослідити його смисловий потенціал; 2) реконструювати ключові концептуальні метафоричні схеми з метою відтворення етномовної картини світу представників вікторіанського суспільства. **Об'єктом** наукового пошуку є власне концепт GOD, вербалізований різними лексемами у вікторіанському художньому дискурсі, а **предметом** – актуалізація цього концепту у художніх творах вікторіанської доби.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вікторіанська доба, як епоха індустріальної цивілізації в історичній традиції Англії, вважається етапом найвищого розвитку Британської імперії і відзначається особливим злетом прогресивної думки, утвердженням лібералізму на противагу суворому моральному кодексу і консервативним поглядам, загальним розквітом суспільства, побудовою оновлених капіталістичних відносин, завоюванням монопольного становища на світовому ринку, упровадженням нових ідей та матеріальних здобутків, формуванням нової ідеології й ескалацією матеріальних цінностей [1, 79], проте занепадом духовних, про що, наприклад, заявляє Оскар Вайлд мовою героїв своїх казок.

З метою відтворення етномовної картини світу представників вікторіанського суспільства, що вбачається можливим на основі глибинного лінгвістичного аналізу мовних явищ з акцентом на їхній культурній значущості, до розгляду пропонується вербалізований в художньому дискурсі концепт GOD, в якому об'єктивується феномен теософічного світогляду англійців вікторіанської доби з навіяними, упровадженими соціумом ідеями пуританства v/s егоцентричного гедонізму, спричиненого спокусливими опціями-пропозиціями світського життя.

Передумовами формування релігійної свідомості нації зазвичай виступає утворення суспільних державних інститутів, течій та конфесій, що модифікують менталітет членів соціуму і регламентують рівень їхньої духовності. Ґрунтом для виникнення та утвердження релігійного світогляду вікторіанців слугували ідеї протестантизму, реформації та просвітництва, традиції яких ввібрала в себе англіканська церква, проте християнська свідомість, скорегована хронометричними та соціальними чинниками, утворюється передусім на основі біблійних догматів. Попри пріоритетність матеріальних цінностей у період економічного процвітання капіталістичного суспільства першої половини XIX ст., світогляду вікторіанців властиві уявлення про нематеріальні сутності буття, центральним серед яких є образ Бога.

Смисловий обсяг концепту GOD з його варіантними / периферійними ознаками досліджуємо на основі мовного матеріалу, в якому розглядуваний концепт знаходить своє текстове втілення, наприклад:

God made the blindworm and the mole, and each has its place. Who art thou to bring pain into God's world? Even the cattle of the field praise Him. (5, 188).

У наведеному текстовому фрагменті в концепті GOD, вербалізованому одноіменною лексемою, актуалізується семантичний компонент "creativity" (творчість), що підтверджується в першому тематично маркованому контексті (*God made the blindworm and the mole*) завдяки дієслову *to make*, що експлікує семантичну ознаку «творчість/творіння» і є синонімом дієслова *to create*. Доказом цього виступає словникова дефі-

ніція: *to make – to create or produce something by working* [5, 911]. Творчість, зазвичай характерна для людини, приписується Богові. Зважаючи на це, можна зазначити, що Бог постає у свідомості О. Вайлда як творець, а, відповідно, земні істоти і цілий світ як його творіння, що доводить другий контекст із лексичним маркером *God's world*, завдяки якому, за наявності іменника в присвійному відмінку, актуалізується додаткова семантична ознака "possession" (володіння). Таким чином, у вайлдівському розумінні БОГ – це ТВОРЧА СУТНІСТЬ, що ВОЛОДІЄ ВСЕСВІТОМ як власним творінням.

У цьому ж контексті імплікуються концептуальні ознаки "supremacy" (верховенство) та "superiority" (перевага, вищість), через які вбачається ескалація величності та неперевершеності Бога, і на фоні чого акцентуалізується малозначущість людини на противагу Богу-творцю (*Who art thou to bring pain into God's world?*).

У запропонованому текстовому фрагменті реалізується інша концептуальна ознака "worship" (поклоніння, шана, обожнювання), що вербалізує дію, спрямовану на Бога як предмет обожнення. Ідентифікація цієї ознаки стає можливою завдяки лексемі *praise* (вихвалити, оспівувати), вжитій у функції присудка, вираженого дієсловом, одним із значень якого є "to worship God with words or music" [5, 1162], що свідчить про належність обох лексем (*to worship* і *to praise*) до однієї семантичної групи.

Додаткова концептуальна ознака "kinship" (споріднення, родство), що розширює смисловий компонент концепту, включаючи до обсягу останнього розуміння Бога як Отця, спільного для всіх земних істот, простежується у такому фрагменті: *"Are we not all kinsmen?" said the merchant. "And did not one God make us?"* (5, 167). Тематично маркованим зазначений контекст стає завдяки лексемі-деривату *kinsmen* із значенням «родичі, рідня» у поєднанні з означеним займенником *all*, що номінують родинні зв'язки *всіх* божих творінь, тоді як сам Бог постає як єдиностворювальне начало людського роду, а створені ним істоти як єдинокровні родичі (*did not one God make us?*). Отже, в авторському розумінні БОГ – Є ОТЕЦЬ ЛЮДСТВА, а земні істоти – його ДІТИ.

Концептуальні ознаки "supremacy" (верховенство), "greatness" (велич) та "worship" (обожнювання, поклоніння) ідентифікуємо в наведеному нижче фрагменті за допомогою лексичних маркерів *awe, homage* та ін.:

And the people fell upon their knees in awe, and the nobles sheathed their swords and did homage, and the Bishop's face grew pale, and his hands trembled. 'A greater than I hath crowned thee,' he cried, and he knelt before him (5, 97).

Велич Бога, який номінується у цьому контексті перифрастично (*A greater than I*), вбачається перш за все у шануванні, поклонінні та глибокій повазі до нього з боку земних творінь різних

верств, починаючи від простого люду до шляхетних осіб і духовенства (*the people, the nobles, the Bishop*). Увічливо-шанобливе ставлення до Бога, що супроводжується такими культовими діями як, приміром, чолобиття чи колінопреклоніння (*he knelt before him* та *did homage*), часто поєднується з благоговійним страхом (*fell upon their knees in awe*): *awe – a feeling of great respect and admiration, often combined with fear* [5, 89] та емоційною напругою, що, як наслідок, має зовнішнє вираження (*the Bishop's face grew pale, and his hands trembled*), або зі смиренністю і покорою (*the nobles sheathed their swords and did homage*).

У міфологічно-релігійному світогляді англійців, з одного боку, Бог розуміється як недосяжна велична сутність, а з другого боку, його образ максимально апроксимізується до образу людини. Як наслідок неможливості візуального контакту обивателя із Всевишнім, в уяві носіїв мовної культури образ Бога часто імітує людину, чи, навпаки, це наслідок вірувань у те, що саме людину створено Богом «за образом своїм і подобою своєю»: *And God said, Let us make man in our image, after our likeness* [3, Genesis 1/26], *So God created man in his own image, in the image of God created he him...* [3, Genesis 1/27]. Підтвердженням антропоморфності Бога в англійській картині світу Вікторіанської доби стає інший фрагмент: *I told him that my desire was to see the god. The god is hunting... The god is asleep... The god is at the feast...* (5, 152).

У результаті персоніфікації Бог уподібнюється до пересічного вікторіанця **вищої касту**, якому властиво проводити вільний час на полюванні (*The god is hunting*) або на святі (*The god is at the feast*), рівно як і відпочивати (*The god is asleep*) після певного роду занять, внаслідок чого експлікується ідея, що Богу, як і людині, притаманно втомлюватись. Отже, БОГ – це **ІСТОТА**, яка **ВАЖКО ПРАЦЮЄ**, а його діяльність – це тяжка праця, що результується втомою.

За аналогією з Богом, людина теж має тяжко працювати, виконуючи намічену їй всесвітом програму і загартовуючи власну душу й характер, щоб набувати позитивних якостей і вдосконалювати свою особистість. Людській душі (англ. **soul**), як вмістилищу чеснот і духовних цінностей, надається, з релігійних позицій, неабияке значення:

[...] ... for the soul is the noblest part of man, and was given to us by God that we should nobly use it. There is no thing more precious than a human soul, nor any earthly thing that can be weighed with it. It is worth all the gold that is in the world, and is more precious than the rubies of the kings. (5, 134–135).

У цитованому фрагменті душа представлена невід'ємною дарованою Богом (*given to us by God*) складовою людини, найдорожчою від усіх скарбів та земних благ (*It is worth all the gold that is in the world, and is more precious than the rubies of the kings.*). Епітет *precious* (дорогоцінний) у поєднанні з художнім порівнянням душі

з коштовним камінням / металом (*rubies* та *gold*) характеризують її як певний духовний стрижень, акцентуалізуючи перевагу духовних цінностей над матеріальними. Дарована Богом, вінцем нематеріального світу, людська душа як часточка Бога в людині також є ефірною та нематеріальною, а отже, невидимою субстанцією, побачити яку традиційно під силу лише Богові:

"Yes," answered Hallward gravely, and with deep-toned sorrow in his voice, "to see your soul. But only God can do that." (6, 260).

Подібно до душі, іншим контейнером людських чеснот у вікторіанській літературі є людське серце – **human heart**, що в авторському розумінні відповідає за чуйність, милосердя та співчуття, прикладом чого можуть слугувати герої казки О.Вайлда *"The Happy Prince"*, наділені автором саме такими якостями:

When I was alive and had a human heart [...] I did not know what tears were. Now that I am dead [...] and though my heart is made of lead yet I cannot choose but weep. (Н.Р., р. 12), стверджує головний герой казки на відміну від героїні іншої казки, жорсткосердної Інфанти: *For the future let those who come to play with me have no hearts* (5, 127).

Щасливий Принц та його помічниця Ластівка, яка також має добре серце – *the Swallow, who really had a good heart* (5, 16), жертвуючи власним життям, чинять добрі справи, чим заслуговують Божу хвалу:

"Bring me the two most precious things in the city," said God to one of His Angels; and the Angel brought Him the leaden heart and the dead bird. "You have rightly chosen," said God. (5, 22).

У зв'язку із цим досліджуваний нами концепт GOD, що розгортається в тексті завдяки його лексичним номінаторам **heart** та **precious thing** на позначення найцінніших надбань, схвалених Богом (*You have rightly chosen," said God*), набуває нового формату, адже, згідно з авторською позицією, **БОЖЕСТВЕННЕ НАЧАЛО (БОГ) В ЛЮДИНІ** – це її добре **СЕРЦЕ** і **ДУША**, позитивні добрі вчинки і здатність до самопожертви навіть ціною власного життя (*dead bird*), у чому полягає її земна місія. З іншого боку, душа і тіло, що неодноразово протиставляються автором як матеріальне і духовне в людині, мають інтегративно доповнювати одне одного і, зливаючись у єдине ціле, утворювати гармонійну особистість:

The harmony of soul and body how much that is! We in our madness have separated the two, and have invented a realism that is vulgar, an ideality that is void. (6, 139).

Утім, з позицій релігійного світогляду, з метою випробування душі й тестування непохитності та стійкості людського духу завдання Бога для земних творінь ускладнюється низкою перипетій та доленосних ситуацій, які повинна здолати людина впродовж життєвого шляху. У такій програмі, закладеній для людства, вбачається певна **фаталістичність**:

Canst thou make these things not to be? Wilt thou take the leper for thy bedfellow, and set the beggar at thy board? Shall the lion do thy bidding, and the wild boar obey thee? Is not He who made misery wiser than thou art? (5, 95).

Наведений текстовий фрагмент є свідченням того, що у релігійному світогляді вікторіанців неминучими вважаються такі негативні суспільні й природні явища, як, приміром, бідність, позначена в тексті лексичними маркерами *the leper* та *the beggar* (*Wilt thou take the leper for thy bedfellow, and set the beggar at thy board?*), чи невгамовні дикі тварини (*Shall the lion do thy bidding, and the wild boar obey thee?*). Єдиною регулятивною силою в таких ситуаціях вважається вищий розум, що не до снаги звичайним обивателям (*Canst thou make these things not to be?*). Саме тому заплановані згори діяння сприймаються у вікторіанському суспільстві як незворотні, як доля чи фатум.

В евфемічно-перифрастичній номінації Бога в зазначеному контексті *He who made misery* (Той, що створив нещастя) він позиціонується як першопричина горя та нестатку в суспільстві (*misery – the state of being extremely unhappy or uncomfortable* [5, 958]). Утім, незважаючи на це, у божественних діяннях вбачається певна мотивація, підкріплена вірою в те, що будь-який намір Бога здійснюється з якоюсь метою, а сам Бог є одночасно джерелом проблем (тобто тим, хто їх створив) та способом їх розв'язання за умови твердої віри й відданого служіння йому.

Богові приписуються такі атрибути, що звеличують його в очах шанувальників: схарактеризований епітетами *wise* та *just*, він визнається еталоном мудрості і справедливості, наприклад: *Not "Forgive us our sins" but "Smite us for our iniquities" should be the prayer of a man to a most just God.* (6, 317).

Справедливість Бога проявляється в рівному ставленні до грішників і праведників за їхні земні діяння, милості й прощенні неістотного відступництва (*Forgive us our sins*) та покаранні за злочини (*Smite us for our iniquities*).

Мудрість Бога, згідно з віруванням вікторіанців, полягає в глибині його обізнаності із земними проблемами, впевненості у власних діях та виваженості у визначенні подальшої долі своїх творінь: одних він забирає до раю, де після смерті, відповідно до устоїв вікторіанського світогляду, вони знаходять спокій і умиротворіння: *Make your peace with God, for tonight you are going to die* (6, 292), іншим перекриває доступ до небесного едему, позбавляючи їх блаженства позаземного життя. Отже, спираючись на мовний матеріал, реконструюємо концептуальну метафоричну схему БОГ є взірцем вселенської МУДРОСТІ І СПРАВЕДЛИВОСТІ.

Наділений надприродними можливостями, Бог у вікторіанській культурі вважається деміургом праведників і карателем грішників, всебачущим оком, контролером людських учинків, регулятором усіх їхніх земних діянь. Стаючи централь-

ним об'єктом релігійного культу, Бог не лише діє сам, впливаючи на свої творіння і моделюючи їхні долі, а й потребує від них беззаперечної віри, дотримування обрядів, виконання ритуалів: *I spent too much of my time going to Church, and in Church duties* (4, 84). Така авторитарність Бога підсилює впевненість носіїв мовної культури в безапелятивності божих інтенцій, вселяючи благоговійний страх перед розплатою за гріхи, культивує покору та смирення з боку шанувальників. Підтвердженням цьому стає цитований мовний матеріал.

З одного боку, Бог здійснює контроль над вчинками людини, тим самим стаючи регулятором морально-етичних норм у суспільстві. З другого боку, виступає як спаситель-захисник (англ. *Saviour*), що дбає не лише про людину, а й про кожне земне творіння, наприклад: *'Nay, but God careth for the sparrows even, and feedeth them,' he answered* (5, 186).

Таким чином, Богу приписуються атрибути активного дбайливого діяча з рівним ставленням до найдрібніших живих істот, які не залишаються поза його увагою, у зв'язку з чим реконструюємо концептуальну метафоричну схему БОГ – є ДБАЙЛИВИЙ ДІЯЧ.

Утілившись в образ мудрості, вселенський розум-підкажчик, виступаючи в ролі наставника, час від часу відвідує своїх підданих, делікатно нашіптуючи їм слова застереження у делікатній манері, запобігаючи їх устрашіння своїми містичними метаморфозами, наприклад:

Thin-lipped wisdom spoke at her from the worn chair, *hinted at prudence*, quoted from that book of cowardice whose author apes the name of common sense. She did not listen. She was free in her prison of passion (6, 181-182).

Епітет *thin-lipped* (тонкий, ледве відчутний) у прозопопеїчній метафоризації мудрості, що в образі ефемерного відвідувача натякає на розсудливість (*hinted at prudence*), свідчить про витонченість та делікатність такого навіювання, прихований заклик до інтуїтивного чуття й довіри, адже впроваджуючи свої ідеї і діючи при цьому завуальовано, містичні сили, згідно з авторським світоглядом, залишають кожній особистості **СВОБОДУ вибору** (*She was free*) у прийнятті остаточних рішень. Утім, заклопотана проблемами, людина не завжди прислухається до цього голосу (*She did not listen*) й приречена на помилки, що часто призводять до гріха.

Підтвердженням цьому є наявне у цитованому фрагменті художнє протиставлення *She was free in her prison of passion* (Вона почувалася вільною в полоні своєї пристрасті) як функціонально обумовлений різновид мовного парадоксу: здоровий глузд Сібіл Вейн, затьмарений пристрастю, обмежує її свободу, про що свідчать ключові компоненти контексту *She was free* та метафора *in her prison of passion*, які вступають один з одним у відношення суперечності: лексема *free* у значенні *not*

a prisoner or slave [5, 596] номінує свободу особистості, тоді як лексема *prison – an institution where people are kept as punishment* [5, 1178], навпаки, таку свободу заперечує. Таким чином, людина, яка за планом Бога, має бути вільною від пристрастей, стаючи заручником своїх почуттів, позбавляє себе напучуваної божої участі, власноруч моделюючи подальшу долю і відчуваючи власну свободу.

Спираючись на вищесказане і враховуючи повчальність божої позиції, вбачаємо Бога в концептуальній картині світу вікторіанців **ДЕЛКАТНИМ** і **НЕНАВ'ЯЗЛИВИМ НАСТАВНИКОМ**, що залишає за особистістю право остаточного вибору.

З іншого боку, прислухаючись до голосу всевишнього, що втримує від гріха чи злодіянь, людина, відчуваючи в цьому своє спасіння, вдячна Богові за надану можливість врятуватися, наприклад:

"Jane!" you think me, I dare say, an irreligious dog: but my heart swells with gratitude to the beneficent God of this earth just now. He sees not as man sees, but far clearer: judges not as man judges, but far more wisely (1, 441).

Регулятором морально-етичних норм людської поведінки в рамках релігійного світогляду вікторіанців залишаються десять біблійних **ЗАПОВІДЕЙ** як кодекс законів честі і сумління, невідступно слідувати яким повинна кожна богопослушна людина. Порушення чітко окреслених у Біблії прописних істин, через призму релігії, розцінюються як **гріхи**, що призводять до небесної карі у вигляді фізичного болю й страждань.

Душевний або фізичний біль, возведений у абсолют, стає одним із способів випробування людини на землі, займаючи верховну позицію серед інших страждань: *For of a truth, **pain is the Lord of this world, nor is there anyone who escapes from its net*** (5, 172–173).

Про це свідчить метафора **pain is the Lord of this world** з ключовим елементом **Lord**, що одночасно синонімічно номінує Бога як інший взірць світового абсолюту [5, 894]. Повсюдність болю, метафорично представленого в тексті в образі тенетів (*net*), в які потрапляють безвиключно всі (*nor is there anyone who escapes*), підтверджується дієсловом *to escape* (утікати), що, у поєднанні з заперечною формою займенника *nor anyone*, спростовує ймовірність втечі від вселенського болю, що також є свідченням наявності певного фатуму в людському житті, керованого вищими силами. Зроблені висновки дозволяють реконструювати наступні метафоричні схеми: БОГ є **ФАТУМ**, що визначає людські долі, та БОГ є **ВИПРОБУВАЧ ЛЮДСЬКОЇ ДУШІ**.

Убачаючи в божих діях абсолютну скерованість і визначеність, що впливає на стан людського життя, вікторіанці вірять у закономірність розплати. Уявляючи Бога застрашливою силою і карателем за гріхи, а сам гріх – найгіршою провинною, людина, скута страхом перед розплатою і боячись

божественного гніву, усвідомлює можливість страшною карі, що раптово сходиться на неї як наслідок її недобропорядних учинків, наприклад:

'*Nay, but I have been cruel to my mother, and as a punishment has this evil been sent to me. Wherefore I must go hence, and wander through the world till I find her, and she give me her forgiveness*' (5, 192).

У цитованому фрагменті ключові елементи контексту *I have been **cruel*** та *as a **punishment has this evil been sent to me***, що знаходяться один з одним у причинно-наслідковому зв'язку, вербалізуючи надіслане покарання як результат жорстокості героя у ставленні до матері (*cruel to my mother*), об'єктивують концепт GOD лише опосередковано: розглядаючи нещастя Зоряного хлопчика у вигляді потворних метаморфоз його зовнішності, лексикалізоване в тексті словосполученням *this evil (це лихо)*, яке з'явилося нізвідки і було раптово і непомітно надіслане кимось, про що свідчить пасивний стан дієслова *to send*, експлікуємо концепт GOD, убачаючи в замовчуванні автором невідомого діяча алузію на Бога як світовий абсолют, єдину суперсилу, здатну водночас помітити й покарати хибність людських діянь. У зв'язку з цим реконструюємо метафоричну схему БОГ є **КАРАТЕЛЬ**.

Таким чином, Бог-каратель у концептуальній картині світу вікторіанців виступає як *агєнс* дії, а людина як *пацієнс* і як *бенефіціант*, роль якого полягає не лише в прийнятті каральних заходів вселенського деміурга, а й в усвідомленні власних недоліків і здобутті прощення (*forgiveness*) за них, про що свідчить наведений вище мовний фрагмент.

Зважаючи на весь корпус проаналізованого мовного матеріалу, виявляємо у структурі концепту аксіологічну ознаку "*goodness*" (добро), що неодноразово підтверджується в мовному матеріалі сталим епітетом *good* у складі семантичного зрощення *good God*, наприклад: *the good God knows? But I don't ask* (2, 122), в якому імпліцитно номінується добротність Бога.

Попри відсутність етимологічної спорідненості між лексемами *god* та *good* [4], Бог традиційно ототожнюється у вікторіанській культурі з добром і благодаттю, що дозволяє експлікувати концептуальну схему БОГ – це **ДОБРО**, яка є однією з ключових концептуальних метафор.

Таким чином, концепт GOD, утілений у художньому просторі Вікторіанської доби, влучно транспонує особливості духовної культури нації, сформованої під впливом англіканства – конгломерату лютеранства, кальвінізму та пуританізму.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши фактичний мовний матеріал, маємо змогу систематизувати виявлені концептуальні метафоричні схеми, укладені в межах базових концептуальних моделей, закладених у мисленні вікторіанців. Сформований на основі релігійних догматів, менталітет англійців ввібрав досить традиційні уявлення про

Бога: БОГ – це *ТВОРЧА СУТНІСТЬ*, що *ВОЛОДІЄ ВСЕСВІТОМ* як власним творінням; БОГ – *Є ОТЕЦЬ ЛЮДСТВА*, а земні істоти – його *ДІТИ*; БОГ є візцем вселенської *МУДРОСТІ* і *СПРАВЕДЛИВОСТІ*; БОГ є *ФАТУМ*.

У міфологічно-релігійному світогляді англіїців, з одного боку, Бог розуміється як недосяжна велична сутність, а з другого боку, його образ максимально апроксимізується до образу людини. Про антропоморфність Бога свідчать такі метафо-

ричні схеми: БОГ – це *ІСТОТА*, яка *ВАЖКО ПРАЦЮЄ*; БОГ – *ДБАЙЛИВИЙ ДІЯЧ*; БОГ – *ДЕЛІКАТНИЙ* і *НЕНАВ'ЯЗЛИВИЙ НАСТАВНИК*; БОГ є *ВИПРОБУВАЧ ЛЮДСЬКОЇ ДУШИ*; БОГ є *КАРАТЕЛЬ*. Концепт GOD містить аксіологічний компонент, що доводимо в результаті реконструкції метафоричних схем БОГ – це *ДОБРО*; БОГ В ЛЮДИНІ – це її добре *СЕРЦЕ* і *ДУША*. *Перспективами* дослідження є вивчення метафоричного компоненту концепту GOD.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брискина А. А. Концепция истории в Викторианскую эпоху. *Вестник Московского университета. Серия 9. Филология*. 2008. № 2. С. 79-85.
2. Панова Л. Г. Слово БОГ и его значения: от иерархии небесной к иерархиям земным. URL: http://www.panova_bog.pdf.
3. Поліна Г. В. Мовна об'єктивація концепту БОГ в англійському дискурсі XIV – XX століть : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Донецьк. 2005. 20 с.
4. Etymology Dictionary Online. URL: <http://www.etymonline.com>.
5. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. London : Macmillan Publishers Ltd, 2007. 1748 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Bronte Ch. Jane Eyre. London: Penguin Books Ltd, 1994. 447 p.
2. Dickens Ch. A Tale of Two Cities. London : Penguin Books Ltd, 1994. 367 p.
3. The Bible. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 478 p.
4. Wilde O. A Woman of No Importance. London : Penguin Books Ltd, 1994. 94 p.
5. Wilde O. The Happy Prince and Other Stories. London : Penguin Books Ltd, 1994. 204 p.
6. Wilde O. The Picture of Dorian Gray. Plays, Prose Writings and Poems. London : David Campbell Publishers Ltd, 1991. P. 127–320.

REFERENCES

1. Bryskina A. A. (2008) Kontseptsia istorii v Viktorianskuyu epohu. [The Concept of History in the Victorian Epoch]. Moscow. [in Russian]
2. Panova L. G. Slovo Bog i yego znacheniya: ot iyerarkhii nebesnoi k iyerarkhiyam zemnym [Word GOD and its meanings: from heaven hierarchy to earth hierarchies]. URL: http://www.panova_bog.pdf/. [in Ukrainian]
3. Polina G. V. (2005) Movna obyektivatsiya kontseptu Bog v angliyskomu dyskursi XIV-XX stolit' [Language objectivization of concept GOD in the English discourse of XIV-XX centuries]. Donetsk. [in Ukrainian]
4. Etymology Dictionary Online. URL: <http://www.etymonline.com>.
5. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. London : Macmillan Publishers Ltd, 2007. 1748 p. [in English]

ACTUALIZATION OF THE *GOD* CONCEPT IN THE VICTORIAN BELLES-LETTRES DISCOURSE

Davydova Tetiana Vasylivna

Candidate of Philological Sciences,

Senior Lecturer at the Department of English Practice

Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

87, Romenska St., Sumy, Ukraine

The article highlights the actualization of the GOD concept in the Victorian age belles-lettres discourse. It's been proved in the article that the studied concept as a linguistic mental unit which reflects the spiritual life of the society and the specificity of the religious-mythological worldview is based on biblical dogmas of Christianity but is somewhat modified in its ontogenesis under the influence of the postulates of the Anglican church and the overall socialization and industrialization in the Victorian world which, by all means, is reflected in the language. Victorian age literature incorporated the ideas of Protestantism transformed into the dogmas of the three main trends – Lutheranism, Calvinism and Anglicanism. Thus, various religious views interconnections surely mirror themselves in the semantic space of the GOD concept.

Language material analysis proves that Victorians have a more or less traditional, biblically predetermined understanding of God, whereby the researched variant of the GOD concept, formed by the stable and marginal features, appears not to radically differ from the conventional invariant and only scarcely renders the time frame specificity, such as church interior, clothing of priests or imaginary outfit of mystic creatures offering an idea of the Victorian mode of life. Such inference is reinforced by the conceptual metaphorical schemes reconstructed in the course of the research: GOD is a CREATIVE SUBSTANCE who OWNS the UNIVERSE; GOD is the FATHER of HUMANITY and EARTHLY CREATURES are his KIDS; GOD is an example of universal WISDOM and JUSTICE; GOD is FATE.

The analysis of the conceptual metaphorical schemes has shown that the referent GOD is associated in the Victorian society with a person of high social rank, endowed with human qualities, distinguished by exceptional impeccability and human virtues, most sublime feelings, social activities of a man and his roles in the society. The anthropomorphism of God is evidenced by the following metaphorical schemes: GOD is a HARDWORKING CREATURE; GOD is a CARING AGENT; GOD is a DÉLICATE and UNOBTRUSIVE MENTOR; GOD is a TESTER of HUMAN SOUL; GOD is a PUNISHER.

Concept God also contains axiological component, which is proved by the conceptual metaphorical scheme GOD is KINDNESS.

Key words: *concept, actualization, belles-lettres discourse, Victorian age, conceptual metaphorical scheme, anthropomorphism, axiological component.*

УДК 811. 161.1'38

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-10>

ТЕКСТИ ПІСЕНЬ СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКИХ ВИКОНАВЦІВ У ДЗЕРКАЛІ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ

Дзикович Ольга Володимирівна

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
проспект Перемоги, 37, Київ, Україна*

Весельська Рената Вікторівна

*студентка факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
проспект Перемоги, 37, Київ, Україна*

Наукове дослідження авторів статті полягає в аналізі текстів німецькомовних пісень через призму культури мовлення і норми мови. В статті дефінуються та широко трактуються ці поняття. Описано чинники, що впливають на формування мовних норм та культури мовлення загалом. Чільне місце посідає фактор впливу засобів масової інформації.

Особлива увага приділена сучасним текстам пісень німецьких гуртів. Оскільки жанр пісні є унікальним за масовістю і соціальною значущістю, пісня має широку аудиторію і користується величезною популярністю. Як вид мистецтва вона відображає мову на певному історичному етапі й передає знання про неї наступним поколінням, а також презентує духовно-культурний рівень нації (а отже, і стан мови) сучасникам світової спільноти. З огляду на це аналіз такого типу тексту представляє практичну цінність та визначає актуальність дослідження.

У статті присутній огляд попередніх досліджень з даної тематики та представлено напрямки наукових пошуків у цьому руслі. Визначено мало досліджені області, що потребують поглибленого вивчення, та зроблено спробу доповнити їх, покладаючись на мету дослідження.

Також розглянуто явище порушення мовної норми на різних рівнях та наведено відповідні приклади з проаналізованого корпусу.

Частотність зафіксованих явищ та представлення особливостей пісенного дискурсу дають підстави окреслити причини порушення мовної норми та сформувані перспективні віхи подальших досліджень з цієї тематики. Особливий інтерес з огляду на міждисциплінарність представляє дослідження прагматичного потенціалу текстів на предмет частотності вживання в них сленгу, зниженої лексики та англіцизмів.

Ключові слова: мовна норма, культура мовлення, мовна помилка, пісня, сленг, англіцизм.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Важливим показником рівня культури людини, її мислення та інтелекту є мовлення. Суспільство, у якому свобода слова стала однією з головних цінностей, відводить не останню роль культурі мовлення у широкому сенсі цього слова. За визначенням Л. Струганець «культура мови – це культивування (удосконалення) літературної мови й індивідуального мовлення, виявлення тенденцій мовного розвитку, реальне втілення у мовній практиці норм літературної мови...» [10, 31]. Паралельно з цим вживається термін «культура мовлення». Культуру мовлення можна трактувати як сукупність навичок і знань людини, які забезпечують цілісне і просте застосування мови з метою спілкування

[1, 11]. На формування культури мовлення впливають такі чинники як система норм літературної мови, сукупність етичних правил свого народу, мета й обставини спілкування, національні уявлення про красу мовлення, мовна освіта і загальна освіченість мовців. Однак, як слушно зазначила Л. Мацько, «культура мовлення залежить від кожного мовця, від того, як він створює навколо себе вербальну комунікативну ситуацію, мовну ауру, що формує мовний смак чи несмак» [6, 3]. У зв'язку з цим вплив засобів масової інформації на культуру мови і мовлення є незаперечним. Особливої уваги заслуговує сучасна музика, яка займає значну частку ефірного часу на радіо та телебаченні.

Жанр пісні унікальний за масовістю і соціальною значущістю, оскільки пісня має широку ауди-

торію і користується величезною популярністю. Як вид мистецтва вона відображає мову на певному історичному етапі й передає знання про неї наступним поколінням, а також презентує духовно-культурний рівень нації (а отже, і стан мови) сучасникам, світовій спільноті. Музика є одним з найпопулярніших видів мистецтва серед молоді, який, хоч і виконує переважно розважальну функцію, має можливість впливати на формування світогляду слухачів, на мовні норми (вимову, мелодику), словниковий запас, тому головною вимогою до контекстуального змісту пісень є правильність, відповідність літературним нормам мови. Тексти пісень є джерелом лінгвістичних, культурних і соціальних тенденцій, що дає змогу виявити та проаналізувати процеси, які відбуваються в мовленні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж довгого часу пісенний дискурс розглядався дослідниками як один із різновидів дискурсу ліричної поезії, що пояснюється наявністю низки спільних рис – особливостей ритміко-композиційної будови, художніх засобів створення образів, передачі думок і почуттів автора, наявністю підтексту, «прихованого сюжету» [5, 14]. У роботах останніх десятиліть помітна зацікавленість текстами пісень сучасних виконавців як окремого і важливого явища у культурі будь-якого народу.

Зокрема, російський автор А. Н. Полежаєва у своїй дисертації, присвяченій актуальним проблемам лінгвоекотології пісні, підкреслює вплив популярних пісень на літературну мову та її носіїв. О. С. Кострюкова аналізує текст сучасної популярної ліричної пісні у когнітивному, комунікативному та стилістичному аспектах. О. В. Нагибіна розглядає змістовні та мовні особливості текстів сучасної естрадної пісні. Серед українських мовознавців варто відзначити В. А. Панченка, роботи якого присвячені лінгвостилістичним особливостям сучасної популярної пісні. Попри це питання порушень мовної норми у текстах пісень ще не отримало достатнього висвітлення і тому потребує поглибленого вивчення. До того ж, об'єктом більшості досліджень стали тексти російських або англійських пісень. Ми ж проводимо свій аналіз на матеріалі текстів німецькомовних авторів.

Мета статті полягає у виявленні відхилень від мовної норми у текстах німецькомовних пісень, згідно з якою вирішуються такі **завдання**: дефініція понять «порушення мовної норма» та «помилка», систематизація цих явищ у текстах пісень з наочною демонстрацією на прикладах та їх статистичний аналіз у дібраному матеріалі.

Джерельну основу роботи становлять популярні пісні 2014-2019 років гуртів Rammstein (11 пісень), Clueso (18 пісень), Revolverheld (17 пісень), Kraftclub (7 пісень), що представлено в мережі Інтернет на сайтах songtexte.com, songtextemania.com, azlyrics.com, youtube.com.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, поняття «мовної норми» в лінгвістиці трактується по-різному. Ми використовуємо поняття «норми» в сенсі «літературної норми» німецької мови, яка закріплена у німецьких словниках, граматиках і т.д. З 2006 року провідним виданням у питаннях орфографії німецької мови є словник Дудена.

Виходячи з такого розуміння норми, всі розглянуті в статті явища сучасного німецького розмовної мови можна вважати відхиленнями від норми. Можна виділити такі різновиди ненормативних утворень: орфографічні помилки, лексичні, фразеологічні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні, орфоепічні, акцентуаційні аномативи [2, 9].

Учені послуговуються різними термінами, щоб позначити явище, пов'язане із порушенням мовної норми: помилка, огріх, описка, обмовка, похибка, погрішність, неправильність, відхилення, недолік, аномалія, комунікативна невдача, девіація. У нашій роботі для позначення аномативів використовуватимемо лексему «помилка» як більш поширену і відому широкому загалові.

Трактуючи поняття помилки, дотримуємося визначення, запропонованого Т. Бондаренко. «Помилка – це аноматив, тобто таке ненормативне лінгвоутворення, що виникає внаслідок невмотивованого порушення літературної норми і є результатом неправильних мисленневих операцій [2, 7].

Розглянемо конкретно мовні норми, порушення яких часто зустрічаються у текстах пісень.

1. Лексичні норми, які регламентують правила слововживання. У німецькій мові вони зафіксовані насамперед словником Дудена.

2. Граматичні норми, які передбачають правильне вживання граматичних форм слів, усталену побудову словосполучень, речень.

3. Стилiстичні норми, які регулюють правильне вживання мовних засобів відповідно до мети висловлювання та мовленнєвої ситуації

За статистикою найбільшою є кількість помилок на граматичному рівні. Вони зустрічаються у переважній більшості проаналізованих текстів – 80%.

Для німецького синтаксису характерний обмежений порядок розміщення членів речення. Останнє, в свою чергу, пояснюється твердим, чітко фіксованим місцем присудка як структурного центру німецького речення («рамкова конструкція»). Ця обставина не тільки обмежує можливості актуального виділення присудка в разі потреби порядком слів, а й впливає на ці можливості щодо інших членів речення, оскільки певні місця у його лінійній структурі виявляються постійно «закріпленими» за присудком. Наприклад, якщо присудок виражений складною формою, то його незмінна частина стоятиме в кінці речення. Однак у німецькому реченні іноді трапляються порушення рамкової конструкції (die Ausklammerung), коли певне слово чи словоспо-

лучення виносить за «рамку» і тому привертає більше уваги: *Lass mich nicht vergiften von all dem Zorn* (Clueso – Augen zu).

Ще одним граматичним явищем, не характерним для літературної німецької мови, є опущення членів речення. Наприклад: *Deutschland – dein Atem kalt, so jung und doch so alt* (Rammstein – Deutschland). Тут пропущене дієслово *ist*, яке має виконувати роль присудка. Такі випадки спостерігаємо як у простих, так і у складних реченнях: *Ich mag den kalten Mond, wenn er voll und rund* (Rammstein – Knebel).

Опускатися можуть не тільки присудки, але й інші члени речення. Наприклад: *Du lässt die Welt um mich verblassen, / Kann der Blick nicht von dir lassen* (Rammstein – Diamant). У другій частині речення не вистачає підмета, хоч контекст дозволяє припустити, що на початку повинен стояти займенник *ich*.

До граматичних помилок відносимо також порушення відмінювання слів. Наприклад, неправильне використання особових форм дієслова: *Du kommen mit mich* (Rammstein – Ausländer). У німецькій мові дієслова 2-ої особи однини у теперішньому часі мають закінчення *-st*. Тобто правильно було б *kommst*.

А також вживання неправильних закінчень присвійних займенників: *Ich hol' mir mein Kaffee* (Clueso – Jede Stadt) замість *meinen Kaffee*.

Головною особливістю пісенного дискурсу є невеликий обсяг тексту, а також збереження фонетичної цілісності. Чим коротший текст, тим більш стисло і чітко повинні реалізуватися зміст, ціль. Потрібно швидко й точно передати значення інформації, використовуючи мінімум часу, мінімум слів, при цьому бути зрозумілими одразу і чітко. До того ж те, що текст покладений на музику, вимагає дотримання певного ритму, темпу, паузації. Від того й прагнення до більш коротких жаргонних та територіальних дублетів, які перейшли з діалекту до загальноживаної сфери, а також скорочень різних слів. Наприклад: *ein – 'n, eine – 'ne, einen – 'nen* тощо: *Die Zeit tickt wie, 'ne Bombe* (Revolverheld – Beste Zeit deines Lebens);

es – 's: Wenn du's willst, dann schafst du's schon (Revolverheld – Beste Zeit deines Lebens);

gerade – grad: Geht grad niemand an das Telefon (Clueso – Niemand an dich denkt);

nichts – nix: Hier geht nix (Revolverheld – Generation Rock).

Особливо поширеним є використання скорочених форм дієслів:

Ich hoffe, ich verletz' dich nicht (Revolverheld – Freunde bleiben).

Тенденція економії мовних засобів і вдосконалення мовної форми сприяють створенню все більшої кількості абревіатур у всіх ланках життя. Словник української мови у двадцяти томах подає таке тлумачення лексеми «абревіатура»: слово, яке утворилося «скороченням двох або кількох

слів, складів чи літер» [8, 75]. Особливо поширеним є утворення усічених форм слів за формулою: *корінь слова + закінчення -i*.

У текстах пісень гурту Kraftclub зустрічаємо такі слова: «Wessi – Einwohner Westdeutschlands»; «Ossi – Einwohner der ehemaligen DDR»; «Assi – asoziale Menschen, Asozialer»; «Drogi – Drogensüchtiger, Drogenabhängiger»; «Idi – Idiot»; «Poli – Polizei».

Лексичні помилки зустрічаються у 60% пісень. Серед них О. П. Глазова виділяє такі: уживання слів у невластивому їм лексичному значенні, порушення лексичної сполучуваності слів, невдалий добір синонімів або антонімів, невмотивоване уживання діалектизмів, сленгізмів, запозичень з інших мов та ін. [4, 167].

На відміну від французів, які захищають свою мову від вторгнення іноземних, передусім англійських слів, в останні роки німці стали дуже часто використовувати англіцизми. Це й призвело до появи дуже поширеного «англійсько-німецького» (*Denglisch = Deutsch + English*).

Слід розрізняти англіцизми та *Denglisch*. Англіцизми – це запозичені з англійської мови слова, найчастіше іменники і субстантивовані дієслова (*e-mail, messenger, laptop*), це поняття є стилістично нейтральним. Форми нової мови *Denglisch* різноманітні. Запозичують не тільки іменники, а й дієслова з прикметниками. Наприклад: *Alles easy, wir denken viel zu viel nach*. Або: *Lass lieber dancen* (Clueso – Utopie). На цьому прикладі видно, що німецькі морфеми приєднуються до англійських слів, завдяки чому запозичені слова підпорядковують правилам німецької граматики.

Англіцизми у текстах сучасних німецьких пісень можна поділити на три категорії [9, 144]: англіцизми, які мають відповідники у німецькій мові, але звучать більш сучасно; англіцизми, які використовуються замість німецьких лексем без потреби; англіцизми, які не мають аналогів у німецькій мові.

До першої категорії відносимо перш за все такі лексеми як *Song* та *dancen*. Вони все частіше вживаються в неформальному спілкуванні замість німецьких слів *der Lied* і *tanzen: Und er träumt davon, von seinem Song* (Clueso – Sein Song).

До другої категорії належать такі слова, як *war, unfair, peace, Cash, Party, Star, Digital: Hallo, wir sind Rockstars* (Revolverheld – Rock'n'Roll).

Прикладами лексем третьої категорії є *Coca-Cola, Clown, Zombie, Whisky, Beat, Tattoo, Punk: Der Beat wird lauter* (Revolverheld – Darf ich bitten). Більшість з них є інтернаціоналізмами, тобто звучать однаково у різних мовах.

Англіцизми охоплюють багато сфер життя. Використання слів, що стали міжнародними через відсутність еквівалентів, характеризується зазвичай збереженням англійської орфографії.

Можна звернути увагу на вислови *Digitaler Sex, Wellness Wochenende*, у яких англійські

слова синтаксично пов'язані з німецькими іменниками. Таким чином, прикметник *digital* відмінюється і отримує закінчення чоловічого роду однини називного відмінку: *digitaler*. Інша ситуація з іменником *Wellness*, яке сполучене зі словом середнього роду в однині *Wochenende*. Англійські слова поєднуються з німецькими відповідно до граматичних норм німецької мови (граматична асиміляція). Жодних граматичних трансформацій не спостерігаємо, крім використання німецької флексії у прикметника англійського походження.

Музиканти, чії тексти стали предметом аналізу, вважають англійську мову більш привабливою, престижною у молодіжній сфері. Англіцизми вносять новизну, визначають мовний портрет молодої людини, але часто ускладнюють розуміння [9, 128].

Німецькі виконавці запозичують слова не тільки з англійської, але й з інших, переважно європейських, мов. Нижче подано куплет з пісні «Ausländer» гурту Rammstein, де спостерігаємо мішанину з 6 мов – німецької, англійської, французької, італійської, іспанської, російської, що порушує будь-яку логічність тексту. Виконавець вживає більше слів іншомовного походження, ніж власне німецьких.

Ich bin Ausländer

Mi amor, mon cheri

Ausländer

Ciao ragazza, take a chance on me

Ich bin Ausländer

Mon amour, Ya lyublyu t'ebya

Ein Ausländer

Come on, baby, c'est (c'est c'est) la vie

Сленг є однією з важливих складових будь-якої мови. Він вважається стилістично маркованою лексикою і широко використовується як у розмовному мовленні, так і в художній та публіцистичній літературі. Мішенню створення сленгових синонімів найчастіше стають слова з яскраво вираженими позитивними або негативними семами. Так у текстах німецьких пісень часто зустрічаються загальноновживані слова *super*, *prima*, *klasse*, *toll*, а також такі сленгізми як *geil*, *cool*, *krass*: *Du bist zu cool für diese Welt* (Clueso – Niemand an dich denkt).

Частота вживання сленгових висловів у німецьких музичних текстах досить висока і обумовлена бажанням музикантів зробити свої ідеї зрозумілими та близькими для молоді, вживаючи для цього спеціальні мовні засоби [3, 47].

Сленг підсвідомо сприймається як маркована мова, мова-шифр, завдяки їй молодь упізнає «своїх» людей, які належать до їхньої групи.

Стилістичні норми передбачають приналежність того чи іншого мовного засобу до певної сфери культурномовленнєвої діяльності, тобто застосування слів, виразів, словоформ, способу сполучуваності слів, типів «синтаксичних конструкцій у певних контекстах і культурно-мовленнєвих ситуаціях» [7, 32]. До стилістичних помилок належить усе, що руйнує єдність стилю висловлювання: неправильний вибір слів, порушення лексичної сполучуваності, повторення слів, невиправдане вживання слів зі стилістичною забарвленням. До останнього відноситься зокрема використання сленгізмів та зниженої лексики.

Активність зниженої лексики у розмовній мові, при неформальному спілкуванні суттєво зросла в останні роки. Розмовна манера, притаманна так званому «нон-стандарту», яка супроводжується актуалізацією зниженої лексики, охоплює усе більш широкі верстви населення. Ці процеси знаходять своє відображення у друкованому вигляді (журнали, книжки, електронні ЗМІ, кіно), в усній публічній мові політичного характеру, у художній літературі, театральних виставах, а також у текстах пісень.

В англійській мові слово *fuck* заповнило весь мовний простір нецензурної лексики. У німецькій мові спостерігаємо схожу тенденцію зі словом *Scheiße*. Можна припустити, що це пов'язано з прагненням до спрощення мови. У текстах пісень це слово часто комбінується з іншими лексичними одиницями, а також виступає складовою частиною складних слів, чим посилює вже існуюче значення лайливості або створює його. Наприклад: *Du bist hier jetzt nicht mehr zu Haus, und Scheiß auf „Freunde bleiben“* (Clueso – Freunde bleiben).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Особливості пісенного дискурсу сприяють тенденції економії мовних засобів і вдосконалення мовної форми. Глобалізація інформаційного та культурного світу призводить до надмірного використання в німецьких піснях слів іншомовного походження, цілих висловів та речень іноземними мовами, а також сленгової та ненормативної лексики. Дослідження цих мовних явищ представляє особливий інтерес з огляду на міждисциплінарність і відкриває перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н. Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1990. 232 с.
2. Бондаренко Т.Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.08. Київ, 2003. 20 с.
3. Гаврилова Т.И. Сленг как социолингвистическое явление в современном немецком языке. *Известия Юго-Западного государственного университета*. Курск, 2014. Выпуск 2. С. 42–50.
4. Глазова О.П. Українська мова. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Ранок, 2018. 259 с.
5. Дунашева Л. Конструирование гендера в блюзе и рэпе: глобальное и локальное. Нижний Новгород, 2013. 213 с.
6. Мацько Л.І. Стилістика української мови. Київ: Вища школа, 2003. 411 с.
7. Пилинський М. Мовна норма і стиль. Київ, 1976. 285 с.
8. Словник української мови у двадцяти томах / редкол.: В.М. Русанівський та ін. Київ: Наукова думка, 2010. Том 1. 911 с.
9. Соболев И.Д. Лингвопрагматический потенциал текстов современных немецкоязычных песен (стиль рок): дис. канд. филол. наук: 10.02.04. Москва, 2019. 210 с.
10. Струганець Л.В. Культура мови. Словник термінів. Тернопіль: Навчальна книга, 2000. 88 с.

REFERENCES

1. Babych, N. (1990). *Osnovy kultury movlennya* [Fundamentals of Speech Culture]. Lviv: Svit [in Ukrainian].
2. Bondarenko, T.G. (2003). *Typologiya movnyh pomylok ta yih usunennya pid chas redaguvannya zhurnalistykyh materialiv* [Typology of language errors and their elimination by editing journalistic material]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Havrilova, T.I. (2014). *Sleng kak soziolingvisticheskoe yavleniie v sovremennom nemeckom yazykie* [Slang as a sociolinguistic phenomenon in modern German]. *Izvestiya Yugo-Zapadnogo gosudarstvennogo universiteta*. Kursk [in Russian].
4. Hlazova, O.P. (2018). *Ukrainska mova. Pidruchnyk dla 10 klasu zakladiv zahalnoyi serdnioyi osvity* [Ukrainian language. A textbook for the 10th grade of general secondary education institutions]. Kyiv: Ranok [in Ukrainian].
5. Duniashева, L. (2013). *Konstruirovaniie genдера v bluze i repe: globalnoe i lokalnoe* [Building gender in blues and rap: global and local]. Nizhnii Novgorod [in Russian].
6. Macko, L.I. (2003). *Stylistyka ukrainskoyi movy* [Stylistics of the Ukrainian language]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
7. Pylynskyi, M. (1976). *Movna norma i styl* [Language norm and style]. Kyiv.
8. *Slovyk ukrainskoi movy u dvadzyaty tomah* [Dictionary of the Ukrainian language in twenty volumes]. (2010). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
9. Sobolev, I.D. (2019). *Lingvopragmaticheskii potentsial tekstov sovremennykh nemeckoyazychnykh pesen (stil rok)* [Linguo-pragmatic potential of texts of modern German-language songs (rock style)]. Moskva [in Russian].
10. Struganez, L.V. (2000). *Kultura movy. Slovyk terminiv* [Language culture. Glossary of Terms]. Ternopil: Navchalna knyga [in Ukrainian].

LYRICS OF CONTEMPORARY GERMAN ARTISTS IN THE MIRROR OF SPEECH CULTURE

Dzykovich Olga Volodymyrivna

PhD in Philology,

*Associate Professor at the Department of Theory, Practice and Translation of German
National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Prospect Peremohy, 37, Kyiv, Ukraine*

Veselska Renata Viktorivna

Student of Philological Faculty

*National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Prospect Peremohy, 37, Kyiv, Ukraine*

The scientific study of the authors of the article is to analyze the texts of German songs through the prism of the language culture and the norms of language. These concepts are defined and widely interpreted in the article. The factors that influence the formation of language norms and the culture of speech in general are described. Main factor is the influence of the media.

Particular attention is paid to the contemporary lyrics of the German bands. Because the genre of the song is unique in mass and social significance, the song has a wide audience and is very popular. As a form of art, it reflects language at a certain historical stage and imparts knowledge about it to the next generations, as well as presents the spiritual and cultural level of the nation (and therefore the state of language) to the contemporaries of the world community. In view of this, the analysis of this type of text is of practical value and determines the relevance of the study.

The article provides an overview of previous research on this topic and presents the directions of scientific research along this line. Little studied areas have been identified and attempts have been made to supplement them with a view to the purpose of the study.

The phenomenon of language impairment at different levels is also examined and relevant examples from the analyzed corpus are given.

The frequency of recorded phenomena and the presentation of peculiarities of song discourse give reason to outline the reasons for the violation of the linguistic norm and to form promising milestones for further research on this topic. Of particular interest in the context of interdisciplinarity is the study of the pragmatic potential of texts for the frequency of the use of slang and anglicisms.

Key words: *language norm, speech culture, language error, song, slang, anglicism.*

УДК 378.147.091.33:398.23

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-11>

ФУНКЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА ПОЛІТИЧНОГО ГУМОРУ У РОЗВАЖАЛЬНИХ МЕДІАФОРМАТАХ

Дзикович Ольга Володимирівна

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
проспект Перемоги, 37, Київ, Україна*

Рибкіна Олександра Володимирівна

*студентка факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
проспект Перемоги, 37, Київ, Україна*

Наукові пошуки цієї статті ґрунтуються на порівняно широкому розумінні політичного гумору. До уваги беруться найрізноманітніші сатиричні форми, такі, як комедія, іронія, сатира, пародія тощо. Усі ці явища поєднані учасниками комунікації, об'єктами жартів та висміювання, а також тематикою.

Питання про сутність, причини виникнення, когнітивну та прагматичну складову політичного гумору порушується в статті дуже поверхово, адже не є основною метою цього наукового дослідження. Основними питаннями, що створюють передумову роботи над даною тематикою є наміри учасників комунікації розважального дискурсу та функціональний аспект політичного гумору. Згідно з ними, політики хочуть продемонструвати свою людську сторону, дискредитувати політичного опонента, привернути увагу до своєї політичної позиції; журналісти, в свою чергу, висвітлюючи, критикують політичні дії; а громадяни, незважаючи на те, орієнтуються вони в політиці чи ні, хочуть бути дотепними та здаватися політично обізнаними.

Відповідно до цього, в статті визначено явище політичного гумору як будь-яке гумористичне словесне та/або візуальне спілкування про політичні інститути, політиків та/або проблеми, які цікавлять комунікаторів, що мають намір розважитись.

Поряд з намірами учасників політичної комунікації у розважальному контексті в статті представлено типологію реалізації гумористичних контентів у сучасному медіапросторі.

Метою цієї типології є систематизація емпіричного дослідження проявів політичного гумору у форматах розважальних засобів масової інформації у всіх жанрах ЗМІ. Основою типології є добірка з періодичних видань та медіа-платформ протягом останніх двадцяти п'яти років (1993–2018 рр.). Базисом типологізації є, зокрема, диференціація комунікаторів політичного гумору: медіа-професіоналів, політичних діячів та громадян. Конкретний тип гумору співвідноситься головним чином з певними медіа-форматами, відповідно до яких також диференціюється.

В роботі представлено, таким чином, шість типів (видів) політичного гумору в медіальних розважальних форматах і проведено кореляцію кожного з виду з його відповідними функціям.

Ключові слова: політичний гумор, жарт, розважальний дискурс, сатира, медіаформат, функція, політичний контент.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Сміялися і сміються завжди. А от з чого сміються, вирішує дух часу, тож гумор підвладний останнім течіям моди, економіки, політики тощо, аби бути актуальним в сучасних реаліях. Політика була однією з найпопулярніших тем для жартів ще з періоду античності. Жарти над можновладцями як ніколи процвітають саме в часи політичного занепаду, гноблення та нестабільності [12], а отже, посідають і будуть посідати чільне місце у людській комунікації. В західних демократіях політичний

гумор особливо набирає обертів в засобах масової інформації: гумористичні виступи політиків у розважальних шоу – звичайне явище по всій Європі. Зокрема, інтернет та соціальні мережі сприяють швидкому та всесвітньому розповсюдженню політичного гумору за межами «традиційного» інформаційного середовища. Гумор реалізується у різних формах, таких, як комедія, іронія, сатира, пародія тощо [11]. Тематичні рамки також нечіткі, тобто політичними вважаються усі теми, які стосуються суспільства та влади, утворюючи політичний дискурс, або ж комунікаційний простір.

Політичний гумор «народжується» з різних причин. Перш за все, з прагматичної точки зору, політики хочуть продемонструвати свою людську сторону, дискредитувати політичного опонента, привернути увагу до своєї політичної позиції. Журналісти, в свою чергу, критикують політичні дії, а громадяни, незважаючи на те, орієнтуються вони в політиці чи ні, хочуть бути дотепними та здаватися політично обізнаними.

Відповідно до причин виникнення, **політичний гумор** визначається нами як будь-яке гумористичне словесне та/або візуальне спілкування про політичні інститути, політиків та/або проблеми, які цікавлять комунікаторів, що переслідують намір розважитись.

Політичний гумор можна зустріти майже у всіх сферах політики та суспільства. У науковому дискурсі дотепер найчастіше досліджуються два різні прояви політичного гумору: з одного боку – політичний гумор в міжособистісному спілкуванні, а з іншого – у політичній комунікації в контексті політичної риторики, наприклад, у парламентських суперечках.

Часто політичний гумор позначають *політейментом* (*politainment = politics + entertainment*), як результат симбіозу медіатизації політики, піару та розважального дискурсу. Наразі теорія комунікації та комунікативна лінгвістика зацікавлені в політичному гуморі як вагомій частині засобів масової інформації. Спектр тут варіюється від класичних розважальних шоу, в яких запрошені гості розповідають політичні анекдоти, роблять пародії на YouTube та відеомешапи, що охоплюють світову аудиторію за допомогою онлайн-платформ, блогів, соціальних мереж тощо й до науково-популярної та критичної літератури. Безумовно, політичний гумор у своїй реалізації не пов'язується лише з розвагою, однак передбачається, що цей контент буде обраний для подальшого розповсюдження в ЗМІ. Таким чином людям не обов'язково дивитися новини, можна переглянути випуск шоу і трохи більше наблизитися до політичної сфери, що робить політику більш доступною для широких мас, а політичні діячі укріплюють завдяки гумору свої позиції.

Проте в той самий час зростаючий економічний тиск на медіакомпанії внаслідок глобалізації визначає й їхні інформаційні формати та їхній контент. Ця жанрова «розмитість», гібридність та функціональна негомогенність політичного гумору означає, що розважальні формати все більше покладаються на політичний зміст. Це закладено в більш фундаментальній трансформації культур політичної комунікації, в результаті чого всі зацікавлені сторони – медіа-професіонали, політичні суб'єкти, громадяни – стають більш відкритими до гумористичних підходів у серйозних питаннях.

Цей розвиток підкріплюється технологічними змінами у виробництві та розповсюдженні медіаконтенту. Можливість поширювати цей зміст

за допомогою платформ обміну відео та соціальних мереж з мінімальними зусиллями прискорює темп популяризації медіаконтенту, охоплюючи найгетерогеннішу публіку [21].

Через призму питання про поширення та актуалізацію політичного гумору у медіа-просторі слід визначити його функції у публічному спілкуванні. Соціологічні дослідження гумору зосереджуються у своїх наукових дискусіях на формуванні єдиної спільноти на основі гумору. Бергер [3] та Линч [14] розрізняють дві функціональні пари: диференціацію та ідентифікацію, контроль та опір.

Ці функції доцільно екстраполювати на політичний гумор у медіа-розважальному просторі як частині політичної публічної сфери [14] і виділити такі:

– *Інтеграційна* функція: зміцнення групової згуртованості шляхом ідентифікації утворює з багатьох «я» спільне «ми», що робить людину «своєю серед своїх».

– *Критична* функція: в галузі досліджень гумористичного дискурсу виникають суперечливі дискусії щодо того, наскільки можлива критика існуючих норм шляхом гуморизації, адже гумор не знає норм, тому він може виходити за межі, бути аморальним, агресивним. В той же час гумор зазвичай ґрунтується на розриві очікувань (невідповідності), що відкриває можливості для критики в політиці.

– *Інформаційна* функція: гумор передає зміст політичних реформ, новин, а не лише розважає глядача. Наприклад, складовою політичних анекдотів може бути політично актуальна інформація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій в цьому напрямку показують, що зі зростаючою суспільною важливістю політичного гумору у форматі розважальних засобів масової інформації також зростає наукова зацікавленість, проте з дуже різних перспектив – від досліджень політичної комунікації та політичного PR до культурологічних досліджень нових інформаційних технологій. Допоки немає спроб структурувати цю настільки різноманітну сферу досліджень. Тож науковий пошук у даному руслі видається нам доволі **актуальним**. Існуючі систематики або зосереджуються на різних формах політичного гумору, незалежних від їх медіальної реалізації [18], або розрізняють різні форми «медіа-розваг» відповідно до їхнього політичного змісту [8], наближеності до реальності [16], досвіду реципієнтів [19; 10], але лише для класичних аудіовізуальних медіа-форматів. **Метою** представленої тут типології є систематизація емпіричного дослідження проявів політичного гумору у форматі розважальних засобів масової інформації у всіх жанрах ЗМІ. Основою типології є добірка з періодичних видань та медіа-платформ протягом останніх двадцяти п'яти років (1993–2018 рр.). Базисом типологізації є, зокрема, диференціація комунікаторів політичного гумору: медіа-про-

фесіоналів, політичних діячів чи громадян. Конкретний тип гумору співвідноситься головним чином з певними медіаформатами, відповідно до яких також диференціюється нами.

Виклад основного матеріалу досліджень. В нашій роботі ми представляємо шість типів (видів) політичного гумору в медіальних розважальних форматах.

Критичний гумор: політичний гумор в сатиричних форматах. Сучасна сатира характеризується згідно з поширеною дефініцією англо-саксонського простору, наявністю в ній чотирьох елементів: агресії, гри, сміху та оцінки [22]. У двох центральних судженнях вона відрізняється від стандартної німецької [4] тим, що окрім існуючих агресії та оцінки, вона доповнена опосередкованістю, але позбавлена гри та сміху [10]. Чи зі сміхом, чи ні, політична сатира знаходиться безперечно в центрі уваги комунікативних наукових досліджень. Основними об'єктами дослідження є новинна сатира (також Fake News), журнальна сатира та сатиричні формати виключно в Інтернеті, а також трансляції на телебаченні та радіо. Однією з найпоширеніших та найвідоміших сатиричних політичних форм є політичні карикатури, які традиційно публікуються в засобах масової інформації, але сьогодні такі карикатури поділяються на традиційно політичні карикатури та «інтернетні» і все частіше зустрічаються на сайтах, які не стосуються лише політичних питань [15]. Таким чином локалізація карикатур все менше обмежується політичним дискурсом і набуває характеру деконтекстуалізації.

Основним і головним об'єктом дослідження в цій галузі є шоу з *Джоном Стюартом* (Daily Show with Jon Stewart (TDS)), щоденна сатирична передача США, яка за останні роки посідає важливе місце у політичному житті Америки, хоча TDS далеко не єдиний формат новинної сатири. Критична функція проявляється найрепрезентативніше саме в таких форматах, адже жарти такого плану спрямовані часто на висміювання політики інших ЗМІ, наприклад, коли одне шоу критикує інше шоу, висміюючи консервативний підхід або застарілість інформації [2].

Сатиричний формат часто піддають критиці за надлишковий обсяг політичного змісту, але насправді, він майже не містить суто політичних фактів і наділяє реципієнтів фоновими знаннями різних сфер [8]. Ряд якісних та солідних контентних аналізів показує, що аудиторія сатиричних політичних новин є більш освіченою, а також обізнаною в подіях [5]. Такий стан речей обґрунтовується однією із особливостей сатири – вимагати багато фонових знань; тобто такі формати «обслуговують» так звану політично зацікавлену еліту у меншості. Хоча «вірусне» розповсюдження окремих сегментів через Інтернет дозволяє охопити більші цільові групи [2]. Тож в цілому гумор у таких форматах навряд чи залучає до політичної громадськості більшість співгромадян, обмежу-

ючи виконання інтеграційної функції, але завдяки своїй доступності має досить широку і гетерогенну аудиторію. Політична сатира, таким чином, може актуалізувати інформацію різної тематики, реалізуючи ще одну із функцій гумористичного дискурсу (інформаційну) [23; 9].

Гумор для всіх і про все: політичний гумор у суто розважальних форматах. В центрі уваги цього типу – політичний гумор, який реалізується ведучими і учасниками розважальних та персоналізованих ток-шоу (таких, як «*Wetten, dass ...*», «*Harald Schmid-Show*» або «*David Letterman-Show*»). Осередком гумору такої форми є також жіночі журнали, журнали моди або про стиль життя, гумористичні сторінки програмних довідників тощо. Варто однак зазначити, що в останніх гумор майже позбавлений тієї наближеності до реальності, про яку йшла мова вище у контексті типологізації. Визначальною рисою для таких форматів є те, що політика є лише однією з багатьох можливих мішеней для жартів. На відміну від сатири, ці жарти є менш агресивними та пристосовані до соціальних норм, а отже і для ширшої аудиторії [11]. Послугуючись цим форматом, продуценти розважальних джерел не сподіваються на підвищення рівня політичної обізнаності громадян, і на перший план виходить висміювання особистих рис політичних діячів, їх приватне життя та побут. Розважальний формат уникає конфліктних питань і реалізується у пом'якшеному вигляді. Охоплюючи значно ширшу аудиторію, цей вид гумору майже не містить цинізму [1].

Функціональний внесок таких форматів – це інтеграція та формування спільної платформи. Оскільки тут не є основним завданням – критикувати політиків чи ЗМІ, формати із таким типом гумору не забезпечують ресурси для відповідних журналістських пошуків і обмежують тим самим й функцію інформування.

Політичні історії: гумор у вигаданих реаліях. Політичний гумор також відіграє певну роль у форматах з нереальною, вигаданою складовою. Жанрове розмаїття таких продуктів охоплює телевізійні серіали, теленовели, художні фільми і художню літературу. Ван Зонен та Врінг пропонують якісну спробу систематизації вигаданих політичних телевізійних форматів у Великобританії між 1965 та 2009 роками. Хоча їх дослідження стосуються не лише суто політичного гумору, вони вирізняють політичну комедію з поміж інших можливих жанрів (поряд із трилером, драмою тощо) [24].

Політичний гумор у таких форматах характеризується тим, що немає прямого посилення на сучасну політичну ситуацію, і події, як правило, не стосуються реальних, на даний момент діючих на політичній арені особистостей. Зазвичай всі персонажі та ситуації вигадані, але завдяки цьому наявні відсилання до певних подій, особистостей, ситуацій тощо можуть бути дуже широко інтер-

претовані. Не варто виключати судження про те, що конкретні референції в даних форматах можуть бути інтертекстуальними і містити аллюзії та комедійні натяки на конкретні політичні реалії.

Щодо функціональної складової даних форматів, слід констатувати обмеженість інформативності, оскільки актуальні питання постають досить нечасто в таких форматах. Очікується, що гумор у подібних проявах також охоплює реципієнтів, які зазвичай уникають політичної інформації, однак, твердження про те, чи ці глядачі політично обізнані та готові до інтерпретації інформації, що міститься у цих форматах, залишається сумнівним. Критичність спостерігається так само лімітовано, з одного боку, проте водночас, з іншого боку, вигаданий світ відкриває можливості для більш гострої та інтенсивної критики, – на відміну від форматів, що більше корелюють з актуальністю.

Персоналізований гумор: Політичні діячі у розважальних форматах. Цей тип передбачає суто персональну репрезентацію політичних діячів у різних медіаформатах і ототожнюється з «розважальною політикою» [6]. До цих форматів можна віднести вже раніше згадані розважальні ток-шоу, а також інтерв'ю політиків для журналів, соціальних мереж тощо.

Згідно з дослідженнями, політики намагаються завоювати симпатії глядачів, висміюючи власні слабкі сторони, оскільки самоіронія сприяє політичній стратегії солідаризації [13]. Саме це визначає вибірковість запрошених до участі або інтерв'ю гостей, адже ті діячі, що обіймають центральні посади в політичній системі, користуються більшою популярністю серед публіки. Однак певні наукові пошуки у цій галузі демонструють цікаві результати: чимало виступів політиків на розважальних шоу Німеччини відзначаються високою напруженістю – замість легкості та розслабленості політики демонструють невміння адаптуватися до розважального формату, надто серйозно інтерпретуючи жартівливий контекст [25].

З огляду на функціональний аспект, гумор такого типу містить мінімум інформативності, хоча останнім часом політики все частіше використовують розважальний контекст з метою оприлюднення ключових кроків (наприклад, законодавчої реформи), щоб охопити якомога ширшу аудиторію за допомогою цього повідомлення. Оскільки цей тип гумору є антропоцентричним і здебільшого авторизованим, то реалізація критичної функції відбувається в незначній мірі. Зовсім по-іншому проявляє себе інтеграційна функція, яку можна справедливо вважати у цих форматах доміантною, адже гумор такого типу хоч і проникає лише поверхово у свідомість громадян, але охоплює широкий загал і сприяє активному залученню до політичної публічності.

Стратегічний гумор: маркетинг через політичний гумор (у мережі). Не всі активні актори політичної арени мають можливість завоювати

схвалення публіки завдяки двом-трьом вдалим жартам у масштабних розважальних шоу. Політичні діячі «периферії» отримують можливість завдяки соціальним мережам, електронній пошті тощо також репрезентувати себе та свою позицію, використовуючи одну з центральних політичних стратегій політичного маркетингу – гумор, тим самим отримуючи значно більше шансів на поширення свого контенту [20].

На даний час є можливість просувати свої позиції також для політиків-початківців через онлайн-базовані комунікаційні шляхи, такі як соціальні мережі, навіть при досить обмежених ресурсах. Одним з ключових факторів успіху віртуального політичного маркетингу є гумор: по-перше, розважливості є більше «дозволеною» в мережевій комунікації, а по-друге, це значно збільшує шанси на те, що розміщений та відправлений контент буде розповсюджуватися далі [20].

Форми, в яких можуть бути створені і розповсюджені жарти – необмежені, вони можуть бути представлені піснями, мемами, стендапами тощо. Після перегляду цих матеріалів відбувається переосмислення наявного контенту, що викликає бурхливу реакцію у вигляді коментарів, поширення цього матеріалу серед широких мас. На думку таких дослідників, як Пехліван та Бертон [17], гумор у таких політичних контекстах може викликати низку істотних дискусій, які є менш серйозними, але доволі жорстокими та агресивними. Гірзала, Ван Зонен та Мюллер [7] дійшли висновку, аналізуючи коментарі до двох жартівливих відео-блогів у відповідь на антиісламське відео, що гумор взагалі не сприяє покращенню якості дискусій.

Оскільки часто ці сатиричні контексти створені для дискредитації політичного опонента, майже не підлягають контролю, є здебільшого анонімними і широко доступними, вони досить репрезентативно виконують критичну та інтеграційну функції, зашкоджуючи при чому реалізації інформаційної у повній мірі, оскільки суб'єктивна платформа таких політичних дискусій не може слугувати фундаментом політичного інформування [26].

Гумор серед «друзів»: політичний гумор для самопрезентації та спілкування у мережі. Цей тип включає в себе гумористичні контенти, що стосуються певних політичних інститутів, діячів, тем чи ситуацій, і на які посилаються в електронних листах, інтернет-форумах, дописах у соціальних мережах, приватному чатуванні тощо. Гумор у такому виді спрямований на те, щоб розважити інших, представити себе обізнаним в нинішньому культурному та політичному дискурсі. Таким чином, цей тип є частиною індивідуальної роботи над своїм іміджем у мережі [27], в якій політика відіграє як мінімум другу роль. Певною мірою відбувається деполітизація політичного гумору. Іноді жарти втрачають свій політичний зміст та не несуть ніякого смислового навантаження.

Значення такого типу політичного гумору не залежить від конкретного контенту. Навіть безглузді відеозаписи, дописи, пости, статуси тощо на політичні теми скоріше сприяють інтенсифікації медіальної інтеграції, адже гетерогенна публіка жартів такого типу має широкий спектр рецесії і вони легко інтерпретуються навіть тими людьми, які свідомо не звертаються до політичного змісту.

Проблематика актуальності і достовірності інформативної складової такого контенту залишається відкритою, тому обмежує виконання інформаційної функції у продуктах гумору такого типу. Подібно до гумору у сучасних розважальних форматах, насправді конструктивні критичні аспекти зустрічаються тут нечасто. Інтеграційна ж функція розкривається тут найповніше, адже спільний

сміх може підтримувати міжособистісні стосунки, незалежно від конкретного змісту жарту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вплив мас-медіа та Інтернету на політичну активність та ангажованість наразі залишається суперечливою темою. Однак доцільно стверджувати, що дислокація значної частини засобів масової інформації та міжособистісного спілкування про політику в Інтернеті значно розширила коло комунікаторів та зміст політичного гумору. Само це розширення потребує ґрунтовних досліджень. Основними напрямками наукових пошуків, що заповнять б лакуни в цій області, вважаємо аналіз політичного гумору на рівнях комунікаторів, змісту, реципієнтів і комунікативних інтенцій та ефектів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Balmas M. When fake news becomes real: Combined exposure to multiple news sources and political attitudes of inefficacy, alienation and cynicism. *Communication Research*, 34. 2012. P. 383-385.
2. Baym G., Shah C. Circulating struggle. The on-line flow of environmental advocacy clips from the Daily Show and the Colbert Report. *Information, Communication & Society*, 14. 2011. P. 1017-1038.
3. Berger P. L. *Redeeming laughter: The comic dimension of human experience*. Berlin: de Gruyter. 1997. 201 p.
4. Brummack J. Zu Begriff und Theorie der Satire. *Deutsche Vierteljahresschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, 45. 1971. S. 275-377.
5. Caufield R. P. The influence of "infoenterpropagainment": Exploring the power of political satire as a distinct form of political humor. *Laughing matters: Humor and American politics in the media age* New York: Routledge. 2008. P. 3-20.
6. Dörner A. *Politainment: Politik in der medialen Erlebnisgesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp. 2001. S. 255.
7. Hirzalla F., van Zoonen L., Müller F. How funny can Islam controversies be? Comedians defending their faiths on Youtube. *Television & New Media*, 14. 2013. P. 46-61.
8. Holbert R. L. A typology for the study of entertainment television and politics. *American Behavioral Scientist*, 49. 2005. P. 436-453.
9. Jones J. P., Baym G. A dialogue on satire news and the crisis of truth in postmodern political television. *Journal of Communication Inquiry*, 34. 2010. P. 278-294.
10. Kleinen v. Königslöw K., Keel G. Lokalizating the Daily Show: The Heute Show in Germany. *Popular Communication*, 10. 2012. P. 66-79.
11. Knop K. *Comedy in Serie. Medienwissenschaftliche Perspektiven auf ein TV-Format*. Bielefeld: Transcript. 2007. 360 p.
12. Krikmann A., Laineste L. Permitted laughter. *Socialist, post-socialist and never-socialist humour*. Tartu: ELM Scholarly Press. 2009. 406 p.
13. Lefcourt H. *Humor: The psychology of living buoyantly*. New York, NY: Kluwer Academic/Plenum. 2001. P. 208.
14. Lynch O. H. Humorous communication: Finding a place for humor in communication research. *Communication Theory*, 12. P. 423-445. 2002.
15. Müller M. G., Özcan E., Seizov O. Dangerous depictions: A visual case study of contemporary cartoon controversies. *Popular Communication*, 7. 2009. P. 28-39.
16. Nitsch C., Lichtenstein D. Politik mal anders: Die Politikdarstellung in „Harald Schmidt“ im Kontrast zur „Tagesschau“. *Publizistik*, 58. Düsseldorf: Springer VS. 2013. S. 389-407.
17. Pehlivan E., Berthon P. Hugh Jidette or huge debt: Questioning US fiscal policy using caricature and irony. *Journal of Public Affairs*, 11. 2011. P. 168-173.
18. Schutz C. E. *Political humor. From Aristophanes to Sam Ervin*. Cranbury, NJ: Associated University Presses. 1977. 349 p.
19. Schwer K., Brosius H.-B. *Sphären des (Un-)Politischen. Ein Modell zur Analyse von Politikdarstellung und -rezeption*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. 2008. P. 191-209.
20. Strauss J., El-Ansary A., Frost R. *E-Marketing*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall. 2006. 680 p.
21. Terblanche N. S. You cannot run or hide from social media—ask a politician. *Journal of Public Affairs*, 11. 2011. P. 156-167.
22. Test G. A. *Satire: Spirit and art*. Tampa: University of South Florida. 1991. 300 p.
23. Tsakona V., Popa D. E. *Studies in political humour: In between political critique and public entertainment*. Amsterdam: John Benjamins. 2011. 290 p.
24. van Zoonen L., Wring D. Trends in political television fiction in the UK: Themes, characters and narratives, 1965-2009. *Media, Culture & Society*, 34. 2012. P. 263-279.

25. van Zoonen L., Holtz-Bacha C. Personalisation in Dutch and German politics: The case of talk show. *Javnost . The Public*, 7. 2000. P. 45-56.
26. Wallsten K. Many sources, one message: Political blog links to online videos during the 2008 campaign. *Journal of Political Marketing*, 10. 2011. P. 88-114.
27. Zhao S., Grasmuck S., Martin J. Identity construction on Facebook: Digital empowerment in anchored relationships. *Computers in Human Behavior*, 24. 2008. P. 1816-1836.

REFERENCES

1. Balmas, M. (2012). When fake news becomes real: Combined exposure to multiple news sources and political attitudes of inefficacy, alienation and cynicism. *Communication Research*, 34.
2. Baym, G., Shah, (2011). C. Circulating struggle. The on-line flow of environmental advocacy clips from the Daily Show and the Colbert Report. *Information, Communication & Society*, 14.
3. Berger, P. L. (1997). *Redeeming laughter: The comic dimension of human experience*. Berlin: de Gruyter.
4. Brummack, J. (1971). Zu Begriff und Theorie der Satire. *Deutsche Vierteljahresschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, 45.
5. Caufield, R. P. (2008). *The influence of "infoenterpropagainment": Exploring the power of political satire as a distinct form of political humor. Laughing matters: Humor and American politics in the media age* New York: Routledge.
6. Dörner A., (2001). *Politainment: Politik in der medialen Erlebnisgesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
7. Hirzalla, F., van Zoonen, L., Müller, F. (2013). How funny can Islam controversies be? Comedians defending their faiths on Youtube. *Television & New Media*, 14.
8. Holbert R. L. (2005). A typology for the study of entertainment television and politics. *American Behavioral Scientist*, 49. P.
9. Jones, J. P., Baym, G. (2010). A dialogue on satire news and the crisis of truth in postmodern political television. *Journal of Communication Inquiry*, 34.
10. Kleinen, v. Königslöw K., Keel, G. (2012). *Lokalizizing the Daily Show: The Heute Show in Germany*. *Popular Communication*, 10.
11. Knop, K. (2007). *Comedy in Serie. Medienwissenschaftliche Perspektiven auf ein TV-Format*. Bielefeld: Transcript.
12. Krikmann, A., Laineste, L. (2009). *Permitted laughter. Socialist, post-socialist and never-socialist humour*. Tartu: ELM Scholarly Press.
13. Lefcourt, H. (2001). *Humor: The psychology of living buoyantly*. New York, NY: Kluwer Academic/Plenum.
14. Lynch, O. H. (2002). *Humorous communication: Finding a place for humor in communication research*. *Communication Theory*, 12.
15. Müller, M. G., Özcan, E., Seizov, O. (2009). *Dangerous depictions: A visual case study of contemporary cartoon controversies*. *Popular Communication*, 7.
16. Nitsch, C., Lichtenstein, D. (2013). *Politik mal anders: Die Politikdarstellung in „Harald Schmidt“ im Kontrast zur „Tagesschau“*. *Publizistik*, 58. Düsseldorf: Springer VS.
17. Pehlivan, E., Berthon, P. (2011). Hugh Jidette or huge debt: Questioning US fiscal policy using caricature and irony. *Journal of Public Affairs*, 11.
18. Schutz, C. E. (1977). *Political humor. From Aristophanes to Sam Ervin*. Cranbury, NJ: Associated University Presses.
19. Schwer, K., Brosius, H.-B. (2008). *Sphären des (Un-)Politischen. Ein Modell zur Analyse von Politikdarstellung und -rezeption*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
20. Strauss, J., El-Ansary, A., Frost, R. (2006). *E-Marketing*. Upper Saddle River. NJ: Pearson Prentice Hall.
21. Terblanche, N. S. (2011). You cannot run or hide from social media—ask a politician. *Journal of Public Affairs*, 11.
22. Test, G. A (1991). *Satire: Spirit and art*. Tampa: University of South Florida.
23. Tsakonam V., Popa, D. E. (2011). *Studies in political humour: In between political critique and public entertainment*. Amsterdam: John Benjamins.
24. van Zoonen, L., Wring, D. (2012). Trends in political television fiction in the UK: Themes, characters and narratives, 1965-2009. *Media, Culture & Society*, 34.
25. van Zoonen, L., Holtz-Bacha, C. (2000). Personalisation in Dutch and German politics: The case of talk show. *Javnost . The Public*, 7.
26. Wallsten, K., (2011). Many sources, one message: Political blog links to online videos during the 2008 campaign. *Journal of Political Marketing*, 10.
27. Zhao, S., Grasmuck, S., Martin, J. (2008). Identity construction on Facebook: Digital empowerment in anchored relationships. *Computers in Human Behavior*, 24.

FUNCTIONAL SPECIFICITY OF POLITICAL HUMOR IN ENTERTAINMENT MEDIA FORMATS

Dzykovich Olga Volodymyrivna

PhD in Philology,

*Associate Professor at the Department of Theory, Practice and Translation of German
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
Prospect Peremohy, 37, Kyiv, Ukraine*

Rybkina Oleksandra Volodymyrivna

Student of Philological Faculty

*National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
Prospect Peremohy, 37, Kyiv, Ukraine*

The scientific researches of this article are based on a relatively broad understanding of political humor. A great variety of satirical forms are taken into consideration, namely, comedy, satire, irony, etc. All of them are combined by communication participants, objects of mockery and jokes along with the subject matter.

Since it is not the main task of our scientific study to investigate the nature, causes and cognitive and pragmatic components of political humor, these themes are presented extremely superficially in this article. The key issues that constituted a basis for the further researches on this topic are the intentions of the communication participants of entertainment discourse and the functional aspect of political humor. According to the above-mentioned issues, politicians want to demonstrate their human side, discredit a political opponent and draw attention to their political position; journalists, in their turn, criticize the political actions and policy makers; and citizens, despite whether they are familiar with politics or not, want to seem witty and politically aware.

Accordingly, the phenomenon of political humor in this article is defined as any humorous verbal and/or visual communication about political institutions, politicians, and/or problems that seem exiting to communicators, who have the intention to relieve the boredom.

Along with the communicators' intentions about the political sphere in an entertainment context, the article presents a typology of the implementations of humorous content in today's media-landscape.

The primary purpose of this typology is to systematize the empirical research of manifestations of political humor in entertainment context formats in all mass media genres. The typology was developed on the basis of the collection of periodicals and open-source media platforms over the past twenty-five years (1993-2018). In particular, the bedrock of typology is the differentiation of communicators in political humor: media experts, policy figures and citizens. The specific type of humor are mainly related to certain media formats, under which it in addition differentiates.

Therefore, this article presents six types (kinds) of political humor in medial entertainment formats. Moreover, it represents a correlation between each of these kinds and its corresponding functions.

Key words: *political humor, joke, entertainment discourse, satire, media format, function, political content.*

ОДНОРІДНІ ПРИСУДКИ У ЗАГАЛЬНІЙ ТЕОРІЇ ПРО ПРЕДИКАТНІ СИНТАКСЕМИ

Дзядик Юрій Іванович
асистент кафедри сучасних мов
Університету Гани
а/с LG 207, м. Аккра, Гана

За формальною та семантичною складністю і роллю у реченні жоден член речення не може зрівнятися із присудком. Дія граматичних категорій присудка охоплює все речення у цілому й визначає його специфіку. Присудок входить до структурної схеми речення як його головний член, дає модально-часову характеристику носія предикативної ознаки, співвідноситься з предметом у семантико-синтаксичній структурі речення. Стаття присвячена аналізу особливостей однорідних присудків на рівні простого речення. Автором простежено еволюцію поглядів східноєвропейських та західноєвропейських лінгвістів на сутність присудка, загалом, та на речення з однорідними присудками, як дієслівними, так і іменними, зокрема. У роботі з'ясовано статус даних конструкцій у сучасних мовознавчих студіях. Західноєвропейські мовознавці розглядають однорідні члени, визначаючи або типологію речень, або відокремлюючи складні присудки від серійних дієслівних присудків. Вирішення проблеми присудків безпосередньо пов'язане із загальною проблемою членів речення, проблемою синтаксичного зв'язку між членами речення: присудок є тим членом речення, від якого залежними є найбільш значущі для структури речення другорядні члени (додаток, обставина). Присудок разом із залежними від нього другорядними членами речення утримують структуру речення в цілому і виражають основний зміст, закладений у реченні. Це є той необхідний структурний та інформаційно достатній мінімум, без якого речення як комунікативна одиниця не існує. Його можна назвати семантико-граматичним ядром чи семантико-граматичним мінімумом речення. Оскільки носієм предикативних категорій, що визначають сутність речення як предикативної одиниці, є присудок, маємо підстави вважати присудок конструюючим елементом речення. У статті розглянуто спільні й відмінні ознаки однорідних присудків, залежно від їх функціонування у художній жіночій прозі початку ХХІ століття. У процесі дослідження виявлено різновиди семантичних та синтаксичних відношень між синтаксемами однорідного ряду, встановлено закономірності функціонування однорідних синтаксем у структурі простого речення та їх зв'язок з граматичними маркерами.

Ключові слова: функційний підхід, семантико-граматична єдність, час, спосіб, класифікація.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Дієслово-присудок вважають ядром речення, що визначає його структуру. З розвитком лінгвістичної науки на зміну вербоцентричному підходу приходять конструкційний підхід, тобто у центрі уваги постає не дієслово-присудок з його обов'язковими валентностями, а сама конструкція з семантико-синтаксичними відношеннями між членами речення. Прості речення, будучи ускладнені однорідними членами, особливо присудками, мають іншу структуру. Аналізувати однорідні присудки слід через призму загальної теорії про предикатні синтаксеми. У процесі багаторічних досліджень не було напрацьовано універсальної формули, яка б відповідала мовознавчим інтересам різних шкіл і напрямів. Тому й досі питання про присудок, загалом, та однорідні присудки, зокрема, залишається відкритим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У синтаксичній науці значну увагу приділяють присудкові як текстотвірному елементу. Мовознавці підходять до феномена присудка з різних позицій. Західноєвропейські лінгвісти аналізують семантику присудків, показуючи як впливають

присудки на структуру речення [10], зосереджуються на копулятивних реченнях з наявними іменниковими і дієслівними фразами, які співіснують у реченні [18]. Утворення присудків розглядається з позицій морфології та синтаксису [20]. Семантичні і морфологічні питання вирішуються одночасно з синтаксичними аспектами у світлі сучасних лінгвістичних підходів [21]. Складні присудки постали проблемою у лінгвістичній науці, особливо при розмежуванні лексики, морфології і синтаксису. Маловивчені ковербальні форми конкурують з серійними дієслівними конструкціями [12]. Деякі мовознавці розглядають складні присудки як один присудок [9], інші підходять з протилежних позицій до сутності присудка і визначають типи складних присудків, а феномен вторинних присудків доповнює дослідження [19]. Синтаксисти розглядають однорідні члени речення як редуковані форми дієслова [24], звертаючи основну увагу на граматичні функції [17], сурядний зв'язок [11], сурядні конструкції, у яких наступний елемент залежний від попереднього [25].

У сучасних мовознавчих студіях однорідні присудки розглядають як такі члени речення, що незалежні один від одного граматично, але

однаково відносяться до третього члена речення; тобто однорідні члени сурядні між собою і водночас підпорядковують собі третій член, або ж самі граматично залежать від певного члена речення, виконуючи одну і ту ж синтаксичну та/або семантичну функцію.

Формулювання мети і завдань статті. Головною метою цієї роботи є аналіз присудків на основі теоретичного підґрунтя та дослідження однорідних присудків як різновиду присудків у текстах сучасної англійської мови художнього стилю, що передбачає виконання таких **завдань**: розкрити сутність функціонування однорідних присудків у тексті, а також виокремити, описати та проілюструвати семантико-синтаксичні відношення між синтаксемами в однорідному ряді. Матеріалом дослідження слугували тексти художнього стилю британських письменниць Д. Аллен (D. Allen), П. Вінченці (P. Vincenzi), Дж. Грін (J. Green), Д. Кумсон (D. Koomson), Дж. Фулerton (J. Fullerton).

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній лінгвістиці функційний підхід до вивчення граматики досить поширений. З огляду на нові тенденції у синтаксичній науці дослідниками робляться спроби створити єдину класифікацію типів присудка. В історії синтаксичної думки існують паралельно два види виділення типів присудка: дієслівний або номінативний. Дієслово найбільш пристосоване виконувати функцію присудка, воно виражає зовнішньо-синтаксичні значення речення (час, спосіб), синтаксичний зв'язок з підметом. Простий дієслівний присудок виступає у формі теперішнього, минулого та майбутнього часів, а також у формах наказового, дійсного та умовного способів. Присудок, виражений інфінітивом дієслова недоконаного виду вказує на раптовий початок тривалої дії у плані минулого та на її інтенсивність.

Складні присудкові структури становлять собою семантико-граматичну єдність. Залежно від морфологічних засобів, яким передається лексичне значення присудка, розрізняють дієслівний складений та іменний присудки. Присудкові комплекси утворюються сполученням повнозначної частини мови з дієсловами-зв'язками або модальними предикативними словами.

Особове дієслово у складі дієслівного складеного присудка з семантичного погляду є неповним. Тому необхідно вживати інше дієслово для розкриття основного змісту; функцію такого дієслова виконує інфінітив, що називає конкретну дію. Допоміжні модальні дієслова виконують зв'язки і вказують на зовнішньо-синтаксичні категорії часу і способу, модифікують значення складеного присудка в цілому, виражаючи лексично модальні відтінки можливості, неможливості, необхідності тощо. Позицію дієслівного присудка займають предикатні синтаксеми, які додають до предикативної ознаки певний відтінок: фазовий, суб'єктивно-модальний:

*Because Marcus's anger scares her [Holly]. **Has always scared** her. It is why she has never confronted him before. His temper is not something she sees often, but when it emerges it is explosive. He **shouts and stamps**, much like a little boy, and he **can be both cutting and cruel** [14, 282].*

Речення перериваються. Наявна синкретична модель підкреслює вплив крику Маркуса на внутрішній стан його дружини Голлі. Це крик, який не лише лякає її, цей крик *завжди* її лякав. Письменниця описує чоловіка, вживаючи однорідні конструкції змішаного типу: дієслівні форми та прикметник. Сполучник підсилює розповідь.

Подвійний присудок, наявний в ілюстративному матеріалі, складається з двох повнозначних слів: дієслів переважно із значенням руху, діяльності або стану, прикметників і дієприкметників [2, 81]:

Kate shut the door and stood frozen [13, 9].

Дієслово як носій ознак вступає у зв'язок з підметом як предметом реальної дійсності [22] і удвох вони передають думку і формують синтаксичний центр речення [3]. Предикати вимагають суб'єктів, а правило предикації задає ідентичні індекси предикатові та суб'єктові. Предикат може бути максимальною проекцією лексичної категорії, якщо явище облігаторного контролю підводиться під цей процес. У такий спосіб встановлюються відношення між суб'єктом/предикатом [15]. Беручи до уваги інформаційну цінність дієслів і їх значення в передачі динамічних характеристик предмету, доцільно визначити, яку функцію вони виконують в однорідних рядах. Якщо дієслово вживається в переносному значенні, то формальний зв'язок з потенційним підметом встановити легко; якщо ж дієслово вживається у переносному значенні, то потенційний підмет виявити важче, не за формальними показниками, а за змістом [4, 64–65]:

*In response, Summer **threw herself** onto her knees, **started gathering** up her toys, clinging to all she could in one arm, while trying to right the drawer nearest to her. Once it was upright, she threw stuff into it. She moved at lightning speed, her eye mask wobbling on her head as she worked, her face a picture of anxiety. She **scooped and threw and tidied** with a fervent energy that was exhausting to watch. Within the predicted eight minutes the floor was clear and Summer was out of breath. She clambered onto her feet, her eye mask askew on her head, her face taken over by a grin [16, 91].*

Коли підмет безпосередньо знаходиться біля присудка, то проблема виявлення суб'єкта зникає. Підмет присутній у кожному наступному реченні, а однорідні дієслівні присудки поширюють і збагачують конструкцію. Повторюваність сполучника *and*, відсутність пунктуаційного знаку робить розповідь динамічною. У ролі присудка виступають різні за семантикою синтаксичні елементи, що означають: дію-процес; якісну ознаку предмета; предмет. У граматичній системі мови

для вираження присудкової функції наявні спеціалізовані засоби.

Крім морфологічних ознак, присудок може мати інтонаційні ознаки, які виявляються в усному мовленні [5, 154; 6]. Часто є спроби наділити дієслово категоріями речення. Те, що ми для зручності називаємо реченням, є або єдиним дієсловом, або дієсловом, що супроводжується одним чи більше підметами [7, 117]. Природа дієслова визначає, що собою становитиме решта частина речення, зокрема, які іменники/ займенники супроводжуватимуть дане дієслово, яке відношення до нього матимуть ці іменники/ займенники та як вони будуть визначатися у семантичному відношенні.

Речення слугує не тільки цілям передачі думки; у ньому обов'язково присутня модальність, оскільки модальність – це душа речення; як і думка, вона формується в основному у результаті активної операції суб'єкта. Але модальність вторинна у процесі актуалізації, яка перетворює позалінгвістичне явище-поняття в член речення. Для того, щоб поняття могло стати членом речення, його потрібно актуалізувати [1, 87]. Присудок вказує на модально-часову характеристику носія предикативної ознаки, перебуває у двобічному зв'язку з підметом і виражається спеціалізованими для присудкової функції дієслівними формами.

У широкому висвітленні присудок має наступні диференційні семантичні та формальні ознаки: входить до структурної схеми речення як його головний член; дає модально-часову характеристику; співвідноситься з предметом у семантико-синтаксичній структурі речення; перебуває у предикативному зв'язку з підметом; поєднується з підметом способом предикативного зв'язку – координацією; займає типову позицію після підмета. З-поміж цих ознак найважливішою виступає модально-часова характеристика предмета. Модально-часовий план полягає у тому, що ознака предмета думки може бути подана як дійсна, можлива чи бажана (ефект підсилюється при наявності однорідних присудків):

*Gerald smiled as he saw the tears again welling up in Alice's eyes before she **turned and hurried** from the room. He'd always had her down as a fighter; something must have laid her spirits low. Perhaps it was the Christmas period. Everyone missed departed loved ones at Christmas and New Year ...* [8, 196].

Грамматичний маркер *then* виділяється пунктуаційним знаком, перша частина дії завершена, логічна пауза відділяє її від другої частини речення. У наступному реченні повтор підмета створює семантичну однорідність, підкреслюючи роль суб'єкта, і відокремлює кожну наступну частину речення від попередньої частини, змушуючи читача зосередитися на кожній окремій дії:

*She [Alice] **kissed** Nancy's forehead, **then left** the room and **went** downstairs. She was fed up with lying, especially for her brother. **He** didn't love Nancy, he never had done, **and he** would never be satisfied with life. Well, there was only one thing to do and that was*

to get along without him. Somehow they'd get by – who needed a man anyway? [8, 288].

У даному фрагменті немає пунктуаційного маркера, який би відділяв частини речення. Тому читача поглинає потік дій, які змінюють одна одну миттєво. Структура речення набуває іншої синтаксичної форми та семантичного відтінку:

*Freddie dealt his daughter a glancing blow with the back of his hand. She landed on the floor in a heap. He then turned back to Kate, who'd curled herself into a ball. He **kicked** her **then dragged** her up by her hair and **punched** her again. She **staggered** but **shook** her head to clear the ringing in her ears as she tried to stand. Somehow she grabbed the poker from the hearth and as Freddie lunged at her again she smashed it down on his forearm. He **shrieked** and **clutched** his arm* [13, 206].

У процесі дослідження надібуємо різні семантичні та синтаксичні відношення між синтаксемами однорідного ряду, простежуємо закономірності функціонування однорідних синтаксем у структурі простого речення:

*Jonathan's hand found Kate's under the table. She **looked up** at him and **smiled** as she remembered how miserable she had been only twelve short months ago. Now against all the odds, she was sitting in the midst of her family with Jonathan, the man she loved, beside her. She **had been taught** some hard lessons and **lived through** tough times on her way to happiness. And she wasn't foolish enough to think that life would always be smooth sailing but whatever the future held she knew she would always have Jonathan* [13, 294].

Поєднання у складі речення з однорідними присудками кількох предикативних центрів роблять це речення придатним для вираження індивідуальних ліній. Дії в структурі речення послідовні. Ступінь динамізму розповіді максимального високий, незважаючи на те, що кожен однорідний предикат поширений власними другорядними членами:

*I **mumbled**, 'Thank you,' **got up**, **turned off** my computer, **dropped** my mobile and diary into my bag, **picked up** my coat and **left** without another word being said between us* [16, 292].

У художніх текстах спостерігаємо спільні та відмінні ознаки однорідних присудків:

*Kyle and the kids didn't know about my suspension. I **left** extra early every morning and **came back** very late every night. During the day I **took** a train to central London, **walked** around, **sat** in the library near Leicester Square and **read** books and newspapers. One day I **caught** the tube out to west London and **walked** past the house where I grew up. None of my family had lived there in years, but I'd wanted to see it now I was back in England. Another day I went to the flat in north London where I'd lived when I returned to London from university in Leeds. Visiting them was a way of reminding myself where I'd come from. How far I'd come. How far I'd gone just to come back [16, 293–294].*

Фрагмент складається з дієслівних присудків. Речення ускладнені дво- та багатоконпонентним рядом однорідних синтаксем. Сурядні сполучники додають інтенсивності дії. У синкретичній моделі вкінці фрагменту підмет та обставина повторюються, створюючи фразову однорідність. Відмінні ознаки однорідних членів можуть проявлятися у різнофункційних членах речення:

*She [Alice] was both **anxious** and yet at the same time **dreading** his return [8, 20].*

*'Tell us all about Anna. 'Saffron raises an eyebrow. **'Swedish, thirty-nine, gorgeous. Also highly tolerant, given she puts up with me. As you know, founder of fashionista.uk.net...**' [14, 2].*

*Jillie was very **clever**, and not conventionally **pretty**, but extremely **attractive, tall and very slim, with long straight brown hair and green eyes** [23, 76].*

У художньому тексті речення з допоміжним дієсловом *to be*, яке у структурі речення делексикується, є досить поширеними серед однорідних присудків:

*'You look fantastic, that's what. You look like you've lost about a stone since I last saw you, which was, what, about two weeks ago? And you're all **glowy and gorgeous**. What are you doing? Hang on, let me guess ... Pilates? No, it's probably Bikram yoga or something and GI diet ... am I right?' [14, 173].*

Проблема присудків пов'язана із загальною проблемою синтаксичного зв'язку між членами

речення. Від присудка, який становить семантико-граматичне ядро речення, залежать другорядні члени, разом із якими утримується структура речення в цілому.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У сучасному мовознавстві активно вивчається питання про сутність присудка. Детальний аналіз присудків, особливо коли мова йде про функціонування однорідних присудків на рівні художнього тексту – це проблема, яка стала актуальною в лінгвістиці. Отже, у нашому дослідженні було з'ясовано, що однорідні присудки впливають на структуру речення, визначають його тип. За формальною і семантичною ознаками, впливом на решта членів речення, його текстотвірною функцією жоден член речення не може зрівнятися з присудком. Простий дієслівний присудок превалює у художній жіночій прозі початку ХХІ століття. Вживання письменницями складних і довгих речень вимагає використання складних дієслівних присудків з модальним допоміжним компонентом. Складені іменні присудки у тексті створюють яскраві образи, передають емоційно-експресивний колорит, урізноманітнюють стилістику.

У перспективі подальшого дослідження видається необхідним вивчити глибинну структуру речень з однорідними присудками та їх стилістичне використання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. М.: Изд-во иностранной литературы, 1955. 416 с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. К.: Либідь, 1993. 368 с.
3. Горяний В. Д. Вивчення синтаксису простого речення в школі / В. Д. Горяний, Н. В. Чернієнко. Х.: Основа, 2004. 112 с.
4. Махачашвілі Р. К. Лінгвофілософські параметри інновацій англійської мови у сфері новітніх технологій. Запоріжжя, 2005. 122 с.
5. Сучасна українська літературна мова: синтаксис / за заг. ред. акад. І. К. Білодіда. К.: Наук. думка, 1972. 516 с.
6. Сучасна українська літературна мова: стилістика / за заг. ред. акад. І. К. Білодіда. К.: Наук. думка, 1973. 588 с.
7. Чейф У. Л. Значение и структура языка. Пер. с англ. Изд. 3. URSS, 2009. 424 с.
8. Allen D. For the Sake of Her Family. Pan Books, 2012. 388 p.
9. Approaches to Complex Predicates. Edited by Léa Nash and Pollet Samvelian. Brill, 2015. 296 p.
10. Arsenijević B., Gehrke B., Marín R. Studies in the Composition and Decomposition of Event Predicates. Studies in Linguistics and Philosophy. Springer, 2013. 252 p.
11. Brown K., Miller J. A Critical Account of English Sentence. Grammar, Meaning, Text. Edinburgh University Press, 2016. 307 p.
12. Complex Predicates: Cross-linguistic Perspectives on Event Structure. Edited by Mengistu Amberber, Brett Baker, Mark Harvey. Cambridge University Press, 2010. 336 p.
13. Fullerton J. Hold on to Hope. Orion, 2012. 296 p.
14. Green J. Second Chance. Penguin Books, 2007. 448 p. + 8 p.
15. Hornstein, N., Lightfoot, D. Predication and Pro. Language. Vol. 63. No. 1. 1987. P. 23–52.
16. Koomson D. Marshmallows for Breakfast. Sphere, 2007. 440 p.
17. Miller J. A Critical Introduction to Syntax. Continuum International Publishing Group, 2011. 288 p.
18. Moro A. The Raising of Predicates. Predicative Noun Phrases and the Theory of Clause Structure. Cambridge University Press, 2006. 332 p.
19. Müller S. Complex Predicates: Verbal Complexes, Resultative Constructions, and Particle Verbs in German. Studies in Constraint-Based Lexicalism No 13. Stanford: CSLI Publications, 2002. 468 p.
20. Nuger J. Building Predicates: The View from Palauan. Studies in Natural Language and Linguistic Theory. Springer, 2016. 330 p.

21. Possessors, Predicates and Movement in the Determiner Phrase. Edited by Artemis Alexiadou, Chris Wilder. John Benjamins Publishing Company, 1998. 388 p.
22. Rothstein S. Predicates and their Subjects. Studies in Linguistics and Philosophy. Kluwer Academic Publishers. Springer, 2008. 372 p.
23. Vincenzi P. A Question of Trust. Headline Publishing Group, 2017. 598 p.
24. Wekker H., Haegeman L. A Modern Course in English Syntax. Routledge, 1996. 105 p.
25. Zhang N. N. Coordination in Syntax. Cambridge University Press, 2009. 295 p.

REFERENCES

1. Bally, Ch. (1955). *Obshchaya lingvistika i voprosy frantsuzskogo yazyka* [Course in General linguistics and French]. M.: Izd-vo inostrannoy literatury [in Russian].
2. Vykhovanets, I. R. (1993). *Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys: Pidruchnyk* [Grammar of the Ukrainian language. Syntax: Textbook]. K.: Lybid [in Ukrainian].
3. Horianyi, V. D. (2004). *Vyvchennia syntaksysu prostoho rechennia v shkoli*
4. [Syntax of a simple sentence at school]. Kh.: Osnova [in Ukrainian].
5. Makhachashvili, R. K. (2005). *Linhvofilosofski parametry innovatsii anhliiskoi movy u sferi novitnikh tekhnolohii* [Lingual and philosophical parameters of innovations of the English language in the sphere of modern technologies]. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
6. *Suchasna ukrainska literaturna mova: syntaksys*. Bilodid, I. K. (Ed.). (1972). *Suchasna ukrainska literaturna mova: syntaksys* [Modern Ukrainian: Syntax]. K.: Nauk. dumka [in Ukrainian].
7. *Suchasna ukrainska literaturna mova: stylistyka*. Bilodid, I. K. (Ed.). (1973). *Suchasna ukrainska literaturna mova: stylistyka* [Modern Ukrainian: Stylistics]. K.: Nauk. dumka [in Ukrainian].
8. Chafe, W. (2009). *Znachenie i struktura yazyka* [Meaning and the structure of language]. Per. s angl. Izd. 3. URSS [in Russian].
9. Allen, D. (2012). *For the Sake of Her Family*. Pan Books.
10. *Approaches to Complex Predicates*.
11. Nash, L., Samvelian, P. (Ed.). (2015). *Approaches to Complex Predicates*. Brill.
12. Arsenijević, B., Gehrke, B., Marín, R. (2013). *Studies in the Composition and Decomposition of Event Predicates*. Studies in Linguistics and Philosophy. Springer.
13. Brown K., Miller J. (2016). *A Critical Account of English Sentence. Grammar, Meaning, Text*. Edinburgh University Press.
14. *Complex Predicates: Cross-linguistic Perspectives on Event Structure*. Amberber, M., Baker, B., Harvey, M. (Ed.). (2010). *Complex Predicates: Cross-linguistic Perspectives on Event Structure*. Cambridge University Press.
15. Fullerton, J. (2012). *Hold on to Hope*. Orion.
16. Green, J. (2007). *Second Chance*. Penguin Books.
17. Hornstein, N., Lightfoot, D. (1987). *Predication and Pro*. Language. Vol. 63. No. 1.
18. Koomson, D. (2007). *Marshmallows for Breakfast*. Sphere.
19. Miller, J. (2011). *A Critical Introduction to Syntax*. Continuum International Publishing Group.
20. Moro, A. (2006). *The Raising of Predicates. Predicative Noun Phrases and the Theory of Clause Structure*. Cambridge University Press.
21. Müller, S. (2002). *Complex Predicates: Verbal Complexes, Resultative Constructions, and Particle Verbs in German*. Studies in Constraint-Based Lexicalism No 13. Stanford: CSLI Publications.
22. Nüger, J. (2016). *Building Predicates: The View from Palauan*. Studies in Natural Language and Linguistic Theory. Springer.
23. Possessors, Predicates and Movement in the Determiner Phrase.
24. Alexiadou, A., Wilder, Ch. (Ed.). (1998). *Possessors, Predicates and Movement in the Determiner Phrase*. John Benjamins Publishing Company.
25. Rothstein, S. (2008). *Predicates and their Subjects*. Studies in Linguistics and Philosophy. Kluwer Academic Publishers. Springer.
26. Vincenzi, P. (2017). *A Question of Trust*. Headline Publishing Group.
27. Wekker, H., Haegeman, L. (1996). *A Modern Course in English Syntax*. Routledge.
28. Zhang, N. N. (2009). *Coordination in Syntax*. Cambridge University Press.

HOMOGENEOUS PREDICATES IN THE GENERAL SYNTACTIC THEORY

Dzyadyk Yuriy Ivanovych

Assistant Lecturer at the Department of Modern Languages

University of Ghana

P.O. Box LG 207, Accra, Ghana

In terms of formal, semantic complexity and role in a sentence, no part of the sentence can compete with the predicate. The functioning of grammatical categories of the predicate covers the whole sentence and determines its specificity. The predicate is included in the structural scheme of the sentence as its principal part; it adds the modal and temporal characteristics to the predicative feature, correlates with the subject in the semantic and syntactic structure of the sentence. The article deals with the analysis of the features of homogeneous predicates in a simple sentence. The author describes evolution of the views of Eastern European and Western European linguists concerning the predicate, in general, and sentences with homogeneous predicates, both verbal and nominal, in particular. In the article, the status of these structures in modern linguistic studies is discussed. Western European linguists concentrate either on a typology of sentences, or separate complex predicates from serial verbal predicates in the study of homogeneous parts of sentence. The solution to the predicate problem is directly related to the general problem of the parts of sentence, the problem of syntactic connection between parts of sentence. The predicate is considered to be a part of sentence on which the secondary parts of sentence as the most significant elements of the sentence structure are dependent (object, adverbial modifier). Both predicate and dependent on it secondary parts of a sentence help the sentence to function and express the main meaning contained in it. This is the necessary structural and informational sufficient minimum, without which the sentence as a communicative unit does not exist. It can be defined as the semantic and grammatical nucleus or the semantic and grammatical minimum of a sentence. Since the predicate determines predicative categories of a sentence, it can be considered a constituent element of the sentence. The article also deals with the common and distinctive features of homogeneous predicates, depending on their functioning in the women's novels of the early XXI century. In the course of the research, varieties of semantic and syntactic relations between homogeneous predicates were highlighted; patterns of functioning of homogeneous predicates in the structure of a simple sentence and their connection with grammatical markers were established.

Key words: *functional approach, semantic and grammatical unity, tense, aspect, classification.*

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ УКРАЇНИ У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ СУЧАСНИХ РОК-ГУРТІВ

Запорозьська Дар'я Миколаївна

аспірантка кафедри української мови

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

вул. Валентинівська 2, Харків, Україна

У статті репрезентовано мовний образ України у текстах рок-поезії авторів-львів'ян (Андрія Кузьменка («Скрябін»), Святослав Вакарчука («Океан Ельзи»), Сергія Кузмінського («Брати Гадюкіни»), Тараса Чубая («Плач Єремії»). Здійснено лінгвістичний аналіз рок-поезій та описано, за допомогою яких мовностилістичних засобів автори вербалізують цей образ. Визначено, що мовний образ України розкривається через вживання географічних назв (ойконімів, гідронімів, омонімів, урбанонімів, годонімів, агоронімів), панорамних ландшафтів, поняття «Україна» та лексем з коренем україн-. назв культурних та історичних осіб та етнографічно маркованої лексики. В статті панорамно висвітлено образи міст України – Києва та Львова, які є близькими авторам. Проаналізовано вжиті в рок-поезіях лексеми, що вияскравлюють мовний образ України, в тому числі діалектизми характерні для Львівської області та іншомовну лексику (англіцизми та запозичену німецьку лексику), яка подекуди є транслітерована. Зазначено, що вербальний образ України є метафоричним та доповнений епітетами та перифразованими назвами. Виокремлено чотири групи лексем, що розкривають образ України в рок-текстах. В рок-текстах вербалізовано неповторний образ України відмінний від традиційного, що інтерпретується у класичній поезії. Мовний образ України в рок-поезіях подекуди іронічний та саркастичний. У дослідженні обґрунтовано, що у рок-поезіях розкривається індивідуально авторська мовна картина світу. Образ України у рок-поетичних текстах орієнтований на патріотичність. Рок-автори акцентують увагу на труднощах та проблемах та висловлюють спонукання до змін на краще, проте кожен з них має свій індивідуальний художній образ України.

Ключові слова: рок-поезія, мовний образ України, індивідуально авторське мовомислення, непряма номінація діалектизм, англіцизм, топонім, етнографічно маркована лексика.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. На сучасному етапі розвитку України дослідження образу рідної країни має важливе значення. Україна переживає досить серйозні зміни у всіх сферах: суспільно-політичній, економічній, культурній сферах, які сприяють об'єднанню національних цінностей та інтересів. Позитивні та негативні події на території України пробуджують інтерес до вивчення явищ, що розкривають національну специфіку. Рок-поезія завжди передавала всі тонкощі суспільного життя.

Мовний образ України наскрізно проходить через канву творів письменників всіх часів, а, отже, його актуальність поза сумнівом. Поети, письменники та рок-автори неодноразово звертаються у рок-поезіях до образу України, адже, щоб яскраво передати сьогочасні реалії на теренах нашої країни, це є досить вагомим. Суспільно-культурна сфера не залишалася поза увагою рок-авторів. Їхні тексти орієнтувалися на суспільні потреби, нерідко акцентуючи увагу на проблемах і труднощах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українська рок-поезія досліджена недостатньо, але на сучасному етапі активізувалися

дослідження літературознавців та мовознавців. Зокрема, О. Гузій у статті про поезію Т. Шевченка у сучасній українській рок-музиці дослідила рецепцію поетичної спадщини Т. Шевченка українською рок-музикою. Дослідниця розглянула найвідоміші в Україні композиції на слова Т. Шевченка з часів зародження українського готик-року до сьогодення, акцентувавши увагу на творчості рок-гурту «Кому Вниз» [3]. А. Шемахова в статті про сучасну рок-поезію Східної України акцентує увагу на соціальних проблемах, що знайшли своє відображення в українській рок-поезії та робить висновок, що великий вплив на рок-поезію Східної України здійснює російський рок. Ця рок-поезія орієнтована на російську поетичну традицію, це авторка пояснює географічною близькістю та синтезом культур [9]. Олександр Євтушенко у книзі «Україна in rock» подає характеристику та історію року поділяючи його на підстилі та виокремлює головні періоди українського року [4]. О. Клещова у статті про мовностилістичні особливості пісень гурту Океан Ельзи акцентує увагу на специфіці мовностилістичних особливостей в піснях гурту «Океан Ельзи». В статті проаналізовано стилістику авторських новотворів, прокоментовано вживання запози-

чень, визначено естетичні функції образних засобів та з'ясовано роль метафор та епітетів [8]. А. Небога дослідила мовну палітру пісень гурту «Океан Ельзи» з погляду мовних та стилістичних особливостей [9]. О. Гришко в статті про мовні засоби зображення сучасної жінки та чоловіка у пісенних текстах «Океану Ельзи» виокремила риси сучасної українки та українця, що виражені в текстах пісень за допомогою лексичних одиниць, мовних засобів та риторичних фігур [2]. Стаття О. Клещова про поетичний та музичний талант А. Кузьменка покликана виокремити основні типи лінгвокультури на матеріалі тексту «То є Львів» [5]. О. Клещова досліджує також і національне мовомислення пісенної творчості А. Кузьменка та одоративну лексику в його поетичній творчості [7]. Н. Гаврилук у статті про сленг як особливість ідіостилю Скрыбіна подає аналіз особливостей сленговживання в художніх текстах Скрыбіна, виявляє основні функції сленгізмів, описує тематичні групи сленгізмів як репрезентантів ключових цінностей та особливостей буття соціуму, характеризує сленгові одиниці за походженням [1].

Формулювання мети і завдань статті. Отже, тематика досліджень з мовознавства та літературознавства є широкою і дослідження охоплюють актуальну проблематику. Проте детального лінгвістичного аналізу мовного образу України в текстах українських рок-поезій досі не має, тому актуальним буде аналіз мовних засобів, які виокремлюють особливості рок-поетів.

Метою статті є з'ясувати як представлено вербальний образ України в текстах українських рок-поезій, на матеріалі текстів «Скрыбіна» (автор текстів А. Кузьменко), «Океану Ельзи» (автор текстів – С. Вакарчук), «Братів Гадюкіних» (автор – С. Кузміньський) та «Плач Єремії» (автор текстів – Т. Чубай). Авторів обрано за регіоном, у якому формувалося їхнє індивідуальне авторське мовомислення (Львів). Завданням нашого дослідження є розглянути та обґрунтувати мовний образ України у художньому мовомисленні львівських рок-авторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовний образ України привернув нашу увагу через кількість та вагомість його використання в текстах. Увагу зацентровано на мовному та стилістичному оформленні обраного образу в текстах рок-поезій.

Вербалізований образ України в текстах рок-поезій передано через поняття Україна. «Скрыбін» репрезентує образ України за допомогою синекдохи у тексті «Буковель» через номінацію «На ліжжі їде вся Україна» передано образ українців (11). Мовний образ України в більшості рок-поезій має позитивну конотацію. В рок-поезії «На Україні лад і спокій» ми вже з заголовку відчуваємо позитивне налаштування тексту.

Українські рок-поети репрезентують у своїх текстах поняття Україна та лексеми з коре-

нем україн-, за допомогою іншомовних лексем з метою виходу на міжнародний рівень, тобто таким чином, українські рок-поети прагнуть приєднатися до світової рок-традиції та рок-спільноти. У рок-поезії активно запроваджені англіцизми та лексеми з німецької мови: «Made in Ukraine» («Брати Гадюкіни»), «Ja, ich bin Ukrainer Ja, ich liebe sie» («Я є українець, Я це люблю»), «I'm sorry, dear ladies and gentleman of Ukraine, of the world. This is not the worst. It is not necessary to take offence. I am a Ukrainian myself» (Я вибачаюсь, дорогі українці, всі люди. Це не найгірше. Не треба ображатися. Я українець») («Пам'ятник», «Плач Єремії»), проте є і транслітеровані лексеми: «Лід в очах. Ципури пудові. – Ти є хто? Факін Юкрейн? Долю давай, довбаний гей» («День народження», «Брати Гадюкіни») (11).

В деяких рок-поезії вербальний образ України передано через непряму номінацію, що є своєрідним експресивним елементом поєднаним з емоційним та оцінним компонентом: «Співай, Василю, Про рідний край» («Коровай», «Брати Гадюкіни»), «Ти така красива, як прекрасний наш карпатський край!» («Халі-галі», «Брати Гадюкіни»), «Там залишається моя земля. Там, де лани, гори й поля, Там починається моя земля» (З нею», С. Вакарчук). Перший образ є усталеним та характерним і для класичної поезії, і для рок-поезії. Другий видозмінений за рахунок впливу мовної картини світу авторів, що є вихідцями з Львівської області. Мовний образ України доповнено метафорами та порівняннями: «Хоче на волю, але не встає, Хочє піднятись – спина не дає. Вкрита, немов сонне маля, Тайною пам'яті моя земля» (11).

В рок-поезії «Скрыбіна» є образ України вербалізований у понятті Україна та за допомогою непрямої номінації: «Не стидайся – то твоя земля Не стидайся – то Україна», «Не стидайся своєї країни» («Сам собі країна») (11). Скрыбін зумисне нанизує різні назви поняття Україна, поєднуючи пряму та непряму номінації, щоб зацентувати увагу на важливих питаннях патріотичності. «Скрыбін» звертається до глобального образу землі, що є опоетизованим у класичній поезії та звужує його значення за допомогою займенника «твоя» таким чином, змінюючи зміст поняття і ототожнюючи з поняттям «Україна», так само він ототожнює і поняття «країна» та «Україна», використовуючи прийом синекдохи.

У рок-поезії «Я їду додому» С. Вакарчука образ України репрезентовано як узагальнений образ дому, що доповнюється відповідними номінаціями: «Я бачу навколо каміння і квіти, Міста і вокзали, і сонце, і сніг. Я буду чекати, я буду хотіти Їх бачити знову і знову до них! Я їду додому, до тебе додому, Де очі знайомі і завжди нові!». В рок-поезії «З нею» аналогічно: «Там, де додому дорога моя, Там, де на мене чекає сім'я, Там, де лани, гори й поля, Там залишається моя земля. Там, де лани, гори й поля, Там починається моя земля» (11).

В рок-поезії С. Вакарчука «Не твоя війна», що є протестом проти пасивності та бездіяльності, автор докоряє за небажання бачити дійсність покоління, яке жило ілюзіями. Основною ідеєю тексту є заклик усвідомити, що кожен сам робить свій вибір. В цій патріотичній рок-поезії відповідно є і образ України-матері, що є характерним і для історичних пісень, що в свою чергу несуть ідею патріотизму: «Мама, кому ж ви молилися?» У рок-поезії «Пам'ятник» гурту «Плач Єремії» знову простежуємо образ України-матері, що є характерним для класичної поезії, проте автори рок-поезії надають йому рокового звучання через вживання лексем з німецької мови: «Sie Heil, живе Україна Sie Heil, *ненька* маре-фа» («Хай живе Перемога, живе Україна, Хай живе Перемога, *ненька* маре-фа») (11).

А. Кузьменко увиразнює вербалізований образ України у своїх рок-поезіях через вживання слів з коренем україн-: «Але я люблю тебе Хоч ти *по-українськи* абсолютно не гребеш Ніколи не заскочу до тебе на чайок», «Не дуже ображайся якщо підійде хтось І скаже *українською*: "Він передав тобі..."» («I Love You Barselona»), «Інтелегентний мужчина, *український* інженер» («Говорили і курили») (11).

Фундаментальним є мовний образ України в тексті «Скрябіна» «Руїна», у якому автор використовує прийом уникання назви та її підміну на лексему «країна», таким чином, привертаючи увагу до негативних реалій та підкреслюючи важливість майбутніх змін. Це своєрідний вірш-концепт, що розкриває злободенну тему. Мовний образ України ототожнено з образом «країни-руїни»: «А моя країна – *суцільна руїна*, І гордо ходить в кепках і спортивних штанах. А моя країна – *суцільна руїна*, Як можна не любити свою землю аж так?..» (11). Певною мірою назву «Руїна» можна ототожнити з періодом розпаду України, її поділом за часів Б. Хмельницького. «Скрябін» подає панорамний огляд з семантикою негатиї та висловлює спонукання до позитивних змін.

Прийом уникання назви є і в наступних рок-поезіях. Вербальний образ України Скрябін передає через написання слова «країна» з великої літери: «В мене є *Країна*, я її любив За волошки очі, люди – кораблі» («Кинули»). В рок-поезії «Вазелін» образ України іронічний і передається через слово «країна»: «Милубимцю *країну* безвазеліну! Вже вісімнадцять років любим цю країну!» (11).

В Києві завжди відбувалися вагомні події та він був культурним центром України, отож, не дивно, що для українських рок-поетів Київ завжди був привабливим та пріоритетним містом. Саме тому вони неодноразово згадують його у рок-поезіях, розкриваючи образ України. Рок-поети вербалізують образ України через зображення ландшафтів Києва: «І ми ховалися в будинках на *Подолі*, І ми ховалися подалі від людей» («Я до тебе», «Океан Ельзи»). Урбаністичний ландшафт передається через вживання назв станцій метро: «Зашипіли

двері, станція *«Хрещатик»*, «Кілька спальних районів, посередині Дніпро *Київ* – місто невелике, ми зустрінемось в метро» («Говорили і курили», «Скрябін»), «Дівчина з кафешки на метро *Либідська*» («Дівчина з кафешки», «Скрябін») (11).

Вербально виражений образ Львова в рок-поезіях авторів-львів'ян є домінуючим. Саме через образ рідного міста рок-поети цього регіону і створюють оригінальний образ України. Гурти майже одночасно з'являються на виконавчій арені, тому образ рідного міста у них схожий, проте є і індивідуальні образи. В рок-поезіях «Братів Гадюкіних» атмосферу Львова доповнено характерними діалектизмами, а образ Львова схарактеризовано епітетом «*рідне*»: «Стара кав'ярня в центрі Львова я зайшов сюди раптово ти сиділа за *столічком* в глибині *філіжанку* з *порцеляни Елегансько*, двома пальцями ти тримала...» («Роксоляна»), «Я вернувся додів В своє *рідне* місто Львів» («Я вернувся додів»). Образ Львова передається неформальною назвою міста Львова: «То ми – хлопці з *Бандерштату*» («Ми – хлопці з Бандерштату», «Брати Гадюкіни») (11).

У рок-гурту «Плач Єремії» образ України передано через образ «металевого» міста Львова, що є своєрідною метафорою і містить натяк на рок-культуру: «Металевий з міста Лева... Вчаться мени там зі Львова – Супермени, вищий клас» («Металево з міста Лева») (11).

А. Кузьменко «Скрябін» подає панорамний образ Львова, розписуючи до дрібниць всі місця і своє ставлення до них, він пов'язує їх з певними моментами свого життя. «Скрябін» репрезентує Львів через назви вулиць: «Як 20 років тому, де костел на *Привокзальній*. Сімка вниз, на Погулянку повертає», «А стара *Пекарська*, я нею нагулявся, Як пари пропускав і по *Личаківі* хитався». Назва парку теж увиразнює образ міста: «То є Львів, шановні, вбирайте шлюбні сподні, Краватку, маринарку і «війо!» по *Стрийським* парку». Урбаністичний пейзаж доповнено назвою житлового масиву: «Ну, а *Сухів-Сухів*, в автобусі надихав, Вікна запотіли від запахів неділі» та назвою залізничного району: «*Дівка-Левандівка* пахне поїздами, Мостами, переїздами і гострими словами». Символічна для Західної України назва ресторану розкриває мовний образ Львова: «Приезжим из востока *Криівку* тут покажуть». Не оминає рок-поет і назву площі: «Ну, а площа *Ринок* спати не лягає, Історії збирає і розповідає...». Образ Львова метафоризовано: «То є Львів, *мій колета*, про нього різне кажуть: То є Львів, моє місто, не з *простого тіста*, *Ліплений роками* – друзями й ворогами. То є Львів *старенький, мудрий, сивий дядько*», «То є Львів *чудовий, вуйко тонуровий*, Я тішуся, що з вами ходжу цими вулицями» (11). Львів у А. Кузьменка рідний та оживлений, саме метафори розкривають різноплановий образ міста.

«Брати Гадюкіни» використовують у своїх рок-поезіях назви міст України, щоб подати її образ

більш широко, але акцентують увагу на назвах міст та населених пунктів Західної України: «Файне місто *Тернопіль*» – образ доповнює діалектизм; «Приїдь до мене у *Мостиска*», «Дівчина з *Коломиї*» (11).

У рок-поезії є прийом нашарування назв українських міст, що створює панорамний образ України та наголошує, що це єдина країна: «*Моя країна має Київ, Волинь і Карпати, Донбас і Чорне море, Одесу і Львів*» («Скрябін», «Руїна»), «Зима вже замучила, всі за літом скучили, А ми на Буковелі на підйомнику живем. Зима вже замучила, всі шапки нахлобучили, А ми на Буковелі вино гаряче п'єм. Сніг за шиворот, в Карпати ми летим, На літній резині і майже без бензини, І весело, бо я тут не один – На лижі їде ціла Україна! *Дніпро, Одеса, Київ і Донбас*» («Буковель», «Скрябін») (11).

Дніпро є символом України, сакральним образом та вживається у текстах як класичних поетів, так і рок-поетів. Мовний образ України без образу Дніпра був би неповним, отож, рок-поети увиразнюють його в такий спосіб: «Небо над *Дніпром* – Хто без тебе я? Небо над *Дніпром*, Кличе кров моя!» («Небо над Дніпром», «Брати Гадюкіни»), «І скільки їх плює у наш *Дніпро*, І прославляє світ своєю владою, І одягає світ в своє добро» («Все в течі (Диктатори)», «Плач Єремії») (11). В тексті «Все в течі» вербальний образ України подано з семантикою негоції через образ тих, хто «плює» на її символи, рок-поети для акцентуації на цій проблемі використовують образ найзначнішого символу – річки Дніпро, втілюючи в її образі всю Україну. Є в рок-поезії і назви інших гідронімів, зокрема в Черемошу так, як автори, яких ми досліджуємо з Правобережної України: «Піду до *Черемошу*, часник і хрест в баулі» («Вниз по Черемошу», «Брати Гадюкіни»). Образ річки доповнено метафорами: «*Синій поїзд* – їде велика вода, Як сто «Хюндаїв», Де машиністів нема» (11).

Рок-автори нашаровують назви річок як українських, так і з інших країн, щоб створити образ України у світі: «*Рейн і Дунай*, і велика *Волга*, Їхня лінія довга» («Небо над Дніпром», Вакарчук) (11).

Образ гір становить невід'ємну складову в означенні рідного простору та часопросторової структури макробразу України. Гірський топос характерний для ментальності авторів і є виступає місцем дії в рок-поезії. Природа Карпат метафоризована в рок-поезії «Братів Гадюкіних»: «Гриміли синії *Карпати*...» (Ой, лихо), «Я люблю Ролінгів, толок, *Карпати* і план» («Чому моя мама не любить мене?»), «*Гори* ж мої гори, ви серце моє, Файно так же хочу заспівать е-е-е!» («Халі-галі»), «Відчалив до Києва *Корабель* зі стріху. Казали, цар не знає, Що в *Карпатах* лихо» («Вниз по Черемошу») (11). «Скрябін» подає назву Карпат разом із назвою гірськолижного курорту, щоб увиразнити образ України: «Зима вже замучила, всі за літом скучили, А ми на *Буковелі* на підйомнику живем. Зима вже заму-

чила, всі шапки нахлобучили, А ми на *Буковелі* вино гаряче п'єм. Сніг за шиворот, в *Карпатах* ми летим, На літній резині і майже без бензини, І весело, бо я тут не один – На лижі їде ціла Україна! *Дніпро, Одеса, Київ і Донбас*» («Буковель», «Скрябін») (11).

Вербалізовано образ України розкрито через вживання назв історичних осіб, але у досить незвичних контекстах. Наприклад, образ Роксолани вербалізовано через образ львівської повії: «Роксолана, мені бракує твого бюсту Роксолана, і тих шальоних ночей» (11). Цей образ іронічний та створений на протиставленні високого низькому, тобто так звана, травестія, що є притаманна рокові.

Мовна репрезентація України через використання прізвищ культурних діячів, зокрема, Тараса Шевченка, що став символом України у всьому світі. Саме Шевченко став першим поетом, чії вірші були виконані в рок-обробці. Автор гурту «Плач Єремії» Т. Чубай вживає образ Шевченка, прирівнюючи себе до нього: «Я люблю *Шевченка* Він Тарас як я» («Пам'ятник») (11). Увиразнено образ геніального Кобзаря за допомогою алюзії рядків його вірша: «Садок вишневий коло хати, Хрущі над вишнями гудуть, Пługатарі з плугами йдуть», що є вербалізацією поняття Україна («Пам'ятник», «Плач Єремії») (11).

У рок-поезії мовний образ України репрезентовано через етнографічно марковану лексику: назва субкультури Львова: «*Львівські батяри* – ціла наша родина яблуко від яблуні впало недалеко татуні з мамунями скільки ліжок розвалили би на Божий світ нас приніс лелека То ми – хлопці з Бандерштадту» («Ми – хлопці з Бандерштату «Брати Гадюкіни»). Мовний образ України доповнює назва народності «гуцули» пов'язаної з поняттям Україна: «*Гуцули* хлопці хазяйнуваті, То правда же добру нема що пропадати» («Ой, лихо!»), «Брати Гадюкіни»). Використання назви музичного інструменту вияскравлює мовний образ України: «Візьму я *трембіту* і тобі заграю ду-ду-ду. Хе-е-ей халі-галі!» («Халі-галі», «Брати Гадюкіни»). Вербалізований образ України увиразнено назвою предмету народної культури: «Шо ночей не досипала, і в дорогу проводжала, *Ірушник* вишиваний ти на щастя дала» («Emigrant Song», «Брати Гадюкіни»). Назва житла пастухів в гірських районах Карпат доповнює образ України в рок-поезії: «Як можна не любити свою землю аж так За нами у *колибу* завертає» («Буковель», «Скрябін»). В рок-поезії львів'ян вжито назву різновиду української мови: «*По-галицьки* говорять, наші в них погоду роблять». Назва будівлі деталізує мовний образ України: «А *ратуша* скупає, шпилем небо дзюравить, Вона крута чуха, і її ніхто не сварить» («То є Львів», «Скрябін»). В рок-поезії вжито назву співця в давнину на Україні: «Він *кобзар* як я» («Пам'ятник», «Плач Єремії») та назви українських страв: «Шинки, ковбаси і оселедці, Пампушки і вушка, кута і презлі» («Миколай бородатий», «Плач Єремії») (11).

Структура висвітлення образу України багатопланова та багатовимірною. У рок-поезії мовний образ України розкрито через специфічні слова, що її символізують. Образ калини в тексті Вакарчука «Не твоя війна» слугує глибокому розкриттю становища батьківщини: «Гілля калин похилилося... Мама, кому ж ви молилися?». Образ солов'я, як символ України використовують «Брати Гадюкіни»: «На Україні лад і спокій Щебече соловейко» («На Україні лад і спокій»). Прапор України, що є її символом рок-поети згадують, не називаючи країни, а використовуючи символіку кольору: «Був червоний – он де заїхав Буде жовто-синій – побачим дивний світ» («Халі-галі», «Брати Гадюкіни») (11). Цей образ є ідентифікатором українськості та державності через антитезу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, для текстів українських рок-поезії характерним є образ України. Цей образ вербалізовано за допомогою мовних засобів, що характерні для регіону вихідцями з якого є автори. Образ України розкривається у рок-поезії авторів зі Львова, відповідними близькими для них географічними назвами, що є стилістично забарвлені метафорами та епітетами. Метафори здебільшого не характерні для класичної поезії, а мають контрастні значення, тобто за їх допомогою автори розкривають образи реальності та буденності. Найбільш яскравим та найуживанішим є образ міста Львова та Карпат. Таким чином, можемо виокремити окремі групи лексем через які розкрито образ України в українських рок-поезії. Першу значну групу становлять географічні назви: назви міст, гір, річок, населених пунктів, вулиць, районів міст, регіонів, морів, і

навіть парків, житлових масивів і площ та станцій метро. Другу групу становить безпосереднє використання в рок-поезії поняття «Україна» та лексеми з коренем україн-. Третю групу становлять поняття, що стосуються України: назви символів України, специфічних будівель, страв, народностей, та інтертекстуальне використання рядків з поезії класиків. Четверту групу складають назви історичних осіб та культурних діячів України.

Образ України розкрито в рок-поезії і через перифразовані назви через використання лексем: «рідний край», «батьківщина», «моя країна». Брати Гадюкіни ототожнюють Україну з лексемами «карпатський край», Вакарчук – з лексемами «дім», «моя земля» та навіть образом матері, Плач Єремії – з лексемами «ненька», Скрябін – з лексемами «моя країна», «моя земля», «Країна».

«Брати Гадюкіни» передають образ України через вживання транслітерованих англіцизмів щодо номінації України, а «Плач Єремії» – через вживання лексем запозичених з німецької мови та англіцизмів.

В текстах українських рок-поезії образ України є і позитивним, і негативним – гостро саркастичним та іронічним, в залежності від того, про які реалії йдеться. Цікавим у нашому дослідженні текстів рок-поезії авторів саме Львівської області був акцент на мовних особливостях розкриття образу України, а саме використання специфічних діалектизмів. Саме у специфіці та неповторності образу України у рок-поезії закладено мовну картину світу авторів (рок-поетів). Рок-поезії львівських рок-поетів просякнуті спонуканням до змін та орієнтацією на патріотичність та державність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилук Н. В., Зозюк І. Сленг як особливість ідіостилу Кузьми Скрябіна (Андрія Кузьменка). *Волинь філологічна: текст і контекст*, 2014. – № 17. – С. 36-45.
2. Гришко О. П. Мовні засоби зображення сучасної жінки та чоловіка у пісенних текстах гурту «Океан Ельзи». Київ: Мова і культура (Науковий журнал). Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. № 18. Т. I (176). С. 60-66.
3. Гузій О. Поезія Т. Шевченка у сучасній українській рок-музиці. *Шевченкознавчі студії*. 2014. № 18. С. 591-597.
4. Євтушенко О. Україна IN Rock: статті та есеї. Київ: Грані-Т, 2011. 240 с.
5. Клещова О. Є. Поетичний і музичний талант Андрія Кузьменка. *Zbior raportow naukowych. "Literatura I kulturoznawstwo. Projekty naukowe"*. Sopot. Warszawa: Wydawca: Sp. Z o. o "Diamond trading tour". 2015. Str. 114-118.
6. Клещова О. Є. Національне мовомислення пісенної творчості Андрія Кузьменка (Скрябіна). *Monografia rokferencyjna Science, Research, Development*. Warszawa. 2019. № 22. С. 99-103.
7. Клещова О. Є. Одоративна лексика в поетичній творчості А. Кузьменка («Скрябін»). *Лінгвістика: зб. наук. праць*. Старобільськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Т. Шевченка». 2018. № 2. С. 143-149.
8. Клещова О. Є. Мовностилістичні особливості пісень українського гурту «Океан Ельзи». *Лінгвістика*. 2013. № 3. С. 122-129.
9. Небога А. Р. Мовна палітра пісень гурту «Океан Ельзи». С. 106-108
10. Шемахова Г. С. Современная рок-поэзия Восточной Украины. Горловка: Русская рок-поэзия: текст и контекст. 2008. С. 117-121.
11. Наше. Режим доступу: <http://nashe.com.ua>.

REFERENCES

1. Gavryljuk N., Zozjuk I. Sleng yak osoblyvist idiostylu Kuzmy Skryabina (Andriy Kuzmenko) [Slang as a feature of individual style of Kuz'ma Skryabin (Andriy Kuz'menko)]. Volyn philologichna: text ta context. [In Ukrainian].
2. Hryshko O. P. Movni zasoby zobrazhennia suchasnoi zhinky ta cholovika u pisrnyh textah gurtu "Okean Elzy" [Language means of the image of modern woman and man in texts of songs by the music band "Ocean Elzy"]. Kyiv: Mova i kultura. [In Ukrainian].
3. Guzii O. Poeziia T. Shevchenka v suchsniy ukrainskiy rock-muzytsi [Taras Shevchenko's poetry in modern Ukrainian rock music] Shevchenkoznavchi studii. [In Ukrainian].
4. Yevtushenko O. Ukraina in rock [Ukraine in Rock] Kyiv: Grani-T. [In Ukrainian].
5. Kleshchova O. Ye. Poetychnyi i muzychnyi talent Andriya Kuzmenka [Poetic and musical talent of Andriy Kuzmenko] Warsaw: Diamond trading tour. [In Ukrainian].
6. Kleshchova O. Ye. Natsionalne movomyslennia pisennoi tvorchosti Andriya Kuzmenka [National language thinking of song work of Andriy Kuzmenko] London^ Science, research, Development/ [In Ukrainian].
7. Kleshchova O. Ye. Odoratyvna leksyka v poetychnyi tvorchosti A. Kuzmenka (Skryabin) [Odorative vocabulary in Andriy Kuzmenko's ("Skryabin") poetic work] Starobilsk: DZ "LNU" n. a. T. Shevchenka. [In Ukrainian].
8. Kleshchova O. Ye. Movnostylistychni osoblyvosti pisen ukrainskogo gurtu "Okean Elzy" [Language and stylistic peculiarities of lyrics of the Ukrainian band "Ocean Elzy"]. Linguistics. [In Ukrainian].
9. Neboga A. R. Movna palitra pisen gurtu "Okean Elzy" [Language palette of "Ocean Elzy"'s songs] [In Ukrainian]/
10. Shemahova G. S. Sovremennaya rock-poeziya Vostochnoy Ukrainy [Modern rock-poetry of The East Ukraine] Gorlovka: Russkaya rock-poeziya: text i context. [in Russian].
11. Nashe. (2019). Retrieved from <https://nashe.com.ua>. [In Ukrainian].

UKRAINE'S IMAGE VERBALIZATION IN POETRY OF MODERN ROCK-POETS

Zaporozhska Daria Mykolaivna

Post-graduate student at the Department of Ukrainian Language, H. S. Skovoroda

Kharkiv national Pedagogical University

Valentynivska Str. 2, Kharkiv, Ukraine

The article considers the language image of Ukraine in rock-poetry of authors from Lviv (Andriy Kuzmenko ("Skryabin"), Syatoslav Vakarchuk ("Okean Elzy"), Sergiy Kuzminskiy ("Braty Gadiukiny"), Taras Chubai ("Plach Yeremiji"). A linguistic analysis of rock-poetry has been carried out. Linguistic and stylistic means which verbalize this image are described. Defines that the language image of Ukraine is revealed through using of geographical names (oykonims, hydronyms, homonyms, urbanonyms, hodonyms, ahoronyms), panoramic landscapes, concept "Ukraine" and tokens with root україн-, names of cultural and historical persons and ethnographic vocabulary. In the article the images of cities of Ukraine – Kyiv and Lviv – are panoramic. These cities are native and important to authors. Analyzes using tokens in Ukrainian rock-poetry which clarify language image of Ukraine including dialectisms specific to Lviv region and foreign language tokens (anglicisms and borrowed German vocabulary). Indicates that verbal image of Ukraine is metaphorical and supplemented with epithets and paraphrased names. Four groups of tokens which represent language image of Ukraine in rock-poetry are identified. In rock-poetry an unique image of Ukraine are verbalized. This image is different from traditional image which is interpreted in classic poetry. In the article defines that in rock-poetry the individual author's picture of the world is revealed. Verbal image of Ukraine is ironic and sarcastic but patriotic oriented. Rock-poets accentuate attention on difficulties and problems and prompt to changes for the better. Each of them has his individual artistic image of Ukraine.

Key words: rock-poetry, language image of Ukraine, individual author's picture of the world, dialectism, indirect nomination, anglicism, toponym, ethnographic vocabulary.

ПРИЙОМ ОПОВІДНОЇ МАСКИ В ІГРОВІЙ СТИЛІСТИЦІ РОМАНІВ ДЖ. М. КУТЗЕЕ

Ізотова Наталя Павлівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології, перекладу і філософії мови

імені професора О. М. Мороховського

Київського національного лінгвістичного університету

вул. Велика Васильківська, 73, Київ, Україна

Стаття присвячена встановленню лінгвальних засобів реалізації прийому оповідної маски в романах Дж. М. Кутзее в аспекті їх ігрової стилістики. Ігрова стилістика визначена як мовно-художнє явище, що формується в оповідному художньому тексті завдяки комбінаториці різнорівневих лінгвальних засобів у їхньому неконвенційному використанні, які, окремо або у своїй взаємодії, націлені на створення певного ігрового ефекту чи сукупності таких ефектів. У проаналізованих творах Дж. М. Кутзее "The Master of Petersburg" і "Duskland" ігрова стилістика утворюється, зокрема, із залученням прийому оповідної маски. З'ясовано, що прийом оповідної маски використовується в романах Дж. М. Кутзее для ігрового конструювання образу оповідача / персонажа під час реалізації двох різновидів оповідних ігор – метафікціональної та психонаративної. Психонаративна гра націлена на конструювання психологічно акцентованих художніх форм. Метафікціональна гра спрямована на «розхитування» послаблення референційного статусу художнього тексту. Оповідна маска розглянута з позицій лудопсихологічного підходу, який поєднує власне ігровий, психологічний та метафікціональний виміри функціонування масок у творах письменника і враховує не лише мовленнєвий план оповідної маски, а й її акціональний вимір. Лудичність прийому оповідної маски в романах Дж. М. Кутзее полягає у виконанні оповідачем / персонажем певної професійно орієнтованої рольової гри, націленої на розкриття у непрямої спосіб природи письменницької творчості. Психологічна суть маски криється у тому, щоб через «приховування» ідентичності оповідача / персонажа досягти протилежного ефекту, а саме висвітлити певні його / її характеристики. Метафікціональність маски визначається її здатністю в акцентований спосіб проблематизувати референційність художнього тексту. Підґрунтям втілення прийому оповідної маски слугує сукупність лексичних, лексико-синтаксичних, словесно-образних та сюжетно-композиційних засобів, які створюють ігрові ефекти акцентованого психологізму художньої оповіді та її акцентованої метафікціоналізації, де остання є результатом розмивання референційного статусу художньої оповіді.

Ключові слова: ігрова стилістика, психонаративна гра, метафікціональна гра, оповідна маска, ігровий ефект, лудопсихологічний підхід.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Пріоритетними завданнями новітніх лінгвоаратологічних студій [1; 13; 14; 15; 16] є встановлення механізмів творення художнього оповідного тексту та з'ясування художньо-стильової своєрідності сучасного письменника. Такі вектори наукових пошуків пояснюються двома взаємопов'язаними потужними процесами, які визначають розвиток англійської художньої літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття: стильова індивідуалізація художніх форм і їх деконвенціоналізація та / або перебудова. Явищем, здатним до розкриття евристичного потенціалу художніх оповідних форм та творчих можливостей мовної особистості сучасного письменника, є *ігрова стилістика* – нове міждисциплінарне поняття, що стає ключовим для лінгвістичної «лудистики» [5].

Ігрова стилістика – це мовно-художнє явище, що виникає у художньому тексті ХХ початку ХХІ століття завдяки різнорівневим лінгвальними (лексичним, лексико-синтаксичним, словесно-образ-

ним, сюжетно-композиційним й оповідним) засобам, які – кожен окремо та / або у своїй взаємодії – націлені на створення ігрового ефекту/ів [5, 5].

У центрі уваги цього дослідження перебувають лінгвальні засоби втілення прийому оповідної маски в романах Дж. М. Кутзее, що створюють тут різноманітні ігрові ефекти, формуючи у такий спосіб ігрову стилістику творів письменника.

Актуальність наукової розвідки зумовлена необхідністю всебічного дослідження лудичної проблематики в її мовно-нарративному вимірі і, відповідно, потребою подальшої розбудови лінгвальних аспектів явища ігрової стилістики для розкриття креативних можливостей (ідіо)жанрово специфічних оповідних форм у сучасному англійському художньому дискурсі. Актуальність статті підкріплюється загальною тенденцією до пошуків нових підходів вивчення багатоаспектного поняття маски.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зародившись у глибинах міфології та фольклору [11, 1], культурологічний феномен маски сьогодні

набув статусу мультидисциплінарного поняття, що розглядається у кількох ракурсах. З позицій *філософії* маска сприймається або як іманентна характеристика, атрибут буття людини [8, 10], або як інструмент для осягнення людської природи [там само, 5].

Культурологічне бачення ґрунтується на розумінні маски як певного культурного коду, що дає змогу дешифрувати специфіку часу й суспільства, в координатах яких діє та чи інша маска [11, 1]. У *психології* маска асоціюється зі специфічним типом поведінки, що полягає в «тимчасовій зміні внутрішнього або зовнішнього вигляду суб'єкта, зумовлений не лише його власними мотивами та потребами, а й запитам та очікуваннями соціуму» [10]. Основними функціями психологічних масок визнано терапевтичну та характерологічну.

У *філологічному* ключі під маскою розуміють: 1) художній прийом [2, 237; 9, 394]; 2) прийом мовної гри [3, 180; 7, 33]; та 3) певну комунікативну стратегію [12].

Специфіка художнього прийому маски, точніше кажучи – мовленнєвої маски [2, 237; 6, 329; 9, 394–395), визначається тим, що «даному персонажеві приписуються властивості, які так чи інакше відмежовують його від решти персонажів, до того ж притаманні йому як щось стале і невідмінне, таке, що супроводжує його у кожному його вчинкові й відруху» [2, 237].

Як особливий тип комунікативної стратегії мовленнєва маска базується на тимчасовій і ситуативній експлуатації чужого мовного образу, що його мовець реконструює й привласнює з визначеною метою; це імітація чужого мовленнєвої поведінки, яка включає іншу манеру висловлювання, інший лексикон і припускає іншу мовну картину світу. Суть цієї стратегії полягає в тому, щоб замінити свій стиль мовлення на інший, що належить до узагальненого соціального або професійного типу, відображеного в нашій мовній свідомості [12].

Маска як прийом мовної гри передбачає нестереотипну мовленнєву поведінку через імітування чужого мовлення задля досягнення певного стилістичного ефекту [3, 180; 6, 329; 7, 33]. При цьому «мовець переважно не націлений на цілковите відтворення чужого мовлення, він лише наносить окремі яскраві мазки, найхарактерніші прикмети чужого голосу» [3, 180].

Водночас наразі відсутні наукові розвідки, які б, з одного боку, поєднували наративний, психологічний та власне ігровий підхід до вивчення феномену маски в художньому тексті, а з другого – враховували б ідіожанрові риси художнього твору. Додаткового роз'яснення й уточнення потребує методологія аналізу лінгвальної маніфестації прийому маски в сучасному англо-мовному художньому наративі.

Формулювання мети і завдань статті. Мета цієї статті полягає в окресленні лінгвальних засобів репрезентації прийому оповідної маски в романах Дж. М. Кутзее в аспекті їх ігрової сти-

лістики. Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких **завдань**: 1) дати визначення поняттю ігрової стилістики художнього наративу; 2) обґрунтувати своєрідність та інноваційність лудопсихологічного підходу до вивчення феномену оповідної маски в художньому тексті з оперттям на її філологічне і психологічне бачення; 3) встановити лінгвальні засоби маніфестації прийому оповідної маски в досліджуваних романах Дж. М. Кутзее; 4) виявити ігрові ефекти, що виникають завдяки функціонуванню оповідних масок в художніх творах Дж. М. Кутзее і формують їх ігрову стилістику.

Матеріалом дослідження слугували два романи визначного південноафриканського письменника, нобелівського лауреата Дж. М. Кутзее "Duskland" («Сутінкова земля») та "The Master of Petersburg" («Осінь у Петербурзі»).

Виклад основного матеріалу дослідження. *Лудопсихологічний підхід* до вивчення явища оповідної маски в романах Дж. М. Кутзее акцентує власне ігровий та психологічний аспекти репрезентації оповідних масок у художньому тексті та спирається не лише на мовленнєвий план такої маски, а й на її акціональний план. Лудопсихологічне розуміння оповідної маски охоплює три тісно пов'язані між собою бачення маски – ігрове, психологічне та метафікціональне. Розглянемо їх докладніше.

По-перше, в художніх творах Дж. М. Кутзее оповідна маска є прийомом ігрового конструювання (моделювання) образу оповідача / персонажа, суть якого полягає в ігровому перевтіленні оповідача / персонажа, імітуванні або входженні його / її в певну роль [про перевтілення див. 6, 118]. З цих позицій маскування є своєрідною рольовою грою, націленою на максимальне розкриття через словесну тканину художнього твору специфіки ролі, відведеної персонажу / оповідачеві.

По-друге, в досліджуваних романах маска постає як мовно-художній прийом розкриття психології оповідача / персонажа. Психологічна суть маски криється в тому, щоб через "приховування" ідентичності оповідача / персонажа досягти протилежного ефекту: виявити та акцентувати певні його / її характеристики.

По-третє, маска персонажа / оповідача може розглядатися як засіб художньої саморефлексії, що демонструє креативність художніх оповідних форм.

Так, шляхом розігрування оповідачем / персонажем ролі письменника за професією у творах Дж. М. Кутзее порушуються питання психології письменницької творчості. Маска відіграє роль лінзи, що фокусує різноманітні вияви авторського позиціонування стосовно аспектів цієї проблеми. Варто зауважити, що проблематика письменницької майстерності, авторства і загалом літературно-художньої творчості тим чи іншим способом зачіпається у багатьох творах автора, зокрема "Foe", "The Master of Petersburg", "Diary of a Bad

Year”, “Elizabeth Costello”, головними персонажами яких Дж. М. Кутзее обирає письменників.

У досліджуваних романах Дж. М. Кутзее оповідна маска є одним із прийомів втілення психонаративної та метафікціональної ігор. Перша віддзеркалює психоемоційні трансформації особистості оповідача / персонажа в опозиції «внутрішній vs. зовнішній світ» і спирається на лінгвальні засоби створення психологічно акцентованих художніх форм [5, 19]. Друга націлена на акцентоване розмивання референційного статусу художнього оповіді, що породжує принципово неоднозначне сприйняття художньої дійсності, змодельованої в термінах гри [там само].

Ігрове конструювання образу персонажа в романі “The Master of Petersburg”, наприклад, здійснюється за допомогою персонажної маски письменника. Фікціональне розігрування персонажем ролі письменника за професією сприяло розкриттю природи двох творчих процесів – читання особистих нотаток та написання художнього твору. Втілення прийому персонажної маски в цьому романі відбувається крізь призму ставлення персонажа-письменника до процесу творчості та його психологічного стану під час читання нотаток і писання. Творчі акти (читання щоденника чи написання роману), що постійно переплітаються в романі, репрезентовано або у формі коментарів персонажа стосовно тієї чи іншої творчої діяльності, або їх представлено як окрему, вписану в загальну оповідь подію.

В основу сюжетної лінії роману покладено прибуття до Санкт-Петербурга головного героя, прототипом якого є класик російської літератури Федір Достоєвський, який прагне розібратись в обставинах смерті свого пасинка Павла. Для цього він поставив за мету переглянути всі особисті папери покійного, його щоденник, рукописи оповідань тощо, оскільки письменник припускає, що в них може критися ключ до розуміння життя хлопця, його намірів та почуттів, а також розгадка таємниці його загибелі. Розглянемо приклад, що ілюструє мету читання батьком особистих паперів Павла:

“The task left to me: to gather the hoard, put together the scattered parts. Poet, lyre-player, enchanter, lord of resurrection, that is what I am called to be. And the truth? Stiff shoulders humped over the writing-table, and the ache of a heart slow to move. A tortoise heart” (2, 152–153).

Психоемоційні трансформації головного героя за вектором «зовнішнє через внутрішнє» в наведеному ігровому контексті [про ігровий контекст див. 5, 13] віддзеркалює опис гранично цілеспрямованого читання листів. Семантико-сміслово інтрузивність [5, 16] як вияв психонаративної гри формується тут низкою словесно-образних засобів, зокрема метафорою копіткого добору [17, 146]: по крихтах (*the scattered parts*) збирає (*to gather; put together*) Ф. Достоєвський інформацію про свого пасинка. Письменник

метонімічно асоціює себе то з лірником (*lyre-player*), то з чаклуном (*enchanter*), а то й з вершителем воскресіння (*lord of resurrection*). Фізичний стан письменника під час читання передається описом стану свого тіла і експлікується атрибутивними ознаками *stiff* (занімілий), що входить до лексико-семантичного поля “Weakness” («Слабкість») [18, 95] і в цьому конкретному випадку стосується натруджених плечей (*shoulders*) письменника, а також *humped* (згорблений), який в англійській мові асоціюється із зусиллями й напругою (“*exertion*”) [ор. cit., 420]. Своє хворе серце (*the ache of a heart*) письменник зіставляє із серцем черепахи, оскільки, існує гіпотеза, що воно продовжує пульсувати і після смерті тварини. Така паралель підкреслює ідею, що загибель Павла сприймалася Ф. Достоєвським як рівнозначна власній смерті.

У романі Дж. М. Кутзее “Duskland” персонаж є працівником американського державного бюро з питань психологічної війни у В’єтнамі, який отримав завдання написати есе про особливості психологічної війни в Індокитаї періоду загострення воєнного конфлікту. Наприклад:

“The lights of Harry S. Truman hum in their reserved, fatherly way. [...] Hemmed in with walls of books, I should be in paradise. But my body betrays me. I read, my face starts to lose its life, a stabbing begins in my head, then, as I beat through gales of yawns to fix my weeping eyes on the page, my back begins to petrify in the scholar’s hook. The ropes of muscle that spread from the spine curl in suckers around my neck, over my clavicles, under my armpits, across my chest. Tendrils creep down legs and arms. Clamped round my body this parasite starfish dies in rictus. Its tentacles grow brittle. I straighten my back and hear bands creak. Behind my temples too, behind my cheekbones, behind my lips the glacier creeps inward toward its epicenter behind my eyes. My eyeballs ache, my mouth constricts. If this inner face of mine, this vizor of muscle, had features, they would be a monstrous troglodyte features of a man who bunches his sleeping eyes and mouth as a totally unacceptable dream forces itself into him. From head to foot I am the subject of a revolting body. Only the organs of my abdomen keep their blind freedom: the liver, the pancreas, the gut, and of course the heart, squelching against one another like unborn octuplets” (1, 12).

Ігрове конструювання образу оповідача за допомогою прийому маски у наведеному ігровому контексті відбувається шляхом залучення девіантного наратора, психологічно травмованого подіями війни у В’єтнамі. Розмивання референційного статусу художньої оповіді як вияв метафікціональної гри формується тут словесно-образними засобами зображення суперечливої, навіть парадоксальної, фізіологічної та психоемоційної реакції персонажа на читання книжок у Бібліотеці Гаррі Трумена (*Harry S. Truman*), Сполучені Штати Америки.

Вербальним сигналом занурення чоловіка у квазіреальність, де з Юджином відбуваються несподівані метаморфози, виступає дієслово *read* (читати). Фізіологічними ознаками девіантної поведінки чоловіка є оніміння обличчя (*my face starts to lose its life*), раптовий і нестерпний головний біль (*a stabbing begins in my head*), напад позіхання (*gales of yawns*), сльозавість очей (*weeping eyes*), затерптість спини (*back begins to petrify*), біль у очницях (*eyeballs ache*), стиснутий рот (*mouth constricts*). Юджин порівнює себе з книжковим черв'яком (*the scholar's hook*), а свої м'язи з мотузкам, що оплело його від ніг до голови (*The ropes of muscle that spread from the spine curl in suckers around my neck, over my clavicles, under my armpits, across my chest. Tendrils creep down legs and arms*).

Під час читання оповідач відчуває себе в'язнем, обвитим морською зіркою-паразитом (*Clamped round my body this parasite starfish dies in rictus*), а власне обличчя нагадує йому фізіономію величезного троглодита (*this vizor of muscle, had features, they would be a monstrous troglodyte features of a man who bunches his sleeping eyes and mouth as a totally unacceptable dream forces itself into him*). Чоловік повністю втрачає контроль над власним тілом (*From head to foot I am the subject of a revolting body*), вільними лишаються лише його внутрішні органи (*Only the organs of my abdomen keep their blind freedom*), які нагадують йому ще

не народжених восьминогів (*unborn octuplets*). Таким чином, завдяки ілюзорній образності, вжитій для опису квазіреальності акту читання, акцентується ненадійність оповідача і ставиться під сумнів вірогідність його оповіді.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, прийом оповідної маски є потужним засобом формування ігрової стилістики художнього нарративу. У романах Дж. М. Кутзее оповідні маски характеризуються яскраво вираженою психологічною специфікою. Лудичністю оповідних масок у проаналізованих творах передбачає виконання оповідачем / персонажем певної професійно орієнтованої рольової гри, націленою на висвітлення у непрямий спосіб природи письменницької творчості. Психологічність маски в художніх текстах Дж. М. Кутзее виявляється у тому, що за допомогою маски розкривається психологія оповідача / персонажа. Метафікціональність маски визначається її властивістю проблематизувати в акцентований спосіб референційний статус художнього тексту. Прийом нарративної маски в досліджуваних творах сприяє реалізації двох різновидів оповідних ігор – психонарративної і метафікціональної. Перспективи подальших розвідок в обраному напрямі вбачаємо у встановленні лінгвокогнітивного підґрунтя функціонування масок у художніх і нехудожніх типах дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабелюк О. А. Принципи постмодерністського текстотворення сучасної американської прози малої форми: монографія. Дрогобич: ТзОВ "Вимір", 2009. 296 с.
2. Винокур Г. О. Филологические исследования: лингвистика и поэтика. Москва: Наука, 1990. 452 с.
3. Земская Е. А., Китайгородская М. В., Розанова Н. Н. Языковая игра. В *Русская разговорная речь. Фонетика. Морфология. Лексика. Жест* / Отв. ред. Е. А. Земская. Москва: Изд-во "Наука". 1983. С. 172–210.
4. Злочевская А. В. Три лика мистической метапрозы XX века: Герман Гессе – Владимир Набоков – Михаил Булгаков. Санкт-Петербург: Super Издательство, 2016. 552 с.
5. Изотова Н. П. Игровая стилистика сучасного англомовного художнього нарративу в лінгвістичному висвітленні (на матеріалі романів Дж. М. Кутзее): автореф. дис. ... доктора філол. наук: 10.02.04; Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2019. 35 с.
6. Карасик В. И. Языковая пластика общения: монография. Волгоград: «Парадигма», 2017. 362 с.
7. Каргаполова И. А. Лингвистические и социокультурные факторы лудического речевого поведения: дис. ... доктора филол. наук: 10.02.04.; Российский государственный педагогический университет имени А. И. Герцена. Санкт-Петербург, 2007. 483 с.
8. Костомаров А. С. Маска как способ объявления лица в социокультурном пространстве: автореф. дис. ... канд. философ. наук: 09.00.11; Самарский государственный университет. Самара, 2006. 20 с.
9. Лотман Ю. М. Речевая маска слюня. *Избранные статьи*. Таллин: Александра, 1993. Т. 3. С. 394–395.
10. Тихомирова Е. Г. «Маскарад имен» – псевдонимика (альтернативные самопрезентации). *Современные проблемы науки и образования*. 2013. № 1. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=7741>.
11. Толшин А. В. Феномен маски в театральной культуре: автореф. дис. ... доктора культурологии: 24.00.01; Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург, 2007. 36 с.
12. Шпильман М. В. Коммуникативная стратегия «речевая маска» (на материале произведений А. и Б. Стругацких): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01; Новосибирский государственный педагогический университет. Новосибирск, 2006. 191 с.
13. Fludernik M. An introduction to narratology. London; New York: Routledge, 2009. 200 p.
14. Heinen S., Sommer R. (Eds.) *Narratology in the age of cross-disciplinary narrative research*. Berlin: Walter de Gruyter, 2009. 309 p.
15. Herman D. (Ed.). *The Cambridge companion to narrative*. New York: Cambridge University Press, 2007. 310 p.
16. Nühn P., Meister J. Ch., Pier J., Schmid W. (Eds.). *Handbook of narratology*. Berlin: De Gruyter Handbook, 2014. 954 p.

17. Pawlicki M. *Between illusionism and anti-illusionism: Self-reflexivity in the novels of J. M. Coetzee*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 2013. 200 p.
18. Roget's Thesaurus of English Words and Phrases Harlow: Longman. 2005. 1254 p.
19. Zimmler J. J. M. *Coetzee and the politics of style*. New York: Cambridge University. 2014. Press. 232 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Coetzee, J. M. (2013) *Dusklands*. London: Vintage.
2. Coetzee, J. M. (2011). *The Master of Petersburg*. New York: Penguin Books.

REFERENCES

1. Babelyuk, O. A. (2009). Pryntsypy postmodernistskoho tekstotvorennia suchasnoi amerykanskoj prozy maloi formy: monohrafiia [The principles of postmodern text formation in contemporary American short fiction: monograph]. Drohobych: TzOV "Vymir" [In Ukrainian].
2. Vinokur, G. O. (1990). Filologicheskie issledovaniya: lingvistika i poetika [Philological studies: linguistics and poetics]. Moskva: Nauka [In Russian].
3. Zemskaya, E. A., Kitajgorodskaya, M. V., Rozanova, N. N. (1983). Yazykovaya igra [Language game]. V E. A. Zemskaya (Red.), *Russkaya razgovornaya rech'. Fonetika. Morfologiya. Leksika. Zhest* (ss. 172–210). Moskva: Nauka [In Russian].
4. Zlochevskaya, A. V. (2016). Tri lika misticheskoy metaprozy XX veka: Hermann Hesse – Vladimir Nabokov – Mikhail Bulgakov [Three faces of mystic metaprose of the 20th century: Hermann Hesse – Vladimir Nabokov – Mikhail Bulgakov]. Sankt-Peterburg: Super Izdatel'stvo [In Russian].
5. Izotova, N. P. (2019). Ihorova stylistyka suchasnoho anhlovmovnoho khudozhnoho naratyvu v lnhvistychnomu vysvitleni (na materialy romaniv Dzh. M. Kutzee) [Ludic stylistics of contemporary English fictional narrative from a linguistic perspective: A study of J. M. Coetzee's novels]: avtoref. dys. ... doktora filol. nauk: 10.02.04 / Kyiv National Linguistic University. Kyiv [In Ukrainian].
6. Karasik, V. I. (2017). Yazykovaya plastika obshheniya: monografiya [Language plastics of communication: monograph]. Volgograd: "Paradigma" [In Russian].
7. Kargapolova, I. A. (2007). Lingvisticheskie i sotsiokul'turnye faktory ludicheskogo rechevogo povedeniya [Linguistic, social and cultural aspects of ludic speech behaviour]: dis. ... doktora filol. nauk: 10.02.04 / Rossijskij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet imeni A. I. Gertsena. Sankt-Peterburg [In Russian].
8. Kostomarov, A. S. (2006). Maska kak sposob ob'yavleniya litsa v sotsiokul'turnom prostranstve [The mask as a way of an individual's representation in a sociocultural space]: avtoref. dis. ... kand. filosof. nauk: 09.00.11 / Samarskij gosudarstvennyj universitet. Samara [In Russian].
9. Lotman, Yu. M. (1993). Rehevaya maska slyunyaya [Speech mask of a sniveler]. V Yu. M. Lotman *Izbrannye stat'i* (T. 3, ss. 394–395). Tallin: Aleksandra [In Russian].
10. Tikhomirova, E. G. (2013). "Maskarad imen" – psevdonimika (al'ternativnye samoprezentatsii) ["Masquerade of names" – pseudonymics (alternative self-representations)]. *Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya*, 1. Retrieved from: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=7741>
11. Tolshin, A. V. (2007). Fenomen maski v teatral'noj kul'ture [The phenomenon of mask in theatre culture]: avtoref. dis. ... doktora kul'turologii: 24.00.01 / Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet. Sankt-Peterburg [In Russian].
12. Shpil'man, M. V. (2006). Kommunikativnaya strategiya "rehevaya maska" (na materiale proizvedenij A. i B. Strugatskikh) [Communicative strategy of "speech mask" (A study of A. & B. Strugatsky's works): dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 / Novosibirskij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet. Novosibirsk [In Russian].
13. Fludernik, M. (2009). *An introduction to narratology*. London; New York: Routledge.
14. Herman, D. (Ed.). (2007). *The Cambridge companion to narrative*. New York: Cambridge University Press.
15. Hühn P., Meister J. Ch., Pier J., Schmid W. (Eds.). *Handbook of narratology*. Berlin: De Gruyter Handbook. 2014. 954 p.
16. Heinen, S., & Sommer, R. (2009b). *Narratology in the age of cross-disciplinary narrative research*. Berlin: Walter de Gruyter.
17. Pawlicki, M. (2013). *Between illusionism and anti-illusionism: Self-reflexivity in the novels of J. M. Coetzee*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
18. Roget's Thesaurus of English Words and Phrases (2005). Harlow: Longman.
19. Zimmler, J. (2014). *J. M. Coetzee and the politics of style*. New York: Cambridge University Press.

SOURCES

1. Coetzee, J. M. (2013) *Dusklands*. London: Vintage.
2. Coetzee, J. M. (2011). *The Master of Petersburg*. New York: Penguin Books.

NARRATIVE MASK IN LUDIC STYLISTICS OF J. M. COETZEE'S FICTION

Izotova Natalya Pavlivna

PhD (Linguistics),

Associate Professor of Professor O.M. Morokhosky Department of English Philology,

Translation and Philosophy of Language

Kyiv National Linguistic University

73, Velyka Vasylkivska, Kyiv, Ukraine

This article aims at revealing lingual means of narrative mask representation in J. M. Coetzee's novels. The paper defines ludic stylistics as an artistic phenomenon that emerges in literary text due to unconventional combinations of various linguistic means. The latter, both individually or jointly, tend to create singular or multiple ludic effects. In J. M. Coetzee's "The Master of Petersburg" and "Duskland", ludic stylistics is manifested via narrative mask technique which proved to be an effective tool for the ludic creation of the narrator's / personage's image in the context of two types of narrative games – metafictional and psychonarrative. Metafictional games result in construing of psychologically charged literary forms, while psychological games aim at subverting the referential status of a fictional text, thus highlighting its constructedness.

The paper views narrative masks from a ludopsychological perspective which encompasses ludic, psychological, as well as metafictional properties of narrative masks in J. M. Coetzee's fiction. Ludopsychological facet of speech masks foregrounds both speech and action-based planes of narrative mask manifestations in fiction.

In J. M. Coetzee's works, the ludicity of narrative masks is the result of textual manifestation of professionally oriented role plays performed by the narrator / character. Such games are aimed at revealing the creative nature of writing as a profession. Psychologism of narrative masks is achieved due to the property of masking to elicit the narrator's / personage's emotions, actions, states, etc. via "disguising" their identity. Metafictionality of speech masks is explained by their ability to problematize the referential status of fictional narrative. In J. M. Coetzee's novels, narrative masks are manifested by various lexical, lexical and syntactic, figurative, plot-building and compositional devices which produce ludic effects of emphasized psychologism and accentuated metafictionalization. The latter results in subverting the referential status of a fictional text.

Key words: *ludic stylistics, psychonarrative game, metafictional game, narrative mask, ludic effects, ludopsychological perspective.*

ДУМКА У ДУМЦІ У СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОМУ МОДЕЛЮВАННІ ТЕКСТОПРОСТОРУ РОМАНІВ МАРГАРЕТ ДРЕББЛ

Кауза Ірина Богданівна

аспірантка кафедри прикладної лінгвістики

Національного університету «Львівська політехніка»

вул. Степана Бандери, 12, Львів, Україна

Образ автора, будучи провідною категорією в ієрархії категорій тексту, визначає відбір і ранжування мовних засобів і, отже, засобом формування цієї категорії є весь план вираження тексту. Картина світу, представлена в художньому тексті, виявляється пропущеною через призму індивідуальної свідомості автора. Автору відомо все, що знають його герої, що вони бачать, чують, про що думають. Автору відомо навіть те, чого вони не знають, що їм недоступно, і в цьому завжди певному і стійкому надлишку бачення і знання автора по відношенню до кожного героя і знаходяться всі моменти завершення цілого – як героїв, так і спільних подій їх життя, тобто цілого твору. Більше того, автор може вступати в різноманітні стосунки зі своїми героями, спілкуватись з ними. Але при цьому він повинен знаходитися на кордоні створюваного ним світу як його активний творець. Опрацювання поняття структурно-семантичного моделювання романів М. Дреббл вимагає особливої уваги до фігури продуцента тексту – авторки художнього твору, яка визначає не тільки сюжет і долі придуманих нею персонажів, але і форми подачі цієї інформації. При цьому, авторка по-різному «проявляється» в тексті своїх романів: вона може безпосередньо вступати в діалог з читачем або намагатися грати роль неупередженого спостерігача, може асоціювати себе з одним з персонажів більше, ніж з іншими.

Ключові слова: структурно-семантичне моделювання (ранжування) текстів, репрезентуючі компоненти, думка у думці (Дуд).

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Образ автора, поняття якого в лінгвопоетиці, текстолінгвістиці та стилістиці належить до складних, контроверсійних і водночас термінологічно перспективних [1, с. 15]. Термін образ автора – багатогранний і складається з низки взаємопов'язаних понять, центральним серед яких є автор-письменник, який створює власну концепцію твору, виробляє стратегію нарації. Існуючи в художньому світі опосередковано, через призму нараторів, сюжетно-композиційну побудову, він спрямовує свою енергію до читача цього твору, а читач, у свою чергу, виокремлює з тексту реконструйований образ авторської ідеї і через нього виходить на автора-письменника.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання способів передачі «чужих» думок та помислів активно вивчається у вітчизняній та іноземній лінгвістиці [Бахтін М., Carpien H., Lepore E., Moore R. E., Tannen D., Apresjan Ju. D., Говорухо Р. О., Кожевникова Н. А., Marnette S.].

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – виявити роль Дуд у структурно-семантичному моделюванні текстопростору Маргарет Дреббл.

Виклад основного матеріалу дослідження. Автор-письменник – це позатекстова наративна інстанція, яка дає змогу досягнути адекватності вислову, визначається з оповідною ситуацією, з типом наратора та похідним від нього типом нарації, домогтися потрібного перформансу,

добрати відповідні «стильові засоби» (мовлення автора, персонажа, способи передачі їхніх думок і внутрішнього світу загалом), зрештою, створити такий сюжетно-композиційний скелет, який би відображав авторську ідею, адресовану читачеві [3, с. 32-39]. У своїх романах М. Дреббл виробляє власну точку зору, якої й дотримується в системі викладу інформації в певних творах. Інколи, вона може говорити свідомо не від себе, а мати подвійну точку зору, тобто розкриваючи мислення персонажів з допомогою використання Дуд, авторка може дивитись з декількох різних позицій.

У постмодерністському тексті романів М. Дреббл діалогічність виходить на інший рівень, навіть персонажі в постмодерністському тексті є діалогічними, а риси «діалогічного персонажа» доведені до тієї межі, де зникає відмінність між героєм та автором. Образ героя в постмодернізмі створюється за логікою конструювання образу автора-творця. Образ автора в постмодерністському тексті навмисно урівнюється в правах з персонажем» [6, с. 216-217]. Чіткі межі між автором і персонажем, автором та оповідачем нівелюються, М. Дреббл ототожнює себе з різними персонажами або оповідачем, характеризує вираження чинника мовця, важливість сприйняття та усвідомлення внутрішнього світу героя в постмодерністському тексті. Для прикладу:

Carelessness might have been forgiven, but not intention. And yet, at the same time, Annuciata might forgive her mother, had she needed to, because the intention was, Clara thought, so innocent, so lack-

ing in harm. And yet, there again, she did not need to, because she would not have minded, however eccentrically christened; she could have worn such a name, as she could have worn Clara's green dress at that dance so many years ago. Clara often found herself wondering what her mother would think. (1)

У приладовому фрагменті тексту прикметникове підсилення *so* і його синтаксичний паралелізм (*so innocent, so lacking*) в комбінації з повторюваними модальними конструкціями та інверсією (*might have been forgiven, might forgive, had she needed to, could have worn*) надає оповіді експресивності, емоційно забарвленої реакції персонажа на висловлюване.

Репрезентуючий компонент думки у думці – це лінгвістичний комплекс, який складається з препозитивних, інтерпозитивних, постпозитивних та кількевих структур, в яких введено мисленнєво-мовленнєву діяльність персонажів за різними параметрами.

Будучи яскравою представницею англійського постмодернізму М. Дреббл вдається до використання різних типів вербалізації думки у думці у своїх романах, опираючись на тривалість, інтенсивність, зв'язність, психічний стану персонажа, теми його роздумів. Найчастіше вона використовує препозитивний лінгвістичний комплекс думки у думці. Наприклад:

She wondered what her mother would have made of Amelia, Magnus, Gabriel, Cleila and Annuciata, let alone Sebastian and Candida. She hardly knew what she thought of them herself, she could not tell whether they were names exotic to the point of absurdity, or whether they were strange to her alone.

And she thought, a little aggrieved: I do think Cleila might have told me, how could she assume that I knew her mother's maiden name? Or does everyone know such things but me? Of course they don't, and she should have known that if anyone didn't, it would be me. This is what she said to herself, but at the same time she was alarmed, faintly alarmed by the implication that everyone did know such things. She had a long way, still, to go. (2)

Аналіз виділеного приладового фрагмента роману з мисленнєвими РК ДуД обґрунтовує твердження Ю. Д. Асперсяна, що дієслова знання (*to know, to make smth out of smth, to assume*) перебувають у тісній колаборації з дієсловами мислення (*to think, to wonder*), що створює основу одного з найважливіших фрагментів лексичної системи мови – лексики, пов'язаної з вираженням внутрішнього світу персонажа [4, с. 221-224], його думок та переживань. ДуД, що вводиться безпосередніми предикатами мислення, передає думки персонажа і є свого роду експресивним доповненням номінації процесів, що відбуваються в суб'єкті переданого висловлювання. Що стосується модусу судження, то можемо спостерігати, що його експлікація, пов'язана не лише з ДуД, в якій він вводиться, але також і діалогізація, що виникає між дискурсом наратора і дискурсом персонажа.

У пасажі нарація, підсилена емотивно вкрапленням (*a little aggrieved*) абсорбує форми ДуД, оформлені в умовах контексту різними синтаксичними та граматичними структурами – риторичним питанням (*how could she assume that I knew her mother's maiden name? Or does everyone know such things but me?*), граматичним підсиленням певного твердження з допомогою використання дієслова *do* в значенні «таки» (*I do think, everyone did know*), які інтенсифікують комунікативну й емоційну значущість висловлення полісинтетичним зв'язком.

Яскравим взірцем використання інтерпозитивного лінгвістичного комплексу для вербалізації думки у думці можуть слугувати наступні приклади:

Her acquaintances in Northam, she thought, would have considered such affection unnatural, and probably perverted, if not wholly insincere, and there was something in herself that could not help but suspect it: and yet at the same time it seemed to absolve the whole area of human relationship, to rescue it, wholesale, from the scruffy ragbag of the tag ends of the family bitterness and domestic conflict.

'And she thinks you should go home?'

'She doesn't say so, but at times I think she expects me to although she knows I can't. We never talk about it: we never talk about anything though, so the fact that we don't talk about that doesn't mean much. But I think, all the same, that she wants me at home, though she doesn't like me, and she could never admit that she might need me...' (2)

У наведеному вище пасажі наратор є об'єктивним свідком подій, що виявляється у мовному оформленні оповіді. Мовомислення персонажа стає засобом зображення, який надає психонарації через вербалізацію ДуД форми оповіді. Сприймаючи внутрішні переживання персонажа з, власне, його точки зору, ми постійно простежуємо і інтонацію автора-наратора. Погляд об'єктивного спостерігача створює дистанцію між суб'єктом мовлення і дійсністю, яку він висвітлює. ДуД не сповільнює темпу нарації, а, навпаки, творить живий рух сюжету, що сприяє кращій перцепції прочитаного читачем, а також залучає його до внутрішнього світу персонажів, водночас демонструючи ставлення автора до ситуації.

Випадки використання кільцевого репрезентуючого компонента думки у думці у романах М. Дреббл є досить okazional'nimi, але здатні розкривати поліфонію переживань та домислів персонажів, їхні імпліцитні бажання та прагнення в повній мірі. До прикладу:

'If I were on my deathbed, it would be all the same to you lot. What do you care? I work my fingers to the bone, and what do you care? If I were on my deathbed, you wouldn't care. If I dropped dead, you'd walk over my dead body.'

And Clara, telling herself that she had heard these phrases, word for word, a hundred times before, and that hardly a mother in the world had not been driven

to them, could nevertheless restrain a kind of thick shivering, for she knew, then, that her mother knew, and was thus obliquely imparting her terror and her information. For she too was not after all lacking in circumspection: she too could multiply implications. And knowledge lay between them, dourly, without comfort, inarticulate. (1)

Синтаксичний паралелізм (*If I were on my deathbed, ... If I were on my deathbed... If I dropped dead...*), який отримує додаткове експресивне та комунікативне підсилення через уживання умовних речень, сповна відображає внутрішній стан персонажа та властивості його думок щодо іншого персонажа (*If I were on my deathbed, it would be all the same to you lot*). Ще більшої інтимності висловлюванню надають риторичні запитання все ж спрямовані на реципієнта (*If I were on my deathbed, it would be all the same to you lot. What do you care?*). Пролонгуючи складність та напругу комунікативної ситуації автор-наратор змушує потенційного читача співпереживати персонажеві та робити висновки про того на кого Дуд оригінального персонажа була направлена (іншого персонажа). Така стратегія М.Дреббл провокує цілісне занурення у внутрішній світ персонажів, співпереживання їхньому горю та заглиблення у поза ситуативний контекст оповіді (історію, традиції та якості життя епохи, що описується).

Постпозитивні репрезентуючі компоненти в процесі вербалізації думки у думці у постмодерністській прозі зустрічаються доволі рідко, адже така дистантність і інвертований порядок слів у комплексі репрезентуючих компонентів не дає можливості автору сповна уніфікуватись з імпліцитними інтенціями персонажа. Наприклад:

The other girls, knowing quite well that she had done it for the benefit of one Geoffrey A. Machin, were shocked and admiring, and she herself realized that, but the convention restrained them from expressing either shock or admiration. On another famous occasion, Clara, stark naked, drying herself in her cubicle, caught sight of her own image in the wet tiled floor: 'Good God,' she cried out, 'just look at me, how weird I look from underneath,' and all the girls had cried out, 'Ssh, ssh, Clara, somebody might be listening.'

'Whoever could be listening?' thought Clara, knowing that Geoffrey A. Machin and Peter Hawtrey had cut Geography in order to do just that, and the other girls clucked and murmured and veiled themselves, thinking such deliberate flouting of conspiracy of shame to be in doubtful taste, and Clara realized that. (1)

Проаналізовані приклади дозволяють також зробити висновок про те, що НІМ може виникати і після вираженого симбіозу з *that*, так і після безсимбіозної кореляції РК і вербалізованої ДУД. Останній варіант більш поширений, а саме відсутність гіпотаксису, який в англійській мові зустрічається набагато частіше, ніж в україн-

ській, з нашої точки зору, є своєрідним сигналом включення «чужої» думки (Дуд) в наратив.

Феномен думки у думці надзвичайно різноманітний в плані репрезентуючого компонента. Оскільки за допомогою думки у думці відтворюються переважно уявні висловлювання, то і в якості що вводить компонента використовуються дієслова мисленнєвої діяльності *counsel, meditate, speculate, think, wonder, understand, expect, brood, muse, recognize, perceive, ponder, reflect*. Наприклад:

The thought of walking out on him, as he had walked out on her, occurred to her as though it were the greatest inspiration of her life; indeed, she greeted it with such satisfaction that she was obliged to recognize that she must still be drunk, for it was not the kind of inspiration that came to her often in sobriety. Once it had occurred to her it seemed irresistible. The thought of his missing plane did not dismay her. She wanted to shake his faith as he had shaken hers, or this was what she thought that she wanted, as she searched, quietly and anxiously, through his briefcase to find the plane tickets. (2)

Цей прикладовий фрагмент роману насичений характерологізацією персонажа, адже увесь пасаж побудований на індивідуалізації, створеній на цілих синтаксичних структурах і характерологічній лексиці мовомислення персонажа, а автор-наратор імпліфікує свою присутність у Дуд персонажа.

Додаткове підсилення попереднього висловлення з залученням експресивно забарвлених вкраплень (*indeed, she greeted it with such satisfaction*) дублює перцепцію висловлювання, інтенсифікуючи її. Триступеневе розкриття Дуд (*She wanted to shake his faith as he had shaken hers, or this was what she thought that she wanted*) розкриває читачеві усі труднощі валідного сприйняття істинної дійсності персонажа, адже він сам не здатний релевантно сприйняти контекстуальну ситуацію, що склалась. З допомогою цих прийомів М. Дреббл передає не лише зміст, а й динаміку розвитку думки, хід і послідовність їх комбінації. Як зазначив М.М. Бахтін «сама ця форма дає змогу зберегти експресивну структуру внутрішнього мовлення героїв і відому, властиву Внутрішньому мовленню недомовленість і гнучкість» [1, с.133].

У функції мисленнєвих дієслів часто зустрічаються дієслова чуттєвого сприйняття *see, feel* в значенні «розуміти». Висловлювання (як озвучені, так і не озвучені) вводяться мовними дієсловами *say, ask, repeat, admit* etc. Наприклад:

The conversation turned, finally after detours, to Gabriel's career. He seemed dissatisfied, and his parents, despite all their efforts to the contrary, seemed merely to reinforce his dissatisfactions. 'It's no use,' he said, 'I know quite well the way you feel it, you think it's just an easy task, don't you? Go on, admit it, you do, don't you?'

But Danhams seemed gaily unaware of the dreadful risk that they were running, and Clara,

looking with Cleila at the strange pages of strange photographs, could see that they had little to lose. (1)

Представлений вище приладовий пасаж демонструє зв'язок перцептивного модусу з епістемічним, де перцептивні предикати *to see, to feel, to seem*, що обрамляють НПМ, стоять в одному ряду з мисленнєвим дієсловом *to think*. «Наочне уявлення про дійсність певним чином осмислюється тими, хто її вербалізує. Звідси – природний характер чергування дієслів групи бачити з дієсловами розумової діяльності» [7, с. 30].

Важливою особливістю думки у думці є комунікативна завершеність її висловлювань, що стає результатом інтенційного упуцнення у висловлюванні деяких структурних елементів (репрезентуючих компонентів), які мають домислюватись за контекстом – повному або частковому (еліпс). При еліпсі дієслова думки або мовомислення функцію формального введення виконує дієслово фізичної діяльності, пов'язане або абсолютно не пов'язане з мовленнєвим актом персонажа. Наприклад:

Then, remembering her total lack of money, she took a ten-franc note as well. And then, on the point of leaving him, she stood on looked down on him and she thought: I am not leaving him because I don't want him, but because I do, and because it will prove that I do, because he will know that I want him so much that for his sake I have made myself able to leave this room, for him I have left him, and what I want, I prepare myself most endlessly to leave. For to renounce is to value. And then, leaving no word, she left. It did not much look as though he would wake in time.(1)

Отже, незважаючи на можливе деліберативне упуцнення РК мовомислення, що вводять «чужу» точку зору або бачення, читач може визначити суб'єкт висловлювання завдяки іменнику мислен-

невої семантики, дієслів мово мислення в запечувальній формі, дієслів внутрішнього стану (жестам, що здатні передати внутрішній стан персонажа), перцептивних, акціоанальних або волітивних дієслів. Відновлення РК, безпосередньо вказують на передане мово мислення персонажа, можливо через наявність ментальних конотацій в перерахованих типах предикатів. Відсутність експліцитних РК створює перед НПМ паузу, невидиму межу, яка вказує читачеві на введення, вербалізацію внутрішнього голосу персонажа, підсилює експресивність висловлювання персонажа, укладеного в модусну рамку дискурсу наратора, надає тексту динамічність, виразність і підвищує силу художнього впливу на читача.

Кожевникова Н. А. вважає образ автора і образ адресата основними текстоутворювальними категоріями, що цілком логічно, адже образ автора визначає основні елементи структури тексту: тему, ідею, композицію, відбір і організацію мовних засобів і т.д. Саме авторський задум, авторська інтенція є організуючим початком у тексті, що визначає все інше. Дослідниця вважає не випадковим вибір різних видів оповідачів, адже вони служать однієї з форм відображення образу автора. Крім того, в тексті відбивається лексика автора, його знання про світ, система оцінок. [3, с. 25].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Саме вивчення способів вербалізації думки у думці у структурно-семантичному ранжуванні текстів романів письменниці дає можливість розширити можливості безпосереднього розуміння імплікованих авторкою повідомлень, дозволяє проникнути в глибину завуальованого змісту тексту та усвідомити істинні інтенції М. Дреббл.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтін М. Висловлювання як одиниця мовленнєвого спілкування. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. [за ред. М.Зубрицької]. Львів, Літопис, 2001. С. 406–415.
2. Говорухо Р. О. Експліцитність модуса пропозиціональної установки в італійському мові. Вопросы филологии. 2006. № 2, М., С. 24–2.
3. Кожевникова, Н. А. „Чужая речь” в изображении Ф. М. Достоевского. Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2002. № 1. С. 120–130.
4. Apresjan Ju. D. Principles and methods of contemporary structural linguistics. The Hague, Mouton, 1973. 349 p.
5. Cappelen, H. & Lepore, E. Semantic Theory and Indirect Speech. ProtoSociology. №10, 1997. P. 4–18.
6. Marnette, S. Speech and Thought Presentation in French. Concepts and strategies. Amsterdam, 2005. 397 p.
7. Moore R. E. Performance Form and the Voices of Characters in Five Versions of the Wasco Coyote Cycle, Reflexive Language: Reported Speech and Metapragmatics / Ed. By J. A. Lucy. Cambridge: CUP, 1993. # 3. P. 56–73
8. Tannen D. Talking voices. Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse. Cambridge, 2007. 245 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Margaret Drabble. Jerusalem The Golden (electronic source).
2. Margaret Drabble. The Pure Gold Baby (electronic source).

REFERENCES

1. Bakhtin, M. (2001). Vyslovliuvannia yak odyntysia spilkuvannia [Speech as a unit of speech communication]. Lviv: Chronicle, P. 406–415 [in Ukrainian].
2. Govorukho, R. O. (2006). Eksplitsytnost modusa propozytysonalnoi ustanovku [The Explicacy of the Modus of Propositional Installation in Italian]. Issues of Philology № 2, M., p. 24-32 [in Russian].
3. Kozhevnikova, N. A (2002). Chuzhaya rech v uzobrazhenue Dostoyevskoho ["Alien speech" in the image of F. M. Dostoevsky]. MSU Bulletin. Avg. 19. Linguistics and Intercultural Communication. No. 1. P. 120–130 [in Russian].
4. Apresjan, Ju. D. (1973). Principles and methods of contemporary structural linguistics. The Hague : Mouton, 349 p.
5. Cappelen, H. & Lepore, E. (1997). Semantic Theory and Indirect Speech. ProtoSociology. № 10. P. 4–18.
6. Marnette, S. (2005). Speech and Thought Presentation in French. Concepts and strategies. Amsterdam, 397 p.
7. Moore, R. E. (1993). Performance Form and the Voices of Characters in Five Versions of the Wasco Coyote Cycle // Reflexive Language: Reported Speech and Metapragmatics / Ed. By J. A. Lucy. – Cambridge: CUP, # 3. P. 56–73.
8. Tannen, D. (2007). Talking voices. Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse. Cambridge, 245 p.

SOURCES

1. Margaret Drabble. Jerusalem The Golden (electronic source).
2. Margaret Drabble. The Pure Gold Baby (electronic source).

THOUGHT IN THOUGHT IN THE STRUCTURAL-SEMANTIC MODELING OF TEXT SPACE OF MARGARET DRABBLE'S NOVELS

Kauza Iryna Bogdanivna

*post-graduate student of the Department of Applied Linguistics
Lviv Polytechnic National University
Stepan Bandera st, 12, Lviv, Ukraine*

The image of the author, being the leading category in the hierarchy of categories of text, determines the selection and ranking of linguistic means and, therefore, the means of forming this category is the whole plan of expression of the text. The picture of the world presented in the text of art appears to be streamed through the prism of the individual consciousness of the author. The author knows everything that his characters know, what they see, hear what they think. The author knows even what they do not know that they are not conscious about. Moreover, the author can be engaged in a variety of relationships with his characters, communicate with them. But he or she must be on the border of the world he/she created as his active creation. Developing the concept of structural and semantic modeling of novels by M. Drabble requires special attention to the figure of the producer of the text – the author of the work of art, which determines not only the plot and the fate of the characters invented by her, but also the form of submission of this information. In doing so, the author manifests herself differently in the text of her novels: she can be directly engaged in dialogue with the reader or attempt to play the role of an impartial observer, may associate herself with one of the characters more than with others.

Key words: structural-semantic modeling (ranking) of texts, representing components, thought in thought.

УДК 811.111'42: 793.3

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-16>

КОНЦЕПТ *LOVE* В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ ТАНЦЮВАЛЬНО-СПОРТИВНОМУ ДИСКУРСІ

Козлова Тетяна Олегівна

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри англійської філології
Запорізького національного університету
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна

Сєдакова Маргарита Валеріївна

аспірант кафедри англійської філології
Запорізького національного університету
вул. Жуковського 66, Запоріжжя, Україна

Статтю присвячено дослідженню актуальних проблем когнітивної та комунікативної лінгвістики, які пов'язані з особливостями змістового наповнення та актуалізації концептів залежно від комунікативного середовища. Вихідним положенням дослідження слугувало те, що мова являє собою код культури, за допомогою якого усвідомлювані фрагменти досвіду зберігаються в пам'яті та набувають ключового статусу, або залишаються нейтральними для конкретних сфер комунікації. Базисні концепти транслюються в різні сфери буття та освоєння довкілля, а в мистецькій галузі найповніше втілено особливості національної свідомості, результати колективного та індивідуального досвіду взаємодії зовнішнього та внутрішнього світу людини. Психічні та емоційні стани індивіда, зокрема почуття любові, наповнюються змістом та семіотизуються залежно від акцентуації на тих чи тих смислових відтинках.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей актуалізації концепту *LOVE* в сучасному англійськомовному танцювально-спортивному дискурсі. Результати можна узагальнити так: ємність змістового наповнення концепту *LOVE* ефективно реалізовано в такому виді інституційної комунікації як танцювально-спортивний дискурс; різні смислові відтинки виражено комплексом вербальних та невербальних (кінетичних – рухи й положення тіла, тактильних – дотики, візуальних – рухи й кольори костюмів, слухових – музичний супровід) засобів; різні види бальних танців – історії кохання, а їх виконання – втілення смислової палітри концепту (румба – 'ніжність' та 'романтичні стосунки', танго – 'пристрасть' і 'страждання'); репрезентація концепту здійснюється через перцептивні (*dance = a delicious dish* тощо) та когнітивні (*dance = animate, object of love* тощо) образи. Проекція 'людина > танець' втілює поєднання тих цілей, яких людина прагне досягти впродовж життя (гармонії тіла й душі, взаємності в коханні тощо).

Результати дослідження підтвердили гіпотезу про ключовий статус концепту *LOVE* для спортивно-танцювального дискурсу, а також те, що мультимодальність комунікації забезпечує голографічну актуалізацію змістового наповнення одиниць інформації, сприяє їх адекватному декодуванню та упорядкуванню інформаційного простору комунікації.

Ключові слова: інституційний дискурс, танцювально-спортивний (бальний) дискурс, мультимодальність, емоційний концепт (*LOVE*).

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У мовознавстві зростає актуальність дослідження універсальних, спільних та специфічних складників культури, механізмів їхньої інтеграції в концептуальну та мовну картини світу. Одним із провідних положень сучасної лінгвістики є те, що мова не лише засіб комунікації, а один із кодів культури, за допомогою яких усвідомлювані фрагменти досвіду зберігаються в пам'яті людини [2, 7]. Окрім з цих фрагментів набувають ключового статусу для конкретних сфер комунікації: БОГ –

релігія, ВЛАДА – політика, ЗДОРОВ'Я – медицина тощо. Слушною є думка В. Карасика [3, 137] стосовно того, що концепти транслюються в різні сфери буття людини, переважно понятійного (наука), діяльнісного (буденне життя) та образного (мистецтво) освоєння світу. Сфера мистецтва в цьому векторі не випадкова, оскільки саме в ній найповніше віддзеркалено особливості національної свідомості, культурно зумовлені уявлення носіїв мови про світ [1, 4].

У різних сферах спілкування фрагменти когнітивно-прагматичного досвіду набувають спе-

цифічного втілення, відтворюються способами та засобами, ретельно відібраними та апробованими впродовж комунікативної практики мовців. Психічний та емоційний стан людини, зокрема почуття любові – глибокої сердечної прихильності, семіотизується залежно від акцентуації на тих чи тих смислових відтінках. Отже, комплексність і мультимодальність актуалізації окремих фрагментів внутрішнього світу людини в різних сферах комунікації постає важливим завданням сучасних лінгвістичних розвідок.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Грунтовні дослідження мовознавців (Ю. Апресян, Р. Джекендофф, В. Маслово, З. Попова, Й. Стернін, В. Телія та інші) продемонстрували важливість мови як інструменту репрезентації зовнішнього та внутрішнього світу мовців, а також переконливо довели, що концепт, як ментальна одиниця когнітивно-семантичного простору, окрім предметно-образної співвіднесеності включає інформацію, пов'язану з експресивною та ілюкативною функціями [4, 49]. Почуття любові слід віднести до базових психо-емоційних станів. Відтак, його концептуалізація та семіотизація виявляються своєрідно в різних культурах і сферах комунікації.

Мета цього дослідження полягає у визначенні особливостей актуалізації концепту LOVE в сучасному англійськомовному танцювально-спортивному дискурсі.

Об'єкт дослідження: танцювально-спортивний дискурс як вид інституційного спілкування, а **предмет** – засоби актуалізації концепту LOVE.

Виклад основного матеріалу. Полісемантичність імені концепту *love* зумовлена багатогранністю цього феномена: *love* “affection, appreciation, devotion, emotion, passion, enjoyment”. В англійській мові великий обсяг лексичного значення одиниці *love* зумовлений його насиченістю семами, які конкретизують змістове наповнення – ‘почуття’, ‘відчуття’, ‘прихильність’, ‘сексуальність’, ‘романтичність’, ‘стосунки між близькими людьми’: ‘love’ < “a strong feeling of liking another adult very much and being romantically and sexually attracted to them, or to have strong feelings of liking a friend or a person in your family”.

Танцювально-спортивний дискурс є особливим видом спілкування, у якому максимально залучено невербальні засоби передачі внутрішнього світу комунікантів. Танцівники експлікують важливу інформацію за допомогою рухів тіла й музики, при цьому вони суттєво впливають на глядачів: “Ballroom audience wants to see the **flirtation** between partners in their cha cha cha and the **romance** between them in their rumba, and their **passion** in tango” (16, 37). Це означає, що безпосередні учасники танцювально-спортивного дискурсу – як професіонали, так і аматори – наділені певними компетенціями стосовно особливостей мистецтва бального танцю й оцінюють те, наскільки виконавцям вдалося розповісти кон-

кретну історію, виявити людські почуття невербальними засобами.

Наведений та інші приклади демонструють, що різні види бальних танців об'єднує тема кохання (“*Love is a lot like dancing*” (26, 102); “*Rumba made me fall in love*” (15, 127)), а танцювальний майданчик перетворюється на місце для романтичних зустрічей (“*The dance floor re-established itself as the romantic meeting point*” (11, 204)).

У танцювально-спортивному дискурсі концепт LOVE перш за все співвідноситься з танцем румба (“*rumba has been called the dance of love because of its sultry and romantic styling*” (27, 161); “*it is certainly the dance of love*” (3, 25)). Головну тему танцю – романтичні стосунки між чоловіком та жінкою візуалізовано повторюваними рухами тіла, наближенням партнерів одне до одного, міцними обіймами: “*Rumba is famous for its ... powerful steps, passionate holds, and expressive, storytelling gestures*” (24, 3); “*...and passionate embrace this time in the rumba*” (1, 23).

Сучасний музичний супровід танцю румба відрізняється від традиційного збільшенням варіацій, що спонукає неприховане прагнення подібатися своєю поведінкою, убранням тощо та стимулює неабияке задоволення від виконання та споглядання: “*Rumba music varies; matching their complimentary Footwork accordingly for more dancing pleasure*” (17, 227). “*There are several rhythms of Rumba ... Guaguango (medium-fast, often flirtatious)*” (19, 205).

Костюми в танці румба втілюють почуття ніжності й теплоти, упередметнюють інтимність цього танцю, що виражається в передаванні танцівниками глядачеві історії про взаємовідносини чоловіка й жінки. “*Lady is wearing minimal sexy silken outfits often with slits...*” (17, 227).

Танець танго втілює інший відтінок любові (love = passion ‘a very strong feeling of love, anger, enthusiasm’), оскільки символізує пристрасть, трагічні стосунки, палкі почуття (“*tango is a dance of passion*” (14, 21); “*their dance of passion – the tango*” (4, 51); “*this is a dance of passion and tragic love*” (20, 169); “*the pathos of tragic love is also part of tango’s staple rhetoric...*” (10, 110), що відтворено мовою тіла, зокрема тісними обіймами, магнетичною роботою ніг партнерки, енергійними та потужними кроками: “*Nowadays in tango...in case of a more close embrace, a contact that without being too sticky must be continuous*” (25, 63); “*One of the elements that is magnet for our eyes is woman’s legs*” (25, 63); “*to perform powerful and energetic movements...using endless lines that seem to go far beyond*” (25, 65). Музика танго максимально відповідає рухам тіла (“*Tango music has variety of rhythms and melodies that have depth, complexity and a wide range of emotions*” (18, 6)), а їхня гармонія символізує єдність тіла й душі (“*One organism moving in synchrony to the music in tango...You become a monster with four legs*” (9, 65). Зовнішній аспект точно віддзерка-

лює внутрішній стан людини, сповненої палкої любові: "while interpreting the music which is the soul of the dance" (25, 63).

Справжнє відчуття пристрасті створюється правильно підібраними кольорами костюмів для виконання танцю, де неабияку роль відіграє червоний колір сукні партнерки ("the women's red dress...in the classic tango" (8, 21), адже на думку психологів, саме цей колір симулює фізичну активність та сексуальність: "The variations in tango are also dramatic, using staccato foot movements" (27, 71); "Both the red colour and the heart represent passion..." (5, 181)). Червоний колір вбрання танцівників символізує життєві сили та любов.

Спортивно-танцювальний дискурс оперує яскравими метафорами, реалізуючи образний простір концепту. Наприклад, апеляція до смакової модальності результує в гастрономічну метафору DANCE = A DELICIOUS DISH, де прикметниками позначено гострі й незвичайні смаки (exotic, spicy, тощо – "The tango had become a lot more exotic and spicy" (12, 31). "They had felt that the classical ingredients of tango, different aspects of passion, rage, friendship and betrayal..." (21, 36)); та приємні смаки (tasty, tasteful – "eight tasty rumba melodies" (23,132); "tasteful progressive rumba" (22,51)).

Сфера танцювально-спортивного дискурсу орієнтована на партнерські відносини між тан-

цівниками, між хореографами та виконавцями, виконавцями та глядачами. Кожен з учасників комунікації виявляється одночасно адресатом і адресантом спілкування. Зазначене вербалізується за допомогою дієслів зі значеннями «поділяти, віддавати частину свого» тощо: "I just want to share that love of dance for everybody" (7). Професійні танцівники, коли висловлюють власні враження від кропіткої роботи в цьому виді мистецтва ("I love to dance" (2, 12)), вдаються до онтологічної метафори уособлення танцю. Прямітно, що така метафора задіяна в 98 % проаналізованих контекстів: "then, of course, we fallen in love with the dancing"(6); "I love dancing" (13, 113); "dancing is something that stays in your heart" (6); "don't stop to fall in love ...with what you do because it's the great drive force..." (6).

Отже, для спортивно-танцювального дискурсу концепт LOVE виявився визначальним. Можна констатувати, що мультимодальна танцювально-спортивна комунікація створює таке середовище, у якому концепт LOVE наповнюється різними смислами (романтичні стосунки, сексуальна привабливість, пристрасть, щастя, страждання, теплі почуття до близької людини), а його змістова насиченість голографічно актуалізована вербальними та невербальними (кінетичними, тактильними, візуальними, слуховими) засобами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмоленко С.С., Харитоновна Т.А., Ткаченко О.Б. та ін. Мова в культурі народу. *Мовознавство*. 1998. № 4-5. С. 3–17.
2. Карасик В.И. Лингвокультурная концептология. Волгоград: Парадигма, 2009. 115 с.
3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. М.: Гнозис, 2002. 389 с.
4. Приходько А.Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск: Издатель Белая Е.А, 2013. 308 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Barclay Jr. G. Murder on the Brazos. Lincoln: iUniverse, 2000. 428 p.
2. Barnhold L. Through to You. New York: Simon and Schuster, 2014. 288 p.
3. Bazari M. Bridge Wood Musicals. UK: LULU PUBLISHING, 2010. 62 p.
4. Bond J.V. Tango: My Childhood. Backwards and in High Heels. New York : Feminist Press at CUNY, 2011. 182 p.
5. Ching N. Fundamentals of Acupuncture. London and Philadelphia: Singing Dragon, 2016.750 p.
6. Cocchi R. & Zagoruychenko Yu. Ballroom BackStage. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6Y7R0KfeYQE> (Last accessed: 20.11.2019).
7. Cocchi R. & Zagoruychenko Yu. Interview. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Wds-x_BjBXY (Last accessed: 01.12.2019).
8. Cook B. The World of Beryl Cook. Newcastle: BALTIC, 2007. 159 p.
9. Davis K. Dancing Tango: Passionate Encounters in a Globalizing World. New York: NYU Press, 2015. 225 p.
10. Fischer L. Body Double: The Author Incarnate in the Cinema. New Brunswick : Rutgers University Press, 2013. 228 p.
11. Furst Ju. Stalin's Last Generation. Oxford: Oxford University Press, 2010. 408 p.
12. Horwood C. R. Craig Revel Horwood's Ballroom Dancing: A guide to mastering the basic steps for absolute beginners. London: Hachette UK, 2010. 160 p.
13. Kunz J. Transformational Reminiscence: Life Story Work. New York : Springer Publishing Company, 2007. 246 p.
14. Logan D. The Dance Dragon. Sarasota: First Edition Design Pub., 2017. 182 p.
15. Louis A. Perez Jr. Cuba Trilogy, Omnibus E-book. North Carolina: UNC Press Books, 2012. 1152 p.
16. Marion S. Johnathan. Ballroom: Culture and Costume in Competitive Dance. New York: Berg., 2008. 224 p.
17. Nelson T.L. Rumba Dance Encyclopedi. Bloomington: AuthorHouse, 2009. 332 p.
18. Rasche T. Argentine Tango – Class Companion: the Guide for Students of Argentine Tango. UK: Lulu.com, 2007. 72 p.
19. Sfetcu N. The Music Sound. Toronto: Rakuten Kobo, 2014. 375 p.
20. Tanielian Ju. The Perez Legacy: Redemption. USA: Xlibris Corporation, 2014. 274 p.

21. Taylor M. Ju. Paper Tangos. Durham: Duke University Press, 1998. 124 p.
22. The Beat. *Bongo Production*. Ontario. Volume 26, 2007. 125 p.
23. The Billboard. *The World's Foremost Amusement Weekly*. New York. Vol. 59 No. 22, 1947. 154 p.
24. Thomas Isabel. Latin Dance. Minneapolis : Lerner Publications, 2011. 32 p.
25. Veliz R. Secrets of embrace. Making you aware of how Tango must be learned. Ciudad Autonoma de Buenos Aires: Editorial Dunken, 2014. 192 p.
26. Weinstein R. Become a Man of Confi-Dance. USA: Xlibris Corporation, 2012. 204 p.
27. Wright J.P. Social Dance: Steps to Success. USA: Human Kinetics, 2003. 228p.

REFERENCES

1. Yermolenko, S.S., Kharitonova, T.A., Tkachenko, O.B. (1998). Mova v kulturi narodu. [The Language in the culture of people]. *Movoznavstvo*, № 4-5, 3-17. [in Ukrainian].
2. Karasik, V.I. (2009). Lingvokulturnaya kontseptologiya. [Linguocultural conceptology]. Volgograd: Paradigma. [in Russian].
3. Karasik, V.I. (2002). Yazykovoy krug: lichnost, kontsepty, diskurs. [Language circle: personality, concepts, discourse]. M. : Gnosis. [in Russian].
4. Prikhodko, A.N. (2013). Kontsepty i kontseptosistemy. [Concepts and concept systems]. Dnepropetrovsk: Publisher Belaya E.A. [in Russian].

SOURCES

1. Barclay, Jr. G. (2000). Murder on the Brazos. Lincoln: iUniverse. [in English].
2. Barnhold, L. (2014). Through to You. New York: Simon and Schuster. [in English].
3. Bazari, M. (2010). Bridge Wood Musicals. UK: LULU PUBLISHING. [in English].
4. Bond, J.V (2011). Tango: My Childhood. Backwards and in High Heels. New York: Feminist Press at CUNY. [in English].
5. Ching, N. (2016). The Fundamentals of Acupuncture. London and Philadelphia: Singing Dragon. [in English].
6. Cocchi R. & Zagoruychenko Yu. (2019). *Ballroom BackStage*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=6Y7R0KfeYQE>. [in English].
7. Cocchi R. & Zagoruychenko Yu. (2014). *Interview*. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=Wds-x_BjBXY [in English].
8. Cook, B. (2007). The World of Beryl Cook. Newcastle: BALTIC [in English].
9. Davis, K. (2015). Dancing Tango: Passionate Encounters in a Globalizing World. New York: NYU Press. [in English].
10. Fischer, L. (2013). Body Double: The Author Incarnate in the Cinema. New Brunswick: Rutgers University Press. [in English].
11. Furst, Ju. (2010). Stalin's Last Generation. Oxford: Oxford University Press [in English].
12. Horwood, C. R. (2010). Craig Revel Horwood's Ballroom Dancing: A guide to mastering the basic steps for absolute beginners. London: Hachette UK. [in English].
13. Kunz, J. (2007). Transformational Reminiscence: Life Story Work. New York: Springer Publishing Company. [in English].
14. Logan, D. (2017). The Dance Dragon. Sarasota: First Edition Design Pub. [in English].
15. Louis, A. Perez Jr. (2012). Cuba Trilogy, Omnibus E-book. North Carolina: UNC Press Books. [in English].
16. Marion, S. J. (2008). Ballroom: Culture and Costume in Competitive Dance. New York: Berg. [in English].
17. Nelson, T.L. (2009). Rumba Dance Encyclopedi. Bloomington: AuthorHouse [in English].
18. Rasche, T. (2007). Argentine Tango – Class Companion: the Guide for Students of Argentine Tango. UK: Lulu. com. [in English].
19. Sfetcu, N. (2014). The Music Sound. Toronto: Rakuten Kobo. [in English].
20. Tanielian, Ju. (2014). The Perez Legacy: Redemption. USA: Xlibris Corporation. [in English].
21. Taylor, M. Ju. (1998). Paper Tangos. Durham: Duke University Press. [in English].
22. The Beat. (2007). Bongo Production. Vol. 26. [in English].
23. The Billboard. (1947). The World's Foremost Amusement Weekly. Vol. 59 [in English].
24. Thomas, I. (2011). Latin Dance. Minneapolis : Lerner Publications. [in English].
25. Veliz, R. (2014). Secrets of embrace. Making you aware of how Tango must be learned. Ciudad Autonoma de Buenos Aires: Editorial Dunken. [in English].
26. Weinstein, R. (2012). Become a Man of Confi-Dance. USA: Xlibris Corporation. [in English].
27. Wright, J.P. (2003). Social Dance: Steps to Success. USA: Human Kinetics. [in English].

THE CONCEPT *LOVE* IN THE ENGLISH-SPEAKING DANCESPORT DISCOURSE

Kozlova Tetyana Olehivna

*Doctor of Philological Sciences, Associate Professor
Professor of the English Philology Department,
Zaporizhzhia National University
66, Zukovsky St., Zaporizhzhia, Ukraine*

Siedakova Marharyta Valeriivna

*Post-graduate student of the English Philology Department,
Zaporizhzhia National University
66, Zukovsky St., Zaporizhzhia, Ukraine*

The article deals with the issues of cognitive and communicative linguistics. It discusses the representation of concepts in multimodal communication. The starting point of the study is the fact that language provides cultural encoding whereby the information, transferred from the environment through cognising, is stored in memory and organised into concepts that appear pivotal or neutral for the particular sphere and/or setting of communication. The pivotal concepts correlate with various spheres of life and cognitive domains, including arts that engages in cultural consciousness, individual and collective experience with the exterior and interior worlds of interlocutors. Psychic and emotional states of individuals, such as love, are filled with meaning and semiotised according to the most salient sense(s).

*The purpose of the article is to investigate the means of multimodal representation of the emotional concept *LOVE* in modern English-speaking dancesport (ballroom dance) discourse. The results of the study can be summarised as follows: the concept *LOVE* content is actualised in such institutional type of communication as dancesport discourse; a wide range of senses are expressed by verbal and non-verbal means (kinetic – involving and producing movements or postures, tactile – related to the sense of touch, visual – involving movements and colours of dance costumes, audio – dance music); various types of ballroom dance can be regarded as romance narratives and their performance embodies clusters of senses retrieved from the concept (rumba – ‘tenderness’ and ‘romantic relations’, tango – ‘passion’ and ‘suffering’); representations are created with the help of perceptual (dance = a delicious dish, etc.) and cognitive (dance = animate, object of love, etc.) images. The projection ‘human > dance’ results in the complementarity of the main ambitions to be achieved by an individual in life – harmony between body and soul, mutual love, etc.*

*The results of the study confirmed the hypothesis about the pivotal status of the concept *LOVE* for dancesport discourse, and that the holographic concept representation is efficiently streamlined through multimodal communication.*

Ключові слова: *institutional discourse, dancesport (ballroom dance) discourse, multimodality, emotional concept (LOVE).*

РОЛЬ БРИТАНСЬКОГО ДІАЛЕКТНОГО СУБСТРАТУ У ФОРМУВАННІ НОВОЗЕЛАНДСЬКОГО ВАРІАНТУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Козлова Тетяна Олегівна

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри англійської філології
Запорізького національного університету
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна

Статтю присвячено аналізу особливостей географічної дисперсії англійської мови, яка зумовила формування її нових форм – південних національних варіантів, зокрема новозеландського. Встановлено, що численні діалектні підсистеми Великої Британії було транспортовано до південної півкулі, де вони взаємодіяли в середовищі без географічних чи соціальних кордонів. Такий тип діалектної взаємодії відмінний від поширеної у світі ситуації діалектного континууму, оскільки розмитість ізоглос визначалася рівномірним розподілом та концентрацією діалектного матеріалу на території Нової Зеландії. Гомогенізація різних регіо- та соціолектів метрополії сприяла еволюції англійської мови в напрямку збереження та збагачення койнезованої форми. Контактували такі лінгвокультурні системи, для яких девіації від літературного стандарту англійської мови Великої Британії XIX ст. слугували нормативними престижними моделями. Регулярне природне контактування діалектів у різних ситуаціях і сферах спілкування стимулювало формування базової форми комунікації з її подальшим генезисом у літературний стандарт новозеландського національного варіанту англійської мови, у структурі якого транспортовані субстандартні британіцизми утворювали субстратний пласт. На рівні лексики субстратні елементи виявилися резистентними до змін. Більшість із них зберегли споконвічну форму, решта – зазнала трансформацій у результаті афіксації, транспозиції, словоскладання, реверсії та інших словотворчих процесів. У складі сучасного новозеландського варіанту англійської мови британський діалектний субстрат вирізняється динамізмом, про що свідчать активність його узусу, участь у процесах словотворення та експресивізації словникового складу. Дослідження особливостей історичних та соціокультурних змін, їх кореляцій з еволюційними процесами в мові дозволило спростувати теорії моногенезу новозеландського варіанту англійської мови, пов'язані з його походженням від австралійського варіанту чи одного з діалектів Англії. Найбільш вірогідним здається походження новозеландського варіанту під впливом декількох форм англійської мови. Результати аналізу еволюційних процесів, властивих полінаціональній англійській мові, переконують у важливості периферійних форм для внутрішньої варіативності системи.

Ключові слова: еволюція мови, субстрат, новозеландський варіант англійської мови, британські діалекти, теорії розвитку англійської мови в Новій Зеландії.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У сучасних гуманітарних дослідженнях чільне місце посідають проблеми еволюції мови, а розвиток ідей про джерела, шляхи та стимули формування тієї чи тієї мови здійснюється в контексті філософії Нового часу, орієнтованої на антропоцентричний світогляд. Наука сьогодення зосереджує увагу на взаємодії людини зі Всесвітом, акцентує на важливості ролі людини як медіальної ланки в інтеграції мови, культури й довкілля. Просторово-часові модифікації в мові віддзеркалюють перебіг та спрямування етнічних процесів, на які суттєво впливають демографічні чинники, зокрема, різні види міграцій, зміна географічного середовища, соціальна гетерогенність, етнічні контакти, особливості світогляду та психології етносів тощо.

На думку Р. Якобсона, в «сучасній ієрархії цінностей питання куди важливіше, ніж питання звідки» [2, 144]. Проте особливості вихідного матеріалу хоч і не визначають, але суттєво впливають на зміни та подальший розвиток лінгваль-

ної системи. Усвідомлення цього корелює з актуальністю дослідження витоків та рушійних сил еволюції мови.

Формування загальної теорії еволюції мови потребує належного рівня узагальнення її положень з огляду навеликий обсяг даних та їх верифікацію. Тому визнання панхронічного / наднаціонального характеру (“uniformitarianism”, “the uniformity/uniformitarian principle” [4, 149]) мовної еволюції стимулює інтерес до історичних модифікацій, засвідчених писемними пам'ятками. Достовірність таких даних дозволяє вдосконалити дослідження архаїчних станів мови, глибше зрозуміти межі та зумовленість історичних трансформацій під впливом ендегенних та екзогенних чинників.

Вважаємо, що за своїми системними та функційними показниками англійська мова може бути показовою в плані діахронічних змін, конвергентних та дивергентних процесів. Спостереження за трансформацією англійської мови в поліцентричну систему, модифікаціями вихід-

ного матеріалу у процесі формування національних варіантів, дозволяють отримати важливі дані про перебіг мовних контактів, роль субстрату у формуванні гетерогенних систем (див. з цього приводу праці стосовно доіндоєвропейського субстрату в слов'янських, германських та романських мовах [1], субстрату в мовах Месопотамії [7] та інших регіонів [11]).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Праці різних років присвячено чинникам, наслідкам та процесуальним особливостям мовного розвитку (У. Вайнрах, Ю. А. Жлуктенко, С. В. Семчинський, О. С. Мельничук, E. Sapir, R. Wright). Досліджено питання еволюції національних варіантів англійської мови (Н. М. Биховець, Ю.А. Зацний, Т.О. Козлова, В. І. Скибіна, О. Є. Семенець, A. Delbridge, M. Görlach, R. Kritisberh, R. Lass), взаємодію діалектних систем між собою та з літературними стандартами (D. Crystal, W. Labov, S. Reed, P. Trudgill, O. I. Лужаниця). В окремих працях з'ясовано роль британських діалектизмів на початковому етапі розвитку американського варіанту англійської мови [9], представлено опис їхньої семантики, структури та етимології в австралійському варіанті англійської мови (Л. О. Русецька, Р. Я. Крицберг). Тим часом публікацій з проблем впливу британських діалектів на формування новозеландського варіанту англійської мови (далі – НЗА) вважаємо недостатньо, аби визнати їх розв'язаними, а ті, що оприлюднені, описують фрагментарні питання, а не проблему в цілому [3, 421–422; 5; 14]. Хоча авторитетні фахівці в цій галузі неодноразово вказували на вагомий вплив британських діалектних підсистем на формування НЗА [3; 6].

Формування мети й завдань статті. Мета пропонованої статті полягає у визначенні ролі британських діалектів, транспортованих до Нової Зеландії у сер. XIX ст., при формуванні новозеландського національного варіанту англійської мови. Ця мета конкретизується в таких завданнях: (1) розглянути теорії еволюції НЗА; (2) систематизувати особливості впливу транспортованих британських діалектів на різних рівнях системи НЗА; (3) виявити та описати етимологічні, структурно-семантичні та функційні властивості споконвічного субстрату на лексичному рівні.

Матеріал дослідження, що охоплює одиниці (серед іншого й 919 лексем), генетично співвідносні з британськими територіальними та соціальними діалектами, вибрано з авторитетних довідників (1) та інших достовірних джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження. НЗА належить до первинних варіантів поліетнічної системи, а його формування розпочалося у XVIII ст. з міграції населення, для якого англійська мова була (першою) рідною. На території Нової Зеландії транспортована система зазнала впливу з боку автохтонної культури та мови маорі. Розвиток НЗА відбувався за моделлю роз-

витку інших первинних варіантів: швидка адаптація до нових умов функціонування, поглинання автохтонних мов, абсорбція та асиміляція елементів інших мов, забезпечення всіх видів комунікації, формування та кодифікація регіональної норми. Сучасний НЗА – один з південних варіантів англійської мови. Як і система метрополії, він виконує повний обсяг функцій національної мови та розвивається в умовах білінгвізму, оскільки друга офіційна мова Нової Зеландії – мова маорі, а переважна кількість маорійців – двомовна. Історичні зв'язки й територіальна наближеність, а також одночасна віддаленість від споконвічного ареалу зумовили взаємодію НЗА з австралійським варіантом англійської мови (далі – АВА).

Фонетичні особливості НЗА наближаються до АВА, проте мають низку характерологічних ознак, тим часом на граматичному рівні виявляється спільність з британським варіантом. Однак найбільш показовими є особливості НЗА на лексичному рівні через обмежені національно-регіональним узусом інновації, які виникали внаслідок (а) внутрішнього оновлення лексики з метою адаптації до нового оточення (*pig islander* “a New Zealander by birth”); (б) зовнішнього впливу з боку мови маорі (*kai* “food”), інших полінезійських мов (*afakasi* “half-cast”), англійської мови в Австралії (*cabbage tree* “a kind of local tree”) та Північній Америці (*collect* “telephone call”); (в) субстратного шару, тобто залишків британських регіо- та соціолектів (прикладі див. нижче). За таких умов питання про історичне джерело НЗА є складним і розв'язується дослідниками неоднозначно.

Існує декілька версій: НЗА – експортований варіант АВА [3]; НЗА та АВА походять від лондонського кокні [5], від діалекту Східної Англії [3, 388–422; 12]; НЗА – результат фіксації британських діалектів шляхом їх «вирівнювання» (“the mixing bowl theory” [13] або «поглинання» (“swamping” [10]). Кожна теорія висуває вагомий, хоч і не завжди переконливий аргументи.

Наприклад, теорія походження НЗА як відгалуження АВА спирається на ідентичність розвитку окремих властивостей цих варіантів. Вважаємо, що спільні типологічні ознаки можна також пояснити загальними тенденціями мовного розвитку, випадковістю паралельних змін навіть у різних мовах, а також формуванням спільних характеристик в ареальних об'єднаннях мов (союзах), що не передбачає існування генетичних зв'язків між цими системами. Сумніви щодо вірогідності походження НЗА від АВА підтримують такі факти: різні історичні епохи формування варіантів; суттєві відмінності в соціальній та вербальній поведінці базисної частини мовців (пор. примусову міграцію переважно чоловіків, представників декласованих верств суспільства в Австралію та вільних мігрантів, представників робітничого класу до Нової Зеландії); відмінності соціально-економічного розвитку країн, які якісно та кількісно відбилися на повсякденному та галузевому

розрядах лексики. На нашу думку, історичні паралелі розвитку НЗА та АВА необхідно брати до уваги, але не менш важливо уникати надмірної орієнтації на австралійську модель.

Прихильникам походження НЗА та АВА від кокні, які спираються лише на збіги вимови, також бракує переконливості. По-перше, достеменно невідома частка мігрантів-носіїв лондонського кокні. По-друге, бракує даних про співвідношення фонетичних ознак лондонського кокні XVIII ст. та АВА, а також кокні XIX ст. та НЗА. По-третє, хоча фонетичні відповідності надійні, вони все ж недостатні для встановлення напрямків та близькості генетичних зв'язків.

Наявність виразних спільних фонетичних ознак в НЗА, АВА та діалектах Східної Англії (East Anglia) [3, 388–391] не доводить їхньої спорідненості [8, 230–232] тому, що спільні ізоглоси поширені в різних південно-східних діалектах, ознаки могли бути запозиченими з АВА, вони також могли з'явитися внаслідок незалежного розвитку в НЗА.

Попри дискусійність питання про витoki НЗА, вплив британських діалектів відчутний упродовж всієї історії розвитку англійської мови в Новій Зеландії. Це дозволяє визначити спрямовальну, основоположну роль британських регіональних складників у формуванні НЗА. На нашу думку, британські регіональні елементи у складі НЗА являють субстратне явище.

Британські діалекти, транспортовані до Нової Зеландії, активно функціонували та постійно взаємодіяли на новій території, а їх носії історично складала основну частину населення на початкових етапах міграції. Хоча ці форми комунікації з часом втратили своє значення, численні лінгвальні факти та ознаки, співвідносні з британським регіональним узусом XIX ст., збережено в сучасному НЗА.

Особливість новозеландської ситуації полягає в тому, що до конвергентного розвитку залучалися не різні мови, а різні форми існування однієї мови. В комунікативному просторі Нової Зеландії поступово формувалася варіант англійської мови й поглинав транспортовані британські діалекти, яким були властиві спільні структурні ознаки, наслідковані з одного джерела та сформовані внаслідок рівнобіжних змін в окремих діалектах.

Субстратні залишки транспортованих регіо- та соціолектів, невластивні британському стандарту чи просторіччю XIX ст., сьогодні представлені на всіх структурних рівнях НЗА. Наведемо окремі приклади: у фонетиці – глоталізація (*butter* > *buʔer*) та зникнення ініціального /h-/ (*house* > *'ouse*); у морфології – утворення дієслівних форм минулого часу за допомогою вузькорегіональних в британському варіанті засобів (*proven*); у синтаксисі – подвійне заперечення в декларативних реченнях (“*He ain't no digger, that's the colonel or the sergeant-major*” (цит. за: 1, 207)); у лексиці та фразеології (*clobber* [Br. dial. *cob* “to take a liking

to’] (1897 – тут і далі дата першої фіксації в писемних джерелах) “a friend, a mate”, *to be cobbers with* “to be (close) friends with”).

В етимологічному плані діалектний субстрат у НЗА охоплює одиниці, що походять з різних регіонів Британії: південно-західні (*dossan* (1847) [Cornish] “decomposed rock”), південно-східні (*witch* (1911) [Sussex “the lemon (sole) fish”] “a widely distributed but commercially unattractive flounder of little value as a food fish”), лондонський (*joint* (1909) [Cockney] “fellow, joker”), північні (*dampier* (1839) [Lancashire “a luncheon”] “an unleavened camp bread”) діалекти Англії, а також шотландські (*nugget / nugget* (1844) [Scottish *nugget* “a thickset person or animal”] “a dumpy islet or block-like rock”), ірландські (*barrack* (1897) [N. Irish dial. *barrack* “to brag”] “to jeer at, to tease a person”) та уельські (*pikelet* [Welsh dial. *bara pyglyd* “bread, a small leavened cake made of fine flour”] “a small pancake made of butter which includes a rising agent”) діалекти.

Поповнення НЗА британськими діалектизмами відбувається відносно регулярно, хоча збережено переважно лексику XIX – поч. XX ст., тобто періоду інтенсивної міграції з Англії. Перенесення з шотландських та ірландських діалектів незначні й припадають на поч. XX ст.

Британські діалектизми в НЗА характеризуються потужним комунікативним потенціалом. Вони співвідносяться з важливими для життєдіяльності новозеландців сферами: побут – *dunnekin* “a privy”, *straining-post* “a large fence post”, *stirabout* “a hasty pudding”, *perk* “beer”; стосунки, відносини – *tea-kettler* “a supporter”, *skyblue* “a milkman”, *barney* “a rowdy argument”; емоції та почуття – *gally* “thrown into a nervous state”, *purter* “lovely, in good spirits”; праця, повсякденні дії – *throw* “to fell a tree”, *spell* “to rest”, *slipe* “to transport (by sledge)”; освіта – *side school* “a school subsidiary to a main primary school”; спілкування – *Joe!* “greeting”, *Fair do!* “Be reasonable!”; природа – *sideling* “a steep hill slope”, *supplejack* “a climbing woody liane”, *teetotum* “a tiny bird”. Діалектизми поповнюють термінологічні системи сільськогосподарської (*skirt* “the edges of fleece”, *barrow* “a castrated boar”) та гірничої (*pass* “an ore chute”) галузей, лісорозробки (*snig* “to drag logs with a rope”), китобійного промислу (*scrag* “an inferior whale deficient in blubber”).

Тематична орієнтація субстратного шару лексики віддзеркалює пріоритети новозеландської культури й світовідчуття. Продуктивні позначення важкої праці (*graft* “to work hard”), друзів (*cobber*, *joker*, *cove*, *bloke*), девіантної поведінки (*larrikin*, *wowser*, *knockabout*, *narked*), чогось особливого (*rubydazzler*, *whistler*, *trimmer*, *realdag*). Кількісно представлені виявилися група інтенсивів (*wee* “very little”, *multy* “very bad” тощо). Історична стабільність та численність зазначених розрядів лексики дозволяє цим одиницям ефективно виконувати функцію культурних маркерів. За допомо-

гою таких вербалізацій створено автостереотип новозеландця, віддзеркалено уявлення та оцінки носіїв культури про себе, історичні зв'язки новозеландської та британської культур, самотність та унікальність новозеландського етносу, актуалізовано ключові цінності новозеландської культури – працьовитість, надійність і позитивність, невибагливість, розсудливість і відчуття міри, емоційність, схильність до перебільшень. Акцентуація на певних категоріях денотатів та інтенсивний розвиток номінацій доводять важливість тих чи тих атрибутів етнічного буття: стрижневі реалії життя перетворюються на стрижневі терміни, які залучаються до культурного простору мовців.

У системі НЗА британський діалектний субстрат достатньо адаптований, що засвідчують такі аспекти:

- модифікація вихідних форм та значень з метою підвищення комунікативної ефективності перенесень за допомогою скорочення та експресивної афіксації – *crooked* adj. > НЗА *crook* adj., *crookie* “dishonest”; еліпсиса – *bite the ear* > НЗА *bite* “to chew”; транспозиції – *squiz* “to look, examine critically” > НЗА *squiz* “a look, a glance”; комбінації способів словотворення – *balla my hand-* + *-home-* + *-ie* > НЗА *bellahonie* “a tagging game”;

- асиміляція в цільовій системі та активне залучення субстандартних складників до процесів (а) словотворчої деривації (*dag* [Br. dial. ‘a challenge’] > “a funny fellow” > *to dag, dagger, daggings, daggy, dagginess, daggish* тощо); (б) семантичної деривації (*bonzer* [Br. dial. ‘very large marble’] “1) smth. outstanding; 2) a taw; 3) smth splendid;

4) a male nickname”); (в) фразеологізації (*lolly* [Br. dial. *lollypop*] > *to be caught with (one’s) hands in the lolly jar, to chuck / toss / lose one’s lollies, to do one’s lolly, to give smb. his lollies* тощо); (г) формування семантичних угруповань у межах НЗА (*supplejack – black vine – kareao – pirita – bush lawyer* “a climbing woody liane”) та на міжваріантному рівні (НЗА, АВА *shanghai* – АМА *slingshot* – БА *catapult*).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Система НЗА зазнала суттєвого впливу з боку британських регіональних підсистем на різних рівнях. На фонологічному рівні цей вплив позначився на вирівнюванні діалектних ознак та подальшому формуванні наддіалектних явищ у межах НЗА, тоді як у граматиці вплив британських діалектів виявився несуттєвим, а найбільш показова виразність субстрату на лексичному рівні. Британські діалектизми в НЗА тяжіють до активного узусу й виявляють резистентність до архаїзації; продуктивні у процесах словотворчої та семантичної деривації; сфери їх максимальної концентрації співвідносяться з важливим сферами виробництва, повсякденної діяльності, галузями соціокультурного та інформаційного призначення. Субстратні елементи перетворюються на ключові терміни новозеландської культури, залучаються до зв'язків між різними формами існування полінаціональної системи англійської мови.

Перспективи дослідження вбачаємо в зіставному аналізі субстратного шару в національних варіантах англійської мови, а також інших поліцентричних та мішаних мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борщевський С. В. Доіндоєвропейський субстрат слов'янських, германських та романських мов і його позамовна база. *Мова і культура*. 2013. Вип. 16(2). С. 252-259.
2. Якобсон Р. К характеристике евразийского языкового союза. R. Jakobson. *Selected Writings. Phonological Studies*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2002. P. 144–304.
3. Bauer L. English in New Zealand. *The Cambridge History of the English Language: English in Britain and Overseas. Origins and Development*. R. Hogg, R. Burchfield (Eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 1994. P. 382–429.
4. Botha R. Language evolution. The windows approach. Cambridge: Cambridge University Press, 2016. 318 p.
5. Cochrane R. G. Origins and Development of Australian accent. *Australian English: The Language of a New Society*. P. Collins, D. Blair (Eds.). St. Lucia: University of Queensland Press, 1989. P. 176–186.
6. Eagleson R. D. English Language in Australia and New Zealand. *English as a World Language*. R. W. Bailey, V. Gollah (Eds.). Ann Arbor: University of Michigan Press, 1982. P. 415–438.
7. Gianto A. Amarna Akkadian as a Contact Language. *Languages and Cultures in Contact: At the Crossroads of Civilizations in the Syro-Mesopotamian Realm; Proceedings of the 42th*. Leuven: Peeters Press en Departement Oosterse Studies Bondgenotenlaan, 1999. P. 123–144.
8. Gordon E., Campbell L., Maclagan M., Sudbury A., Trudgill P. New Zealand English: Its Origins and Evolution. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 370 p.
9. Kraitsir R. American English in the 18th century: from colonial to national. *Science and Education New Dimension: Philology*, 2014. Vol. II (1). Issue 17. P. 6-10.
10. Lass R. Where do extraterritorial Englishes come from? *Papers from the 5th International Conference on English Historical Linguistics*. S. Adamson, V. Law, S. Wright (Eds.). Amsterdam: Benjamins, 1990. P. 245–280.
11. Thomason S. G., Kaufman T. Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics. Berkeley, Los Angeles, Oxford: University of California Press, 1991. 428 p.
12. Trudgill P. Southern hemisphere East Anglian: New Zealand English as a Resource for the study of the 19th century British English. *Form, Function and Variation in English: Studies in Honour of Klaus Hansen*. Carles U., Lucko P. (Eds.). Berlin: Peter Lang, 1999. P. 169–174.

13. Trudgill P. The chaos before the order: New Zealand English and the second stage of new dialect formation. E. H. Jahr (Ed.). *Advances in Historical Sociolinguistics*. Berlin : Mouton de Gruyter, 1998. P. 197–207.
14. Trudgill P., Gordon E., Lewis G., Maclagan M. Determinism in new dialect formation and the genesis of New Zealand English. *Journal of Linguistics*, 2000. Vol. 36, # 2. P. 299–318.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. The Dictionary of New Zealand English. A Dictionary of New Zealandisms on Historical Principles. Orsman H.W. (Ed.). Auckland: Oxford University Press, 1997. 965 p.

REFERENCES

1. Borshchevskiy, S. V. (2013). Doindoievropeyskiy substrat slovianskykh, hermanskykh ta romanskykh mov i yoho pozamovna baza. [Pre-Indo-European substrate in the Slavonic, Germanic and Romance languages, and its extralinguistic grounds]. *Mova i kultura*, 16(2), 252-259. [in Ukrainian].
2. Jakobson, R. (2002). K harakteristike evrazijskogo âzykovogo soûza. [On the features of Eurasian linguistic area]. In R. Jakobson. *Selected Writings. Phonological Studies* (pp. 144–304). Berlin, New York: Mouton de Gruyter. [in Russian].
3. Bauer, L. (1994). English in New Zealand. In R. Hogg & R. Burchfield (Eds.). *The Cambridge History of the English Language: English in Britain and Overseas. Origins and Development* (pp. 382–429). Cambridge: Cambridge University Press. [in English].
4. Botha, R. (2016). *Language evolution. The windows approach*. Cambridge: Cambridge University Press. [in English].
5. Cochrane, R. G. (1989). Origins and Development of Australian accent. In P. Collins & D. Blair (Eds.). *Australian English: The Language of a New Society* (pp. 176–186). St. Lucia: University of Queensland Press. [in English].
6. Eagleson, R. D. (1982). English Language in Australia and New Zealand. In R. W. Bailey & V. Gorlah (Eds.). *English as a World Language* (pp. 415–438). Ann Arbor: University of Michigan Press. [in English].
7. Gianto, A. (1999). *Amarna Akkadian as a Contact Language*, Languages and Cultures in Contact: At the Crossroads of Civilizations in the Syro-Mesopotamian Realm; Proceedings of the 42th (pp. 123–144). Leuven: Peeters Press en Departement Oosterse Studies Bondgenotenlaan. [in English].
8. Gordon, E., Campbell, L., Maclagan, M., Sudbury, A., & Trudgill, P. (2004). *New Zealand English: Its Origins and Evolution*. Cambridge: Cambridge University Press. [in English].
9. Kritsberh, R. (2014). American English in the 18th century: from colonial to national. *Science and Education a New Dimension: Philology, II (1)*, 17, 6-10. [in English].
10. Lass, R. (1990). Where do extraterritorial Englishes come from? S. Adamson, V. Law, S. Wright (Eds.). *Papers from the 5th International Conference on English Historical Linguistics* (pp. 245–280). Amsterdam: Benjamins. [in English].
11. Thomason, S. G., Kaufman, T. (1991). *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Berkeley, Los Angeles, Oxford: University of California Press. [in English].
12. Trudgill, P. (1999). Southern hemisphere East Anglian: New Zealand English as a Resource for the study of the 19th century British English. In U. Carles & P. Lucko (Eds.). *Form, Function and Variation in English: Studies in Honour of Klaus Hansen* (pp. 169–174). Berlin: Peter Lang. [in English].
13. Trudgill, P. (1998). The chaos before the order: New Zealand English and the second stage of new dialect formation. In E. H. Jahr (Ed.). *Advances in Historical Sociolinguistics* (pp. 197–207). Berlin: Mouton de Gruyter. [in English].
14. Trudgill, P., Gordon, E., Lewis, G. & Maclagan, M. (2000). Determinism in new dialect formation and the genesis of New Zealand English. *Journal of Linguistics*, 36 (2), 299–318. [in English].

SOURCES

1. Orsman, H. W. (Ed.). (1997). *The Dictionary of New Zealand English. A Dictionary of New Zealandisms on Historical Principles*. Auckland: Oxford University Press. [in English].

THE ROLE OF THE BRITISH DIALECT SUBSTRATUM IN NEW ZEALAND ENGLISH DEVELOPMENT

Kozlova Tetyana Olehivna

*Doctor of Philological Sciences, Associate Professor
Professor of the English Philology Department,
Zaporizhzhia National University
66, Zukovsky St., Zaporizhzhia, Ukraine*

The article analyses some aspects of the English language geographical dispersion in the southern hemisphere, which led to the evolution of its distinctive varieties – the Southern Hemisphere Englishes, including the variety spoken in New Zealand. It is demonstrated that numerous dialects transported from Britain interacted in the New Zealand environment without geographical or social boundaries between dialectal groups. Such dialect contacts differed from the typical interactions within a dialectal continuum as they formed wide isoglosses diffused throughout the entire New Zealand. The homogenisation of various regional and social dialects spoken by immigrants from the metropolia accelerated the English language development towards enriched koineization of the transported speech. The contact occurred in the dialectal subcultures treating their speech deviations from the 19th century British standard as a matter of cultural loyalty and prestige. Permanent contacts of dialects in various interactional situations and spheres resulted in the genesis of the basic form of communication with its gradual development into New Zealand Standard English integrating the transported dialectal substratum. At the lexical level substrate elements proved resistant to modifications. Most units preserved their original shapes, some became involved into affixation, transposition, composition, reverse and other word-formation processes. Being dynamic in contemporary New Zealand English, the British dialect substratum is active in usage, word-formation, and expressivisation of vocabulary. The study of historical and sociocultural changes, their correlation with evolutionary processes in language challenges the monogenetic descent of New Zealand English from either Australian English or a single British dialect. More evidence is found to support the pivotal influence of different varieties of English. Findings about the evolution of English into a pluricentric language showed the importance of the periphery varieties for language-internal variation.

Key words: language evolution, substratum, New Zealand English, British dialects, theories of New Zealand English genesis.

ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ СЛОГАНІВ

Корнєлаєва Євгенія Валеріївна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри філології

Одеського національного морського університету

вул. Мечнікова, 34, м. Одеса, Україна

Статтю присвячено вивченню та опису тих перекладацьких трансформацій, до яких вдається перекладач під час перекладу англомовних рекламних слоганів українською мовою. Об’єктом дослідження є англомовні рекламні слогани. Предметом – лексико-граматичні трансформації під час перекладу англійських рекламних слоганів українською мовою, зокрема їхні лінгвокультурологічні та мовностилістичні особливості.

Мета статті – виявити та проаналізувати способи відтворення англомовних рекламних слоганів під час перекладу англомовної, що включає виконання таких завдань: простежити особливості перекладу англомовних рекламних слоганів; виділити стилістичні засоби і прийоми зреалізовані в англомовних рекламних слоганах; проаналізувати лексико-граматичні трансформації під час відтворення стилістичних особливостей англомовних рекламних слоганів.

Розглянувши конкретні приклади рекламних слоганів, авторка робить висновок про те, що англомовні рекламні слогани мають низку структурних особливостей як-от: вживання інверсії, пасивних конструкцій, еліптичних конструкцій, стислість. Сукупність таких чинників є основою для створення якісного слогана, що виконує своє основне завдання – спонукати споживача до здійснення покупки. Серед лексичних особливостей виділяють: переважне вживання дієслів, найчастіше в наказовому способі, особливе вживання особових і присвійних займенників, атрибутивних словосполучень, прийомів порівняння і фонетичного співзвуччя.

Проаналізувавши корпус англомовних рекламних слоганів на частотність використання стилістичних засобів і прийомів, виділено 6 базових (метонімія, метафора, повтор, паралелізм, каламбур, епітет), які найчастіше простежуємо у досліджуваному ілюстративному матеріалі.

У статті доведено, що складність відтворення англійських слоганів українською мовою обумовлена як структурними відмінностями української та англійської мов, так і певними культурними традиціями мови оригіналу і мови перекладу. З’ясовано, що при перекладі слоганів відбувається не тільки заміна однієї мови іншою, але й зіткнення різних культур, традицій, установок і способів мислення. Тому серед перекладацьких трансформацій найчастіше зустрічаємо лексичні та граматичні трансформації.

Ключові слова: англомовний рекламний слоган, мова реклами, стилістичні засоби та прийоми, лексичні та граматичні перекладацькі трансформації.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. На сьогоднішній день сферу людської діяльності неможливо уявити без реклами, яка, головним чином, спрямована на привернення суспільної уваги до якогось явища, товару чи послуги. Найбільш цікавим з погляду вивчення рекламного повідомлення, є рекламний слоган, покликаний створити образ, що запамятовується, і несе основну інформацію про рекламований об’єкт. Під час просування продукту в іншій країні, безумовно, виникають лінгвокультурологічні, мовностилістичні та соціолінгвістичні труднощі, вирішення яких залишається за перекладачем.

У сучасній лінгвістиці, існує кілька визначень поняття перекладу. Наприклад, американські вчені Ю. Найда і Ч. Табер розглядають його як процес передачі змісту висловлюваного, який неодмінно зумовлює відповідні граматичні та лексичні трансформації [13]. Також Ю. Найда під-

креслює, що «переклад полягає у відтворенні на мові-рецепторі найбільш близького природного еквівалента вихідного повідомлення, як з погляду значення, так і з позиції стилю» [4: 12; 13; 15].

А. Швейцер пропонує досить повне, на наш погляд, визначення перекладу, оскільки воно відображає складний характер самого процесу перекладу, вказує на його відмінність від інших видів міжмовної комунікації. «Переклад – це односпрямований і двофазний процес міжмовної і міжкультурної комунікації, за якого на основі цілеспрямованого («перекладацького») аналізу первинного тексту створюється вторинний текст (метатекст), що заміняє первинний в іншому мовному і культурному середовищі – процес, що містить настанову на передачу комунікативного ефекту первинного тексту, частково модифікується відмінностями між двома мовами, двома культурами і двома комунікативними ситуаціями» [11:75; 16].

Важливо наголосити, що для правильного перекладу рекламного тексту перекладачеві потрібно вміти спрогнозувати лінгво-етнічну реакцію споживача реклами на текст повідомлення на мові перекладу [9: 65; 14]. Цей процес повинен ґрунтуватися на знанні перекладачем особливостей національної психології, відмінностей в культурно-історичних чи релігійних традиціях, реалій, мови оригіналу і мови перекладу.

Тема є актуальною, оскільки сфера послуг стрімко розширюється не тільки в межах однієї країни, а й по всьому світу, залишаючи величезний простір діяльності для перекладачів особливо у площині локалізації. Міжнародною мовою покликана бути англійська, саме тому англійська реклама займає провідне становище у світовому інформаційному просторі, що підсилює інтерес дослідників до рекламного тексту загалом і рекламного слогану зокрема. **Актуальність** дослідження зумовлена необхідністю узагальнення мовної та лінгвокультурної специфіки досліджень мови реклами загалом і рекламного слогана зокрема.

Об'єктом дослідження є англійські рекламні слогани. Предметом – лексико-граматичні трансформації під час перекладу англійських рекламних слоганів українською мовою, зокрема їхні лінгвокультурологічні та мовностилістичні особливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичною базою цієї наукової розвідки слугують роботи І. Р. Гальперіна, І. В. Арнольд, О. А. Бабелюк зі стилістики, Т. Р. Левицької, В. Н. Комісарова, О. В. Дзери, О. С. Грабовецької з теорії перекладу, а також А. М. Македонцевої, Н. К. Дурицької, Н. А. Остапчук, Є. А. Песоцького, Ю. К. Пирогова з мови реклами та рекламних текстів.

Загальновідомим є той факт, що процес перекладу рекламних текстів, в тому числі і слоганів, складається з трьох етапів: виявлення характерних особливостей мови реклами; визначення ступеня впливу повідомлення на отримувача; усунення мовного і культурно-етнічного бар'єру між відправником і отримувачем. У тому випадку, коли перекладач не може передати всієї необхідної інформації, що міститься в повідомленні, спостерігаємо «конфлікт форми і змісту» [6, 65; 12]. Серед когнітивної інформації, яка міститься в рекламному повідомленні, виділяємо: ім'я виробника, найменування товару, його характеристики, ціна та контактні дані. У сучасному тексті реклами все частіше використовують стилістичні засоби і прийоми, що додають їй яскравості, проте часто ускладнюють процес перекладу рекламного повідомлення.

Хочемо наголосити на загальних особливостях перекладу рекламних слоганів: покупець отримує з тексту рекламного повідомлення підтекст, асоціативну рекламну інформацію, одержувану зі сполучення раціональної й емоційної інформа-

ції. При цьому образність відіграє важливу роль в мові реклами. Кожен день людина зустрічається з безліччю рекламних текстів, кожен з яких покликаний звернути увагу споживача на конкретний товар, послугу, бренд. Однак саме слоган повинен максимально захопити увагу споживача, осісти в його голові асоціацією образу товару з тими ознаками, які приписує йому реклама. Його стислість і афористичність, ритмічна структура і незвична образність сприяють кращому запам'ятовуванню, залученню уваги і, як наслідок, просуванню товару чи послуги.

З огляду на лексико-граматичну специфіку мов, а також культурно-історичні відмінності носіїв цих мов [4; 16], можна стверджувати, що точний переклад рекламних слоганів неможливий. Тим не менше, більшість рекламних слоганів можуть бути перекладені, за умови правильного вибору способу перекладу.

Під час перекладу рекламних слоганів з англійської мови на українську мову використовують такі види перекладацьких трансформацій [1; 2; 3; 10; 15]:

1. Перестановка. Переміщення лексичних одиниць в повідомленні, через неможливість їхнього вживання в позиціях, де вони зустрічаються у тексті оригіналу.

2. Заміна. Найбільш поширений спосіб перекладацьких трансформацій. Виділяють два види заміни – лексичні та граматичні.

3. Антонімічний переклад. Різновид заміни – комплексна лексико-граматична заміна позитивної конструкції за допомогою негативного або навпаки.

4. Компенсація. Трансформація, що застосовується у випадках, коли елементи вихідного повідомлення не мають еквівалентів в мові, або не можуть бути передані його засобами.

5. Додавання. Такий тип трансформації, коли перекладач вводить будь-які додаткові елементи для того, щоб правильно і зрозуміло передати зміст вихідного повідомлення.

6. Опущення. Прийом, протилежний прийому додавання. Перекладач опускає семантично надлишкові елементи повідомлення.

7. Прийом цілісного перетворення полягає в перетворенні, як окремих слів, так і речень цілому. Зрозуміти, що в тому чи іншому випадку відбувається прийом цілісного перетворення, дозволяє відсутність будь-яких загальних компонентів в текстах мови оригіналу і перекладу.

Формулювання мети та завдань дослідження. Мета статті – виявити та проаналізувати способи відтворення англійських рекламних слоганів під час перекладу англійської реклами українською мовою, що включає виконання таких завдань: простежити особливості перекладу англійських рекламних слоганів; виділити стилістичні засоби і прийоми в англійських рекламних слоганах; проаналізувати лексико-граматичні трансформації під час відтворення стилістичних

особливостей англомовних рекламних слоганів українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як показав стилістичний аналіз ілюстративного матеріалу, англомовні рекламні слогани мають такі особливості як-от: вживання інверсії, пасивних конструкцій, еліптичних конструкцій, стислість граматичної побудови. У лексичній площині спостерігаємо переважне вживання дієслів, причому найчастіше в наказовому способі, особливий характер використання особових і присвійних займенників, атрибутивні словосполучення, порівняння і фонетичне співзвуччя. Проаналізувавши корпус англомовних рекламних слоганів на частотність використання того чи іншого стилістичного засобу чи прийому, виділено 6 базових стилістичних засобів і прийомів. Результати аналізу представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Стилістичний прийом/засіб	Кількість рекламних слоганів	% використання
Метонімія	51	42,1 %
Метафора	22	18,1 %
Повторення	15	12,3 %
Паралелізм	13	10,7%
Каламбур	12	9,9 %
Епітет	10	8,2 %

Перше місце за частотою використання займає метонімія. На наш погляд, причина криється у використанні назви бренду в слогані. Для кращого запам'ятовування компанії часто включають назву бренду в слоган [6; 7; 8; 9]. Таким чином споживач запам'ятовує не тільки слоган, а й сам товар або послугу.

За назвою бренду ховаються всі ті товари, що випускає ця компанія. Наприклад, компанія *Opel* займається випуском автомобілів, модельний ряд якої налічує кілька десятків найменувань. Однак сам слоган "*Discover Opel*" не відображає, до якої саме марки автомобілю відноситься цей слоган. Такий перехід від загального до конкретного дозволяє слогану охопити широкий діапазон товарів.

У разі перекладу метонімії найчастіше зустрічаємо повний збіг назви продукту англійською та українською мовами [7, 30]. Перекладачі не вдаються до трансформацій, оскільки такі бренди є інтернаціональними і відомі по всьому світу під однією назвою. Це спрощує їх поширення, так як не потрібно підбирати в мові перекладу аналог, міняти дизайн упаковки. *Skittles...taste the rainbow Skittles – Skittles: Спробуй веселку. If only everything in life was as reliable as a Volkswagen – Якби тільки все в житті було таке ж надійне як Volkswagen.* Однак, іноді перекладачам все-таки доводиться вдаватися до перекладу назв брендів або продукції для кращої інтеграції її в ринок: *Wikipedia, the*

Free Encyclopedia – Вікіпедія, вільна енциклопедія. У цьому випадку перекладач вдається до перекладацької заміни, виконаної за допомогою транслітерації, транскрипції або їхнього поєднання.

Метафора дозволяє зробити слоган стилістично маркованим, більш образним, задаючи його емоційний тон. Іншими словами, «метафора виключно практична. Вона може бути застосована як знаряддя опису і пояснення в будь-якій сфері: в психотерапевтичних бесідах, і в розмовах між пілотами авіаліній, у мові програмування, в образотворчому мистецтві, і в квантовій механіці. Метафора, де б вона нам не зустрілася, завжди збагачує розуміння людських дій, знань і мови [8, 327]. Аналіз рекламних слоганів з таким стилістичним прийомом як метафора показав, що перекладачі можуть вдаватися до лексичних, граматичних і стилістичних перекладацьких трансформацій під час її відтворення.

Серед лексичних трансформацій зустрічаємо конкретизацію: *Obey your thirst! – Підкорись своїй спразі!* Відомо, що в англійській мові займенник «свій» відсутній, а тому у перекладі замінюється на «his», «her», «your» залежно від контексту. В даному випадку займенник «your» перекладено не як «твій», чи «ваш», а конкретизовано до «своїй». Крім того, через різницю в структурі мов, перекладачам доводиться вдаватися до граматичних трансформацій. Наприклад, *Out of the ashes, hope will rise – Повставши з попелу, відродиться надія.* Тут спостерігаємо додавання дієприслівникового звороту «повставши з попелу», задля збереження ідеї цього слогана. Заголом, під час перекладу метафор спостерігаємо різні види трансформацій: лексико-граматичні, граматико-стилістичні, або використання усіх трьох видів трансформацій для перекладу одного слогану.

Під час відтворення силістичного прийому повтору перекладач має три варіанти перекладу: 1) не вдаватися до трансформацій і використовувати двічі ті слова, які повторюються: *\$20 flip-flops are no luxury. Luxury is not having to wear shoes – сланці за \$ 20 – це не розкіш. Розкіш – взагалі не одягати взуття.* Такий повтор виділяє смислову частину слогану. 2) використовувати опущення, щоб уникнути тавтології: *Summer time is Pepsi time – Літо – час Pepsi.* 3) вдаватися до лексико-граматичної трансформації: *I am what I am – Я той, хто я є.* Для емоційного виділення смислового центру слогана перекладач змінює дієслово на вказівний займенник «той». Другу ж частину перекладено дослівно «я є», незважаючи на те, що дієслово «to be» при перекладі зазвичай опускають.

Паралелізм найчастіше йде разом з повторенням. Такий прийом задає слогану ритм, дозволяє створити якусь ступінь градації, порівняти два об'єкти або провести між ними зв'язок [5: 20]. При перекладі спостерігаємо тенденцію збереження паралелізму: *My life. My way – Моє життя. Мій шлях.*

Каламбур, на наш погляд, найскладніше зберегти чи відтворити у перекладі англомовних рекламних слоганів на українську мову через відмінності мов. Розглянемо, які трансформації зустрічаються під час перекладу каламбуру. Наприклад, *Take Courage – Спіймай кураж!* Тут ми спостерігаємо лексико-стилістичну трансформацію, а саме конкретизацію слова «take» і нейтралізацію загального сенсу слогана. У тлумачному словнику української мови є вираз «бути в куражі (під кураж)», що означає «бути напідпитку». Однак, з естетичних міркувань концепт СП'ЯНІННЯ при перекладі змінюється на концепт ЗАПАЛУ й АВАНТЮРИЗМУ. Однак, сам каламбур, на нашу думку, зберегти не вдалося. Крім того, у даному слогані, перекладач грає з назвою бренду і прямим значенням слова. Таким чином в слогані ховається не тільки метафоричний вираз «злови кураж», а й заклик взяти/купити пиво компанії *Courage*.

Проте можна зустріти досить вдалі переклади каламбуру, де максимально збережено гру слів: *Orange: The Future's Bright; The Future's Orange – Майбутнє яскраве, майбутнє ORANGEве*. Тут бачимо вдале поєднання латиниці і кирилиці, викликану необхідністю збереження назви іншомовного бренду в українській мові.

Буває, що перекладачеві не складає великих труднощів зберегти каламбур: *Our beer is as cold as your ex's heart – Наше пиво таке ж холодне, як серце твоєї колишньої*. В обидвох мовах слово «cold» має значення не тільки «холодний», але також «байдужий», «байдужа». Тому для збереження цього каламбуру перекладачеві не довелося вдаватися до жодних трансформацій. Загалом під час перекладу каламбуру найчастіше зустріча-

ємо змішані трансформації: лексико-стилістичні, лексико-граматичні.

Як і метафора, епітет наповнює слоган образністю, дає покупцеві уявлення про товар перед його покупкою. Саме епітети дозволяють прикрасити властивості товару або послуги, роблячи їх більш привабливими [7, 55; 9]. Найчастіше при перекладі епітетів задіяні лексичні та стилістичні трансформації. До прикладу: *The cold, crisp taste of Coke – Прохолодний, живий смак Coca-Cola*. У цьому випадку вкрай незрозумілим для українського споживача видавався б епітет «хрусткий» смак, тому слово «crisp» перекладають як «цілющий». Ця лексико-стилістична трансформація допомагає адаптувати слоган для україномовного споживача, не втративши при цьому образність напою. Найчастіше при перекладі епітетів зустрічаються лексичні трансформації, а також змішані: лексико-граматичні та лексико-стилістичні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглянувши перекладацькі трансформації, до яких вдається перекладач при перекладі англомовних рекламних слоганів, ми прийшли до висновку, що найчастіше зустрічаються лексичні та граматичні трансформації. Під час перекладу деяких стилістичних засобів і прийомів перекладачі не використовують жодних трансформацій і вдаються до дослівного перекладу. Крім того, під час перекладу відбувається не тільки заміна однієї мови іншою, а й також зіткнення чи взаємодія різних культур, традицій, релігійних установок тощо. **Перспективним** видається вивчення спеціальних лінгвокультурних маркерів у структурі англомовних рекламних слоганів та способів їх відтворення у перекладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Babelyuk O. The Dao of Ecotranslation in Polish and Ukrainian Translation Studies. *Scientific Journal of Polonia University*. 28, 2018. P. 91-100. <https://nuife.org/index.php/pnap/article/view/268/247>
2. Баскакова Е.С., Буйновский Н.П. Особенности переклада рекламного текста. Сургут. Изд. Вісник ЧДПУ, 2015. 195 с.
3. Грабовецька О. Практикум з лінгвостилістичного та перекладознавчого аналізу (на матеріалі п'єси Оскара Вайльда „The Importance of Being Earnest” та її українського перекладу) : навч. посіб. Львів. ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. 144 с.
4. Дзера О. В. Соціокультурні та лінгвокогнітивні виміри біблійного інтертексту в просторі сучасного перекладознавства : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2018. 36 с.
5. Остапчук, Н. А. Схожість і відмінності публіцистичних та рекламних текстів. *Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук*. 2016. №9. С. 26-28.
6. Песоцький, Є. А. Сучасна реклама. Теорія та практика. М.: Фенікс, 2010. 315 с.
7. Пирогова, Ю. К. Рекламний текст: семіотика і лінгвістика /Ю. К. Пирогова, А. Н. Баранов, П. Б. Паршин. М.: Гребенников, 2000. 270 с.
8. Розенталь, Д. Е. Словник-довідник лінгвістичних термінів /Д. Е. Розенталь, М. А. Теленкова. М.: Просвещение, 1985. 357 с.
9. Соловійова, Н. В. До питання про стиль рекламних текстів (на матеріалі рекламних текстів в сфері туризму). *Вісник Пермського університету. Російська і зарубіжна філологія*. 2009. №6. С. 46-50.
10. Шум О. В. Відтворення лексико-стилістичних домінант української художньої прози другої половини ХХ століття перекладачами-емігрантами: автореф. дис. на зобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 "Перекладознавство" / О. В. Шум. Київ, 2017. 22 с.
11. Bassnett, S., Lefevere A. Translation, History and Culture. London: Printer Publishers, 1990. 169 p.
12. Tan Z. X. Translation Studies and Semantics. *Shenzhen University Acta*, (3). 1991. P. 14-25.

13. Toury G. In Search of a Theory of Translation. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics. Tel Aviv University. 1980. 132 p.
14. Wang, N. Eco-Literature and Eco-Translatology: Deconstruction and Reconstruction // Chinese Translators Journal (2). 2011. P. 10-15.
15. Wisniewska K. The role of English as a mediating and target language in intercultural and interethnic contacts: PhD thesis / Katarzyna Wisniewska. Poznan, 2015. 193 p.
16. Yan C., Huang J. J. The Culture Turn in Translation Studies. Open Journal of Modern Linguistics. № 4. 2014 P. 487-494. <http://dx.doi.org/10.4236/ojml.2014>.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Around the world in 44 marketing slogans [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=yX5o2lYgt0A>. – (15.09.2018)

REFERENCES

1. Babelyuk O. The Dao of Ecotranslation in Polish and Ukrainian Translation Studies // Scientific Journal of Polonia University. 28, 2018. P. 91-100. <https://nuife.org/index.php/pnap/article/view/268/247>
2. Baskakova E.S., Buinovskiy N.P. Osoblyvosti perekladu reklamnoho tekstu. Surhut: Yzd. Visnyk ChDPU, 2015. 195 s.
3. Грабовецька О. Практикум з лінгвостилістичного та перекладознавчого аналізу (на матеріалі п'єси Оскара Вайлда „The Importance of Being Earnest” та її українського перекладу) : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. 144 с.
4. Дзера О. В. Соціокультурні та лінгвокогнітивні виміри біблійного інтертексту в просторі сучасного перекладознавства : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2018. 36 с.
5. Ostapchuk, N. A. Skhozhist i vidminnosti publitsystychnykh ta reklamnykh tekstiv / N. A. Ostapchuk // Aktualni problemy humanitarnykh ta pryrodnychykh nauk. 2016. №9. S. 26-28.
6. Pesotskyi, Ye. A. Suchasna reklama. Teoriia ta praktyka /E. A. Pisotskyi. M.: Feniks, 2010. 315 s.
7. Pyrohova, Yu. K. Reklamnyi tekst: semiotyka i linhvistyka /Iu. K. Pyrohova, A. N. Baranov, P. B. Parshyn. M.: Hrebennykov, 2000. 270 s.
8. Rozental, D. E. Slovnyk-dovidnyk linhvistychnykh terminiv /D. E. Rozental, M. A. Telenkova. M.: Prosveshchenye, 1985. 357 s.
9. Soloviova, N. V. Do pytannia pro styl reklamnykh tekstiv (na materialy reklamnykh tekstiv v sferi turyzmu) / N. V. Soloviova // Visnyk Permskoho universytetu. Rosiiska i zarubizhna filolohiia. 2009. №6. S. 46-50.
10. Shum O. V. Vidtvorennia leksyko-stylistychnykh dominant ukrainskoi khudozhnoi prozy druhoi polovyny KhKh stolittia perekladachamy-emihrantamy: avtoref. dys. na zobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.16 "Perekladoznavstvo" / O. V. Shum. Kyiv, 2017. 22 s.
11. Bassnett, S., Lefevere A. Translation, History and Culture. London: Printer Publishers, 1990. 169 p.
12. Tan Z. X. Translation Studies and Semantics // Shenzhen University Acta, (3). 1991. P. 14-25.
13. Toury G. In Search of a Theory of Translation. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics. Tel Aviv University. 1980. 132 p.
14. Wang, N. Eco-Literature and Eco-Translatology: Deconstruction and Reconstruction // Chinese Translators Journal (2). 2011. P. 10-15.
15. Wisniewska K. The role of English as a mediating and target language in intercultural and interethnic contacts: PhD thesis / Katarzyna Wisniewska. Poznan, 2015. 193 p.
16. Yan C., Huang J. J. The Culture Turn in Translation Studies. Open Journal of Modern Linguistics. № 4. 2014 P. 487-494. <http://dx.doi.org/10.4236/ojml.2014>.

SOURCES

1. Around the world in 44 marketing slogans [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=yX5o2lYgt0A>. – (15.09.2018)

LEXICAL AND GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS IN TRANSLATION ENGLISH ADVERTISING SLOGANS

Korneliaeva Yevheniia Valeriivna

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Philology Department,
Odessa National Maritime University,
Mechnikova Str., 34, Odessa, Ukraine*

The article is focused on the investigation and description of definite translation transformations, which are used by a translator while translating advertising slogans from English into Ukrainian. The object of the research is English advertising slogans. The subject –lexical and grammatical transformations in the process of revealing advertising slogans from English into Ukrainian, namely their linguocultural and stylistic peculiarities.

The aim of the article is to reveal and to analyse different ways of rendering English advertising slogans that resupposes to fulfill the following tasks: to describe the translation peculiarities of English advertising slogans; to define their stylistic peculiarities; to analyse lexical and grammatical transformations in the process of revealing advertising slogans from English into Ukrainian.

It is proved that an advertising discourse is a cognitive process associated with text creation, and any advertising text is a linguistic segment as a product of speech and thinking through which the communicator and the recipient engage in certain social relationships. Hence the main functions of any advertising message are: communicative, regulatory, generalizing, emotional, aesthetic, communicative, magical, oriented and nominative.

Having analysed the illustrative material the author came to the conclusion that the traditional structure of the verbal component of an advertising message includes the following elements: a slogan, the title, a main advertising text, echoes. The verbal structure of the advertising text strives for the interchangeability of its elements and for the reduction of the amount of information in it. Promotional text is not created according to strict rules that were previously considered to be the most effective, given the advertising campaign, potential customers and their benefits. The unity of all these components form the basis of a high quality slogan, the aim of which is to make the customer to buy a product. Among the lexical peculiarities of the advertising slogans are: the usage of verbs in the Imperative Mood, a special usage of pronouns, attributive phrases, comparison and phonetic euphony.

When translating any advertising texts, the translator needs to use a complex of translation transformations to achieve an adequate translation. The main task of translators is to find the right combination of transformations to adequately reflect the surrounding reality in language and speech. Rendering of the manipulative influence of the advertising message is achieved through translation strategies. Pragmatic adaptation is resorted to when the actual translation is not able to fully satisfy the communicative requirements of the original advertising product.

It is also proved that there are no universal tips for translating stylistic means and devices. Thus, from the proposed approaches to the translation of metaphors in advertising texts, it is obvious that in order to ensure adequate translation, the translator should, if necessary, make certain corrections to the text taking into account the socio-cultural and psychological aspects of the consumer, as well as to convey meaning and stylistic meaning without distortion advertising slogan.

Key words: *English advertising slogan, advertising language, stylistic means and devices, lexical and grammatical transformations.*

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИНТАКСИЧНИХ ЗАСОБІВ У ФОРМАХ ПОІНФОРМОВАНОЇ ЗГОДИ НА СТОМАТОЛОГІЧНЕ ВТРУЧАННЯ

Костенко Вікторія Геннадіївна

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією

Української медичної стоматологічної академії

вул. Шевченка, 23, Полтава, Україна

Сологор Ірина Миколаївна

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією

Української медичної стоматологічної академії

вул. Шевченка, 23, Полтава, Україна

У роботі представлено результати дослідження функціонально-прагматичних особливостей синтаксичних засобів в англомовних текстах поінформованої згоди на виконання стоматологічного втручання, зокрема структурної складності речень та граматичного стану предикативних центрів, та зіставлення формально-граматичної структури речень з прагматичною метою адресанта. Для досліджуваних текстів поінформованої згоди характерна значна структурна складність речень, оскільки, використовуючи складні речення та періоди, можна точніше продемонструвати логічну залежність між явищами, процесами, деталізувати елементи системи аргументації стосовно ухвалення певного рішення. Використання простих речень, ускладнених рядами однорідних членів, спрямоване на актуалізацію інформативної значимості певних компонентів речення. У досліджуваних текстах однорідні члени речення здебільшого виражають семантику пояснення, конкретизації, уточнення, або включення.

Комунікативна ініціатива та керування комунікативною ситуацією з боку лікаря та суб'єктність пацієнта, його активна причетність до процесу лікування граматично втілені шляхом вживання речень в активному стані, які у досліджуваних текстах переважають кількість речень у пасиві. Структурні особливості синтаксичних одиниць у досліджуваних текстах зумовлені комунікативно-когнітивними особливостями протікання процесу спілкування, комунікативною метою та логікою змісту документа, основна комунікативна мета якого – надати інформацію про характер медичного втручання, про регламентацію та узгодження пов'язаних з ним необхідних дій, та зафіксувати процес спілкування між лікарем і пацієнтом, результатом якого є зважене рішення останнього погодитися на певне втручання чи відхилити його.

Виявлення особливостей синтаксичної організації досліджуваних текстів з когнітивно-прагматичної перспективи є важливим для розуміння комунікативно-прагматичних норм та культури реалізації комунікативної інтенції, притаманних певній професійній та / чи етнічній спільноті.

Ключові слова: поінформована згода на стоматологічне втручання, речення, структура, категорія стану, комунікативна стратегія, функціонально-прагматичний підхід.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Значущість професійної діяльності у системі соціальних практик зумовила необхідність ретельного різнобічного вивчення особливостей фахового спілкування, зокрема у тих сферах, що є ключовими як у житті окремої людини, так і суспільства загалом. До таких, зокрема, належить медицина, роль якої в історії людства, на думку А. Young [31], Н. Bradby [18], S. Stearns [32], ніколи не була такою визначною, як нині. Дослідження професійних дискурсів та професійної комунікації сприяє ґрунтовнішому розумінню процесів, що відбуваються у різних сферах професійної діяльності,

фіксує стереотипи мислення, рух знань, досвіду, віддзеркалює світоглядні засади, ціннісну орієнтацію, моделі комунікативної поведінки в колі певної професійної спільноти в сукупності її мовних і немовних складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним з основних елементів нинішньої системи морально-етичного та правового регулювання сфери надання медичних послуг, на думку вітчизняних дослідниць О. І. Ліщинської [10] та І. Я. Сенюти [14], та зарубіжних учених, зокрема Ю. Г. Дегтярьова [14], М. G. del Carmen [19], J. Marta [26], D. J. Mazur [27], A. Nieuwkamp [29], є добровільна інформована згода пацієнта

на виконання медичного втручання, тобто на застосування методів діагностики, профілактики або лікування, пов'язаних із суттєвим впливом на організм людини.

Концепція поінформованої згоди на виконання медичного втручання та практика її дотримання є одним із складних прикладів взаємодії наукового знання, права, етики і моралі. Зростаючі можливості втручання у визначені природою умови та межі життя людини, і, загалом, глобальна тенденція щодо медикалізації сучасного суспільства [15; 16; 20; 21] висувають низку нових проблем, що постали на перетині медицини та принципів різних за своєю специфікою технічних, природничих, гуманітарних (філософія, психологія, соціологія, економіка) наук. Досягнення соціального консенсусу у цьому напрямку можливе шляхом діалогу та полеміки з урахуванням соціокультурних, національно-релігійних, правових та інших чинників. Це в повній мірі стосується і поінформованої згоди.

Поінформована згода, з одного боку, – це складний процес ухвалення двосторонньої угоди про добровільне, компетентне прийняття чи неприйняття пацієнтом запропонованого варіанту лікування. Таке рішення впливає з ретельного аналізу повної, об'єктивної та всебічної інформації щодо майбутнього втручання, можливих ускладнень та альтернативних методів лікування, тощо. Як підкреслює Р. В. Поворознюк, отримання поінформованої згоди – це «процедура, протяжний інтерактивний процес, протягом якого учасники здобувають інформацію, необхідну для прийняття свідомого рішення про участь у клінічному дослідженні чи лікуванні» [11, 67]. Результатом ухвалення такого рішення після ознайомлення пацієнта з усіма необхідними аспектами рекомендованого лікування є поінформована письмова згода пацієнта (*informed consent*) – документ, письмове підтвердження волі пацієнта (або його представника).

Незважаючи на виключну важливість добровільної інформованої згоди у медичній та стоматологічній практиці, ці документи, що є невід'ємним письмовим компонентом професійного дискурсу стоматології, залишаються поза увагою мовознавців. Поінформована згода на медичне втручання є здебільшого об'єктом досліджень зарубіжних та вітчизняних фахівців з біоетики, медичного права та працівників галузі охорони здоров'я, що безпосередньо залучені у цей процес. Існують окремі розвідки, присвячені жанровій природі поінформованої згоди на медичне втручання та участь у медичних дослідженнях [9; 10; 11], їхнім соціокультурним та комунікативно-прагматичним аспектам. На особливу увагу заслуговує низка праць зарубіжних авторів, присвячена дослідженню таких кількісно-якісних характеристик як читабельність (*readability*) та зрозумілість (*understandability*) зразків усталених форм поінформованої згоди

на медичне втручання [2; 17; 24; 28; 30]. Проте, вивчаючи ці характеристики, про власне комунікацію, взаємодію людей / сторін в акті комунікації згадують досить побіжно. Це зумовлює потребу у більш вичерпних дослідженнях щодо прагматичних можливостей мови в реалізації типових соціальних цілей і комунікативних завдань.

Формулювання мети і завдань статті. Мета запропонованої розвідки – дослідити особливості синтаксичної організації речень текстів документного жанру *informed consent for dental treatment* – поінформованої згоди пацієнта на виконання стоматологічного втручання, насамперед, їхньої структури, проаналізувати особливості вживання активного та пасивного стану в предикативних центрах, та зіставити формально-граматичну структуру речень з прагматичною метою адресанта цих текстів. Загалом, без глибокого аналізу граматичного рівня неможливо створити документи, які б сприяли досягненню бажаних намірів адресанта, а у випадку отримання поінформованої згоди – кооперативного результату.

Матеріалом дослідження слугували 70 типових форм поінформованої згоди, що їх використовують у медичних установах США, котрі мають ліцензію на виконання різних видів стоматологічних послуг (New York City Metropolitan Hospital Center, Alliance for Dental Care PLLC (Rochester, NH)), а також надають страхові медичні компанії (Dentists Benefits Insurance Company (DBIC), MedPro Group). Корпус досліджуваних форм був складений з використанням онлайн-ресурсів Open Dental Software, American Dental Association dental records reference, Delta Dental Incorporation. Слід зазначити, що форми поінформованої згоди досить часто розроблені з урахуванням певного виду стоматологічних послуг, наприклад, *Informed Consent for Composite Restoration*, *Informed Consent for Tooth Extraction*, *Informed Consent for Orthodontic Treatment*, *Informed Consent for Periodontal Treatment*, *Informed Consent for Crown and Bridge Prosthetics*, *Informed Consent for Minimal Oral Sedation*. Методи, використані в дослідженні, включали лінгвістичне спостереження, жанровий аналіз, спрямований на виявлення зв'язку форми і функції, що сприяє розумінню когнітивного структурування інформації; структурно-семантичний аналіз – для виявлення семантико-когнітивної структури досліджуваного жанру; синтаксичний аналіз речень, контекстуально-інтерпретаційний та прагматичний аналіз тексту – для зіставлення співвіднесеності формально-граматичної структури речення та комунікативно-прагматичних інтенцій узагальнених адресантів, чинника їхніх адресатів, ідеологічного впливу професійної спільноти.

Виклад основного матеріалу дослідження. З точки зору теорії комунікації, спілкування людей ґрунтується на плануванні мовленнєвих дій та виборі способу досягнення поставлених цілей [12, 69]. Тому мовленнєву комунікацію вва-

жають стратегічним процесом, що передбачає налагодження спільної діяльності та втілюється через конкретні комунікативні стратегії. Прагматична настанова жанру поінформованої згоди на стоматологічне лікування полягає в обміні інформацією між агентом (лікар, установа) та клієнтом дискурсу (пацієнтом) про стан чи хворобу, рекомендоване стоматологічне втручання, в узгодженні та регламентації пов'язаних з ним необхідних дій з боку пацієнта (трансформація концептуальної свідомості адресата) з метою спонукати його до ухвалення зваженого рішення погодитися на медичне втручання (досягнення кооперативного результату) чи відхилити його [8, 92].

Учасниками спілкування в рамках, окреслених жанром поінформованої згоди на стоматологічне втручання, та основними користувачами жанру виступають лікар, чи ширше – медична установа, та пацієнт. Загалом, статусно-рольова модель спілкування «лікар – пацієнт» на сьогодні визнана асиметричною, статусно нерівною [9; 11; 27; 31]: у діалозі з пацієнтом лікар виступає у ролі комунікативного лідера та модератора, оскільки має більший комунікативний вплив, що ґрунтується на його авторитеті, професійних знаннях. Працівники галузі охорони здоров'я, медичні установи, залучаючи юристів, створюють ці тексти поінформованої згоди з урахуванням особливостей організації системи медичної допомоги, морально-етичних засад та правових норм суспільства. Досліджувані тексти відображають обопільну відповідальність сторін за ухвалення рішення і подальше дотримання його положень на всіх етапах взаємодії, яка ґрунтується на колегіально-контрактній моделі взаємодії «лікар-пацієнт», типовій для медичної практики в США [6; 28].

Головною комунікативною стратегією, що лежить в основі створення форми поінформованої згоди, є стратегія інформування [8, 96]. Вона охоплює сукупність мовленнєвих дій комуніканта, спрямованих на подання або запит інформації об'єктивного характеру [11, 69; 24, 108]. Визначальною рисою цієї стратегії є найвищий ступінь дотримання принципу кооперації, що, за Г. П. Грайсом, становить основу мовленнєвої комунікації [4, 221; 22, 47]. Так, інформацію слід надавати у достатній кількості, щоб поінформувати адресата (максима повноти інформації), оскільки ця ж інформація, за необхідності, може бути використана при захисті прав та законних інтересів як пацієнта, так і лікаря. Якість інформації у важливій ситуації ухвалення рішення має максимально відповідати вимогам об'єктивності, правдивості, однозначності (максима якості). Досліджувані тексти поінформованої згоди містять медичну за своїм основним змістом інформацію, яка репрезентує спеціальні знання: предмет обговорення, правила та стандарти, що регулюють медичну діяльність, комунікативні установки, комунікативні ролі, типові для цієї галузі, та жанру, зокрема. Оскільки спеціальна інформація

розрахована на посередню обізнаність пересічного пацієнта, то, відповідно, для її втілення слід добирати найоптимальніші мовні засоби (максима манери), які б сприяли найповнішому й безперешкодному сприйняттю пацієнтами інформації щодо лікування та пов'язаної з ним низки процедурних питань.

Чітке структурування, ієрархізація та уніфікація інформації у формах поінформованої згоди полегшує адресанту процес кодування інформації, а адресату – її декодування, а також забезпечує додаткову концентрацію уваги на тих фактах чи положеннях, що викладаються. У відповідності з правовими стандартами США, формуляр поінформованої згоди на стоматологічне втручання може складатися із двох частин “*Patient information*” (інформації для пацієнта) та “*Certificate of consent*” чи “*Consent Form*” (заява про згоду), яка візується пацієнтом, або з однієї, яка містить всю необхідну інформацію. Переважна більшість текстів досліджуваних форм (87%) являє собою один документ, що містить 10 обов'язкових логічно взаємопов'язаних структурних блоків, наприклад, інформація про рекомендоване стоматологічне втручання (*Recommended Treatment, Treatment plan, Work To Be Done*), ризики, пов'язані з процедурою (*Risks of The Recommended Treatment, Possible Side Effects and Complications*), прогноз щодо хвороби, стану за умови згоди на втручання (*Benefits, Possible Outcomes*) та інші, хоча структурних блоків може бути і більше.

Досліджувані тексти невеликі за обсягом, у середньому складаються з 28-30 речень; середня довжина окремого речення становить близько 26 слів. За метою висловлювання переважають розповідні речення (98,6%), незначну частку складають спонукальні речення, наприклад: “*Please read this information carefully, you and your health professional will sign it to document your consent*” (39). “*PLEASE BE SURE TO ASK ANY QUESTIONS YOU WISH. It's better to ask them now, than wonder about it after we start the treatment*” (38).

Для досліджуваних текстів поінформованої згоди характерна значна структурна складність речень, що, на нашу думку, зумовлено комунікативно-когнітивними особливостями протікання процесу спілкування, комунікативною метою та логікою змісту документа. Так, складні речення (73%) і періоди (7%), що, загалом, є типовими для письмового мовлення наукового стилю та офіційно-ділового стилю, зокрема англomовних юридичних документів, виражають розгорнуті та впорядковані зв'язки між окремими частинами висловлювань і частинами тексту, дозволяють продемонструвати логічну залежність між явищами, процесами, деталізувати елементи системи аргументації стосовно ухвалення певного рішення, таким чином, надаючи досліджуваним текстам ознак доказового мовлення: “*Although the risks seldom occur, they might include loss of, or*

disturbed sensation of the tongue and/or lip on the side of the injection (39)". "No question is too simple to ask and I have as much time to answer them to your satisfaction" (36). "I further understand that I may be wearing temporary crowns, which come off easily and that I must be careful to ensure that they are kept on until the permanent crown is delivered" (35).

Досить поширеними є прості речення, ускладнені рядами однорідних членів – елементів одного смислового ряду; при цьому найчастіше спостерігаються однорідні члени в складі підмета та додатка: "Medications, drugs, anesthetics and prescriptions may cause drowsiness and lack of awareness and coordination, which can be increased by the use of alcohol or other drugs; thus I have been advised not to operate any vehicle, automobile, or hazardous devices, or to work while taking such medications and/or drugs, or until fully recovered from the effects of the same" (36). "These complications may include: blocked canals due to fillings or prior treatment, natural calcifications, broken instruments, curved roots, periodontal disease (gum disease), splits or fractures of teeth" (36).

У досліджуваних текстах однорідні члени речення виражають семантику пояснення, конкретизації, уточнення, або включення. Комунікативній специфікації підпорядковуються компоненти речення тільки в тому разі, коли їхнє виокремлення відповідає певним комунікативним завданням [13, 8]. Таким чином, стратегія інформування та регулювання сприйняття інформації також втілюється шляхом використання однорідних членів, основна функція яких – актуалізувати інформативну значимість певних компонентів речення.

Визначивши наявність у реченні однієї чи більшого числа предикативних одиниць, з'ясувавши, які з них є самостійними, а які входять до складу інших, ми проаналізували відношення дієслова-присудка до підмета (синтаксичний підхід) та відношення дії до суб'єкта / об'єкта (семантичний підхід) у кожному з предикативних центрів речень корпусу досліджуваних текстів. У результаті було виявлене переваження конструкцій в активному стані, 53,8%, проти 47,2% у пасивному стані. В академічній граматиці категорію стану визначають як граматичну категорію, що може специфічно поєднувати, насамперед, морфологічний та синтаксичний рівні, і виражає взаємовідношення суб'єкта (носія динамічної ознаки) та об'єкта в процесі виконання дії [25; 28], при цьому форми активного та пасивного стану співвідносяться з одним і тим же референтом, проте не відображають ситуації реальної дійсності [5, 25]. Сучасний когнітивно-прагматичний напрям в лінгвістиці, що ґрунтується на зумовленості мови позамовною реальністю, на співвіднесенні мовних даних з досвідом людини на широкому психологічному, біологічному, соціальному та культурному тлі, та керується принципами динамічного підходу до мови як діяльності, дає змогу виявити складніші взаємозв'язки, що виникають за умови

добору й використання одиниць і категорій мови з урахуванням усіх конститутивних чинників з метою досягнення найефективнішого впливу на партнера (аудиторію, читачів) по комунікації [1, 32]. У рамках когнітивно-прагматичного напрямку при дослідженні мовних категорій відбулося зміщення акцентів на семантичні параметри, які відображають концептуальну сутність одиниць, що підлягають категоризації, їхню функціональну динамічність та функціональні властивості. R. Langacker зазначає, що «...базові граматичні категорії такі як іменник, дієслово, прикметник і прислівник можуть бути визначені семантично. Вони мають семантичний і фонологічний полюси, перший з яких і визначає категоріальні ознаки. Усі члени категоріального класу мають спільні семантичні ознаки, а їх семантичні полюси входять до складу однієї абстрактної концептуальної схеми, яка дає змогу формалізувати категорії» [25, 189]. Тобто, з когнітивно-прагматичного ракурсу стан розглядають як семантико-морфолого-синтаксичну категорію, яка відбиває не зміну позамовної ситуації, а зміну того, як мовець хоче подати певну ситуацію та її учасників. Іншими словами, функція дієслівної категорії стану полягає не стільки у перерозподілі синтаксичних ролей як таких, скільки у перерозподілі пов'язаних із ними комунікативних рангів, а, отже, форми стану відрізняються різним комунікативним рангом учасників ситуації. М. Гінзбург зазначає, що в активних конструкціях «суб'єкт дії / події як підмет має найвищий комунікативний ранг, тоді як у пасивних найвищий комунікативний ранг переходить до об'єкта дії// події, а ранг суб'єкта дії // події знижується й у конструкціях, що не містять суб'єкта, стає нульовим» [3, 11].

Комунікативна ініціатива та керування комунікативною ситуацією з боку лікаря та суб'єктність пацієнта, його активна причетність до процесу лікування у текстах форм поінформованої згоди граматично втілені шляхом вживання речень в активному стані (суб'єкт зумовлює дію – динамічний перебіг процесу): "I believe that the treatment will be most successful when you understand as much as possible about it, because you will be able to provide more information to me and to ask better questions" (41). "I understand that root canal treatment is an attempt to save a tooth which may otherwise require extraction" (34). "The doctor has explained to me that there are certain inherent and potential risks in ANY treatment plan or procedure" (36).

Активна діяльність пацієнта також підкреслена дієсловами ментальної дії *to understand, to realize, to acknowledge*, що мають виражену семантику активної дії та вказують на розуміння та осмислення адресатом наданої інформації. Здатність пацієнта вибирати, надавати перевагу, вимагати, тобто виявляти волю, втілені за допомогою дієслів *to agree, to wish, to approve, to authorize, to assume*, що експлікують модальне значення волевиявлення в аспекті волітвонної суб'єктивної

модальності: *"I have been given satisfactory answers to all of my questions, and I wish to proceed with the Recommended Treatment"* (33). *"I understand that the photographs and/or videos that may show my identity ... <...> ... and I approve and authorize this use by Abington Dental Associates"* (36).

Отже, підтвердження семантики суб'єктності пацієнта виявляється у взаємодії і на лексичному, і на граматичному рівні: він як учасник жанру (і, відповідно конкретної ситуації) виступає не пасивним об'єктом медичних маніпуляцій, а бере активну участь у вирішенні важливих для нього питань, пов'язаних зі здоров'ям.

Спільною рисою усіх пасивних конструкцій є те, що, виражаючи дію чи процес, вони підкреслюють куди (на що чи кого) ця дія спрямована, а не що (хто) її ініціює, тобто лексично позначений суб'єкт не посідає центральної граматичної позиції підмета, що, насамперед, відрізняє пасивні конструкції від активних. Семантичною основою пасивних конструкцій є вираження стану пацієнта, що знаходиться в граматичній позиції підмета. Використання речень у пасивному стані у досліджуваних текстах можна, на нашу думку, пояснити кількома чинниками. Це, насамперед, стосується традиційних випадків вживання пасиву, коли важливіше наголосити на дії, ніж на її виконавцях: *"The nature and purpose of the Recommended Treatment have been explained to me and no guarantee has been made or implied as to result or cure"* (39). *"Alternative treatments have been explained to me, including gum surgery, tooth extraction and/or replacement"* (35).

По-друге, вживання пасивного стану зумовлене потребою представити інформацію в найбільш узагальненому вигляді, підкреслити її об'єктивний, достовірний характер, або представити типові (повторювані) дії, що використовуються в поясненні, описі, тощо, наприклад: *"Root canal treatment is performed to correct an apparent problem and occasionally an unapparent, undiagnosed or hidden problem arises"* (34). *"Although root canal therapy has a very high success rate, it is a biological procedure and cannot be guaranteed"* (37). *"This type of anesthesia is usually administered in a hospital or surgery center"* (40). *"This information is provided to help you understand the treatment I am recommending for you"* (36). *"Most risks are related to the position of the nerves under the tissue at the site of the injection which cannot be determined prior to the administration of the anesthetic agent"* (41).

По-третє, пасивні речення є втіленнями наміру адресанта нейтралізувати комунікативний ранг суб'єкта дії або взагалі зробити речення безсуб'єктивним: *"The nature and purpose of the Recommended Treatment have been explained to me*

and no guarantee has been made or implied as to result or cure" (38). *"Alternatives to removal of teeth have been explained to me (root canal therapy, crown and bridge procedures, periodontal therapy, etc.)"* (41).

Як бачимо, категорію стану можна охарактеризувати як прагматично значиму; вживання конкретної станової форми є втіленням наміру адресанта певним чином виділити смислові центри в реченнях текстів поінформованої згоди на стоматологічне втручання та підкреслити ранг комунікантів у ситуації соціальної взаємодії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Форми поінформованої згоди пацієнта на виконання стоматологічного втручання є зразками текстів документів окремого самостійного жанру професійного дискурсу, що надає інформацію про характер медичного втручання, про регламентацію та узгодження пов'язаних з ним необхідних дій, фіксує процес спілкування між лікарем і пацієнтом, результатом якого є зважене рішення останнього погодитися на певне втручання чи відхилити його.

Дослідження таких аспектів синтаксичної організації текстів поінформованої згоди як структурна складність речень, аналіз особливостей вживання активного та пасивного стану в предикативних центрах та зіставлення формально-граматичної структури речення і прагматичної мети адресанта продемонстрували, що синтаксична організація цих текстів спрямована на оптимальне інформування адресатів. Це виявляється в актуалізації саме тих фрагментів знань, які здатні виступити в ролі компонентів ситуації ухвалення рішення, і, таким чином, сприяти формуванню у свідомості пацієнта психологічної готовності до здійснення певних практичних дій, налагодженню кооперативної взаємодії та підтриманню корпоративних характеристик у межах зазначеної ситуації спілкування.

Вивчення синтаксичних особливостей текстів з когнітивно-прагматичної перспективи є важливим для розуміння комунікативно-прагматичних норм та культури реалізації комунікативної інтенцій, притаманних певній професійній та / чи етнічній спільноті. Перспективним є зіставні дослідження жанрових особливостей текстів поінформованої згоди на стоматологічне втручання, оскільки ця ситуація є не лише елементом професійного спілкування, але й елементом культури певного соціуму, і віддзеркалює його морально-етичні та соціально-правові аспекти. Дослідження жанрів професійного дискурсу сприяє ґрунтовнішому розумінню процесів розвитку певної галузі діяльності людини, надасть можливість простежити виникнення та становлення професійних дискурсів та, можливо, окреслити окремі напрямки їхнього подальшого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці: спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці. *Мовознавство*. 2009. № 1. С. 29–37.
2. Владимиров В. Теорія розуміння чи теорія читабельності? [Електронний ресурс] / Електронна бібліотека Інституту журналістики. Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.-php?act=article&article=292>.
3. Гінзбург М. Про активні, пасивні та результативні конструкції в українських фахових текстах на тлі інших мов. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2017. № 869. С. 3–22.
4. Грайс Г. П. Логика и речевое общение. *Новое в зарубежной лингвистике*. М.: Прогресс, 1985. Вып.16. С. 220–223.
5. Гуревич, В. В. Практическая грамматика английского языка: учеб. пособие. 9-е изд. М.: Флинта : Наука, 2012. 296 с.
6. Дегтярев Ю. Г., Фомин О. Ю., Солтанович А. В. Информированное согласие на медицинское вмешательство: медико-правовые аспекты. [Електронний ресурс] / Здравоохранение. 2014. № 2. С. 27–38. Режим доступу: URL: <http://www.zdrav.by/sites/default/files/pdf-all/informirovannoesoglasie-na-medicinskoe-vmeshatelstvo-mediko-pravovuye-aspekty.pdf>
7. Костенко В. Г. Актуалізація інтердискурсивності в документній комунікації в галузі стоматології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Сер. «Філологія»*. 2018. Т. 1 (69). С. 219–221.
8. Костенко В. Г., Сологор І. М. Актуалізація комунікативної стратегії інформування в текстах документів інформованої згоди на стоматологічне втручання. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. № 7. С. 92–97.
9. Костенко В. Г., Сологор І. М., Беляєва О. М. Жанрові параметри англomовного документа інформованої згоди на виконання стоматологічного втручання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Видво НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 69–73.
10. Ліщинська О. І. Цінність життя як аксіологічний орієнтир етико-прикладного знання. Університетська кафедра. 2013. № 2. С. 57–73.
11. Поворознюк Р. В. Інформована згода як об'єкт перекладознавчих студій. [Електронний ресурс] *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки*. 2016. Кн. 2. С. 67–75. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJNR/Nzfn_2016_2_15.
12. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації. – 2-ге вид., доп. К., 1999.
13. Радіонова Т. М. Статус, Семантика і функції ряду в структурі простого речення: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01; Донецький національний ун-т. Донецьк, 2004. – 19 с.
14. Сенюта І. Я. Захист прав суб'єктів медичних правовідносин: деякі теоретико-правові аспекти. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2011. № 4. С. 11–18.
15. Фуко М. Рождение клиники. М.: СМБИСЛ, 1990. 310 с.
16. Швидка Л. Медикалізація суспільства як соціальна проблема: сутність, агенти, наслідки [Електронний ресурс] Том 2 № 20 (2010): *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: філософія, соціологія, політологія / 2(20)*, 80–86. Режим доступу: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/250>.
17. Boztaş N., Özbilgin S, Özçmen E, Altuntaş G, Özkardaşler S. Evaluating the Readability of Informed Consent Forms Available Before Anaesthesia: A Comparative Study. *Turk J Anaesthesiol Reanim*. 2014 Jun; 42(3): 140–144. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4894222/>.
18. Bradby, H. *Medicine, Health and Society: A Critical Sociology*. SAGE Publications Ltd, 2012. 200 p.
19. Carmen M. G., del Joffe S. Informed consent for medical treatment and research: a review. *Oncologist*. 2005. Vol. 10 (8). P. 636–641. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16177288>.
20. Conrad P. The medicalization of society. On the transformation of human conditions into treatable disorders. Baltimore: John Hopkins University Press. 2007. 204 p.
21. Conrad P. The shifting engines of medicalization. *Journal of Health & Social Behaviour*. 2005. № 46(1). P. 3–14.
22. Grice H. P. *Logic and conversation. Syntax and semantics*, V. 3, ed. by P. Cole and J. L. Morgan, N. Y., Academic Press, 1975, P. 41–58.
23. Edmonds J. *A United theory of Syntactic Categories*. Dordrecht: Foris, 1985. 314 p.
24. Kadam R. A. Informed consent process: A step further towards making it meaningful! *Perspect Clin Res*. 2017 Jul-Sep; 8(3): 107–112. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5543760>.
25. Langacker R.W. *Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites*. Vol. 1. Stanford : Stanford University Press, 1987. 515 p.
26. Marta J. A linguistic model of informed consent. *Journal of Medical Philosophy*. 1996. Vol. 21. P. 41–60.
27. Mazur D. J. Informed Consent in the Twenty First Century: What It Is, What It Isn't, and Future Challenges in Informed Consent and Shared Decision Making. *Sociology Compass*, 2013, Vol. 7, Iss. 9. P. 762–774.
28. Miestamo M. Grammatical complexity in a cross-linguistic perspective / M. Miestamo, K. Sinnemaki, F. Karlsson. *Language complexity: Typology, Contact, Change*. Amsterdam: John Benjamins, 2008. P. 23–42.
29. Nieuwkamp G. A. The theory of informed consent in medicine: problems and prospects for improvement (Doctoral thesis, Australian Catholic University). 2007. [Електронний ресурс] URL: <https://doi.org/10.4226/66/5a94be1b5e4ed>.
30. Vučemilo L. Borovečki A. Readability and Content Assessment of Informed Consent Forms for Medical Procedures in Croatia. *PLoS One*. 2015; 10(9): Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4573755>.

31. Young A., The Anthropologies of Illness and Sickness, Annual Review of Anthropology, Vol. 11, 1982, P. 257–285.
32. Stearns S., Nesse R., Govindaraju D. Evolutionary perspectives on health and medicine, PNAS January 26, 2010 107 (suppl.1) 1691-1695; Retrieved from: <https://doi.org/10.1073/pnas.0914475107>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

33. Informed Consent for Bone Grafting Procedure. https://neworleansdentalcenter.com/consent-forms/Consent_for_Bone_Grafting_Procedure.pdf.
34. Consent Form for Endodontic Treatment: URL: <https://www.padental.org/Images/OnlineDocs/ResourcesPrograms/Practice%20Management/ConsentFormEndodontic.pdf>.
35. Dental treatment consent form: URL: https://www.myclassicmile.com/wp-content/uploads/2014/05/894_DENTAL_TREATMENT_CONSENT_FORM.pdf.
36. Informed Consent for amalgam (silver filling) replacement: URL: <https://dentistsbenefits.com/risk-management/informed-consentform-samples>.
37. Informed Consent for Endodontic Treatment. URL: <https://www.endoexperience.com/filecabinet/Consent%20Forms%20and%20Printouts/Consent%20Form%20Examples/informed%20consent%20double%2004-20-02.pdf>
38. Informed consent for dental procedure: URL: <https://www.cda.org/MemberLogin/tabid/138/Default.aspx?returnurl>.
39. Informed Consent for General Dental Procedure. Abington Dental Associates. URL: <https://www.abingtondental.com/wp-content/uploads/2018/08/Informed-Consent-for-General-Dental-Procedures.pdf>.
40. Patient Consent to Begin Orthodontic Treatment. URL: <https://www.tdicinsurantsce.com/Portals/0/Region-D/pdfs/forms/Orthodontic-informed-consent.pdf>.
41. Patient Information /Informed Consent Form for Dental Treatment: URL: <https://www.dentalclinicmanual.com/documents>.

REFERENCES

1. Batsevych, F. S. (2009). Lihvistychna prahmatyka: sprobа obgruntuvannia problemnoho polia i doslidnytskoi odyntsi [Linguistic pragmatics: an attempt to substantiate the problem field and research unit]. *Movoznavstvo*. № 1. S. 29–37 [in Ukrainian].
2. Vladymyrov, V. Teoriia rozuminnia chy teoriia chytabelnosti? [comprehension theory or readability theory]// Elektronna biblioteka Instytutu zhurnalistyky. Retrieved from: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=292> [in Ukrainian].
3. Hinzburh, M. (2017). Pro aktyvni, pasyvni ta rezultatovi konstruksii v ukrainskykh fakhovykh tekstakh na tli inshykh mov [On active, passive and resulting constructions in Ukrainian special texts and against the background of other languages]. *Visnyk Nats. un-tu «Lvivska politekhnika»*. Serii «Problemy ukrainskoi terminolohii». 2017. № 869. S. 3–22 [in Ukrainian].
4. Grays, G. P. (1985). Logika i rechevoye obshcheniye [Logics and speech behaviour]. *Novoye v zarubezhnoy lingvistike*. M. : Progress. S. 220–223 [in Russian].
5. Gurevich, V. V. (2012). Prakticheskaya grammatika angliyskogo yazyka: ucheb. posobiye [Practical grammar of English language] 9-e izd. M.: Flinta: Nauka. 296 s [in Russian].
6. Degtyarev, Yu. G., Fomin, O. Yu., Soltanovich, A. V. (2014). Informirovannoye soglasiye na meditsinskoye vmeshatelstvo: medikopravovyye aspekty [Informed consent for medical treatment: medical and legal aspects]. *Zdravookhraneniye*. № 2. S. 27–38. Retrieved from: URL: <http://www.zdrav.by/sites/default/files/pdf-all/informirovannoesoglasie-na-medicinskoe-vmeshatelstvo-mediko-pravovyye-aspekty.pdf> [in Ukrainian].
7. Kostenko, V. H. (2018). Aktualizatsiia interdyskursyvnosti v dokumentnii komunikatsii v haluzi stomatolohii [Implementation of Intersicoursivity in dentistry documentation]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*: Ser. «Filolohiia». 2018. T. 1 (69). S. 219–221 [in Ukrainian].
8. Kostenko, V. H., Solohor I. M. (2019). Aktualizatsi komunikatyvnoi stratehii informuvannia v tekstakh dokumentiv informovanoi zghody na stomatolohichne vtruchannia [Implementation of information communication strategy in the texts of informed consent for dental treatment]. *Zakarpatski filolohichni studii*. № 7. S. 92–97 [in Ukrainian].
9. Kostenko, V. H., Solohor, I. M., Bieliaieva, O. M. (2019). Zhanrovi parametry anhlomovnoho dokumenta informovanoi zghody na vykonannia stomatolohichnoho vtruchannia [Genre parametres of informed consent for dental treatment]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*: serii «Filolohiia». Ostroh: Vydvo NaUOA. Vyp. 6(74). S. 69–73 [in Ukrainian].
10. Lishchynska, O. I. (2013). Tsinnist zhyttia yak aksiolohichniy oriientyr etyko-prykladnoho znannia [Value of the life as axiological landmark for ethic-applied knowledge]. *Universytetska kafedra*. 2013. № 2. S. 57–73 [in Ukrainian].
11. Povorozniuk, R. V. (2016). Informovana zghoda yak obiekt perekladoznavchykh studii. [Informed consent as a subject of translation studies] *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia*. Filolohichni nauky.. Kn. 2. S. 67–75. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJNR/Nzfn_2016_2_15 [in Ukrainian].
12. Pocheptsov, H.H. (1999). Teoriia komunikatsii [Theory of communication]. – 2-he vyd., dop. K., 1999 [in Russian].
13. Radionova, T. M. Status, Semantyka i funksiia riadu v strukturi prostoho rechennia [Status, semantics, and functions of lines in the structure of a simple sentence]: dys... kand. filol. nauk: 10.02.01 / Donetskyi natsionalnyi un-t. Donetsk. 19 s [in Ukrainian].

14. Seniuta, I. Ya. (2011). Zakhyst prav subiektiv medychnykh pravovidnosyn: deiaki teoretyko-pravovi aspekty [Protection of rights of participants in medical legal interaction: some theoretical aspects]. *Biuletyn Ministerstva yustytzii Ukrainy*. № 4. S. 11–18 [in Ukrainian].
15. Fuko, M. (1990). Rozhdenie kliniki [Birth of Clinic]. M.: SMYiSL, 1990. 310 s [in Russian].
16. Shvydka, L. (2010). Medykalizatsiia suspilstva yak sotsialna problema: sutnist, ahenty, naslidky [Medicalization of society as a social problem: essence, agents, outcomes]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu*. Ser.: filosiia, sotsiologiia, politologiia / 2(20), S. 80–86. – Retrieved from: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/250> [in Ukrainian].
17. Boztaş N., Özbilgin S, Özçmen E, Altuntaş G, Özkardeşler S. (2014). Evaluating the Readability of Informed Consent Forms Available Before Anaesthesia: A Comparative Study. *Turk J Anaesthesiol Reanim*. 42(3): 140–144. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4894222>.
18. Bradby, H. (2012). *Medicine, Health and Society: A Critical Sociology*. SAGE Publications Ltd., 200 p.
19. Carmen, M. G., del, Joffe S. (2005). Informed consent for medical treatment and research: a review. *Oncologist*. Vol. 10 (8). P. 636–641. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16177288>.
20. Conrad, P. (2007). *The medicalization of society. On the transformation of human conditions into treatable disorders*. Baltimore: John Hopkins University Press. 204 p.
21. Conrad, P. (2005). The shifting engines of medicalization // *Journal of Health & Social Behaviour*. № 46(1). P. 3–14.
22. Grice, H. P. (1975). *Logic and conversation. Syntax and semantics*, V. 3, ed. by P. Cole and J. L. Morgan, N. Y., Academic Press. P. 41–58.
23. Edmonds, J. (1985). *A United theory of Syntactic Categories*. – Dordrecht: Foris, – 314 p.
24. Kadam, R. A. (2017). Informed consent process: A step further towards making it meaningful! *Perspect Clin Res*. 8(3): 107–112. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5543760>.
25. Langacker, R.W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites – Vol. 1*. – Stanford : Stanford University Press, 1987. 515 p.
26. Marta, J. (1996). A linguistic model of informed consent. *Journal of Medical Philosophy*. Vol. 21. P. 41–60.
27. Mazur, D. J. (2013). Informed Consent in the Twenty First Century: What It Is, What It Isn't, and Future Challenges in Informed Consent and Shared Decision Making. *Sociology Compass*. Vol. 7, Iss. 9. P. 762–774.
28. Miestamo, M. (2008). Grammatical complexity in a cross-linguistic perspective / M. Miestamo, K. Sinnemaki, F. Karlsson // *Language complexity: Typology, Contact, Change*. - Amsterdam: John Benjamins, 2008. – P. 23–42.
29. Nieuwkamp, G. A. (2007). *The theory of informed consent in medicine: problems and prospects for improvement* (Doctoral thesis, Australian Catholic University). Retrieved from: doi.org/10.4226/66/5a94be1b5e4ed.
30. Vučemilo, L. Borovečki, A. (2015). Readability and Content Assessment of Informed Consent Forms for Medical Procedures in Croatia. *PLoS One*.; 10(9): Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4573755>.
31. Young, A. (1982). The Anthropologies of Illness and Sickness, *Annual Review of Anthropology*, Vol. 11, P. 257–285.
32. Stearns, S., Nesse, R., Govindaraju, D. Evolutionary perspectives on health and medicine, *PNAS* 26, 107 (suppl. 1) P. 1691–1695; Retrieved from: <https://doi.org/10.1073/pnas.0914475107>.

SOURCES OF ILLUSTRATION:

33. Informed Consent for Bone Grafting Procedure. https://neworleansdentalcenter.com/consent-forms/Consent_for_Bone_Grafting_Procedure.pdf.
34. Consent Form for Endodontic Treatment: URL: <https://www.padental.org/Images/OnlineDocs/ResourcesPrograms/Practice%20Management/ConsentFormEndodontic.pdf>.
35. Dental treatment consent form: URL: https://www.myclassicsmile.com/wp-content/uploads/2014/05/894_DENTAL_TREATMENT_CONSENT_FORM.pdf.
36. Informed Consent for amalgam (silver filling) replacement: URL: <https://dentistsbenefits.com/risk-management/informed-consentform-samples>.
37. Informed Consent for Endodontic Treatment. URL: <https://www.endoexperience.com/filecabinet/Consent%20Forms%20and%20Printouts/Consent%20Form%20Examples/informed%20consent%20double%2004-20-02.pdf>.
38. Informed consent for dental procedure: URL: <https://www.cda.org/MemberLogin/tabid/138/Default.aspx?returnurl>.
39. Informed Consent for General Dental Procedure. Abington Dental Associates. URL: <https://www.abingtondental.com/wp-content/uploads/2018/08/Informed-Consent-for-General-Dental-Procedures.pdf>.
40. Patient Consent to Begin Orthodontic Treatment. URL: <https://www.tdicinsuranantsce.com/Portals/0/Region-D/pdfs/forms/Orthodontic-informed-consent.pdf>.
41. Patient Information / Informed Consent Form for Dental Treatment: URL: <https://www.dentalclinicmanual.com/documents>.

FUNCTIONAL AND PRAGMATIC PECULIARITIES OF SYNTAXIC TOOLS IN TEMPLATES OF INFORMED CONSENT FOR DENTAL INTERVENTION

Kostenko Viktoriia Hennadiivna

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Department of Foreign Languages, Latin and Medical Terminology
Ukrainian Medical Stomatological Academy
Shevchenko Str., 23, Poltava, 36039, Ukraine*

Solohor Iryna Mykolaivna

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Department of Foreign Languages, Latin and Medical Terminology
Ukrainian Medical Stomatological Academy
Shevchenko Str., 23, Poltava, 36039, Poltava, Ukraine*

The purpose of this research paper is to study the functional and pragmatic peculiarities of syntactic tools in the texts of the templates of informed consent for dental treatment, mainly focusing on the sentence structure and the voice, and then to analyze the correlation between the formal sentence structure and pragmatic goals of the addressers.

The study has demonstrated that the structure of syntactic units in the texts investigated is strictly compliant with the stages reflecting the interaction between the doctor and patients, with the logic of the document's content and aims at implementing the key communicative purpose to provide the reader with most of the details about the selective dental procedure. The predominance of composite sentences and complex sentences in particular demonstrates the complexity of the procedure on obtaining patient's informed consent for dental treatment and a number of factors, which should be considered by both dental professionals and patients. Composite sentences as well as simple sentences with extended homogenous parts are used to cover the maximum information relevant for readers and to organize the structural blocks of the text in the way facilitating the comprehension.

Doctor's-driven initiative and management of the communication with patient, on the one hands, and patient's active involvement in the treatment process are grammatically represented by using sentences in the active voice that exceed the number of sentences in passive voice in the texts studied. Though effective doctor-patient communication is a central clinical function, high informational density of texts, represented at the syntax level may impede their quick and correct perception. Investigating syntactic characteristics of the informed consent can considerably contribute to clearer understanding of the conventions and the principles of functioning of professional discourse.

Key words: *informed consent for dental treatment, sentence, structure, voice, communication strategy, functional and pragmatic approach.*

УДК 81'37=111

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-20>

КОНВЕРСІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО МЕТАФОРИЧНОГО ЗБАГАЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Кришталь Світлана Михайлівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теорії та практики перекладу

Донецького національного університету імені Василя Стуса

вул. 600-річчя, 21, Вінниця, Україна

Статтю присвячено вивченню явища метафоричної конверсії, яка передбачає поєднання конверсії як засобу утворення нового слова через перехід основи в іншу парадигму словозміни та семантичного (метафоричного) переосмислення. Метафорична конверсія є специфічною рисою внутрішньої структури англійської мови і відіграє значну роль в процесах метафоризації, які в ній відбуваються. Результатом метафоричної конверсії є слово, в якому поєднуються не тільки семантичні особливості двох частин мови, а і асоціації, які з цими словами пов'язані. Це робить утворену лексему влучним і стислим засобом опису об'єктів та вербалізації дійсності, а саму метафоричну конверсію потужним засобом словотворення, компресії та метафоричного збагачення англійської мови.

В статті явище метафоричної конверсії вивчається на матеріалі лексик на позначення хворобливих станів (*bruise* – синець, *chill* – озноб, *cough* – кашель, *fatigue* – втома, *hiccup* – гикавка, *itch* – свербіж, *limp* – кульгавість, *rain* – біль, *sweat* – потовиділення і т.д.). Всього було проаналізовано 30 одиниць, що називають найбільш типові відхилення від фізіологічної норми. Вивчення метафоричних можливостей даних слів показало, що 28 іменників із 30 розвивають метафоричні значення, із них 20 в подальшому переходять в метафоричні дієслова завдяки метафоричній конверсії. Наприклад, *itch* (свербіж) → *itch* (сильне, непереборне бажання) → *to itch* (дуже сильно чогось хотіти).

Характерною рисою метафор, утворених засобом метафоричної конверсії від іменників на позначення хворобливих станів, є багатозначність і прозора умотивованість. Метафоричне перенесення імені, що означає відхилення від фізіологічної норми, здійснюється на основі реальної схожості або на основі асоціацій, що є характерними не для окремої людини, а для всього мовного колективу в цілому. Домінуюча модель розвитку метафоричного значення – «Хворобливі фізіологічні стани → сфера моральних та емоційних переживань».

Семантика іменників, які використовуються як база для метафоричного переосмислення, визначає як особливості самого процесу метафоричного перенесення, так і семантику утворених одиниць. Використання в якості основи для перенесення слів, що називають негативні явища і процеси в житті людини, призводить до появи метафоричних утворень, які описують різноманітні процеси, що передбачають певну дисфункцію, і, водночас, дають їм, здебільшого, негативну, або, в окремих випадках, нейтральну оцінку.

Ключові слова: конверсія, метафоричне переосмислення, метафорична конверсія, асоціація, конотація, умотивованість.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує багата література з питань метафоричного перенесення імені. В ній висвітлюються найрізноманітніші аспекти проблеми, а саме механізми утворення метафори, її функції як міждисциплінарного явища, функціонування в різних стилях і жанрах мови, переклад метафоричних утворень, універсальне та національно-специфічне в метафорі і т.д. [3; 5; 7; 8]. Вивчаючи фактори, які призводять до появи метафори, а також зумовлюють її національний характер, сучасні дослідження неабияку увагу приділяють екстралінгвістичним чинникам. Вважається, що саме екстралінгвістичні фактори, які включають фізичний, фізіологічний, культурний та історичний досвід людей, пояснюють існування універсальних та національно-специфічних

метафоричних моделей. При цьому фізичний та фізіологічний досвід людини, однакові асоціації та єдиний механізм мислення людей пояснюють, як з'являються метафори, що є типовими для носіїв великої кількості мов, в той час як культурні та історичні відмінності розглядаються як фактори, що призводять до появи оригінальних, національно-специфічних метафор, що відображають дух і характер нації та носіїв її мови.

Наприклад, майже всі європейські мови мають метафори, що побудовано на негативних асоціаціях, пов'язаних зі словами *ліворуч*, *низ*, *мілкий*, *вузький*, *короткий* і т.д., і навпаки, антоніми даних слів викликають позитивні асоціації та емоції і, відповідно, утворюють метафори, які характеризують явище позитивно [4, 169-170]. Всі можливі відмінності традиційно пояснюються відмінностями в культурі та різним історичним досвідом.

Наприклад, негативні конотації концепту «лівий» відображено в таких словах та словосполученнях, як *лівак*, *лівий заробіток*, *ліві гроші*, *лівий товар*, *встати з лівої ноги*, *ходити наліво*, в англійській мові – *left-handed* (незграбний, лицемірний, нещирий), *left-handed compliment* (сумнівний комплімент), *have two left feet* (бути надзвичайно незграбним, неспритним, недотепним). Щодо концепту «правий», то тут «всі європейські мови виявляють вражаючу однаковість в позитивній оцінці концепту, а також в самому наборі значень цього слова, яке в усіх мовах стало багатозначним» [1, 250].

Роль екстралінгвістичних факторів в утворенні метафори, безумовно, велика, саме вони дають старт процесу, який згодом приводить до появи метафори. Однак тільки екстралінгвістичні фактори не можуть слугувати вичерпним поясненням, чому певні метафори можливі в одній мові і неможливі – в іншій. На наш погляд, для того, щоб це пояснити, треба звернутись до суто лінгвістичних чинників, які, у порівнянні з екстралінгвістичними, не часто стають предметом вивчення у зв'язку із проблемами метафоричного перенесення. Це визначає **актуальність** даної статті, в якій увагу зосереджено саме на лінгвістичних особливостях мови, які розглядаються в ній як пусковий механізм метафоричного утворення.

Одним із таких механізмів в англійській мові є конверсія, яка передбачає перехід слова однієї частини мови в іншу (іменника в дієслово) із одночасним розвитком метафоричного значення у останнього. Такий тип конверсії розглядається автором як метафорична конверсія. **Мета** даної статті – дослідити, на **матеріалі** групи слів на позначення хворобливих станів, як проходять процеси метафоризації в англійській мові під впливом метафоричної конверсії. Визначена мета окреслює наступні **завдання**:

1. Дати семантичну характеристику лексики на позначення хворобливих станів в англійській мові.

2. Описати механізм розвитку метафоричного значення у дієслова, утвореного методом метафоричної конверсії (на базі слів на позначення хворобливих станів).

Таким чином, **предметом** дослідження в статті виступає метафорична конверсія як засіб утворення метафоричних дієслів, а **об'єктом** – метафоричні дієслова, що утворені методом метафоричної конверсії від іменників на позначення хворобливих станів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Всього було проаналізовано 30 іменників, які називають найбільш типові відхилення від здорової норми людини, найбільш типові симптоми захворювань. Сюди увійшли такі лексеми, як *belch* (відрижка), *bloat* (здуття), *bruise* (синець), *chill* (озноб), *cough* (кашель), *cramp* (судома), *fatigue* (втома), *fever* (лихоманка), *hiccup* (гикавка), *itch* (свербіж), *limp* (кульгавість), *pain* (біль), *rash*

(висип), *stammer* (гикавка), *sweat* (потовиділення), *swell* (набрякання, опухлість), *tic* (тик).

Семантична специфіка даної групи слів полягає в тому, що до її складу входять одиниці, які через свої референти не належать до найбільш популярних слів лексичного складу мови. Всі згадані лексеми являються водночас медичними термінами. Вони використовуються в обмежених певною темою комунікативних ситуаціях. Більш того, для багатьох людей ці лексеми – свого роду табу, що продиктоване почуттям делікатності [6, 282]. Все це дає підстави припускати, що можливості метафоризації такої лексики будуть обмеженими в будь-якій мові. Але проведений аналіз засвідчив, що вона активно використовується як основа для переосмислення в англійській мові.

Так, виявилось, що із 30 лексем, що називають відхилення від фізіологічної норми, 28 розвивають додаткові метафоричні значення у формі іменників. Наприклад, слово на позначення недержання *incontinence* використовується в англійській мові як метафоричний опис будь якого прояву нестриманості та марнотратства: *“The euro has thus obviously not been a perfect cure for governmental incontinence...”*. (Послівний переклад. Таким чином, цілковито очевидно, що євро виявилось неспроможним вилікувати недержання уряду...) (10).

В наступному прикладі на базі основного значення слова *contractions* (болісне скорочення м'язів) розвивається метафоричне значення – економічна криза, спад, погіршення економіки:

“Russia’s economy was hit hard by the crisis in 2008, recording one of the sharpest contractions of any major country. Thanks to billions in Kremlin bailout funds, it has bounced back quickly, although investors have been slow to return” (Криза 2008 року виявилась серйозним ударом для російської економіки зафіксувавши один із найбільших спадів (послівно – скорочень, стискань), які тільки можливі в великій розвинутій країні. Завдяки рятівному фондові Кремля вона швидко прийшла до тями, хоча інвестори і не поспішали повертатись). (11).

Дані приклади ілюструють, наскільки легким і невимушеним є в англійській мові перехід слів із однієї сфери вживання в іншу на основі розвитку в них метафоричного значення. Як бачимо, частиномовна приналежність слів зберігається – і в прямому, і в переносному значеннях дані слова функціонують як іменники. Але, як виявилось, це не єдина можлива структурна модель – завдяки конверсії іменники на позначення хворобливих станів можуть вживатись як дієслова із метафоричним значенням, яке розвивається на основі прямого значення, асоціацій і досвіду, пов'язаних із (у даному випадку) хворобливими станами.

Наведемо як приклад лексеми *itch* (свербіж). Метафоричне перенесення імені здійснюється за моделлю «Хворобливі фізіологічні стани → сфера моральних та емоційних переживань, станів»: *Itch – feeling of irritation on the skin, causing*

a desire to scratch → *restless desire or longing to do sth* (Хворобливо-лоскотливе подразнення шкіри, яке викликає потребу чухати подразнене місце → непереборне прагнення, бажання) [9].

Дану метафору можна вважати умотивованою; це проявляється в присутності в дефініціях слова *itch* в його прямому значенні та в його переносному значенні експліцитно вираженого загального компоненту – *бажання щось зробити*. Метафоричне значення лексеми *itch* зафіксовано в наступних словосполученнях: *to have an itch for sth, to do sth; have an itching palm, have itchy feet, the seven-year itch*. Важливо підкреслити, що в українській та близькопорідненій російській мові також наявні приклади метафоричного використання іменника *свербіж*, але англійська мова йде ще далі – в ній на базі іменника виникає дієслово в тій самій формі (тобто відбувається нульова деривація), але з новим метафоричним значенням – *to itch (to feel a restless or strong desire to do something – відчувати непереборне бажання щось зробити)* [9].

Метафоричне перенесення на основі іменника *bruise* (синець) йде шляхом збільшення сфери, де можливі фізичні uszkodження – від шкіри до сфери емоцій та переживань і далі – на будь-який об'єкт, який можливо ушкодити через удар або іншу дію. В результаті маємо такий ланцюжок: *to bruise one's knee – to bruise one's pride – to bruise fruits (e.g. peaches)* (послівний переклад: покрити синцями коліно – покрити синцями гордість – покрити синцями фрукти, наприклад, персики).

В ході дослідження даної групи лексики виявлялося, що із 30 слів на позначення хворобливих станів 28 розвивають номінативні метафоричні значення, 20 із яких ще більше розширюють свої метафоричні можливості і переходять в метафоричні дієслова на базі іменника. Метафорична конверсія виступає не тільки потужним засобом метафоричного збагачення мови, а й засобом компресії, бо призводить до утворення влучних експресивних засобів номінації, в яких поєднано семантичні потужності двох частин мови, а також асоціації, які з ними пов'язані. Це сприяє ще більшій дифузності значення, і таким чином збільшує обсяг контекстів, в яких утворена лексема може вживатись. Англійські метафори, утворені засобом метафоричної конверсії, є семантично ускладненими, їх значення зазвичай передаються за допомогою двох і більше слів при перекладі українською [2].

Характерною рисою метафор даної групи слів є прозора умотивованість. Метафоричне перенесення імені, що означає відхилення від фізіологічної норми, здійснюється на основі реальної схожості або на основі асоціації, що є характерною не для окремої людини, а для всього мовного колективу в цілому. Наприклад, дієслово *to limp* (кульгати) як в прямому, так і в переносному значеннях означає «пересуватися з важкістю». Прозорий механізм метафоричного утворення робить

лексеми виразним і стислим засобом опису ситуації, що наглядно демонструє наступне речення: *"The council will have to limp along until fresh elections can be organized"*. (Послівний переклад Раді доведеться якимось дошкандибати доки свіжі вибори не будуть проведені) [9].

Наступною характерною особливістю метафоричних дієслів, утворених на базі іменників на позначення хворобливих станів, є їх багатозначність. 16 із 20 дієслів мають 2 і більше метафоричних значення. Це пов'язано із тим, що роль основи для метафоричного переосмислення виконують іменники, які називають, хоч і не приємну, але надзвичайно типову і знайому для людини ситуацію. Так, дієслово *to sweat* (потіти) має 4 метафоричних значення: 1) *(of food or an object) ooze or exude beads of moisture on to its surface* – (про їжу або об'єкт) – виділяти вологу або рідину на поверхню; 2) *(of a person) exert a great deal of strenuous effort* – (про людину) сильно напружуватись, прикладати багато зусиль; 3) *be or remain in a state of extreme anxiety, typically for a prolonged period* – перебувати в надзвичайно напруженому стані, особливо упродовж тривалого періоду; 4) *heat (chopped vegetables) slowly in a pan with a small amount of fat* – нагрівати порізані овочі повільно в сковороді або каструлі з невеликим вмістом жиру [9]. Зовнішня схожість та схожість відчуттів лежать в основі перенесення і утворення нових метафоричних значень даного дієслова.

Що стосується оцінного потенціалу лексики, яка утворена засобом метафоричної конверсії, то тут слід відмітити, що використання в якості основи для перенесення слів, що називають негативні явища і процеси в житті людини, призводить до появи метафоричних утворень, що називають процеси з певною дисфункцією в інших сферах і, водночас, дають їм негативну оцінку. В переважній більшості випадків такі лексичні одиниці мають негативну конотацію і лише у зв'язку з окремими лексемами можна говорити про нейтральну оцінку.

Наприклад, негативне оцінювання закладено в дефініції метафоричного дієслова *to regurgitate* (від *to regurgitate* – відригувати) – *repeat (information) without analysing or comprehending it* (повторювати інформацію не аналізуючи її і не розуміючи) [9].

Прикладом тяжіння до більш нейтральної оцінки може слугувати лексема *to cough* (кашляти). До речі, дана лексема розвиває метафоричне значення виключно на матеріалі дієслова. Метафоричне значення у відповідного іменника відсутнє. Базою для метафоричного перенесення є фізична схожість процесів (гучність, тембр, враження на оточуючих) та асоціації, які, пов'язують кашель з процесом, що, з одного боку сигналізує про відхилення в роботі системи, а з іншого, є небажаним і таким, що не можна контролювати. Це реалізується в наступних трьох метафоричних значеннях дієслова *to cough*: 1) *give something*

reluctantly, especially money or information that is due or required (давати щось неохоче, особливо гроші або інформацію; 2) *say something in an abrupt way* (сказати щось різко та несподівано); 3) *(of an engine) make a sudden harsh noise, especially as a sign of malfunction* (про двигун: зробити різкий звук, який вказує на певну дисфункцію) [9].

Як бачимо, в дефініціях відсутні прямі вказівки на те, що метафоричне дієслово позначає щось суто негативне, але наявність в дефініціях таких компонентів як *reluctant* (неохочий), *abrupt* (різкий), *harsh* (різкий, несподіваний) дозволяє говорити про значні можливості у цього слова оцінювати ситуацію скоріше негативно, ніж нейтрально.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Іменники на позначення хворобливих станів активно використовуються в англійській мові як основа для розвитку дієслівного метафоричного значення. Із 30 іменників, що називають відхилення від фізіологічної норми, 28 розвивають метафоричні значення, із яких 20 у подальшому переходять в метафоричні дієслова завдяки метафоричній конверсії. Семантика слів на позначення хворобливих станів, що використовуються в англійській мові як основа для утворення метафоричних дієслів, визначає як особливості

самого процесу метафоричного перенесення, так і семантику утворених одиниць. Використання в якості основи для перенесення слів, що називають негативні явища і процеси в житті людини, призводить до появи метафоричних утворень, що називають негативні процеси в інших сферах і, водночас, дають їм негативну / нейтральну оцінку.

У переважній більшості випадків метафоричне перенесення імені із розряду іменників в розряд дієслів базується на реальній схожості фізіологічних процесів, що переосмислюються, і тих процесів та об'єктів, які отримують в результаті цього переосмислення метафоричну назву. Мова йдеться про такі характеристики, як колір, гучність, тембр, манера пересуватися або говорити, однакові фізичні відчуття та враження від процесів / об'єктів, що ототожнюються. Домінуюча модель розвитку метафоричного значення – «Хворобливі фізіологічні стани → сфера моральних та емоційних переживань, станів».

В перспективі було б цікаво залучити до вивчення іменники, які репрезентують інші групи лексики, і визначити їх можливості щодо переходу в розряд дієслів з паралельним розвитком метафоричного значення. Такі дослідження могли б стати частинами комплексного опису явища метафоричної конверсії в англійській мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. М. : ЧеРо, 2003. 349 с.
2. Кришталь С. М. Метафорична конверсія в англійській мові. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Випуск 37, том 2. Одеса, 2018. С. 100-103.
3. Телия В. Н. Метафоризация и её роль в создании картины мира. *Роль человеческого фактора в языке*. М. : Наука, 1988. С. 173-204.
4. Толстой Н. И. О природе связей бинарных противопоставлений типа правый – левый, мужской – женский. *Языки культуры и проблемы перевода мости*. М. : Наука, 1987. С. 169-183.
5. Уилрайт Ф. Метафора и реальность. *Теория метафоры* / пер. под. ред. Н. Д. Арутюновой. М. : Прогресс, 1990. С. 82-109.
6. Ульман С. Семантические универсалии. *Новое в лингвистике*. Вып. 5. М., 1970. С. 250-298.
7. Black M. Models and metaphors. *Studies in language and philosophy*. Ithaca. .N.Y., 1965. P. 39-41.
8. Lakoff G., Johnsen M. *Metaphors we live by*. London: The university of Chicago press, 2003. 192 p.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

9. Hornby A. S. *Advanced learner's dictionary of current English*. Oxford: Oxford University Press. 1989. 1579 p.

ІЛЮСТРАТИВНІ ДЖЕРЕЛА

10. *The Economist*. – 2013. – May, 25th – 31st.
11. *The Economist*. – 2014. – January, 18th – 24th.

REFERENCES

1. Kornilov, O. A. (2003). *Yazykoviye kartiny mira kak proizvodnyie natsionalnyck mentalitetov*. M.: CheRo [in Russian]
2. Kryshthal, S. M. (2018). *Metaphorychna conversiya v angliyskiy movi*. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Philologiya*. Vypusk 37, tom 2. Odesa [in Ukrainian]
3. Teliya, V. N. (1988). *Metaphorizatsiya i yeyo rol v sozdaniyi kartiny mira. Rol tchelovetcheskogo factora v yazyke*. M. : Nauka [in Russian]
4. Tolstoi, N. I (1987). *O prirode svyazey binarnykh protivopostavleniy tipa pravyy – levyy, muzhskoi – zhenskiy. Yazyki kultury i problem perevodimosti*. M.: Nauka [in Russian]
5. Uilrait, F (1990). *Metaphora i realnost. Teoriya metaphory*. M.: Progress [in Russian]
6. Ullman, S. (1970). *Semanticheskiye universalii. Novoye v zarubezhnoy linguistike*. Vyp. 5. M. [in Russian]
7. Black M. *Models and metaphors // Studies in language and philosophy*. Ithaca. – N.Y., 1965. – P. 39-41.
8. Lakoff G., Johnsen M. *Metaphors we live by*. London: The university of Chicago press, 2003. 192 p.

DICTIONARIES

9. Hornby A. S. Advanced learner's dictionary of current English. Oxford: Oxford University Press. 1989. 1579 p.

ILLUSTRATIVE MATERIAL

10. The Economist. – 2013. – May, 25th – 31st.

11. The Economist. – 2014. – January, 18th – 24th.

CONVERSION AS A SOURCE OF METAPHORICAL ENRICHMENT IN ENGLISH

Kryshtal Svitlana Mykhailivna

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Translation Studies

Vasyl Stus Donetsk National University

600-richcha str, 21, Vinnytsia, Ukraine

The article deals with the phenomenon of metaphorical conversion which involves two separate ways of creating new words, namely conversion as a means of creating a new word through assigning an existing word to a different word class (zero derivation) and semantic (metaphorical) reinterpreting. Metaphorical conversion results in a word that embraces semantic peculiarities of two different parts of speech as well as the associations which these words carry. That makes the resultant lexical unit an expressive and concise way of describing the surrounding objects and phenomena.

*Metaphorical conversion is studied in the article on the basis of the lexical units naming the most typical deviations from the physiological norm of a man (symptoms). Here belong such words as "bruise", "chill", "cough", "fatigue", "hiccup", "itch", "limp", "pain", "sweat" etc. The analysis of the metaphorical potential of 30 nouns has shown that 28 nouns out of 30 develop metaphorical meanings; 20 nouns develop them still further and become metaphorical verbs through metaphorical conversion. For example, *itch* (feeling of irritation on the skin causing a desire to scratch) → *itch* (strong desire) → *to itch* (have a strong desire).*

Metaphors that are created from the nouns that name deviations from the physiological norm through metaphorical conversion develop common semantic features – they usually have more than one meaning and are transparently motivated. Metaphorical transference is carried out on the basis of a real likeness or on the associations that belong to the whole lingual community rather than to a separate individual. The predominant model is "Deviations from the physiological norm → emotional sphere".

The semantics of the nouns that are used as a basis for the metaphorical reinterpreting shapes both the process of metaphorical transference and the semantics of the created units – they tend to describe various processes and phenomena that demonstrate certain malfunction and give them at the same time either negative or neutral evaluation.

Key words: *conversion, metaphorical reinterpreting, metaphorical conversion, association, connotation, motivation.*

ДІАЛЕКТНА ПОБУТОВА ЛЕКСИКА У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Левченко Тетяна Миколаївна

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 32, Переяслав, Україна

У статті порушено одну з важливих лінгвістичних проблем – використання діалектизмів у мові засобів масової комунікації. Дослідження діалектної лексики тісно пов'язане із стилістикою масмедіа, яка вивчає мовні засоби, в тому числі діалектизми, у складі мови публіцистичного дискурсу. З'ясовано функціонально-стилістичні можливості діалектної побутової лексики у засобах масової комунікації. Зазначено, що найчастіше у публіцистичних текстах натрапляємо на побутову діалектну лексику – назви місцевих реалій і понять, що не відомі і не використовуються поза межами мовного говору чи групи споріднених говорів. З цієї причини побутова діалектна лексика зазвичай не має відповідників у літературній мові, а означувані нею реалії і поняття або передаються описово, або позначаються тими самими словами, що й у говорах. Відзначено, що діалектизми стають не тільки маркерами індивідуального стилю автора, а ще й відбувається популяризація мовленнєвого наміру за допомогою нестандартної лексики, автор публікації робить акцент на неповторності предмета та естетичній правильності його назви, він визнає, що цей діалектизм лаконічно, фактографічно, краще за будь-які описи справляється з номінативною функцією. Найчастіше діалектна лексема пояснюється у самому тексті, автор публікації намагається ввести незнайоме слово у коло лінгвоестетичних цінностей. Засоби масової комунікації як потужний публічний фактор сприяють не тільки популяризації діалектної лексики, яка є складовою субстандарту, а й закріпленню її в українській літературній мові. Так, друковані ЗМІ, завдяки включенню в текст діалектної лексики і фразеології, сприяють конкретизації значень, розвитку в окремих слів нових значень, розширенню лексичної сполучуваності, поглибленню стилістичної диференціації слів і виразів. Діалектні одиниці охоплюють переважно сфери життя, пов'язані з побутом, родинними стосунками, виробничою діяльністю носіїв місцевого говору. Сучасна преса є не тільки джерелом лексичних і стилістичних інновацій, а й базою формування, розвитку мови сучасного субстандарту.

Ключові слова: мова засобів масової комунікації, діалектизми, субстандарт, побутова лексика, публіцистичний дискурс.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Функціонування діалектної лексики у різних сферах масової комунікації приваблює увагу як сучасних лексикологів, діалектологів, так і лінгвістів, які досліджують мову засобів масової комунікації. Лексична система є частиною мови, що найдинамічніше розвивається, оскільки в ній відображається життя суспільства, його історія, побут, культура, усі ті процеси, які супроводять формування нації як частину суспільства. Відповідно до цього спостерігаємо багатоплановість у вивченні словникового складу мови і слова як лінгвістичної одиниці, здатної відобразити особливості української мови.

Нині спостерігаємо інтенсивний вплив зовнішніх і внутрішніх чинників на літературну мову, що веде до змін на усіх її рівнях. Їх дія на сучасну літературну мову настільки виходить за межі усталених мовних процесів, що не може не привертати увагу лінгвістів.

Дослідження діалектної лексики тісно пов'язане із стилістикою засобів масової комунікації, яка вивчає мовні засоби, в тому числі тери-

торіальні діалектизми, у складі мови публіцистичного дискурсу. Факт діалектної диференціації мови був усвідомлений ще античною стилістикою і граматикою, де була створена низка термінів на позначення неусвідомленого чи ненавмисного використання діалектизмів у літературній мові. До початку XIX століття функціонування діалектизмів розглядалося як відхилення від мовних норм, тобто відхилення і помилки, яких потрібно уникати. Філософські погляди початку XIX ст. утвердили самостійність і самоцінність усної регіональної лексики як народних слів і словосполучень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття діалектизмів як стилістичної категорії та основи формування літературної норми в сучасній українській мові розглядали С. Я. Єрмоленко, П. Ю. Гриценко. Функції діалектизмів у загально-теоретичному аспекті досліджували С. Я. Єрмоленко, Д. В. Бондаренко, Є. Г. Тичина та інші. Проблеми взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів вивчали М. А. Жовтобрюх, І. Г. Матвіяс. Високим ступенем стилістич-

ної виразності та експресивним потенціалом відзначаються діалектизми, які на сьогодні є досить продуктивними елементами мови засобів масової комунікації. Функціонально-семантичні вияви призначення діалектизмів у мові української періодики досліджували у своїх працях М. В. Бігусяк, І. Кириченко, О. Пискач, В. Путрашик та ін.

Однак, незважаючи на певну кількість праць, присвячених вивченню мови ЗМІ, в українській лінгвістиці бракує досліджень мови субстандартної лексики у засобах масової комунікації, зокрема таких, де б досліджувалося функціонування територіальних діалектизмів.

Мета і завдання статті. Метою статті є з'ясування функціонально-стилістичних можливостей територіальної діалектної лексики у мові засобів масової комунікації.

Відповідно до мети статті визначено **завдання** дослідження: з'ясувати чинники, які сприяють входженню та вживанню діалектної лексики у мові сучасної публіцистики; виявити основні тематичні групи діалектних одиниць; виявити і проаналізувати стилістичні особливості діалектної лексики у засобах масової комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діалектну побутову лексику репрезентують різні тематичні групи. Зокрема, діалектні лексеми у засобах масової комунікації не тільки номінують одяг і взуття, страви і напої, предмети побуту вони описують епоху, створюють певний емоційний фон, а подекуди передають соціальний та індивідуальний образ героїв публікацій.

Тематична група *назви одягу та взуття* репрезентована такими лексемами: *сардак, сердак* – рід верхнього теплого короткого сукняного одягу [9, IX, с. 58]: «*Гуцули і гуцулки на його світлинах позують у вишитих сорочках, у традиційних кептарях і сердаках, молодиці – у мистецьки вив'язаних хустках, старі жінки – у перемітках, голови старших чоловіків покриті волохатими клепанями, молодших – рогатими джумирями або багато прикрашеними крисанями*» («Галінфо, 23.05.18»); «*Ні, я таки піду і перевдягнусь. Президента треба зустрічати урочисто. Одягну вишивану сорочку і сердак*», – каже старенька жінка, що теж приїхала ровером, щоб побачити президента» («Українформ», 02.08.19); *лейбик* – чоловічий або жіночий верхній одяг (звичайно без рукавів) [9, IV, с. 471]: «*Утім цікаво, коли пошиттям сердаків (нагадує пальто з візерунками та вишивками, аплікаціями і китицями у народному стилі) та лайбиків (той же сердак, але без рукавів) займається чоловік*» («Українформ», 13.10.18); *довганя* – «*Майже у кожному комплекті – довга вишита сорочка – «довганя»*» («Ужгородські новини», 08.11.18); *крисаня* – капелюх, бриль [9, IV, с. 348]: «*А Валерій Сиротюк подарував Папі Римському гуцульське вбрання: крисаню і кептар*» («Zaxidnet», 22.05.18); *кептар* – у гуцулів – верхній хутрянний одяг без рукавів [9, IV, с. 141]: «*А також гуцульська безрукавка «кептар»*

(*бунда*), *довгий фартух «плат», верхній одяг «сердак»* («Ужгородські новини», 08.11.18); *ногавиці* – суконні штани [9, V, с.439]: «*Не знаю куди подів свої ногавиці*» («Новини Поділля», 13.09.16); *гуня* – верхня одяга з домотканого грубого, переважно нефарбованого сукна. [9, II, с. 194]: «*Найкращою вважається гуня з довгим ворсом. Коротковорсні називають зневажливо – «обскубаними»*» («Zik.ua» 12.01.16); «*Ще якихось півстоліття тому чи не кожен житель Річки у цю пору одягав теплу та водонепроникну гуню*» («Закарпаття», 02.11.18); «*Крім ліжників, майстриня відтворює інше стародавнє ремесло гуцулів – виготовляє своєрідні ткани шуби – гуні*» («Правда», 22.01.18); *кошуля* – сорочка [9, IV, с.318]: «*Приміром, коли Наталія Бучинська співала «Зелене жито», на сцені підтанцювали якісь тітоньки середнього віку в кошулях (чи льолях) – одне слово, це такі довгі сорочки, що використовують в народному костюмі як спідне*» («Детектор медіа», 26.18.15); *гачі* – штани [9, II, с.42]: «*Чоловічий одяг включав білу сорочку власного виробу, вишиту спереду, пущена по штанях – «портіницях», з чорного або фарбованого на червоно сукна – зимою білих вовняних «гачах», підперезаних широким ремінем «чересом» – і з різними прикрасами-витисками й «дармовисами»*» («Ужгородські новини», 12.08.18).

До діалектизмів, що вживаються у сучасній пресі з метою точного відтворення історичних подій, належать і слова, що передають зміст понять і реалій, які характеризують ближчі до сучасності історичні періоди. Діалектизми тут виступають у функції стилістично-нейтральної лексики, за допомогою якої правдиво і точно відтворюються історичні події, називають реалії, що характеризують більш чи менш віддалену від сучасності історичну епоху. Назви побутових і господарських предметів представлені такими лексемами: *рурка* – труба малого діаметру [9, VIII, с. 471]: «*Панянки, які не хотіли палити волосся гарячою руркою, використовували перевірені часом папільйотки*» («Правда», 22.09.19); *ліжник* – кустарний килим, коц [9, IV, с.509]: «*Наявність ліжників у хаті була ознакою доброго майнового стану родини, і чим більше було ліжників, тим багатшою вважалася наречена*» («Високий Замок», 22.02.19); *коц* – ворсовий пристрижений односторонній килим [9, IV, с. 314]: «*Майстриня охоче розповідає про технологію створення коца з овечої вовни*» («Високий Замок», 22.02.19); *верета* – різнокольоровий килим з грубої вовни [9, I, с. 329]: «*У скрині, на якій два металеві хрести-обереги, зберігається грубе домоткане полотно, розшиті хрестиком (чорне з червоним) обрусю, якими накривали столи, застеляли підлежанку, верета для ослінчиків, а також святочний одяг, що його носили українці на початку минулого століття*» («Високий Замок», 13.06.13); *тайстра* – гуцульська торбина, яку носять через плече [9, X, с. 17]: «*Селенин винайшов нову тай-*

стру (торбу)» («Карпатські Новини», 15.02.17); *табівка* – гуцульська шкіряна торбина з орнаментом, яку носять на ремені через плече [9, X, с. 9]: «У залі «Газда» широко експоновані традиційний чоловічий гуцульський одяг, сумки-табівки, топірці, келефи, різноманітні порохівниці» («RISU», 16.12.16); *бартка* – маленька сокира [9, I, с. 108]: «Серед цих гуцульських атрибутів особливе місце займає **бартка**» («Українформ», 13.03.19);

Деякі діалектні лексеми ми не знаходимо в словниках, можливо вони функціонують в обмеженій сфері, але швидше за все справа в темпоральній обмеженості їх використання. Свого часу вони не були зафіксовані, а згодом втратили сферу свого застосування. Тому, ці діалектизми пояснюються в самому тексті, а значить автор орієнтується на широкий загал читачів і намагається ввести незвичні лексеми в коло лінгвостетичних цінностей. Таке явище спостерігаємо в низці публікацій: «І шмату до посуду моя бабуся називала **«митка»**, а дошку до прання – **«миглівниця»**» («Високий Замок», 17.12.16); «А от ще назви предметів побуту: **«ригіль»** – засув до дверей, **«кливець»** – молоток, **«подря»** – горище, **«прічі»** – ліжка, **«чіфка»** – дровітня» («Високий Замок», 17.12.16); «Стіл на Святвечір обов'язково стелять білим **обрусом**, а вже на Різдвяний сніданок ми маємо інший, вишиваний» («Zaxid.net», 22.05.18). «**Два ліжка, нічна шафка, стіл і фотель**» («Старий Замок «Паланок», 17.01.16).

Одна з найважливіших складових матеріальної культури українського народу – це страви, напої, продукти харчування, тому тематична група назви *страв та напоїв* широко репрезентована у засобах масової комунікації. Для неї характерна не тільки стійкість і наявність значного шару лексики, але й зміна в часі аж до повного зникнення, що вимагає уважного фіксування її складових. У сучасній пресі натрапляємо на такі діалектичні одиниці: *плячок* – картопляник; 2) *млинець* з тіста, замішаного на вареній картоплі [8, с. 432]: «Сідаєш за столик на березі тихого струву, споглядаєш, як полює на жаб і дрібну рибу чапля та наминаєш смачнющі **плячки** з тертої бульби» («Гал-інфо», 05.08.19); *флячки* – свинячі або телячі тельбухи, порізані на шматочки і зварені в пшоняній каші [9, X, с. 610]: «До речі, тут спробував дивовижні **флячки!**» («Гал-інфо», 05.08.19); *бриндза* – сир з овечого молока [9, I, с. 236]: «Традиційно, тут можна придбати найрізноманітнішу продукцію від гуцульських сироварів: **бринзу**, будз та **вурду**» («Українформ», 23.07.18); *квасець* – щавель [9, IV, с. 131]: «Новиною цьогоріч стала поява **«Пекельної кухні»**, на якій варили кашу, куліш та борщ з **квасцем**» («Семенівські вісті», 22.09.19); *паленка* – горілка [9, VI, с. 24]: «Коли вже став дорослим і почав експериментувати з різновидами **паленки** самостійно, зрозумів, що на українському ринку досить мало якісного алкогольного продукту» («Високий Замок», 15.03.19); *книдлі* – «Гості залюбки смакують **книдлями**,

заправленими сиром і шкварками, буряковим салатом зі сиром – неймовірне поєднання смаків, а також салатом із листя буряка – **гички**» («Високий Замок», 27.06.19); *обарінок* – бублик [9, V, с. 463]: «У моєму рідному Дрогобичі ці бублики колись називали **обарінками**, з наголосом на другому складі. Продавали їх щороку на Спаса старенькі бабці під церквою, коли у нас відзначали храмове свято» («Високий Замок», 12.06.18); *вертута* – «Як зазначили організатори, на заході спробують створити найдовшу в Україні **вертуту**, повідомляє» («Українформ», 12.09.19).

Діалектизми набувають стилетворчого статусу, вони формують ядро матеріалу, який побудований на межі розмовного і публіцистичного стилю. Автори публікацій демонструють, як діалектна лексика, що репрезентує тематичну групу назви посуду створює естетично правильний образ реальності, реконструює та перейменовує предметний світ. Діалектна лексема *гальба* – півлітровий кухоль [9, II, с. 22]: «Кажуть, полюбляв перехилити **гальбу** тива тут і Володимир Ленін зі своєю бойовою соратницею і дружиною» («Старий Замок «Паланок», 14.05.18); *філіжанка* – чашка [9, X, с. 592]: «Згодом тут заснували **«Клюб шанувальників кави»**, де шановне товариство за **філіжанками** кави вело бесіди на шляхетні теми» («Галицькі контракти», 02.11.14); «Спробуйте запитати ужгородця: що значить для нього звичайна **філіжанка** кави?» («Старий Замок «Паланок», 27.09.19); *пательня* – сковорода [9, VI, с. 92]: «Цибулю для юшки варто припекти на сухій **пательні** або над газом – буде цікавіший смак» («Zaxid.net», 22.05.18); *бербениця* – діжечка, барило [9, I, с. 157]: «Раніше її витримували до року – гуцули закладали бриндзю у дерев'яні гелетки чи **бербениці**, споживали протягом року до наступного сезону, вона через пару місяців набуває специфічної гостроти» («Українформ», 20.10.18); «Тримують сир у дерев'яних **бербеницях** або скляних банках дуже довго – до двох років» («Сьогодні», 13.09.19); «А розпочався фестиваль із відкриття **бербениці** зі свіжою бриндзею, якою частували всіх охочих» («Ужгород», 09.09.19); «У музеї Бойчуків широко представлені речі полонинського побуту» («БукІнфо», 31.10.16); *коновка* – те саме, що відро [9, IV, с. 261]: «Це – **коновки**, в яких роблять сир; **бербенички**, в які набивають бринзу; **барфела**, де зберігають сир; **масляничка**, в якій збивають зі сметани масло» («БукІнфо», 31.10.16); *путера* – дерев'яна посудина для виготовлення овечого сиру [9, VIII, с. 403]: «Так, щойно здоєне молочко старший переливає у **путеру** (смерекову діжку) і ставить її на півтори години біля вогнища, аби воно охолонуло» («Сьогодні», 13.09.19); «У домашніх умовах вариво проціджують через марлю, а на полонинах – через ялинові гілочки – у великі дерев'яні **путері** (казани)» («Закарпаття», 28.07.17).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Діалектна лексика номінує сегменти позамовної дійсності, які в літературній мові не мають відповідників. З їх допомогою автор публікації описує місцеві реалії життя, вводить у публіцистичний текст лексичні діалектні слова або словосполучення, що відображають особливості матеріальної і духовної культури народу певної території.

Діалектичні одиниці слугують засобом індивідуалізації героя публіцистичного тексту. Мовна індивідуальність героя публікацій здійснюється завдяки наділенню його мовлення індивідуальними рисами, якими він відрізняється. Вкраплення в мовлення певних діалектних одиниць ідентифікує героя як представника певної етнічної групи, забезпечує переконливості та етнографічної достовірності. У сучасних засобах масової

комунікації спостерігаємо намагання віддзеркалити мовленнєву органіку носія діалекту, зробити позалітературний елемент яскравою одиницею власного стилю, продемонструвати повне занурення у мовленнєве середовище свого героя.

Діалектизми збагачують літературну мову, адже вони є джерелом постійного поповнення лексичного складу літературної мови лексемами, функціонування яких територіально обмежене. Подекуди діалектна лексика виконує експресивну функцію, якщо її цілеспрямовано використовують у мові засобів масової комунікації. Використання діалектичних одиниць було і залишається особливістю сучасної української літературної мови в тих жанрах, які пов'язані з описом реалій сільського життя. Це означає, що в сучасній ситуації діалекти не тільки реагують на вплив літературної мови, але й самі впливають на неї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігусяк М.В. Стилістичні функції діалектизмів у мові місцевої преси. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2013. Вип. 34. С. 35-39.
2. Бондаренко Д.В. Стилістична функція лексичних діалектизмів в українській художній літературі. *Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі. XV Респ. діалектолог. нарада : тези доп. і повідомл. : до IX Міжнар. з'їзду славистів / Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні АН УРСР ; відп. ред. М. В. Никончук. Житомир : [б. в.], 1983. С. 180–181.*
3. Гриценко П.Ю. Діалектизм. *Українська мова : енциклопедія / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. 2-ге вид., випр. і допов. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 146–147.*
4. Єрмоленко С.Я. Сучасна літературна мова і діалекти. *Рідне слово*. 1972. Вип. 6. С. 6–17.
5. Жовтобрюх М. Проблеми взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів. *Мовознавство*. 1973. № 1. С. 3–15.
6. Пискач О. Використання діалектної лексики в публіцистичному тексті (на матеріалі закарпатської районної преси). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Зб.наук.праць. Вип. 6. Збірник пам'яті Кирила Галаса. Ужгород. 2002. С. 281–287.
7. Путрашик В.І. Функціонально-стилістичні можливості діалектизмів у заголовках сучасної закарпатської газети (на матеріалі часопису «Старий Замок «Паланок»). *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Филология. Социальные коммуникации*. 2011. Т.24 (63). № 4, ч. 1. С. 169–176.
8. Словник буковинських говірок / За заг.ред. Н.В. Гуйванюк. Чернівці. Рута. 2005. 688 с.
9. Словник української мови в 11 т. К.: Наук. думка, 1970–1980. Т. 1–11.

REFERENCES

1. Bigusyak M.V. (2013). Stylistychni funktsii dialektizmiv u movi mistsevoi presy [Stylistic functions of dialectisms in the language of domestic press]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podil'skoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky*, 34, 35-39 [in Ukrainian].
2. Bondarenko D.V. (1983). Stylistychna funktsiia leksychnykh dialektizmiv v ukrainskii khudozhnii literaturi [Stylistic function of lexical dialectisms in Ukrainian literature]. *Struktura i rozvytok ukrainskykh hovoriv na suchasnomu etapi. XV Resp. dialektoloh. narada : tezy dop. i povidoml. : do IX Mizhnar. zizdu slavistiv / In-t movoznav. im. O.O. Potebni AN URSSR; vidp. red. M. V. Nykonchuk. Zhytomyr : [b. v.], 180–181 [in Ukrainian].*
3. Hrytcenko P.Yu. (2004). Dialektyzm. *Ukrainska mova : entsyklopediia [Dialectism. Ukrainian language : encyclopedia] / redkol. : Rusanivskiy V. M., Taranenko O. O., Ziabliuk M. P. ta in. 2-he vyd., vypr. i dopov. Kyiv : Vyd-vo «Ukrainska entsyklopediia» im. M. P. Bazhana, 146–147 [in Ukrainian].*
4. Yermolenko S.Ya. (1972). Suchasna literaturna mova i dialekty [Modern literature language and dialects]. *Ridne slovo*, 6, 6–17 [in Ukrainian].
5. Zhovtobriukh M. (1973). Problemy vzaiemodii ukrainskoi literaturnoi movy i terytorialnykh dialektiv [Problems of interaction of Ukrainian literary language and territory dialectisms]. *Movoznavstvo*, 1, 3–15 [in Ukrainian].
6. Pyskach O. (2002). Vykorystannia dialektnoi leksyky v publitsystychnomu teksti (na materialy zakarpatskoi raionnoi presy) [Using of dialect vocabulary in journalistic text (on the material of Transcarpathian regional press)]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva*, 6, 281–287 [in Ukrainian].

7. Putrashyk V.I. (2011). Funktsionalno-stylistychni mozhyvosti dialektyzmiv u zaholovkakh suchasnoi zakarpatskoi hazety (na materialy chasopysu «Staryi Zamok «Palanok») [Functional and stylistic possibilities of dialectisms in headings of modern Transcarpathian newspaper (on the material of «Staryi Zamok «Palanok»)]. *Uchenye zapiski Tavricheskoho natsyonalnoho universiteta im. V. I. Vernadskoho*, 24 (63), 169–176 [in Ukrainian].

8. Slovnyk bukovynskykh hovirok [Dictionary of Bukovynian subdialects]. Chernivtci: Ryta [in Ukrainian].

9. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tt. [The Ukrainian language dictionary]. Kyiv: Nauk. Dumka [in Ukrainian].

DIALECT EVERYDAY LEXIS IN MASS MEDIA

Levchenko Tetiana Mykolaivna

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of Ukrainian Linguistic

and Methodology of Studying Department

SHEE «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda

State Pedagogical University»

32, Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav, Ukraine

The article deals with one of the important linguistic problems – the use of dialectisms in the language of mass communication. The study of dialect vocabulary is closely related to the stylistics of the mass media, which studies linguistic means, including dialectisms, as part of the language of journalistic discourse. Functional and stylistic possibilities of dialect vocabulary in mass media are found out. It is noted that most often in publicist texts we come across household dialect vocabulary – names of local realities and concepts that are not known and are not used outside of a certain speech or group of related speeches. For this reason, household dialect vocabulary usually has no equivalent in literary language, and its realities and concepts are either conveyed descriptively or are indicated by the same words as in speech. It is noted that dialectisms become not only markers of the individual style of the author, but also there is a popularization of speech intent with the help of non-standard vocabulary, the author of the publication emphasizes the uniqueness of the subject and the aesthetic correctness of its name, he acknowledges that this dialecticism is concise, in fact, better than any descriptions handle the nominative function. Most often the dialect lexeme is explained in the text itself, the author of the publication tries to introduce a unknown word into the circle of linguo-aesthetic values. Mass communication as a powerful public factor contributes not only to the popularization of dialect vocabulary, which is a constituent of the sub-standard, but also to its consolidation in the Ukrainian literary language. Thus, the printed media, through the inclusion in the text of dialect vocabulary and phraseology, contribute to the specification of meanings, the development of new meanings in new words, expansion. lexical connectivity, deepening of stylistic differentiation of words and expressions. Dialectic units cover mainly the spheres associated with life, family relations, the production activity of native speakers. The modern press is not only the source of lexical and stylistic innovations, but also the basis for the formation, development of the language of the modern substandard.

Key words: *mass media, dialectisms, substandard, household vocabulary, journalistic discourse.*

УДК 811.161.2'373

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-22>

ДОСЛІДЖЕННЯ ОНОМАСТИКОНУ ХУДОЖНЬОГО ПРОСТОРУ ТЕКСТІВ Д. Г. ЛОУРЕНСА

Лесінська Оксана Михайлівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, Україна

Власні назви (далі ВН) відіграють важливу роль у пізнанні історії, культури, мови народу тієї чи іншої країни. Власні назви у художньому дискурсі – цікавий об'єкт вивчення як з літературознавчої, так і лінгвістичної точки зору, а також з погляду їх функціонування. Автор створює образи персонажів, їхні характеристики і, тим самим, дозволяє нам будувати у своїй уяві характер та зовнішність героя твору.

У художньому творі ім'я персонажа виконує роль маркера його психологічної та ідеологічної особливості, окремої життєвої позиції, певного місця в соціальній обстановці.

Якщо той чи інший літературний персонаж відображений письменником влучно, то в уяві читача образ героя та його риси будуть пов'язані з одним словом – іменем героя. Ім'я виступає основою образу, а образи, в свою чергу, взаємодіють один з одним, створюючи систему образів твору, і входять до системи образних засобів. Створення та взаємодія образів і складають структуру художнього твору.

Ім'я персонажа актуалізує авторську прагматичну спрямованість тексту. Головна мета літературних власних назв – збудження образів та емоцій, викликаних значеннями, що містяться у асоціативному та семантичному полі власних назв. Емотивність власних назв, у свою чергу, активізує процес його осмислення [7, 14]. Таким чином, створюється контакт між автором і читачем, що гарантує успішність творчої комунікації.

Ім'я у літературному творі виконує важливу роль орієнтира у часі та просторі. У мові художньої літератури колишнє загальне значення імені може мати характерологічне застосування, ім'я та прізвище персонажа може бути елементом його характеристики. Найпростішим прикладом зазначеного є промовисті імена та прізвища [8, 32].

У статті описано особливості художньої ономастики, загально-стильові та індивідуально-авторські риси літературно-художнього ономастикону на основі проведеного етимологічного, семантичного та контекстуального аналізу ВН на прикладі художніх творів відомого англійського письменника Д. Лоуренса.

Ключові слова: ономастикон, художній простір, етимологія, власні назви, антропонім, персонаж.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. ВН існують з давніх-давен, функціонують повсюди, виникають та вживаються масово, тому їх вивчення дозволяє істотно відновлювати факти історії народу та історії мови, досліджувати процеси номінації, аналізувати їхню функціонально-прагматичне навантаження. Хоча специфіка ВН вже значною мірою усвідомлена, залишаються не повністю дослідженими їхні окремі групи та аспекти, пов'язані з особливостями їх значення та комунікативно-функціональних характеристик. **Актуальність** дослідження зумовлена необхідністю узагальнення мовної специфіки одного з розрядів ономастикону англійської антропонімічної системи як компонента національної мовної картини світу та функціонування ВН у художньому тексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою для дослідження ВН слугують праці Суперанської О. В. [8], Арутюнової Н. Д. [1], Карпенка Ю. О. [4] Широкий спектр застосування ВН зумовлює різнобічність їхнього

дослідження. ВН досліджують у площині їхніх семантичних та функціональних характеристик [2], а також вони аналізуються у комунікативно-когнітивному аспекті [3; 7]. Власні назви досліджуються у художньому тексті [4; 5], зокрема в казках та дитячій прозі [11]. З'являються нові праці, присвячені теорії імен, ключовим питанням ролі імен у мові з акцентом на граматиці, значенні та дискурсі, а також міждисциплінарній природі дослідження імен. Варті уваги нові роботи з соціо-ономастики та риторики імен та назв [9; 10; 12; 13].

Мета статті – вивчення етимології, семантичних, парадигматичних та синтагматичних характеристик англійських власних назв у художньому творі. Для досягнення мети необхідно вирішити такі **завдання**: дослідити власні назви з точки зору їх етимологічного походження та тієї ролі, яку вони виконують у тексті, встановити структурно-семантичні особливості ВН, а також виділити основні семантичні типи ВН та проаналізувати їхні комунікативно-функціональні характеристики в авторському дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Матеріалом нашого дослідження слугують тексти англомовної «малої прози», представлені творами Д. Г. Лоуренса, де ВН відіграють важливу роль, оскільки оповідання, новели, етюди та інші види «малої прози» мінімальним обсягом мовного матеріалу покликані створити відповідний психологічний фон розгортання подій, передати весь динамізм та незвичайність ситуації.

За словами Ю. О. Карпенка: «У творі і на твір повинні працювати всі власні назви» [4, 16]. Відсоток власних назв у художньому тексті зазвичай невеликий (3 – 4%), але вони несуть велике функціональне навантаження, їх роль у створенні художнього цілого слід вимірювати значно більшим відсотком [4, 75]. Як зазначає І. М. Микитюк, власна назва є одним з елементів форми та одним із засобів вираження змісту художнього тексту [5, 179]. Письменники-представники «малої прози» звертаються не до типових, а радше до індивідуальних характеристик особи; на перший план частіше виходять не соціальні, а психологічні проблеми, виникає прагнення збагнути особливості людської психіки, діяльність підсвідомих таємничих структур [5, 180].

Проведений нами аналіз ВН доводить, що в тексті номінації персонажів виконують функції, які виходять за межі категоріального семантичного значення ВН, приймаючи таким чином, участь у формуванні смислового аспекту тексту. Зокрема, серед виокремлених ВН ми встановили 4 основні типи, які корелюють із конкретними текстовими прагматичними функціями, а саме: а) загальноновживані імена, які виконують характеризувальну функцію імпліцитно через етимологічну вмотивованість; б) «промовисті» імена, чия характеризувальна функція виражена експліцитно; в) імена-символи, які вживаються у формі алюзій і виконують асоціативну функцію; г) іноземні імена, які використовуються для створення специфічного колориту. Розглянемо детальніше особливості текстових ролей кожного типу у творах автора.

В оповіданні “*You Touched Me*” головна героїня носить ім’я *Matilda*. У давньоверхньонімецькій мові ім’я *Mahthilda* складалося з двох компонентів *macht* – «сила» та *hiltja* – «бій» і буквально означало «героїня, учасниця сильних боїв» [6, 142]. У творі цей персонаж виявляє себе як сильна особистість у тій ситуації, коли у неї окрім дуже хворого батька та сестри нікого немає, вона піклується про них, є зразком для своєї сестри *Emmie*, наприклад:

“Emmie was shorter and plumper than her sister, and she had no accomplishments. She looked up to Matilda, whose mind was naturally refined and sensible (14, 183); She was too much entranced even to weep, and all the time she thought of her father, only her father” (14, 191).

Матільда проявила свою силу волі, коли рішення долі сім’ї було покладено батьком на неї.

Вона була змушена вийти заміж за чоловіка, який забрав би все майно сім’ї, якби вона цього не зробила. Це була велика моральна боротьба для неї, яка буде тривати все життя і вона буде в ньому «героїнею». Ім’я *Matilda* у цьому творі виконує характеризувальну функцію через етимологічну вмотивованість. Воно характеризує персонажа як «героїню», як сильну жінку.

В оповіданні “*The Horse-Dealer’s Daughter*” персонаж на ім’я *Fred Henry* своєю характеризувальною схожий зі значенням свого імені, яке є дериватом від *Frederick* та *Alfred*. *Frederick* походить від німецького *Friedrich* (давн.-вн. *fridu* – мир, спокій, *richi* – могутній) [6, 91]; або *Alfred* від давньоанглійського *Aelfraed* (*aelf*, *elf* – ельф, *raed* – порада, рішення; розум, мудрість, тобто хороший радник) [6, 31]. Автор характеризує його наступним чином:

“Fred Henry, the second brother, was erect, clean-limbed, alert. If he was an animal, like Joe, he was an animal which controls, not one which is controlled. He was master of any horse, and he carried himself with a well-tempered air of mastery.” (14) Як бачимо, опис персонажа корелює з етимологічним компонентом *richi* зі значенням «могутній». Можливо, у цій характеристиці цей компонент має ще значення «владний». Як ми бачимо, автор використав загальноновживане ім’я *Fred* у імпліцитно характеризувальній функції.

В оповіданні “*The Prussian Officer*” автор використовує промовисті імена. Так, головними героями оповідання є *The Captain* (апелятив), та *Herr Hauptmann* (іноземне ім’я). Персонаж, якого у оповіданні називають *Kaniman*, постає перед нами, як мужній, витривалий чоловік, який турбується про своїх солдат і не звертає увагу на нестримний біль, який приносить йому страждання:

“The Captain was a tall man of about forty, grey at the temples. He had a handsome, finely knit figure, and was one of the best horsemen in the West. ... the irritable tension of his brow, which gave him the look of a man who fights with life (14, 80). At the start, he had determined not to limp. It had made him sick to take the first steps... he had compressed his breath.... But he had walked it off” (14, 79). Його характеристика відповідає асоціації, яка формується зі словом, що означає військовий чин. Це повинна бути вольова та сильна людина. Автор також використовує німецький варіант слова «капітан» – *Herr Hauptmann*. У цьому випадку *Herr Hauptmann* є іноземним ім’ям, яке виконує локалізуючу функцію. Автор показує, як до героя, якого у творі називають *The Captain*, звертаються носії німецької мови.

В оповіданні “*England, my England*” автор використовує загальноновживані імена: *Egbert*, *Winifred*. *Egbert* походить від давньоанглійського *Ecgbeorht*, де *ecg* означає зброя, меч, а *beorht* – яскравий, блискучий, світлий [6]. Егберт насправді був гарним чоловіком, і вони з Вініфред були дуже гарною парою:

"He was tall and slim and agile, like an English archer with his long supple legs and fine movements. He was white-skinned with fine, silky hair; and a slightly arched nose. She was young and beautiful and strong with life, like a flame in sunshine. She moved with a slow grace of energy like a blossoming, red-flowered bush in motion They were a beautiful couple. Winifred loved him, this southerner, as a higher being. ...he loved her in passion with every fibre of him" (14, 107). Однак, це була людина, яка жила тільки пристрастю до своєї коханої дружини та до Англії, її звичаїв, історії і ... свого будинку і саду, в якому він любив працювати, але він не усвідомлював тієї відповідальності, яку він ніс за свою сім'ю, за своїх дітей. Він не любив обмежувати свою свободу, він не любив затьмарювати своє яскраве, блискуче життя сірою буденщиною:

"He was of a subtle, sensitive, passionate nature. But he simply would not give himself to what Winifred called life, Work. No, he would not go into the world and work for money" (14, 115). Егберт не працював на сім'ю і тому дідусь, батько його дружини, матеріально забезпечував їх.

Ім'я *Winifred* походить від валійського *Gwenfrewi*, що буквально означає щасливе примирення (14, 196). Вініфред, хоча і не була щасливою, змушена була примиритися зі своїм життям і з тим, що її чоловік повністю байдужий до будь-яких сімейних обов'язків, не дбає про своїх дітей у матеріальному плані, але не обмежує їх в жодних діях, і тому вони його дуже люблять, і ця любов контрастує з любов'ю до матері, оскільки до матері вона проявляється не настільки сильно, як до батька. Егберт використовував це як зброю, оскільки чітко усвідомлював свою перевагу:

"From mother and nurse it was a guerilla gun-fire of commands, and blithe, quicksilver disobedience from the three blonde, never-still little girls. Behind the girls was the father, against mother and nurse" (14, 122). Однак, Вініфред і з цим змиралася і вирішила, що буде служити своїм дітям і своїй церкві, і в її житті не було місця для її чоловіка: *His wife still loved him, physically. But – he was almost the unnecessary part in the affair.*(14)

В оповіданні Д. Лоуренса "*Samson and Delilah*" ВН винесені у заголовок, але вони жодного разу не використовуються у творі. Ім'я походить від давньогрецького *Sampsōn*, та давньоєврейського *shimshōn*, що буквально означає «сонячний». В Біблії *Самсон* – останній з дванадцяти суддів Ізраїля, який володів неймовірно фізичною силою завдяки своєму волоссю [6, 174]. Ім'я *Даліла* походить від давньоєврей-

ського *Delilāh*, яке буквально означає «захоплення, ніжність».

В оповіданні Д. Лоуренса «Самсон і Даліла» головні персонажі – чоловік та жінка – жодного разу не називаються іменами, які зазначені у заголовку. У творі персонаж-чоловік називається *the stranger; the man, he, the strange man, Willie Nankervis, fellow*, а жінку називають *the landlady, the woman, she, Mrs. Nankervis, Missis* (14).

В Біблії *Даліла* – філістимлянка, яка жила в долині Сорек, і яку полюбив *Самсон*. Даліла вивідала у Самсона таємницю його великої фізичної сили. Вона приспала Самсона і наказала слугі зістригти сім кіс з голови Самсона. Позбавлений своєї легендарної сили, Самсон став легкою здобиччю філістимлян, ворогів ізраїльтян [6, 68]. Даліла у творі Д. Лоуренса – це героїня, яка зуміла хитрощами подолати силу Самсона – героя оповідання – фізично сильного чоловіка.

Ми також проаналізували власні назви з 10 творів Д. Лоуренса за їх походженням та виділили такі, які походять: а) з латинської мови: *Chris, Christian, Mabel, Lucy, Emmie, Emily, Ted, Theodore, Hadrian, Flora, Paul, Joan, Pauline, Cecilia, Ciss, Priscilla, Annabel, Barbara*; б) з давньоєврейської мови: *John, Elizabeth, Annie, Ann, Benjamin, Sam, Samson, Delilah, Ephraim, Joe, Lizzie, Joseph, Nat, Nathan, Hester*; в) з давньогрецької мови: *Magdalen*; г) з давньоверхньонімецької мови: *Walt, Walter, Willy, William, Frederick, Fred, Matilda, Mannie, Henry*; ґ) з давньоанглійської мови: *Alfred, Fred, Oscar, Wilfred, Egbert, Robert, Joyce*; д) з галльської мови: *Malcolm*; е) з фламандської мови: *Jack*; є) з давньоскандинавської: *Ronald*; ж) з валійської мови: *Winifred*; з) з іспанської мови: *Miguel*.

Серед проаналізованих прізвищ є складні за структурою прізвища, наприклад *Townsend, Smittingale, Cresswell, Attenborough*; прізвища, які походять від імен, наприклад: *Fred Henry*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Д. Г. Лоуренс вдається до використання усіх чотирьох типів ВН, класифікованих за їхньою функцією: загальноживаних імен, «промовистих» імен, іноземних імен та імен-символів. Кожне ім'я автор підкріплює вдало підміченою характеристикою персонажа для того, щоб передати читачеві ті асоціації, які він сформував при створенні образу персонажа. У оповіданнях Д. Г. Лоуренса переважають імена латинського та давньоєврейського походження. Автор використовує складні за структурою прізвища та прізвища, які походять від імен. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у порівняльному аналізі ономастикону різних авторів та різних жанрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. 2-е изд., испр. Москва: Языки русской культуры, 1999. 896 с.
2. Загирова З. Р. Лексико-семантические и функциональные параметры антропонима в составе фразеологической единицы в английском языке: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04, 10.02.20; Башк. гос. ун-т. Уфа, 2003. 196 с.
3. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.15; Одеськ. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Київ, 2006. 32 с.
4. Карпенко Ю. Власні назви в художній літературі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету*. Кіровоград, 2001. Вип. 37. С. 170–172.
5. Микитюк І. М. Власна назва в художньому тексті (на матеріалі англomовної «малої прози»). *Науковий вісник Чернівецького ун-ту*. Чернівці, 2008. Вип. 370–371. С. 179–187.
6. Рыбакин А. И. Словарь английских личных имен: 4000 имен. 3-е изд., испр. Москва: Астрель, АСТ, 2000. 224 с.
7. Співак С. М. Власна назва в композиційно-смісловій структурі віршованих текстів американської поезії: комунікативно-когнітивний підхід: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04; Київськ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2004. 19 с.
8. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. Москва: Наука, 1973. 366 с.
9. Felecan O., Bughesiu A. *Onomastics in Contemporary Public Space*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2013. 617 p.
10. Hough C. *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press, 2016. 770 p.
11. Lvova N. L., Zamoroz T. *Onomastics in Fairy Tale Discourse. Актуальні проблеми германської філології та Болонський процес: матеріали II міжнар. наук. конф. (Чернівці, 12 трав. 2007 р.)*. Чернівці: Книги ХХІ, 2007. С. 177–179.
12. *Socio-onomastics: The Pragmatics of Names* / ed. by: T. Ainiala, J.-O. Östman. Helsinki: John Benjamins Publishing Company, 2017. 231 p.
13. Vanguri S. M. *Rhetorics of Names and Naming*. New York: Routledge, 2016. 225 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14. Lawrence D. H. *Odour of Chrysanthemums and Other Stories*. Moscow: Progress Publishers, 1977. 296 p.

REFERENCES

1. Arutiunova, N. D. (1999). *Yazyk i mir cheloveka* [Language and the world of a person]. 2-e izd., ispr. Moskva: Yazyki russkoi kul'tury [in Russian].
2. Zahyrova, Z. R. (2003). *Leksiko-semanticheskiye i funktsyonalnyye parametry antroponima v sostave frazeologicheskoi edinitsy v angliyskom yazyke* [Lexico-semantic and functional parameters of an antroponym within a phraseological unit in the English language]: diss. ... kand. filol. nauk: 10.02.04, 10.02.20 / Bashk. gos. un-t. Ufa. [in Russian].
3. Karpenko, O. Yu. (2006). *Kognityvna onomastyka yak napriamok piznannia vlasnykh nazv* [Cognitive onomastics as a direction of proper names cognition]: avtoref. dys. ... d-ra filol. nauk: 10.02.15 / Odesk. nats. un-t im. I. I. Mechnicova. Kyiv [in Ukrainian].
4. Karpenko, Yu. (2001). *Vlasni nazvy v khudozhnii literaturi* [Proper names in literature]. *Naukovi zapysky Kirovohrads'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 37. 170–172 [in Ukrainian].
5. Mykytyuk, I. M. (2008). *Vlasna nazva v khudozhn'omu teksti (na materiali anhломovnoyi "maloyi prozy")* [Proper name in a literary text (based in English 'small prose')]. *Naukovyi visnyk Chernivets'koho universytetu*, 370–371. 179–187 [in Ukrainian].
6. Rybakin, A. I. (2000). *Slovar' lichnykh imion: 4000 imion* [Dictionary of proper names: 4000 names]. 3-e izd., ispr. Moskva: Astrel', АСТ [in Russian].
7. Spivak, S. M. (2004). *Vlasna nazva v kompozytsiyno-smysloviy strukturi virshovanykh tekstiv amerykans'koyi poeziyi: komunikatyvno-kognityvnyi pidkhid* [Proper name in the compositional and semantic structure of American verse]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04 / Kyiv nats. ling. un-ty. Kyiv [in Ukrainian].
8. Superanskaya, A. V. (1973). *Obshchaya teoriya imeni sobstvennogo* [General theory of proper name]. Moskva: Nauka [in Russian].
9. Felecan, O., Bughesiu, A. (2013). *Onomastics in Contemporary Public Space*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
10. Hough, C. (2016). *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press.
11. Lvova, N. L., Zamoroz, T. (2007). *Onomastics in Fairy Tale Discourse. Aktual'ni problemy hermans'koyi filolohii ta Bolons'kyi protses* [Urgent problems of Germanic philology and the Bologna process]. *Materials of the II intern. scient. conf. Chernivtsi, 12 May (pp. 177–179)*.
12. *Socio-onomastics: The Pragmatics of Names* / ed. by: T. Ainiala, J.-O. Östman. Helsinki: John Benjamins Publishing Company, 2017. 231 p.
13. Vanguri S. M. *Rhetorics of Names and Naming*. New York: Routledge, 2016. 225 p.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

14. Lawrence D. H. *Odour of Chrysanthemums and Other Stories*. Moscow: Progress Publishers, 1977. 296 p.

STUDY OF ONOMASTICON IN THE TEXTS OF D.H. LAWRENCE'S FICTION SPACE

Lesinska Oksana Mykhaylivna

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Communicative Linguistics and Translation

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Str. Mykhailo Kotsiubynsky, 2, Chernivtsi, Ukraine

Proper names play an important role in perceiving the history, culture, and language of the people of a specific country. Proper names in fiction prove to be an interesting object of study from both literary and linguistic perspectives as well as from the point of view of their functioning. The author creates images of characters, their characteristics and, thus, allows us to build in our imagination the nature and appearance of the hero of a literary work.

In a literary work, the name of the character acts as a marker of his psychological and ideological particular qualities, a specific life position, a certain place in the social environment.

If a literary character is portrayed by a writer, then the image of the hero and his traits will be associated in the reader's imagination with one word – the name of the hero. The name is the basis of the image, and the images, in their turn, interact with each other, creating a system of images of the work, and are part of the system of imagery. Development and interaction of images make up the structure of a literary work.

A name in a literary work plays an important role as a landmark in time and space. In the language of fiction, the former common meaning of the name may have a character-specific application, and the name and surname of the character may be an element of his characterization.

The article describes the peculiarities of fiction onomastics, general stylistic and individual-author traits of the literary onomasticon on the basis of etymological, semantic and contextual analysis of proper names on the example of literary works written by the famous English writer D. H. Lawrence.

Key words: *onomasticon, fiction space, etymology, proper names, anthroponym, literary character.*

УДК 81'276.6:616.31:81'367:81'271.14

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-23>

ТИПОВІ ПОМИЛКИ В СИНТАКСИСІ НАУКОВОГО СТОМАТОЛОГІЧНОГО ТЕКСТУ

Леценко Тетяна Олександрівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри українознавства та гуманітарної підготовки

Української медичної стоматологічної академії

вул. Шевченка, 23, Полтава, Україна

Жовнір Марина Миколаївна

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри українознавства та гуманітарної підготовки

Української медичної стоматологічної академії

вул. Шевченка, 23, Полтава, Україна

Бондар Наталія Василівна

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри українознавства та гуманітарної підготовки

Української медичної стоматологічної академії

вул. Шевченка, 23, Полтава, Україна

У пропонованій авторами статті обґрунтовано актуальність обраної теми, потребу багатоаспектного аналізу наукового стоматологічного дискурсу. Акцентовано на вкрай гострій потребі підвищити рівень професійного володіння лікарями-стоматологами літературною мовою як єдиним засобом матеріалізації фахових наукових ідей, відчутно зменшити кількість різнорівневих мовних аномативів у зразках наукового стоматологічного дискурсу. Зауважено, що питання співвіднесення «норми» і «відхилення від норми» завжди перебувало під пильним оком науковців. Умотивовано відсутність комплексного дослідження нормативності фахової мови стоматологів, недоступність чітко сформованих рекомендацій, яких варто дотримуватися авторам, вибудовуючи власний науковий дискурс, підживлюють аномативність у слововжитку, словотворенні та побудові різнорівневих синтаксичних структур. Наголошено на тому, що для уникнення мовних аномалій, зокрема й синтаксичних, потрібно усвідомити важливість і обов'язковість опанування лікарями різнорівневих мовних ресурсів – фонетичних, орфоепічних, орфографічних, лексичних, фразеологічних, словотвірних та ін.

У праці проаналізовано типові помилки, зафіксовані в текстовій тканині стоматологічних різножанрових наукових розвідок – оригінальних тез, статей, посібників, підручників, монографій тощо. Обґрунтовано потребу виформовування мовної компетенції в науковців. Досліджено наукові тексти зі стоматології з погляду нормативності їхньої синтаксичної організації. Акцентовано на типових помилках, які допускають стоматологи, намагаючись якнайточніше подати результати своїх дослідницьких пошуків. Проінтерпретовано складні випадки побудови підрядних словосполучень, зокрема керування. Описано наслідки надуживання розщеплених присудків в науковому стоматологічному лексиконі. Авторами проаналізовано специфіку поєднання й використання дієприкметникових зворотів із підрядними частинами. Здійснено спробу виробити систему рекомендацій для впорядкування семантико-синтаксичного оформлення фахових наукових текстів стоматологів. дослідження виконано на матеріалах тез, статей, монографій, підручників, посібників, довідників, текстів авторефератів, дисертацій стоматологічної тематики. Результати дослідження окреслюють подальші перспективи опрацювання стоматологічного дискурсу, аналізу рівня мовної культури наукових праць фахівців стоматологічної сфери; виявлення й опису типових мовних помилок фахівців-стоматологів.

Ключові слова: науковий стиль, науковий текст, синтаксис, синтаксична норма, стоматологічний дискурс.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Мова – це особливий організм, який безупинно розвива-

ється, змінюється, зазнаючи найрізноманітніших впливів соціального, політичного, культурного й наукового життя. Посутні трансформації, що від-

буваються в суспільстві, впливають на розвиток мови, корегують усі її рівні. Вироблення, уніфікація й дотримання норм сучасної української літературної мови – це надзавдання кожного свідомого українця, якому небайдужа українська мова, збереження її традиційного ладу й подальший безперешкодний розвій. У цьому контексті прерогативою розвитку української мови має бути встановлення писемності. І, не зважаючи на усвідомлення цього, відмінні візії, якою має бути взірцева літературна мова, загальнодержавний стандарт повинен щонайшвидше стати канonom для фахівців різних галузей. «Особливості розвитку й потенціал наукової мови, її якість та встановлення без перебільшення можна вважати цікавими і вкрай нагальними проблемами сучасної гуманітаристики», нотує С. О. Астахова [1, с. 201].

Зауважмо, що нормування – це свідомий вплив на мовну практику, мовознавці ще й досі дискутують про шляхи контролю динамічності мови і про раціональні способи стандартизації та кодифікації мовної системи (Б. М. Ажнюк, Л. П. Гнатюк, І. О. Голубовська, К. С. Городенська, П. Ю. Гриценко, А. П. Загнітко, С. Я. Єрмоленко, Є. А. Карпіловська, Ж. В. Колоїз, Т. А. Коць, Г. П. Мацюк, О. Д. Пономарів, П. О. Селігей, М. С. Скаб, В. Г. Склярєнко, Л. Т. Масєнко, Л. Л. Шевченко, О. О. Тараненко, Г. М. Яворська та ін.).

Не лише фактологічна точність трансльованої науковцем інформації, її цінність для розвитку науки, скрупульозність і виваженість науковця свідчать про його високий професіоналізм та фахову компетенцію. Зауважмо також, що рівень опанування мовних навичок значною мірою впливає на адекватність сприймання думок та ідей, успіх популяризації вченими своїх наукових постулатів, гіпотез і теорій.

Визнаючи той факт, що фахові розвідки мають незмірну значущість для загального наукового розвою, опановуючи виражальні можливості мови й активно послуговуючись ними, автор дослідження долучається до когорти дослідників, які виформували свій індивідуальний науковий стиль, прагнуть за будь-якої відшліфовувати й удосконалювати його. Вони не лише осмислюють праці попередників, висувають гіпотези, шукають та аналізують нові факти, розбудовують й доводять теорії, не лише пересвідчують широкий загал у своєму високому професіоналізмі, а й демонструють мовну вправність.

Попри це, трапляються наукові тексти, що не відповідають утрадиційним критеріям грамотності. Нас передовсім не полишає думка про перенасичення змістовими огріхами наукової мови медицини, зокрібно стоматології. На жаль, стихійне нехтування базовими лексичними, морфологічними, синтаксичними, фразеологічними чи стилістичними нормами літературної мови призводить до низького рівня мовної культури наукових праць загалом, до безсистемного й алогічного наукового викладу фактів.

Питання невіформованості компетенції володіння науковою мовою й пізнання особливостей функціонування наукового стилю в мові стоматології донині лишається відкритим. Ці міркування й факти потверджують беззаперечну актуальність і своєчасність пропонованої праці. Тож, адекватність вибору теми умотивовано не лише потребою багатоаспектного аналізу наукового стоматологічного дискурсу, а й у край гострою необхідністю підвищити рівень професійного володіння лікарями-стоматологами літературною мовою як єдиним засобом матеріалізації фахових наукових ідей, відчутно зменшити кількість різномірних мовних аномалій у зразках наукового стоматологічного дискурсу.

Джерельним матеріалом для нашого дослідження послужили матеріали тез, статей, монографій, підручників, посібників, довідників, текстів авторефератів, дисертацій стоматологічної тематики. З етичних міркувань ми не називаємо авторів простудійованих публікацій.

Формулювання мети і завдань статті. У цій статті ми апелюємо до типових синтаксичних помилок, які допускають стоматологи, намагаючись оприлюднити свої дослідницькі здобутки. **Мета розвідки** – зафіксувати, систематизувати й проаналізувати типові синтаксичні огріхи, зафіксовані в науковому стоматологічному дискурсі.

Згідно з поставленою метою визначені **завдання** дослідження: 1) обґрунтувати потребу виформовування мовної компетенції в науковців; 2) дослідити й проінтерпретувати складні випадки побудови підрядних словосполучень (керування); 3) описати наслідки надуживання розщепленими присудками в науковому стоматологічному лексиконі; 4) проаналізувати специфіку поєднання й використання дієприкметникових зворотів із підрядними частинами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічний матеріал, пов'язаний з дотриманням узуальних граматичних норм у різних сферах сучасної української мовної практики, активно напрацьовують вітчизняні лінгвісти (К. С. Городенська, І. Р. Вихованець, А. П. Загнітко, Н. В. Загнітко, С. Я. Єрмоленко, Т. О. Лещенко, О. С. Мільченко, О. О. Тараненко, З. М. Терлак, Є. К. Тимченко, А. Ю. Яворський та ін.).

Перебувають у полі зору дослідників й наукові медичні студії (Я. Ю. Вакалюк, Л. Г. Василенко, С. П. Гриценко, С. Ю. Дев'ятко, Г. О. Золотухін, Т. О. Лещенко, Н. П. Литвиненко, Л. Г. Лісовий, Н. В. Мисник, Л. А. Пиріг, Г. В. Навчук, О. Б. Петрова, І. В. Семенко, Л. О. Симоненко, А. В. Ткач, І. Є. Томка, В. Г. Юфименко та ін.).

Попри розширення діапазону й збільшення різновекторних студій, присвячених омовленій проблематиці, увиразненої тенденції до багатоаспектного вивчення наукових медичних текстів, ми, на жаль, вкотре переконуємося в недосконалості фахового наукового стоматологічного дискурсу. «Недотримання базових лексичних, мор-

фологічних, синтаксичних, фразеологічних чи стилістичних норм літературної мови призводить до низького рівня мовної культури наукових праць загалом та прискорює стихійний процес утвердження наукоподібності стоматологічних студій», – переконана Т. О. Леценко [5, с. 5-6].

Цілком можливо, що відсутність комплексного дослідження нормативності фахової мови стоматологів, неможливість лікарів послуговуватися рекомендаціями й порадами, поданими у доступній для нефілологів формі, лише примножують огріхи у слововжитку й вибудовуванні синтаксичних конструкцій.

У праці використано загальнолінгвістичний метод наукового опису (узагальнення, систематизація, класифікація, інтерпретація мовознавчого наукового фактажу). Крім цього, апелювано до описово-аналітичного методу й методу порівняння. Парадигму методів і методик употужнено дискурс-аналізом.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ретельно вивчаючи фрагменти наукового стоматологічного дискурсу вже багато років, ми постійно фіксуємо цілу низку типових синтаксичних помилок, систематизуємо й аналізуємо найпоширеніші з них. У цій статті ми акцентуємо на складних випадках побудови підрядних словосполучень, уживанні розщеплених присудків і дієприкметникових зворотів із підрядними частинами в науковому стоматологічному лексиконі. Поряд із неправильним варіантом пропонуємо нормативно вмотивований.

Складні випадки побудови підрядних словосполучень (керування). «Керуванням називається такий тип підрядного зв'язку, за якого головне слово потребує від залежного певної відмінкової форми, що залишається постійною за будь-якої зміни головного слова» [2, 17]. При керуванні лексичне і граматичне значення головного слова визначає відмінок залежного. Попри те, що українська мова має давно сформовану систему керування дієслів і віддієслівних іменників, правила побудови словосполучень із цим типом підрядного зв'язку мовці повсякчас порушують. «Одна з головних причин сплутування відмінків керування – знов-таки насамперед через практику російсько-української двомовності. Відмінки керування дієслів часто не збігаються в українській і російській мовах», – слушно зауважує П. П. Куляс [4, 160]. Проаналізуємо детальніше виявлені в проаналізованих текстах помилки цього типу.

В українській мові правильно вживати *знавати чого*, а не *що*, тобто після слова *знавати*, кодифікованого й узвичаєного мовною практикою зі значенням «пізнавати на власному досвіді, переживати що-небудь, зустрічатися, стикатися з чимось» [7, III, 128], варто послуговуватися Р.в. Простудійовані фрагменти стоматологічного дискурсу оприявнили потужні єднальні можливості й частотну контекстуальну сполучуваність дієслова *знавати*, зокрема суб'єкти *знають дії*,

навантаження, тиску, сили, втрат, опромінення, впливу, перетворень, змін, ремінералізації, розпаду тощо: «*Одонтобласти **знають** значних морфологічних, а інколи й некротичних **змін***»; «*Активізація патогенного чинника спричиняє гострий запальний процес у ділянці верхівки кореня, і тоді грануляційна тканина **знає** часткового **руйнування***»; «*Утворене з'єднання досить міцне (сила адгезії досягає 15–17 МПа), проте з часом перебудований забруднений шар **знає** **розпаду** і в місці приєднання адгезиву утворюються мікроцілини*»; «*На цих ділянках зуби **знають** дуже значного жувального **тиску**, якому не може протистояти міцність мікрофільних композитів*».

У словосполученні з дієсловом *запобігати* нормативно використовувати Д.в., а не Зн.в., тобто правильно *запобігати чого*, а не *що*: «*Таким чином, використання розробленого способу санації ротової порожнини дозволяє зменшити запальний процес у ротовій порожнині, скоротити терміни лікування запальних процесів і **запобігти виникненню ускладнень***»; «*Щоб **запобігти** надмірному **зішліфуванню** зубів, доцільно зішліфувати спочатку зуби на моделі, скласти план пришліфування в порожнині рота, вирішити питання про те, чи можна усунути супраконтакти методом зі шліфування, чи необхідні інші методи оклюзійної корекції*»; «*Збереження зубів, що залишилися, дозволяє **запобігти атрофії** альвеолярного відростка, яка розвивається після видалення зубів, а також створює сприятливі умови для надійної фіксації назубоаясенного протеза*»; «*Додаткові елементи фіксації створюються в межах здорових твердих тканин зуба так, щоб вони **запобігали зсуву і перекладанню** вкладки під дією вертикальних і трансверзальних сил тиску*».

Зауважимо про випадки, коли *запобігати* стає неконтекстуальним синонімом до *уникати*. До речі, після дієслова *уникати* за нормою використовуємо Р.в. – *уникати чого*: «*Вони мають значну діагностичну цінність, оскільки дозволяють легше і вірогідніше виявити прояви СНІДу в пацієнта й **уникнути зараження медперсоналу***»; «*Під час препарування та особливо пломбування каріозних порожнин V класу необхідно **уникати травмування інструментами ясенного краю***».

Опанувати що, а не *чим* (але *оволодіти чим*): «*Ефективне укріплення є однією з умов, що забезпечують гарні функціональні якості протеза, швидку адаптацію до нього в пацієнта, збереження опорних зубів, тому студент повинен опанувати вибором (правильно – **вибір**) видів і засобів фіксації та стабілізації часткових знімних протезів*»; «*Опанувати навички обстеження опорних зубів на моделі за допомогою паралелометра (а-III)*»; «*Він сам **оволодіє технікою видалення зубів у закордонних поїздах***».

У стоматологічному дискурсі часто вживають слово *гігієна* як «сукупність практичних заходів, що забезпечують збереження здоров'я; санітарія» [7, II, 64]. Потрібно запам'ятати: *гігі-*

ена чого, уживати після нього Р.в. без прийменника: «На скупчення нальоту впливають також характер їжі, склад мікробної флори, **гігієна порожнини рота**»; «Лише за таких умов **гігієна порожнини рота** може бути одним із наймасовіших та дійових методів профілактики різноманітних захворювань». Опосередковане керування в цьому випадку – поза нормою: «Комплексна **гігієна** за ротовою порожниною (правильно – **ротовою порожниною**) допомагає запобігти розмноженню бактерій, формуванню зубного каменю, запаленню ясен».

У вітчизняних лексикографічних джерелах зафіксовано й дефіновано слова *слабувати* – «бути хворим; хворіти, нездужати» [7, IX, 344] і *зслабнути*, тобто «стати хворим; захворіти» [7, III, 313]. Найчастіше в цьому значенні використовують *захворіти* – «бути хворим, страждати від якоїсь хвороби» [7, II, 46]. За нормою потрібно виживати *захворіти* (*хворіти*) на що, а не чим і *зслабнути* (*слабувати*) на що, а не чим: «**На первинну невралгію дуже рідко хворіють особи віком до 25 років**»; «**Пацієнтка хворіє на цукровий діабет**». На жаль, питомий український синонім до *захворіти* (*хворіти*) – *зслабнути* (*слабувати*) не ввійшов до активного наукового вжитку. Його здебільшого використовують у художньому стилі, публіцистиці та в побутовому спілкуванні.

Сучасна синтаксична традиція української мови вимагає після *бути* Н.в., тобто правильно – *бути* + Н. в., а не Р. в. [4, 164]: «**Однак потреба населення в зуболікувальній допомозі була настільки великою (правильно – велика, краще – значна!), що цією справою, окрім лікарів, також займались особи без медичної освіти**»; «**Таким чином, зуболікувальна освіта була лише в приватних зуболікувальних школах і була платною (правильно – платна)**»; «**Забезпечення населення зуболікарськими кадрами було низьким (правильно – низьке)**»; «**Плата за лікування була великою (правильно – висока)**».

Звісно, прикладів аномативної побудови словосполучень із типом підрядного зв'язку керування чимало. Кожен науковець, зокрема й фахівець стоматологічної сфери, має пильнувати й обирати з-поміж кількох можливих правильний варіант. Наприклад: *підстава для чого*, а не *чого*; *згідно з чим, відповідно до чого*, а не *згідно чого, відповідно чого*; *всупереч чому*, а не *всупереч чого*; *відмежовуватися від чого*, а не *відмежовуватися між собою*; *властивий (притаманний) кому, чому*, а не *властивий (притаманний) для кого, чого*; *характерний для кого, чого*, а не *характерний кому, чому*; *сповнений чого*, а не *сповнений чим*; *торкатися чого*, а не *торкатися до чого*; *доторкатися до чого*, а не *доторкатися чого*; *потребувати чого*, а не *потребувати що*; *повідомити кому*, а не *повідомити кого*; *інформувати кого*, а не *інформувати кому* та ін.

Розщеплення присудків. Розщеплення присудка – це заміна однослівного присудка дво-

і трислівним. Неорганічність таких маніпуляцій в українській мові пов'язують передовсім із її «дієслівністю», а не «іменниковістю», але цей факт не витісняє їх за межі нормативного синтаксису. Ми погоджуємося з міркуваннями щодо стилістичної недоречності активного послуговування розщепленими присудками у звичайній повсякденній мові та щодо незграбності й трафаретності наукового дискурсу, перенасиченого ними.

Зауважимо, що стоматологічні наукові тексти рясніють неорганічними для дієслівної української мови іменниковими присудками: *виконувати огляд – оглядати, проводити операцію – оперувати, надавати допомогу – допомагати, мати вплив – впливати, виконувати вакцинацію – вакцинувати, проводити дезінфекцію – дезінфікувати, мати залежність – залежати, насичувати фтором (йодом) – фторувати, йодувати; з'ясовувати діагноз – діагностувати, мати локацію – локалізуватися* та ін.

Надмірне використання розщеплених присудків порушує частиномовну співмірність у тексті, надає йому штучної науковості, призводить до поняттєвого перенасичення матеріалу і зайвості. Уживати такі присудки в науковому дискурсі, зокрема і в стоматологічному, звісно, можна, але при цьому конче необхідно керуватися почуттям стильової гармонії та міри: послуговуватися іменниковими присудками тоді, коли не доцільно і з певних причин неможливо скористатися традиційним дієслівним.

Показовим у цьому разі є те, що речення з більш поширеними в мовленні присудками, вираженими дієслівними формами, на відміну від декомпонованих, сприймають легко, без складнощів декодують зміст повідомлення. Порівняймо: «**Одночасно з резорбцією кісткової тканини відбувається процес утворення нових кісткових балочок, головним чином за рахунок метаплазії фіброзної сполучної тканини**» («**Одночасно з резорбцією кісткової тканини, головню за рахунок метаплазії фіброзної сполучної тканини, утворюються нові кісткові балочки**»); «**У центрі гранульоми відбуваються процеси слизового, зернистого, жирового переродження клітинних елементів, утворення ексудату**» («**У центрі гранульоми перероджуються слизові, зернисті, жирові клітинні елементи, утворюється ексудат**»); «**У тимчасових великих кутніх зубах процес розсмоктування починається з внутрішньої поверхні коренів, тобто з тієї, що повернута до міжкореневого проміжку, де розташований зачаток постійного зуба**» («**У тимчасових великих кутніх зубах спочатку розсмоктується повернута до міжкореневого проміжку, де розташований зачаток постійного зуба, верхня поверхня коренів**»); «**При безуспішності вивихування обох коренів приступають до розсікання міжкореневої спайки**» («**Якщо вивихування обох коренів не має жодних результатів, розтинають міжкореневу спайку**»).

Частотні й трикомпонентні структури, трансформація яких не суперечить чинним синтаксичним стандартам: «*Нерідко в центральних відділах навколоверхівкового вогнища спостерігається гнійне розплавлення грануляцій*» («*Нерідко в центральних відділах навколоверхівкового вогнища розплавляються гнійні грануляції*»); «*У зв'язку з постійною дією токсинів мікроорганізмів виникає поступове зміщення живої пульпи в апікальному напрямку*» («*Через постійну дію токсинів мікроорганізмів жива пульпа поступово зміщується в апікальному напрямку*»); «*При мікроскопічному дослідженні виявляється інтенсивне розростання грануляційної тканини*» («*Грануляційна тканина інтенсивно розростається, і це видно під мікроскопом*»).

Звісно, ми не можемо наполягати на уніфікації в науковому тексті присудків, виражених тією чи тією дієслівною формою, але вкотре наголошуємо на гармонії викінченого наукового продукту. Радимо уникати будь-яких надмірностей і у слововжитку, і в синтаксичному оформленні наукової думки, особливо якщо воно суперечать традиційним тенденціям побудови словосполучень і речень, може спричинити нехтування виняткової ролі дієслова в науковому мовленні.

Ще одна заувага: апелюючи до суто прагматичних міркувань, видається, що дієслівні форми сприймаються легше, зв'язки між словами в реченнях із дієсловами у відмінюваній формі простіше усвідомити, дієслова нескладно запам'ятовувати. На думку П. О. Селігея, «дієслівні форми сприймати легше, бо за ними помітно дію, вони точніші за недієві» [6, 49].

Поєднання дієприкметникових зворотів із підрядними частинами. Складнопідрядне речення традиційно тлумачать різновидом складного речення, що містить дві й більше предикативні одиниці, поєднані в значеннєве і граматичне ціле підрядним зв'язком за допомогою сполучників підрядності чи сполучних слів. Предикативні частини складнопідрядних речень взаємозалежні. У складнопідрядному реченні підрядна (залежна) частина підпорядкована головній.

Згідно з чинними нормами вибудовування складних речень цього типу, грубим порушенням синтаксичного ладу в реченні стає алогічне й граматично невмотивоване використання в підрядній частині складнопідрядного речення дієприкметникового звороту. Дієприкметниковий зворот – це «поширене означення, виражене дієприкметником з пояснювальним словом» [2, 134]. Мовимо про недоцільність і неправильність поєднувати в одній конструкції підрядної частини з дієприкметниковим зворотом. Неправильний варіант «*Висновки, які (що) зроблені після обстеження ротової порожнини хворого, буде використано*

під час подальшого медикаментозного лікування» потрібно замінити на «*Висновки, зроблені після обстеження ротової порожнини хворого, буде використано під час подальшого медикаментозного лікування*».

Розглянемо приклади, зафіксовані в проаналізованих зразках наукового стоматологічного дискурсу: «*Під час нападу болю у хворих на пульпіт відсутні ознаки подразнення вегетативної нервової системи, які притаманні невралгії гілок трійчастого нерва*» («*Під час нападу болю у хворих на пульпіт відсутні ознаки подразнення вегетативної нервової системи, притаманні невралгії гілок трійчастого нерва*»); «*Окрім клітинних елементів, у цьому шарі є тонкі ретикулярні (аргірофільні) та колагенові волокна, які розміщені без певної орієнтації*» («*Окрім клітинних елементів, у цьому шарі є тонкі ретикулярні (аргірофільні) та колагенові волокна, розміщені без певної орієнтації*»); «*Найпоширенішими клітинами в ній є фібробласти, що розташовані вздовж основного напрямку пучків волокон, оскільки беруть участь у їх утворенні зодент (crezodent), менацил (teracil solution), ендотин, (endotine), що створені на основі камфори, фенолу, метакризолу; їх також застосовують для антисептичної обробки каналів протягом 2-5 діб*» («*Найпоширеніші клітини в ній – це фібробласти, розташовані вздовж основного напрямку пучків волокон, оскільки беруть участь у їх утворенні зодент (crezodent), менацил (teracil solution), ендотин, (endotine), створені на основі камфори, фенолу, метакризолу; їх також застосовують для антисептичної обробки каналів протягом 2-5 діб*»).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Наявність проаналізованих у праці синтаксичних аномалій – неправильної побудови підрядних словосполучень, надуживання розщеплених присудків і дієприкметникових зворотів із підрядними частинами в науковому стоматологічному лексиконі – можна інтерпретувати наслідком позамовних і внутрішньомовних чинників.

Щоб наблизити реальну мовну особистість особистості лікаря-стоматолога до взірцевої, передовсім необхідно употужнити її мовну складову. Аби уникнути проаналізованих мовних помилок, зосібна й синтаксичних, потрібно усвідомити надважливість опанування лікарями фонетичних, орфоепічних, орфографічних, лексичних, фразеологічних, словотвірних та ін. мовних норм.

Результати дослідження окреслюють подальші перспективи студювання стоматологічного дискурсу. На часі – аналіз рівня мовної культури наукових праць фахівців стоматологічної сфери, виявлення й опису типових мовних помилок фахівців-стоматологів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астахова С. О. Стильові вади сучасного стоматологічного наукового дискурсу. Збірник наукових праць I Міжнародної науково-практичної конференції «Technology, engineering and science – 2018» (24–25 жовтня 2018 р.). Лондон : ПолтНТУ, 2018. С. 201–202.
2. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис. Київ : Вища школа, 2005. 270 с.
3. Гінзбург М. Д. Українські віддієслівні іменники на *-ння*, *-ття* на тлі сусідніх слов'янських мов. Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка» : Серія «Проблеми української термінології». 2013. № 765. С. 3–13.
4. Куляс П. П. Типологія помилок: підручник, монографія. Київ : Видавництво НПУ імені Драгоманова. 2015. 464 с.
5. Лещенко Т. О. Нагальні проблеми в нормованості термінологічного інструментарію стоматологічної галузі. Мова. 2018. № 29. С. 5–11.
6. Селігей П. О. Іменниковість versus дієслівність: у пошуках золоті середини Мовознавство. 2014. 4. – С. 36–55.
7. Словник української мови в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. 799 с.

REFERENCES

1. Astahova, S. A. (2018). Stylovi vady suchasnoho stomatolohichnoho naukovooho dyskursun [Stylistic issues of modern dental scientific discourse]. Zbirnyk naukovykh prats I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Technology, engineering and science – 2018», 24–25 zhovtnia 2018 roku. London : PoltNTU, S. 201–202 [in Ukrainian].
2. Beveznko, S. P. (2005). Suchasna ukrainska mova. Syntaksys [Modern Ukrainian. Syntax]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
3. Ginzburg, M. D. (2013). Ukrainski viddiieslivni imennyky na *-nnia*, *-ttia* na tli susidnikh slovianskykh mov [Ukrainian Verbal Nouns in *-nnya*, *-ttya* against a Background of the Neighbouring Slavic Languages [Text]. Visnik Nats. un-tu «Lvivska politehnika» : seriya «Problemi ukrayinskoyi termi-nologiyi. 765. S. 53–13[in Ukrainian].
4. Kulias, P. P. (2015). Typolohiia pomylok : pidruchnyk – monohrafiu [Typology of the mistakes: textbook, monography]. Kyiv : NPU imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian].
5. Leshchenko, T. O (2018). Nahalni problemy vnormovanosti terminolohichnoho instrumentariiu stomatolohichnoi haluzi [Urgent problems of the normological terminology of the dental industry]. Mova. 29. S. 5–11 [in Ukrainian].
6. Seligey, (P.O.) 2014. Imennykovist versus diieslivnist: u poshukakh zolotoi seredyiny [Noun versus verb: in search of the golden mean]. Movoznavstvo. 4: 36–55. [in Ukrainian].
7. SUM, 1970: Slovyuk ukrainskoi movy : v 11-ty t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 t.] [in Ukrainian].

THE MOST COMMON MISTAKES IN THE SCIENTIFIC DENTAL SYNTAX

Leshchenko Tetyana Alexandrivna

Ph.D. in Philology, Associate Professor,

Head of the Department of Ukrainian Studies and Humanitarian Training,

Ukrainian Medical Dental Academy

Str. European, 39, Poltava, Ukraine

Zhovnir Maryna Nikolaevna

Ph.D. in Philology, Lecture,

Head of the Department of Ukrainian Studies and Humanitarian Training,

Ukrainian Medical Dental Academy

Str. European, 39, Poltava, Ukraine

Bondar Natalia Vasylivna

Ph.D. in Philology, Lecture,

Head of the Department of Ukrainian Studies and Humanitarian Training,

Ukrainian Medical Dental Academy,

Str. European, 39, Poltava, Ukraine

The article deals with the typical mistakes of dental scientific researches – original theses, articles, manuals, textbooks, monographs, etc. The necessity to form and develop language competence in academics has been showed. It has been noted, that the problem of formation and improvement of researchers' individual scientific style is extremely acute, as dentists usually forget to translate their ideas into adequate language forms. According to this, the peculiarities of the development and potential of the scientific language, its quality and normalization can be considered interesting and extremely urgent problems of modern humanitarian science. The emphasis on the typical mistakes made by dentists, trying precisely present the results of their researches, as well as the analysis of normative and non-normative in modern written scientific speech will not only protect the authors from unreasonable and inappropriate use of rich lexical, grammatical and stylistic resources of the modern Ukrainian language, but also cause a desire to learn how to translate thoughts accordingly to the generally accepted language norms and requirements of scientific style. In addition, linguistic literature on syntactic linguistic abnormalities has been analyzed in details. The article focuses on the scientific dental discourse. Scientific texts on dentistry have been examined from the point of view of the correctness of their syntactic organization. Common cases of contractual word formation have been investigated and interpreted. The effects of increased frequency of using split predicates are shown. The peculiarities of combining and using participle expression in the scientific dental lexicon have been described. This article is the first attempt at creating a system of recommendations for ordering the semantics and syntax of professional dentist's writing.

Key words: *scientific style, scientific text, syntax, syntactic norm, dental discourse.*

УДК 811.134.2'42:305

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-24>

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Ликова Ксенія Ігорівна

аспірант кафедри іспанської та французької філології
Київського національного лінгвістичного університету
вул. Лабораторна, 3, Київ, Україна

У статті розглядається поняття гендеру в сучасних лінгвістичних студіях та специфіка його маніфестації у площині художнього тексту. З-поміж низки підходів до вивчення гендеру, які останнім часом виокремилися у мовознавстві, особлива увага приділяється засобам репрезентації гендеру в мовленні, тобто комунікативній поведінці чоловіків та жінок, а також мовним проявам гендерної приналежності особистості. Актуалізації вивчення феномена гендеру в межах художнього тексту сприяла поява численних досліджень, присвячених, насамперед, проблемі чоловічої та жіночої прози. Той факт, що переважна частина літературних творів написана чоловіками, призвів до необхідності вивчення жіночого письма з метою виявлення його ідіосинкратичних елементів, зокрема в лінгвістичному аспекті. Автор, як мовна особистість, є носієм певних ціннісних та соціокультурних характеристик, які знаходять своє відображення в художньому світі створених ним текстів. Отже, сучасна жіноча проза відтворює актуальну гендерну картину світу крізь призму авторського світосприйняття та зумовлює гендерну закономірність репрезентації іншого суб'єктивного центру художнього тексту – персонажа. Специфіка мовленнєвого конструювання жіночо-письменницею жіночих та чоловічих персонажів художнього твору відбувається з урахуванням її власних уявлень про характер комунікативної взаємодії представників різних гендерних груп у реальному спілкуванні, і втілюється в персонажному дискурсі на різних рівнях: семантичному, синтаксичному та прагматичному. Такий підхід до проблеми дає змогу глибше проаналізувати та виокремити провідні маркери маскулінності та фемінінності, експліковані в мовленні персонажів художніх творів. Під маркерами маскулінності і фемінінності розуміємо комплекс мовних засобів різних рівнів, які несуть відбиток гендерної приналежності персонажа та втілюються в специфіці його комунікативної взаємодії з представниками протилежної статі.

Ключові слова: гендер, мовна особистість, персонаж, фемінінність, маскулінність, художній текст.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Сучасне мовознавство характеризується стійкою увагою до антропоцентричних чинників у мові. Вивчаючи мову крізь призму людського фактору, вчені зосереджуються на дослідженні конституційних ознак особистості, серед яких важливе місце посідає гендер – специфічний набір культурних характеристик, які детермінують комунікативну поведінку чоловіків і жінок, та характер їх взаємодії між собою. Гендерна опозиція простежується в мовленнєвій поведінці чоловіків та жінок, у виборі мовних засобів, оцінках мовних фактів тощо. На сьогодні актуальними є дослідження проявів гендеру та гендерної асиметрії в межах художнього тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі гендеру в мові присвячено роботи багатьох дослідників, серед них О. Л. Бессонова, О. І. Горошко, А. В. Кириліна, Р. Лакофф, А. П. Мартинюк, Н. В. Собецька, Д. Таннен. Вивченням гендерних особливостей художнього тексту займалися О. О. Дорош, О. Л. Козачишина, А. А. Марчишина, О. В. Пермякова, Р. З. Хачмафова, З. С. Шевчук.

Формулювання мети і завдань. Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні проявів

гендеру в художніх текстах. Для досягнення поставленої мети необхідно окреслити основні вектори дослідження гендеру в сучасній лінгвістиці, охарактеризувати специфіку його актуалізації у художніх текстах, встановити яким чином гендерна приналежність автора впливає на характер створених ним текстів, а також на особливості мовленнєвого портретування жіночих та чоловічих персонажів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не зважаючи на те, що поняття гендеру виникло ще у 60-ті роки ХХ століття, і, насамперед, протиставлялося поняттю біологічної статі, у лінгвістиці воно набуло широкого загалу лише двадцятьма роками пізніше. Звернення до власне гендерних досліджень мовного матеріалу було зумовлене змінами традиційного розподілу чоловічих та жіночих ролей у суспільстві, а також стрімким зростанням інтересу до соціальних факторів, що розглядали мову у її зв'язку з суспільством та місцем людини в ньому [2, 46]. У результаті утворилися нові мовознавчі напрямки – соціолінгвістика, прагматика, теорія дискурсу та комунікації. Досвід вивчення диференційних ознак чоловічої та жіночої мови, накопичений на базі примітивних мов, почав екстраполюватися на більш розвинені європейські мови. Ці здобутки згодом

широко використовувалися на теренах феміністичної лінгвістики, мета якої полягала у викритті панування гендерної асиметрії в системі мови, що обмежує мовленнєві можливості жінок. У цьому напрямку революційною стала робота Робін Лакофф «Language and Woman's Place» в якій вона протиставляє мовлення жінок мовленню чоловіків, та розглядає його як нижче по відношенню до останнього. Вона наголошує, що мова є андроцентричною, адже фіксує мовні явища з чоловічої точки зору. Водночас Робін Лакофф наполягає на існуванні особливої «жіночої мови», специфіка якої проявляється у виборі лексичних засобів, синтаксичних конструкцій, а також на надсегментному рівні [8].

Сучасні гендерні дослідження точаться навколо двох проблем. Перша спрямована на вивчення засобів маніфестації у мові людей різної статі, що відображається в номінативній системі, синтаксисі, категорії роду тощо [2, 43]. Прибічники цього напряму дійшли висновку, що мови, які функціонують у патріархальному суспільстві, фактично дискримінують жінок та надають їм другорядну роль. І. М. Скачкова наводить такі приклади, що яскраво демонструють асиметрію за статевою ознакою у французькій мові: відсутність іменників жіночого роду, що позначають престижні професії (*peintre, écrivain, docteur*); присвоєння негативної конотації деяким іменникам на позначення неживих предметів жіночого роду (*maitre – maitresse, courtisan – courtisane*); відсутність нейтрального особистого займенника множини на позначення обох статей, в результаті чого номінація здійснюється за чоловічим родом (особовим займенником *ils*) та ін. [6, 126-127]. Така ситуація свідчить про мовне ігнорування жінок та існування гендерної асиметрії в мові. Другу проблему складає існування чоловічого та жіночого мовлення, лексико-стилістичні та прагматичні особливості його функціонування власне у процесі комунікативної взаємодії. До того ж, у фокусі перебувають його типові стратегії і тактики та специфічний вибір одиниць лексики, спрямовані на успішну комунікацію [2, 43].

Поява численних робіт феміністів-лінгвістів стала поштовхом для вивчення маніфестації в мові чоловічої гендерної ідентичності, і, зрештою, призвела до усталення понять «фемінності» та «маскулінності» як ключових категорій гендеру. Маскулінність і фемінність являють собою певний набір фіксованих уявлень та ціннісних характеристик, що дозволяють охарактеризувати прототипові моделі соціальних ролей «типового чоловіка» й «типової жінки» в певному лінгвокультурному соціумі. [5, 85] Сукупністю біологічних та соціокультурних особливостей маскулінності і фемінності є гендерна картина світу – структурована та чітко упорядкована система мовних та культурних орієнтацій, цінностей та уявлень особистості про навколишню

дійсність, на базі яких актуалізується мовна та культурна диференціація статі.

Активний розвиток феміністичних студій та поява наукових робіт, присвячених дискурсу жіночої прози стали основою для сучасних досліджень засобів маніфестації гендерної ідентичності у художніх творах. Н. Школяр вважає перспективним залучення теорії мовної особистості задля дослідження проявів гендерної ідентичності в межах художнього тексту, адже «гендерна ідентичність і мовна особистість містять ряд спільних та суміжних характеристик, заснованих на соціокультурних, національних, психологічних складових, які визначають особливості когнітивної, комунікативної та емотивної поведінки особистості». Дослідження мовної особистості у художньому тексті відбувається шляхом залучення його основних антропоцентрів – автора та персонажа. Зупинимося більш детально на проблемі автора. Оскільки тексти художньої літератури є частиною загальнолюдської і національної культури, вони акумулюють певний життєвий матеріал, який дає уявлення про актуальний стан суспільства, а також втілюють авторське бачення навколишньої дійсності. Аналіз художніх творів, написаних письменниками і письменницями, дозволяє поглянути на світ очима чоловіка і жінки і виявити особливості цього «бачення».

На думку Ю. В. Кравцової дескрипція мовної особистості письменника в гендерному аспекті передбачає такі характеристики: «1) відображення в художній картині світу автора гендерних стереотипів даного етносу; 2) уявлення письменника про прояви жіночого і чоловічого в соціумі взагалі і літературної діяльності зокрема; 3) ступінь і характер виявлення в творах автора гендерної ідентифікації та самоідентифікації; 4) різні образні мовні засоби, здатні фіксувати гендерні відмінності.» [4, 114]. Тобто, крізь призму власного світосприйняття та уявлень про маскулінність та фемінність в межах художнього тексту автор, послуговуючи різними мовними засобами, створює художні образи чоловіків та жінок. Зважаючи на те, що гендерна дихотомія інкорпорована у всі аспекти мови, то вибір тих чи тих мовних засобів знаходиться у прямій залежності від гендерних преференцій мовців. Лінгвальними засобами об'єктивації гендерного статусу персонажів художнього тексту виступають одиниці різних рівнів, як-то лексеми, словосполучення, фразеологізми, синтагми, речення, морфологічні, словотвірні та стилістичні засоби, які є маркерами маскулінності і фемінності створених образів. Крім того, важливим є осмислення мовленнєвих актів та жанрів з точки зору гендерної приналежності персонажів, адже гендерна маркованість лінгвостилістичних засобів актуалізується також у типово «чоловічих» та «жіночих» комунікативних тактиках персонажів [3]. Такий підхід дає можливість визначити провідні диференційні ознаки мовленнєвої поведінки чоловічих та жіночих персонажів.

У межах художнього тексту важливо розрізнати дискурсну зону наратора та персонажа. Як зазначає І. Бехта, вивчення дискурсу персонажа вможливує вирішення низки завдань. «По-перше, мовлення персонажа, як і його образ загалом, є у сприйнятті читача певним фактом об'єктивної дійсності, який відображається засобами особливої художньої структури. По-друге, мовлення діяльності персонажа, вербалізована системою текстових елементів, слугує відображенню важливих характерологічних засобів персонажів. По-третє, як і сам персонаж, його мовлення зображене в літературному тексті, сприймається читачем як артефакт, що передбачає присутність у змісті та формі мовлення персонажа думок, почуттів, мовного досвіду та смаку автора» [1, 26-27]. За своєю структурою, дискурсна зона персонажа є гетерогенною. Його внутрішня структура представлена прямим мовленням (автентичне, мовлення персонажа), непрямим мовленням (оформлення персонажного висловлювання або думок) і невластиво-прямим мовленням (показ внутріш-

нього світу героїв). У межах художнього тексту кожна з цих структур має власні семантичні, синтаксичні та прагматичні риси [1, 29].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зважаючи на те, що сучасна лінгвістика характеризується антропоцентричним підходом до опису мовних явищ, стає нагальним вивчення мови в її тісному зв'язку з людиною, що послугується нею як засобом комунікації. Окрема увага приділяється специфіці існування особистості в художньому тексті, де гендерна ідентичність, як одна з базових характеристик особистості, детермінує характер створених нею текстів. У художньому творі гендерний фактор проявляється у мовних засобах, якими послугується автор змальовуючи художню картину світу та віддзеркалює його уявлення про реальну комунікативну взаємодію людей у мовленні персонажів. Перспективність подальших наукових розвідок полягає у дослідженні лінгвістичних та стилістичних засобів маніфестації різногендерної мовної особистості персонажів у межах художнього тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехта І. Персональний дискурс у наративній структурі художнього тексту. *Мова і культура. Серія «Філологія»*, 2002. Вип. 5. Ч. 1. С. 22-29.
2. Кирилина А.В. Гендерные исследования в лингвистике и теории коммуникации. М., 2004. 252 с.
3. Коломієць С.С., Кравчук Н.В. Гендерна маркованість гіперболи та літоти (на прикладах комунікативних тактик персонажей серії романів «Гаррі Поттер»). *Вісник НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського». Серія Філологія. Педагогіка*. 2017. №9. С.45-49.
4. Кравцова Ю.В. Проблемы и перспективы исследования языковой личности писателя. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов*. 2015. №. 12. С. 109-116.
5. Марчишина А.А. Гендерна ідентичність в англomовному постмодерністському дискурсі: соціокультурний та лінгвопоетичний аспекти (на матеріалі наукових, публіцистичних та художніх текстів) : монографія. Кам'янець-Подільський, 2018. – 452 с.
6. Скачкова И.И. Гендерная проблематика в зарубежном теоретическом языкознании: к истории вопроса. *Вестник ТГЭУ*. 2009. № 4. С. 119–132.
7. Школяр Наталія. Гендерна ідентичність мовної особистості (на матеріалі американських жіночих прозових творів кінця ХХ ст.). *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 532. С. 170-180
8. Lakoff R. (1975) *Language and Woman's Place*. New York.

REFERENCES

1. Behta I. (2002) Personazhnyi dyskurs u naratyvnoi strukturі khudozhnogo tekstu. [Character's discourse in the narrative structure of literary text]. *Mova i kultura. Seriiia "Filolohiia"*, 5 (1), 22-29 [in Ukrainian].
2. Kyrylyna A.V. (2004) *Gendernye issledovaniya v lingvistike i teorii kommunikacii* [Gender Studies in Linguistics and Communication Theory.]. M: ROSSPEN [in Russian].
3. Kolomiets S. S., Kravchuk N. V. (2017) Henderna markovanist hiperboly ta litoty (na prykladakh komunikatyvnykh taktyk personazhei serii romaniv «Harry Potter») [Gender-determined peculiarities of hyperbole and litotes illustrated by communicative tactics of the characters of «Harry Potter» series]. *Visnyk NTUU KPI imeni Ihoria Sikorskoho. Seriiia Filolohiia. Pedahohika*, 9, 45-49 [in Ukrainian].
4. Kravtsova Yu.V. (2015) Problemy y perspektyvy yssledovaniya yazikovoï lychnosti pysatelïa. [Problems and prospects of research of the linguistic personality of the writer.]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 9 : Suchasni tendentsii rozvytku mov*, 12, 109-116 [in Russian]
5. Marchyshyna A.A. (2018) Henderna identychnist v anhlomovnomu postmodernistskomu dyskursi: sotsiokulturnyi ta linhvopoetychnyi aspekty (na materialy naukovykh, publitsystychnykh ta khudozhnykh tekstiv) [Gender Identity in English Postmodern Discourse: Socio-Cultural and Linguo-Poetic Aspects (a Study of Academic, Publicist and Literary Texts)]. Kamianets-Podilskyi [in Ukrainian].
6. Skachkova I.I. (2009) Gendernaia problematyka v zarubezhnom teoretycheskom yazikoznanyy: k ystoriy voprosa. [Gender Issues in Foreign Theoretical Linguistics: Towards a History of Question]. *Вестник Vestnik TGEU*, 4, 119–132 [in Russian].
7. Shkoliar Nataliia (2011) Henderna identychnist movnoi osobystosti (na materialy amerykanskykh zhinochykh prozovykh tvoriv kintsia XX st.). [Gender identity of linguistic personality (on the material of American women's prose works of the late XX century)]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu.*, 532, 170-180 [in Ukrainian].
8. Lakoff R. (1975) *Language and Woman's Place*. New York.

GENDER ASPECT OF LITERARY TEXT LINGUISTIC RESEARCH

Lykova Kseniia Ihorivna

*PhD Student of the Department of Spanish and French Philology
Kyiv National Linguistic University
3 Laboratorna St., Kyiv, Ukraine*

The article focuses on the notion of gender in modern linguistics and specific features of its manifestation in literary text. Among many approaches to gender studies that have recently emerged in linguistics, particular attention is paid to the means of gender representation in speech, i.e. communicative behaviour of men and women, as well as the linguistic manifestations of gender identity. The development of the gender studies within the literary text has been facilitated by the emergence of numerous researches that mainly deal with the problem of male and female prose. The fact that the majority of literary works are written by men has determined the importance to study women's writing in order to identify its idiosyncratic elements, particularly in linguistic aspect. The author, as a linguistic personality, is considered to be the bearer of certain values and sociocultural characteristics that are reflected in the literary world of the texts they created. Thus, contemporary women's prose reproduces current gender picture of the world through the author's worldview and determines gender pattern of representation of another literary text subjective centre – character. The peculiarity of female and male characters speech construction by the female writer is based on her own vision of communicative interaction between representatives of different gender groups in real communication, and is embodied in character's discourse at different levels: semantic, syntactic and pragmatic. This approach to the problem makes it possible to analyse more deeply and distinguish the main markers of masculinity and femininity, expressed in characters' speech within the literary text. Masculinity and femininity markers are regarded as a complex of linguistic means of different levels, which contain the imprint of character's gender identity and are performed in specific features of their communicative interaction with the opposite sex members.

Key words: *gender, linguistic personality, literary text, character, masculinity, femininity.*

УДК 811.133.1

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-25>

СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТИВНОЇ МОДАЛЬНОСТІ У КНИЗІ ОЛІВ'Є МАНЬІ "DESSINE-MOI UN PARISIEN"

Марінашвілі Мальвіна Джангізівна

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри французької філології

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Французький бульвар, 24/26, Одеса, Україна

Книга Олів'є Маньї "Dessine-moi un Parisien" («Намалюй мені парижанина») є франкомовною «паперовою» версією гумористично-іронічних нарисів, представлених англійською мовою на сторінках Інтернет-блогу автора. 68 розділів книги об'єднані спільною темою і наміром автора – змалювати портрет сучасного жителя французької столиці. Оскільки О. Маньї сам докорінний парижанин, можна вважати створений ним образ парижанина іронічним автопортретом. Через характеристику його мовних звичок, ставлення до оточуючих людей та до іноземців, пристрастей в їжі, особливостей рис характеру, улюблені місця відпочинку, ставлення до спорту та ін. автор створив іронічний, вельми суперечливий образ парижанина.

Домінуючою в книзі є іронічна модальність, яка є характерною рисою постмодерної літератури, в тому числі літератури, що належить до жанру нон-фікшн. Іронія базується на виявленні суперечностей, притаманних парижанину, на невідповідності між тим, яким він хоче себе показати, і тим, яким він є, на погляд О. Маньї, насправді. Іронічна модальність реалізується на всіх мовних рівнях, в тому числі на синтаксичному. Дослідження синтаксису книги "Dessine-moi un Parisien" дозволило виявити різноманітні експресивно марковані синтаксичні засоби. Вживаними в тексті є інверсія у розповідному реченні, парцеляція, сегментація, вставні слова та речення, відокремлення, синтаксичне повторення, еліipsis, риторичне запитання. Засоби експресивного синтаксису, використані автором, з одного боку, відображаючи тенденції сучасної французької мови в галузі побудови речення, створюють ефект невимусненого розмовного мовлення, а з іншого, – сприяють вираженню авторської модальності, акцентують увагу на іронічних смислах, закладених в тексті. Як результат, виражальні одиниці експресивного синтаксису посилюють емоційний вплив на читача.

***Ключові слова:** суб'єктивна модальність, експресивний синтаксис, іронія, французька мова, нон-фікшн.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Категорія модальності є однією з найбільш дискусійних у сучасній лінгвістиці. Вона належить до ключових семантичних категорій, пов'язуючи висловлення з позалінгвальною дійсністю. З огляду на її багатоплановість, розмаїття мовного вираження та особливості її реалізації в мовленні, модальність залишається сьогодні в фокусі уваги багатьох лінгвістів. Існування низки невирішених питань щодо змісту категорії модальності, її функціонального аспекту, а також недостатня вивченість механізмів і засобів творення суб'єктивної модальності у літературі нон-фікшн – «особливому феномені сучасної белетристики» [7, 76] – обумовлюють актуальність нашого дослідження.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Вивчення категорії модальності пов'язано, насамперед, з модусно-диктумною концепцією Шарля Баллі. Методологічні ж основи теорії модальності одним з перших заклав В. В. Виноградов, на думку якого, будь-яке речення містить як суттєву ознаку модальне значення, тобто вказівку на відношення до дійсності [4, 55]. В сучасній лінгвістиці існує декілька підхо-

дів до вивчення категорії модальності, з-поміж яких: логічний (С. Г. Воркачов, В. З. Панфілов); функціонально-семантичний (О. С. Ахманова, О. В. Бондарко, І. Р. Вихованець), синтаксичний (В. Г. Гак, А. П. Грищенко, Т. І. Дешерієва, Г. О. Золотова); комунікативно-прагматичний (Л. І. Василенко, О. Л. Доценко, Т. В. Шмельова); текстоцентричний (І. Р. Гальперін, Т. В. Романова, І. В. Смушинська, Г. Я. Солганік, З. Я. Тураєва). Розрізняють об'єктивну та суб'єктивну модальність. Об'єктивна модальність вважається обов'язковою ознакою будь-якого висловлення, тоді як суб'єктивна – факультативною. На текстовому рівні «суб'єктивно-модальні значення не є ядреними, але накладаючись на семантичне ядро текстових одиниць, вони перетворюються на значущі елементи тексту» [10, 17]. Одним з різновидів суб'єктивної модальності є іронічна модальність. Феномен іронії постійно привертає увагу лінгвістів (К. О. Воробйова, А. О. Горностаєва, О. П. Єрмакова, О. М. Кагановська, О. М. Калита, К. Кербрат-Орекьоні, Ю. М. Мухіна, Л. Перрен, О. Г. Петрова, С. І. Походня, М. О. Слепцова, С. І. Смирнова та ін.). Іронія може виражатися на всіх рівнях мови, створюючи іронічний

ефект, іронічну модальність, іронічну експресію [9]. В сучасній лінгвістиці вона має статус концептуальної текстової категорії, яка репрезентує прагматичну настанову автора. В нашому дослідженні іронію розглядаємо як форму комізму, яка виражається в емоційно-оцінному естетичному суб'єктивованому ставленні до дійсності, характеризується триплановою структурою вираження, при відносній рівноправності цих планів, амбівалентністю, здатністю до двоспрямованості і специфічним емоційним переживанням [6, 33].

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є визначення синтактико-стилістичних засобів вираження суб'єктивної модальності в книзі Олів'є Маньї "Dessine-moi un Parisien" («Намалюй мені парижанина»). **Об'єкт** дослідження – суб'єктивна модальність «нефікційного» твору. **Предмет** розвідки становлять синтаксичні засоби, що сприяють реалізації суб'єктивної модальності в досліджуваній книзі. Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**: виокремити та проаналізувати синтаксичні конструкції, які в книзі О. Маньї сприяють реалізації суб'єктивної модальності, і встановити їхню роль у творенні іронічного ефекту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Олів'є Маньї – докорінний парижанин. Він закінчив Вищу комерційну школу і заснував спілку дегустаторів вина "Ô Château". Книга "Dessine-moi un Parisien", опублікована видавництвом "10/18" у 2010 році, є франкомовною «паперовою» версією гумористично-іронічних нарисів про характер, звички, стиль життя парижан, які він спочатку представив англійською мовою на сторінках свого Інтернет-блогу.

Книга Олів'є Маньї об'єднує 68 невеликих розділів, які можна умовно розподілити за такими основними темами (наводимо лише декілька назв розділів): мовленнєвий портрет парижанина ("Le mot putain", "Parler anglais", "Le verlan", "Le mot *sumpra*"); ставлення до іноземців та до непарижан ("Les Chinois", "Les Américains", "Les Belges"); спорт, відпочинок парижан та їхні улюблені місця у Парижі ("Roland-Garros", "L'île Saint-Louis", "Le jardin du Luxembourg", "Le PSG", "Le marché"); кулінарні пристрасті ("Le caramel au beurre salé", "Les sushis", "Le café gourmand", "Les tomates cerises"); особливі риси характеру ("La modération", "Se plaindre", "Le doute"); стиль ("Porter du noir", "La barbe de trois jours", "Le jean"); правила життя у столиці ("Les piétons", "Conduire bourré", "Avoir des théories"). Незважаючи на формальну відстороненість викладу, переважання тверджень на зразок: "Le Parisien aime porter du noir" (1, 21), "Le Parisien parle très bien anglais" (1, 61) і т.д., присутність автора у книзі є чітко маркованою. Образ автора, який розуміємо як «особистісне ставлення до предмета зображення, утілене в мовленнєвій структурі тексту» [3, 63], проявляється і в композиційній, і в мовній структурі тексту книги. Власне, книга є (авто)

портретом сучасного парижанина, який складається з невеликих фрагментів. Житель французької столиці, яким його «змалював» О. Маньї, є поміркованим, толерантним (в розумних межах), завжди чимось невдоволеним, категоричним у судженнях. Він на все має свою особисту думку, якщо не цілу теорію. Йому притаманні такі риси, як зверхність, схильність до сумнівів. Взагалі, можна зробити висновок, що парижанин – людина дуже суперечлива. Саме на викритті суперечностей, притаманних парижанину, на невідповідності між тим, яким він хоче себе показати, і тим, яким він є, на погляд О. Маньї, насправді, базується іронія автора. В досліджуваній книзі іронічна модальність домінуюча, що є характерною ознакою постмодерної літератури взагалі, і літератури, яка належить до жанру «нон-фікшн», зокрема. Поряд з лексико-стилістичними засобами [8] іронічна модальність в творі О. Маньї реалізується за допомогою експресивного синтаксису.

Як показав проведений аналіз, найвживанішим синтаксичним засобом вираження суб'єктивної модальності у книзі О. Маньї є **парцеляція**. Парцеляція є «спеціальним прийомом комунікативно-стилістичної організації тексту, призначеним для підсиленого емоційного та інтелектуального впливу на адресата інформації» [2, 128]. Парцеляція в книзі О. Маньї використовується, з-поміж іншого, для виділення:

- характеристики мовних звичок парижанина: "*La conséquence directe de la généralisation de l'usage du mot putain à Paris est une forme tenace de paresse mentale. Expression facile de sentiments faciles. Discrètes façades et petits renoncements. Travestissement du vide en négatif. L'absence dissimulée par les mots*" ("Le mot putain") (1, 15–16). (Слово *putain*, без якого важко уявити себе мову парижанина, не просто слово-паразит, це прояв розумових лінощів, легке вираження неглибоких почуттів, відсутність, прихована за словами);

- межі його толерантності щодо стилю одягу: "*Le Parisien croit profondément et intimement que tout être humain doit être respecté. À l'exception de ceux qui portent des chaussettes blanches*" ("Les chaussettes blanches") (1, 58) (Парижанин глибоко впевнений, що слід поважати всіх людей, за винятком тих, хто носить білі шкарпетки);

- схильності парижанина до сумнівів, переважно, щодо позитивних речей: "*Le Parisien doute. Principalement, il est vrai, des bonnes choses*" ("Le doute") (1, 167).

Парцелянтом в дослідженому творі є іменна частина складеного іменного присудка, прямий та непрямий додатки, обставини, підрядна частина складнопідрядного речення, сурядна частина складносурядного речення. При відсутності синтаксичного зв'язку з основним реченням, парцельована частина є експресивно виділеною, що підсилює ефект іронічного смислу, який вона містить. Крім того, будучи ознакою розмовного мов-

лення, парцеляція створює відчуття невимушеності викладу.

Вживаним синтаксичним засобом творення експресивності в книзі О. Маньї є також **сегментація**, яка вважається однією з сучасних тенденцій організації висловлення, що має значні видільні властивості [1; 5; 11; 12]. Сегментація слугує для виділення комунікативно важливого елементу висловлення, висовуючи його в позицію реми. Наприклад: "*La Parisienne, quant à elle, optera pour la couleur de l'été*" ("Porter du noir") (1, 22).

Іншим видом розчленування висловлення, яке вживається автором, є **відокремлення**. Відокремлені елементи речення, будучи виділеними на письмі комою, а в усному мовленні – інтонаційно, підкреслюють, наприклад, авторську іронічну оцінку: "*Pour exprimer ses craintes, le Parisien, homme de mesure, partagera son tourment: "Ils vont nous bouffer"*" ("Les Chinois") (1, 89) (*homme de mesure* – людина, що має почуття міри). "**Cool parmi les cools, ce Parisien se devra de montrer au badaud que le marché est pour lui une expérience qui ne relève ni de l'habituel ni du nécessaire...**" ("Le marché") (1, 112) (*cool parmi les cools* – «найкрутіший» з «крутих»).

Суб'єктивна модальність виражається також у **вставних словах та вставних реченнях**, які містять авторську оцінку або іронічний коментар. Наприклад, коли парижанка приміряє нові джинси, у неї виникає єдине запитання: чи не роблять вони її сідниці товстими. Тут автор вкладає в її уста фамільярно-розмовне слово *cul* і в дужках іронічно додає, що іноді парижанки можуть бути вульгарними: "*La question rémanente lors de l'achat d'un nouveau jean, la seule qui vaille, résonne immanquablement: "Est-ce qu'il me fait un gros cul?"*" (**Il arrive en effet à la femme parisienne d'être vulgaire**) ("Le jean") (1, 77–78).

Характерною рисою синтаксису твору О. Маньї є наявність великої кількості неповних та еліптичних речень, як, наприклад: "*Les Parisiens ont tous grandi dans des appartements qui n'offrent que peu de recoins et de divertissements pour un enfant. Pas de jardin. Pas donc d'observation quotidienne des phénomènes fascinants proposés par mère Nature*" ("L'orgue de Barbarie") (1, 139). Такі неповні структури являють собою синтаксичну реалізацію мовної компресії. Вони є визначальною рисою розмовного мовлення, отже, їхнє використання в досліджуваній книзі є відображенням цієї риси. Крім того, в таких прикладах, як: "*Les Américains sont tous gros et idiots. Point*" ("Les Américains") (1, 101). "*D'aucuns pensent que le Parisien vit dans Paris. Faux. Il vit dans le doute*" ("Le doute") (1, 167) інтонаційна уривчастість еліптичного речення створює ефект категоричності, різкості суджень, що, як пише О. Маньї, взагалі притаманно парижанам.

Підсилюючи функцію в книзі О. Маньї виконують **риторичні запитання**, коли автор іронізує, наприклад, щодо звички парижанина при

оцінці будь-чого обов'язково використовувати три прикметника: "*Il va sans dire que questionner la pertinence d'une liste est horriblement impoli. En France, les élèves ne sauraient remettre en cause le savoir du maître. Comment donc s'autoriser à mettre en doute celui du Parisien?*" ("Les énumérations") (1, 203) (Звичайно, запитувати парижанина про доцільність саме трьох прикметників – дуже неввічливо. У Франції учні ніколи не піддають сумніву знання свого учителя. Отже, як можна дозволити собі сумніватися у знаннях парижанина?). Риторичне запитання "**Quelles différences peut-il bien y avoir entre le Guatemala et le Pérou?**" ("L'Amérique du Sud") (1, 177) (Яка різниця може бути між Гватемалою та Перу?) створює іронічний смисл в розділі, в якому автор описує сприйняття парижанами Південної Америки, яка для них означає все країни, що знаходяться на півдні від Сполучених Штатів (Центральна Америка для них не існує).

Ефективним синтаксичним засобом підсилення суб'єктивно-модальних значень у книзі О. Маньї є також **синтаксичне повторення**: повторення однорідних членів речення і паралельні конструкції. Так, однорідні члени вживаються, коли автор перелічує речі, що, на думку парижанина, тільки і цікавлять американців: "*Le Parisien sait que l'Américain a pour seuls centres d'intérêt l'argent, le sport, la guerre et la religion*" ("Les Américains") (1, 101), або коли він наводить стереотипне сприйняття парижанином бельгійців: вони веселі, зазвичай п'яні і мають забавний акцент: "*Les Belges sont joyeux, généralement saouls, et parlent avec un accent amusant. Point*" ("Les Belges") (1, 161). Однорідні члени речення характеризують і часте вживання парижанами слова *sympa*, яким вони можуть оцінити все, що завгодно, і яке є проявом їх поміркованості. Це слово втратило своє первісне значення «симпатичний» і стало «безбарвним». Безперечно, залишилася його позитивна конотація, але ж воно не таке виразне як, наприклад, *chouffant*, *surprenant*, *fantastique*: "*Sympa*" est positif mais bien moins qu'*excellent, génial, exceptionnel, formidable ou fantastique*" ("Le mot *sympa*") (1, 120–121).

Паралельні конструкції автор використовує, наприклад, щоб емоційно підкреслити ставлення жителя французької столиці до спорту через його думку про шанувальників футбольного клубу «Парі Сен-Жермен», які, в основному, живуть у пригороді Парижа, тобто не є парижанами: "**Non contents d'être amateurs de sport, ils sont amateurs de football. Non contents d'être amateurs de football, ils sont supporters du PSG. Pas de salut pour eux**" ("Le PSG") (1, 95) (Мало того, що вони люблять спорт, вони ще люблять футбол; мало того, що вони люблять футбол, вони ще є вболівальниками «Парі Сен-Жермен»). Отже, вони варті презирства).

За допомогою паралельних конструкцій О. Маньї характеризує поміркованість парижан (Веселитися по-справжньому для парижанина –

це прояв надмірності, отже йому достатньо лише удавати, що він веселиться): "*Celui qui s'amuse pour de vrai est, pour le Parisien, nécessairement dans l'excès. S'amuser devra donc être évité. S'amuser pour de vrai est dangereux. S'amuser pour de faux suffit bien*" ("La modération") (1, 115). Використовуючи паралельні конструкції, автор підкреслює, що дуже нескладно визначити вік парижанина в залежності від того, носить він джинси чи ні: "*Il est facile de deviner l'âge d'un Parisien. Tous les Parisiens de moins de cinquante ans portent des jeans. Tous les Parisiens de plus de cinquante ans n'en portent pas*" ("Le jean") (1, 77).

Крім анафоричного повторення, приклади якого наведено вище, текст книги О. Маньї містить епіфору: "*Vision hypnotique du temps qui passe. Le Parisien goûte peu le spectacle du temps qui passe*" ("Les orgues de Barbarie") (1, 140). В цьому прикладі, де йдеться про шарманку на вулицях Парижа, яка нагадує парижанину про дитинство, повторення використано для підкреслення того, що парижанину не дуже подобається бачити як плине час.

Засобом підсилення іронічного ефекту у книзі О. Маньї є також хіазм: "*Tandis que le reste du monde veut plus pour moins, le Parisien lui veut moins pour plus*" ("Les régimes") (1, 93). Наведений приклад є свого роду висновком до розділу "Les régimes" («Дієти»). Друга частина речення є головною не лише з погляду функціонального (це головне речення складносурядного речення), але й з погляду вираження ситуативної іронії, особливо враховуючи попередній контекст: "*À Paris, l'on se délecte des produits portant les irrésistibles mentions "0%", "allégé" et "light". Il est tout bonnement devenu impensable pour la Parisienne d'acheter des yaourts qui ne sont pas "0 %". Cela serait en effet idiot*" ("Les régimes") (1, 93). Дба-

ючи про свою фігуру, парижанки купують лише ті йогурти, які містять 0 % жиру. Отже, тоді як звичайно люди намагаються купити більше за невелику ціну, парижанин, навпаки, хоче купити за велику ціну менше.

Французьке просте розповідне речення характеризується прямим, прогресивним порядком слів. Проте, в сучасній розмовній французькій мові спостерігається поширення використання у такому типі речень інверсії. Ця тенденція відображається і в книзі О. Маньї, коли автор за допомогою порушення порядку слів виділяє комунікативно і прагматично важливу частину речення, як, наприклад: "*Douce sensation que le mépris*" ("L'huile d'olive") (1, 169). "*Vient alors le jour de gloire*" ("Les discours de mariage") (1, 106).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження синтаксису книги О. Маньї дозволило виявити різноманітні експресивно марковані синтаксичні засоби, зокрема, інверсію у розповідному реченні, парцеляцію, сегментацію, вставні слова та речення, відокремлення, синтаксичне повторення, еліipsis, риторичне запитання. Засоби експресивного синтаксису, використані автором, з одного боку, відображаючи тенденції сучасної французької мови в галузі побудови речення, створюють ефект невимушеного розмовного мовлення, а з іншого, – сприяють вираженню авторської модальності, акцентують увагу на іронічних смислах, закладених в тексті.

В подальших розвідках, як видається, науковий інтерес становить порівняльний аналіз мовних засобів творення суб'єктивної модальності в книзі О. Маньї "Dessine-moi un Parisien" та її англійської версії, яку автор опублікував під назвою "Stuff Parisians like: Discovering the Quoi in the Je Ne Sais Quoi".

ЛІТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва: Изд-во URSS, 2001. 416 с.
2. Богоявленская Ю. В. Парцеляция в сильных позициях медиатекста. *Политическая лингвистика*. 2013. № 1 (43). С. 128–132.
3. Валгина Н. С. Теория текста. Москва: Логос, 2003. 173 с.
4. Виноградов В. В. О категории модальности и модальных словах в русском языке. *Избранные труды. Исследования по русской грамматике*. Москва: Наука, 1975. С. 56–87.
5. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка. Москва: Добросвет, 2000. 832 с.
6. Калита О. М. Засоби іронії в малій прозі (кінець XX – початок XXI століття). Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. 238 с.
7. Колінько О. П. Нон-фікшн як особливий феномен сучасної белетристики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2016. № 24, т. 2. С. 74–77.
8. Марінашвілі М. Д. Мовні засоби творення іронічної модальності у книзі Олів'є Маньї "Dessine-moi un Parisien". *Мова: науково-теоретичний часопис з мовознавства*. 2019. Вип. 32.
9. Походня С. И. Языковые виды и средства реализации иронии. Киев: Наукова думка, 1989. 126 с.
10. Смуциньська І. В. Суб'єктивна модальність французької прози. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. 255 с.
11. Andrievskaya A. A. Syntaxe du français moderne. Kiev: Vyshcha shkola, 1973. 204 p.
12. Combettes B. Les constructions détachées en français. Paris: Ophrys, 1998. 143 p.

ДЖЕРЕЛО ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Magny O. Dessine-moi un Parisien. Paris: Éditions 10/18, 2010. 238 p.

REFERENCES

1. Bally, Ch. (2001). Obshchaya lingvistika i voprosy frantsuzskogo yazyka [General Linguistics and French linguistics]. Moscow: Izd-vo URSS, 416 p. [in Russian]
2. Bogoyavlenskaya, Yu. V. (2013). Partsellyatsiya v sil'nykh pozitsiyakh mediateksta [Parcellation in Strong Positions of Media Text]. *Politicheskaya lingvistika*, 1 (43), pp. 128–132 [in Russian]
3. Valgina, N. S. (2003). Teoriya teksta [Theory of Text]. Moscow: Logos, 173 p. [in Russian].
4. Vinogradov, V.V. (1975). O kategorii modal'nosti i modal'nykh slovakh v russkom iazyke [On the category of modality and modal words in Russian language]. *Izbrannye trudy. Issledovaniia po russkoi grammatike*. Moscow: Nauka, pp. 56–87 [in Russian]
5. Gak, V. G. (2000). Teoreticheskaya grammatika frantsuzskogo yazyka [Theoretical Grammar of French]. Moskva: Dobrosvet, 832 p. [in Russian].
6. Kalyta, O. M. (2013). Means of irony in a small prose (the end of XX - the beginning of XXI century) [Zasoby ironiyi v maliy prozi (kinets' XX – pochatok XXI stolittya)], Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University Press, 238 p.
7. Kolinko, O. P. (2016). Non-fikshn yak osoblyvyi fenomen suchasnoi beletrystyky [Non-Fiction as a Special Phenomenon of Contemporary Fiction]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya filolohiia..* № 24, vol. 2, pp. 74–77 [in Ukrainian]
8. Marinashvili, M. D. (2019). Movni zasoby tvorennia ironichnoi modalnosti u knyzi Olivier Magny "Dessine-moi un Parisien" [Language means of creating ironic modality in the book "Dessine-moi un Parisien" by Olivier Magny]. *Mova: naukovo-teoretychnyi chasopys z movoznavstva*. № 32 [in Ukrainian].
9. Pohodnya, S. I. (1989). Language types and means of irony realization [Yazykovye vidy i sredstva realizacii ironii], Kyiv: Naukova dumka, 126 p. [in Russian].
10. Smushchynska, I. V. (2001). Subiektyvna modalnist frantsuzkoi prozy [Subjective modality of French prose]. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyivskiy universytet", 255 p. [in Ukrainian]
11. Andrievskaya, A. A. (1973). Syntaxe du français moderne. Kiev: Vyscha Shkola, 204 p.
12. Combettes, B. (1998). Les constructions détachées en français. Paris: Ophrys, 143 p.

SOURCE

1. Magny, O. (2010). Dessine-moi un Parisien. Paris: Éditions 10/18, 2010. 238 p.

SYNTACTIC MEANS OF REALIZATION OF SUBJECTIVE MODALITY IN THE BOOK "DESSINE-MOI UN PARISIEN" BY OLIVIER MAGNY

Marinashvili Malvina Dzhangizivna

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Chef of the Chair of French Philology,

Odessa I. I. Mechnikov National University; 24/26, Franzuzkiy blvd, Odessa, Ukraine

The article is devoted to the consideration of the book "Dessine-moi un Parisien" ("Paint Me a Parisian") by Olivier Magny which is a French "paper" version of author's humor-ironical sketches presented in English on his blog pages. All 68 parts of the book are united with the author's joint theme and aim of depicting the portrait of a modern resident of the French capital. As O. Magny is himself a Parisian born and bread a created image can be rated as an ironical self-portrait. Through the characteristics of his language habits, attitude to people surrounding him and foreigners, food preferences, peculiarities of character traits, favourite places of rest, attitude to sport etc. the author has composed an ironical, highly controversial image of a Parisian. The dominative means of the book is ironic modality which is a characteristic feature of all postmodern literature, including literature belonging to the genre of non-fiction. The irony is based upon the singling out contradictions characteristic to a Parisian: the difference between the person he pretends to be and the real person in O. Magny's opinion. Ironic modality is realized upon all language levels as well as syntactic one. The study of the syntax of the book "Dessine-moi un Parisien" has allowed finding out different expressively marked syntactic means. The text under analyses is reach in inversion in a declarative sentence, parcelling, segmentation, parenthetic words and phrases, detachment, syntactic repetition, ellipsis, rhetorical question. Expressive syntactic means used by the author, on the one hand, representing tendencies of modern French language in the sphere of sentence built, produce an effect of a spontaneous informal speaking, and, on the other hand, contribute to expressing author's modality, emphasizing attention on ironic connotations contained in the text. As a result, the denotative elements of expressive syntax intensify emotional influence upon a reader.

Key words: *subjective modality, expressive syntax, irony, French language, non-fiction.*

EXPANSION DES CODES CULTURELS AU LANGAGE NATUREL

Myronova Natalia Volodymyrivna

candidat ès sciences philologiques,

maître de conférences de la chaire de philologie et de traduction romaine et grecque

avec l'exécution des obligations de vice-doyen

de la Faculté de traductologie

de l'Université nationale linguistique de Kyiv

73 rue Velyka Vasylkivska, Kyiv, Ukraine

L'étude de la relation entre la langue et la culture en tant que phénomène ontologiquement lié a commencé au XVIIIe siècle, mais un système de concepts et de termes qui permettent de considérer la langue et la culture dans un contexte théorique unique n'a été développé dans la sémiotique de la culture qu'au XXe siècle. Il a ensuite été établi que l'ethnoculture était un personnage historique, et cette découverte a permis de considérer la culture et la langue comme un phénomène ontologiquement homogène et d'inclure la langue dans le système des codes culturels. Le système de signes sert à générer de la parole et à comprendre sa signification. Ce n'est qu'une partie des fonctionnalités du système de signalisation. Agissant à ce titre, il émerge comme un code – un ensemble d'unités et de règles qui vous permettent de créer des textes et de les interpréter. De ces perspectives, la génération de texte est considérée comme signifiant le codage et la compréhension du texte comme le décodant. Dans cette perspective, la culture apparaît comme un ensemble de codes. Selon l'une des définitions généralement acceptées de la culture, il s'agit d'un ensemble de programmes de comportement humain. Dans cet article envisageons le code culturel, surtout son expansion dans le langage naturel. La langue verbale est le principal système historique qui forme la culture. Parallèlement à cela, un certain nombre de codes non verbaux de nature similaire sont utilisés. Les soi-disant 'codes d'image'. Il s'agit notamment des divers systèmes figuratifs au sein de l'ethnoculture qui remplissent une fonction allégorique et symbolique. L'image en tant qu'unité du premier système de signaux, c'est-à-dire en tant qu'unité de perception sensorielle, devient un signe. Un code de culture exemplaire est un système d'images qui sert de signe à d'autres phénomènes. Ces sous-systèmes sémiotiques de la culture ont été appelés codes culturels. Étant le centre de l'ethnoculture, l'ethno-langage verbal absorbe de nombreux éléments des codes culturels de domaine. Il y a une expansion des codes culturels dans la langue ethno. Les images modifient la substance du plan d'expression et passent de la forme naturelle d'existence à la forme verbale. Les codes linguistiques et culturels ont des spécificités nationales et culturelles. Ils reflètent les particularités de la culture des personnes qui les utilisent. Chaque locuteur natif de l'ethnoculture et de l'ethno-langage apprend ces codes avec sa langue maternelle.

***Mots-clés:** expansion, code culturel, code linguoculturel, langage naturel, sphère conceptuelle, champ lexi-co-phraséologique, civilisation.*

Approche générale d'un problème et la justification de son actualité. La linguistique au tournant des XXe et XXIe siècles se caractérise par un changement de paradigme conceptuel et terminologique. Si au XXe siècle, les linguistes s'intéressaient principalement à la structure d'une langue considérée "en soi" [9, 33], alors au tournant du siècle, des questions actuelles ont été posées sur la façon dont la langue est liée à la société, la culture et la psychologie humaine, comment les facteurs sociosémiotiques et socioculturels déterminent la construction de la parole, comment les codes culturels interagissent avec le système sémiotique verbal autrement dit au langage naturel.

La sortie au-delà des limites de la structure linguistique immanente a marqué l'expansion de l'objet et du sujet de la recherche linguistique et l'occupation des territoires qui appartenaient auparavant à la compétence d'autres branches scientifiques – études culturelles, sociologie, psychologie et sémiotique. Un certain nombre de secteurs interdisciplinaires ont émergé: la linguistique psycho-, socio-, sémio- et la

linguistique culturelle, ainsi que l'ethnolinguistique, les études linguistiques et de civilisation, la psychologie du discours, la théorie de la personnalité linguistique, la sociosémiotique et la sémiotique de la culture. Il y a un intérêt pour le fonctionnement de la langue dans un contexte social et culturel qui a conduit à la création d'une théorie du discours. Ainsi, dans le champ de vision des linguistes sont venus les zones adjacentes à la langue.

Analyse des recherches et des publications récentes. "La présomption de *pureté de la science*, a noté M. B. Bergelson, est la base de ... l'argument: ce n'est pas de la linguistique ... [mais] ce qui est considéré comme *non linguistique* à un moment donné est inclus dedans au suivant. Ce processus d'expansion linguistique ne peut pas être considéré comme complet" [2, 35].

Les industries mixtes sont l'obligées de leur origine au fait que la conversion des informations de la langue d'une science à la langue d'une autre ou des autres conduit à une compréhension de l'objet

sur de nouveaux fondements théoriques, à un niveau supérieur et permet d'obtenir des résultats inaccessibles avec une approche unilatérale. Une approche à deux et plusieurs volets, impliquant l'imposition de modèles d'objets alternatifs les uns sur les autres, permet de créer une image en trois dimensions et, sur cette base, d'élargir considérablement le champ des données appliquées: formation linguistique, traduction, propagande, publicité, relations publiques, programmation neurolinguistique, psycho-formation, psychothérapie, synthèse et analyse automatique du langage, développement de programmes d'intelligence artificielle, etc.

Formulation d'un but et des objectifs de l'article. Ainsi dans cet article on examine le code culturel, surtout son expansion dans le langage naturel par l'analyse de l'image, des systèmes des images, du langage verbal et de l'ethnoculture.

Aperçu du matériel principal de la recherche. L'une des branches interdisciplinaires qui a connu le développement le plus actif de notre temps et qui est associée à l'étude des phénomènes linguistiques dans le contexte large de leur existence est la linguoculturologie.

Le terme de linguoculturologie est apparu au cours de la dernière décennie en relation avec les travaux de l'école de phraséologie, dirigée par V. N. Teliya et les travaux de Yu. S. Stepanov, A. D. Arutyunova, V. V. Vorobyev, V. Shaklein, V. A. Maslova et d'autres chercheurs. Si la culturologie explore la conscience de soi d'une personne en relation avec la nature, la société, l'histoire, l'art et d'autres domaines de sa vie sociale et culturelle, et que la linguistique considère une vision du monde qui est affichée et fixée dans la langue sous la forme de modèles mentaux de l'image linguistique, alors la linguoculturologie a sa propre sujet et langue et culture dans le dialogue, l'interaction.

Ce domaine complexe de connaissances explore l'interdépendance et l'influence mutuelle de la langue et de la culture. Son apogée est due au fait qu'à l'ère moderne, caractérisée par la croissance mondiale de la communication interculturelle, la nécessité de 'construire des ponts' entre les peuples qui, pendant de nombreux siècles précédents, étaient plus ou moins culturellement isolés les uns des autres et ont connu des difficultés importantes à surmonter barrières culturelles et linguistiques. Le progrès technique et social offre désormais l'opportunité de transformer le globe en un espace d'information unique. Cependant, outre le social et le technique, il existe un autre aspect du problème de la communication internationale, qui nécessite une solution urgente; cela renvoie au problème de la compréhension interculturelle. Les spécificités du développement historique des ethnocultures ont causé des différences considérables dans les systèmes de valeurs, les codes culturels, les coutumes et les traditions, le symbolisme social, l'étiquette discursive et non-discursive ainsi que d'autres composantes des ethnocultures. Cela a conduit au fait que chaque culture ethnique est encore largement une *chose en soi*, incompréhensible pour les locuteurs d'autres cultures

et langues, notamment génétiquement et typologiquement éloignées. Cet obstacle doit être surmonté, car sans connaissance d'une culture étrangère, la connaissance d'une langue étrangère est en soi insuffisante pour une communication internationale adéquate et efficace. "Nous ne serons pas en mesure de comprendre pleinement le langage d'un autre peuple", a noté R. Lado, "jusqu'à ce que nous apprenions à le voir à travers les yeux de ceux qu'ils considèrent comme leurs héros, jusqu'à ce que nous comprenions ce qu'ils louent, ce qu'ils considèrent comme une valeur, une question d'honneur ..." [11, 85].

La langue est un trésor d'ethnoculture. Bien que chaque langue ethnique puisse parler d'autres cultures ethniques, néanmoins, chaque langue est principalement destinée au support d'information et à la régulation des processus de sa culture natale. Les signes de la langue sont avant tout les phénomènes de cette culture. Afin de comprendre correctement la parole dans une langue donnée, il est nécessaire de comprendre clairement l'ethnospécificité de ses unités à la fois dans les aspects dénotatifs-significatifs et connotatifs de leur sémantique, ainsi que d'avoir des connaissances de base qui ne sont pas fixées dans la signification et la forme interne des signes linguistiques, mais nous permettent de comprendre les déclarations et les textes faisant appel à cette connaissance. Ainsi, pour comprendre la signification de telle ou telle expression il faut savoir des connotations des composants de cette expression. Pour comprendre l'humour 'noir' de telle ou telle phrase il faut avoir la culture générale parce que le sens de la parole est lié à la sémantique et à la pragmatique du système linguistique, ancré dans la culture autochtone, ainsi qu'au contexte culturel de la communication verbale.

Les mots et les tournures verbales stables sont combinés en champs lexicaux et phraséologiques couvrant les domaines correspondants de la réalité extra-linguistique. Les valeurs des unités linguistiques sur le terrain sont interconnectées, elles forment une 'grille' ethniquement spécifique à travers laquelle les locuteurs natifs voient et comprennent ce domaine selon ces idées sur le monde qui ont été développées par les gens pendant des siècles et fixées dans la langue. Pas étonnant qu'Anatole France ait appelé le dictionnaire de la langue "l'Univers, situé par ordre alphabétique" [4, 22]. La sémantique des champs lexicaux et phraséologiques dans leur ensemble constitue l'image linguistique du monde – "un système complexe d'images qui reflète la réalité dans la conscience collective" [6, 105].

La particularité ethnique de la sémantique des domaines lexicaux et phraséologiques se manifeste sous divers aspects. Dans un cas, le sujet est de nature universelle / interethnique, et la spécificité se manifeste dans les caractéristiques de la compréhension du sujet, sa réflexion dans l'esprit, son évaluation rationnelle et émotionnelle. S'agissant du même sujet, les Français et les Ukrainiens le divisent mentalement en plusieurs parties, catégorisent ses fragments de différentes manières et les repensent de différentes

manières. Cette particularité peut être retracée dans les aspects sémantique (significatif) et pragmatique (connotatif).

Dans un autre cas, l'ethnospécificité se retrouve dans l'aspect sigmatique (dénotatif). Dans ce cas, le domaine lui-même (la sphère de la réalité extra-linguistique) est marqué par des caractéristiques d'originalité nationale, ce qui conduit à des inégalités ou à une équivalence inter-linguistique incomplète et à des révolutions stables qui composent le domaine, et, par conséquent, aux spécificités de la sémantique et de la pragmatique de ce type d'unités linguistiques.

Chaque personne de la petite enfance s'habitue à comprendre le monde en fonction du système sémantique de sa langue maternelle; derrière ces catégories se trouve la sphère conceptuelle de la culture indigène. Celui qui apprend une langue étrangère, au premier et parfois aux étapes suivantes de la formation, est enclin à attribuer involontairement des mots étrangers et des virages réguliers (unités de champs lexicaux et phraséologiques) et une coloration stylistique des mots et des tours de la langue maternelle, qui ne sont souvent pas leurs équivalents, ce qui conduit à un échec de communication. Ainsi, un Français peut attribuer à des noms ukrainiens les significations des noms français en imaginant mentalement tout à fait autres dispositifs correspondant à ces mots français et toutes ces mots lui sembleront grotesques ou dénuées de sens comme il ne s'imagine pas le domaine considéré et c'est pourquoi il sémantise incorrectement les éléments du champ lexico-phraséologique correspondant. Par conséquent, le développement du champ lexical et phraséologique doit être effectué dans le contexte de l'acquisition des connaissances sur le fragment correspondant de la culture du pays de la langue étudiée (le soi-disant schéma cognitif ou cadre culturel). Sinon, le champ lexical et phraséologique des langues étrangères sera structuré dans la conscience lin-

guistique de l'homme selon les schémas de la culture et de la langue natives, ce qui conduira à une mauvaise compréhension et à l'utilisation d'unités linguistiques dans le langage. Il est également important d'établir la connexion correcte entre le champ lexical et phraséologique et le schéma cognitif lors de la traduction d'une langue à une autre. Par exemple, sans connaissance du cadre culturel approprié, il est impossible de traduire adéquatement de l'ukrainien en français et au contraire une couche assez solide du lexique.

Cela nécessite une approche linguoculturelle de l'analyse des domaines lexicaux et phraséologiques. Il convient de souligner que la spécificité ethnoculturelle des mots et des phrases est beaucoup plus appropriée pour étudier non pas isolément, mais sur le terrain, car dans le domaine les significations des unités linguistiques sont interconnectées et interdépendantes en termes de dénotation et de composition sémantique, il est donc souvent possible de comprendre les significations de certains mots uniquement sur la base de la connaissance des autres, ils constituent un complexe thématique.

Conclusions et perspectives de futures recherches. En résumant tout ce qui a été dit, notons que l'approche linguistique et culturelle de l'étude des domaines lexicaux et phraséologiques contribue à la formation de bilingues d'une telle compétence linguistique, communicative et culturelle qui est aussi proche que possible de la compétence des locuteurs natifs, car avec cette approche, les champs lexicaux et phraséologiques sont correctement sémantisés et structurés, ce qui conduit à une augmentation de la compréhension mutuelle et une augmentation de l'efficacité de la communication interculturelle ce qui implique l'intérêt de futures recherches scientifiques dans des domaines différents tels que linguosémiologie de la culture ethnosémiologie, ethno-linguosémiologie.

LITTÉRATURE

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. Москва: Языки русской культуры, 1999. 896 с.
2. Бергельсон М.В. Моделирование языковой деятельности в интеллектуальных системах. Москва: Наука, 1987. С. 52–63.
3. Воробьев В.В. О понимании лингвокультурологии и ее компонентах. Киев: Язык и культура, 1993. С. 42–48.
4. Горелов И.Н. Язык и компьютер. Москва: Наука, 1987. 256 с.
5. Карасик В.И. Язык социального статуса. Москва: РАН, Волгогр. гос. пед. ин-т, 1992. 330 с.
6. Карасик В.И. Культурные доминанты в языке. Волгоград: Перемена, 2002. С. 166–205.
7. Маслова В.А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студ. высших учебн. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.
8. Савицкий В.М., Гашимов Э.А. Лингвокультурный код (состав и функционирование). Монография. Москва: Моск. гор. пед. ун-т, 2005. 169 с.
9. Соссюр, Ф. де. Заметки по общей лингвистике: пер. с франц. Москва: Прогресс, 2001. 280 с.
10. Телия В.Н. Типы языковых значений: Связанное значение слова в языке. Москва: Наука, 1981. 269 с.
11. Томахин Г.Д. Лингвистические аспекты лингвострановедения. *Вопросы языкознания*. 1985. № 6. С. 47–50.
12. Gee, J.P. *Social Linguistics and Literacies*.— Ld: Taylor & Frances, 1996
13. Hudson, R.A. *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1980
14. Trudgill, P. *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Penguin Books, 1995
15. Wierzbicka, A. *Cross-Cultural Pragmatics*. Berlin, N.Y.: Mouton, de Gruyter, 1991.

REFERENCES

1. Arutyunova, N.D. (1999). Yazyk i mir cheloveka [The language and the world of man]. Moskva: Yazyki russkoj kultury. 896 s. [in Russian].
2. Bergelson, M.V. (1987). Modelirovanie yazykovoj deyatel'nosti v intellektualnyh sistemah [Modeling of linguistic activity in intelligent systems]. Moskva: Nauka. S. 52–63. [in Russian].
3. Vorobev, V.V. (1993). O ponimanii lingvokulturologii i ee komponentah [On the understanding of linguoculturology and its components]. Kiev: Yazyk i kultura. S. 42–48. [in Russian].
4. Gorelov, I.N. (1987). Yazyk i kompyuter [Language and computer]. Moskva: Nauka. 256 s. [in Russian].
5. Karasik, V.I. (1992). Yazyk social'nogo statusa [Language of social status]. Moskva: RAN, Volgogr. gos. ped. in-t. 330 s. [in Russian].
6. Karasik, V.I. (2002). Kulturnye dominanty v yazyke [Cultural dominants in the language]. Volgograd: Peremena. S. 166–205. [in Russian].
7. Maslova, V.A. (2001). Lingvokulturologiya: ucheb. posobie dlyastud. vysshih uchebn. Zavedenij [Linguoculturology: textbook. allowance for students. higher education institutions]. Moskva: Izdatelskij centr «Akademiya», 2001. 208 s. [in Russian].
8. Savickij, V.M., Gashimov E.A. (2005). Lingvokulturnyj kod (sostav i funkcionirovanie) [Linguistic-cultural code (composition and functioning)]. Monografiya. Moskva: Mosk. gor. ped. un-t. 169 s. [in Russian].
9. Sosyur, F. de. (2001). Zametki po obshej lingvistiki: per. s franc [Notes on General Linguistics]. Moskva: Progress. 280 s. [in Russian].
10. Teliya, V.N. (1981). Tipy yazykovykh znachenij: Svyazannoe znachenie slova v yazyke [Types of language meanings: Associated meaning of a word in a language]. Moskva: Nauka. 269 s. [in Russian].
11. Tomahin, G.D. (1985). Lingvisticheskie aspekty lingvostranovedeniya [Linguistic aspects of linguistic and regional studies]. Voprosy yazykoznanija. № 6. S. 47–50. [in Russian].
12. Gee, J. P. (1996). Social Linguistics and Literacies. Ld: Taylor & Frances [in English].
13. Hudson, R. A. (1980). Sociolinguistics. Cambridge: Cambridge Univ. Press [in English].
14. Trudgill, P. (1995) Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. Penguin Books [in English].
15. Wierzbicka, A. (1991) Cross-Cultural Pragmatics. Berlin, N. Y. : Mouton, de Gruyter [in English].

EXPANSION OF CULTURAL CODES IN NATURAL LANGUAGE

Myronova Natalia Volodymyrivna

PhD (Philology),

*Associate Professor at Roman and Modern Greek Philology
and the Translation Department of with duties of the deputy dean
of the Faculty of Translation Studies
Kyiv National Linguistic University
Str. Velyka Vasylkivska, 73, Kyiv, Ukraine*

The study of the relation between language and culture as an ontologically related phenomenon began in the eighteenth century, but a system of concepts and terms that make it possible to consider language and culture in a single theoretical context was developed within the semiotics of culture only in the XX century. It was then established that ethnoculture was of a sign character, and this discovery made it possible to consider culture and language as an ontologically homogeneous phenomenon and to include the language in the system of cultural codes. The sign system serves as a means of generating speech and understanding its meaning. This is only part of the sign system's features. Acting in this capacity, it acts as a code – a set of units and rules that allow you to create texts and interpret them. From these perspectives, text generation is seen as meaning encoding, and text understanding as its decoding. From this perspective, culture appears as a collection of codes. According to one of the generally accepted definitions of culture, it is a set of programs of human behavior. This article looks at the cultural code, namely its expansion into natural language. A verbal language is the main landmark system that forms the culture. Along with it, a number of non-verbal codes of similar nature are used. These are the so-called "image codes". They include the various figurative systems within this ethnoculture that perform an allegorical and symbolic function. The image as a unit of the first signal system, that is, as a unit of sensory perception, becomes a sign. An imagery culture code is a system of images that serves as signs of other phenomena. Such semiotic subsystems of culture have been named cultural codes. Being the center of ethnoculture, the verbal ethno language absorbs many elements of subject and cultural codes. An expansion of cultural codes into the ethno language is observed. Images change the substance of the plan of expression and turn from the natural form of existence into the verbal form. Linguistic and cultural codes have national and cultural specificities. They reflect the peculiarities of the culture of the people who use them. Every native speaker of ethnoculture and ethno language learns these codes together with their mother tongue.

Key words: *expansion, cultural code, linguocultural code, natural language, conceptual sphere, lexico-phraseological field, linguistics.*

ОСОБЛИВОСТІ ФРАКТАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕМПОРАЛЬНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ У ТВОРАХ НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНОГО ЖАНРУ

Олейнікова Галина Олександрівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської мови та перекладу

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

вул. Репіна 12, Ізмаїл, Одеська область, Україна

Категорія часу і простору розглядається як один із ключових компонентів організації нарративної перспективи або розповіді в художньому творі, оскільки це площина, в якій відбуваються фабульні події, живуть персонажі, розміщуються предмети та явища. Як одна з форм існування буття, час має багатовікову історію свого розвитку і вважається одним із найбільш спірних і дискусійних понять. Аналізуючи сучасний стан досліджень у лінгвістичній галузі, ми стверджуємо, що одним із багатьох пріоритетних напрямів у науковій сфері сьогодні виступає ідея самоорганізації, де будь-які, непередбачувані або непрогнозовані, хаотичні явища і події мають певні структурні ознаки. Синергетика – метанаука, що розглядає загальний характер та ідеї самоорганізації. Вивчення і дослідження художнього тексту з позиції синергетики дозволяє подолати штучний розподіл між художнім дискурсом і художнім текстом, пов'язуючи воедино безліч частин, які у свою чергу мають властивість самоподібності (об'єкт, у точності або приблизно збігається з частиною себе самого, тобто ціле має ту ж форму, що й одна чи більше частин) або з властивістю фрактальності, коли об'єкт вивчення має властивості багатоподібності, багатощаровості та нерівності. Головним постулатом синергетичного підходу до вивчення тексту є те, що він розглядається як складний механізм, в основі якого лежить фрактальний принцип організації. Фрактальна структура тексту може вважатися одним із засобів декодування тексту, коли структура твору побудована таким чином, що певна сюжетна лінія є фракталом – міні-репрезентацією всього твору. Останнє яскраво віддзеркалюється в темпоральній організації досліджуваних текстів, а саме в науково-фантастичних. Твори науково-фантастичного жанру мають певні характеристики, що відрізняють їх від творів інших жанрів. Зокрема, час виступає провідною ланкою, на тлі якої розгортаються події. Вивчення художнього тексту, зокрема науково-фантастичного з позиції синергетичної організації дозволяє простежити та проаналізувати темпоральну організацію нарративної перспективи більш глибоко й різнобічно.

Ключові слова: нарративна перспектива, синергетика, ідея самоорганізації, фрактальний принцип організації, художній текст, науково-фантастичний текст, категорія часу і простору.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Час – одна з найбільш знайомих, але в той же час загадкових властивостей нашого світу. Про це проникливо зауважив А. Августин: «Якщо ніхто мене про це не питає, я знаю, що таке час: якби я захотів пояснити запитувачу – ні, не знаю» [3, 25].

Категорія часу і простору розглядається як один із ключових компонентів організації нарративної перспективи або розповіді в художньому творі, оскільки це площина, в якій відбуваються фабульні події, живуть персонажі, розміщені предмети та явища. Як і в житті, так і в літературі простір і час не даються нам у чистому вигляді. Про простір ми судимо за заповнюваністю його предметів, а про час – за маркерами того, що відбувається в тексті в процесах і подіях, зображених автором у форматі нарративної перспективи. **Актуальність даної статті** полягає в дослідженні темпоральної одиниці нарративної перспективи з огляду синергетичної організації тексту і розглядається на матеріалі науково-фантастичних творів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Як одна з форм існування буття, час має багатовікову історію свого розвитку і вважається одним із найбільш спірних та дискусійних понять. У дослідженнях часу виділилися два напрями – соціально-гуманітарний та природничий. Соціально-гуманітарний напрям інтегрує результати досліджень у філософії, логіці, мовознавстві, соціології тощо. Природничий напрям пізнання часу представлений науковими дослідженнями в галузі фізики, математики, біології, хімії та ін.

Аналізуючи сучасний стан досліджень у лінгвістичній галузі, ми можемо стверджувати, що одним із багатьох пріоритетних напрямів у науковій сфері сьогодні виступає ідея самоорганізації, де будь-які непередбачувані або непрогнозовані, хаотичні явища і події мають певні структурні ознаки. Ідеї самоорганізації вперше виникли в кібернетиці, пізніше оформилися в окремий напрям, який отримав назву синергетика. Засновник даного підходу Г. Хакен відзначав, що синергетика – це метанаука, що вивчає загальний характер усіх закономірностей [6].

Термін «синергетика» був уведений до наукового обігу англійським фізіологом Ч. С. Шеррингтоном понад сто років тому. Наприкінці ХХ століття німецький фізик Г. Хакен при аналізі системи понять, що описують механізми самоорганізації, взаємозалежні процеси розвитку у світі, починає використовувати цей термін. Даний науковий напрям вивчає процеси становлення складних систем і виявляє загальні закономірності та принципи еволюції систем живої та неживої природи, фізичних, технічних, соціальних та інших. Г. Хакен відзначає можливість застосування синергетики до різних систем, які відносяться до великої різноманітності дисциплін, що дозволяє усвідомити нові підходи до аналізу й вивчення складних систем у цілому [6].

Отже, **метою** даної статті є вивчення тексту художньої прози, зокрема науково-фантастичного тексту з позиції синергетичної організації, яка дозволяє простежити та проаналізувати темпоральну організацію нарративної перспективи більш глибоко й різнобічно. Для реалізації представленої мети, необхідно виконати такі **завдання**: розкрити сутність синергетики і її роль в гуманітарних науках, а саме в лінгвістиці тексту; визначити поняття фракталу і особливості його реалізації; дослідити фрактальну організацію темпоральної перспективи в творах науково-фантастичного жанру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначає Л. С. Піхтовнікова, студіювання художнього тексту, вивчення й розуміння індивідуально-авторських інтенцій у взаємодії з параметрами порядку зіштовхують модель тексту з синергією певного письменника [5].

На нашу думку, вивчення й дослідження художнього тексту з позиції синергетики дозволяє подолати штучний поділ між художнім дискурсом і художнім текстом, пов'язуючи воедино безліч частин, які й собі мають властивість самоподібності або фрактальності, коли об'єкту вивчення притаманна риса багатоподібності, багатопаровості та нерівності. Останнє яскраво віддзеркалюється в темпоральній організації досліджуваних текстів, а саме у науково-фантастичних. Твори науково-фантастичного жанру мають певні характеристики, що відрізняють їх від творів інших жанрів. Приміром, час виступає провідною ланкою, на тлі якої розгортаються події.

Головним постулатом синергетичного підходу до вивчення тексту є те, що текст розглядається як складний механізм, в основі якого лежить фрактальний принцип організації [1].

Як зазначає Г. Парейон, фрактал (від лат. *fractus* – ламаний, термін уведений математиком Б. Мандельбротом у 1975 році) – це структура, що складається з подібних собі структур, виявляється незалежно від масштабу та здібна продукувати подібні форми, які утворюють структурну узгодженість і нерівномірність [7, 374]. Порівню-

ючи природу фракталу в різних сферах, Г. Парейон доходить висновку, що такі характерні його особливості, як нерівність поверхні, скалярність, структурна подібність, можуть бути застосовані для пояснення мовних явищ [7, 375]. Більш того, лінгвосинергетичний підхід дозволяє розглядати текстовий час як певну кількість фракталів, що утворюють стилістичну конвергенцію. Це, у свою чергу, притягує увагу читача і може вважатися одним із засобів декодування інформації. На наш погляд, фрактальна структура тексту може вважатися одним із засобів декодування тексту, коли структура твору побудована таким чином, що певна сюжетна лінія є фракталом – міні-репрезентацією всього твору. В результаті фрактал стає продуктивним засобом для привернення уваги читача до найбільш вагомих у змістовному плані деталей, що розгортаються як у реальних, так і у квазіреальних світах, що й собі сприяє більш глибокому розумінню авторського задуму.

З точки зору лінгвістичного підходу, фракталом прийнято називати структуру, яка залишається самоподібною при будь-якій зміні масштабу, при збільшенні або зменшенні. Існують різноманітні фрактальні форми: фрактальні малюнки, звукові фрактали (рими), синтаксичні фрактали (складнопідрядне речення з кількома підрядними), семантичні фрактали (концепт або художній образ має схожу семантику). Подібні види фракталів характеризуються самоподібністю елементів і збереженням своєї конструкції в різних масштабних вимірах [7].

На початку ХХІ століття термін «фрактал» перетворився в одне з найбільш популярних понять у науковому дослідному полі. У певному сенсі фрактальна концепція почала претендувати на парадигмальний статус у науці нового століття. Фрактал виступає символом нестійкості, наочно втілює в собі властивості різноманітності альтернативних можливостей розвитку системи. Це свого роду структура, що представляє «баланс» порядку й хаосу. В гуманітарному дискурсі виникає питання про чергову наукову революцію і перехід до фрактальної парадигми та фрактальної картини світу.

Розглянемо реалізацію фрактальності в темпоральній парадигмі науково-фантастичних творів з метою вивчення загальної представленості часу в текстах жанру наукової фантастики.

Темпоральний вимір квазіреальної картини художнього світу, як і будь-який час, виявляється у двох іпостасях: у часі *циклічному* і в часі *лінійному*, або як його інакше називають, «історичному». В даній статті представлені ті способи маркування часу, що вносять свою лепту у створення квазіреального часу фантастичної нарративної перспективи.

Описувані в науково-фантастичній літературі події нерідко не тільки ніколи не відбувалися, але, найголовніше, є неможливими, виходячи

із сьогоднішньої наукової картини світу. Так, наприклад, довільні переміщення в часі вперед і / або назад (у майбутнє і / або в минуле) – це плід уяви письменників-фантастів, і читач твору, в якому описані подібні подорожі, неодмінно сприймає їх як сигнал контрфактичності, ірреальності описуваного світу.

Сама ідея переміщення в часі пов'язана, по-перше, з певною традицією, згідно з якою «час розуміється в термінах простору» [8, 347] і, по-друге, з лінгвокогнітивною можливістю опису темпоральної орієнтації «за допомогою показників просторової орієнтації» [8, 374]. Як міркує знаменитий герой Г.Уеллса Мандрівник у часі в романі «The Time Machine» (1895): «речі існують в чотирьох вимірах, три з них – це простір (довжина, ширина, щільність) і четвертий – це час (тривалість)»: *Any real body must have extension in four directions: it must have Length, Breadth, Thickness, and – Duration. There are really four dimensions, three which we call the three planes of Space, and a fourth, Time.*

Проаналізована вибірка науково-фантастичних творів показує, що дальність переміщення в часі («to a when») варіює в дуже великих межах: від кількох годин до десятків мільйонів років. У більшості випадків переміщення в часі має петлеподібний рисунок, тобто «полетівши» в майбутнє або минуле, персонаж кінець кінцем повертається в сьогодні, щоб розповісти про свої подорожі, пригоди (нерідко небезпечні), які він пережив в іншому часі. Схематично подібне темпоральне зрушення можна зобразити таким чином (див. схему 1).

Вектори (а) на схемі 1 позначають переміщення персонажа вдалину від нарративного справжнього (момент нарації) в майбутнє або минуле. Вектори (в) показують повернення з майбутнього / минулого в сьогодні. Пунктир схематично показує «перескок» з одного часу в інший, суцільна лінія вектора – відрізок часу в майбутньому / минулому, в якому відбуваються фабульні події. Вектор (а) є обов'язковим для науково-фантастичних творів, що зачіпають тему подорожі в часі. Вектор (в) слід трактувати як частотний, але необов'язковий.

У схемі 1 пласт нарративного сучасного ніяк не поєднаний з періодом реального сьогодні, тобто з епохою, в якій живе автор і його читачі. Однак нарративна перспектива квазіреальних подій проєктується на реальне майбутнє,

і саме футуральність локалізації наратива як би розв'язує руки письменнику-фантасту, «допускаючи» можливість появи в майбутньому, що зроблять здійсненою довільні переміщення в часі. Завдяки фрактальному членуванню тексту розповідь про подібне явище виглядає достовірною.

Розглянемо текстову структуру роману Р. Хайнлайна «Двері в літо» та проаналізуємо розвиток сюжету і художні образи з позицій фрактальності, тобто розглянемо таку властивість фракталів, як нерівність текстової структури, переміщення в часі, що так часто використовується в текстах науково-фантастичного жанру. Застосування подібного підходу допомагає виявити імпліцитні смисли та зрозуміти авторський задум.

На відміну від багатьох творів наукової фантастики, в яких співвідношення пропорцій закритого і відкритого простору порушене, в романі Р. Хайнлайна «Двері в літо» простір і пересування в ньому не представлені у планетарному масштабі. Основна сюжетна лінія відбувається у США, а ключові події розгортаються в Лос-Анджелесі, хоча головний герой Дені, за задумом автора, тимчасово опиняється у Денвері та Ріверсайді. У зв'язку з проблемами особистого характеру та невдачею у бізнесі Дені погоджується на процедуру гіпотермії – довгого сну (30 років), через що головний герой прокидається в оновленому Лос-Анджелесі зі зміненою назвою. Далі події розгортаються таким чином, що герою необхідно повернутися в минуле (відносно 2000 року), знову опинитися у Лос-Анджелесі та Денвері, завершити справи та після повторного довгого сну знову прокинутися в новому Лос-Анджелесі.

Розпочнемо дослідження твору з назви роману як прояву фрактальності. Як справедливо зазначає С.В. Кийко, назва як найменший квант тексту містить стислу інформацію всього тексту і може вважатися фракталом [2, 118]. У назві твору проявляється така важлива характеристика фракталів, як масштабування (повний обсяг інформації закодовано у стислому вигляді). Образна фраза роману Р. Хайнлайна «Двері в літо», що означає пошук свого щастя, свого літа, свого місця в житті, зустрічається в тексті 8 разів, причому 2 рази в 1-й главі, 1 раз в 10-й та 4 рази в останній главі. Саме слово «двері» зустрічається в романі 52 рази, причому 18 разів у 1-й частині, 5 – у 2-й, 2 і 4 рази у 4-й і 5-й главах відповідно, з 6-ї по 9-у главу це слово знаходимо по 1 разу, а з 10-12 глави «двері» знаходимо 3, 5, 11 разів

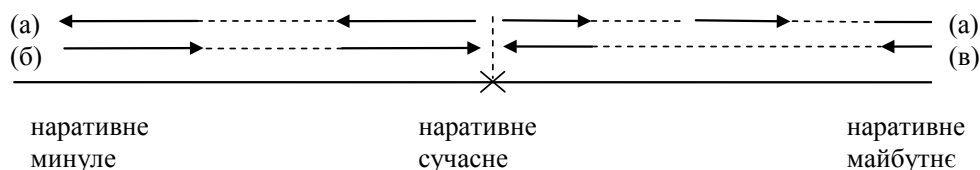

Схема 1. Фрактальна організація темпоральної перспективи у науково-фантастичних творах

відповідно. Отже, на наш погляд, можна стверджувати, що у випадку з романом Р. Хайнлайна «Двері в літо» назва твору є фракталом – пусковим механізмом, зашифрованим квантом, квінтесенцією філософського смислу роману.

Нерівність текстової структури як ознака фрактальності може бути виявлена в сюжетній площині: в перших главах твору автор вводить найістотніших персонажів і подає стислий виклад подій усього твору. Це можна вважати фракталом (квантом) твору, оскільки в наступних главах додаються деталі вказаних подій і збільшується масштаб повідомлення.

У 1-й частині роману ми знайомимося з котом Пітом – не звичайним котом, а одним із головних персонажів, досить розумним, щоб з ним радитися, досить мудрим, щоб своєю мовою (яку, до речі, дуже добре розуміє Дені, господар) висловлювати свою думку та досить чемним, щоб відвідувати публічні місця (*His table manners averaged better than mine and he knew it*). Незвичайність кота також проявляється в тому, що він дуже любить пити імбирне пиво. Більш того, він навіть був в армії зі своїм господарем. Така стисла характеристика цього персонажу може, на наш погляд, певною мірою вважатися фракталом, який буде деталізовано та поглиблено упродовж роману.

Про інших важливих героїв ми дізнаємося в 1-й главі з роздумів оповідача Дені. Автор знайомить читача з Бель та Майлзом у досить незвичний спосіб. Читач, не знаючи ще їхню історію, розуміє, що вони зіграли неабияку негативну роль у житті головного героя. Дені з болем та ненавистю говорить про молоду жінку, до якої він відчуває глибоке почуття:

I could make sure of one important difference: I could doze long enough to be certain that it was a world without Belle Darkin-or Miles Gentry, either, but Belle especially. If Belle was dead and buried I could forget her, forget what she had done to me, cancel her out...instead of gnawing my heart with the knowledge that she was only a few miles away.

Отже, навіть цей уривок може вважатися фракталом – проєкцією майбутніх подій подальшої розповіді, з якої читач, напевне, дізнається про велике кохання, любовний трикутник, зраду.

Ще одним проявом «нелінійної» фрактальної структури в тексті можуть слугувати часові реєстри. Якщо простежимо розвиток подій у часі, побачимо схему, що нагадує фреймову структуру, в якій кожний часовий сегмент є фракталом для усього полотна твору та направляється з однієї точки в іншу і навпаки. Пригадаємо, що читач знайомиться з оповідачем у 1970 році (Дені 30 років), потім з'являється згадка про

роки дитинства і служби в армії (приблизно 10-12 років тому), далі повідомлення відновлюються в 1970 році (важливі події, довгий сон), далі разом із головним героєм рухаємося вперед (2000 рік), коли він прокидається після сну, намагається придивитися до нового життя, дізнається про можливість подорожування в часі та повертається в 1970 рік, щоб завершити справи, а деякі з них зробити по-іншому. Слідкуючи за головним героєм, читач опиняється у 2000-2001 році, коли й закінчується роман. Отже, ми бачимо фігуру, що складається з частин, розташованих по обидва боки від центрального пункту подій – 1970 року. Причому події, які відбулися до першої подорожі у 2000 рік, можна, на наш погляд, вважати фрактальною репродукцією подій під час короткого перебування у 1970 році знову.

Таким чином, вищенаведений аналіз роману Р. Хайнлайна «Двері в літо» демонструє фрактальну розмірність або трансформацію часу, відмінність зображених автором предметів та об'єктів від добре відомих і звичних для читача, як правило, з порушенням пропорції їх співвідношення. Переміщення головного героя твору в часі має петлеподібний рисунок, тобто «занурившись у сон» в майбутнє, персонаж кінець кінцем повертається в сьогодення, щоб врегулювати ті події, які не відповідали планам героя.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ми можемо констатувати, що фрактальні моделі можна вважати засобом організації літературного твору. Автори науково-фантастичних творів, безумовно, керуються метою створення контрфактичного світу та квазіреального часу, що не просто відрізняються від світу, в якому живуть вони самі та їхні читачі, але й світу, який вражає, кидає виклик персонажу-людині, з яким читач ідентифікує себе. Опис часової організації у світлі теорії фрактальності сприяє виявленню та розкриттю нових авторських інтенцій і більш точному розумінню сутності часу як однієї з найважливіших складових частин загальної картини світу.

Можна з упевненістю сказати, що фрактали складаються зі смислових компонентів, які запускають подальший розвиток подій на новому витку нарративної перспективи твору, саме фрактали виконують функцію точки відліку для розгалуження текстового полотна. На прикладі аналізованого твору ми продемонстрували, як розуміння фрактальної моделі тексту полегшує розкодування авторського задуму, допомагає наочно уявити сюжетні лінії та їхнє переплетіння. В результаті читач займає активну позицію у трикутнику автор – твір – читач.

ЛІТЕРАТУРА

1. Домброван Т. И. Синергетическая модель развития английского языка: монография. Одесса: КП ОГТ, 2014. 400 с.
2. Кійко С.В. Синергетика у контексті лінгвістичних досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса, Сер.: Філологія, 2016, № 25, том 1.
3. Кругликов С.Т. Время и временность: Августин, Кант, Хайдеггер. *Вестник ПНИПУ. Культура. История. Философия. Право*. 2017. № 1. С. 24-29
4. Морозкина Е. А., Сафина З. М. Фрактальная структура художественного текста (на материале романа Френсиса Скотта Фицджеральда «Ночь нежна»). *Вестник Башкирского университета*. 2015, Т. 20, № 3, С. 969-972.
5. Пихтовникова Л. С. Лингвосинергетика: направления и перспективы *Нова філологія: Збірник наукових праць*. Запоріжжя: ЗНУ, 2016. С. 182-189.
6. Хакен Г. Синергетика. Иерархия неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах. Москва: Мир, 1965.
7. Pariyon G. Fractal theory and language: the form of the macrolinguistics. Form and Symmetry: Art and Science. Buenos Aires Congress, 2007. Access mode: <http://www.mi.sanu.ac.rs/vismath/BA2007/sym79.pdf>.
8. Ченки А. Семантика в когнитивной лингвистике. *Современная американская лингвистика: фундаментальные направления*. Москва: УРСС, 2002. С. 340–369.

REFERENCES

1. Dombrovan, T. I. (2014). Sinergeticheskaya model` razvitiya anglijskogo yazy`ka: monografiya [Synergetic model of the development of the English language: monograph]. Odessa: KP OGT [in Russian]
2. Ki`jko, S.V. (2016) Sinergetika u konteksti` li`ngvi`stichnikh dosli`dzen` [Synergetics in the context of linguistic researches]. *Naukovij vi`snik Mi`zhnarodnogo gumani`tarnogo uni`versitetu*. Odesa [in Ukrainian]
3. Kruglikov, S.T. (2017). Vremya i vremennost`: Avgustin, Kant, Khajdegger [Time and temporality: Augustine, Kant, Heidegger. *Bulletin of PNRPU. Culture. History. Philosophy. Law*]. Vestnik PNIPU. Kul`tura. Istoriya. Filosofiya. Pravo. [in Russian]
4. Morozkina, E. A., Safina, Z. M. (2015). Fraktal`naya struktura khudozhestvennogo teksta (na materiale romana Frensis Skotta Ficzzheral`da «Noch` nezha») [Fractal structure of a literary text (based on the material of Francis Scott Fitzgerald's novel "The Night Is Tender")]. *Vestnik Bashkirskego universiteta*. [in Russian]
5. Pikhtovnikova, L. S. (2016). Lingvosinergetika: napravleniya i perspektivy [Linguosynergetics: directions and prospects]. *Nova fi`lologi`ya: Zbi`rnik naukovikh prac`*. Zapor`zhzha. [in Russian]
6. Khaken, G. (1965). Sinergetika. Ierarkhiya neustojchivostej v samoorganizuyushhikhsya sistemakh i ustrojstvakh [Synergetics. Hierarchy of instabilities in self-organizing systems and devices]. Moscow: Myr [in Russian]
7. Pariyon, G. (2007). Fractal theory and language: the form of the macrolinguistics. Form and Symmetry: Art and Science [in English]
8. Chenki, A. (2002). Semantika v kognitivnoj lingvistike. Sovremennaya amerikanskaya lingvistika: fundamental`ny`e napravleniya [Semantics in cognitive linguistics. Modern American Linguistics: Fundamental Directions]. Moscow: URSS[in Russian]

FRACTAL ORGANIZATION OF THE TEMPORAL PERSPECTIVE IN THE WORKS OF THE SCIENCE-FICTION GENRE

Oleinikova Galina Oleksandrivna

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor of English and Translation Department

Izmail State University of Humanities

st. Repin 12, Izmail, Odesa region, Ukraine

The category of time and space is considered to be one of the key components of organizing a narrative perspective or narrative plane in a work of art, as it is the narration where the plot events, characters, objects and phenomena take place. As a form of existence, time has a very old history and is defined one of the most controversial and debatable concepts. Analyzing the current state of the scientific researches in the field of linguistics, we can say that one of the priority areas in the scientific field today is the idea of self-organization, where any unpredictable or predictable, chaotic phenomena and events have certain structural features. Synergetics is a meta-science that considers the general nature and ideas of self-organization. The study and investigations of the artistic text from the point of view of synergetics allows to overcome the artificial division between the artistic discourse and the artistic text, linking together many parts which in turn have the property of self-similarity (an object, in accuracy or approximately coinciding with a part of itself) or with the fractal property, when the object of study has the properties of diversity, multilayer and inequality. The main tenet of the synergetic approach to the study of the text is that it is viewed as a complex mechanism that underlies the fractal principle of organization. The fractal structure of text can be considered as one of the means of decoding text when the structure of a work is constructed in such a way that a certain storyline is a fractal or a mini-representation part of the whole work. The latter is clearly reflected in the temporal organization of the texts under study, namely in the sci-fi texts. Works of science-fiction genre have certain characteristics that distinguish them from works of other genres. In particular, time acts as a leading link where all events unfold. Studying the text of science fiction genre allows us to trace and analyze the temporal organization of the narrative perspective more deeply and comprehensively.

Key words: *narrative perspective, synergetics, idea of self-organization, fractal principle of organization, artistic text, sci-fi text, category of time and space.*

МОДАЛЬНІСТЬ РЕЧЕНЬ З ФАКТИВНИМИ ПРЕДИКАТАМИ

Остапчук Яна Володимирівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, Україна

Речення з фактивними предикатами, крім денотативно-фактуального змісту (пропозицій, в яких фіксуються номінації об'єктів дійсності і встановлюється референція щодо них), містять суб'єктивний зміст – вираження відношення суб'єкта до конкретного фрагмента об'єктивної дійсності, а відтак речення з фактивним предикатом мають подвійне семантичне наповнення – відображення фактів оточуючого світу – номінації фактів у структурі речення (референційна функція) і відображення відношення мовця до цих фактів (модальна функція). Відтак, фактивні предикати у семантико-синтаксичній структурі речення виступають операторами епістемічної модальності, оскільки виражають модальне відношення мовця до повідомлюваного з точки зору достовірності. Концепції епістемічної модальності ґрунтуються на принципах модальної логіки і описують її як вказівку на відповідальність мовця щодо достовірності пропозиції. Фактивні предикати характеризують залежну пропозицію з позиції суб'єкта як істинну (фактивна пресупозиція). Семантично фактивні предикати поділяємо на когнітивні, що включають фактивні предикати знання, фактивні предикати розуміння, фактивні предикати пам'яті, і емотивні, семантика яких пов'язана з емоційною реакцією суб'єкта на факт об'єктивної дійсності.

Когнітивні фактивні предикати належать до експліцитних засобів вираження епістемічної модальності. Вводячи у поліпропозитивне речення залежну пропозицію, вони вказують на її істинність і констатують факт об'єктивної дійсності. Семантична формула емотивних фактивних предикатів складається з двох елементів: «оцінка факту» + «знання факту», оскільки оцінка факту передбачає його існування. У реченнях з когнітивними фактивними предикатами вираження впевненості у достовірності інформації є очевидною і першочерговою функцією, то емотивні фактивні предикати акцентують увагу на оцінці поданої інформації.

Ключові слова: модальність, епістемічна модальність, фактивність, фактивний предикат, пресупозиція істинності.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

Модальність входить до числа найбільш важливих функціонально-семантичних характеристик морфологічних та синтаксичних одиниць і є визначальною ознакою судження як форми мислення. Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю всебічного теоретичного розгляду категорії епістемічної модальності, як одного із видів модальності, засобів її вираження, систематизації синтаксичних структур та визначення їх статусу. Речення з фактивними предикатами, крім денотативно-фактуального змісту (пропозицій, в яких фіксуються номінації об'єктів дійсності і встановлюється референція щодо них), містять суб'єктивний зміст – вираження відношення суб'єкта до конкретного фрагмента об'єктивної дійсності, а відтак речення з фактивним предикатом мають подвійне семантичне наповнення – відображення фактів оточуючого світу – номінації фактів у структурі речення (референційна функція) і відображення відношення мовця до цих фактів (модальна функція). **Метою** статті є аналіз епістемічної модальності у реченнях з фактивними предикатами на

матеріалі англійської мови, а відтак завдання передбачають опис синтаксичних структур з фактивними предикатами в аспекті реалізації модальності, розмежування суб'єктивної та об'єктивної модальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здатність і потреба людини надавати своїм висловлюванням різноманітного модального наповнення є особливістю природної людської мови. Модальність визначають як «оцінку мовцем повідомлюваного з погляду реальності, можливості, вірогідності» [4, 270]; як кваліфікаційну характеристику судження залежно від типу встановленої достовірності, тобто від того, чи «виражається у судженні можливість, дійсність чи необхідність чого-небудь» [7, 359], тобто актуалізуються такі аспекти судження, як ступінь достовірності і характер об'єктивно існуючих зв'язків, відображених у ньому.

Трактування модальності у сучасній лінгвістиці достатньо широке, об'єм цього поняття і охоплення ним мовних явищ не співпадають у концепціях різних авторів. У межах різновекторних досліджень модальність визначають як синтаксичну категорію; семантико-синтаксичну; граматичну або логіко-граматичну; виділяють два

типи модальних значень: безпосередні й опосередковані, вивчають співвідношення об'єктивної і суб'єктивної модальності.

Концепції епістемічної модальності ґрунтуються на принципах модальної логіки і описують її як вказівку на відповідальність мовця щодо достовірності пропозиції [13; 17; 18]. Д Бібер під епістемічною модальністю розуміє коментарі мовця щодо статусу інформації, що міститься у пропозиції [13; 17; 18], Т. Гівон потрактовує її як комплекс інформації про оцінку ступеню достовірності висловлення з позицій мовця і інформації мовця стосовно джерел інформації [14].

Класифікацію суджень на асерторичні (судження про дійсність), проблематичні (судження про можливість), аподиктичні (судження про необхідність), судження достовірні та ймовірні лінгвістика запозичила у класичної формальної логіки [10], тим самим задавши смислову царину модальності, об'єм якої чітко не визначений.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Можна погодитись з твердженням, що модальність – вияв модусної сфери речення, що фіксує характер відношень, предметів та ознак у реальній дійсності, а також ставлення суб'єкта висловлювання до цих відношень, однак варто зауважити, що модус та модальність – не ідентичні поняття, хоча вони зорієнтовані на суб'єкта мовлення. Розуміючи модус як «комплекс таких суб'єктивних смислів, які може і повинен висловити мовець, вступаючи в той чи інший спосіб спілкування і стаючи автором висловлювань» [11, 50], можна припустити, що модальність та модус співвідносяться як частина до цілого; модус виражає пропозитивне відношення – знання, сумнів, переконання, оцінку, припущення, психічну реакцію тощо [1, 39], а модальність – одна з категорій модусу, що безпосередньо пов'язана з використанням речення у мовленнєвому акті. Так, наприклад, речення з семантикою абсолютної чи порівняльної оцінки передають значення аксіологічного модусу, семантика бажаного чи небажаного – атлетичний модус, відомого чи невідомого – епістемічний модус.

Термін фактивність (і фактивні предикати) увійшов у лінгвістику після дослідження мовознавців братів Поля і Кароля Кіпарських, які, аналізуючи семантичну природу дієслів і особливості їх функціонування у реченнях, протиставляли фактивні дієслова (*to regret, to know*) нефактивним (*to suppose, to think*), інтерпретували поняття фактивної пресупозиції, а фактивне дієслово визначали як дієслово з пресупозицією істинності пропозитивного додатка [14].

Під фактивними предикатами розуміємо мовні одиниці, які реалізуються у моделях *S фактивний предикат, що Р*, де Р – фрагмент об'єктивної дійсності. Фактивні предикати характеризують залежну пропозицію з позиції суб'єкта як істинну (фактивна пресупозиція). Семантично фактивні предикати поділяємо на *когнітивні*, що включа-

ють фактивні предикати знання, фактивні предикати розуміння, фактивні предикати пам'яті, і *емотивні*, семантика яких пов'язана з емоційною реакцією суб'єкта на факт об'єктивної дійсності.

Пропозиція, репрезентована у реченні фактивним предикатом, набуває достовірності, переходячи в розряд істинних висловлювань. Таким чином, інформація, закладена у залежній пропозиції, вміщена в рамку з фактивним предикатом у головній частині, сприймається реципієнтом як достовірні. Так, наприклад, у реченні *I know I am not very popular. I don't give big parties* (F. Scott Fitzgerald) залежна пропозиція *I am not very popular* набуває істинного значення. Вочевидь, функцією фактивних предикатів є вираження ступеня достовірності, яка приписується мовцем (суб'єктом) усьому висловлюванню в цілому та його пресупозиціям.

Фактивні предикати, вводячи у поліпропозитивне речення пропозицію, що містить інформацію про факт, сигналізують про його істинність, виступаючи таким чином модальними операторами, які виражають настанову суб'єкта при такому предикаті щодо змісту пропозиції, а саме – впевненості в істинності судження, закладеного у пропозиції.

Якщо фактивні предикати надають статусу істинності залежній пропозиції (диктуму), то вони є засобами вираження *епістемічної модальності*, яка, як відомо, виражає ступінь повноти і характер знань мовця про повідомлюване. Разом із терміном *епістемічна модальність* використовуються й інші терміни: *персуазивна модальність, модальність істинності, модалізація, евіденційність*. До засобів вираження епістемічної модальності належать епістемічні модальні форми, що передають ступінь упевненості мовця щодо змісту висловлювання. Так, учені зазначають, що основними засобами вираження епістемічної модальності є модальні слова, частки, модальні дієслова, модальні фрази, предикати знання і думки [2, 59]. О. Бондарко пише, що «оцінка мовцем ступені його впевненості в достовірності повідомлюваного може виражатись модальними прислівниками, вставними словами, а також складнопідрядними реченнями з з'ясувальними підрядними, головна частина яких містить модальну оцінку того, що виражено в підрядній» [3, 67–68].

У працях, присвячених проблемам модальності та способах її реалізації у реченнях, простежується думка про розмежування об'єктивної та суб'єктивної модальності. Так, наприклад, змістовий план суб'єктивної модальності утворюють поняття оцінки в широкому розумінні, тобто не тільки логічна (інтелектуальна, раціональна) кваліфікація повідомлюваного, а й різні види емоційної (іраціональної) реакції. Відношення мовця до достовірності наданої ним інформації визначають як суб'єктивну модальність. В. Панфілов зазначає, що епістемічну модальність не можна віднести до об'єктивної, оскільки категоричне твердження може бути хибним з точки зору

реального стану справ [8, 41]. Таке твердження вимагає, однак, додаткового пояснення.

Формування категорії епістемічної модальності пов'язане з формуванням у свідомості суб'єкта оцінки повідомлюваного з точки зору істинності, яке проводиться згідно з епістемічними настановами: достовірність / недостовірність / проблематична достовірність. В. Шинкарук пропонує виокремлювати чотири модальних значення: ймовірності, необхідності, невпевненості і впевненості [11]. Наприклад, у речення *I believe that on the first night I went to Gatsby's house I was one of the few guests who had actually been invited* (F. Scott Fitzgerald); *I believe French peasants go to bed with the summer daylight, so if there were any habitations in the neighborhood I never saw them* (E. Gaskell), предикат *believe* передає значення проблематичної достовірності (ймовірності) щодо можливого стану справ. У реченнях *I doubted that Drysdale had been so diplomatic. Dan's reputation as a lightweight was well known. Maeve's ability to think on her feet and bend the truth was impressive, especially for a novice politician* (J. C. Shogan); *She remembered the needle going into flesh, but she was not sure that it had been her own* (K. Newman) у предикатах *doubt*, *be sure* міститься значення недостовірності інформації (невпевненості), що його передає залежна пропозиція (невпевненості). Зміст судження, припущення, точки зору можуть бути як істинними, так і хибними, можуть відповідати або не відповідати реальному стану справ і у цьому відношенні можуть трактуватись як експлікатори суб'єктивного відношення суб'єкта до повідомлюваного з точки зору достовірності.

Однак пропозиція, представлена у реченні фактивним предикатом, є фактом об'єктивної дійсності, а відтак відповідає реальному стану справ, що дає змогу зробити висновок, що епістемічна модальність може бути як об'єктивною, так і суб'єктивною, що зазначають, зокрема, зарубіжні лінгвісти [16; 17]. Суб'єктивність епістемічної модальності пов'язана з визначенням модальності як комплексу суб'єктивних смислів, що їх передає мовець, так чи інакше кваліфікуючи повідомлюване.

При визначенні об'єму і характеристики модальних значень речень з фактивними предикатами варто зазначити, що в основі епістемічної модальності лежить категорія оцінки факту з позиції його істинності. Відтак модальність тісно пов'язана з комунікативним наміром суб'єкта, що реалізується у формі різноманітних комунікативно-синтаксичних і модальних типів висловлювань у мовленнєвих актах.

Згідно з класифікацією іллокутивних актів, запропонованою Дж. Серлем [9], у межах мовленнєвих актів можна виділити п'ять основних видів: репрезентативи, директиви, комісиви, декларативи і експресиви. Речення з фактивними предикатами належать до репрезентативів,

основною функцією яких є «фіксація відповідальності мовця за повідомлення про певний стан справ, за істинність судження» [9, 171–175], а отже, комунікативною настановою речень з фактивними предикатами є переконання реципієнта у достовірності інформації, висловленої мовцем.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях превалює тенденція до розгляду мовних явищ в аспекті їхнього функціонування у мовленні, їх ролі в спілкуванні. Здійснюючи мовленнєвий акт, адресат впливає на співрозмовника і прагне реалізувати комунікативну мету. Так, М. Грєпл звертає увагу на вплив комунікативної мети на формування модальної структури речення [5, 278]; Д. Девідсон вважає, що кожний випадок використання мови характеризується прихованою метою: «там, де є істотне значення, завжди є прихована мета» [6, 222].

Виходячи з того, що будь-яке речення, яке є номінацією якоїсь події, не тільки певним чином співвідноситься з дійсністю, але й переслідує певну мету, тобто в ньому виявляється комунікативний намір мовця, відбувається співвіднесення учасників події і учасників комунікації, тому при творенні речення починають діяти автономні, але взаємопов'язані і взаємозумовлені механізми. Відтак, у побудові речення можна виділити два аспекти: комунікативний і конструктивний. Як комунікативна одиниця речення існує як частина певного контексту, який визначає його комунікативне завдання і побудову. Як конструктивна одиниця речення побудоване за певною схемою, наділеною комплексом граматичних значень модальності і часу (тобто предикативністю), які виражають відношення повідомлюваного до дійсності з точки зору мовця. Якщо комунікативною метою речень з фактивними предикатами є констатація факту й переконання реципієнта у його достовірності, то фактивні предикати можна потрактовувати як експлікатори істинності повідомлюваного.

Когнітивні фактивні предикати (*to know, to be aware, to remember, to forget, to recall, to realize, to understand*) належать до експліцитних засобів вираження епістемічної модальності. Вводячи у поліпропозитивне речення залежну пропозицію, вони вказують на її істинність і констатують факт об'єктивної дійсності. Семантична формула емотивних фактивних предикатів (*to be happy, to be surprised, to be upset, to be sorry, to be disappointed*) складається з двох елементів: «оцінка факту» + «знання факту», оскільки оцінка факту передбачає його існування. Так, речення *She was glad he'd chosen to live outside of town and not in the city like she did* (W. Brunstetter) має наступне прочитання: *She was glad he'd chosen to live outside of town and not in the city* → *She got to know he'd chosen to live outside of town and not in the city* → *She was glad about that*. Однак, якщо у реченнях з когнітивними фактивними предикатами вираження впевненості у достовірності інформації є очевидною і першочерговою функцією, то

емотивні фактивні предикати акцентують увагу на оцінці поданої інформації. Слідом за О. Бондарко, який, вводячи оцінність у коло модальних значень, зазначає, що останню слід розглядати як особливу семантико-прагматичну сферу [3, 68], відмічаємо взаємодію модальності і оцінності і відносимо її до периферії модальності.

Відтак, фактивні предикати у семантико-синтаксичній структурі речення виступають опе-

раторами епістемічної модальності, оскільки виражають модальне відношення мовця до повідомлюваного з точки зору достовірності. Оскільки семантичним компонентом фактивних предикатів є *знання*, вони фіксують найвищий ступінь упевненості в достовірності інформації, представленій у залежній пропозиції. Епістемічна модальність виражається експліцитно і пов'язана з комунікативною інтенцією мовця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Истоки, проблемы и категории прагматики. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва, 1985. Вып. 16: Лингвистическая прагматика. С. 3–42.
2. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. Киев, 1997. 300 с.
3. Бондарко А.В. Модальность. Вступительные замечания. *Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность* / под общ. ред. А. В. Бондарко. Ленинград, 1990. С. 59–68.
4. Горпинич В.О. Українська морфологія. Дніпропетровськ, 2002. 360 с.
5. Грель М. О сущности модальности. *Языкознание в Чехословакии*. Москва, 1978. С. 277–301.
6. Девидсон Д. Общение и конвенциальность. *Философия, логика, язык*. Москва, 1987. С. 213–233.
7. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник. Москва, 1975. 720 с.
8. Панфилов В.З. Категория модальности и ее роль в конституировании предложения и суждения. *Вопросы языкознания*. Москва, 1977. №4. С. 37–48.
9. Серль Дж. Классификация иллокутивных актов. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва, 1986. Вып. 17: Теория речевых актов. С. 170–194.
10. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В.І. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. 744 с.
11. Шинкарук В.Д. Репрезентація модусних категорій в сучасній українській мові. *Мовознавство*. Київ: Наукова думка, 1999. № 2–3. С. 50–56.
12. Biber D, Conrad S, Reppen R. *Corpus linguistics: investigating language structure and use*. Cambridge: Cambridge University Press. 1998. 300 p.
13. Coates J. *The Semantics of the Modal Auxiliaries*. London: Croom Helm, 1983. 259 p.
14. Givon T. Evidentiality and Epistemic Space. *Studies in Language*. 1982. P. 22-49.
15. Kiparsky P. Fact. *Progress in Linguistics*. The Hague: Mouton, 1970. P. 143–173.
16. Lyons J. Knowledge and Truth: a localistic approach. *Function and Context in linguistic analysis* / ed. P.J. Alherton, E. Carney, D. Holderoft. Cambridge, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press, 1979. P. 111–141.
17. Palmer. F.R. *Modality and the English Modals*. London, New York: Longman, 1979. 196 p.
18. Palmer. F.R. *Mood and Modality*. Cambridge. 1986. 243 p.
19. Willet Th. A Cross-Linguistic Survey of the Grammaticization of Evidentiality. *Studies in Language*. 1988. Vol 12:1. P. 51-97.

REFERENCES

1. Arutjunova, N.D. (1985). Istoki, problemy i kategorii pragmatiki [Origin, problems and categories of pragmatics]. In: *Novoe v zarubeghnoi lingvistike* [New in foreign linguistics] (pp. 3-42). Moscow [in Russian].
2. Belova, A.D. (1997). Lingvisticheskie aspekty argumentacii [Linguistic aspects of argumentation]. Kyiv [in Russian]
3. Biber D, Conrad S, Reppen R. (1998). Cambridge: Cambridge University Press [in English].
4. Bodnarko, A.V. (1990). Modalnost. Vstupitelnye zamechaniia [Modality. Introductory remarks]. In: *Teoriia funkcionalnoi grammatiki. Temporalnost. Modalnost* [Theory of functional grammar. Temporality. Modality] (pp. 59-68). Leningrad [in Russian].
5. Coates, J. (1983). *The Semantics of the Modal Auxiliaries*. London: Croom Helm [in English].
6. Davidson, D. (1987). Obschenie i coventcionalnost [Communication and Conventionality] In: *Filosofia, logika, jazyk* [Philosophy, Logics, Language] (pp. 213-233) Moscow [in Russian].
7. *Filosofskiy encyclopedychnyi slovnyk*, (2002) [Philosophic encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
8. Givon, T. (1982). Evidentiality and Epistemic Space. In: *Studies in Language*. (pp. 22-49) [in English].
9. Gorpnych, V.O. (2002). *Ukrainska morfologiiia* [Ukrainian morphology]. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
10. Grepl M. (1978). O sushchnosti modanosti [About nature of modality]. In: *Jazykoznanie v chekhoslovakii* [Linguistics in Czechoslovakia] (pp. 277-301). Moscow [in Russian].
11. Kiparsky, P. (1970). Fact. In: *Progress in Linguistics*. The Hague: Mouton [in English].
12. Kondakov, N. I. (1975). *Logicheskii slovar-spravochnik* [Logic dictionary-reference book] Moscow [in Russian].
13. Lyons, J. (1979). Knowledge and Truth: a localistic approach. In: *Function and Context in linguistic analysis*. (pp. 111-141). Cambridge, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press [in English].

14. Palmer, F. R. (1979). *Modality and the English Modals*. London, New York: Longman [in English].
15. Palmer, F. R. (1986). *Mood and Modality*. Cambridge [in English].
16. Panfilov, V.Z. (1977). Kategoriiia modalnosti i ee rol v konstruirovanii predlozheniia i suzhdeniia [Category of modality and its role in sentence and statement construction] In: *Voprosy jazykoznanija* [Questions in Linguistics] Moscow [in Russian].
17. Searle, J. (1977). Klasifikatsia illokutivnykh actov [Classification of illocutive acts]. In: *Novoe v zarubezhnoi lingvistike* [New in foreign linguistics] (pp. 170-194). Moscow [in Russian].
18. Shynkaruk, V.D. (1999). Representatsia modusnykh kategorii v suchasni ukrainskii movi [Representation of modus categories in modern Ukrainian language]. In: *Movoznavstvo* [Linguistics] pp. 50-56). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
19. Willet, Th. (1988). A Cross-Linguistic Survey of the Grammaticization of Evidentiality. *Studies in Language*. 1988. Vol 12:1. (pp. 51-97) [in English].

MODALITY OF THE SENTENCES WITH FACTIVE PREDICATES

Ostapchuk Yana Volodymyrivna

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor of the Foreign Languages department

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Shevchenko str, 57, Ivano-Frankivsk, Ukraine

Apart from denotative-factual content (propositions in which nominations of objects of reality are fixed and reference is provided) the sentences with factive predicates contain subjective content – they express speaker's attitude towards specific fragment of objective reality, consequently the sentences with factive predicates have double semantic value – fixation of the facts (reference function) and reflection of speaker's attitude towards these facts (modal function). In semantic-syntactic structure of the sentences factive predicates function as operators of epistemic modality since they express modal attitude of the speaker in terms of the truth. Concepts of epistemic modality are based on the principles of modal logics and describe it as reference to speaker's responsibility concerning the truth of proposition. Factive predicates characterize proposition of the subordinate clause as being true (factive presupposition).

Factive predicates are divided into cognitive which include factive predicates of knowledge, factive predicates of understanding, factive predicates of memory and emotive predicates semantics of which is closely connected with emotional reaction of the speaker towards the facts of objective reality.

Cognitive factive predicates belong to explicit means of epistemic modality expression. Semantic formula of emotive factive predicates contains two elements: "assessment of the fact"+ "knowledge of the fact" as assessment of the fact presupposes its existence. In sentences with cognitive factive predicates expression of speaker's confidence in the truth of the information he states is obvious and primary function, emotive factive predicates emphasize on the assessment of the stated information.

Key words: *modality, epistemic modality, factivity, factive predicate, presupposition of the truth.*

УДК 81'37:81'373.2:82-343:811

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-29>

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ДАР В ТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ

Попко Ірина Адамівна

старший викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

У статті здійснено аналіз концепту ДАР на матеріалі української, англійської та французької народної казки. Авторка виокремлює чотири види дару: батьківський дар, дар людини, дар надприродної істоти, дар-платня. Фреймова організація цього концепту реалізується через поєднання посесивного, предметного, та акціонального, таксономічного субфреймів. Таксономічний субфрейм ґрунтується на розподіленні ролей у процесі дарування, обміну чи купівлі-продажі: один учасник таких відносин є дарувальником, а інший отримуючим дарунок. Посесивний субфрейм моделюється через поєднання наступних слотів: дехто (дарувальник) володіє дечим; дехто (отримувач дарунку) не володіє дечим. Акціональний субфрейм відображає процедуру дарування або купівлі-продажу, причому дія відбувається з метою змінити статус того, хто отримує дар. Усі події відбуваються у межах дороги (слот там), субстантивні компоненти реалізуються через домени: суб'єкт дії (даруючий), суб'єкт дії (отримуючий дар), об'єкт дії (сам дар) – що їй відповідає позиціям предметного субфрейму.

Концепт ДАР виконує ту ж саму функцію, що й концептосфера зустрічі: з отриманням дару актант набуває сили, нового статусу. ДАР – один з універсальних способів регулювати відносини всередині соціуму, між людиною та потойбічними силами і світом природи. Концептосфера казкового ДАРУ перетинається з концептосферою ЗУСТРІЧІ та статусом зустрічного, який зазвичай і є дарувальником. Одарювання приносить актанту певні матеріальні блага, іноді поради. Окрім того, до цієї концептосфери входить батьківський та материнський дар, який, як уже було сказано раніше, повинен приносити удачу та виступати зв'язковою ланкою героя з домом.

Ключові слова: казка, концепт, фрейм, субфрейм, дар.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У нашому дослідженні для розгляду концепту ДАР ми використали фольклорний жанр казки. Останній, як відомо, неодноразово ставав об'єктом дослідження. Казки стали об'єктом дослідження багатьох етнолінгвістів та лінгвокультурологів (О. Бріцин, Л. Дунаєвська, О. Нікіфоров, В. Пропп, І. Рудченко та ін.).

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є намагання охарактеризувати концепт ДАР в фольклорному тексті казки англійської, французької та української мов з урахуванням когнітивно-ономасіологічного аспекту дослідження номінативних одиниць у руслі лінгвокультурології, зумовила конкретні завдання: 1) установити місце концепту ДАР у фольклорній моделі світу; 2) виявити особливості фреймової структури та наповнення концепту ДАР текстовими вербалізаторами в англійській, українській та французькій мовах;

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Казки стали об'єктом дослідження багатьох етнолінгвістів та лінгвокультурологів (О. Бріцин, Л. Дунаєвська, О. Нікіфоров, В. Пропп, І. Рудченко та ін.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Казки відносять до «пізнього культурного явища». Вони замінили міфи. «Релігійно-магіч-

ний зміст обрядів та міфів еволюціонував у поетичну форму казок» [1, 134]. В сюжеті будь-якої казки є конфлікт, навколо якого вибудовується цілий ланцюжок дій. Цей конфлікт завжди знаходить своє «утопічне вирішення» [1, 135]. Відповідно ми можемо припустити, що казки ґрунтуються на протиставленні різних персонажів, характерів та способу дій.

Над питанням схожості та відмінності сюжетів фольклорних творів замислювалися багато учених. Наприклад, відомі збирачі німецького фольклору брати Грімм стояли біля витоків «міфологічної школи». Інша теорія – «теорія запозичення» – ґрунтувалася на вивченні шляхів розповсюдження староіндійських казкових збірок. У другій половині XIX ст. схожі явища у фольклорі різних народів учені стали пояснювати схожістю умов життя й психології людей. Етнографічний підхід став враховувати культурні й суспільні стосунки [2, 11]. Відомий російський дослідник казок В. Я. Пропп запропонував схему аналізу чарівної казки за функціями, тобто за основними моментами розгортання казкової дії. Він відзначав, що про походження будь-якого явища можна говорити лише після того, як це явище описане, а правильна класифікація – одна з перших сходинок наукового опису. Дослідник говорив про існування класифікації за розрядами, розподілом за сюжетами, а також

про те, що за допомогою покажчика Аарне-Томпсона можлива шифровка казки [3]. В. Я. Пропп визначав морфологію як учення про форми, а значить, в сфері фольклорної казки розгляд форм і встановлення закономірностей будови можливі з такою ж точністю, із якою можлива морфологія органічних перетворень. Крім того, він розробив і міжсюжетне порівняння чарівних казок, для чого виділив складові частини чарівних казок за особливими прийомами, а потім порівняв їх за складовими частинами. У результаті вийшла морфологія – опис казки за основними частинами й відношенням частин одна до одної та до цілого. В казковій прозі є постійні та змінні величини. Міняються назви (а з ними й атрибути) дійових осіб, не змінюються їх дії або функції. Отже, існує можливість вивчати казку, досліджуючи функції дійових осіб. Повторюваність функцій при різних виконавцях давно помічена в міфах та віруваннях. Функцій дуже мало, а персонажів, навпаки, багато. При цьому під «функцією» розуміють «вчинок дійової особи, визначений з погляду його значущості для розвитку дії», а також враховують, що послідовність функцій є однаковою. В.Я. Пропп говорив, що всі чарівні казки однотипні за своєю будовою, а, отже, 100 казок на різні сюжети є більш ніж достатнім матеріалом для дослідження. Казка, звичайно, починається з деякої початкової ситуації. Ця ситуація не є функцією, але залишається важливим морфологічним елементом. Існує підготовчий період і зав'язка. Усього виділяється 31 функція казки, які є своєрідною схемою [3, 50]. Основна схема зводиться до наступного: герою заповіднюється який-небудь збиток та йому доводиться відправлятися в далеку дорогу. В дорозі він зустрічає того, хто дарує йому чарівний засіб або чарівного помічника. Далі він досягає мети – перемоги в поєдинку із супротивником, застосувавши чарівний засіб, скориставшись допомогою чарівних помічників. Але на героя чекають нові ускладнення, випробування, загадки, з якими він справляється. Казка закінчується щасливо. В різних казках функції представлені з різною повнотою, можливі повторення, часто зустрічається варіювання функцій. Очевидно, що питання, як застосовується схема до текстів і чим є окремі казки у відношенні до схеми, може бути вирішене тільки при аналізі текстів.

Концепт ДАР виконує ту ж саму функцію, що й концептосфера зустрічі: з отриманням дару актант набуває сили, нового статусу.

ДАР – один з універсальних способів регулювати відносини всередині соціуму, між людиною та потойбічними силами і світом природи [4, 16]. Концептосфера казкового ДАРУ перетинається з концептосферою ЗУСТРІЧІ та статусом зустрічного, який зазвичай і є дарувальником. Одарювання приносить актанту певні матеріальні блага, іноді поради. Окрім того, до цієї концептосфери входить батьківський та материнський дар на дорогу, який, як уже було сказано раніше, повинен

приносити удачу та виступати зв'язковою ланкою подорожнього з домом.

Можна виділити чотири види дару: батьківський дар, дар людини, дар надприродної істоти, дар-платня. Фреймова організація цього концепту реалізується через поєднання посесивного, предметного, та акціонального, таксономічного субфреймів. Таксономічний субфрейм ґрунтується на розподіленні ролей у процесі дарування, обміну чи купівлі-продажі: один учасник таких відносин є дарувальником, а інший отримуючим дарунком. Посесивний субфрейм моделюється через поєднання наступних слотів: дехто (дарувальник) володіє дечим; дехто (отримувач дарунку) не володіє дечим. Акціональний субфрейм відображає процедуру дарування або купівлі-продажу, причому дія відбувається з метою змінити статус того, хто отримує дар. Усі події відбуваються у межах дороги (слот там), субстантивні компоненти реалізуються через домени: суб'єкт дії (даруючий), суб'єкт дії (отримуючий дар), об'єкт дії (сам дар) – що й відповідає позиціям предметного субфрейму.

1) Профіль «батьківський дар» Батьківський дар – помічник у дорозі: *"The poor lad had not gone far, when his father called him back; then the old man drew out of his pocket a golden snuff-box, and said to him: 'Here, take this little box, and put it in your pocket, and be sure not to open it till you are near your death.'*" *"Well, well, I never was so near my death as I am now'; and then he felt in his pocket, and drew the little box out. And when he opened it, out there hopped three little red men, and asked Jack: 'What is your will with us?' 'Well,' said Jack, 'I want a great lake and some of the largest man-of-war vessels in the world before this mansion, and one of the largest vessels to fire a royal salute, and the last round to break one of the legs of the bed where this young lady is sleeping.'* *'All right,' said the little men; 'go to sleep'"* (Jack and his golden snuff-box). Втрата чарівного подарунка призводить до нової подорожі.

Батьківський передсмертний дар: *«... А вмираючи, покликала мати до себе дочку та й каже їй нишком: – На тобі доню це зернятко, та нікому не кажи, що воно в тебе є. А як прийде лихо, посади його, та виросте з нього верба яра, і що тобі треба буде йди до тієї верби і все тобі буде»* (Золотий черевичок). Батьківський передсмертний дар – телятко, яке мати залишає дочці вмираючи: *"But the queen died, leaving only one bonny girl, and she told her on her deathbed: 'My dear, after I am gone, there will come to you a little red calf, and whenever you want anything, speak to it, and it will give it you'"* (Rushen Coatie).

Батько дарує синові у дорогу старого коня, який потім виступить у ролі помічника: *"Quand Petit-Louis repartit pour la troisième fois, bien décidé à ne plus revenir sur ses pas, son père ne lui donna pas un beau cheval, comme précédemment, mais son vieux cheval de charbonnier"* (Petit-Luis, fils d'un charbonnier et filleul du roi de France).

2) Профіль «дарунок надприродної істоти» Велетень дарує чарівні подарунки: *"'Why,' quoth Jack, 'I want nothing but the old coat and cap, together with the old rusty sword and slippers which are at your bed's head.' Quoth the giant: 'You know not what you ask; they are the most precious things I have. The coat will keep you invisible, the cap will tell you all you want to know, the sword cuts asunder whatever you strike, and the shoes are of extraordinary swiftness. But you have been very serviceable to me, therefore take them with all my heart.' Jack thanked his uncle, and then went off with them"* (Jack the Giant Killer).

Зустріч з феєю, яка дарує чарівні дари, та дає добрі поради: *"So he went away on his journey; and after he had travelled a far way, he met with an old woman that asked him if he would give her a bit of his bannock. And he said: 'I will gladly do that', and so he gave her a piece of the bannock; and for that she gave him a magic wand, that might yet be of service to him, if he took care to use it rightly. Then the old woman, who was a fairy, told him a great deal that would happen to him, and what he ought to do in all circumstances; and after that she vanished in an instant out of his sight"* (The Red Ettin).

Чарівний дар-помічник – клубочок, який указує дорогу: *«Іду, та й не знаю, куди... Чи ви, дідуся, не знаєте, де вона живе? Чому, – каже, – не знає? Знаю. Скажіть, будь ласка, дідуся, і мені. Е, що тобі, сину, казати: кажи – не кажи – не потрапиш! – Потраплю – не потраплю, скажіть: я за вас буду цілий вік бога молити. – Ну, коли вже, – каже, – тобі так треба, то от тобі клубочок: пусти його – куди він буде кочитись, туди й ти йди за ним: якраз дійдеш аж до Баби Яги – костяної ноги»* (Царівна жаба.)

«Клубочок, що показує дорогу А жінка дала йому клубочок та й каже: – Іди за цим клубочком, куди він тебе заведе. Він узяв та кинув того клубочка на землю, він покотивсь та покотивсь, а він усе іде за тим клубочком» (Юрза-Мурза).

Фея одаряє героя чарівним звіром для пересування та шпагою, яка буде слугувати шпорами: *"Ils s'y rendirent d'un bon pas et trouvèrent l'autre fée, mangeuse de morts, profondément endormie. La vieille fée la toucha de sa baguette et elle fut changée en jument. – Voici, dit-elle à son filleul, une solide bête que je te recommande, fais-la trotter et galoper sans peur de la laisser. Si elle s'arrête, prend cette épée qui te servira d'éperon..."* (L'homme qui épousé une fée).

Чарівні чоловічки (керійони) позбавляють горбаня від його горба: *"Il faut le récompenser, dit l'un. – Qu'allons-nous lui donner, demanda le chef. – Enlevons lui sa bosse, dirent-ils en chœur"* (Les deux bossus). Посесивний субфрейм реалізується наступним чином: слот дехто (горбань) має щось непотрібне (горб), з імплікатурою дехто (горбань) не має чогось потрібного (здоров'я). Тоді акціональний субфрейм ґрунтується на дії забирання чогось непотрібного (горба) з імплікатурою давання чогось потрібного (здоров'я).

Фея дарує чарівну сокиру, яка приводиться в дію замовлянням: *"... et la Fée lui remit une hache, en l'engageant à répéter cette simple formule, à chaque coup qu'il frapperait sur les arbres: Branches d'un côté, troncs de l'autre"* (Le navire sans pareil).

Фея дарує чарівну сопілку: *"La dame, charmée d'une réponse aussi polie, n'en prit aucune, le remercia et lui remit un sifflet: – Prends-en bien soin, car ce petit instrument te sera peut-être utile"* (Le panier de figues).

3) Профіль «дар-платня».

Дар виступає платнею за роботу: *«...жінка й каже дівчині: Ось що, дівчино: оце вже сьогодні тобі рік, як ти в мене; коли хочеш, то й другий будь, а мене хочеш, то як хочеш: ти мені добре робила, спасибі тобі, нехай тобі бог помагає на все добре! Дівчина подякувала хазяйці за хліб-сіль і за все і ска-зала: Хочу додому, спасибі вам, пані-матко. Хазяйка каже їй: Піді ж вибери якого хочеш коня й воза. А сама наготовила їй повні-сіньку скриню всякого добра і дала їй; випроводила у ліс ту дівчину, тоді попрощалися, – сама вернулася додому, а дівчина поїхала собі, хвалячи бога»* (Дідова дочка й бабина дочка).

Тварини віддають своїх дітей: *«От іде він раз лісом, аж вибігає вовчиця. Він хотів її застрілити, а вона йому й каже: Не стріляй мене, то я тобі вовченя дам, воно колить тобі в пригоді стане! Він не стріляв; от вона й дала йому вовченя. Так він собі добув іще всяких звірів: зайця, ведмедя й лиса – цілий звіринець у себе завів; а вони так, як собаки: як покличе, то за ним і йдуть»* (Брат і сестра в лісі).

Дар – чарівний перстень, як дяка за порятунок: *«Віддав він йому всі гроші. Той чоловік забрав і пішов собі далі, а гадюка й каже: – Спасибі тобі, чоловіче добрий, що ти визволив мене від загибелі На тобі оцей перстень: як тобі чого треба буде, то перекинь його з однієї руки на другу – до тебе зараз прибіжать слуги. Що б ти їм не загадав, що б ти не придумав – усе зроблять тобі»* (Про бідного парубка та царівну).

Чарівний дар яйце: *«Раз побачив він у лісі старого чоловіка, що піднімав на плечі в'язанку дров і не міг підняти. Кинувся допомагати. Подякував дід, ще й подарував царевичу три яйця»* (Дівчина, що ще не бачила світу).

«Дій покажемо тобі дорогу, – кажуть чоловічки. Та наперед розтопи наші бороди. Узяв хлопець із ватри головню, приклав до льодяних борід, і вони відпали. Зраділи чоловічки і подарували Василькові свисток. Як треба буде нашої помочі, порадили вони, свиснеш у цей свисток» (Льодяне царство).

4) профіль «дарунок людини». Чарівний дар – весло: *«Каже йому той пустельник: Є така вода, але далеко; я тут уже сто років живу, а ще не видів я ні пташки, ні мурашки, аж тебе перший раз. Що б тобі подарувати? Подарую тобі це весло – що раз прогорнеш ним, то й сто миль пройдеши»* (Молодильна вода).

Чарівний дар – сопілка: «Двісті років тут живу, не видів нікого, аж тільки ти до мене в гості прийшов. Треба тобі щось подарувати. На тобі цю сопілочку. Як приїдеши до тої води (а та вода на дуже високій горі), то заграєши, і все зсунеться на долину» (Молодильна вода).

Чарівний дар – три пляшечки: «На ж тобі три пляшечки: як приїдеши до тої води, набереш одну, – буде миша, – кинь; набереш другу, – буде цур, – кинь і другу; набереш третю, – буде чиста, – сховай! Іще каже: – Царе вижу дорогий, триста літ тут живу, не видів ні пташки, ні мурашки, аж тебе, царевичу. Будеш вертатись назад, вступи знов до мене» (Молодильна вода).

Священик дарує агенсу пристрій, який приносить щастя. Особливою рисою пристрою є те, що він не має назви *faucille d'or*, експлікується тільки матеріал із якого він зроблений – золото: “*Tiens, je te donne cette faucille d'or; c'est un outil qui te portera bonheur*” (La Renarde).

5) Профіль «дарунок надприродної істоти» + «обмін».

Відношення купівлі-продажу реалізується через ситуацію обміну. Диявол у людській подобі пропонує актанту-рибалці везіння у роботі в обмін на те, про що він не знає вдома: “*Si te veux prendre bien du poisson, donne-me c'qu'est vez toué, que t'counais pas, et signe-me c'papier avec un sillarme de ton sang. Je te demande de teni tes condutions dans sept ans tant s'rment. Moi, j'tiendrai les miens tout de suite*” (L'homme a la recherche de son épouse dispare). Тоді АСФ поєднує слоти: дехто шкідник-диявол просить дещо: “... *donne-me c'qu'est vez toué, que t'counais pas*”; дехто шкідник-диявол пропонує дещо: “*Si te veux prendre bien du*

poisson”. ПсСФ: дехто (диявол) володіє силою; дехто (актант) володіє “тим чого не знає”.

6) Профіль «обмін».

Ящірка вимагає одруження з однією з дочок чоловіка в обмін на його життя: “*Et le Léopard se dressa devant lut en disant: – Homme, il faut que tu me donnes une de tes filles en mariage, sinon je te mangerai*” (La fille du pellegrilleur).

7) Профіль «дар-порада».

“*La sorcière lui répondit: – Eh bien ! je vais te donner mon conseil. Si tu veux délivrer ton vieux valet, il faut d'abord tuer ton fils, et répandre le sang de ton fils partout sur le marbre de Fench Coz. Quand la pierre en aura été toute lavée, ton vieux valet sera redevenu un homme, et il fera revivre ton enfant, qui se mettra à rire et à gambader*” (Fench Coz – le vieux François).

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті здійснено комплексну когнітивно-семіотичну категоризацію фольклорного тексту казки з семантичним компонентом ДАР, продемонстровано його фреймову організацію з урахуванням належності одиниць до концептосфер ЗУСТРІЧ, ПОДОРОЖ з'ясовано способи вербалізації концепту в межах кожної із зіставлених мов; здійснено концептуальне та структурне моделювання у міжмовному просторі чарівної казки крізь призму семантичних опозицій та визначених концептосфер. Концепт ДАР представлено у всіх досліджуваних мовах. Вона реалізується через такі профілі: батьківський дар, дар надприродної істоти, дар-платня, дарунок людини, обмін. Перспективним вважаємо дослідження концепту ДАР у інших фольклорних текстах (пісня, билина, замовляння).

ЛІТЕРАТУРА

1. Иванов В. В., Топоров В. Н. Славянские языковые моделирующие семиотические системы. Древнейший период. Москва, Наука: 1974. 248 с.
2. Питина С. А. Концепты мифологического мышления как составляющая концептосферы национальной картины мира. Челябинск: ЧелГУ. 2002. 191 с.
3. Пропп В. Я. Морфология (волшебной) сказки. Москва: Лабиринт. 1998. 512 с.
4. Славянские древности (этнолингвистический словарь под редакцией Н. И. Толстого). Москва: Международные отношения. 1995., Т.1. 657 с.

REFERENCES

1. Ivanov V. V., Toporov V. N. Slavyanskiye yazykovyye modeliruyushchiye semioticheskiye sistemy. Drevneyshiy period. [Slavic language modeling semiotic systems. The oldest period]. Moskva, Nauka. [In Russian].
2. Pitina S. A. Kontsepty mifologicheskogo myshleniya kak sostavlyayushchaya kontseptosfery natsional'noy kartiny mira. [Concepts of mythological thinking as a component of the conceptual sphere of the national picture of the world]. Chelyabinsk: ChelGU. [In Russian].
3. Propp V. YA. Morfologiya (volshebnoy) skazki. [Morphology of a (magic) fairy tale.]. Moskva: Labirint. [In Russian].
4. Slavyanskiye drevnosti (Etnolingvisticheskiy slovar' pod redaktsiyey N. I. Tolstogo) [Slavic Antiquities (Ethnolinguistic Dictionary edited by N. I. Tolstoy).]. Moskva: Mezhdunarodnyye otnosheniya. [In Russian].

VERBALIZATION OF THE CONCEPT *GIFT* IN THE TEXT OF THE UKRAINIAN, ENGLISH AND FRENCH TALE

Popko Irina Adamivna

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies

Lviv State University of Life Safety

Kleparivska, 35, Lviv, Ukraine

The article analyzes the concept of GIFT on the material of Ukrainian, English and French folk tales. The author distinguishes four types of gift: parental gift, human gift, gift of a supernatural being, gift-payment. The framework organization of this concept is realized through a combination of possessive, subject, and action, taxonomic subframes. The taxonomic subframe is based on the distribution of roles in the process of donation, exchange or sale: one participant in such a relationship is a donor and the other is a recipient. The possessive subframe is modeled by a combination of the following slots: Someone (the giver) owns something; someone (the recipient of the gift) does not own something. The action subframe reflects the process of giving or selling, and the action is aimed to change the status of the recipient. All events take place within the road (slot there), the substantive components are implemented across domains: the subject of action (donating), the subject of action (receiving gift), the object of action (the gift itself) – which corresponds to the positions of the subject subframe.

The concept of GIFT performs the same function as the conceptual sphere of the meeting: with receiving the gift, the actant acquires a new status. GIFT is one of the universal ways to regulate relationships within society, between man and the foreign powers and the world of nature. The conceptual sphere of fabulous GIFT intersects with the conceptual sphere of MEETINGS and the status of the counterpart, which is usually the giver. Gifting brings certain material benefits to the actant, sometimes advice. In addition, this conceptual sphere includes parental and maternal gift, which, as stated earlier, should bring good luck and act as a liaison to the hero with home.

Key words: *fairy tale, concept, frame, subframe, gift.*

МОЖЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОПОВІДНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ В ПЛАНІ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Рижка Уляна Василівна

асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка
вул. Університетська 1, Львів, Україна

Стаття присвячена дослідженню поняття точки зору, або як ми ще синонімічно її називаємо оповідна перспектива, фокалізація, наративна стратегія, кут бачення та фільтр передачі інформації. Теоретичним ядром, на яке опирається дослідження слугує праця видатного лінгвіста Б. Успенського «Поетика композиції», в якій науковець називає чотири плани існування оповідної перспективи в тексті і зокрема виокремлює план психології, план ідеології, план фразеології та просторово-часовий план.

За Б. Успенським, саме рівень фразеології визначає реалізацію голосу наратора і мовлення персонажа. Фразеологію розглядаємо не як інструмент вибудовування точки зору, а як спосіб її вираження. Вона зумовлює авторський вибір дискурсу, а голос персонажа або наратора його передає.

Незважаючи на підвищений інтерес до поняття точки зору, проблема досі залишається маловивченою, особливо на теренах вітчизняної науки. Є вчені, які в поодиноких працях окреслюють значення фразеологічної точки зору для вибудовування художнього світу та передачі так званого наративного сигналу, та більшість таких праць потребують доповнення і вдосконалення. З огляду на цей факт, основним завданням роботи стає висвітлення способів та особливостей експлікації оповідної перспективи на рівні фразеології. Ілюстративним матеріалом слугують тексти творів неोजанру сучасної британської літератури страждання *misery lit*.

Твори неोजанру *misery lit* – це спогади оформлені в літературні автобіографічні реколекції, зосереджені на зізнаннях письменників, які, переживши в дитинстві жахливі травми, докладно описують насильство в сім'ї, інцест, злидні, жорстокість, сексуальні домагання, алкогольну та наркотичну залежність. Нами наведено ряд прикладів, що вичерпно демонструють та пояснюють вплив фразеологічної точки зору на структуру наративу та мовлення автора і персонажів; приклади супроводжується коментарями та уточненнями.

У підсумку можна стверджувати, що приклади виділення точки зору на фразеологічному рівні реалізовані в творах двома способами: 1) за допомогою дискурсу прямого мовлення, коли увага зосереджується на кореляції між мовленням персонажів та мовленням автора у художньому тексті та 2) вживанні особливих найменувань і номінацій предметів, людей і місць.

Ключові слова: точка зору, оповідна перспектива, фокалізація, план фразеології, наратор, авторська позиція, література страждання.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Відстежуючи тенденції розвитку сучасної лінгвістики, помічаємо підвищений інтерес до вивчення поняття точки зору. Синонімами для позначення поняття точки зору слугують терміни «оповідна перспектива», «наративна стратегія», «фокалізація», «манера викладу», «кут бачення», «фільтр розповіді» [6].

Протягом останніх років з'являється чимало теорій, які мають на меті пояснити функції точки зору та способи її реалізації у літературному тексті. Дослідження точки зору неодмінно пов'язуємо з іменами таких провідних вчених: М. Бахтін, В. Виноградов, Б. Успенський. В Україні проблематику точки зору досліджують науковці І. Бехта, Н. Буцикіна, Л. Мацевко-Бекерська, І. Папуша, Л. Штохман.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри те, що лінгвістичні теорії, розроблені західними дослідниками, які намагалися пояснити і класифікувати поняття точки зору (М. Баль,

Ж. Женетт, С. Лансер, Н. Фрідман, Ф. Штанцель та ін.) порівняно з вітчизняними є чисельнішими за кількістю та об'ємнішими за публікацією результатів, число наукових досліджень точки зору як феномена дискурсу досі залишається недостатнім. Природа точки зору є полігамною та багатозначною, адже саме точка зору проектує цілу систему зв'язків та взаємовідносин між автором і читачами, оповідачем і слухачами та персонажами. Вплив точки зору на семантичну та синтаксичну організацію художнього тексту є беззаперечним, особливого змісту та навантаження додають маніпуляції фразеологічною точкою зору [5].

Формулювання мети та завдань статті. Відтак, пропонується наукова розвідка має на меті вивчити можливості реалізації фразеологічної точки зору та дослідити її вплив на структуру і зміст художнього твору. За теоретичну основу дослідження беремо працю відомого лінгвіста Б. Успенського «Поетика композиції» [4]. **Поставлена мета передбачає вирішення таких**

завдань: 1) розглянути та обґрунтувати поняття «фразеологічної точки зору»; 2) здійснити теоретичний аналіз способів вираження оповідної перспективи на рівні фразеології; 3) зробити практичний аналіз засобів експлікації фразеологічної точки зору на матеріалі творів британської художньої літератури страждання; 4) продемонструвати множинний вплив фразеологічної точки зору на семантичну та синтаксичну організацію художнього тексту; 5) показати, які саме можливості відкривають перед письменником правильні маніпуляції точкою зору на рівні фразеології.

Виклад основного матеріалу дослідження.

За нашими спостереженнями оповідна перспектива необов'язково є незмінною впродовж усього твору, а навпаки, доволі складно знайти твір, в якому розповідь ведеться одним типом наратора, і відповідно, точка зору є абсолютно сталою. Таким чином, більше уваги привертають твори зі змінною авторською позицією та множинною точкою зору; остання є властивою саме фразеологічному плану вираження оповідної перспективи.

Варіативність точок зору в художньому творі прослідковуємо на фразеологічному рівні, коли автор використовує пряме, непряме або невластиве пряме мовлення, а також вдається до різних мовних засобів для опису та характеризування персонажів. Можливим для автора є залучення своєї власної точки зору або ж точки зору третьої особи, так званого стороннього спостерігача, який не є персонажем твору. Саме план фразеології є відповідальним за позначення зміни авторської позиції [4, 36].

Спробуємо змоделювати зміну авторської позиції у художньому творі. Для цього зупинимося на одній конкретній події або епізоді твору, де безпосередньо бере участь сам автор, хтось з персонажів або третя особа, яка являється пасивним спостерігачем і жодним чином не залучена до подій твору. Кожен з них переповідає про перебіг цієї події з власної точки зору, має свій погляд та кут бачення на неї, тобто інтерпретує її на власну манеру, часто досить суб'єктивно. Ті ж самі факти, передані різними джерелами і з різної точки зору, можуть бути однаковими, схожими, різнитися в деяких деталях або навіть бути протилежними; також вони можуть повністю або частково співпадати, нашаровуватися, перетинатися і таким чином доповнювати одні одного. За допомогою прийому «вкраплення» або «вклинення» персонажного мовлення у текст автора відбувається трансформація точки зору або оповідної перспективи, так звана зміна наративних позицій. Таку зміну добре ілюструє наведений нижче простий приклад, в якому завдання автора полягає у повідомленні читача, що до кімнати, в якій знаходиться персонаж (а персонаж цей описується з точки зору спостерігача) входить його мачуха на ім'я Кетрін. Автор має три фразеологічні позиції для цього повідомлення:

- а) «Ввійшла Кетрін, його мачуха»;
- б) «Ввійшла Кетрін»;

в) «Кетрін Ввійшла».

Приклад «а» – це звичний опис від автора або стороннього спостерігача; приклад «б» – частина внутрішнього монологу, перехід до фразеологічної точки зору персонажа, адже читач не знає хто така Кетрін; стосовно даного персонажа точка зору є не зовнішньою, а внутрішньою. Своєю синтаксичною організацією приклад «в» не відповідає ні сприйняттю автора, ні сприйняттю стороннього спостерігача, і це дозволяє нам зробити припущення, що використовується точка зору самої Кетрін.

Поява елементів чужого мовлення в наративі автора, маємо на увазі вкраплення персонажного мовлення в авторський мовленнєвий потік, є сигналом зміни авторської позиції (авторської точки зору відповідно), який розпізнаємо саме на рівні фразеології. Вивчаючи можливості передачі чужого тексту ми наблизились до розгляду проблеми невластиве-прямого мовлення [2, 235]. У фаховому літературознавчому словнику-довіднику знаходимо таке визначення і пояснення терміну невластиве-прямого мовлення:

«Невластиве-пряме мовлення – своєрідний тип мовлення, проміжний між прямим і непрямим мовленням. Невластиве пряме мовлення зближує з прямим те, що в ньому зберігаються лексичні й синтаксичні риси чужого висловлювання, манера мовлення і настрої персонажа, але невластиве-пряме мовлення подається ніби від імені автора, в мовлення якого вплітається мовлення дійової особи. Відтак створюється двоплановість висловлювання: передається «внутрішнє» мовлення персонажа, його думки, настрої, але виступає за нього автор; об'єктивна оцінка подій поєднується з переломленням їх через призму сприйняття персонажа. З непрямым мовленням невластиве-пряме зближує те, що в ньому дієслова і займенники вживаються у формі третьої особи. Невластиве-пряме мовлення характерне лише для художнього стилю, «виступає і в поезії, і в прозі як прекрасний вид передачі голосів, яким, за авторовим задумом, треба звучати стримано, приглушено, нещиро, іноді – залишатися лише «внутрішніми» голосами, вираженням роздумів загнаних у себе почувань тощо» (Л. Булаховський) [3, 501].

Вивченням невластиве-прямого мовлення як лінгвального феномена в англійській прозі доби постмодернізму займається львівський науковець, проф., доктор філологічних наук І. А. Бехта. Зокрема, у своїй монографії «Авторське експериментаторство в англійській прозі ХХ століття» він стверджує, що «фактично невластиве-пряме мовлення є прикладом мовленнєвої дифузії різних точок зору, різних стратегій викладу, взаємного мовленнєвого впливу дискурсивних сфер наратора та персонажів, контамінації суб'єктивно-авторських перспектив і планів. З огляду на це їх аналіз у процесі інтерпретації художнього тексту тісно пов'язаний з аналізом точки зору» [1, 59].

За словами вченого, фразеологічна точка зору стає очевидною в тих випадках, де автор використовує різні наголоси для опису персонажів чи форму персонажного дискурсу в описі. На цьому рівні існує два типи модифікації точок зору: через дискурсну зону наратора, коли вона вклинюється в мову персонажа, і, навпаки, через персонажне мовлення, коли воно впливає на оповідь наратора. Обидва випадки демонструють незбігання наративних стратегій викладу на різних рівнях аналізу. Аксиологічний фокус нарації не збігається з наративною перспективою на фразеологічному рівні якщо оповідь у творі ведеться з точки зору конкретного персонажа/оповідача, але композиційним завданням є оцінка цього персонажа/оповідача з іншої точки зору. Іншими словами, цей персонаж/оповідач виступає носієм авторської точки зору, а в сенсі ідеології – як її об'єкт (предмет авторської оцінки) [1, 76].

Для кращого розуміння і правильного трактування можливих варіацій зміни точки зору в плані фразеології розглянемо найвиразніші зразки використання в тексті чужого мовлення. Наведемо приклад, коли елементи чужого мовлення трапляються не в тексті чи коментарях автора, а в прямій мові дійових осіб:

“A few minutes later Father stopped me on the steps of the bus. He hesitated. His eyes looked down. “Get out of here”, *he mumbled*. “David, get as far away from here as you can. Your brother Ronald joined the service, and you’re almost at that age. Get out,” *Father said as he patted my shoulder. As he turned away, his final words were*, “Do what you have to. Don’t end up like me” [10, 298].

Коли ми говоримо про мінімальну присутність авторського мовлення в тексті, то мова йде про використання єдиної точки зору. Авторська точка зору як оповідача, в свою чергу, може співпадати або не співпадати з точкою зору одного з учасників твору. У випадку співпадіння авторської точки зору як оповідача з точкою зору когось із безпосередніх учасників твору, головного або другорядного персонажа, говоримо про оповідь від першої особи однини, відому нам як Ich-Erzählung або I-narration. Істотно, що ця особа є єдиним носієм авторської точки зору в конкретному творі. Саме цей тип оповідної перспективи є наскрізним для всіх без винятку творів нежанру британської літератури страждання [8]. Другий можливий варіант оповідної перспективи в даній наративній ситуації – оповідна перспектива всевидючого наратора 3 особи однини (omniscient narrator).

Трансформацію точки зору на фразеологічному рівні забезпечують не тільки зміна авторського мовлення чи ведення оповіді від першої або третьої особи однини, тобто певний вид нарації, а й вживання в тексті власних імен та різного роду найменувань і номінацій.

Нижче наведемо ряд прикладів взятих з твору Дейва Пельцера “The Lost Boy”, де він розповідаючи читачеві історію свого надважкого дитин-

ства, залежно від настрою, ступеню гніву, образи, сорому, розгубленості чи розлюченості, згадає про батьків, біологічних та прийомних, маму і тата, вживаючи слова she, Mother, he, Father, my Dad, Joanne, Michael, the Nullses, etc.

Щодо особових займенників he, she та іменників Mother, Father, які, зауважте, автор на письмі пише з великої букви як власну назву, то у плані фразеології вони надають точці зору головного персонажа (в цьому випадку самого Девіда Пельцера) забарвлення відсторонення, неприязні та антипатії, яку останній відчуває до своїх матері та батька:

“Time stood still. I closed my eyes and imagined myself being driven back to *The House with The Mother*, where she would beat me and I would be forced to live at the bottom of the stairs, dreading the second set of commercials, wishing I could some day escape and become a normal kid who was allowed to be free of fear, to play outside [9, 92].

“I wiped my runny nose with my finger and closed my eyes. For a brief moment, I saw myself standing in front of the kitchen sink – *back at The House*. Beside me I could see a smelly, pink paper napkin. I took a deep breath before I opened my eyes” [9, 102].

Автор демонстративно називає дім, в якому жив не «своїм домом», а «будинком з мамою» (The House with The Mother або The House), також ніколи не вживає словосполучення «*моя* мама». Саме ці фрази слугують для експлікації точки зору головного персонажа на фразеологічному рівні.

Повернімося до особливостей та специфіки вживання власних імен, які автор-письменник використовує як дієвий інструмент для реалізації оповідної перспективи у плані фразеології.

В наведених нижче фрагментах твору розповідається про переїзд Дейва до дитячого будинку сімейного типу та його освоєння в новій прийомній родині.

Наші спостереження показують, що на початку знайомства зі своєю новою матір'ю та в перші дні спільного перебування, Девід звертається до неї місіс Катанзе, а через зовсім короткий відрізок часу вже кличе її по імені Ліліан. **Так автор за допомогою власних імен на рівні фразеології виказує свою точку зору, зокрема її динаміку**, адже очевидно, що перехід від офіційного звернення за прізвищем до дружнього звертання на ім'я символізує зародження теплих стосунків в атмосфері довіри та порозуміння:

“My welcome at Aunt Mary’s was probably worn out even before the first week of July, when I was placed in my first permanent foster home. My new foster mother, *Lilian Catanze*, greeted Ms Gold and me at the door. As I followed *Mrs Catanze* and Ms Gold up the wide, open stairs that led into the living room, I tightly clutched a brown grocery bag containing all my wordly possessions” [9, 83].

“*Yes, Mrs Catanze*,” I said in a soft, slow voice, *still feeling awkward calling her Lilian or Lily*. She patted my leg before leaving the room and closing the door. I leaned back on the bed, smelling the fresh-

scented pillowcase. I tried to focus on the sounds of cars rushing up and down the steep street until I finally gave in to sleep. [9, 88].

"A couple of hours and three shopping bags later, *Lilian and I* returned to her home. *I smiled from ear to ear* as I closed the door to my room, then *laid out all of my clothes as neatly as I could*. Next, I arranged the shirts by their colours and folded my underwear briefs and socks just right before putting them away. I sat by the foot of the bed for a few seconds before I ripped open the drawers and *rearranged my clothes again and again*. After the fourth time, I slowly opened the drawers. *As gently as I could, I removed a dark blue shirt*. My hands trembled. I breathed in the smell of cotton. *Yes! I told myself! These are my clothes!* Clothes that no one had ever touched or worn before. Not rags that **Mother** had made me wear or clothes **she** had given me out of pity, that **she** had stored since last Christmas, or clothes from Aunt Mary that other foster children had worn before" [9, 97].

Даний фрагмент розповідає про відчуття невимовної радості Девіда, коли той разом зі своєю опікункою Ліліан чи не вперше в житті ходили по крамницях і придбали одяг спеціально для нього. Сплеск радості та позитивних емоцій автор у творі виражає *фразами* "I smiled from ear to ear", "laid out my clothes as neatly as I could", "rearranged my clothes again and again", "As gently as I could, I removed a dark blue shirt". Складно не помітити наскільки трепетно і бережливо автор, а він і головний герой твору, ставиться до нових, куплених спеціально для нього речей.

Та попри теплі стосунки з прийомними батьками, назвати своє нове помешкання «домом» автор таки не наважується. **В тексті багаторазово зустрічаємо фразу "Lilian's home", яка у фразеологічному плані вираження персонажної точки зору засвідчує його неготовність до повного ототожнення себе з цією сім'єю:**

"I had never ridden before, and I fell several times before I got the hang of it. And at the end of the day I ran over a nail, and the front tire went flat. Now as Stan *shoved the bike into Lilian's house*, I could immediately see that both tires were flat and parts were missing from the bike" [9, 100].

"As Lilian stood with her hands on her hips, I jumped off my bike and puffed all the way as *I walked my bike up to her home*. I could tell by the look on her face that she was about to yell at me. But I beat her to the punch by giving her my best smile" [9, 108].

Конкретизуючи *вживання власних імен та інших найменувань як дієвий інструмент зміни точки зору в плані фразеології* зупинимося на творі британської письменниці Джулії Летчем-Сміт та її книги "Daddy's little girl". Особа її батька в тексті твору позначається словами "Dad", "Daddy", "Father", "Mr. Latchem", "Julia's father", "Julia's dad", "Michael".

"Daddy" (татко, татусь) – так ніжно, з любов'ю і трепетом Джулія, вона автор, наратор, головний персонаж твору, називає свого батька в роки ран-

нього дитинства, коли описує спільно проведений час, ставлення батька до неї, позитивні риси його характеру та поведінки:

"*Daddy* was slightly chubby, unlike Mum and, also unlike her, he was always very natural with us kids, playing fun games with us up in Paul's bedroom at weekends, out of Mum's way. He was also very tactile, again in complete contrast to my mother, who didn't show much affection. *Daddy* would think nothing of giving us kisses and cuddles. He was my hero. No other *daddy* could ever match my *daddy*. I had the best in the world" [7, 4];

"Dad" (тато) – нейтрально озвучує особу батька, як ініціатора і безпосереднього виконавця фізичних домагань і моральних знущань над нею:

"In my secret life, *Dad* would continue to look for any opportunity for us to be alone together. He would sink so low as to use the fact that Mum was busy with the baby to get me by myself. Even when Mum was in hospital, just days after undergoing the major surgery of Andrew's delivery, *Dad* would stop the car on the way home from visiting her in order to touch me again. He would pull the car into the side and fondle me before taking me back to Nan's, where both Paul and I were staying until Mum came home" [7, 45];

"*Dad's* "touching" became a frequent occurrence. Every Saturday after shopping we would sit in the car and his hand would venture between my legs. I would sit there just waiting for it, knowing that it would happen again. And every Saturday I was right. [7, 33];

"Father" (батько) – на це звернення натрапляємо в тексті твору відносно рідко: у вступних епілогах, що ознайомлюють з життям та побутом родини; в час стресових ситуацій, важливих подій, нових починань та інших ключових моментів:

"*Father* was forty when I was seven. For as long as I can remember he worked in the financial services industry, offering advice on such schemes as investments and savings" [7, 4];

"During the difficult time, my parents had a huge influence on our lives. *My father* knew Swansea extremely well and was able to advise us which areas to avoid and which were reasonably priced. Mum and Dad even drove us around, looking at properties to rent" [7, 152];

"Mr. Smith" (містер Сміт) – звернення до батька Джулії представників служби опіки над дітьми, соціальних служб, директора школи та вчителів, лікаря – гінеколога місцевої клініки:

"I gave a brief overview of my childhood, explaining about the conversation I had had with *my father* in which he had confessed to sexually abusing me as a child. I asked her if, had I recorded that conversation, it would have been enough evidence for him to be convicted. After some time, the police officer returned. She didn't have a definitive answer for us, but she suspected that a type recording might not be able to be used in court, as *Mr. Smith* would have been unaware it was being made" [7, 194];

“Julia’s father” (батько Джулії) – це словосполучення використовує автор-оповідач, коли про її батька говорять її друзі-однолітки, однокласники, сусідські діти, інші знайомі, згодом і члени пресидії присяжних на судових засіданнях:

“No one could ever again say that *Julia’s father* was innocent. Twelve members of a jury had just given me something invaluable – my life back!” [7, 271];

“Michael” (Майкл) – так персонажа твору називає дружина, мати Джулії; теща, бабця Джулії, сусіди. В останньому розділі твору (епізод із зали судового засідання, де батька визнають винним у скоєнні злочину сексуального насилля в сім’ї та розбещування неповнолітньої) сама Джулія називає його “Michael” або “a man”. Якщо головний персонаж, свідомість якого є домінуючим ментальним фільтром оповіді, а відповідно й єдиним носієм оповідної перспективи в творі, розповідаючи читачам про перебіг судового слухання, називає рідного батька «якимось чоловіком» або просто «чоловіком» (на що вказує правило вживання неозначеного артикля “a” в англійській мові), то саме завдяки правильній маніпуляції точкою зору в плані фразеології (вживання лексеми “man”) автору вдається виказати негативне ставлення до свого батька-кривдника:

“As my father gave his evidence, he constantly pulled at his ear in a nervous twitch. I was amazed by his lack of composure. I had been so sure that he would manipulate the jury and be his usual confident self. The usually self – assured man seem to have disappeared and in his place was *the real Michael. The guilty Michael. A man* trying to lie his way out of prison, who appeared to be fighting a losing battle” [7, 263].

“They held the power either to put *a man* in prison, or to live my life tainted with doubt. I began to dread Monday morning and the reading of the jury’s decision” [7, 265].

Безперечно, що прийняття точки зору, тої чи іншої, виконує вагомий стилістичну функцію, адже є обумовленим ставленням наратора до людини-предмета оповіді або розмови. Відповідно, найменування персонажів, власні імена, прізвиська характеризують стосунки між оповідачем (відповідальним за оповідну перспективу) і цим персонажем. В такий спосіб автор виражає свою точку зору на рівні фразеології. У досліджуваному нами творі Джулії-Ланхем Сміт «Таткова маленька дівчинка» розгортається своєрідна еволюція точки зору. Читач розпочинає знайомство з життям і сім’єю дівчинки в період її дитинства, коли тій заледве виповнюється сім років, і батько, якого вона з любов’ю називає «татко», є для неї її героєм. З настанням вікових

фізіологічних змін її тіла, головна героїня твору зазнає морального тиску та фізичних домагань свого батька і починає називати його просто «татом». За кілька років Джулія перетворюється з симпатичної дівчинки у зрілу юнку, домагання стають відвертішими та наполегливішими, і в творі частіше натрапляємо на слово «батько». Нарешті, в фінальній частині твору, авторці, вона й наратор, і головний персонаж, вдається як найточніше виразити свою точку зору, адже для згадування особи батька вона добирає слова «Майкл» та «чоловік». *Таким чином лексичний ланцюжок «татко → тато → батько → Майкл → чоловік» стає інструментом вираження авторської точки зору на фразеологічному рівні і символізує її зміну – від безмежної любові до татка-героя – до глибокої ненависті до батька-тирана.*

Наведений вище приклад ілюструє вживання оповідачем (єдиним носієм наскрізної точки зору) різних найменувань для позначення в тексті однієї й тієї ж особи, та існує безліч творів, де використовуються кілька різних точок зору для позначення того ж об’єкта, тобто автор змінює позицію/розташування свого «нараторського ока». Відповідно в інструментарії автора є позиції/розташування тих персонажів твору, які з даним об’єктом перебувають в різних стосунках. *Пропонуємо називати такі стосунки «варіантами валентності» оповідної перспективи в художньому творі* (у мовознавстві під терміном «валентність» розуміємо здатність слів сполучатися з іншими словами).

Найчастіше ім’я, прізвисько чи звертання обране автором для згадування або позначення певного персонажа обумовлене не віком, походженням, соціальним статусом останнього, а виключно вибором оповідної перспективи, крізь призму якої ця інформація передається, тобто точка зору автора-наратора і номінація персонажів є взаємозалежними, прямо пропорційними поняттями.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зважаючи на багатозначну та полігамну природу точки зору, а також її множинний вплив на семантичну та синтаксичну організацію художнього тексту, можемо стверджувати, що дослідити можливості реалізації фразеологічної точки зору та особливості маніпуляції нею в рамках однієї наукової розвідки досить складно. Вважаємо доцільним продовжити вивчення питання оповідної перспективи, яке є спільним для лінгвістики, літературознавства, нараторології та дискурс-аналізу задля висвітлення результатів дослідження у наступних публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехта І.А. Авторське експериментаторство в англomовній прозі ХХ століття. Львів: ПАІС, 2013. 268 с.
2. Бехта І.А. Дискурс наратора в англomовній прозі. Львів: Грамота, 2004. 304 с.
3. Гром'як Р.Т., Ковалів Ю.І. та ін. Літературознавчий словник-довідник. Київ: ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
4. Успенський Б.А. Поетика композиції. СПб.: Азбука, 2000. 352 с.
5. Шмид В. Нарратологія. Москва: Языки славянской культуры, 2003. 312 с. – (Studia philologica).
6. Prince G. A Dictionary of Narratology. Lincoln: University of Nebraska Press, 1989. 126 p.
7. Latchem-Smith J. Daddy's little girl. Headline Publishing Group London, 2007. 283 p.
8. Manning M. Nobody will believe you. London: Ebury Press, 2015. 319 p.
9. Pelzer D. The Lost Boy. London: Orion Books, 1997. 272 p.
10. Pelzer D. A man named Dave. London: Orion Books Ltd., 2002. 426 p.
11. Perring C. Childhood Trauma in Memoir and Fiction. URL: <http://www.inter-disciplinary.net/wpcontent/uploads/2012/02/perringpaper.pdf>.]

REFERENCES

1. Bekhta I.A. Avtorske eksperymentatorstvo v anhlomovnij prozi XX stolittia [Author's experimentation in the English prose of the 20th century]. Lviv: PAIS, 2013. 268 p. [in Ukrainian]
2. Bekhta I.A. Dyskurs naratora v anhlomovnij prozi [Narrator's discourse in the English prose]. Lviv: Hramota, 2004. 304 p. [in Ukrainian]
3. R.T. Hromiak, Yu.I. Kovaliv ta in. Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk [Dictionary of literary studies]. Kyiv: VTs "Akademiia", 1997. 752 p. [in Ukrainian]
4. Uspenskyi B.A. Poetyka kompozytsii [Poetics of composition]. SPb.: Azbuka, 2000. 352 p. [in Russian]
5. Shmyd V. Narratohyia. Moscow: Yazyki slavianskoi kultury [Narratology] (Studia philologica), 2003. 312 p. [in Russian]
6. Prince G. A Dictionary of Narratology. Lincoln: University of Nebraska Press, 1989. 126 p. [in English]
7. Latchem-Smith J. Daddy's little girl. Headline Publishing Group London, 2007. 283 p. [in English]
8. Manning M. Nobody will believe you. London: Ebury Press, 2015. 319 p.
9. Pelzer D. The Lost Boy. London: Orion Books, 1997. 272 p. [in English]
10. Pelzer D. A man named Dave. London: Orion Books Ltd., 2002. 426 p. [in English]
11. Perring C. Childhood Trauma in Memoir and Fiction. URL: <http://www.inter-disciplinary.net/wpcontent/uploads/2012/02/perringpaper.pdf>.] [in English]

POSSIBILITIES OF TRANSFORMATION OF NARRATIVE PERSPECTIVE IN TERMS OF PHRASEOLOGY

Ryzha Uliana Vasylivna

*Lecturer of the Department of foreign languages for faculties
of Humanities Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine*

The article is devoted to the investigation of the concept of point of view, or as we synonymously name it, narrative perspective, focalization, narrative strategy, angle of vision, filter for information transfer. The theoretical core on which the investigation rests is a well-known work "Poetics of composition" written by an outstanding linguist Borys Uspenskyi, in which he mentions four planes of point of view in narrative texts and particularly singles out "plane of psychology", "plane of ideology", "plane of phraseology" and "spatio-temporal plane".

According to B. Uspensky, it is the level of phraseology that determines the realization of the narrator's voice and the character's speech. We consider phraseology not as a tool applied for the point of view construction, but as a way of its expression. It determines the author's choice of discourse, and the voice of the character or narrator transmits it.

Despite intense interest in the concept of point of view, the issue still remains under investigated, especially in Ukrainian literary studies. There are some scholars, who, in their individual works outline the significance of point of view for the fictional world construction and narrative signal transfer, but most of them require further complementation and refinement. Therefore, the main task of the work is to highlight the peculiarities of narrative perspective explication on the phraseological plane.

Fiction texts of neo-genre of contemporary British literature (misery lit) serve as key illustrative materials for our investigation. Misery lit is a new genre of autobiographical literature which includes works in which the author describes difficulties and trials experienced during childhood, comprising family violence, incest, poverty, cruelty, sexual harassment, alcohol and drug addiction.

A number of examples that comprehensively demonstrate and explain the influence of phraseological perspective on the structure of narrative and speech of the author and characters are provided; all examples are accompanied by comments and clarifications.

To conclude, we affirm that the examples of point of view explication on the phraseological plane are realized in two basic ways: 1) by the means of direct speech discourse, when attention is focused on the correlation between character's and author's speech and 2) the use of specific names and nominations of subjects, people and places.

Key words: *point of view, narrative perspective, focalization, plane of phraseology, narrator, author's position, misery lit.*

УДК 821.161.2:82–94:81'42

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-31>

ЩОДЕННИКИ ОЛЕКСИ ІЗАРСЬКОГО: ТЕМИ І МОТИВИ

Руднянин Оксана Ігорівна

аспірант кафедри української літератури

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, Україна

Мемуарна література письменників української діаспори ХХ століття є цінним джерелом для вивчення історії української літератури, яка представлена численними творами українських емігрантів. Повоєнний період привертає особливу увагу дослідників. Нова атмосфера відкритості та вільної дискусії спонукала активний розвиток української літератури за кордоном, появи нових творчих сил – покоління Другої світової війни, літературні твори яких навіяні темами і мотивами власних переживань і вражень воєнних та повоєнних років.

У статті досліджено «Щоденники» Олекси Ізарського – українського письменника-емігранта, літературознавця, критика, перекладача, представника покоління Другої світової війни, які відображають напружену інтелектуальну працю автора, що тривала кілька десятиліть, і без якої майже неможливо відтворити життя та діяльність письменника. У дослідженні особливу увагу приділено аналізу тем та мотивів написаного автором тексту, розкрито жанрову специфіку щоденників, визначено його синтетичну природу.

У результаті проведеного аналізу виявлено різноманітність тематики щоденників Олекси Ізарського. Однією із провідних тем є любов до Батьківщини, патріотизм, зв'язок людини зі своєю землею та народом. Ще однією головною темою є літературна творчість автора, а саме із записів дізнаємось про розвиток творчості письменника – це опис планів щодо написання творів, роздуми щодо сюжету, поетичність писання, його нескінченне читання українських та світових творів. Є відгуки з листів письменників і друкованих рецензій, нотатки про зустрічі, розмови із сучасниками тощо. Письменник замислюється над космічними темами – безкінцевістю світу, проминальністю особистого. Особливу увагу автор звертає на тему смерті, трагічну долю рідних та знайомих. Переважають також й мотиви самотності, невагомості, смерті, надмотивом яких є сум та страх. Синтетична природа щоденників проявляється у поєднанні різножанрових елементів публіцистики та художнього стилю. Щоденники Олекси Ізарського відтворюють й образ самого письменника – трудолюбивої людини з високими інтелектуальними, духовними та людськими цінностями.

Ключові слова: мемуарна література, щоденники, теми, мотиви, жанрова специфіка, синтетична природа щоденників.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Мемуарна література має велике значення для історії. Навіть у найпримітивнішому вигляді – у формі коротких записів, мемуаристика є джерелом для пізнання доби, подій, людей, побуту у суб'єктивному відтворенні авторів мемуарної літератури.

Особливої актуальності набула мемуарна література письменників української діаспори ХХ століття, оскільки на перші повоєнні роки припадає небувалий спалах українського літературного життя за кордоном. Цей спалах виявився у створенні письменницьких організацій, у виході безлічі книг і журналів, у влаштуванні літературних вечорів, лекцій, дискусій, а також у появі нових творчих сил – покоління Другої світової війни. У поезії й прозі цього покоління домінують теми й мотиви, зачерпнуті із власних переживань і вражень воєнних років. Такими ж враженнями навіяна мемуарна література письменників-емігрантів, яка потребує детального вивчення як одного з найважливіших джерел дослідження історико-літературного процесу. Насамперед, це інформація про біографічні моменти в житті

автора, його психологічний стан, мотиви творчості тощо.

Українська література ХХ століття збагатилася на жанр спогадів, записок, щоденників завдяки творам таких письменників, як В. Королів-Старий, Ю. Смолич, Ю. Лавріненко, І. Кедрин, І. Кошелівець, Є. Онацький, Г. Костюк, Д. Нитченко та немало інших. До їх числа належить також письменник-романіст, літературознавець, критик, перекладач – Олекса Ізарський, а його щоденники відображають напружену інтелектуальну працю автора, яка тривала кілька десятиліть і без якої майже неможливо відтворити життя і діяльність письменника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Олекса Ізарський (1919–2007) є одним із непересічних представників плеяди талановитих письменників покоління Другої світової війни, що не залишився осторонь епохального творення й духовного піднесення української літератури в еміграції, давно знаний і пошанований у діаспорі. Творча спадщина письменника досі малодосліджена на Україні, без якої панорама української літератури ХХ століття не є повною. Про твор-

чість Олекси Ізарського українськими літературознавцями сказано вкрай мало, деякі аспекти творчості письменника висвітлювали свого часу дослідники творчості письменників діаспори, серед яких Є. Баран, П. Ротач, І. Дзюба, Р. Доценко тощо. На думку Петра Ротача, українського літературознавця, щоденники Олекси Ізарського відтворюють не лише його усамітнене і в той же час сповнене творчого палахкотіння життя, а й образ самого письменника – людини високих інтелектуальних, духовних устремлінь, інтересів, критичної думки і любові до людей [5, 8]. Євген Баран, український літературний критик, називає щоденники письменника «сконденсованим хронологічно-понятійним циклом життя» [2].

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті полягає в аналізі щоденників, як форми самовираження автора, у визначенні місця і ролі щоденника в життєтворчості письменника. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань, як виявлення основних тем та мотивів, що використовував автор у написанні «Щоденників», розкриття жанрової специфіки щоденника, визначення його синтетичної природи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Олексій Григорович Мальченко (справжнє прізвище) народився 1919 року на Полтавщині. У містечку Карлівці, в колі дружньої освіченої родини минули його дитячі роки. Полтава – місто юності майбутнього письменника, тут відбувалися духовне становлення молодого інтелектуала, його прилучення до скарбниці західноєвропейської культури, перші проби пера і усвідомлення своєї приналежності до поневоленої української нації [1]. До початку Другої світової війни Олекса Ізарський навчався в Київському університеті і мав незаперечну перспективу стати вченим-літературознавцем високого класу. Війна змінила обставини, і він з батьками опинився в еміграції, спершу в таборах, а згодом на вільному поселенні у США [5, 7]. Усі художні твори, а саме цикл романів, що склали восьмитомну родинну хроніку українських інтелігентів Лисенків, а також і щоденники були написані у Клівленді, штат Огайо, де він жив усамітнено разом із братом та матір'ю. Намір опублікувати щоденники виник ще в 70-і роки. Тоді ж він почав переглядати їх і робити так звані «висмики», групуючи їх за десятиріччями, які назвав «лунами». Підготовлені до друку «висмики» з щоденників, тобто відбір того, що автор вважав найбільш цікавим і цінним, склали близько тисячі сторінок машинопису [5, 7]. Фрагменти публікувалися в деяких виданнях діаспори, а в Україні вперше видано у 2006 році в Полтаві під авторською назвою «Висмики» з щоденників 1940–1980 років». У щоденниках Олекси Григоровича неодноразово зустрічаємо коментарі автора про свої ж нотатки. Зокрема, він пише: «У моєму щоденникові – ряма мого життя й історія моїх книжок. Сторонній людині тут немає поживи. Мій щоденник – це тільки матеріал – як зву-

чить це! – матеріал для моєї біографії(!). Вона дуже потрібна людям!» [5, 282]. Стає зрозуміло, що письменник опрацьовував свої записи, залишаючи на його думку найважливіше, адже він вважав неправильним втомлювати читача непотрібною інформацією: «Щоденник мусить розквітати в пусті дні. Це значить: у деталізуванні, а не в «сповіді» подій і почувань» [5, 23]; ««Високі» щоденники мало цікаві, загальні. Заба щоденників у дрібницях, деталях. Дрібниця – як вушко голки, крізь котре продирається нитка розумних розважань» [5, 241].

Незважаючи на його німецький псевдонім, який Олекса Ізарський узяв від назви річки Ізар, на березі якої письменник жив у 40-х роках в Мюнхені, доки не виїхав за океан, любов до Полтави, рідного міста свого дитинства, до батьківщини, залишилась на все життя. Тема батьківщини та образ Полтави, а загалом й України, займає значне місце як у повістях і романах другої частини родинної серії, так і в щоденникових записах: «Увечері мерешилося щось рідне: сніг і тьмянний відсвіт у вікнах маленьких будинків... – Понад парканами шумлять полозки саней: жодних кордонів. Так бувало в дитинстві на Україні» [5, 22]. Мотив світлого дитинства періодично вириває поміж інших рядків. Стає зрозумілим, що автор сумував за рідним краєм: «... – а мені вижається Полтава. Найчастіше пригадую Стрітенську: іду до Йоганни Олександрівни, іду до Зої Яківни... Ранки пригадуються, пообіддя, вечори й ночі. Батьківщина» [5, 207]; «Сідання дня нагадує Полтаву і дитинство...» [5, 297]. Хвилює автора і за долю України: «Найбільший мій страх – за Україну. Це – найбільшійше» [5, 312]; «На думці, цілком невільно, українська Україна» [5, 129].

Олекса Ізарський любив свою рідну українську мову та слідкував за її поширенням, за розвитком української літератури, боявся русифікації: «Життя на чужині: дивують раптом слова рідної мови! Своїм «чужорідним» звучанням!» [5, 32]; «... – лист Нитченка. Його дочка повернулася України: зусилля русифікації навіть на Західній Україні» [5, 327]. Коли трапляються події, які свідчать про занепад українського, смутку письменника немає меж: «Невільно думаю: «А ми вимираємо...» не тільки на еміграції. На Україні» [5, 201]; «Логікою і правдою для мене є українська національність Русі або – у всякому разі – приналежність Київської історії до України виключно. Наша історія починається там, де й Англія, а Росії там, де США. – Росія організм вторинний, а Україна – матірний» [5, 36].

Серед записів є й багато фактів, які свідчать про мотиви політичного характеру. Є згадки про вбивство Кенеді, про зняття з посади Хрущова, про смерть Черненка, запис про Чорнобильську катастрофу: 23.10.62. «Увечері грозова промова президента Кеннеді. Проголошено блокаду Куби: розгорнеться війна з Росією?!» [5, 43]; 26.11.63.

«Забито президента Кеннеді. В Тексасі... – Убивця Л. Освальд, що два роки прожив у Росії, його дружина москвичка. Учора відбувся похорон» [5, 52]; 13.05.80. «Несподіваний день: замах на життя Папи Римського. Новина прийшла опівдні, але скаламутила пообіддя й вечір» [5, 292].

Але помітно, що важливішим для письменника було не політичне життя, а літературне. Із щоденників дізнаємося про початки літературної творчості автора, генезу творів, літературного середовища, живих письменників того часу, накреслених короткими рисами портретів. Літературна тема є домінуючою у щоденниках, а також мотиви написання книг, роботи над книгами, творчих намірів: «Думаю, що треба писати не про Юнгера, Кароссу чи Кафку, а «Віктора і Лялю». – Чудо чудесне» [5, 16]. Олекса Ізарський нотував відомості про свій творчий процес – від задуму і до того часу, коли книжка виходить у світ: «По обіді відшукав старий машинопис «Віктора і Лялі» і почав їх перепрацьовувати. На душі засвітилася радість: діло! Та ще подумки мушу повернутися до Полтави! Хоч «боюся всього». Та це «страх Божий!» – Думаю про нову книжку як про букет» [5, 50]; «Вирунув плян розпочати «Київ» [5, 92]; «Мою серію книжок про Віктора задумую довести до десяти» [5, 116]. Олекса Григорович цілі дні просиджував за своїм робочим столом, намагаючись написати так, щоб було цікаво українському читачеві слідкувати за розвитком подій у його романах: «Перші абзаци нового роману: «Чудо в Мисловицях». Достатня густота тексту, але малий доборок за день. Щоправда: такий ритм мого писання. Такий непорушний. Вода над берегом книжки мусить наскрізь промерзнути. – Писати треба помалу: накопичення матеріалу автоматично породжує верхоглядство й задоволення вдалим слівцем, натяком і позірною удалістю. Треба зразу розвивати текст, зразу його скорочувати, – залишати його в спокої цілком готовим» [5, 63]. Проте, його рука не встигала за день записувати усе те, що було в уяві письменника, адже Олекса Григорович продовження своїх уже написаних творів вбачав ще й уві сні: «Не міг заснути: марилися сцени з «Києва» [5, 93]; «Пишу, виписую. І знаю: це майже надлюдське щастя. Виходить книга. Ще далеко до кінця, проте вже над свідомістю пролітають прикінцеві розділи й сцени. На вибір» [5, 125].

Творчі досягнення письменника не залишились поза увагою відомих критиків. Вони намагалися визначити особливості прози Олекси Ізарського, вдавались до порівнянь. Деякі коментарі Олекси Ізарський нотував у щоденнику. Зокрема, із листа Ю. Стефанік до О. Ізарського: «Сьогодні Ви, на мою скромну думку, найкращий стиліст в українській критиці. Остаюсь з глибокою до вас пошаною, Юрій Стефанік» [5, 31]; «І. Кошелівець пише про щойно прочитаний «Ранок»: отже повість – це «колосальний успіх, стилем і манірою це в нас річ безпрецедентна. Від Вас

(зверніть увагу як це звучить) бере свій початок українська прустіянська проза». Далі – справедлива заввага, що цю річ широкий читач просто не зрозуміє: ні афектації, ні інтриги, ні надзвичайних подій. А все це саме й робить «Ваш стиль монолітно витриманим і чистим, як сльоза, суто Вашим, що не дозволяє порівняння ні з ким іншим... будете літературним аристократом». А що за синтакс!» [5, с.50]. Але не усі відгуки були позитивні, на що Олекса Ізарський реагує стримано та вдячно: «І. Коровицький написав про уривок з «Ранку» в УЛГ. Застерігає: надмір не окреслених висловів (десь, тільки, здається). Добре почути критику від людини начитаної, тонкої й доброзичливої» [5, 37]. Про «Ранок» та про творчість Олекси Ізарського пише у листі В. Старицький: «Однак мушу Тебе запевнити, попередньо варіанти знаючи, – воно («Ранок») знайде своє місце в українській літературі, хоч і не найвище, та значно пізнавальне. Проте, великого розмаху Тобі неможливо досягнути тому лише, що Ти проходиш життя боягузливо, хильцем, крайками, – глибинно його так і не побачивши, не потрапивши ніколи в його справжній вир...» [5, 51].

Крізь усі записи у щоденниках спостерігаємо тісний зв'язок письменника із відомими літераторами, діячами культури та просто друзями і знайомими, з якими він підтримував стосунки шляхом листування. Тема дружби не чітко виражена у щоденниках письменника, але поміж нотатками можна осмислити вагомість для Олекси Ізарського того листування, товаришування із знайомими колегами. Серед його численних кореспондентів відомі літератори і вчені – Улас Самчук, Григорій Костюк, Юрій Шевельов, Михайло Орест, Петро Одарченко, Дмитро Нитченко, Ігор Качуровський та інші. Особливу увагу він приділяв листам від подруги Зенти, які називав наймилішими. Із записів зрозуміло, що його німецька знайома Зента займала особливе місце у його житті, але це можна прочитати тільки поміж рядками, оскільки тема любові мало виражена, зате безумовно присутня: «Лист від Зенти: вона живе зі мною з дня на день. Тільки в Мюнхені» [5, 163]. Олекса Ізарський жодного разу не пише про свої романтичні хвилювання, наміри, мрії, тільки інколи декількома словами висловлює свої почуття від читання її листів: «Преважливий лист, власне, два листи від Зенти. Такі листи не дано одержати двічі в житті нікому! Така це доброта, вірність і посвята» [5, 53]. Зате відчувається сильна біль, що пройшла крізь його серце, коли померла Зента: «Померла Зента! – 21.2. о 22.30. А 20.2. у неї була моя сестра Марія й передала їй мій пакуночок. Вона тридцять років сяяла над моїм життям. Написав листа Марії, обливаючись сльозами. Тягота в грудях. Поранена свідомість» [5, 276]. Тривожно йому й за матір, а її хвороба та смерть стають для нього великим потрясінням: «З 8-го червня моє життя в глибокій тіні. В траурі. – Мама тепер невиліковно хвора...»

[5, 345]; «Мама ледве жива, страждає. Задихається» [5, 347]; «Два тижні тому, 14.1, у четвер, о восьмій год. ранку, померла наша мама. Спроба не вдалася: не можу писати» [5, 347]. Смерть мами вплинула і на його відчуття самотності.

Туга за Батьківщиною та тема самотності пронизує усю книгу: «За пів години Новий Рік, значить... За останній рік я став сам собі важчим, як Крилов... Тільки що байок «не сочиняю». ... Душа за рік амортизувалась. Пустує моя робоча кімната: радію, як зайду до неї на пів години. Вискочив з колії. І настрій «мерзлятина», бо самота...» [5, 27]. Олекса Ізарський усвідомлює, що сам собі обрав самотнє життя, повністю поринувши тільки у творчу діяльність: «Ясно й інші: писати, творити і, значить, себе індивідуалізувати, вирізняти й... осамочувати» [5, 78]. Не вистачає йому реальних друзів, людей, що були б поруч. З роками їх відсутність все більше його пригнічує: «Страшно, що живу без друзів, без родичів, без людей. Живу неймовірно, як у романі. Написати б мені сім томів «Самоти»» [5, 105]. Шкода йому себе, що в самотності минає життя: «Жаль, що життя минає в самоті» [5, 157]; «Почуваю себе на безлюдному острові. На подібних островах пройшло моє життя» [5, 265]; «Після розмови я відчув тугу за своїми людьми. Стало страшно, що я живу так самотньо» [5, 305]. Починаючи із записів кінця 70-х років ХХ століття, все частіше з'являється мотив власної смерті: «Страшно жити, пам'ятаючи про смерть. Затемнення свідомості» [5, 157]; «Свідомість, що кінчається життя. Життя було, доки не переслідувала думка про смерть» [5, 312]; «Учора був день народження Бориса: 65. Жити стає страшно. Лякає смерть та самота» [5, 348].

Письменник замислюється над космічними темами – безкінцевістю світу, промінальністю особистого та довічності загального. Його вражають «незмінність змін», «непереможність людської жорстокості», численні недуги сучасної культури, трагічна доля письменників. Тема смерті займає особливе місце у щоденниках Олекси Ізарського. Смерть відомих людей його емоційно хвилює, посилює його самотній та пригнічений стан: «Увечері поїхав до бібліотеки. З годину проглядав журнали. Наприкінці зиркнув до «News Week»... і бачу: помер Г. Гессе. На 84 році життя. Серце. – ... «Прапор» у душі стрімко впав до середини шлянги» [5, 43]. Важко йому сприйняти смерть колег, з якими він довгий час вів листування, з якими був знайомий та які були частиною його творчого життя: «...Почув, що помер Михайло Костьович Орест! А я вчора послав йому листа, подяку за книжку... Тільки не це! Тільки не він!.. Та його вже поховано в Мюнхені на Вальдфрідгофі. Вже не прийде від нього каліграфічний лист, не знайде мене, де б я не був» [5, 47]; «З думки не сходить – і так печалить, так в'ялить образ Юрія В. Стефаніка. Немає серед живих!.. А його листи залишилися.

Й живі такі...» [5, 326]. Вічною пам'яттю стали для Олекси Ізарського письменники-емігранти: «...помер Ф.А. Степун... Пам'ять про нього надзвичайно жива, сильна. Таким був він – надзвичайної краси дуб. Кріслатий, багатий, вибагливий. Вічність знову збагатилася, погасла – сучасність» [5, 70]; «29 грудня я довідався про смерть П. Волянця: ще одна сторінка емігрантської літератури дописана. Обірвано ще одну нитку» [5, 139] та інші.

Олекса Григорович записував усе вагоме, щоб засвідчити події свого історичного та літературного буття. Однак, він піддається сумнівам бути коли-небудь прочитаним на Батьківщині: «Переклав уривок з «Мальте» Рільке, «Історії з зеленої книги». – А коли б переклав цілий роман, – кому потрібно?! – Почуття, що моє життя на «похилій площині» [5, 25]; «Я пишу про листування Ролляна з Гессе. Мучуся при тому: навіщо? Для кого?» [5, 30]. Смуток переповнював його, коли він усвідомлював байдужість читачів до української літератури, зокрема й до своїх праць: «Пишу «В. і Л.», хоч почування мої гіркі: непотрібність моїх речей, моєї праці» [5, 53]; «Доводиться усвідомити істину про непотрібність мого писання. Йому ніхто не надає жодного значення... Так вирінає проблема складніша, ніж знає про це розум: Гоголь, Короленко й Україна, й Росія» [5, 75]. Слідкував Олекса Ізарський за поширенням не тільки своїх творів, але й праць своїх колег: «Вразив факт: Ол. Воропай видав свій «Англійський щоденник» накладом у 50 пр.! А це свідчить, що в нас немає вже не тільки читача, а й друзів! Боляче!» [5, 166]. Помітно, що надмотивом для Олекси Ізарського є жаль та сум. Однак, Олекса Григорович та інші письменники-емігранти продовжують творити без читача, сподіваючись бути коли-небудь поцінованими, але чи правильно це – автор сумнівається: «Взагалі, писання в наших умовах, без читача, без відгуку, це щось геніальне або недоумкувате!» [5, 211].

Тематика щоденників Олекси Ізарського не обмежується ностальгічними мотивами. Є в ній багато філософських роздумів, є захоплення від прочитаної світової літератури. Знайомство з історичними джерелами, якими безпосередньо скористався автор допомагає глибше проникнути в зміст художнього твору, пояснити вплив історичного матеріалу на формування соціально-політичних та історичних поглядів митця, зрозуміти генезу образної системи його творів. Неможливо не звернути уваги на захоплення Олекси Ізарського видатними світовими письменниками такими, як Рільке, Томас Манн, Гессе та іншими, творчість яких стала прикладом та пізнавальним джерелом для написання творів письменника, зокрема мемуарних. Про них він пише: «За час хвороби прочитав том листів Т. Манна, на жаль, видано ще тільки перший з трьох. Так «плястично» не читалося мені давно. ... Отже: Т. Манн від 1889 до року 1936. Т.М. людина, прия-

тель, батько, читач. 422 листи» [5, 41]. У працях відомих авторів Олекса Ізарський знаходить нові мотиви для своєї творчості: «*Читаю надзвичайну книгу – Т. Манн описує історію написання свого роману «Др. Фавстус». В ній те, що ніхто не розповість «своїми словами». Так дбайливо розкладено матеріал! Здається, що книгу написано... для мене! А кличе вона до праці, до підпорядкування їй усього життя...*» [5, 42]; «*Читаю Г. Гессе: «Деміян». Чар його письма, його особи, його атмосфери*» [5, 50].

Багато читав Олекса Григорович іншомовної літератури, особливо любив щоденники відомих світових письменників, аналізував їх, робив із них багато виписок. Зокрема, описує свої враження про щоденники Г. Додерера: «*Додерер уникає щоденника як особистої хроніки. Виповнює сторінки своїх записників теорією, філософією. А мені цікаві «особисті хроніки». Деталі з життя авторів. Мене цікавить «оранка» підготовка ґрунту під літературний посів*» [5, 68]. Натомість корисними та цікавими для себе вважає щоденники С. Фіша та В. Гавзенштайна: «*Сів і дочитав Фіша: його «Щоденник» – потік по коліна, навіть без ям. ... І все ж: у Фіша набралось багато тонких спостережень. Одинадцять з них я виписав. Вони, часом, прояснюють навіть відоме. Як от: «Час не змінює нас. Час нас тільки розвиває»... Або його думка такого пляну: ми і є частково такими, як нас уявляють друзі й вороги*» [5, 81]; «*Читаю щоденники Вільгельма Гавзенштайна. Багато в них захоплюючого. Важливі оцінки авторів і книг: Пруст, Лесков, Достоевський. Добре, ґрунтовно подається тут атмосфера часу й місця*» [5, 114].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Щоденники Олекси Ізарського відтворюють не лише його усамітнену творчу працю, а й образ самого письменника – трудолюбивої людини з високими інтелектуальними, духовними та людськими цінностями. Усе своє життя Олекса Ізарський присвятив літературі. Олекса Григорович писав: «...Живи буднем, бери з нього сонце й

тишу. Найсильніша приправа до нього – творчість, писання книг» [5, 53]. Його «Щоденники» є органічною єдністю документального, художнього та публіцистичного начал. Його синтетична природа проявляється у поєднанні різножанрових елементів публіцистики та художнього стилю. Щоденникам Олекси Григоровича притаманна відсутність єдиного сюжету. Автор пише уривчасто, стисло, використовуючи мовну свободу. Його речення короткі і з відповідно дібраними словами. Мова щоденників проста, доступна для читача, вільна від теорій, написана від серця: «Щодо мене: я йду просто, крокую не від і не до теорій. У мене вся поетика зведена до смаку» [5, 109].

Щоденники Олекси Ізарського різноманітні за тематикою, але однією із провідних тем його творчості є тема батьківщини, патріотизму, зв'язку людини зі своєю землею та народом. В центрі своїх щоденників автор поставив своє власне життя, свої переживання, розповів про літературне, наукове, громадсько-політичне життя своєї доби та про численних видатних українських письменників, діячів української культури, про їх трагічну долю. Із записів також дізнаємось про розвиток творчості письменника – це опис планів щодо написання творів, роздуми щодо сюжету, поетапність писання, його нескінченне читання українських та світових творів. Переважають також й мотиви самотності, невагомості, екзистенційної закинутості, непотрібності, смерті, надмотивом яких є сум та страх. У «Щоденниках» О. Ізарського знайшла відображення мало не вся доба другої хвилі української еміграції – події і життя людей, що стали політичними вигнанцями з України.

Минуло сто років від дня народження українського письменника-емігранта Олекси Ізарського, а його ім'я й досі мало відоме на Україні. Рідне місто пошанувало високий талант свого земляка, видавши «Висмики» з щоденників, а також повісті «Столицю над Ізаром», «Ранок», перевидавши роман «Полтава». Сьогодні твори Олекси Ізарського залишаються маловідомими, тому й потребують подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анненкова А. На Вікторівій вулиці. URL: http://izarSKIY.ssu-poltava.org/ranen_2.htm (дата звернення: 5.12.2019).
2. Баран Є. Щоденник клівлендського самітника. *Літакцент*. 2017. URL: <http://litakcent.com/2007/11/28/jevhen-baran-shhodennyk-klivlenskoho-samitnyka> (дата звернення: 30.11.2019).
3. Басинский П. Мемуары – жанр сложный и благородный. *Вопросы литературы*. 1999. №1. С. 5–6.
4. Дзюба І. Туга за великою літературою: «Щоденники» Олекси Ізарського. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2012. С. 282–299.
5. Ізарський О. «Висмики» з щоденників. 1940–1980-і роки. Полтава: Динамік, 2006. 392 с.
6. Ільків А.В. Жанр щоденника в українській літературі другої половини ХХ – початку ХХІ століть: монографія. Надвірна: ЗАТ Надвірнянська друкарня, 2010. 287 с.
7. Luckyj George S.N. Ukrainian literature in the twentieth century: A reader's guide. Toronto. University of Toronto Press, 1992. 136 pp.

REFERENCES

1. Annenkova A. Na Viktorovii Vulytsi. [At Victor's Street]. URL: http://izarskiy.ssu-poltava.org/ranen_2.htm.
2. Baran Ye. Shchodennyk klivlends'koho samitnyka. [Diaries of one lonely man from Cleveland]. *Litaktsent*, 2017. URL: <http://litakcent.com/2007/11/28/jevhen-baran-shchodennyk-klivlendskoho-samitnyka>.
3. Basinskij P. Memuary – zhanr slozhnyj i blagorodnyj. [Memoir – complex and noble genre]. *Voprosy literatury* / P. Basinskij, 1999. № 1. S. 5–6.
4. Dziuba I. Tuha za velykoiu literaturoiu: "Shchodennyky" Oleksy Izars'koho. [Longing for great literature: "Diaries" of Oleksa Izarskyj]. *Ukraina: kul'turna spadshchyna, natsional'na svidomist', derzhavnist'*. 2012. S. 282–299.
5. Izars'kyi O. "Vysmyky" z shchodennykiv. 1940–1980-i roky. [Selected notes from diaries. 1940–1980 years]. Poltava: Dynamik, 2006. 392 s.
6. Il'kiv A.V. Zhanr shchodennyka v ukrains'kii literaturi druhoi polovyny XX – pochatku XXI stolit': monohrafiia. [Diary as a genre in Ukrainian literature of the late 20th – early 21st centuries: monograph] / A.V. Il'kiv. Nadvirna: ZAT Nadvirnians'ka drukarnia, 2010. 287 s.
7. Luckyj George S.N. Ukrainian literature in the twentieth century: A reader's guide. Toronto. University of Toronto Press, 1992. 136 pp.

OLEKSA IZARS'KYI'S DIARIES: THEMES AND MOTIVES

Rudnianyn Oksana Ihorivna

Postgraduate Student at Department of Ukrainian Literature

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

57 Shevchenko Str., Ivano-Frankivsk, Ukraine

Memoir literature of the Ukrainian diaspora in the twentieth century is a valuable source of information for the study of the history of Ukrainian literature. It is represented by the numerous works of Ukrainian emigrants. The post war period attracts special attention of scientists. The new atmosphere of openness and free discussion was very stimulating for the development of Ukrainian literature abroad, for the rise of the new creative forces – World War II Generation. In poetry and prose of this generation dominate themes and motives drawn from writers' own experiences and impressions of war and postwar years.

The article studies the Diaries written by Oleksa Izars'kyi – the Ukrainian writer-emigrant, literary critic, translator, the representative of World War II Generation. The diaries depict intense intellectual author's work, which had lasted for several decades and made the basis for the reconstruction of information about writer's life and activity. The study pays special attention to the analysis of themes and motives of diaries, reveals their genre specificity, defines their synthetic nature.

According to the results of the analysis the diaries are written by Oleksa Izars'kyi on a wide variety of themes. One of the main topics is about his homeland, patriotism, connection to his land and nation. One more central theme is author's literary work. The notes in the diaries give us the information about the development of writer's literary process – description of plans on writing of his works, thoughts concerning the plot, stage-by-stage writing, his endless reading of Ukrainian and world literary works. The diaries contain the comments on letters of other writers, notes about meetings, conversations with contemporaries etc. Oleksa Izars'kyi thinks over the cosmic themes – world endlessness, flow of individuality. The author pays particular attention to the topics such as death, tragic fate of relatives and acquaintances. Motives of loneliness, insignificance, death prevail in diaries, caused by the feelings of sorrow and fear. The synthetic nature of diaries reveals in connection of a variety genre features of publicistic and belletristic styles.

The Diaries written by Oleksa Izars'kyi reproduce the image of the writer – hard-working person with high intellectual, spiritual and human values.

Key words: *memoir literature, diaries, themes, motives, genre specificity, synthetic nature of diaries.*

УДК 378.091.3:005.336.2]:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-32>

СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Скрипник Надія Іванівна

кандидат філологічних наук,

завідувач кафедри української філології

КЗ вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

вул. Нагірна, 13, Вінниця, Україна

У статті розглядається соціокультурна компетентність як складова мовної підготовки фахівців у вищому навчальному закладі. Уточнено розуміння і сутність поняття «компетентнісний підхід», «соціокультурна компетентність», «країнознавча компетенція», «лінгвокраїнознавча компетенція», «соціолінгвістична компетенція», викладено власні погляди на перераховані визначення та перспективи подальших наукових досліджень.

Система сучасної освіти у кожній країні орієнтована на формування у студентів певних компетенцій. Соціокультурна компетентність є важливим фактором соціалізації особистості в суспільстві. Соціокультурні чинники становлення комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх філологів починається за умови стимулювання професійної спрямованості навчання здобувачів освіти у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Головною метою у навчанні мовних дисциплін є формування комунікативної компетентності, яка складається з таких основних компонентів: мовна компетентність – фонетична, граматична, лексична, орфографічна; мовленнєва компетентність – аудіювання, говоріння, читання та письмо; соціокультурна компетентність, яка за В. В. Сафоновою, включає лінгвокраїнознавчу, соціолінгвістичну та культурознавчу компетентності, які забезпечують мовцю можливість орієнтуватися в соціокультурному автентичному середовищі, що дозволить уникнути проблем у міжкультурному спілкуванні [12, 27]. Адже для успішного міжкультурного спілкування недостатньо лише досконало володіти українською мовою, засвоїти набуті мовленнєві уміння і навички, необхідно навчитися користуватися мовою відповідно до умов соціокультурного середовища носіїв цієї мови.

Сьогодні для викладача важливим завданням на заняттях мови є моделювання реальних ситуацій спілкування. Мова йде про необхідність принципового переходу від традиційної освітньої практики до пошуку специфічно нових форм викладання, які лежать в основі компетентнісного підходу.

Згідно Л. Березенської, Н. Сіваєвої вважаємо, що формування соціокультурної компетентності студентів має відбуватися на основі: ретельного відбору адаптованого матеріалу соціокультурного спрямування та автентичних текстів; виконання комунікативних вправ, які сприяють міжкультурній комунікації в типових сферах діяльності; виконання лінгвістичних вправ та завдань з використанням наочності соціокультурного змісту з метою автоматизації навичок та вмінь; використання певного алгоритму опрацювання матеріалу з метою формування належної соціокультурної компетентності [1, 119].

Отже, соціокультурна підготовка майбутніх філологів починається за умови стимулювання професійної спрямованості їх навчання у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Гуманітарні знання сприяють установленню власної соціальної ідентичності фахівця, регулюють життя суспільства, систему норм і цінностей та механізми культури.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, компетентнісний підхід, вища освіта, спілкування, фахівець.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У результаті інтеграції України у європейський та світовий освітній простір виникла необхідність підготовки майбутніх професійних фахівців для більш консолідованої міжкультурної комунікації. Тому для України компетентнісний підхід в освіті виступає не як данина моді, а як нагальна потреба в одержанні кваліфікованих працівників, здатних до розбудови та покращання не лише економічного рівня держави, а й сучасної концепції педагогічної освіти.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю виділення й обґрунтування, соціо-

культурної підготовки студентів-словесників у закладах вищої освіти, що є однією з передумов вироблення ґрунтовних професійних умінь та навичок у освітньому процесі.

Аналіз актуальних досліджень та наукових публікацій переконує, що питання соціокультурної компетентності у вітчизняній психолого-педагогічній літературі насамперед пов'язується із поняттям «комунікативна компетенція» (В. Байденко, В. Безрукова, Е. Зеєр, А. Маркова, Дж. Равен, А. Хуторской, І. Якиманська), тобто здатністю до ефективної комунікації (Т. Гончар, Ю. Емельянов, Н. авіниченко, Т. Кобзар, С. Макаренко, О. Нещерет, Л. Петровська, О. Попова,

Л. Федорова), яка тісно корелює із соціальною компетентністю (Н. Калініна, Л. Лепіхова, А. Мудрик, В. Сафонова).

В останні роки у теорії компетентнісного підходу посилилась увага науковців до питання про етнокультурознавчий, етнолінгвістичний та соціокультурний аспекти навчання гуманітарних дисциплін (М. Аріян, З. Бакум, Н. Бібік, А. Богуш, М. Боліна, Н. Голуб, М. Вашуленко, Є. Верещакін, І. Воробйова, Н. Гальськова, Н. Гез, О. Горощкіна, С. Караман, В. Кононенко, О. Леонтєв).

Формулювання мети і завдань статті. Метою розвідки є розглянути і теоретично обґрунтувати зміст особливості ефективного формування соціокультурної компетентності студентів-філологів під час навчання гуманітарних дисциплін у процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти, а також з'ясувати сутність таких понять, як компетентнісний підхід, соціокультурна компетенція та компонентів соціокультурної компетенції.

Соціокультурна компетентність – це багатоаспектне, багатокомпонентне явище, що реалізується у процесі вирішення низки мовних та мовленнєвих завдань: аналітико-рефлексивних, конструктивних, діяльнісних, корекційних. Методи дослідження: критичний аналіз методичної літератури, метод синтезу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компетентнісний підхід спрямовує навчальний процес до висококваліфікованої, грамотної та належної підготовки спеціалістів у всіх сферах, особливо, у професійній та офіційно-діловій. Безперечно, гуманітарні знання розвивають соціально значущу особистість майбутнього вчителя-словесника, дають можливість підвищити загальну культуру, що включає високу моральність, толерантність, комунікабельність, формують громадянську позицію, патріотизм та соціальні норми поведінки в освітньому, соціальному та культурному середовищі.

Концептуальна сутність компетентнісного підходу полягає у всебічній підготовці і вихованні індивіда не тільки в якості спеціаліста, професіонала своєї справи, але й як особистості, що прагне самовдосконалення, творчого відношення до своєї праці, гуманістичного поведіння в соціумі; з чітко визначеною системою професійних компетенцій, що об'єктивуються характером, рівнем і тенденціями розвитку економіки, науки, освіти, культури – всіх сфер і видів життєдіяльності людини і суспільства як у нашій країні, так і в європейському просторі [14, 125].

У «Словнику-довіднику з української лінгводидактики» компетентнісний підхід трактується як «спрямованість освітнього процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності [9, 112]. Більшість учених під поняттям «компетентнісний підхід» розуміють «спрямованість освітнього процесу на

формування та розвиток ключових, загальнопредметних і предметних компетентностей, результатом чого є загальна компетентність як інтегрована характеристика особистості, яка формується в процесі навчання і містить знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості» [10, 64].

Н. М. Бібік зазначає, що перехід до компетентнісного підходу означає переорієнтацію із процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, розгляд цього результату з позиції затребуваності в суспільстві, забезпечення спроможності фахівця відповідати новим запитам ринку, наявність відповідного потенціалу особистості для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку власного «Я» у професії, соціальній структурі [2, 46].

На думку Л. Овсієнко, «компетентнісний підхід у вищій професійній освіті передбачає навчання дією, суть якого полягає в тому, що студенти працюють над набуттям і розширенням самостійного досвіду рішення реальних завдань, вчать і розвивають здібності адаптуватися до будь-якої незвичної ситуації і знаходити раціональні рішення» [8, 84].

Ми вважаємо, що раціональне поєднання комунікативного підходу та професійного контексту слугує передумовою успішного формування комунікативно-мовленнєвої та соціокультурної компетенції. Продуктивність засвоєння і використання фахової термінології в усному та писемному мовленні багато в чому залежить від відповідної системи вправ репродуктивного характеру, спрямованих на активізацію вмінь говоріння та слухання у конкретних професійних робочих ситуаціях, та творчого, який передбачає впровадження інтерактивних видів роботи (методу проєктів, мозкової атаки, рольових ігор), що сприяють активному самостійному використанню в освітній діяльності.

Слід розрізнити поняття компетентність та компетенція. Компетентність – це здатність до виконання певної діяльності, це професійно сформована якість особистості, це здатність людини володіти компетенцією в близькій їй соціально значущій царині. А компетенція – здобуваються в ході навчання у вигляді знань, умінь, та навичок, це коло питань, у яких хтось добре поінформований.

Існують також різні підходи до тлумачення поняття «комунікативна компетенція». Так, Н. В. Якса, А. А. Вербицький, П. Я. Гальперин термін комунікативної компетенції трактують як рівень умінь особистості встановлювати та підтримувати контакти з іншими; потребу в спілкуванні, впевненість у собі та власній самооцінці; соціально-ситуативну адаптованість і вільне володіння вербальними й невербальними засобами суспільної поведінки знання, умінь та навички, що забезпечують регуляцію процесу спілкування [4; 5; 16].

За поглядами В. Звєгінцева, комунікативну компетенцію інтерпретовано в нерозривній

єдності з мовною компетенцією, оскільки сама мовна компетенція не здатна забезпечувати нормальне спілкування між людьми за допомогою мови. Необхідні ще якісь додаткові знання, які регулюють «правильність» поведінки людини в соціумі. Це соціальні знання, або соціолінгвістична компетенція, що має позалінгвістичний характер і так само, як і мовна компетенція, може бути представлена в ідеалізованому та абстрагованому вигляді» [6, 319].

Лінгводидакт А. Богуш, комунікативну компетенцію розглядає як комплексне застосування мовцем мовних і немовних засобів для спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність у спілкуванні; обізнаність людини, певну систему знань, практичних мовленнєвих умінь і навичок, мовленнєвих здібностей людини [3, 102].

На нашу думку, формування комунікативної компетенції майбутнього словесника передбачає ознайомлення із такими сферами спілкування, як особистісна, побутова, соціальна та національно культурна. Таким чином, комунікативна функція мови є однією з найважливіших у спілкуванні.

Психолог Л. Столяренко пояснює комунікативну компетентність як здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Комунікативна компетентність розглядається вченим як система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [13, 76].

Так, підтримуючи позицію А. Богуш, під комунікативною компетентністю вчителя-філолога ми розуміємо комплексне застосування студентом мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування.

На основі опрацьованих у науковій літературі визначень компетентності, ми можемо зробити висновок, що соціокультурна компетентність – це одна із складових комунікативної компетентності, а також вміння співвідносити мовні засоби з метою та умовами спілкування, вміння організовувати мовленнєве спілкування відповідно до соціальних норм поведінки, прийнятих у носіїв мови, вміння використовувати мовні засоби відповідно до національно обумовлених особливостей вживання [17, 36].

Соціокультурна компетенція – це знання учасників освітнього процесу національно-культурних особливостей соціальної та мовної поведінки носіїв мови: їх звичаїв, етикету, соціальних стереотипів, історії та культури, а також способів використання цих знань у процесі спілкування [15, 140].

На думку В. Сафонові, структура соціокультурної компетенції як цілісної системи взаємопов'язаних компонентів поєднує країнознавчу, лінгвокраїнознавчу і соціолінгвістичну компетенцію.

Країнознавча компетенція – це здатність особистості усвідомлювати знання про народ – носія мови, про культуру країни, про основні факти державного устрою, про історію, географію, економіку, літературу, мистецтво, особливості побуту, традицій, звичаїв тощо.

Лінгвокраїнознавча компетенція пов'язана зі знаннями особливостей мовленнєвої і немовленнєвої поведінки, які є важливими для спілкування, і вмінням поводити себе відповідно до цих знань: а) загальна інформованість (про умови й особливості повсякденного життя, міжособистісні стосунки, суспільні цінності тощо); б) соціальні умовності (початок і завершення бесіди, привітання, вибачення, жести); в) соціальні звичаї (візити, їжа, напої, запрошення).

Соціолінгвістична компетенція пов'язана з використанням мови (з правилами ввічливості, норм, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, соціальними групами), зі здатності обирати й використовувати мовні форми і засоби, адекватні меті та ситуації спілкування [11, 48].

Соціолінгвістична компетенція українськими вченими тлумачиться як уміння використовувати мовні засоби відповідно до ситуації спілкування в соціальному контексті, тобто уміння обирати і використовувати адекватні мовні форми і засоби залежно від мети, ситуації спілкування, соціальних ролей учасників комунікації (вміння розпізнавати етикетні форми спілкування з використанням мовних штампів, засобів мови, крилатих висловів, ідіом, приказок, прислів'їв тощо; правильно вибирати стиль спілкування, що дає змогу за певними ознаками (діалектні слова, певна вимова, жаргонізми, професіоналізми) визначати належність мовця до регіону, соціальної і професійної групи [7, 18].

Піднесенню та вдосконаленню мовної, мовленнєвої, комунікативної, соціокультурної підготовки студентів можуть сприяти завдання з такими видами роботи: робота з фаховими текстами, колективне творення тексту визначеного стилю: по реченню (або й слову) від кожного з присутніх, робота за індивідуальними картками з деформованим текстом, робота над вправою «антисуржикові хвилинки», написання міні-творів, творів-роздумів за прислів'ями та приказками, виконання творчих вправ при вивченні української лексики, словотвору, стилістики, доцільним є на заняттях виразне декламування перед аудиторією, укладання системи запитань, спрямованих на розкриття запропонованої теми, участь у дискусіях, діловій грі, а також залучення студентів до аналізу помилок мови засобів масової інформації та реклами, уміння спілкуватися між собою використовуючи різні форми мовленнєвого етикету, а для досягнення соціолінгвістичної компетенції варто приділяти велику увагу культурологічному компоненту занять з української мови, що можна втілювати у змістовому наповненні текстів тренувальних вправ тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зробивши аналіз вищевикладених тлумачень зарубіжних та вітчизняних науковців, ми дійшли висновку, що суспільне середовище спілкування має першочергове значення для зростання соціальної ролі молоді людини, для подальшого вибору цілей, завдань майбутніх фахівців-філологів, для формування комунікативно компетентної мовної особистості, а соціо-

культурна компетентність – це якісна характеристика учасників освітнього процесу та важливий фактор розвитку соціальних і культурних сфер життя людини, її самореалізації та культурного самовизначення.

Проведене дослідження не вичерпує зазначену проблему, а потребує подальшого формування та розкриття сутності кожного з видів соціокультурної компетентності у закладах вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березенська Л., Сіваєва Н. Як сформувані лексичну складову соціолінгвістичної компетенції: алгоритм для вчителя. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2008. № 1. С. 118–120.
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*, за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. С. 45–50.
3. Богуш А. Методика навчання української мови в дошкільних закладах: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1993. 327 с.
4. Вербицкий А. А. Человек в контексте речи: формы и методы активного обучения. Москва: Знание, 1990. 64 с.
5. Гальперин П. Я. Психология как объективная наука: избр. психологические труды. Москва; Воронеж: МПСИ: Изд-во НПО «МОДЕК», 2003. 479 с.
6. Звегинцев В. А. О предмете и методах социолінгвістики. *Изв. АН СССР. сер. лит. и яз.* 1976. Т. 35. № 4. С. 308–320.
7. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
8. Овсієнко Л. М. Компетентнісний підхід до навчання: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика: науковий журнал*. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС»», 2017. Вип. 2 (57). С. 82–87.
9. Пентиліук М. І., Горошкіна О. М., Мордовцева Н. В. Словник-довідник з української лінгводидактики: навчальний посібник. Київ: Ленвіт, 2015. 320 с.
10. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*, за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. С. 64–70.
11. Сафонова В. В. Соціокультурний підхід к обучению иностранному языку как специальности: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Москва, 1992. 528 с.
12. Сафонова В. В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. Воронеж: Истоки, 1996. 238 с.
13. Столяренко Л. Основы психологи. Ростов-На-Дону: Феникс, 1997. 327 с.
14. Шевченко Г. П. Концептуальна сутність компетентнісного підходу: європейський вимір. *Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: матеріали методологічного семінару*. Київ: Педагогічна думка, 2009. С. 121–130.
15. Щукин А. Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика: Учебное пособие для преподавателей и студентов. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Филоматис, 2006. 480 с.
16. Якса Н. В. Соціально-педагогічний тезаурус: словник. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2006. 154 с.
17. Hirsh A. D. *The Dictionary of Cultural Literacy: What Every American Needs to Know*. Boston, 1988. 619 p.

REFERENCES

1. Berezenska, L., Sivaieva, N. (2008) Yak sformuvaty leksychnu skladovu sotsiolingvistychnoi kompetentsii: alhorytm dlia vchytelia. [How to form the lexical component of sociolinguistic competence: an algorithm for the teacher]. Inozemni movy v navchalnykh zakladakh [Foreign languages in educational establishments]. № 1. S. 118–120 [in Ukrainian].
2. Bibik, N. M. (2004) Kompetentnisnyi pidkhd: refleksyvnyi analiz zastosuvannia. Kompetentnisnyi pidkhd u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy: Biblioteka z osvitoi polityky, za zah. red. O. V. Ovcharuk. [Competency approach: a reflexive analysis of application. Competent Approach in Contemporary Education: World Experience and Ukrainian Perspectives: Library for Education Policy, ed. ed. O.V. Ovcharuk]. Kyiv: K.I.S., S. 45–50 [in Ukrainian].
3. Bohush, A. (1993) Metodyka navchannia ukraïnskoi movy v doshkilnykh zakladakh: navchalnyi posibnyk [Methods of teaching the Ukrainian language in preschool institutions: a textbook]. Kyiv: Vyshcha shkola, 327 s [in Ukrainian].
4. Verbitskiy, A. A. (1990) Chelovek v kontekste rechi: formy i metodyi aktivnogo obucheniya [A Man in the context of speech: forms and methods of active learning]. Moskva: Znanie, 64 s [in Russian].
5. Galperin, P. Ya. (2003) Psihologiya kak ob'ektivnaya nauka: izbr. psihologicheskie trudy [Psychology as an objective science: ch. psychological works]. Moskva; Voronezh: MPSI: Izd-vo NPO «MODEK», 479 s [in Russian].
6. Zvegintsev, V. A. (1976) O predmete i metodah sotsiolingvistiki [On the subject and methods of sociolinguistics]. Izv. AN SSSR. ser. lit. i yaz. T. 35. № 4. S. 308–320 [in Russian].
7. Matsko, L. I., Kravets, L. V. (2007) Kultura ukraïnskoi fakhovoi movy: navchalnyi posibnyk [The Culture of the Ukrainian Specialist Language: A Textbook]. Kyiv: VTs «Akademiiia», 360 s [in Ukrainian].
8. Ovsienko, L. M. (2017) Kompetentnisnyi pidkhd do navchannia: teoretychnyi analiz [Competence approach to learning: theoretical analysis]. Pedahohichni protses: teoriia i praktyka: naukovyi zhurnal [Pedagogical process: theory and practice: scientific journal]. Kyiv: TOV «Vydavnyche pidpriemstvo «EDELVEIS»», Vyp. 2 (57). S. 82–87 [in Ukrainian].
9. Pentyliuk, M. I., Horoshkina, O. M., Mordovtseva, N. V. (2015) Slovnyk-dovidnyk z ukraïnskoi lnhvodydaktyky: navchalnyi posibnyk [Dictionary-Handbook of Ukrainian Linguistics: A Textbook]. Kyiv: Lenvit, 320 s [in Ukrainian].
10. Pometun, O. I. (2004) Dyskusiia ukraïnskykh pedahohiv navkolo pytan zaprovadzhennia kompetentnisnogo pidkhdou v ukraïnskii osviti. Kompetentnisnyi pidkhd u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy, za zah. red. O. V. Ovcharuk [Discussion of Ukrainian educators on the issues of introduction of competence approach in Ukrainian education. Competent approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives, in gen. edit.]. Kyiv: K.I.S., S. 64–70 [in Ukrainian].
11. Safonova, V. V. (1992) Sotsiokulturnyyi podhod k obucheniyu inostrannomu yazyiku kak spetsialnosti: dis. ... d-ra ped. nauk: 13.00.02 [Sociocultural approach to teaching a foreign language as a specialty: dis. ... Dr. ped. Sciences: 13.00.02]. Moskva, 528 s [in Russian].
12. Safonova, V. V. (1996) Izuchenie yazyikov mezhdunarodnogo obscheniya v kontekste dialoga kultur i tsivilizatsiy [Studying the languages of international communication in the context of the dialogue of cultures and civilizations]. Voronezh: Istoki, 238 s [in Russian].
13. Stolyarenko, L. (1997) Osnovy psihologii [Fundamentals of psychologists]. Rostov-Na-Donu: Feniks, 327 s [in Russian].
14. Shevchenko, H. P. (2009) Kontseptualna sutnist kompetentnisnogo pidkhdou: yevropeyskyi vymir [Conceptual essence of competence approach: European dimension]. Realizatsiia yevropeiskoho dosvidu kompetentnisnogo pidkhdou u vyshchii shkoli Ukrainy: materialy metodolohichnogo seminaru [Realization of the European experience of competency approach in the higher school of Ukraine: materials of a methodological seminar]. Kyiv: Pedahohichna dumka, S. 121–130 [in Ukrainian].
15. Schukin, A. N. (Ed) (2006) Obuchenie inostrannym yazyikam: Teoriya i praktika: Uchebnoe posobie dlya prepodavateley i studentov. 2-e izd., ispr. i dop. [Teaching Foreign Languages: Theory and Practice: A Training Manual for Teachers and Students]. Moskva: Filomatis, 480 s [in Russian].
16. Yaksa N. V. Sotsialno-pedahohichni tezaurus: slovnyk. Zhytomyr: Vydavnytstvo ZhDU im. I. Franka, 2006. 154 s.
17. Hirsh, A. D. (1988) The Dictionary of Cultural Literacy: What Every American Needs to Know. Boston, 619 p.

SOCIOCULTURAL COMPETENCE AS A COMPONENT OF LANGUAGE TRAINING OF SPECIALISTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Skrypnyk Nadiia Ivanivna

Candidate of Philology,

Head of Ukrainian Philology Department

Communal Institution of Higher Education

«Vinnytsia Humanities and Pedagogical College»

Nagirna, 13, Vinnytsia, Ukraine

The article deals with sociocultural competence as a component of the language training of specialists in institutions of higher education. The understanding and essence of the concept «competent approach», «sociocultural competence», «national competency», «linguistic and regional competence», «sociolinguistic competence» are clarified, own views on the manshed definitions and perspectives of further scientific researches are outlined.

The modern education system in each country is geared towards developing competencies for students. Socio-cultural competence is an important factor in the socialization of the individual in society. Sociocultural factors in the development of communicative and vocational competence of future philologists begin with the stimulation of the professional orientation of the education recipients in the process of studying the humanities.

The main purpose in teaching language disciplines is the formation of communicative competence, which consists of the following main components: language competence – phonetic, grammatical, lexical, orthographic; speech competence – listening, speaking, reading and writing; socio-cultural competence, which, according to V. V Safonova, includes linguistic, sociolinguistic and cultural competences, which provide the speaker with the opportunity to navigate in a socio-cultural authentic environment, so the problems in intercultural communication will be avoided [10, p. 27]. After all, for successful intercultural communication it is not enough only to master the Ukrainian language perfectly, to acquire language skills, it is necessary to learn to use the language according to the conditions of the socio-cultural surroundings of the speakers of that language.

For todays teacher, the important task in language lessons is modeling real communicative situations. It is about the need for a fundamental shift from traditional educational practice to finding specifically new forms of teaching that underpin the competency approach.

According to L. Berezenskaya, N. Sivayeva, we consider that the formation of students' socio-cultural competence should be based on: careful selection of adapted socio-cultural material and authentic texts; performing communication exercises that promote intercultural communication in typical areas of activity; performing linguistic exercises and tasks using the clarity of socio-cultural content in order to automate skills and competences; use of a certain algorithm of material processing with the purpose of formation of appropriate socio-cultural competence [1, p. 119].

Thus, socio-cultural training of future philologists begins with the stimulation of the professional orientation of their teaching during the study of the humanities. Humanitarian knowledge contributes to establishing the social identity of a specialist, regulating society, the system of norms and values and mechanisms of culture.

Key words: *socio-cultural competence, competence approach, higher education, communication, specialist.*

УДК 811.112.2:81'37

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-33>

ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОРЕКТНОСТІ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Слаба Оксана Володимирівна

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов,

Київського національного лінгвістичного університету,

вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, Україна

Статтю присвячено виявленню основних засобів досягнення гендерної коректності у сучасній німецькій мові. Здійснено огляд базових теоретичних робіт, що стосуються гендера у мові, проаналізовано підходи до проблеми гендера в лінгвістиці, а також схарактеризовано основні напрямки гендерних досліджень у лінгвістиці мови. У статті розглянуто поняття «загального чоловічого роду» у сучасній німецькій мові. Аналізуючи праці багатьох учених, встановлено, що жінка в мові дискримінована. Лінгвісти наполягають, що слід уникати загального чоловічого роду (*generisches Maskulinum*), оскільки це робить жінок невидимими. У результаті дослідження з'ясовано, що гендерна коректність у сучасній німецькій мові досягається шляхом уникнення вживання загального чоловічого роду за допомогою візуалізації та нейтралізації.

Стратегія «візуалізації» завжди чітко вказує на біологічну стать. Для втілення обох видів коректності сучасна німецька мова має широкий вибір мовних засобів (суфікси *-in/-innen* за допомогою скісної ризки або дужок, подвійне називання обох форм, *Внутрішня-І*, *гендерген* та *гендерна зірка*). Альтернативою вживання іменників загального чоловічого роду також пропонується використання нейтральних слів, які дозволяють уникнути будь-якого посилання на біологічну стать респондентів. Подвійне називання обох форм та нейтралізація підтримується редакційною колегією Дудена.

Встановлено, що *внутрішню-І* наприкінці 2000-х витісняють такі форми як *гендерген* та *гендерна зірка*. *Гендерген* та *гендерна зірка* допомагають показати не тільки обидві статі, але і всі інші можливі гендерні ідентичності, які не вписуються в бінарну гендерну систему.

Важливе заперечення проти гендерно-справедливої мови полягає в тому, що тексти, написані за їх принципами, часто важче зрозуміти, ніж тексти, що використовують загальний чоловічий рід.

Перспективи подальших досліджень полягають у порівняльному вивченні засобів досягнення гендерної коректності у німецькій та українських мовах.

Ключові слова: гендерна коректність, сучасна німецька мова, загальний чоловічий рід, візуалізація, нейтралізація.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У лінгвістичних колах важливою темою лінгвістичних дискусій є необхідність та можливість маркування жіночої статі у сучасній німецькій мові (К. Уест, Д. Ціммерманн [1] та ін.). В останні роки питання гендерної коректності у науковому просторі почало обговорюватися інтенсивніше, зокрема порівняльний аналіз сучасних німецьких назв професій українською мовою [2], у фразеології німецької мови [3], у сучасних друкованих україномовних ЗМІ [4] тощо. **Актуальність** теми зумовлено інтенсифікацією гендерних досліджень у лінгвістиці та недостатнім визначенням окремих понять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основі гендерно-справедливої мови лежить коректне використання мови, яка прагне виразити гендерну рівність, яка дозволяє уникнути упередженості за ознаками статі чи соціальної статі. Сюди входять пропозиції щодо зміни мовної системи у лексиці, правописі та навіть у граматиці. Починаючи з 1970-х ХХ ст. найвпливовішими

представниками у німецькомовному світі в цих дослідженнях є Луїза Ф. Пуш та Сента Трьомель-Плюц [5, 84–90]. Деякі вимоги цих теоретиків знайшли шлях до зміни мови останніх десятиліть і зберігаються до сьогодні.

Мовознавча «суперечка» наприкінці 60-х – на початку 70-х років ХХ ст. щодо гендерно-справедливої мови спалахнула і в інших країнах. Саме тоді лінгвісти на прикладі англійської мови доводили, що жінка в мові (насамперед у граматиці) дискримінована. Суперечка загострилася на так званому загальному чоловічому роді (*generisches Maskulinum*), який є лінгвістичним явищем, а саме вживання іменника або займенника чоловічого роду, який вказує на особу невідомої статі, у випадку, якщо статі особи не має значення або якщо маються на увазі обидві статі, як чоловіча, так і жіноча [6]. Він використовується для позначення груп живих істот, де також є члени, які мають граматичну категорію жіночого роду. Загальний чоловічий рід фігурує в таких найменуваннях професій як *Lehrer*, *Schlosser*, *Soldat*, *Spieler*. Ця форма приховує чоловічу інтерпрета-

цію і зображує традиційне правило граматики: маскулінна форма включає й жіночу стать [6].

У своїх дослідженнях Хенінг Лобін [7] доводить, якщо в тексті зустрічається іменник чоловічого роду наприклад, *Verkäufer*, то читачі автоматично не інтерпретують його як іменник жіночого роду *Verkäuferin*. Насправді кожен може перевірити для себе, яку людину він бачить у своєму розумі зі словами *der ewige Student*: чоловіка, або жінку. Той, хто думає лише про студента-чоловіка, є в хорошому суспільстві.

Дамаріс Нюблінг також наголошує про те, що «жінки не розглядаються автоматично» при використанні іменників чоловічого роду, наприклад *Student, Tourist, Verkäufer, Einwohner, Leser oder Pilot* [8]. Про це свідчать численні психологічні тести.

Протягом трьох десятиліть проводилися дослідження, щоб з'ясувати «чи бачимо ми насправді жінку в очах свого розуму, коли йдеться про *Pilot* або *Piloten*» [8]. Результати абсолютно різних наукових тестів дозволяють стверджувати, що так званий загальний чоловічий рід не функціонує.

Отже, на думку Нюблінг можна сміливо спробувати реформи в правописі німецької мови [8]. Подвійні форми, такі як *Einwohner/Einwohnerinnen*, а також написання внутрішньої-І усередині слів на зразок *EinwohnerInnen* не ускладнюють розуміння тексту та не сповільнюють процес читання, а сприяють розумово асоціювати жінок в тексті.

Формулювання мети і завдань статті.

Метою статті є опис засобів досягнення гендерної коректності у сучасній німецькій мові. Для досягнення мети поставлено низку **завдань**, а саме: виокремити основні напрями гендерних досліджень у лінгвістиці мови, визначити поняття «загальний чоловічий рід», вивчити особливості мовної репрезентації гендеру.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Габріеле Дівальд та Аня Штайнгауер наполягають, щоб стать людини завжди і скрізь усвідомлювалась, і хочуть досягти цього через втручання в мову. Вони зазначають [9], що слід уникати загального чоловічого роду, оскільки це робить жінок невидимими, і є лише звичкою вживання, яку можна змінити.

У гендерно-справедливій мові можна уникнути вживання загального чоловічого роду:

- 1) шляхом візуалізації,
- 2) шляхом нейтралізації.

Стратегія «візуалізації» завжди чітко вказує на біологічну стать, робить її впізнаваною, навіть якщо іменник жіночого роду походить від іменника чоловічого роду (*Studentinnen und Studenten, liebe Kollegen und Kolleginnen*). Щоб утворити іменники жіночого роду потрібно використовувати так звані жіночі суфікси *-in/-innen*, для утворення іменників чоловічого роду – відповідні чоловічі суфікси, які є рідкісні. У письмовій формі стали поширеними різні техніки скорочення. Най-

менше проблем виникають з такими іменниками чоловічого роду, які в множині завжди використовують нульову форму множини (наприклад, *der Manager – die Manager*).

Послідовне згадування обох іменників у кожній рекламованій формі (наприклад, *Mitarbeiterinnen und Mitarbeiter*) іноді сприймається як «громіздкий і важкий для читання» (13). Тому Дуден надає перевагу скороченням, наприклад, за допомогою скісної риски – *Buchhalter/-innen* – або дужок – *Mitarbeiter(innen)* (13).

Навіть граматична правильність не завжди зрозуміла при використанні таких скорочень. Наприклад, Дуден рекомендує надавати перевагу *Mitarbeiter/-innen* орфографічно перед *Mitarbeiter/innen*, оскільки варіант без дефіса є «неправильним» (13).

Шляхом чіткого згадування обох гендерних варіантів – основної та візуальної форми – робиться спроба уникнути будь-якої неоднозначності. Наприклад: *liebe Kollegen und Kolleginnen*.

Альтернативою вживання іменників загального чоловічого роду також пропонується використання нейтральних слів, які дозволяють уникнути будь-якого посилання на біологічну стать респондентів (*Studierende* або *Leute*).

Загалом, у мові прослідковується тенденція від роздвоєння форм до немаркованих (наприклад: *Autofahrende* замість *Autofahrer*), завдяки якій не лише жінки, а й чоловіки будуть залишатися «мовно невидимими». Основною метою є відмовитися від акцентування на конкретному роді.

Подвійне називання обох форм та нейтралізація підтримується редакцією Дудена.

Скісна риска (*Schüler/innen*) мала найбільше розповсюдження в середині 1970-х років. Редакційна колегія Дудена вважає допустимим лише тоді, якщо іменник жіночого роду дійсно утворений шляхом додавання суфікса. У разі таких слів, як *Kollege/Kollegin* (чоловіча форма з власним суфіксом) або *Arzt/Ärztin* (жіноча форма з умлаутом), обидві форми повинні бути повністю виписані.

Дужки особливо поширені, коли суфікс з'являється не в кінці, а всередині слова: *Kolleg(inn)en, Lehrer(innen)ausbildung*. Однак вони також можуть вживатися в кінці слова: *Lehrer(in)*.

Внутрішня-І (*LehrerInnen*) асоціюється в німецькій мові з лівою та феміністичною позиціями, тому здебільшого не приймається до офіційного написання. Перше використання приписується швейцарському журналісту Крістофу Бушу, де використав слово *HörerInnen*, на відміну від звичного тоді *Hörer/innen*. Щотижневик WOZ вперше написав про внутрішню-І у звіті про радіостанцію і представив її в грудні 1983 року як офіційний правопис усіх імен осіб. До сьогоднішнього дня він там використовується досить послідовно. Частина редакції *taz* також надихнули редактора *taz* Олівера Толмейна використовувати варіант внутрішньої-І.

До альтернативних форм внутрішньої-I наприкінці 2000-х належать гендергеп (*Lehrer_innen*) та гендерна зірка (*ein*e Beamt*er*in*).

Гендергеп (англ. *gender_gap*), який вставляється як підкреслення в іменах осіб: *Sänger_in*. Поки походження гендерної зірки невідоме, винахід символу «Гендергеп» приписується філософу Стеффену Кітті Геррманну.

Гендергеп, також гендерний штрих, в лінгвістиці: символ підкреслення використовується для позначення пробілу між основною частиною слова і його закінченням, службовець мети зрівнювання всіх статей (13). Використання штриха означає не тільки згадка двох статей – чоловічого і жіночого, – але і всіх інших можливих гендерних ідентичностей, які не вписуються в бінарну гендерну систему.

На практиці гендергеп використовується в першу чергу в університетському середовищі. При цьому в основному мова йде про писемне мовлення. З квітня 2016 року гендергеп обов'язковий до використання в діловодстві в адміністрації берлінського округу Темпельхоф-Шенеберг. Також і в інших округах столиці незабаром планується введення використання гендергепа, незважаючи на те, що така практика суперечить чинним правилам німецької граматики та сприяє ускладненню сприйняття текстів.

Незважаючи на те, що гендергеп був першим у використанні, гендерна зірка тим часом випередила свій рейтинг за популярністю. І якщо на початку XXI ст. гендерна зірка зустрічалась зрідка, то у 2018 році слово „*Gendernsternchen*“ «гендерна зірка» було обрано англіцизмом року [10]. Це стосується символу *, який стоїть між коренем слова та німецьким жіночим суфіксом *-in*. Наприклад, *Student*in* або *Professor*innen*. Англіцизм *Gendersternchen* допомагає показати одночасно обидві статі. Вона використовується як підстановка для заміни всіх гендерних маркерів.

Центральне значення знака та пов'язаного з ним слова було переконливим. За словами голови журі Анатолія Стефановича гендерна зірка відіграє важливу роль в обговоренні важкої та дуже суперечливої теми мовної рівності [10]. Лінгвіст є прихильником гендерно-справедливої мови. Він вітає намір, зробити видимими як чоловіків, так і жінок у мові.

У 2018 році відбулася дискусія щодо включення *Gendersternchen* до офіційного правопису. Тоді цими питаннями займалася Рада німецького правопису. Журі, до якої входив Анатолій Стефанович, наголошує, що слово *Gendersternchen* також показує, наскільки швидко і продуктивно німецька мова використовує для формування нових слів запозичення з англійської мови [11].

Використання гендергепа або гендерної зірочки в німецькій мові більш вдало виглядає при згадці іменників у множині. Однак в однині у багатьох випадках така форма скрутна або неможлива через специфіку німецької мови, наприклад у фразі *der Arzt oder die Ärztin* (в жіночій формі присутній умлаут, а серед чоловіків – немає) [12].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз показав, що гендерна коректність у сучасній німецькій мові досягається шляхом уникнення вживання загального чоловічого роду за допомогою візуалізації та нейтралізації. Для втілення обох видів коректності сучасна німецька мова має широкий вибір як мовленнєвих, так і мовних засобів.

Важливе заперечення проти гендерно-справедливої мови полягає в тому, що тексти, написані за їх принципами, часто важче зрозуміти, ніж тексти, що використовують загальний чоловічий рід.

Перспективи подальших досліджень полягають у порівняльному вивченні засобів досягнення гендерної коректності у німецькій та українських мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уэст К., Зиммерманн Д. Создание гендера. Хрестоматия феминистских текстов. Санкт-Петербург, 2000. С. 193–219.
2. Івашкевич Л. С. Труднощі відтворення сучасних німецьких назв професій українською мовою. *Філологічні трактати*. 2015. Т. 7. № 4. С. 29–37.
3. Ковбасюк Л. А., Касаткін О. С. Власна назва у фразеологічних одиницях сучасної німецької мови: гендерний аспект. *Молодий вчений*. 2015. Т. 2. (17). С. 158–161.
4. Маслова Ю. П. Гендерний дискурс сучасних друкованих україномовних ЗМІ. Автореф. дисерт. ... канд. філол. наук зі спец. 10.02.01 «Українська мова»; Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2011. 17 с.
5. Trömel-Plötz S., Guentherodt I., Hellinger M., Pusch L. F. Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs. *Magdalene Heuser: Frauen – Sprache – Literatur*. Paderborn/München/Wien/Zürich: Ferdinand Schöningh, 1982. Bd. 38. S. 275.
6. Eisenberg P. Finger weg vom generischen Maskulinum! URL: <https://www.tagesspiegel.de/wissen/debatte-um-den-gender-stern-finger-weg-vom-generischen-maskulinum/22881808.html> In: *Tagesspiegel.de* 08.08.2018.
7. Lobin H., Nübling D. Tief in der Sprache lebt die alte Geschlechterordnung fort. URL: <https://www.sueddeutsche.de/kultur/genderdebatte-tief-in-der-sprache-lebt-die-alte-geschlechterordnung-fort-1.4003975> In: *Süddeutsche.de*. 7.06.2018.
8. Nübling D. Mehr Mut zu geschlechtergerechter Sprache. URL: <https://www.dw.com/de/mehr-mut-zu-geschlechtergerechter-sprache/a-47521408> In: *dw.com* 14.02.2019.
9. Steinhauer A., Diewald G. Richtig gendern: Wie Sie angemessen und verständlich schreiben. Berlin: Duden, 2017.

S. 120.

10. Stefanowitsch A. Der Anglizismus des Jahres 2018. URL: <http://www.anglizismusdesjahres.de/anglizismen-des-jahres/anglizismen-des-jahres-adj-2018>.

11. Stefanowitsch A. Nützliche Sternchen brauchen keine Amtshilfe. URL: <https://www.tagesspiegel.de/wissen/geschlechtergerechte-sprache-nuetzliche-sternchen-brauchen-keine-amtshilfe/22646438.html> In: *Tagesspiegel.de* 07.06.2018.

12. Klaus M. Geschlechtergerechte Sprache: Gender Star und Binnen-I. URL: *Geschlechtergerechte Sprache: Gender Star und Binnen-I*.

13. Deutsches Wörterbuch. Duden. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch>.

REFERENCES

1. West, K., Zimmermann, D. (2000). Sozdaniye genera [The creation of gender]. Hrestomatiya feministikh tekstov. St. Petersburg [in Russian].

2. Ivashkevych, L. S. (2015). Trudnoshchi vidtvorennia suchasnykh nimetskykh nazv profesii ukrainskoiu movoiu [Difficulties in the translation of modern German job titles into Ukrainian]. Filolohichni traktaty. T. 7. № 4 [in Ukrainian].

3. Kovbasiuk, L. A., Kasatkin, O. S. (2015). Vlasna nazva u frazeolohichnykh odynytsiakh suchasnoi nimetskoï movy: hendernyi aspekt. [The proper name in the phraseological units in modern German: gender aspect] Molodyi vchenyi. T. 2. (17) [in Ukrainian].

4. Maslova, Yu. P. (2011). Hendernyi diskurs suchasnykh drukovanykh ukrainomovnykh ZMI [Gender discourse of modern Ukrainian written mass media means]. Thesis for Candidate's degree. Lutsk [in Ukrainian].

5. Trömel-Plötz, S., Guentherodt, I., Hellinger, M., Pusch L. F. (1982). Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs [The basic tips for avoiding sexist language]. *Magdalene Heuser: Frauen – Sprache – Literatur*. Paderborn/München/Wien/Zürich. Bd. 38 [in German].

6. Eisenberg, P. (2018). Finger weg vom generischen Maskulinum! [Hands off from the generic masculine]. URL: <https://www.tagesspiegel.de/wissen/debatte-um-den-gender-stern-finger-weg-vom-generischen-maskulinum/22881808.html> [in German].

7. Lobin, H., Nübling, D. (2018). Tief in der Sprache lebt die alte Geschlechterordnung fort [The old gender order continues to live deep in the language] URL: <https://www.sueddeutsche.de/kultur/genderdebatte-tief-in-der-sprache-lebt-die-alte-geschlechterordnung-fort-1.4003975> [in German].

8. Nübling, D. (2019). Mehr Mut zu geschlechtergerechter Sprache [More courage to gender-neutral language] URL: <https://www.dw.com/de/mehr-mut-zu-geschlechtergerechter-sprache/a-47521408> [in German].

9. Steinhauer, A., Diewald, G. (2017). Richtig gendern: Wie Sie angemessen und verständlich schreiben [Correctly gendern: As you write appropriately and understandably]. Berlin [in German].

10. Stefanowitsch, A. (2018). Der Anglizismen des Jahres 2018 [The Anglicisms of the year 2018]. URL: <http://www.anglizismusdesjahres.de/anglizismen-des-jahres/anglizismen-des-jahres-adj-2018/> [in German].

11. Stefanowitsch, A. (2018). Nützliche Sternchen brauchen keine Amtshilfe [Effective stars do n't need any assistance]. URL: <https://www.tagesspiegel.de/wissen/geschlechtergerechte-sprache-nuetzliche-sternchen-brauchen-keine-amtshilfe/22646438.html> [in German].

12. Klaus, M. (2016.). Geschlechtergerechte Sprache: Gender Star und Binnen-I [Gender-neutral language: Gender Star and Binnen-I]. URL: *Geschlechtergerechte Sprache: Gender Star und Binnen-I* [in German].

13. Deutsches Wörterbuch. [German dictionary]. Duden. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch> [in German].

WAYS OF GENDER CORRECTNESS ACHIEVEMENT IN MODERN GERMAN

Slaba Oksana Volodymyrivna

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Department of Economy and Law,
Kyiv National Linguistic University
Street Velyka Vasylkivska, 73, Kyiv, Ukraine*

The article is devoted to identifying the main ways to reach gender correctness achievement in modern German. In the investigation the basic theoretical works that concern gender in language are reviewed, the approaches to gender problem in linguistics are analyzed, the main tendencies of gender studies in linguistic are characterized. The paper deals with the concept of "generic masculine" in modern German. Analyzing the work of many scientists, it is found that the woman in the language is discriminated. Linguists insist that generic masculine should be avoided because it renders women invisible. The study found that gender correctness in modern German is achieved by avoiding the use of generic masculine through visualization and neutralization.

The strategy of "visualization" always clearly indicates the biological sex. To reach both types of correctness, modern German has a wide choice of language ways (suffixes -in / -innen with a slash or parentheses, double naming of both forms, Inner-I, gender gap and gender star). It is suggested to use neutral words that avoid any reference to the biological sex of the respondents as an alternative to the use of nouns of generic masculine. The double naming of both forms and neutralization are supported by the Duden.

It is established that in the late 2000s forms such as gender gap and gender star were used instead of internal-I. Gender gap and Gender Star help to show not only both genders, but also all other possible gender identities that do not fit into the binary gender system.

An important objection to gender-neutral language is that texts written on their principles are often more difficult to understand than texts using the generic masculine.

The prospects for further research are the comparatively study of the ways of gender correctness achievement in German and Ukrainian.

Key words: *gender correctness, modern German, generic masculine, visualization, neutralization.*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРИФЕРІЙНОЇ ЗОНИ НОМІНАТИВНОГО КОНЦЕПТУ WORD

Смаглій Валерія Михайлівна

кандидат філологічних наук,

завідувач кафедри філології

Одеського національного морського університету

вул. Мечникова 34, м. Одеса, Україна

Досліджувані у вибірці фахові словники і енциклопедії, на матеріалі яких вибудовуємо номінативне поле концепту WORD, свідчать про те, що периферійний шар номінативного поля концепту варіює від словника до словника. Периферійну зону номінативного поля концепту членуємо на ближню і дальню периферію. До ближньої периферії відносяться номінативні одиниці, на які є посилання в усіх ядерних статтях. Це так звані спільні посилання. Дальню периферію утворюють так звані індивідуальні посилання. Це номінативні одиниці (виділені шрифтом у якості посилання), які теж зафіксовані в ядерних статтях word, але які не співпадають в різних довідникових джерелах. Користувач фахових наукових довідників і словників повинен володіти певними (і не маленькими) знаннями в царині лінгвістики, щоб не загубитись у запропонованому йому розмаїтті позицій і трактувань того чи того лінгвального феномену і обрати певну лінію власного розуміння термінів, зафіксованих у спеціальних джерелах. Безсумнівний інтерес представляє порівняння наукової і наївної картин світу, як вони відбиті у фахових і загальних словниках англійської мови. У різних лексикографічних джерелах кожен із заторкуваних термінів «мерехтять» різними трактуваннями, відсилає читача лексикографічного джерела до свого набору дотичних термінів. Через розгалужену систему перехресних посилань ризомний принцип побудови номінативного поля концепту спонукає читача до мандрування від однієї словникової статті до іншої. Складання цілісної і чіткої картини ще більше ускладнюється розбіжностями різних трактовок єдиного феномену різними науковцями. Щоправда більшість внутрішніх і тим більше зовнішніх посилань не перетинаються між собою у сегменті WORD теоретичного поля лінгвістики. Натомість вони радіально розходяться у різні боки від своїх відправних точок і пропонують користувачеві дуже широке полотно, сплетене із дуже різних теорій, поглядів, позицій. Концепт WORD обертається безліччю своїх граней.

Ключові слова: сема, лексема, морфема, номінативний концепт, периферійна зона.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Кожний сектор номінативного поля концепту (наразі розглядаємо сектор WORD) є певним *кластером статей* із радіальним принципом своєї структури, дуже щільним у центрі (ядрі) і що менш щільним, що далі від центру: у ядерну зону входять всі аналізовані лексикографічні статті word, у зоні ближньої периферії номенклатура вокабул не дуже велика, але спільна для всіх ядерних статей, у зоні дальньої периферії номенклатура в багато разів осяжніше, ніж у ближній, але є індивідуальною за переліком статей, до яких «тягнуться ниточки» посилань із ядра (всю периферію поля складають посилання *першого ступеню*, тобто статті, до яких ниточки посилань тягнуться безпосередньо із *материнської* ядерної статті word). Маргінальна зона поля вміщує статті *другого ступеню* посилання (це статті, до яких переадресували користувача у статтях *першого ступеню* посилання, себто тих, що знаходяться у периферійній зоні і які в цьому разі самі перетворюються на *материнські* статті). Сюди ж до маргінальної зони належимо зовнішні посилання (*References* і т.п.), оскільки вони адресують користувача до самостійних наукових публікацій.

Формулювання мети і завдань статті. За межі ядра, периферії і маргінальної зони номінативного поля, що вивчається, звичайно, тягнуться нові і нові ниточки посилань, що пропонують користувачеві теоретично безкінечну подорож по словниковим статтям від однієї одиниці вокабуляру до іншої. В результаті дослідник опиняється перед безкінечною мережею, так би мовити «ризоною інформаційних чарунок», що об'єднуються у різні конфігурації кластерів навколо певної словникової одиниці. Вибір такої одиниці як ядерної повною мірою залежить від дослідника і завдань, що перед ним постають. Ми наразі продовжуємо аналіз кластеру словникових одиниць із ядерною одиницею word.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджувані у виборці фахові словники і енциклопедії, на матеріалі яких вибудовуємо номінативне поле концепту WORD, свідчать, що периферійний шар номінативного поля концепту варіює від словника до словника. В двох із чотирьох його немає взагалі (у цих джерелах відсутні будь-які посилання) у решти двох цей шар складає від 9 до 48 номінативних одиниць. Із цих джерел виокремлюємо *спільні* для них внутрішні посилання. Під цим розуміємо внутрішні поси-

ланья, що дублюються в словникових статтях **word** різних фахових джерел. Серед номенклатури внутрішніх посилань таких *спільних* посилань нараховуємо 5. Вважаємо, що саме вони і складають *ближню периферію* номінативного поля концепту **WORD**, оскільки саме ці одиниці виявились важливими для розуміння феномену слова, на яке б теоретичне тло не спиралось укладачі відповідних енциклопедій. В досліджуваних словниках *спільними* виявились посилання на такі одиниці: *inflection, lexeme, morpheme, pause, word-formation*. Таким чином, номенклатура *ближньої периферії* номінативного поля концепту **WORD** складається саме із цих лексичних одиниць, які у вокабулярах своїх словників зафіксовані як заголовні вокабули відповідних тлумачних статей. Інакше кажучи, ядро і ближня периферія номінативного поля **WORD** представляє собою конгломерат ядерних статей і тих *посилочних* статей, до яких «тягнуться однакові ниточки» із різних *материнських* ядерних статей. Сукупно у цей конгломерат входять 4 ядерні *статті* і 10 відсилочних *статей*. За кількістю *вокабул* **ядро і ближня периферія** мають 1 ядерну *вокабулу word* (4 статті вибірки) і 5 відсилочних *вокабул* із спільних посилань *inflection, lexeme, morpheme, pause, word-formation* (сукупно 10 статей у двох словниках).

Номінативна одиниця *inflection*. Не заглиблюючись у тонкощі лінгвального трактування феномену *inflection*, які викладені у кожній із двох статей (в словниках Crystal і Routledge), звернімо увагу на модус розвитку пізнавального процесу, яким слідує читач фахового довідника. Йому пропонують *кілька* підходів до розуміння дефінованого поняття, кожен із яких відрізняється від решти. Наприклад, *in traditional (prelinguistic) grammatical studies...; in earlier GB and certain other theories...; in government-binding theory the term is used...; in more recent studies on word syntax...* На розгляд користувача пропонуються трактування поняття *inflection* в межах: *традиційної*, або як її тут визначають *прелінгвістичної* граматики, в *попередніх* граматичних теоріях *Великої Британії*, в теорії *government-binding*, в сучасних розвідках по *словесному синтаксису*. При цьому в текстах *посилочних* статей знову зустрічаємо сигнали дискусійності стосовно різних теоретичних положень, наприклад: *distinction in function... has been subject to doubt; the categories are not clear-cut*. Тобто читачеві пропонується певне *віяло* трактувань, феномен демонструється із різних боків, крім того уточнюється, як проявляє себе дефінований феномен у інших, ніж англійська, мовах: *in languages such as Latin, Greek and Arabic...; in English inflection can occur in different morphological forms VS in other languages (e.g. Greek, Latin, Gothic) reduplication is used...* *Посилочні* статті *inflection*, своєю чергою, містять власний набір внутрішніх і зовнішніх посилань (перетворюючись у цьому випадку на *материн-*

ські статті). У кожній статті є власний набір *індивідуальних* внутрішніх посилань. Єдиним *спільним* для цих двох статей посиланням є *paradigm*. Решта посилань (а їх загалом чимало: 10 посилань в Routledge і 33 в Енциклопедії Д.Кристалла) відправляють читача до поглиблення розуміння *різних* складових феномену *inflection* і дотичних до нього феноменів. Крім того в розпорядженні користувача енциклопедії Routledge є перелік із 5 зовнішніх посилань у вигляді References, які містять точні бібліографічні данні 5 наукових джерел із розглядуваної проблематики. Зміст цих публікацій розташований вже у маргінальній зоні номінативного поля концепту **WORD**, на його зовнішніх межах, розмиваючи ці межі. Підсумовуючи, укажемо на варіативність, «переливчатість» картини світу, як вона вибудовується у науково-фаховому представленні. У *різних* лексикографічних джерелах кожен із заторкуваних термінів «мерехтить» *різними* трактуваннями, відсилає читача лексикографічного джерела до *свого* набору дотичних термінів. Через розгалужену систему перехресних посилань *різномний принцип* побудови номінативного поля концепту спонукає читача до мандрювання від однієї словникової статті до іншої. Складання цілісної і чіткої картини ще більше ускладнюється розбіжностями *різних* трактовок єдиного феномену *різними* науковцями.

Користувач фахових наукових довідників і словників повинен володіти певними (і не маленькими) знаннями в царині лінгвістики, щоб не загубитись у запропонованому йому розмаїтті позицій і трактувань того чи того лінгвального феномену і обрати певну лінію власного розуміння термінів, зафіксованих у спеціальних джерелах. Безсумнівний інтерес представляє порівняння *наукової* і *наївної* картин світу, як вони відбиті у фахових і загальних словниках англійської мови. Словникова *вокабула inflection* у фахових джерелах щойно була розглянута. Було зауважено розмаїття теоретичних підходів до кваліфікації відповідного лінгвального феномену. Попри указане розмаїття, статті не згадують ще одне значення цього слова, про яке нагадує *не фахова* лексикографія. Слово *inflection*, згідно загальномовних словників, має ще одне *лінгвістичне* (точніше *фонологічне*) значення – *модуляція голосу* "change in pitch or loudness of the voice; alteration in pitch or tone of the voice, e.g. she spoke slowly and without inflection". Фахові джерела такого значення цього терміну не реєструють. Отже констатуємо певну *лакунарність наукової картини світу у порівнянні із наївною*, звичайно йдеться тільки про той фрагмент КС, який стосується розуміння поняття *word* і дотичних до нього понять. Принагідно згадаємо і про *лакунарність наукової КС* у аспекті ігнорування в ній 11 із 12 семем ядерної лексеми **word**, що фіксуються у *наївній* КС, про що йшлося вище. Продовжуючи аналіз *ближньої периферії* номінативного поля **WORD**, перехо-

димо до наступного спільного посилання, присутнього в дефініційних статтях *word* – це *lexeme*, наприклад: ...*walk, walks, walking. The underlying word unit is often referred to as a lexeme* (Crystal), *concepts like... lexeme* (Routledge). Від графічно виділеного в *материнській* статті *word* слова *lexeme* «тягнеться ниточка» до окремої, *посилочної* словникової статті із заголовною вокабулою *lexeme*. Д. Кристал трактує значення терміну *lexeme*, виходячи із постулату, що лексеми – це одиниці, які реєструються в словниках як окремі статті (*lexemes are units which are conventionally listed in dictionaries as separate entries*), він стверджує, що створення терміну *лексема* було мотивовано пошуком підходящого терміну для обговорення словникового складу мови (*original motivation was to devise an appropriate term for discussing a language's vocabulary*). Словник Crystal постулює статус *лексеми* як «абстрактної одиниці, що лежить в основі набору граматичних варіантів» [*the lexeme is postulated as the abstract unit underlying such sets of grammatical variants as walk, walks, walked, or big, bigger, biggest*]. При цьому Девід Кристал розширює перелік понять, що підпадають під значення *лексема*, і додає до граматичних форм слова, в основі якого лежить абстрактна одиниця *лексема*, також і ідіоми, синонімічні відповідному слову: *idiomatic phrases are also considered lexemic, e.g. kick the bucket (= "die")*. Натомість Routledge, на відміну від Д. Кристала, не поширює, а навпаки звужує межі *лексеми*, оскільки пояснює, що вона як абстрактна одиниця лексикону може реалізовуватись, по-перше, в різних граматичних формах, а по-друге, бути складовою іншої *лексеми*, зводячи у цьому випадку *лексеми* до статусу *кореневої морфеми*: *lexeme* [basic abstract unit of the lexicon which may be (1) realized in different grammatical forms such as *write* in *writes, wrote, written*. (2) A lexeme may also be a part of another lexeme, e.g. *writer*]. Обидва фахові джерела вказують на абстрактність *лексеми*, її можливість реалізуватись лише у наборі граматичних варіантів (наприклад, часових форм дієслова, ступенів порівняння прикметників тощо). Межі *лексеми* трактуються по-різному: від морфеми до ідіоматичного виразу. Користувачеві фахових словникових джерел, про які йдеться, пропонується для розширення свого теоретичного базису взагалі (і знань про *лексеми* зокрема) звернутись ще до інших статей, номенклатура яких (у цих словниках) зовсім різна. Кристал пропонує, зокрема, почитати статті про семантичну систему, про мову, про рівні мови, про слово (відповідні внутрішні посилання: *semantic system, language, levels, word*). Routledge своїми внутрішніми посиланнями пропонує інше теоретичне тло. Тут користувача відсилають до статті про опозицію *langue VS parole*, тут містяться посилання на статтю *lexicon* і статтю *morphology*. Спільних внутрішніх посилань в двох статтях *lexeme* немає. Порівнюючи *наукову* і *наївну* кар-

тину світу, звернімося до загальномовних словників англійської мови. Не фахове трактування номінативної одиниці *lexeme* є чітким і лапідарним, воно обмежується констатацією її як базової лексичної (значеннєвої) одиниці мови, яка зареєстрована у словнику і має різні форми: a fundamental unit of the lexicon of a language; a meaningful linguistic unit that is an item in the vocabulary of a language. *Find, finds, found, and finding* are forms of the English lexeme *find*. Аналізуючи дефініційну статтю *lexeme*, що входить у зону близької периферії англійського номінативного поля концепту **WORD**, уважаємо за доцільне відрефлектувати факт доволі значного розходження між позиціями представників англосаксонського і україно-російського лінгвістичного дискурсу в розумінні поняття *лексема*. Наразі маємо на увазі питання смислової негомogeneousності *лексеми*, передусім, звичайно, полісемантичної *лексеми*. Як свідчить наведений перелік дефініційних статей, в англійських словниках ніяким чином не згадується факт наявності в межах однієї словникової одиниці – *лексеми* – кількох її *значень* (*лексико-семантичних варіантів*, або *семем*). Але різні, іноді чисельні, *значення* багатозначного слова, зафіксованого в словнику, добре усвідомлюються носіями мови. Дієслова *walk, write, find* згадувались як ілюстрації у вище наведених дефініціях *lexeme* [a unit of meaning incorporating all the grammatical variations], але кожне із цих дієслів, звичайно, сприймається і як комплекс кількох різних *значень*, або *лексичних варіацій*:

walk [move over a surface by taking steps with the feet at a pace slower than a run // conduct oneself or behave in a particular manner; live // be released from suspicion or from a charge // appear as a supernatural being // be in constant motion];

write [mark (letters, words, or other symbols) on a surface with a pen, pencil, or similar implement // compose, write, and send (a letter) to someone // compose a text for publication // underwrite (an insurance policy)];

find [discover by chance or unexpectedly // identify (something) as being present // reach or arrive at by a natural or normal process].

Проте англійські фахові словники жодним чином не коментують таку *семантичну* варіативність. Представник української лінгвістики В. Левицький писав: «Носії мови відчують зв'язок між окремими значеннями слова, сприймають сукупність цих значень не як різні слова, а як варіанти певного цілісного лексико-семантичного комплексу». Щоправда, вчений не використовував термін *лексема*, ведучи мову про семантику *багатозначного слова*, і казав, що «окреме значення багатозначного слова – це *семема*». «В словникових дефініціях *семем* (окремі значення слова) виокремлюються за допомогою спеціальних символів, наприклад, арабських чисел, що відмежовують одну 'рубрику' від другої». *Лексема* – абстрагована одиниця лексичного рівня системи мови

в сукупності всіх лексико-семантичних варіантів, яка характеризується формально-граматичною й семантичною єдністю [3, 67]. Семантична єдність лексеми полягає в наявності певного смислового зв'язку між лексико-семантичними варіантами – окремими значеннями в межах лексеми. Термін був уведений О.Пешковським у 1918 р. Термін *лексема* вживається в україністиці переважно в одному значенні, хоч у зарубіжному мовознавстві наявні й інші: лексема як абстрактна одиниця словника на противагу слову як її реалізації в мовленні (фр. лінгвістика), лексема як повнозначний елемент, на відміну від службового – морфеми [5, 96]. Російськомовні фахові джерела також зазначають як формальну, так і семантичну варіантність лексеми. Словник лінгвістичних термінів пише: *Лексема* – словникова одиниця, яку розглядають у всій сукупності її співвідносних і взаємопов'язаних між собою форм і значень. Лексема характеризується формальною і змістовою цілісністю, детально зупиняється на співвідношенні понять і термінів *слово*, *лексема*, *словоформа* і *лексико-семантичний варіант*: при збереженні єдності поняття *слово* термін *лексема* надає можливість розмежувати його парадигматичні якості (і тоді використовується термін *лексема*) і його синтагматичні якості (в цьому випадку використовується термін *словоформа*) [1; 2: 7]. *Лексико-семантичні варіанти* розрізняються тільки за змістом і не вважаються окремими *лексемами*, а утворюють єдину систему «підзначень» (*лексико-семантичних варіантів*) у даній лексемі (ЛЭС). Стаття також наголошує на частиномовній гомогенності лексеми: Приналежність до однієї частини мови диференціює мовні утворення за категорією конверсії як різні *лексеми*. Отже обидві грані лексеми як мовної одиниці – її граматична і семантична складові – дефінуються в українських і російських фахових джерелах значно ретельніше, ніж в англомовних, де передусім акцентується формально-граматична складова лексеми. Із чого робимо висновок, що розмаїття *цілісної наукової картини світу* (якщо розглядати її у концептуальному вимірі) породжується також за рахунок багатогранності різних *національних* шкіл із відповідного фаху, в нашому випадку лінгвістичного. Англомовні і україно-російсько мовні фахові джерела у сукупності творять когнітивний вимір відповідного фрагменту наукової картини світу, який відзначається багатством, багатогранністю і глибиною розуміння феномену *word*.

Повертаючись до лексикографічної презентації вокабули *lexeme*, яка входить до *ближньої периферії* вербального поля *word*, резюмуємо, що словникові статті *lexeme* є відносно невеликими за обсягом: Routledge містить 80 слововжитків, Crystal – 98 сл. В статтях реєструємо тільки внутрішні посилання: їх налічується 5 у статті Routledge (*lexicon, langue, langue VS parole, morphology, word formation*), в статті

Crystal їх вдвічі більше – 10 (*linguist, distinctive unit, semantic system, language, orthographic, phonological, grammatical, lexical level, variants, idiomatic*). При цьому *спільних* посилань немає. Це означає, що кожне із джерел орієнтує користувача на власне теоретичне розуміння дефінованої одиниці, на власні тлумачення дотичних понять. Сукупно статті, до яких відсилають внутрішні текстові посилання (нагадаємо, їх нараховується 15), ще більше розширюють номінативне поле концепту **WORD**, утворюючи *маргінальну зону* поля, розмиваючи його зовнішні межі за рахунок все нових парцел лексикографічно зафіксованих знань про феномен *слова* і всього, що його оточує. Ще більш показово у такому аспекті є наступна за алфавітом вокабула *ближньої периферії* вербального поля **WORD**, номінативна одиниця *morpheme*. Дві *посилочні* словникові статті, до яких скеровують внутрішні посилання у дефініціях *материнських* статей *word*, є найдовшими у цій виборці. Словникова стаття із заголовним словом *morpheme* в Crystal налічує 582 слововжитки, містить 19 посилань, із яких 1 *зовнішнє* і 18 *внутрішніх*, серед яких 4 *спільні* посилання, тобто такі, що співпадають із внутрішніми посиланнями аналогічної вокабули у іншому словнику нашої вибірки. Стаття в Routledge ще довше: її обсяг дорівнює 673 слововжиткам, в ній міститься 27 посилань, з яких 6 *зовнішніх*, 21 *внутрішнє*, із їх числа, нагадаємо, 4 *спільні* посилання. До *спільних* посилань потрапили такі одиниці, як *morphology, root, affix* і сама ядерна одиниця *word*. Як бачимо, дефініційні *ланцюжки* від *материнської* статті до *посилочної* статті іноді замикаються у *коло*: для уточнення розуміння *word* словники відправляли користувача до статті *morpheme*, а звідти його знову відправляють, зокрема, і до статті *word*. Щоправда більшість внутрішніх і тим більше зовнішніх посилань не перетинаються між собою у сегменті **WORD** теоретичного поля лінгвістики. Натомість вони радіально розходяться у різні боки від своїх відправних точок і пропонують користувачеві дуже широке полотно, сплетене із дуже різних теорій, поглядів, позицій. Концепт **WORD** обертається безліччю своїх граней. Решта *спільних* посилань в межах дефініційних статей *morpheme – morphology, root, affix* – достатньо прогнозовані, оскільки вбудовують *морфему* у структуру наукового знання – *морфологію* і указують на підпорядковані *морфемі* мовні одиниці – *корінь* і *афікс*.

Нагадаємо, що у зоні *ближньої периферії* кожна із *посилочних* статей *morpheme*, своєю чергою стає *материнською* статтею, пропонуючи ниточки до власних *посилочних* статей (II ступеню посилання), окремі із них виявляються *спільними* (про них щойно йшла мова), решта є *індивідуальними*, разом вони відходять до *маргінальної зони* поля **WORD**.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розташовані у маргінальній зоні

вокабули *внутрішніх* посилань від *материнської* статті **morpheme** надають можливість поширити теоретичні знання користувача, якщо той звернеться до відповідних окремих статей цього ж самого джерела. Він може уточнити значення термінів *allomorph*, *prefix*, *basis*, *semi morpheme*, *portmanteau morpheme*. Співвідношення термі-

нів *syllable*, *phoneme*, *morpheme* пояснюється в статті Routledge і може бути далі уточнено у разі звернення до відповідних вокабул, на які посилається (через шрифтовий акцент) стаття. Вищесказане ілюструє безкінечність і принципову відсутність чіткої зовнішньої межі номінативного поля концепту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козлова Л.А. Отражение этнокультурных особенностей менталитета в синтаксических категориях агентивности/неагентивности (на материале английского и русского языков). *Человек. Язык. Культура: сборник научных статей, посвященных 60-летию юбилею проф. В.И. Карасика: в 2-х частях*. Киев: Издат.дом Д.Бураго, 2013. Изд. 2-е испр. Часть 1. С. 532–538.
2. Кубрякова Е.С. Особенности речевой деятельности и проблемы внутреннего лексикона. Человеческий фактор в языке. *Язык и картина мира*. М.: Наука, 1991. С. 141–172.
3. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира Рос. Академия наук. Ин-т языкознания. М.: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
4. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. 314 с.
5. Теркулов В.И. Части речи и тождество номинатемы. *Человек. Язык. Культура: сборник научных статей, посвященных 60-летию юбилею проф. В.И.Карасика: в 2-х частях*. Киев: Издат.дом Д.Бураго, 2013. Изд. 2-е испр. Часть 1. С. 25–31.
6. Швачко С.А. Диахроническая память слов. *Человек. Язык. Культура: сборник научных статей, посвященных 60-летию юбилею проф. В.И.Карасика: в 2-х частях*. Киев: Издат.дом Д.Бураго, 2013. Изд. 2-е испр. Часть 1. С. 166–173.
7. Biber D. et al. *Longman Grammar of Spoken and Written English* Forword by K. Quirk. Lnd.: Pearson Education Ltd, 1999. 1204 p.
8. Chafe W. *Discourse, Consciousness, and Time*. Chicago, Lnd: University of Chicago Press, 1994. 327 p.
9. Langacker R.W. *Concept, image and symbol: The cognitive basis of grammar*. Berlin. 1991.

REFERENCES

1. Kozlova L.A. (2013) Otrazhenie etnokulturnykh osobennostey mentaliteta v sintaksicheskikh kategoriayah agentivnosti/neagentivnosti (na materiale angliyskogo i russkogo yazykov). [Reflection of the ethnocultural peculiarities of the mentality in the syntactic categories of agentivity / non-agentivity (on the material of the English and Russian languages)]. *Chelovek. Yazyk. Kultura: sbornik nauchnykh statey, posvyaschennykh 60-letnemu yubileyu prof. V.I. Karasika: v 2-h chastyakh*. – Kiev: Izdat.dom D. Burago, 2013. Izd. 2-e ispr. Chast 1. S. 532–538. [in Russian]
2. Kubryakova E.S. (1991) Osobennosti rechevoy deyatelnosti i problemy vnutrennego leksikona [The peculiarities of speech activity and problems of inner vocabulary] *Chelovecheskiy faktor v yazyke. Yazyk i kartina mira*. М.: Nauka. S. 141–172. [in Russian]
3. Kubryakova E. S. (2004) Yazyk i znanie [Language and knowledge]: Na puti polucheniya znaniy o yazyke: Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Rol yazyika v poznanii mira Ros. Akademiya nauk. In-t yazyikoznaniya. М.: Yazyiki slavyanskoj kulturyi. 560 s. [in Russian]
4. Popova Z. D., Sternin I. A. (2007) Kognitivnaya lingvistika. [Cognitive Linguistics] – М.: AST: Vostok-Zapad. 314 s. [in Russian]
5. Terkulov V.I. (2013) Chasti rechi i tozhdestvo nominatemyi. [Parts of speech and nominateme identity] *Chelovek. Yazyk. Kultura: sbornik nauchnykh statey, posvyaschennykh 60-letnemu yubileyu prof. V.I. Karasika: v 2-h chastyakh*. Kiev: Izdat.dom D. Burago. Izd. 2-e ispr. Chast 1. S. 25–31. [in Russian]
6. Shvachko S.A. (2013) Diahronicheskaya pamyat slov.[Diachronical word memory] *Chelovek. Yazyk. Kultura: sbornik nauchnykh statey, posvyaschennykh 60-letnemu yubileyu prof. V.I. Karasika: v 2-h chastyakh*. – Kiev: Izdat.dom D.Burago. Izd. 2-e ispr. Chast 1. S.166–173. [in Russian]
7. Biber D. et al. (1999) *Longman Grammar of Spoken and Written English* Forword by K. Quirk. Lnd.: Pearson Education Ltd. 1204 p. [in English]
8. Chafe W. *Discourse, Consciousness (1994), and Time*. Chicago, Lnd: University of Chicago Press 327 p. [in English]
9. Langacker R.W.(1991) *Concept, image and symbol: The cognitive basis of grammar*. Berlin. [in English]

МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

10. Online Cambridge dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>
11. Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>
12. Online Macmillan dictionary URL: <http://www.macmillandictionary.com/>
13. Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/>
14. The American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. URL: <https://ahdictionary.com/word/search.html>

THE RESEARCH OF THE PERIPHERAL ZONE OF THE WORD NOMINATIVE CONCEPT

Smaglii Valeriia Mykhaylivna

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Philology department
Odessa National Maritime University
Mechnikov str., 34, Odesa, Ukraine*

The researched vocabularies and encyclopedias studied in the sample, on the basis of which we construct the nominative field of the WORD concept, show that the peripheral layer of the nominative field of the concept varies from dictionary to dictionary. The peripheral zone of the nominal field of the concept is divided into the near and far periphery. The near periphery includes nominative units referenced in all nuclear articles. These are so-called shared links. The distant periphery is formed by so-called individual links. These are nominative units (in front as a reference) that are also fixed in the word nuclear articles but do not match the various reference sources. The user of professional scientific directories and dictionaries must possess some (and not small) knowledge in the field of linguistics, so as not to get lost in the variety of positions and interpretations of this or that lingual phenomenon offered to him and to choose a certain line of his own understanding of terms fixed in special sources. The comparison of scientific and naive pictures of the world as they are reflected in professional and common English dictionaries is of particular interest. In different lexicographic sources, each of the affected terms "flickers" with different interpretations, sends the reader of the lexicographic source to its set of tangible terms. Through an extensive cross-referencing system, the distinct principle of constructing the concept's nominative field compels the reader to travel from one vocabulary to another. Drawing up a coherent and clear picture is further complicated by the divergence of different interpretations of a single phenomenon by different scholars. However, most internal and even more external links do not intersect in the WORD segment of the theoretical field of linguistics. Instead, they diverge radically in different directions from their starting points and offer the user a very wide canvas, woven from very different theories, views, positions. The WORD concept spins many facets.

Key words: *seme, lexeme, morpheme, nominative concept, peripheral zone.*

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ІМЕНІ МАТРИЧНОГО АКСІОКОНЦЕПТУ TRUTH

Стефанова Наталія Олександрівна

кандидат філологічних наук, доцент,

докторант кафедри загального мовознавства і германістики

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

вул. Тургенєвська, 8/14, Київ, Україна

У статті побудовано семантичну структуру імені матричного аксіоконцепту TRUTH із залученням його генетичних дериватів і найближчих синонімічних континуантів, представлених у сучасних лексикографічних джерелах англійської мови: тлумачних, перекладних і термінологічних. Проаналізовано схеми розвитку сучасних значень лексеми truth: від ядерних першозначень, сформованих у реконструйованих її індоєвропейських і прагерманських етимонах і трансформованих у різних ЛСВ і семах: диференційних, інтегральних, а також потенційних, починаючи з давньоанглійського і середньоанглійського періодів, коли поступово набували менталізації уявлення британців – носіїв англійської мови про це поняття. Установлено 6 інтегральних сем, виділених у значеннях і ЛСВ лексеми truth в англійській мові: 1) наявність факту як чогось достовірного/правдивого, 2) визнання факту як істини/правди, авторитетна думка, 3) справедливість, 4) віра в істину, 5) сумніви в істинності інформації, 6) Бог. Зроблено висновок про те, що на базі першозначень лексеми truth, її дериватів і синонімів, а також сучасних інтегральних сем сформувалися концептоутворювальні ознаки, завдяки яким вона набула статусу імені ціннісного концепту матричного формату, сучасна семантична структура якого зберегла зв'язки з його етнічними константами як світоглядними установками системи цінностей британців (загальнокультурних, духовних, соціальних, релігійних, політичних, юридичних).

Ключові слова: лексема truth, семантична структура, ЛСВ, інтегральні семи, матричний аксіоконцепт.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Світ уявляється людині крізь призму його культури, зокрема, через семантику слова. На жаль, на відміну від різноманіття фонетичних законів у XIX ст. і протягом усього XX ст. (і якщо говорити про останнє, то в цей час їх активно продовжили розробляти представники Празького структуралізму), семантичні закони, які викликали скептицизм в індоєвропейстиці, стали наріжним каменем і в лінгвосеміотиці, і в сучасній когнітивній семантиці уже в XXI ст. І тільки з плином часу лінгвісти усвідомили, що слово – це не лише фонеморфологічний комплекс, а взаємозумовлена єдність форми і змісту, яка теж ґрунтується на власних семантичних законах.

Передовсім у структурній лінгвістиці під семантичним законом розуміли закономірність, яка простежується у семантичних переходах значень слів (Ю. Д. Апресян) – ключового і донині дискусійного питання теорії багатозначності, або полісемії. При цьому виявлення змін (семантичних переходів), що відбулися в семантиці слова, слід починати не від сучасного семантичного стану, а з історії походження слова (власне там уже розпочинаються витoki полісемії і розвиток семантичної структури слова).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спостереження за дією семантичних законів в індоєвропейській (прото-, і пра-) мові підтверджу-

ють припущення етимологів й істориків мови (та й представників інших сфер знання, що досліджують питання лінгвоантропогенезу [4]) в тому, що слово – це семіотичний знак, символ, семіотична формула, містична криптограма, когнітивно-семантична матриця того чи іншого міфологічного образу (М. М. Болдирев, М. М. Маковський, В. М. Топоров та ін.).

Повертаючись до питання семантичних переходів, звісно, що воно не обмежується лише генетичним параметром, адже цілком логічно постає необхідність виявлення семантичних змін у часі (у процесі дивергенції) й просторі (й унаслідок конвергенції) у тих лексичних елементів, які визнані спорідненими (як генетично, так і контактно) всередині конкретної мовної сім'ї, тобто етносеміотрії їх лінгвокультурологічної релевантності [2, 4]. Як припускає Є. Ф. Серебренникова, головна проблема полягає в тому, щоб з'ясувати, наскільки і як саме (під впливом яких факторів) давні, колись споріднені слова, почали розвивати і виражати в їх семантичній структурі нові значення, нові культури смисли, породжувані в національних уже сучасних лінгвосоціумах, відображаючи тим самим не лише культуру кожного народу, а й особливості їх ціннісних картин світу / аксіоконцептосфер.

Мета статті – змоделювати семантичну структуру імені матричного аксіоконцепту TRUTH і простежити його зв'язки з ядерними першозна-

ченнями та їхніми давніми семантичними континуантами. **Завдання** передбачають таке: 1) аналіз лексикографічних джерел (тлумачних, перекладних і термінологічних) з метою моделювання синхронної семантичної структури лексеми *truth*, 2) виявлення на базі лексичних значень і лексико-семантичних варіантів інтегральних сем даної лексеми, 3) аналіз схем семантичного розвитку першозначень лексеми *truth* в інтегральних семах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Семантичний розвиток лексеми *truth* позначений значними зсувами значень на осі «індоєвропейська прамова – прагерманська мова – давньоанглійська мова – середньоанглійська мова – сучасна англійська мова», де переходи відповідних семантичних континуантів спостерігаються у трьох напрямках: 1) **абстракції** – для позначення філософської істини; 2) **конкретизації-специфікації** – для вживання лише в релігійній або морально-етичній сферах; 3) **термінологізації** – для вживання у комерційній, технічній та юридичних сферах (з певним абстрагуванням семантики в окремих уже фахових мовах), але при цьому не руйнують її першозначення.

Якщо виходити із сучасних значень досліджуваного імені концепту TRUTH у словниках англійської мови “Oxford Advanced Learner’s Dictionary”, “Longman Dictionary of Contemporary English” [12, 1394; 6], то можна скласти уявлення про той фрагмент дійсності, які вона описує.

1. Перше значення “*the true facts about something, rather than what is untrue, imagined, or guessed*” (правдиві факти щодо чогось не хибного, уявленого чи передбачуваного) складається з 3-х ЛСВ: 1) істина; 3) не хибне; 3) факт, які розкладаються на 2 диференційні семи: 1) правдивість, 2) фактичність.

2. Друге значення лексеми *truth* “*being true [uncountable] the state or quality of being true*” (якість чи властивість чогось справжнього / правдивого / істинного) у словниковій статті “Longman Dictionary of Contemporary English” представлено 2-ма ЛСВ: «дійсний стан чогось», «якість достовірності» з 2-ма диференційними семами: 1) справжність і 2) достовірність.

3. Третє значення “*important ideas [countable, usually plural] formal an important fact or idea that is accepted as being true* (важливі ідеї, уявлення; формально-важливий факт чи думка, визнані достовірними) має 3 ЛСВ: 1) «визнана думка»; 2) «факт», 3) «достовірність», які розпадаються на 2 диференційні семи: 1) фактичність і 2) достовірність.

4. Четверте значення “*in truth / in fact [= really]*” (дійсно / у дійсності) є актуалізацією диференційної семи «факт».

5. П’яте значення “*if (the) truth be known/told used when telling someone the real facts about a situation, or your real opinion*” тлумачить лексему *truth* як передавання інформації відносно ситуації чи вираження власної думки людини і складається з 2-х ЛСВ: 1) «достовірна думка» і 2) «факт»

та 2-х диференційних сем: 1) правдивість інформації і 2) фактичність.

6. Шосте значення розглядуваної лексеми “*to tell (you) the truth (spoken) used when giving your personal opinion or admitting something*” (розм.) має 2 ЛСВ: 1) «визнана персональна думка»; 2) «істина» і 2 диференційні семи: 1) визнання і 2) істинність.

7. Сьоме значення “*nothing could be further from the truth used to say that something is definitely not true*” пов’язане з уживанням досліджуваної лексеми у випадках, коли щось є не зовсім правдою або точно не є правдою, а тому в одному його ЛСВ «ознаки правди» диференціюються 2 семи: 1) сумніви у правдивості інформації і 2) неправдивість.

8. Восьме значення “*the truth will out old-fashioned used to say that even if you try to stop people from knowing something, they will find out in the end*” (застар.) є стійким висловом, що вживають на позначення неминучості розкриття правди як би майстерно вона не приховувалася. Тут наявні 2 ЛСВ: 1) «приховування правди» і 2) «розкриття правди» з однією диференційною семою «неправдивість».

Відтак, сучасні лексикографічні значення лексеми *truth* надають змогу змоделювати її синхронну семантичну структуру, яка представлена у згаданих джерелах 8-ма значеннями з властивими ЛСВ, окремі з яких, наприклад, ЛСВ «достовірність інформації», ЛСВ «фактичність» зберігають тісний зв’язок з архісемою «істинність». У свою чергу, кожне значення з його ЛСВ розкладається на відповідні диференційні семи, які також демонструють тісні зв’язки з цією архісемою.

У процесі аналізу словникової статті з реєстровим словом – лексемою *truth* ще в одному сучасному тлумачному словнику англійської мови “Collins English Dictionary” [3] фіксуємо такі значення:

1. Перше значення “*the truth about something is all the facts about it, rather than things that are imagined or invented*” (сукупність фактів про щось) актуалізує 1 диференційну сему «правда».

2. У другому значенні “*if you say that there is some truth in a statement or story, you mean that it is true, or at least partly true*” наявні 2 ЛСВ: 1) «достовірність» та 2) «істинність інформації», які також є актуалізаторами однієї диференційної семи «правда».

3. Третє значення “*a truth is something that is believed to be true*” має 2 ЛСВ «загальноновизнаний факт» і «істинність інформації» і 2 диференційні семи ‘фактичність’ і ‘правда’.

Наступні три значення є стійкими словосполуками на зразок фразеологічних утворень, які образно семантизують конкретні ознаки загального значення «істини» або «правди» в англійській мові.

4. Зокрема, четверте значення є образним, переосмисленим рефлексом, відображеним у вну-

трішній формі фразем, де актуалізуються потенційні семи. Для фраземи *home truth* (гірка правда) потенційною семою є 'смакові якості правди', а для фраземи *moment of truth* (момент істини) – потенційна сема 'віра в абсолютну правду'.

5. П'яте значення "You say in truth in order to indicate that you are giving your honest opinion about something" на рівні фразової єдності актуалізує значення лексеми *truth*, зокрема таку його потенційну сему, як 'справедлива/правдива думка'.

6. Шосте значення "You say to tell you the truth or truth to tell in order to indicate that you are telling someone something in an open and honest way, without trying to hide anything" становить цілий вислів, в якому наявне відверте визнання певної інформації/події без приховування деталей. Тут потенційною є 'визнання правди'.

І якщо загалом представити сучасну семантичну структуру лексеми *truth* у цьому лексикографічному джерелі (Collins English Dictionary), то її формують 6 значень з їх ЛСВ та диференційними семами і, на відміну від її семантичної структури в попередньому словнику, місять ще й потенційні семи, сформовані на базі фразем та цілих фразових висловлень.

Докладне знайомство зі словниковими статтями з реєстровим словом *truth* в інших, не менш авторитетних, тлумачних лексикографічних джерелах англійської мови ("Webster's Third New International Dictionary of the English Language" [13], "Macmillan English Dictionary for Advanced Learners" [7]) засвідчило подібну сучасну семантичну структуру цієї лексеми.

При цьому перекладний словник «Новый Большой англо-русский словарь: в 3-х т.» додає, окрім виявлених, ще три додаткові значення: 1) з технічної термінології – «точність установки»; 2) фізики – «істина» (характеристика кварка); 3) релігійної сфери – «Бог» [1, 576-577].

На базі виявлених значень, їхніх ЛСВ з диференційними і потенційними семами представляємо інтегральні семи – узагальнені компоненти семантичної структури досліджуваної лексеми *truth* в англійській мові:

- 1) сема 'наявність факту як чогось достовірного/правдивого'
- 2) сема 'визнання факту як істини/правди/авторитетна думка'
- 3) сема 'справедливість'
- 4) сема 'віра в істину'
- 5) сема 'сумніви в істинності інформації'
- 6) сема 'Бог'.

В якому напрямі відбувався розвиток ядерних першозначень лексеми *truth* (тобто її індоєвропейських і прагерманських семантичних рефлексів) в англійській мові, починаючи з давньоанглійського і середньоанглійського періодів (з урахуванням прийнятої періодизації у розвитку англійської мови: *Old English* (450-1100 AD), *Middle English* (1100-circa 1500 AD) and *Modern English* (since 1500) [http://www.studyenglishtoday.

net/english-language-history.html], коли фіксують їхні перші семантичні переходи у вказані періоди і як поступово менталізувалися уявлення сучасних носіїв англійської мови про це поняття, розглянемо докладніше за допомогою процедури зіставно-семантичної інтерпретації виявлених значень, ЛСВ та їхніх сем.

Значення «істина» лексеми *truth* з актуалізацією в ньому ознаки 'щось достовірно/правдиве' сучасні словники датують серединою XIV ст., яке, ймовірно, є семантичним переходом з д.-а. прикметників *teors* «правдивий», *treowe* «достовірний», від яких виник дериват *treowth* уже зі значеннями «правда», «істина», «достовірність». Значення «не хибне/точно», «факт» зареєстроване у 1560 році, яке, скоріше за все, є семантичним переходом значень «такий, що заслуговує на довіру», «справжній, істинний» п.-герм. реконструйованої форми **treuwaz*.

Значення п.-герм. **treuwaz* «справжній, істинний», які також перейшли і до д.-а. форм *teors*, *triewe* та *treowe* як «істина, правда, правдивість», зберегли свої семантичні ознаки і в ЛСВ «істина» [10].

У релігійному тлумаченні значення «Бог» лексеми *truth*, яке фіксують лише перекладні словники, є результатом розвитку значення «триєдність», реконструйованого для і.-с. кореня **tris*, що відображає давні уявлення індоєвропейських етносів про порядок і гармонію НЕБА, ЗЕМЛІ Й ПІДЗЕМНОГО ЦАРСТВА, а пізніше – у християнстві триєдність почали пов'язувати із небесним Отцем, Сином і Святим Духом. Тут можна розглядати і потенційну сему 'віра в абсолютну правду' 4 значення лексеми *truth* у словнику "Collins English Dictionary" [3].

Очевидно, що і сучасні значення «факт», «справжня якість», «достовірність», «точність існування чогось, що не є хибним» та ін. є семантично однорідними поняттями, сформованими на базі уявлень про віру в світовий порядок, який є достовірним фактом.

Невипадково, що ці архетипні уявлення, закріплені у значенні «достовірність», а також у значеннях «визнання» і «ознаки правди» семантично перейшли в один із ЛСВ генетичного деривату лексеми *truth* – іменника *trust* зафіксованого у словнику [12, 1393-1394] як 1) «довіра, віра», на базі якого за моделлю ланцюжкової полісемії розвинулися інші сучасні значення (переважно спеціальні й термінологічні) цієї лексеми: 2) «опіка, управління майном довірчим власником»; 3) «організація /група осіб, які інвестують надані гроші, прибуток з яких йде на благодійні цілі»; 4) (сфера бізнесу, особливо в амер. англ.) «група компаній, що працюють разом для незаконного зниження конкуренції, регулювання цін» [12, 1393-1394].

У перекладних словниках, зокрема у найбільшому з наявних, яким вважають «Новый Большой англо-русский словарь: в 3-х т.» додатково представлено два ЛСВ аналізованої лек-

семи, перший із яких 1) «надія, джерело надії» є семантичним переходом значення «довіра, віра», а другий – 2) «позиція/кредит» (комерційний термін) – результатом радіальної полісемії значення 3) «організація / група осіб, які інвестують надані гроші, прибуток з яких йде на благодійні цілі», яке розширило свою семантику до абстрактного значення «кредит» загалом [1, 575-576].

Тимчасом дієслово *trust* повністю зберегло в першому ЛСВ давнє значення лексеми *treowian* 1) «довіряти, вірити», в якому розвинулася сема 'мрія', на базі якого виникло значення 3) «надіятися, сподіватися» [12, 1394], а також утворилося нове термінологічне значення 4) «надавати позику/кредит» (комерційний термін) [1, 576].

Загалом іменник *trust* з'являється в середньоанглійській період у 1200 році й розширює свою семантичну структуру, але в напрямі звуження абстрактного значення «віра і довіра» до конкретного/спеціального морально-етичного значення «довіра, впевненість у правдивості, чесності, інших чеснотах людини» і релігійного: «релігійна віра» [11]. З 1300 року лексема *trust* вживається у значенні «надійність, вірність», а наприкінці 14 ст. – «впевнене очікування», «те, на що можна покластися».

У сучасній англійській мові на поч. 15 ст. у семантичній структурі лексеми *trust* розвивається термінологічне юридичне значення «довірча власність», а згодом (1877 р.) її починають уживати в юриспруденції на позначення «підприємства, організованого для зниження конкуренції» [11].

З огляду на першозначення лексеми *trust*, якими є «довіра і віра» і які сягають п.-герм. реконструйованих форм **traustam*, **treuwaz*, робимо висновок, що всі її значення у сучасній англійській мові є результатом семантичних переходів д.-а. лексеми *treowian* «вірити, довіряти».

У тлумачних словникових статтях наявні деривати лексеми *truth*, які за своїми інтегральними семами поділяються на два семантичні мікрополя: 1. «Те, що відповідає дійсності»: *truism* («відверта правда»), *true-born* («справжній»), *true-bred* («вихований»; «чистокровний»), *truthful* («правдивий», «вірний»), *truthfulness* («правдивість», «вірність»), *truth-lover* («правдолюб») і 2. «Вірність, відданість»: *true-blue* («вірний»), *true-hearted* («відданий»), *true-love* («любий»), *trueness* («вірність», «відданість») з перехресним значенням «вірність».

Зафіксовано також і протилежні значення з тим же дериватом на зразок *untruth* («неправда», «невірність»), *untruthful* («хибний»), *truthless* («неправдивий», «ненадійний», «невірний»), *truthlessness* («ненадійність», «невірність»).

Одночасно з лексемою *trust* в англійській мові функціонує і її синонім *belief* у трьох значеннях: 1) «віра, переконання»; 2) «думка, переконання»; 3) «віра» (як релігійне поняття) [12, 100-101]. Останнє значення з 1200 р. розширює семантичну структуру лексеми *belief*, але в напрямі спеціалізації як вузько релігійне поняття на позначення «вірвання, основної доктрини релігії або церкви; речей, що вважаються істинними як предмет релігійної доктрини».

Це відбулося наприкінці 12 ст. (у середньоанглійській період), коли лексема *bileave* зі значеннями «впевненість у людині; віра в релігію» витіснила д.-а. лексему *geleafa*, яка вживалася в абстрактному значенні «віра, довіра» і походила від п.-герм. форми **ga-laubnon* «шанувати, поважати, довіряти», утвореної від і.-є. **galaub-* «дорогий, шановний» [8].

Починаючи з 13 ст. у середньоанглійській період з'являється синонімічна до двох попередніх назв – лексема *faith* зі значенням «вірність, довіра до обіцянки; вірність людині; чесність, правдивість», що є запозиченням зі ст.-фр. мови, похідної від лат. дієслова *fidere* «вірити, довіряти», яке було утворено від і.-є. кореня **bheidh-* «вірити, довіряти, переконувати». Також у цей період лексему *faith* уживають у значенні «клятва, обітниця» [9].

З початку 14 ст. у семантичній структурі цієї лексеми актуалізується сема 'милосердя' на базі конкретного значення «віра в релігійні справи», яке безпосередньо було пов'язане з християнською церквою або релігією. З кінця цього ж століття ця лексема обслуговує віровчення під назвою «фідеїзм», яке залучає вірян до християнської церкви шляхом релігійного переконання.

У сучасних тлумачних словниках англійської мови іменник *faith* має шість значень з абстрактною, релігійною та морально-етичною семантикою: 1) «віра, довіра»; 2) (релігійне) «віра»; 3) (релігійне) «вірсповідання»; 4) (good faith) «чесні наміри» [12, 453]; 5) «вірність», «відданість», «лояльність»; 6) «обіцянка», «порука», «слово» і одне – термінологічне значення, розвинуте у сфері офіційно-ділового дискурсу – 7) «посвідчення» (офіційний термін) [1, 731].

Термінологізація значень імені концепту TRUTH відбулася в юриспруденції. Зокрема в юридичному словнику "Law dictionary and Black's Law Dictionary" лексема *truth* тлумачиться як: 1) «дійсний стан речей»; 2) «суворе дотримання істини у двосторонніх угодах»; 3) «цілковита і беззаперечна правда свідка для встановлення істини»; 4) «істина як єдиний і незаперечний доказ»; 5) «надання істини як доказу при переслідуванні за наклеп при певних обставинах (у конституціях Сполучених Штатів Америки)» [5].

Перше термінологічне значення «дійсний стан речей» очевидно утворилося як результат семантичного переходу п.-герм. першозначення «справжній, істинний», реконструйованого в етимона **treuwaz*, а також як результат термінологізації абстрактного значення «істина, правда» д.-а. форм *teors triewe / treowe*. Наступні значення і ЛСВ демонструють їхні семантичні зв'язки з першозначеннями п.-герм. форми **treuwaz* «такий, що заслуговує на довіру», «справжній, істинний».

Висновки. Залежно від ліній/схем семантичного розвитку лексеми *truth*, її дериватів і синонімів установлено, що інтегральні її семи оформ-

милися як концептоутворювані ознаки, які стали етнічними константами для становлення певної системи цінностей британців (загальнокультурних, духовних, соціальних, релігійних, політичних), а окремі з них термінологізувалися в юриспруденції.

І якщо для наукової істини актуальною є інтегральна сема з її протиставлен-

ням VERACITY / FALSITY, то для політичної істини – це THOUGHT / (докса – авторитетна думка) / LACK OF AUTHORITY, для релігійної істини – FAITH / DESPONDENCY тощо. Звісно, що ці бінарні кореляти в різних картинах світу є синонімами ключового слова – імені концепту TRUTH.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новый Большой англо-русский словарь: в 3-х т. / под общ. рук. Ю.Д. Апресяна. Москва, 1994, Т. 3. 832 с.
2. Серебренникова Е.Ф. Станный: семиметрия лингвокультурологической релевантности древнего слова и элементов его языковой семьи в сравнительном анализе. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*. 2008. № 3. С. 4–10.
3. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/truth>.
4. Korolyova A. V. Reconstruction of Early Migration Routes of Homo Populations. *Logos*. Klaipeda. 2018. 94. P. 159–166.
5. Law Dictionary and Black's Law Dictionary. URL: <https://dictionary.thelaw.com/truth/>
6. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/truth>.
7. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. URL: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/truth>.
8. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/search?q=belief>.
9. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/word/faith>.
10. Online Etymology Dictionary. URL: https://www.etymonline.com/word/true#etymonline_v_17889.
11. Online Etymology Dictionary. URL: https://www.etymonline.com/word/trust#etymonline_v_17902.
12. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford University Press, 2000. 1540 p.
13. Webster's Third New International Dictionary of the English Language, unabridged. Merriam-Webster, Incorporated, 2002. 2808 p.

REFERENCES

1. Апресян Ю. Д. (Ed.). (1994). *New English-Russian Dictionary in 3 Volumes*. Moskva. Vol. 3.
2. Серебренникова Е. Ф. (2008). Станный: семиметрия лингвокультурологической релевантности древнего слова и элементов его языковой семьи в сравнительном анализе. [Strange: semiometry of linguistic and cultural relevance of the ancient word and its language family elements in the comparative analysis]. *Vestnik Irkutskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta*, 3, 4-10. [in Russian].
3. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/truth>.
4. Korolyova, A. V. (2018). Reconstruction of Early Migration Routes of Homo Populations. *Logos*. Klaipeda, 94, 159–166.
5. Law Dictionary and Black's Law Dictionary. URL: <https://dictionary.thelaw.com/truth/>
6. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/truth>.
7. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. URL: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/truth>.
8. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/search?q=belief>.
9. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/word/faith>.
10. Online Etymology Dictionary. URL: https://www.etymonline.com/word/true#etymonline_v_17889.
11. Online Etymology Dictionary. URL: https://www.etymonline.com/word/trust#etymonline_v_17902.
12. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (2000). Oxford University Press.
13. Webster's Third New International Dictionary of the English Language, unabridged (2002). Merriam-Webster, Incorporated.

SEMANTIC STRUCTURE OF THE MATRIX AXIOCONCEPT NAME *TRUTH*

Stefanova Nataliia Oleksandrivna

*PhD in Philology, associate professor,
doctoral candidate of General Linguistics and Germanic studies department
Dragomanov National Pedagogical University
Str. Turhenievska, 8/14, Kyiv, Ukraine*

The article presents semantic structure of the name of the matrix concept TRUTH with the involvement of genetic derivatives and the closest synonymous continuants presented in modern lexicographic sources: explanatory, terminological and translation dictionaries. The schemes of development of modern meanings of the lexeme truth are analyzed: from core primary meanings formed in reconstructed Indo-European and Proto-Germanic etymons and transformed in different lexico-semantic variants and semes: differential, integral and potential from old English to Middle English periods. It was a period of time when the British idea of this concept gradually acquired mentalization. We define six integral semes singled out in the meanings and lexico-semantic variants of the lexeme truth in the English language: 1) 'state/quality of being true', 2) 'fact that is accepted as being true', 'real opinion' 3) 'justice', 4) 'faith in truth', 5) 'something is definitely not true', 6) 'God'. The conclusion is made that the concept-forming features have been formed on the base of primary meanings of lexeme truth, its derivatives, synonyms and modern integral semes. Due to these features lexeme acquired the status of the name of the value concept of the matrix format. Modern semantic structure of this concept has retained connections with its ethnic constants as worldview guidelines of the British system of values (cultural, spiritual, social, religious, political, legal).

Key words: *lexeme truth, semantic structure, lexico-semantic variant, integral seme, matrix concept.*

ПАЛІТРА ВІДТІНКІВ КОЛОРОНОМЕНУ ЧЕРВОНИЙ У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Топчій Олеся Юрївна

викладач кафедри англійської мови та перекладу

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

вул. Рєпіна, 12, Ізмаїл, Одеська область, Україна

У мовах світу лексеми на позначення кольору утворюють якісно і кількісно розвинену лексико-семантичну групу, складовими якої є назви основних кольорів та безліч їх відтінків, які вказують на інтенсивність тону, на міру вияву колірної якості, на колірну ознаку предмету та ін. Колористику як частину мовної картини світу розглядали у різних аспектах. Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що недостатньо приділено уваги питанню вивчення народознавчої семантики одних і тих самих кольорів у культурах народів світу.

У межах пропонованої розвідки нашу увагу зосереджено на виявленні та упорядкуванні варіантів відтінків колоративу «червоний» у мовах народів світу, зроблено спробу виявити у кольорономінаціях різних ареалів національно-культурний зміст, вербально зафіксований у мовній картині світу. Встановлено, що чисельна кількість барволексем є запозиченою, що більшість мають мотивовану внутрішню форму, яка базується на національно-культурній специфіці. Колорономенами експлікується світ флори і фауни, назви мінералів, репрезентується народознавча семантика, віддзеркалюються історико-культурні традиції та ін. Простежено, що на відтінки колорономену «червоний» нашаровується специфічна національно-культурна конотація, що множинність барвоназв свідчить про багатозначність і багатофункціональність кольорів. У ланцюжку численних відтінків «червоного», який є мікросистемою загальної системи кольорів, відображені ментальність етнічних культур, їх система цінностей, традиції, стиль життя, історичні події тощо. Припущено, що сприйняття та принцип номінації кольору залежить не стільки від мови етносу, скільки від особливостей культурно-історичного плану. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у розробці теоретичного інструментарію щодо дослідження колористики в мовній картині світу, у систематизації принципів номінації лексем, що позначають кольори, у виявленні специфіки їх національно-культурної бази та в укладанні словника найменувань кольорів у мовах різних культур за певними аспектами.

Ключові слова: колористика, барволексем, відтінок кольору, червоний колір, мовна картина світу.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У мовах світу лексеми на позначення кольору утворюють якісно і кількісно розвинену лексико-семантичну групу, складовими якої є назви основних кольорів та безліч їх відтінків, які вказують на інтенсивність тону, на міру вияву колірної якості, на колірну ознаку предмету та ін. Універсальне поняття колір як одне з властивостей об'єктивно існуючого матеріального світу ще здавна привертало увагу не лише вчених-лінгвістів. Колористику розглядали і у функціонально-стилістичному, і в історико-етимологічному, і у культурологічному, і у символічному, і у зіставному аспектах. Колорономени є об'єктом вивчення лінгвостилістики, етнолінгвістики, етнопсихолінгвістики, контрастивної лінгвістики, фольклористики тощо.

Останнім часом спостерігається активізація досліджень, які присвячені вивченню концептів кольору, його асоціаціям та символічному аспекту функціонування, аналізу цього феномену у психолінгвістичному вимірі тощо. І хоч нині ця «рефлексія на образ світу» представлена у науці ґрунтовно і різноаспектно, чимало питань все ж залишається нез'ясованими. Актуаль-

ність нашого дослідження зумовлена, по-перше, тим, що недостатньо приділено уваги питанню вивчення народознавчої семантики одних і тих самих кольорів у культурах різних народів світу, принципів їх номінації; по-друге, що зіставне вивчення специфіки таких колорономенів у культурах різних етнічних носіїв не ставало предметом спеціальних наукових студій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатозначність, варіантність кольорів, семантичний збіг та розбіжність їх у носіїв різних мов не перестають викликати інтерес багатьох дослідників як вітчизняних, так і зарубіжних (Черненко С.А., Нікітін А.Р., Войтович В.М., Тер-Мінасова С.Г., Блейчер С., Дікі А., Маріо де Бортолі, Брату Ф. та ін.). Історію кольоропозначень у російській мові досліджено Н.Б.Бахіліною [2], «кольоровий простір» – у колективній праці О.П.Василевич, С.М.Кузнецової, С.С.Мищенко [4], психологію кольору – у роботі Г.Браєма [3] тощо.

Аналіз кольороназв представлено у наукових вітчизняних розвідках Л. О. Грибової, О. М. Дзівак, В. В. Грещук, А. П. Критенко та ін. Зацікавленість багатством гами колірної лексики знайшло відображення у наопрацюваннях О. В. Сапиги,

М. В. Репиної, С. В. Жукової [7], де висвітлюється питання кольоропозначення в сучасній лінгвістиці; теоретичні засади зв'язку кольору і психіки викладені в дослідженні Б. О. Базими [1], функціонування ахроматичних кольорів у художньому тексті розглядається у розвідці Т. А. Швець, О. В. Швець [13], особливості семантики слів-кологоративів в українській фразеології аналізуються в дисертації Т.Ф. Семашко [8] та ін.

Носії різних мов неоднаково репрезентують, актуалізують і концептуалізують навколишню реальність. У становленні кольоропозначень важливою ланкою є виявлення принципів номінації хроматичних колоронимів, які відзначаються певною специфікою у кожній національній культурі і які варті того, щоб вони стали предметом спеціального дослідження при вивченні не тільки української мови, а й мов інших етносів. У межах запропонованої розвідки наша увага зосереджена на виявленні і фіксації варіантів номінації відтінків «червоного» у мовах різних народів світу.

Формулювання мети і завдань. Метою розвідки є спроба виявити та проілюструвати ланцюжок відтінків колорониму «червоний» у мовах різних народів, простежити зв'язок його складових із національно-культурною основою, вербально зафіксованою у мовній картині світу. Реалізація поставленої мети потребує розв'язання наступних завдань: здійснити вибірку відтінків прикметника «червоний» на матеріалі Словника іншомовних слів [9], прокоментувати базову основу їх утворення. Предметом дослідження обрано тематичну групу кологоративу «червоний», синонімічний ряд відтінків якого експлікує національно-культурну специфіку мовної картини світу кожного етносу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мова як скарбниця культурного досвіду є складовою частиною культури, яка існує у взаємозв'язку із мовою, де вона і «вербалізується». Зміст будь-якої культури віддзеркалюється в національній концептуальній картині світу, яка відбивається у відповідній мовній картині світу. Частиною мовної картини світу як інформаційної системи, що складається із знань, уявлень, вірувань тощо, є і колористика, сприйняття та інтерпретація якої у носіїв різних національних культур різняться. В природі кольори становлять трьохмірну систему, де кожний колір може змінюватись у трьох напрямках: тон, насиченість, світлість [5, 25-26]. Вони пов'язані один з одним безперервними переходами, внаслідок чого один колір може бути переведений в інший. Так, жовтий у поєднанні із зеленим дає синій, який теж при комбінації з іншим кольором, може перейти у новий або його відтінок. При змішуванні кількості кольорів і їх відтінків неможливо полічити.

Кольоростичне сприймання дійсності завжди є одним із оцінних елементів культури носіїв різних мов, палітра кольорів яких різниться своєю інтерпретацією, асоціаціями, традицією та симво-

лізмом, семантичними розбіжностями, ступенем впливу на психічний стан носіїв. Одним із основних теоретичних постулатів лінгвокультурології є «гіпотеза лінгвістичної відносності» Сепіра – Уорфа, сутність якої полягає в тому, що носії різних мов і різних культур по-різному сприймають світ; мова зумовлює тип мислення її носія, а спосіб пізнання навколишньої дійсності залежить від мови [10, 61]. Слушним є думка Є. Сепіра про те, що «оскільки в основі світобачення і світорозуміння кожного народу лежить своя система предметних значень, соціальних стереотипів, когнітивних схем, свідомість людини є етнічно зумовленою» [8, 99].

Відповідно, в різних мовах для ідентичного кольору та його відтінків потенційно можливим може бути ряд назв, які актуалізують окрему сторону одного спільного предмета дійсності. Так, «червоний», за системою кольоропозначень Йоханнеса Іттена, є одним із трьох базових кольорів, окрім синього і жовтого. Ця система наведена у популярній його книзі з колористики «Мистецтво кольору», де автор докладно описує «математику кольору».

Лексеми, що позначають колір «червоний», у багатьох мовах народів світу беруть свій початок від індоєвр. кореня *rudh-*. У сучасних європейських мовах «червоний» – *rouge* (франц.), *red* (англ.), *rot* (нім.). У слов'янських мовах у цілому цей корінь не зберігся, а лексема «красний» є загальнослов'янською за походженням. Колороним «червоний» та його відтінок «червлений» (темно-червоний, бордовий) мають спільний корінь із дієсловом «червити», що означає «фарбувати червоним», і походить від кореня «черв», особливого виду хропаків, із яких видобували червону фарбу. Як аналог – «червчатий» (застар.).

Колір «червоний» та гама його відтінків у мовах світу передається безпосередньо шляхом прямого називання барви-денотата або імпліцитно, через предмет дійсності, ознака кольору якого закріплена в культурі, в традиціях. В українській мові цей колороним має великий синонімічний ряд відтінків: «багряний», «багровий», «багрецовий», «багрянистий» (заст.) (густо-червоний з синюватим відтінком), «рудий» (червоножовтий), «вишневий» (колір стиглої вишні), «колір п'яної вишні» (брунатний з червоним відтінком), «кумачовий» (від назви тканини яскраво-червоного кольору). Багато кольоропозначень, як свідчить матеріал, мають мотивовану внутрішню форму: «томатний», «маковий», «мідний», «брусничний» (відтінок червоних або густо-рожевих спілих ягід брусниці; в російській мові це слово означало «зелений», колір листа брусниці). За свідченням наукових джерел, «брусничний» колір увійшов у опис корогви Івана Гроznego.

Палітра відтінків цього кольору продовжують: «буряковий» (темно-червоний з синюватим відтінком), «бордовий» (темно-червоний), «рубіновий», «яро-червоний» (яскраво-червоний), «інкарнат-

ний» (застар.) (темно-червоний, колір м'ясу), «рдяний», «цеглястий» (коричнювато-червоний), «охрянний» (червоно-брунатний), «юбагрий» (застар.) (багровий), «яхонтовий» (червоний, фіолетовий) тощо.

Мотивовану внутрішню форму у відтінках цього колоративу фіксуємо в інших мовах, колорономени в яких отримують специфічну національно-культурну конотацію. Так, базою для кольоропозначень виступає світ флори: «адріанопольський» (яскраво-червоний колір, фарба із марени, рослини бурого кольору); «краплаковий» (червоно-брунатний відтінок, отриманий із екстракту відвару кореня марени); «акажу» (з франц. асажу – червоне дерево, «махагони») [9, 39]; «амарантовий» (від гр. amarantos – колір, близький до пурпурного; назва південноамериканського дерева з червоною деревиною) [9, 63]; «фрезовий» (від франц. – суниця, колір розчавленої суниці, світло-малиновий, рожевий із сірватим відтінком); «катеховий» (з малайськ. – це екстракт з деревини акації катеху; або червоно-брунатний, або бурий колір) [9, 513]; «фернамбук» (з бразил. – вид деревини рослини жовтувато-червоного кольору); «шафрановий» (з араб. – рід рослин, поширених у країнах Середземномор'я; червонувато-жовтий колір). Колір померанчево-червоних чорнил – «алізаринний» (з ісп. – alisari, напівпродукт синтезу деяких барвників) [9, 53]. У російській культурі цей відтінок з більш темним, тьмяним нашаруванням мав назву «круповий» (від нім. – krapplack; колір тканини з таким відтінком використовували для виготовлення елементів військової форми армійських нижніх чинів Росії імперського періоду). Аналогічного походження кольори

Поповнює палітру відтінків «червоного» кольоропозначення, пов'язані із світом фауни: «кармінний» колір (яскраво-червоний), колір який виник від червоного барвника «кармін» – фарби, що виготовляють із мексиканських комах кошениль [9, 508]. Варіантами є: «кошенілевий» (від фр. – cochenille, фарбник, який виготовляють також із комах; яскраво-червоний, злегка малиновий); «кармазинний» (від санскр. – черв'як; алий, багрянний,) [9, 507]; «тосовий» колір (з фр. – rise, блоха; бурий, брунатний відтінок червоного, колір розчавленої блохи) та колір «куріткові очі» (світло-червоний).

Колорономенами, може експлікуватися і народознавча семантика: «пурпурний» (темно-червоний колір з фіолетовим відтінком; колір дорогоцінного стародавнього одягу). Аналогом є порфірний колір (з грец. – гірська порода темно-червоного кольору з білими вкрапленнями). Як пурпур, який виготовлявся із соку певних черепашок або равліків Середземного моря, так і порфір – це давні символи влади, ознаки величності їх володарів. Відповідно, порфіра – довга, пурпурового кольору мантія, яку одягали монархи в урочистих випадках [9, 754]. Аналогом виступає «кардинальний», яскравий відтінок «червоного», колір ряс кардиналів.

Фіксуємо колорономени, походження яких пов'язане із назвами мінералів: «кіноварний» (від лат. – cinnabari, яскраво-червоний колір мінерала, який здобували із гірських стрімчаків Іспанії); «альмандиновий» (мінерал із групи гранату криваво-червоного кольору із фіолетовим відтінком) [9, 60]; «гіацинтовий» колір (з гр. – Hyacinthos, червоно-золотистий мінерал, різновид циркону) [9, 271]; «турмаліновий» (з фр. – tourmaline, мінерал, темно-малиновий); «авантюриновий» (з фр. – aventurine, мінерал, буро-червоний із блискітками,).

Отже, більшість кольоропозначень «червоного» в українській мові було створено на основі запозичень, багато з яких були короткочасними. Їх виникнення, мабуть, пояснюється зростанням модної індустрії IVІІІ – ІХІ ст. і прагненням виробників залучити увагу покупців до товарів із новими, інтригуючими назвами: «кармазинний» (від фр. cramois – тканина кармазин темно-червоного кольору). У 30-х роках ХІХ ст. згадувався «барканський» колір, один із відтінків червоної гами (колір міцної візерункової тканини для оббивки меблів). У французькій культурі засвідчено і такий яскраво-червоний, навіть алий, «вермільоновий» колір. Італійська культура засвідчує лексему «маджента», яскраво-червону анілінову фарбу, суміш червоного, фіолетового, діапазон пурпурного сектора.

У наукових розвідках знаходимо факт існування у першій половині ХІХ ст. колорему «масака» (темно-червоного кольору із синім полиском). Так, у романі Л.Толстого «Війна і мир» убранням графині була оксамитова сукня «масака». У цей період особливо модним був колір «мордоре», «мардоре» (з фр. morgore – букв. «позолочений», гама червоно-брунатного із золотим полиском).

У довідникових джерелах зазначено колір «аделаїда» (червоний відтінок лілового, який широко використовувався у 40–50-х р. ХІХ ст.). У термінології навігаційної справи фіксуємо «бакановий», «баканний» колір (від араб bakkat – червоне дерево; це яскраво-червоний колір плавичих навігаційних знаків) [9, 143].

Зазначимо, що національно-культурні конотації в колорономінаціях віддзеркалюють і історико-культурні традиції. Так, фіксуємо колір «московської пожежі», барва, схожа із кольором розчавленої брусниці; колір «базарного вогню» (вогненно-червоний колір з домішками жовто-синього, назва якого виникла у кінці ХІХ ст. у пам'яті про загиблих у страшній пожежі на добротному базарі у Парижі). Знаходимо колір «сольферино» (яскраво-червоний), який постав від назви битви при м. Сольферино під час австро-італо-французької війни.

Виникнення кольоропозначень нерідко має й іншу основу. Так, колір води, перегнаної з пелюстків астраханської троянди, шипшини, (блідо-рожевий), називають «гуляфним». Фрагменти фарбування Михайлівського Замку в Петербурзі, рукавички улюбленої фрейліни Павла І забарвлені

кольором *драконової крові*. Тлумачення – від терміна «драконове дерево», дерева, що росте на Канарських островах, з надрізів стовбура якого витікає смола, яка на повітрі швидко червоніє [9, с. 390]. Як свідчить проаналізований матеріал, ланцюжок відтінків «червоного» можна продовжити.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, колористика – багатомірний та складний феномен. Із проведеного дослідження встановлено, що основа для позначення колорономену «червоний» та його відтінків, які експлікують специфічну національно-культурну конотацію, у мовах різних культур потужна і різноманітна. В ланцюжку множинних варіантів відтінків відображені та закріплені ментальність

культур, їх система цінностей, традиції, стиль життя. Цей ряд, який об'єднаний словами з різним ступенем повноти того самого кольору, можна визначити як мікросистему загальної системи кольорів. На нашу думку, сприйняття кольору, його принципів номінації залежить не стільки від мови етносу, скільки від особливостей культурно-історичного плану

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у розробці теоретичного інструментарію щодо дослідження колористики в мовній картині світу, у систематизації принципів номінації барволексем, у виявленні специфіки їх національно-культурної бази та в укладанні словника найменувань кольорів за різними аспектами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базыма Б.А. Цвет и психика: монография. Харьков: ХГАК, 2001. 172 с.
2. Бахилина Н.Б. История цветообозначения в русском языке. Москва: Наука, 1975. 258 с.
3. Браэм Г. Психология цвета / пер.с нем. М.В.Крапивкиной. Москва: АСТ; Астрель, 2009. 158 с.
4. Василевич А.П., Кузнецова С.Н., Мищенко С.С. Цвет и название цвета в русском языке. Москва, 2005. 216 с.
5. Дзівак О.М. Про систему назв кольорів у сучасній українській мові. *Українське мовознавство: міжвідомчий науковий зб.* 1975. Вип. 3. С. 25–31.
6. Сапи́га Е.В., Репина М.В., Жукова С.В. Цветообозначения в современной лингвистике: семантический и семиотический аспекты. *Краснодар: Историческая и социально-образовательная мысль.* Краснодар, 2016. Т. 8. № 2. Ч. 2. С. 192–195.
7. Семашко Т.Ф. Особливості семантики та функціонування слів-колативів в українській фразеології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2008. 26 с.
8. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. Москва, 1993. 385 с.
9. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних сполучень / Уклад Л.О. Пустовіт та ін. Київ: Довіра, 2000. 1018 с.
10. Уорф Б. Отношение норм мышления к языку // Новое в лингвистике. Москва, 1960. Вып. 12. С. 48–54.
11. Швець Т.А., Швець О.В. Семантика ахроматичних кольоропозначень у художньому тексті (на матеріалі казок братів Грім). *Психолінгвістика: зб. наук. пр. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди» Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О.М., 2013. Вип. 13. С. 154–162.*

REFERENCES

1. Bazyma, B.A. (2001) *Cvet i psihika: monografiya*. Harkov: HGAK. [Color and psychology monograph]. Kharkiv: HGAK. [in Russian]
2. Bahilina, N.B. (1975) *Istoriya cvetooboznacheniya v russkom yazyke*. Moskva: Nauka, [History of color nomination in the Russian language]. Moscow: Nauka [in Russian]
3. Braem, G. (2009) *Psihologiya cveta / per.s nem. M.V.Krapivkinoy*. Moskva: AST; Astrel, [Psychology of color]. Moscow: AST; Astrel [in Russian]
4. Vasilevich, A.P. (2005), Kuznecova S.N., Mishenko S.S. *Cvet i nazvanie cveta v russkom yazyke*. Moskva. [Color and color nomination in the Russian language]. Moscow [in Russian]
5. Dzivak, O.M. (1975) *Pro systemu nazv koloriv u suchasnij ukrayinskij movi*. Ukrayinske movoznavstvo: mizhvidomchij naukovij zb. [About the system of color nomination in the modern Ukrainian language] [in Ukrainian]
6. Sapiga, E.V., Repina M.V., Zhukova S.V. (2016) *Cvetooboznacheniya v sovremennoj lingvistike: semanticheskij i semioticheskij aspekty*. Krasnodar: Istoricheskaya i socialno-obrazovatel'naya mysl. Krasnodar. [Color nomination in the modern linguistics: semantic and semiotic aspects]. Krasnodar: Historical and social and educational thought [in Russian]
7. Semashko, T.F. (2008) *Osoblyvosti semantyky ta funktsionuvannia sliv-koloratyviv v ukraïnskii frazeolohii*. Kyiv. [Semantics peculiarity and functioning of colorative words in the Ukrainian phraseology]. Kyiv. [in Ukrainian]
8. Sypir, Э. (1993) *Yzbrannyye trudy po yazykoznaniiu y kulturolohy*. Moskva. [Selected works in linguistic and cultural studies] Moscow [in Russian]
9. *Slovnnyk inshomovnykh sliv: 23000 sliv ta terminolohichnykh spoluchen (2000)/ Uklad L.O.Pustovit ta in.* Kyiv: Dovira. [The Dictionary of foreign Words: 23000 words and terminological combinations]. Kyiv: Dovira [in Ukrainian]
10. Uorf, B. (1960) *Otnoshenye norm myshleniya k yazyku // Novoe v lynchvystyke*. Moskva, Vyp. 12. [Regards of thinking norms to language]. Moscow [in Russian]
11. Shvets, T.A., Shvets O.V. (2013) *Semantyka akhromatychnykh koloropoznachen u khudozhnomu teksti (na materialii kazok bratuv Hrimm)*. *Psyholinhvistyka: zb. nauk. pr. DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im..H.Skovorody»*. Pereiaslav-Khmelnytskyi: FOP Lukashevych O.M., Vyp. [Achromatic color nominations semantics in the art texts (on the material of brothers Grim)]. Pereiaslav-Khmelnytsky FOP: Lukashevich [in Ukrainian]

SHADE PALETTE OF COLOR NOMINATION RED IN THE LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD

Topchy Olesya Yurievna

Lecturer at the Department of English and Translation

Izmail State University of Humanities

Str. Repina, 12, Izmail, Odesa region, Ukraine

Color marking tokens form a qualitatively and quantitatively developed lexico-semantic group, whose constituents are the names of the main colors and their many shades, which indicate the intensity of tone in the world languages. Color is considered as part of the linguistic picture of the world in various aspects. The relevance of our study is due to the fact that insufficient attention is paid to the question of studying the semantics of the same color in the cultures of the peoples of the world.

The given investigation focuses on the identification and ordering of variants of shades of color «red» in the languages of the peoples of the world, an attempt was made to reveal in the color nominations of different areas national and cultural content, verbally recorded in the linguistic picture of the world. It is established that a large number of color tokens is borrowed, that most have a motivated internal form, based on national and cultural specificity. The world of flora and fauna, the names of minerals, the scientific semantics, the historical and cultural traditions, and others are explored by the color tokens. It is traced that a specific national-cultural connotation is layered on the shades of the color-coded «red», that the multiplicity of color names indicates the ambiguity and versatility of colors. The chain of numerous shades of «red», which is a microsystem of the common color system, reflects the mentality of ethnic cultures, their value system, traditions, lifestyle, historical events. It is suggested that the perception and principle of color nomination depends not so much on the language of the ethnic group as on the features of the cultural and historical plan. The prospect of further exploration is seen in the development of theoretical material for the study of color studies in the linguistic picture of the world, in the systematization of the principles of nomination of color-indicating tokens, in the identification of the specificity of their national-cultural base and in the compilation of a dictionary of color names in languages of different cultures.

Key words: *color studies, color token, color shade, red color, linguistic picture of the world.*

УДК 811.133.1: 81'367.7

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-37>

ДІЯЛЬНІСНО-ОНТОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ СТРУКТУРИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЮРИДИЧНОГО ТЕКСТУ

Царьова Ірина Валеріївна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

вул. Гагаріна, 26, Дніпро, Україна

У статті простежено концепцію структури юридичного тексту. Визначено поліструктурний синтез як базис діяльнісно-онтологічної концепції створення сучасного українського юридичного тексту; будова структури, складовими якої є окремі (перш за все, автономні) різнопредметні текстові структури. Виділено наявні чотири концепції сучасного українського юридичного тексту: результативно-статичну, процесуальну, каузальну, стратифікаційну. У зв'язку з комунікативною переорієнтацією лінгвістики тексту, одночасно визначено текст як посередник, засіб, процес і мета комунікації. Наголошено, що різноманіття підходів до вивчення юридичного тексту, з одного боку, відкриває все нові і нові його вимірювання, а з іншого – викликає почуття епістемологічної невпевненості, наслідком якої стає перехід від системності (теорія тексту) до розрізної множинності (теорії тексту). Уважаємо, що дослідження структури сучасного українського юридичного тексту може бути звернено не на окремі аспекти (сторони, вияви), а на розглянуту як спосіб організації і організацію мовного субстрату, як функціонально завершене ціле, що є актуальним для теорії структуроутворення тексту. Тексти, формально і змістовно зберігають з первинним лише явище детермінації, та повно ілюструють явище діалогічності (відповідь, відгук, полеміка). Акцентовано увагу, що вектор розвитку загальної теорії тексту необхідно переорієнтувати з аналізу поліструктурності (множинності структур) тексту на структурний синтез. Структура – це проєкція форми на предметну галузь, а форма може моделюватися тільки на підставі зіставлення ряду її структур: виявлення загального і випадкового, тобто поліпредметного і, отже, поліструктурного опису об'єкта. Варто виділяти лінгвістичну структуру інтерпретаційного акта, яка виражається в особливій юридичній мові зазначених актів, використанні граматичних і графічних засобів викладу правового матеріалу. Письмова форма правових актів припускає структурування тексту акта і його побудову за правилами юридичної техніки. Структура НПА досить різноманітна і, як правило, складна. Наявність в акті структурних елементів залежить від різних об'єктивних і суб'єктивних чинників, які впливають на весь процес інтерпретаційної діяльності.

Ключові слова: діяльнісно-онтологічна концепція, поліструктурний синтез, проєкція форми, структура, текст, юридичний текст.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Без масиву спеціальної техніки юридичного письма недоцільно говорити про удосконалення законодавчої діяльності, підвищення юридичної якості нормативно-правових актів (далі – НПА) та забезпечення ефективності правового регулювання. Погоджуємось з І. Онищуком у тому, що відсутнє системне бачення вирішення проблеми вимог до юридичної техніки щодо конструювання НПА. Тому застосування НПА стає проблематичним через неповноту правового регулювання юридичної техніки, нечіткість і неточність формулювань нормативних положень, недосконалу структуру [10]. Вивчення структури тексту як інтегральної моделі різнопредметних текстових форм і розробки дослідницької програми, направленої на здійснення поліструктурного синтезу тексту – вагомим завданням в юридичній лінгвістиці. Услід за К. Білоусовим, *поліструктурний синтез* розглядаємо як базис діяльнісно-онтологічної концепції створення сучасного українського юридич-

ного тексту; будова структури, складовими якої є окремі (перш за все, автономні) різнопредметні текстові структури. Основа можливого синтезу забезпечена єдністю *субстанціальних (онтологічних) властивостей тексту*, що робить вагомим його *онтологічний опис*.

Виділяємо наявні чотири концепції сучасного українського юридичного тексту: *результативно-статичну* (концепції, у яких провідним вважається статичний аспект. Ці концепції можна об'єднати як такі, що відображають результативно-статичне уявлення про текст. Текст розуміється як інформація, відокремлена від відправника, як та єдина форма, в якій мова дана нам у безпосередньому спостереженні); *процесуальну* у відношенні до свого виробника (процесуальність розуміється двояко: з одного боку, як реалізація мовленнєвої здатності людини, з іншого – ураховується, що текст є мова в дії. Отже, ураховується здатність мови до живого функціонування в мовленні); *каузальну* (концепції, що акцентують каузальний початок, тобто

джерело тексту – мовну діяльність індивідуума. Ці концепції можна було б назвати комунікативними, так як вони орієнтуються на акт комунікації, який передбачає наявність відправника і одержувача); *стратифікаційну* (стратифікаційні концепції, які розглядають текст як рівень мовної системи. Включення тексту в ієрархію мовних рівнів передбачає розгляд будь-якого абстрактного тексту (алгоритм його породження, моделі, схем) і тексту в конкретній реалізації) [5; 15].

У зв'язку з комунікативною переорієнтацією лінгвістики тексту, юридичний текст визначається одночасно як посередник, засіб, процес і мета комунікації. Е. Косеріу розглядав текст як мовленнєвий акт або ряд пов'язаних мовних актів, які здійснюються індивідом в певній ситуації [1]. Комунікативно-орієнтовані дефініції тексту описують його або як відокремлений компонент комунікації, серединний елемент схеми комунікативного акту, або як невід'ємний від комунікативного процесу, як такий, що характеризує комунікативністю предметно-знаковий стан системи комунікації» [1]. Вектор розвитку загальної теорії тексту, на наш погляд, необхідно переорієнтувати з аналізу поліструктурності (множинності структур) тексту на структурний синтез, тому ми вважаємо, що розробка моделей синтезу текстових структур є актуальною проблемою як загальної теорії тексту, так і юридичної лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Текст як початкова реальність гуманітарного знання (С. Аверинцев, М. Бахтін) і безпосередня форма існування мови мимоволі стає таким об'єктом дослідження, предметний простір у якого формується під впливом багатьох наукових концепцій і напрямів (наприклад, дериватології, психосемантики, когнітивізму; звуко-символізму; тексту як функціональної, само організованої, концептуальної систем та ін.) [6].

У практиці філологічних досліджень закріплена тенденція смислового та семантико-структурного вивчення тексту [8]. Найбільш глибоко, всебічно і детально розвинені підходи до тексту, сформульовані в роботах О. Москальської, Г. Москальчука, І. Арнольд, Н. Черемисиної та ін. Комунікативна парадигма змінила підхід до тексту як до складного знаку. Форма тексту досліджувалась як мовна, і тому є незначущим константним утворенням. Акцентуються звичайно лише ті форми і їх компоненти, які впливають на змістовну сторону тексту.

Різноманітність підходів до тексту породжує численні варіанти його розуміння. Залежно від парадигмальних настанов, предметної галузі, мети дослідження, феномен, що вивчається, кожного разу визначений деяким набором параметрів (характеристик, якостей, особливостей), кожен з яких у деякому розумінні стає унікальним. Тому різноманіття підходів до вивчення юридичного тексту, з одного боку, відкриває все нові і нові його вимірювання, а з іншого – викликає почуття

епістемологічної невпевненості, наслідком якої стає перехід від системності (*теорія* тексту) до розрізної множинності (*теорії* тексту).

Модель тексту за В. Кінчем орієнтована на комплексність опису, тобто передбачає перехід від розуміння складових частин речень до послідовностей речень та найвищих структур тексту [3]. Традиційним вважається представлення тексту за допомогою гістограми однорідних ознак, наприклад, вектором кількості входжень ключових слів до документа. Ще одна із найпоширеніших сьгодніх моделей тексту – модель «множина слів», згідно з якою текст представляється як набір слів, без врахування порядку їх вживання [13].

Сутність проблеми структури тексту потребує уваги не тільки правознавців, професійних юристів, а й лінгвістів. Особливої вагомості набуває визначення таких способів побудови текстів НПА, які б дозволяли найбільш точно й адекватно матеріалізувати інтенції законодавця. Аналіз доробку науковців: Н. Артикуца, І Гальперін, Н. Ботвина, Л. Боярова, Т. Кияк, Л. Іванова, Д. Милославська, Т. Панько, О. Пономарів, Ю. Прадід, К. Серажим та ін., який зумовлений послідовністю наукових розробок тлумачення і є відправним пунктом наукових пошуків вирішення проблем тлумачення НПА, надав можливість переглянути різні погляди, урахувати нові напрямки розвитку юридичної лінгвістики, визначити послідовність наукового дослідження юридико-лінгвістичного тлумачення текстів НПА.

Формулювання мети і завдань статті. Мета роботи – простежити концепцію структури юридичного тексту. Для реалізації поставленої мети було сформульовано такі завдання: 1) узагальнити наявний теоретичний та емпіричний матеріал за темою, урахувавши сучасні тенденції розвитку юридичної лінгвістики; 2) розкрити зміст сучасної концепції структури юридичного тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Базовим конструктором, що забезпечує здійснення поліструктурного синтезу, є *структура тексту* – новий об'єкт юридичної лінгвістики. Уважаємо, що дослідження структури сучасного українського юридичного тексту може бути звернено не на окремі аспекти (сторони, вияви), а на розглянуту як спосіб організації і організацію мовного субстрату, як функціонально завершене ціле, що є актуальним для теорії структуроутворення тексту. При такому підході структура і текст розуміються як феномени, незалежно від наявних і розкритих для нас предметних проєкцій – текстових просторів. Кожен завдяки операції, абстрагуванню, аналізу, моделюванню постає як система, що «наділяється» структурою. Природно, структури окремих просторів об'єкта можуть розрізнятися. Але в цих структурах має бути і щось спільне, оскільки це структури просторів одного і того ж об'єкта. Ця спільність і є форма, притаманна об'єкту. Якщо структура – похідна дослідницької діяльності,

конструкт, то форма – феномен. Форма організовує об'єкт таким чином, що, розглянута крізь призму тих чи інших предметів, вона втілюється в їх структури, що мають спільність свого походження. По суті, структура – це проєкція форми на предметну галузь. Звідси випливає, що форма може моделюватися тільки на підставі зіставлення ряду її структур: виявлення загального і випадкового, тобто поліпредметного і, отже, поліструктурного опису об'єкта. Ми говоримо про моделювання форми, оскільки в процесі її реконструкції буде з'являтися не сама форма, а її більш-менш достовірні апроксимації.

Структуру юридичного тексту можна розглянути у двох аспектах: вертикальному і горизонтальному. Синтаксична (вертикальна) структура юридичного тексту включає такі рівні: слово (юридичний термін), речення (нормативно-правовий припис), складне синтаксичне ціле (асоціація приписів). Функціональна (горизонтальна) структура враховує можливі сфери застосування мови права і визначається поєднанням офіційно-ділового, наукового та публіцистичного стилів мовлення, що використовуються на різних рівнях існування права [10, 124]. Первинним елементом лінгвістичної структури НПА виступає речення, що складається із слів і знаків пунктуації.

Лінгвістична структура тексту НПА визначається його лінгвістичними (мовними) характеристиками (властивостями). Елементи лінгвістичної структури тексту НПА виділяються з точки зору мовної побудови тексту. При створенні нових норм, положень особлива увага має приділятися окремим мовним засобам (реченням, словам, абрєвіатурам, юридичним фразеологізмам тощо) [18, 83]. До структурних елементів НПА відносять: назву (заголовок), преамбулу (вступ); основну (нормативну) частину, пожідену на розділи, глави, статті, частини, пункти, підпункти, абзаци; додатки; прикінцеві і перехідні положення. Структура підзаконного НПА не має уніфікованого вигляду і залежить від виду акта [16].

Зрозуміло, що інтерпретаційні акти мають своєрідну структуру, з уваги на похідний від норм чинного права їхній характер. На думку Л. Матвєєвої, у структурі акта тлумачення потрібно виділяти змістову і формальну сторони. До змістової належать *ідея, тема, проблема*, викладена в інтерпретаційних розпорядженнях, – це суть усього акта тлумачення. Змістову структуру становлять загальні (нормативні) або індивідуально-конкретні владні правороз'яснювальні розпорядження. Оскільки більшість актів оформляється в письмовому вигляді – як акти-документи, то й зовнішня сторона тут має важливе юридичне значення. Формальна сторона – це розміщення основних елементів і зв'язки, що забезпечують цілісність і завершеність акта, а також комплекс реквізитів. Характерними реквізитами інтерпретаційних актів є найменування виду відповідного акта, заголовок, місце і час його складання,

відомості про те, від якої особи чи органу виходить цей акт, юридична достовірність [7, 62] (підпис, затвердження).

В. Карташов виокремлює стохастичну, тимчасову, просторову і логіко-філософську структури актів тлумачення [4, 365]. А. Шаранов виділяє функціональну, горизонтальну та вертикальну структури актів тлумачення норм права [17, 48]. Окрім наведених структур, можна виділити також генетичну, психологічну і лінгвістичну структури інтерпретаційних актів. Стохастична структура акта тлумачення уможливило в кожній конкретній ситуації з'ясувати стаціонарні (постійні) і змінні (непостійні) її компоненти, зв'язки. Досягнення мети акта тлумачення вимагає конкретного «набору» елементів: суб'єктів, учасників, дій, використовуваних засобів і способів, часу, фінансових, організаційних та інших ресурсів [17, 364]. Тимчасова структура інтерпретаційних актів дає змогу простежити послідовність їх видання в часі, співвідношення між основними і допоміжними, первинними і вторинними актами тлумачення. Вивчення тимчасової структури розглянутих актів тлумачення дозволяє виявляти чинні в конкретний момент акти, а також ті, що втратили силу, етапи внесення в них доповнень і змін [17, 51]. Наприклад, постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 грудня 1976 р. № 11 «Про судові рішення» замінена на постанову Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі» [12]. Просторова структура виявляється в наявності різноманітних типів, видів і підвидів актів тлумачення норм права, які одночасно діють у правовій системі суспільства [4, 364]. Аналіз цієї структури сприяє більш комплексному та системному вивченню актів тлумачення, що особливо важливо з уваги на кількість інтерпретаційних актів, які видаються у правовій системі [14, 31].

Функціональна структура, по-перше, показує, наскільки ефективно функціонує кожний з видів інтерпретаційних актів; по-друге, розкриває способи взаємодії (зв'язку, відносин) між різними їхніми видами; по-третє, вказує на функції, які виконують акти тлумачення, на відміну від інших правових актів (нормативно-правових, правозастосовних тощо), у правовому регулюванні. У цьому випадку вже самі інтерпретаційні акти виступають у ролі детермінантів щодо економічної та політичної, духовної та інших сфер життєдіяльності суспільства. Зазначена структура дозволяє виділяти наслідки (позитивні і негативні), до яких приводить видання окремих актів тлумачення чи їхніх типів, видів і підвидів [17, 50]. Горизонтальна структура дає змогу розглянути способи взаємодії різноманітних актів тлумачення, що мають однакову юридичну силу (постанови Пленуму Вищого господарського суду України, постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України та постанови Пленуму

Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ). Вертикальна структура передбачає підпорядкованість інтерпретаційних актів нижчого рівня актам тлумачення вищого рівня [17, 50].

Розглядаючи структуру актів тлумачення, автори найчастіше виходять із загальноприйнятого положення, що письмова форма правових актів припускає структурування тексту акта і його побудову за правилами юридичної техніки, відповідно до визначених мовних, графічних, графічних та інших вимог [17, 48–49]. Тому варто виділяти лінгвістичну структуру інтерпретаційного акта, яка виражається в особливій юридичній мові зазначених актів, використанні графічних і графічних засобів викладу правового матеріалу [14, 32].

Кожен документ містить тільки йому властивий набір реквізитів та порядок їх розміщення. Опишемо основні, найчастіше використовувані реквізити письмових інтерпретаційних актів: 1) *назва (вид)* – дозволяє визначити вид інтерпретаційного акта; пишеться з великої літери (якщо друкується – усі букви великі). Назва акта тлумачення визначає перелік обов'язкових і необов'язкових реквізитів для його укладання, змістову і формальну будову; 2) *заголовок* – стислий виклад того, про що йдеться в акті тлумачення. Формулюється суб'єктом, що тлумачить документ, і пишеться після назви акта тлумачення в лівому кутку однією фразою; 3) *адресат* – інформація про те, кому призначений акт тлумачення, і поштова адреса. Усі складові частини пишуться в називному відмінку з нового рядка, з одного положення, з великої літери. Коли акт тлумачення адресований конкретній особі, то посада, звання, прізвище особи – у давальному відмінку, а назва організації чи структурного підрозділу – у родовому; 4) *дата* – обов'язковий реквізит, який вказує на день підписання, день затвердження чи узгодження акта тлумачення. Може бути поданий одним рядком, має три складники (день, місяць, рік): наприклад: 06.12.12 або комбінованим способом (словесно-цифровим: 6 грудня 2012 р.). Спосіб запису залежить від виду акта тлумачення норм права; 5) *підпис* – обов'язковий реквізит, що засвідчує законність акта тлумачення, відповідальність особи за його зміст і наслідки дії; ставиться наприкінці акта тлумачення; містить такі складники: назва посади, установи, звання, підпис, ініціали та прізвище особи; 6) *затвердження* – санкціонування змісту акта тлумачення або поширення його дії на визначене коло установ, організацій, підприємств. Складники реквізиту: слово «Затверджую», назва документа в називному відмінку, його дата і номер; 7) *погодження* – використовують для поліпшення якості акта тлумачення, уникнення недоречностей, зайвого чи, навпаки, його доповнення. Внутрішнє (всередині установи) оформляється візою, до складу якої входить підпис, його розміщення, дата

візування; у разі потреби вказують посаду того, хто візує. Зовнішнє (за межами установи) складається зі слова «ПОГОДЖЕНО», назва посади особи, його розміщення і дати; 8) *печатка* – реквізит, що засвідчує акт тлумачення і права осіб, які його підписали. Існує гербова печатка, проста (квадратна, трикутна, кругла). Печатку потрібно прикладати так, щоб вона захоплювала частину слів – найменування посади особи, яка підписала документ; 9) *нумерація сторінок* – використовують тоді, коли документ має дві сторінки і більше. Нумерують сторінки арабськими цифрами без будь-яких пунктуаційних знаків посередині верхнього поля на відстані не менше як 10 мм від верхнього краю; 10) *членування тексту, нумерація частин* – виражає зовнішню будову акта тлумачення і вказує на його формальну складність, яка залежить від змісту тематики і призначення документа. Простий за будовою інтерпретаційний акт має однотипні, рівнозначні частини і нумерується наскрізно арабськими цифрами. У складних інтерпретаційних актах треба вказувати на залежність частин, їх підпорядкування. Для цього існують дві системи членування тексту і позначення частин: 1) комбінована система полягає у використанні букв, цифр, слів, символів; 2) система арабських цифр: кожна частина має свій номер, що позначається тільки арабськими цифрами, після кожної цифри, крім останньої, ставиться крапка. Чіткий поділ на частини містить усі номери відповідних складових частин вищих рівнів; 11) *Додатки* – наявні додатки можуть називатися і не називатися в тексті акта тлумачення [9, 33–39].

Класифікації вторинних текстів, які докладно розглянуті в дериваційній класифікації Н. Сайкової, не допомагають розмежувати процеси формування тексту і власне текстотворення, оскільки жодна з них не враховує внутрішню форму, структурно-семантичні особливості організації, у першу чергу вихідного тексту і співвідношення вихідного та вторинного текстів. Це, до речі, усвідомлюється і Н. Сайковою: у спільній з М. Голєвим статті, предметом якої і є наведена класифікація: «Залишилося неврахованим співвідношення на рівні внутрішньої форми тексту (ВФТ), а така категорія є важливою при встановленні еквівалентності двох текстів» [2, 25]. На думку авторів, якщо враховувати категорії внутрішньої форми у відношенні вихідного і вторинного текстів «з'являється додатковий смисл, а саме: додається генетичний відтінок (мова йде про синхронне існування генетичного), тоді втрата текстом ВФ буде одночасно деактуалізацією вторинності, що є релевантним для сприймання (дослідника) – сфера гносеології» [2, 25]. Вони вважають, що одним із завдань дериваційної текстології повинен стати «пошук лінгвістичних критеріїв встановлення еквівалентності текстів на рівні ВФТ, що буде основою їх функціональної еквівалентності» [2, 25–26].

Безперечно, названим лінгвістичним критерієм виступає внутрішня форма тексту. Поняття внутрішньої форми уведене О. Потебнею для слова. Це поняття можливо використовувати у відношенні до тексту в тому значенні, яке надавав йому вчений: той спосіб, яким виражається зміст [11]. Отже, у рамках дериваційної текстології, під внутрішньою формою тексту розуміємо особливості його структурно-семантичної організації в дериваційному аспекті, тобто його лексико-дериваційна структура. Внутрішня форма слова є основою міжслівних відношень, так само і внутрішня форма тексту, його ЛДС, повинна розглядатися як основа міжтекстових відношень, яка виконує системоутворювальну роль і впливає на співвідношення парадигматичних та синтагматичних зв'язків вторинних текстів.

Справді, якщо розглянути наведені дослідниками численні приклади вторинних, у широкому сенсі слова, текстів, можна виділити кілька їх груп. По-перше, це тексти, формально тотожні первинним (індивідуальне прочитання, інтерпретація). По-друге, тексти тотожні, але відповідні первинним і в більшості чи меншості збігаються з ними формально і змістовно (переказ, виклад). По-третє, тексти, що представляють результат згортання первинного (анотація). По-четверте, тексти, у яких первинний текст функціонує як їх частина (розділ статей). І, нарешті, тексти, формально і змістовно зберігають з первинним лише зв'язки детермінації, у чистому вигляді ілюструють явище діалогічності (відповідь, відгук, полеміка).

Рис. 1. Співвідношення структур юридичних текстів

Позначимо літерою *A* множину елементів первинного тексту, а літерою *B* – множину елементів іншого тексту, який сприймаємо вторинним. Звісно ж, що ці множини можуть бути різні, але можуть і перетинатися. У разі абсолютної розбіжності цих множин (рис. 3 а) є два самостійних тексти; випадок, відповідно до рисунку 3 б, є, наприклад, згадка іншого тексту, окремі факти цитування, тобто тип текстової взаємодії, який отримав назву інтертекстуальних включень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, кожен інтерпретаційний акт повинен мати реквізити, які відображають його юридичну природу, предмет регулювання, сферу дії та наділяють йому офіційністю. Внутрішня будова письмового акта тлумачення виражається в поділі на складові елементи, які пов'язані між собою. Структура актів тлумачення досить різноманітна і, як правило, складна. Наявність в акті тих чи тих структурних елементів залежить від різних об'єктивних і суб'єктивних чинників, які впливають на весь процес інтерпретаційної діяльності. Структура складається з низки взаємопов'язаних елементів, що дає змогу повно, ясно і логічно викласти роз'яснення норм права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика. М.: Прогресс, 1974. 448 с.
2. Голев Н. Д. Динамический аспект лексической мотивации. Томск, (1989). 252 с.
3. Звегинцев В. Новое в зарубежной лингвистике. *Когнитивные аспекты языка*. М.: Прогресс, 1988. Вып. 23. 320 с.
4. Карташов В. Н. Теория правовой системы общества. Ярославль : ЯрГУ, 2005. Т. 1. 547 с.
5. Кобозева И. М., Демьянков В. З. Новое в зарубежной лингвистике. *Теория речевых актов*. М., 1988. Вып.17.
6. Манаков Н. А. Текст с точки зрения системного подхода. *Языковая картина мира: лингвистический и культурологический аспекты*. Бийск, 2004. Т. 1. С. 235–241.
7. Матвеева Л. Г. Юридична природа та місце офіційних інтерпретаційних актів у правовій системі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2005. 200 с.
8. Москальчук Г. Г. Структурная организация и самоорганизация текста: монография. Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 1998. 240 с.
9. Нелюба А. Професійна мова юриста. Х.Прапор. 2002. 207 с.
10. Онищук І. І. Проблеми вдосконалення нормативно-правового регулювання вимог до юридичної техніки. *Юридична Україна*. К. : Юрінком Інтер, 2011. № 6 (102). С. 22–27.
11. Потебня А. А. Мысль и язык. К. : СИНТО, 1993. 192 с.
12. Про судові рішення у цивільній справі : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>.
13. Сигачев А. Модель текста в виде набора числовых признаков [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://it-claim.ru/Library/Books/ITS/wwwbook/IST7/sigachov/Sigachov.htm>.
14. Скрыбин А. Л. Эффективность актов официального юридического толкования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Ярославль, 2005. 166 с.
15. Тураева З. Л. Лингвистика текста. М.: Просвещение, 1986. С. 4–19.
16. Царьова І.В. Дериваційний аспект парадигматичних зв'язків юридичного тексту. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 25, 2019. С. 145–149.

17. Шаранов А. Н. Сущность и пределы (сферы) действия актов официального юридического толкования (проблемы теории и практики) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Ярославль, 2004. 210 с.
18. Шутак І. Д., Оніщук І. І. Юридична техніка. Івано-Франківськ, 2013. 496 с.
19. Coirier P. Psycholinguistique textuelle. *Une approche cognitive de la comprehension et de la production des textes*. Paris: Armand Colin, 1996. 297 p.
20. Hrebicek, L. The elements of symmetry in text structures. *Glottometrics*. 2002. N. 2. P. 17–33.
21. Youwen Yang. A Cognitive Interpretation of Discourse Deixis. *Theory and Practice in Language Studies*, Vol. 1, N. 2, 2011, P. 128–135.

REFERENCES

1. Benvenist, E. (1974). *Obshchaya lingvistika*. [General Linguistics] M.: Progress [in Russian].
2. Golev, N. D. (1989). *Dinamicheskij aspekt leksicheskoy motivacii* [The dynamic aspect of lexical motivation] Tomsk [in Russian].
3. Zvegincev, V. (1988). *Novoe v zarubezhnoj lingvistike. Kognitivnye aspekty yazyka*. [New in foreign linguistics. Kognitivnye aspects of language]. M.: Progress [in Russian].
4. Kartashov, V. N. (2005). *Teoriya pravovoj sistemy obshchestva* [Theory of the legal system of society]. Yaroslavl [in Russian].
5. Kobozeva, I. M., Dem'yankov, V. Z. (1988). *Novoe v zarubezhnoj lingvistike. Teoriya rechevyh aktov* [New in foreign linguistics. Theory of speech acts]. M. [in Russian].
6. Manakov, N. A. (2004). *Tekst s točki zreniya sistemnogo podhoda. Yazykovaya kartina mira: lingvisticheskij i kul'turologicheskij aspekty* [Text in terms of a systems approach. Linguistic picture of the world: linguistic and cultural aspects]. Bijsk [in Russian].
7. Matvieieva, L. H. (2005). *Yurydychna pryroda ta mistse ofitsiinykh interpretatsiinykh aktiv u pravovii systemi Ukrainy* [Legal nature and place of official interpretative acts in the legal system of Ukraine] Kiev [in Ukrainian].
8. Moskal'chuk, G. G. (1998). *Strukturalnaya organizaciya i samoorganizaciya teksta: monografiya* [Structural organization and self-organization of the text] Barnaul: Izd-vo Alt. un-ta [in Russian].
9. Neliuba, A. (2002). *Profesiina mova yurysta* [Professional language lawyer] Kh. Prapor [in Ukrainian].
10. Onyshchuk, I. I. (2011). *Problemy vdoskonalennia normatyvno-pravovoho rehulivannia vymoh do yurydychnoi tekhniki. Yurydychna Ukraina*. [Problems of improvement of legal regulation of requirements to legal technique] K. : Yurinkom Inter [in Ukrainian].
11. Potebnya, A. A. (1993). *Mysl' i yazyk*. [Thought and language] K. : SINTO, 1993. [in Ukrainian].
12. (2009). *Pro sudove rishennia u tsyvilnii spravi : Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 18 hrudnia 2009 r. № 14* [On a court decision in a civil case] K. [in Ukrainian].
13. Sigachev, A. (2005) *Model' teksta v vide nabora chislovyh priznakov*. [Text model as a set of numerical attributes] M. [in Russian].
14. Skryabin, A. L. (2005) *Effektivnost' aktov oficial'nogo yuridicheskogo tolkovaniya* : dis. ... kand. yurid. nauk : 12.00.01 [Effectiveness of acts of official legal interpretation] Yaroslavl' [in Russian].
15. Turaeva, Z. L. (1986). *Lingvistika teksta*. [Linguistics text] M.: Prosveshchenie [in Russian].
16. Tsarova, I. V. (2019). *Deryvatsiinyi aspekt paradyhmatychnykh zviazkiv yurydychnoho tekstu* [Derivational aspect of a law text paradigmatic links]. *Aktual'ni pitannya gumanitarnih nauk*. [in Ukrainian].
17. Sharanov, A. N. (2004). *Sushchnost' i predely (sfery) dejstviya aktov oficial'nogo yuridicheskogo tolkovaniya (problemy teorii i praktiki)* : dis. ... kand. yurid. nauk [The essence and limits (scope) of the acts of official legal interpretation (problems of theory and practice)] Yaroslavl' [in Russian].
18. Shutak, I. D., Onishchuk, I. I. (2013). *Yuridichna tekhnika*. [Legal technique] Ivano-Frankivs'k [in Ukrainian].
19. Coirier, P. (1996). *Psycholinguistique textuelle. Une approche cognitive de la comprehension et de la production des textes*. Paris: Armand Colin.
20. Hrebicek, L. (2002). The elements of symmetry in text structures. *Glottometrics*.
21. Youwen Yang. (2011). A Cognitive Interpretation of Discourse Deixis. *Theory and Practice in Language Studies*.

ACTIVE-ONTOLOGICAL CONCEPT OF THE STRUCTURE OF MODERN UKRAINIAN LAW TEXT

Tsarova Irina Valerievna

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor of Social and Humanitarian Sciences department

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,

House 26, Gagarin Avenue, Dnipro, Ukraine

The article traces the concept of the legal text structure. Determined polystructural synthesis as the basis of the ontological concept of creation of modern Ukrainian legal text; structure of a structure, the components of which are separate (above all, autonomous) different-subject text structures. There are four concepts of the modern Ukrainian legal text: productive-static, procedural, causal, and stratification. Due to the communicative reorientation of text linguistics, the text is simultaneously defined as the mediator, medium, process and purpose of communication. It is emphasized that the diversity of approaches to the study of legal text, on the one hand, opens up new and new dimensions of it, and on the other - causes a sense of epistemological uncertainty, which results in the transition from systematic (text theory) to disparate multiplicity (text theory). We believe that the study of the structure of the modern Ukrainian legal text may not turn to individual aspects (parties, manifestations), but to be considered as a way of organizing and organizing a linguistic substrate, as a functionally complete whole, which is relevant to the theory of text formation. The texts, formally and meaningfully, retain with the primary only the phenomenon of determination, and fully illustrate the phenomenon of dialogicality (response, response, controversy). It is emphasized that the vector of development of the general theory of the text should be reoriented from the analysis of the polystructural (multiplicity of structures) of the text to the structural synthesis. A structure is a projection of a form on a subject branch, and the form can be modeled only on the basis of comparison of a number of its structures: revealing of the general and casual, that is poly-subject and, therefore, poly-structural description of the object. It is worth highlighting the linguistic structure of the interpretative act, which is expressed in the specific legal language of these acts, the use of grammatical and graphic means of presentation of legal material. Writing legal acts involves structuring the text of the act and its construction according to the rules of legal technique. The structure of the NPA is quite diverse and, as a rule, complex. The presence of structural elements in an act depends on various objective and subjective factors that affect the whole process of interpretive activity.

Key words: *activity-ontological concept, polystructural synthesis, projection of form, structure, text, legal text.*

ДЕСТРУКТИВНИЙ ПАТОМЕХАНІЗМ ПСИХІКИ ГЕРОЯ У РОМАНІ С. ПРОЦЮКА «ТОТЕМ»

Черниш Анна Євгенівна

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри української мови і літератури

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

вул. Роменська, 87, Суми, Україна

У романі С. Процюка «Тотем» розкрито складний механізм патологічної психоприроди головного героя, базованої на дитячій травмі, дисоціативних розладах, страхах, песимізмі, тривожності й агресії. Патомеханізм деструкції свідомості Віктора визначається важкими песимістичними думками, тривожним світловідчуттям, непотрібністю. Герой мав серйозні порушення з психологічною ідентифікацією, порушення психіки та девіацію поведінки, детерміновану невротизмом, психозами, психічними загостреннями й кризами. Розлучення батьків і безучасність батька у вихованні Віктора склало каркас його подальшої психічної травматизації, невротизації, психологічного випробування, призвівши до дисоціативних розладів його психіки, що й склало основу патологічного психологічного механізму деструкції героя. Обґрунтовано, що дисоціативні розлади психіки головного героя підпорядковані його тотемозалежності як специфічної генетичної та набутої здатності психіки до саморуйнування та деструкції особистості на різних рівнях, зумовленої аморальністю, страхами і впливом психотропних речовин. У статті доведено, що залежність головного героя від психотропних засобів була згубною, призвівши до виявів агресії, неконтрольованості, невротичності, песимізму, спровокувавши низку галюцинацій, марень, шизофренічних станів.

Дитяча травма Віктора спровокувала руйнівний механізм психологічного становлення. Почуваючись непотрібним, герой вдавався до протиставлення й відокремлення себе від соціуму, самоусунувшись від соціальної активності. Світловідчуття Віктора визначалося дезорієнтованістю, апатичністю, безвільністю, депресивністю, межованою з відреченням і забуттям, що також вагомо деструктувало й травмувало його психіку. Наслідком травмованості героя, його відречення, асоціальності стало розщеплення особистості Віктора на декілька альтер-его: байдужого сина-деспота, героя-соціопата, героя-психопата. Кожне з альтер-его героя відзначається набором специфічних патернів, що регламентують виокремлення і співіснування різних іпостасей героя. Встановлено, що найбільш згубного деструктивного впливу на психіку героя справляли невротичні патерни, позначені мазохізмом, бажанням причинити біль, потяг до внутрішньої помсти. Відсутність батьківської любові, ласки, опіки призвело до душевного недоволення й страждань, які, як доведено, Віктор прагнув подолати заміщенням через біль і помсту матері й коханої дівчини.

Ключові слова: травма, дисоціація, страх, апатія, агресія.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Психосоціальний роман С. Процюка «Тотем» – складна текстова конструкція, в якому до базової психосоціальної основи додаються непрості форманти сучасного письма, позначені маркерами тексту соціальної клініки, патологічного письма, роману-травми. Письменник пропонує власну візію співіснування патомеханізмів хворої свідомості героїв свого твору з соціумом, що повсякчас вступає в складні й затяжні конфлікти з неформатними типажми сучасності, враженими глибинними психотравмами, хворобливими уявленнями про світ та своє місце у ньому, соціальними проблемами й вадами, що деструктують героїв на психічному й фізичному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти творчості С. Процюка поставали у центрі наукових зацікавлень Є. Барана, Б. Пастуха, Л. Скорини, О. Соловоя, Р. Харчук,

О. Юрчук, що використовувалися автором у попередніх наукових студіях про життєтворчість українського письменника.

Мета статті – з'ясувати вплив патологічної свідомості й уявлення головного героя роману С. Процюка «Тотем» на процеси психологічного становлення та ідентичності. Завдання статті детерміновані метою наукової студії: 1) обґрунтувати вплив дитячої травми на психологічну деструкцію героя; 2) окреслити коло психічних патернів, специфіку світоставлення і світоуявлення героя з хворою свідомістю й уявою; 3) проаналізувати особливості психічної деструкції та поведінкові девіації відповідно до різних альтер-его героя.

Виклад основного матеріалу дослідження. У романі С. Процюка «Тотем» змодельовано героя-аутсайдера й маргінала, психофізіологічному виповненню якого заважає складний психічний патомеханізм, що деструктує його. На прикладі Віктора – одного з головних персонажів

твору – автор виказує актуальні психологічні й соціальні проблеми сьогодення, ігнорування яких призводить до трагічних наслідків людського існування. Затяжна депресія і тривога, що маркували Вікторове буття, зумовлена ранньою дитячою травмою, засоційованою у свідомості героя з непотрібністю й покинутістю його батьком. Батькова відмова жити разом із Віктором і його матір'ю спровокувала патомеханізм деструкції Вікторової свідомості, що почався з нав'язливих і тривожних дитячих роздумів і переживань про батьків відхід. «Ще малим Віктор почав відтоді забагато думати. Як це так, пішов батько, чому; невже ніколи не згадує про нас; мамо, а куди пішов тато (тепер вголос він називав свого найближчого родича лише так)?» [3, 7]. Батькове самоусунення від виховання сина позначилося серйозною психологічною дитячою травмою, що мало трагічні наслідки для Вікторового психологічного становлення й ідентичності.

Із відходом батька у Вікторовій свідомості заактуалізувалося прагнення мати батька-тата, відтак відчувати свою потрібність і важливість у чіємусь житті. Любов Вікторової матері Марії не перекривала брак уваги й виховання, достатнього для подальшого успішного психологічного визрівання дитини. З часом до браку любові й уваги у Вікторовій свідомості додалося ще й усвідомлення батькової байдужості, а часом і неприхованої ненависті до сина, який від самого зачаття був небажаною дитиною. Згодом це болісне прийняття непотрібності, відмови й байдужості спровокувало розщеплення Вікторової свідомості, в якій він хоча б частково прагнув подолати численні неврози, кризи й травматичні ситуації свого непростого життя.

Дитяча травма батькового відходу з сім'ї посилювалася відчуттям неприязні, що поступово перейшла у ненависть, до однолітків й однокласників, чії батьки приділяли достатньо уваги своїм дітям: «Але найтяжче хлопцеві спостерігати за тим, коли батьки – не матері! – забирають власних чад зі школи, іноді беруть за руку, іноді сварять, але ж... вони є, ці батьки, їх можна помацати, навіть вщипнути. Однокласники знають, що Віктор безбаченко, але цей факт не викликає у їхніх мізках жодного співчуття, лише кпини і насмішки» [3, 8]. На Вікторове відчуття непотрібності й беззахисності наклалися ще жорстокість і знущання однокласників, що посилювало вагу дитячої психологічної травми у його житті. Втрата зв'язку з батьком спровокувало появу декількох его-станів Віктора, позначених набором унікальних поведінкових і світоставних патернів.

Відповідно до тексту роману С. Процюка «Тотем» Вікторова свідомість позначилася психічними розладами множинної особистості, найпродуктивніше з яких проступили декілька домінуючих альтер-особистостей: Віктор-син, деспотичний, байдужий і апатичний до своїх батьків; Віктор-соціопат, наляканий і беззахис-

ний, асоціальний і депресивний; Віктор-психопат або Віктор-невротик, чие альтер-его розвинулося у підсвідомому потягу до агресії й болю, наближене до фізичного й психологічного мазохізму. Співіснування декількох альтер-его у межах однієї особистості запустило патомеханізм руйнування психіки героя, що призвело до його фізичної і психологічної деструкції, моральної деградації.

Кожна з проявлених альтер-его героя відзначається специфічним набором патернів поведінки, світоставлення і світорозуміння. Такий психічний розлад прийнято ідентифікувати поняттям дисоціації або дисоціативним розладом ідентичності. Ймовірно, Віктор мав вроджену здатність до дисоціації, у романі обгрунтовану як тотемозалежність, що, як вже доведено, відзначається генетичною спадковістю, страждав від психологічної втрати батька, що прирівнювалося до тяжкого психовипробування, психотравмуючої ситуації, а також відчував брак батьківської, зокрема батькової, підтримки, що й спровокувало появу дисоціативних розладів. Деструкція Вікторової особистості прив'язана до психопатологічної здатності обдумувати й додумувати не завжди важливі речі або обставини його існування. У романі С. Процюк акцентує на украй важливій особливості Вікторової психіки – його спроможності приймати руйнівні думки, що осідають у свідомості, запрограмованій на деструкцію: «А спочатку були думки, котрі мучили, душа була лінивою або запрограмованою на деструкцію. А безневинні начебто думки накопичували сердечну клоаку до тієї межі, за якою починається розпад свідомості» [3, 8]. Шизоїдні стани Вікторової психіки до розщеплення властивістю його психіки до розщеплення на декілька особистостей, кардинально різних, що примхливо уживалися у його хворій уяві й свідомості.

Психічною мотивацією до неконтрольованої появи декількох альтер-его або процесів розмноження ідентичностей виступила травма, у випадку Віктора – відмова батька від нього та його матері, що запустила патомеханізм деструкції Вікторової особистості й ідентичності. Вікторова психіка, деструктурована множиною особистостей, відзначається індивідуально різним набором характеристик. Так, байдужість, прохолода й апатія Віктора-сина пояснюється глибинною дитячою психологічною травмою покинутості батьком і зневагою до матері, яка не зуміла повноцінно зреалізуватися без його тата. Материнська слабкість, вразливість, меланхолійність сприймалися Віктором швидше як недоліки, аніж переваги жіночої вдачі, здатної до любові й ласки: «Мати із лицем, потворним від страждання і жалю, впала на поламаний диван, на якому колись, хлопче, ти був зачатий. Віктор зловив себе на спонтанному відчутті неприязні до матері, що зараз виглядала такою розпатланою та негарною і так некрасиво плакала («завиваєш як стара сучка»)» [3, 6]. Такий огром негативу до матері викликаний невідомим сприйняттям Віктором його батька як цен-

тральної персони сім'ї, на якому мало триматися родинне щастя. Вікторова психіка відзначалася культом чоловікоцентризму, з якою герої асоціював можливість успішної й перспективної реалізації. Відтак, ймовірно, герой вважав, що любові матері не достатньо, щоб повноцінно сформувавши дискурс сімейного щастя, любові й добробуту, що доводить його підсвідоме прагнення до чоловічого авторитаризму у сім'ї. Здається, Віктор навіть був готовий бачити зі своєю матір'ю інших чоловіків, з якими у нього асоціюється щастя, добробут і заможність родини, а відтак і його подальша успішна влаштованість у житті, яку йому не здатна забезпечити матір: «Віктор багатого думав, вдома обмаль їжі і мало грошей, чужі дядьки до них не приходять, бо мама – порядна і чесна жінка (лише для чого вона береже свою порядність: для випадків клімактеричної істерії, жіночих сексуальних розладів чи для випещування мазохізму покинутої?..)» [3, 8]. Від самого дитинства мати Віктора фізично й емоційно дистанціювалася від нього, завжди боялася щось зробити не правильно. Маріїна відстороненість заклала підмурки до подальшої психотравматизації сина, що катастрофічно спроектувалося на подальші його стосунки з жінками, розбудовані на недовірі, цинічності й упередженості до жінок.

Світоставні категорії Віктора уклалися в координати психічного болю й страждань, сформованих передусім його непотрібністю батьку й глибокими дитячими травмами. Реальний світ уявлявся йому темним і безпросвітним, підпорядкованим таким же його думкам, що деструктували його психіку й морально знищували: «До Віктора приходять у гості і осідають у мозку лише темні, безнадійні думки. Всі речі довкіл причепурилися жалобними відтінками» [3, 26]. Подібне світовідчуття у героя сформували ворожість і настороженість до соціуму, який уявлявся йому байдужим і жорстоким до Вікторових почуттів і душевних страждань. Відтак світовідчуття героя було підпорядковане тотальному песимізму й зневірі, що заблокувало його подальший особистісний розвиток.

Постійне внутрішнє невдоволення, напруга, дисонанс, апатія стали наслідком Вікторового переживання дитячої травми. Герой позбавлений психологічної здатності й мотивації вирішувати особисті труднощі. Нездолана, непророблена, непроговорена дитяча травма, образи й ненависть до батька, який покинув їхню сім'ю, призвели до затяжної депресії, тривоги, появи неврозів, фобій, панічних нападів, різких змін настрою, розладів сну й харчування, психологічної залежності від психотропів, що на короткий час забезпечували йому забуття. «Що вони (письмівка автора. – А. Ч.) знають про страждання? Заболів палець, бачите, нема грошей чи покинула коханка. Що вони (письмівка автора. – А. Ч.) знають за прірву найлютішого відчаю, коли серце розрізає бензопила, а сні є химерним продовженням денних

жахіть? І лише бліді, як поганки, і різнокольорові, наче мухомори, пігулки звільняють його від полону мертвих вод» [3, 27], – зауважує С. Процюк у романі, акцентуючи на особливій ролі психотропів у житті героя. Автор письмовою виказує сприйняття Віктором себе у соціальному оточенні: герой опозиціонує себе до всього світу, проголошуючи свою інакшість. Подібне відокремлення свідчить про соціопатичну властивість особистості до самоті, самотності, одиничності, відтак виформовуючи хибне й патологічне уявлення про власну унікальність. Впевненість у власній особливості призвело Віктора до хибного уявлення свого місця у цьому світі: він займав вигідні для його хворої психіки позиції – жертви, нужденного, страждальця, витворюючи дискурс протистояння, порушуючи усі здорові психічні та соціальні правила людського спілкування: «Ти відмовляєшся навіть від найпростішої роботи, воліючи гнити у прокуреному кімнатному чотирікутнику. Якби не забороняла мати, ти клав би купи і мочився у ліжку, нехай смороди твоїх екскрементів отруїли би життя усім сусідам. Таким чином ти помстився би їхній *нормальності* (письмівка автора. – А. Ч.)» [3, 39], чие міжособистісне спілкування регламентоване нормами моралі, відповідальності, соціальної активності – почуттям, атрофованим у Вікторівій свідомості через дитячу травму й вплив психотропних засобів.

Дитяча травма спровокувала численні невротичні стани й граничні психічні ситуації, за якими Віктор ставав дедалі роздратованішим, нетерплячим, агресивним до оточуючого середовища. Своє переживання й страхи він переносив на матір, однолітків, загалом соціум. Психотропні речовини, що призначалися героєві як терапевтичні засоби, перетворилися на руйнівну залежність, що поступово призвело його до тотальної психічної і фізичної деструкції. «Щось людське і щемливе подрібнюється і кришиться у тобі, Вікторе. Ти затоптуєш і нищиш його із кожним рятівним механічним рухом: проковтуванням пігулок-мухоморів. І, неначе привабливі і смертельні вогники на трясовині, короткочасно оживає пристрасть» [3, 88], – зауважує С. Процюк у романі. Психотропна залежність Віктора лише на короткий час забезпечувала йому пригнічення його агресії, невдоволення, душевних страждань, натомість призвівши до розладів сну, харчування, поведінки.

Самоусунувшись від соціального життя, Віктор потрапив у внутрішню та зовнішню ізоляцію, перетворившись на соціопата, зігнував численні соціальні ролі, у край важливі для повноцінного психічного визрівання і становлення особистості. Численні неврози й психози, до яких вдався Віктор, також сприяли його перетворенню на закостенілого соціопата, що не лише не хотів цікавитися насущними питаннями життя, а й фізично був не здатний до цього: кваліть, сонливість, роздратованість, нав'язливі стани страху – показові психосоматичні ознаки психічної та соці-

альної апатії: «І ти іноді ловиш себе на приступі ненависті не лише до свого імені, котре постійно занечищуєш брудом поразки, а і до всього свого ества, позбавленого волі. Бо твоє тіло, вимордуване нічними химерниками, вже зранку закуте енурезом духу. І ти не можеш підняти з ліжка цей мішок апатії, ти лежиш, як сомнамбула, не вдатний до найпростіших побутових обов'язків» [3, 38-39]. Дезорієнтованість, апатичність, безвільність, депресивність Вікторової натури виформували почуття відстороненості й безучасності, межовані з відреченням і забуттям, що деструктувало психіку героя. Так, відчуття своєї нікчемності й ненормальності призвело Вікторова психіку до процесу психічного заміщення, наслідком якого стала множинність особистості.

Віктор-соціопат і Віктор-невротик примхливо уживалися в одній іпостасі. Байдужість, відречення й апатія Віктора-соціопата проявлялася у ставленні до оточуючого його світу, натомість Віктор-невротик плекав свої комплекси, фобії, неприязні у просторі своєї душі. Віктором-соціопатом управляла ненависть й агресія до соціуму, натомість для Віктора-невротика домінуючого впливу набув мотив внутрішньої помсти батькові. Численні страхи, неврози, комплекси, затьжна депресія, відчуття покинутості й неоптимальності призвели до душевного протиріччя: фантазійно герой уявляв себе героїм-месником, натомість реально був скутий фобіями заявити про своє існування. «Бо ти сміливий і нещадний бунтар проти нормальності лише у фантазіях, а насправді боїшся навіть шурхоту миші двома поверхами вище. У нічних мріях ти запліднював би весь їхній жіночий рід, а насправді забився би у найдавший куток від липкого переляку при вигляді оголених жіночих грудей. У медикаментозних фантазіях ти бив і карав би усю їхню нормальну маскуліну рать, а позавчора кілька годин гидко тремтів опісля жорстокого сусідського зауваження щодо ввічливої у твоїй квартирі занадто гучної (дебільної, як він сказав) музики» [3, 40-41], – зауважує С. Процюк у романі. Дефіцит любові, сумління, совісті й відповідальності, що є результатом неправильного психічного розвитку особистості, виказують не лише девіацію поведінки героя, а й порушення психічних патернів Вікторової особистості. Він несвідомо виробив у собі альтернативні его-особистості з метою подолати невротичні ситуації й проблеми психіки, які натомість поглибили й без того складну психологічну картину Вікторового становлення.

Відсутність повноцінного батьківського тепла й виховання призвели до серйозної психічної травми Вікторової свідомості, яку він прагнув подолати заміщенням, близьким до витіснення, що, як правило, супроводжувалося агресією та негативом до найближчих людей – матері й коханої Владислави. Душевне невдоволення й напруження є результатом не лише відчуття нудотності й марнотратності буття героя, а й наслідком

душевної дисгармонії, викликаного непереборним мотивом внутрішньої помсти батькові за скалічене дитинство.

Вплив виховання тата на подальший процес психічного визрівання й становлення сина є визначальним, закладає фундаментальні патерни його чоловічого світоставлення. Відповідно до концепції-тріади Ж. Лакана про «Реальне-Уявне-Символічне», в якому Уявне й Символічне відображають безпосередній зв'язок дитини з батьками, Віктор був позбавлений найбільш вагомої взаємності з умовним Символічним, асоційованим із батьком. З цього приводу слушно зауважує З. Шевченко: «Вимір Символічного формується завдяки так званому «дзеркальному Я» людини, вона навчається взаємодіяти з іншими членами суспільства, звертаючись до того соціального порядку, який представляє батько, і тепер уже в цьому порядку шукає соціальні «відображення», у яких пізнає себе» [4, 137-138]. Віктор мав викривлене уявлення про свою соціалізацію, позаяк був позбавлений безпосереднього контакту з батьком, а відтак і важливої підтримки для подальшої чоловічої себе-реалізації. Щоразу згадуючи і переживаючи образу на батька, герой посилював у собі почуття внутрішньої помсти та невротизації як наслідку стресів і травми, що призвело до дисоціативного розладу ідентичності як «патологічної дисоціативної реакції, що супроводжується зміною особистості індивіда, яка з'являється внаслідок багаторазового переживання ним травматичних подій. Внаслідок цього в індивіда виникають дві або більше відмінних особистостей, кожна з яких домінує в певний час», – стверджує Ф. Патнем [2, 186]. Усі існуючі альтер-его Віктора відзначаються неконтрольованою агресією й бажанням причинити біль іншим як своєрідна помста за свою скалічену душу. Віктор, застосовуючи фізичну силу й психологічно вмів маніпулюючи матір'ю і Владиславою, прагнув замінити власну соціальну й психічну неповноцінність, отримуючи при тому патологічне задоволення від фізичного й психічного насильства. Дитяча травма, душевні терзання, біль і страждання є причинами неконтрольованої агресії, яку герой прагнув витіснити, причиняючи фізичні й психічні тортури близькому оточенню, що, важливо, не було здатне на відповідь або відсіч: «Іноді так вимордовуюся, що коли зустрічаюся із Славусею (так її називаю), не залишається сил для тепла; мораторій на ласку, поцілунки, перепалені тортурами... І тоді моя душа невситимо хоче заміщення. Часто починаю сварки, хоча не можу достеменно пояснити : «Чому?» Адже завжди хочу бути... ні, я, чесно, не знаю, що я хочу і ким я хо...» [3, 73]. Заміщення його травм, неврозів і страхів уявлялося можливим лише через насильство, природу якого Віктор достовірно не міг зрозуміти. Травмований сам, герой прагнув страматизувати й пригнітити простір свого

існування, в якому біль і страждання інших є шляхом до їхнього взаєморозуміння.

Як видно з роману С. Процюка «Тотем», Вікторова агресія має цілком умотивовані причини її появи і проявлення – невдоволення собою, відчуття покинутості й непотрібності, фобії, недовіра, зловживання психотропними засобами, що спричинило не лише невротизацію особистості героя і появу різних його альтер-его, а й спроектувалося на неконтрольовану агресію, що зачасту появлялася через застосування сили. Спостереження за причиненим героєм болем і стражданням приносило патологічне задоволення й породжувало неконтрольоване збудження у Віктора: «Він відчуває, що завдяки сльозам *kratos* і *gloria* тіло і член наповнюються неконтрольованим бажанням оволодіти тією, котра ридас, тут же, на підлозі. І чим гіркіше і важче вона плакатиме, тим приємніше буде брати її безпорадне обм'якле тіло» [3, 96]. Психічний і фізичний мазохізм Віктора, ймовірно, є одним із шляхів заміщення і витіснення його душевного болю й страждань. Героєм рухало бажання до підкорення, владності, домінування у стосунках.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, патомеханізм Вікторіві деструкції у романі С. Процюка «Тотем» зумовлений дитячою травмою, песимістичним світовідчуттям, невротизацією, страхами й асоціальністю. Брак батьківської любові й виховання, психологічна травма, почуття непотрібності й покинутості, психотропна залежність спричинили розщеплення свідомості героя на декілька альтер-особистостей – героя-невротика, соціопата, мазохіста, байдужого сина. Різні психічні іпостасі Віктора супроводжувалися широким діапазоном поведінкових девіацій відповідно до його альтер-его: від байдужості, замкнутості, тривожності, соціальної апатії й безучасності до агресії й шизоїдних виявів, неврастенічних припадків. Представлена наукова студія про роман С. Процюка «Тотем» не вичерпується обґрунтуванням психологічної деструкції персонажа. Вона може бути доповнена і розширена науковими роздумами про типологію героїв психологічних романів українського письменника, оніричний простір твору, особливості інтертекстуального каркасу роману, що має перспективу подальших студій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Т. 2. К.: ВЦ «Академія». 2007. 624 с.
2. Патнем Ф. Диагностика и лечение расстройства множественной личности. М.: Когито-Центр. 2004. 440 с.
3. Процюк С. Тотем. Івано-Франківськ: Тіповіт. 2007. 192 с.
4. Шевченко З. «Концепція розщеплення свідомості у психоаналізі та наслідки її застосування для соціального пізнання». 2019. Науковий вісник. Серія «Філософія». Вип. 52. С. 133–147.

REFERENCES

1. Literaturoznavcha entsyklopediia: u 2 t. T. 2. (2007) [Encyclopedia of Literary Studies]. K. : VTS «Akademiiia». [in Ukrainian].
2. Patnem, F. (2004). Diagnostika i lechenie rasstrojstva mnozhestvennoj lichnosti [Diagnosis and treatment of multiple personality disorder]. M.: Kogito-Centr. [in Russian].
3. Protsiuk, S. (2007). Totem [Totem]. Ivano-Frankivsk: Tipovit. [in Ukrainian].
4. Shevchenko, Z. (2019). «Kontseptsiiia rozshchepлення svidomosti u psykhoanalizi ta naslidky yii zastosuvannia dlia sotsialnoho piznannia». [The Concept of the Split of Consciousness in Psychoanalysis and the Consequences of Its Application For Social Cognition]. Scientific Bulletin. The Philosophy Series. Vol. 52. P. 133–147.

DESTRUCTIVE PATOPROCESS OF THE HERO PSYCHOLOGY IN S. PROTSYUK'S NOVEL "TOTEM"

Chernysh Anna Yevheniivna

Candidate of Philological Sciences,

Senior Lecturer at the Department of Ukrainian Language and Literature,

Sumy State Pedagogical University after A. S. Makarenko

St. Romenska, 87, Symu, Ukraine

The article is devoted to analysis of a complex mechanism of the pathological psycho-nature of the protagonist, that is based on childhood trauma, dissociative disorders, fears, pessimism, anxiety and aggression in S. Protsyuk's novel "Totem". The pathomechanism of the destruction of Victor's consciousness is determined by heavy pessimistic thoughts, anxious worldview and unnecessary. The hero had serious disorders with psychological identification, disorders of the psyche and deviation of behavior, determined by neuroses, psychoses, mental exacerbations and crises. The divorce of his parents and the timelessness of his father formed in Victor's upbringing the frame of his further mental trauma, neuroticism, and psychological testing, leading to dissociative disorders of his psychology, which constituted the frame of the pathological psychological mechanism of the hero's destruction. It is substantiated that the dissociative disorders of the main character's psychology are subordinated to its totemdependence as a specific genetic and acquired capacity of the psyche for self-destruction and personality destruction at different levels, caused by immorality, apathy, fears and influence of psychotropic substances. The article proved that the main character's dependence on psychotropic drugs was disastrous, leading to manifestations of aggression, uncontrollability, neuroticism, pessimism, provoking a number of hallucinations, delusions, schizophrenic conditions.

Victor's childhood trauma caused the devastating mechanism of psychological formation. Feeling unnecessary resorted the hero to opposing and separating himself from society by withdrawing from social activity. Victor's worldview was determined by disorientation, apathy, freewheeling, depressiveness, bordered on renunciation and oblivion, which also severely distorted and injured his psychology. The consequence of the hero's trauma, his renunciation, his personality was the splitting of Victor's personality into several alter-ego: the indifferent son-despot, the hero-sociopath, the hero-psychopath. Each of the alter-ego of hero is distinguished by a set of specific patterns that govern the isolation and coexistence of different hypostases of the hero. It is established that the most destructive influence on the psyche of the hero was made by neurotic patterns, indicated by masochism, desire to cause pain, attraction to internal revenge. The lack of parental love, caress, and care led to the spiritual discontent and suffering that, as it was proved, Victor sought to overcome the substitution through pain and revenge of the mother and beloved girl.

Key words: *trauma, dissociation, fear, apathy, aggression.*

РАНЖУВАННЯ ПРЕДИКАТІВ СТАНУ НА ПОЗНАЧЕННЯ СПРИЙНЯТТЯ У ДАВНЬОГЕРМАНСЬКИХ МОВАХ

Шапочкіна Ольга Володимирівна

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри германської філології

Інституту філології

Київського університету імені Бориса Грінченка

вул. Бульварно-Кудрявська 18/2, м. Київ, Україна

У статті охарактеризовано семантичну сутність предикатів сприйняття на матеріалі давньогерманських мов (готської, давньоанглійської, давньосаксонської, давньоісландської, давньонімецької). Завдяки методу суцільної вибірки проаналізовано станові протокатегоріальні конструкції давньогерманського періоду (IV–XIII ст.), оскільки в давній період ще не існувало довершеної парадигми категорії стану і не було в наявності абсолютних станових конструкцій. Предикати стану сприйняття задекларовано у дослідженні як центр так званої станової ситуації (ядро висловлювання), що виражає станові відношення із позиції «агенс – пацієнтс»/«суб'єкт – об'єкт» та описує, стверджує або заперечує певний стан перцепції. У ході дослідження застосовано семантичний підхід, за допомогою якого було здійснено диференціацію предикатів стану сприйняття на макрогрупи: предикати стану візуального сприйняття (станові ситуації із інтенційним використанням зору; станові ситуації із когнітивним оптичним сприйняттям та ситуації із дескриптивним значенням «видітися»); предикати стану аудіального сприйняття (станові ситуації із інтенційним використанням слуху, станові ситуації із дескриптивною семою «чути»); предикати стану одоративного сприйняття (станові ситуації із дескриптивною семою «мати запах», «розповсюджувати запах»); предикати стану тактильного впливу (станові ситуації на позначення густативного сприйняття із семами «смакувати», «ласувати», «їсти»; станові ситуації на позначення тактильного сприйняття із семами «дотик», «активна дія»). Зокрема у дослідженні виявлено, що репрезентація станових ситуацій на позначення сприйняття у давньогерманських мовах виявлялася за семантико-синтаксичним змістом різнопланово. Виокремлено підгрупи перцептивних предикатів на основі сем «сприймати» – «сприйматися» – «використовувати здатність сприйняття». Своєрідна семантика, здатність виступати конструктивним центром простого речення і прогнозувати кількісний та якісний склад його компонентів уможливають виділення станових предикатів сприйняття в самостійний предикатний клас. У статті презентовано основні критерії диференціації станових предикатів сприйняття і здійснено опис ранжування перцептивних предикатів у парадигмі категорії стану давньогерманських мов.

Ключові слова: предикат стану, категорія стану, предикат сприйняття, станова ситуація, давньогерманські мови, станова протокатегоріальна конструкція, перцепція.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У сучасній лінгвістичній науці значну увагу приділено осягненню проблем синтаксичної семантики, що виявляється у зверненні до змістового рівня речення, конструктивним центром якого справедливо вважають предикат стану. Нагальна потреба дослідження типів предикатів стану, зокрема й предикатів стану сприйняття (перцепції), їхнього внутрішнього ранжування й зумовлюють актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Предикат стану був об'єктом досліджень у працях зарубіжних (О. Авдєвнина, Л. Васильєв, О. Жаркова, С. Моїсеєва та ін.) і вітчизняних (О. Боговик, А. Загнітко, Н. Кавера та ін.) лінгвістів. Проте складність семантико-синтаксичної природи предиката стану залишає відкритими багато мовознавчих питань, з-поміж яких – семантична типологія предикатів стану сприйняття. Лексика

із семантикою сприйняття у мовознавстві розглянута досить побіжно. Зокрема, А. Загнітко з-поміж дев'яти типів суб'єктно-об'єктних відношень вирізняє перцептивні – «суб'єкт сприймає об'єкт органами власних почуттів» (чути пісню, бачити друга, відчувати холод, смакувати страву) [5, 281–283], які віднесено до тривалентних вербативів. Як предикати стану «із семантикою зорового чи слухового сприймання» кваліфікує предикати сприйняття Н. Кавера, відносячи їх до підкласу зовнішнього стану [6, 7–8]. Різновидом ментальних предикатів вважає перцептивні предикати О. Боговик, характеризуючи їх як «предикати знання чуттєвого сприйняття» [2, 158]. Проте специфічна семантика (здатність формувати суб'єктивний образ об'єкта при безпосередньому сприйманні його органами чуттів) і своєрідні сполучувані можливості дають підставу виокремити предикати сприйняття в самостійний семантичний тип. Чимало дослідників,

об'єктом вивчення яких є лексика зі значенням сприйняття, ототожнюють поняття «дієслово» й «предикат», зауважуючи, що «репрезентація сприйняття в мові пов'язана з дієслівною (предикатною) лексикою» [4, 28], та розмежовують їх за такими характеристиками: активність/ пасивність, дія/ стан, дистантний/ недистантний вплив, «канал сприйняття» [1; 7]. Базовою характеристикою для виділення типів перцептивних предикатів стану є домінувальна функція певного органу чуття («канал сприйняття»). Існування п'яти сенсорних систем – зорової, слухової, нюхової, тактильної та смакової – дає підстави виокремити з-поміж предикатів сприйняття зорові, слухові, одоративні, тактильні та густативні [3, 7–8].

Формулювання мети і завдань статті.

Метою дослідження є з'ясування критеріїв диференціації станових предикатів сприйняття й ранжування перцептивних предикатів у парадигмі категорії стану давньогерманських мов. Основні завдання дослідження: проаналізувати корпуси давньогерманських творів щодо наявності станових протокатегоріальних конструкцій із предикатами на позначення сприйняття, розподілити їх на групи за певними критеріями, здійснити класифікацію станових протокатегоріальних конструкцій, які містять у своїй структурі перцептивні предикати.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналізуючи корпуси давньогерманських творів, нами віднайдено значну кількість станових протокатегоріальних конструкцій (далі СПК) із становими ситуаціями (далі СС), які містять у своїй структурі предикати стану на позначення сприйняття. На наш погляд, гетерогенна диференціація перцептивних предикатів стану у давньогерманських мовах враховує ієрархію певних критеріїв. Роль базового критерію виконує смисловий чинник, тому на першому етапі внутрішньо-класифікаційного ранжування станових предикатів сприйняття у досліджуваних давньогерманських текстах важливо виділити два основні значення типи: безконтактні станові предикати сприйняття та контактні станові предикати сприйняття. На другому рівні класифікування на основі «домінувальної функції певного органу чуття» в межах предикатів зі значенням безконтактного впливу на об'єкт доречно вичленувати групи предикатів стану: візуального, аудіального, одоративного, густативного і тактильного сприйняття.

Предикати стану візуального сприйняття вказують на поєднання процесів творення образу світу на основі сенсорної інформації, яку отримують з допомогою зорової системи. Групу розглянутих предикатів стану нами диференційовано на три підгрупи у контексті відповідних СПК: 1) СС із предикатами стану активного інтенційного використання зору, напр.: двн.-верхн.-нім. *Thoh erbarmedes got. Uuuisser alla thia not. Hiez her hluduigan. Tharot sar ritan.* (Ludwigslied, 20) – «Але Бог їх страждання побачив, і Людвігу він пове-

лів у вітчизну негайно скакати, від недруга землю рятувати». Важливим є також темпоральне співвіднесення візуальної перцепції, як от, СС «Візуалізація із минулого», напр.: двн.-англ. *Ic hine cude snihtwesende* (Beowulf, 370) – «Поглянув я на воїна у дні його дитинства»; 2) СС із предикатами стану когнітивного оптичного сприйняття, напр.: двн.-англ. *Hyrde ic cymlicor ceol gegyrwan hildewæpnum ond headowædum, feorwegum, frætwa, gelaæded* (Beowulf, 36) – «Я в житті не бачив човна, оснащеного краще, ніж це, знаряддя бою»; 3) СС із предикатами стану – експлікаторами дескриптивного значення «Бути видимим (виднітися)». Останні так само зазнають внутрішнього членування як от, напр.: двн.-ісл. *At undr sjónum þú verðir, er þú út kemr; á þik Hrímnir hari, á þik hotvetna stari; viðkunnari þú verðir en vörðr með goðum, gapi þú grindum frá.* (Edda, Skírnismál, 28) – «Чудовиськом станеш, для всіх, хто побачить! Нехай Хрімнір видивляється, всяк нехай видивляється! Прославишся більше, ніж сторож богів, крізь ґрати дивиться!»

Предикати стану аудіального сприйняття репрезентують здатність сприймати прості й складні акустичні стимули: чисті тони, музику, мовлення та шум. Аналізовану групу предикатів нами розподілено за такими підгрупами: 1) СС із становими предикатами активного інтенційного використання слуху, напр.: двн.-англ. *þenden wordum weold wine Scyldinga; leof landfruma lange ahte.* (Beowulf, 30) – «коли ще чули родичі голос владичний Скільда в дні його життя»; 2) СС із становими предикатами – репрезентантами дескриптивної семи «бути чутним (чутися)», напр.: двн.-англ. *þrage gepolode, se þe in þystrum bad, þæt he dogora gehwam dream gehyrde* (Beowulf, 87) – «житель сутінків, який щоденно чув застільні крики у палацах»; 3) СС із становими предикатами аудіальними предикатами звучання із значенням «Звучати», «Лунати», напр.: двн.-англ. *ðær wæs hæleþa hleahtor; hlyn swynsode, word wæron wynsume* (Beowulf, 613) – «голосніше сміх залунав і слова серед воїнів»; 4) СС із абстрактними предикатами стану – найменування звучання взагалі, незалежно від джерела, (звучати, видавати, гриміти, пицати та ін.), напр.: двн.-англ. *þryðword sprecen, ðeod on sælum, sigefolca sweg, oppæt semninga* (Beowulf, 643) – «застільний гомін, сміх і пісні в хоромх гримнули»; 5) СС із предикатами стану на позначення звуків, які видають живі істоти (крім людини), напр.: двн.-ісл. *ulfi hæra hygg ek þik æpa munu, ef þú hlýtr af hamri högg* (Edda, Hábarðsljóð, 47) – «голосніше вовка ти будеш вити, коли вдарю молотом потужним». Ураховуючи такі критерії, як «безпосередній чи опосередкований вплив на реципієнта», «специфічна семантика «бути чутним (чутися)», вважаємо за доречне відносити їх до підтипу предикатів сприйняття.

Досліджуючи давньогерманські тексти, встановлено, що наявні станові ситуаціями із ней-

тральними одоративними предикатами – репрезентаторами дескриптивної семи «Мати запах», «Розповсюджувати запах», напр.: гот. *ip Marja nam pund balsanis nardaus pistikeinis filugalaubis jah gasalboda fotuns Iesua jah biswarb fotuns is skufta seinamma; ip sa gards fulls warp daunais bizos salbonais*. (Vulfila, John 12: 3) – «Марія ж, узявши фунт мазі нардів, дуже дороге, помазала ноги Ісуса і обтерла ноги Його, і будинок наповнився запахом мазі».

Предикати контактного впливу на об'єкт утворюють дві групи. Перша група предикатів стану густативного сприйняття вказують на поєднання мультимодальних сенсорних відчуттів і механізмів пам'яті, що зберігає індивідуальний досвід та перебуває у зв'язку із засвоєними традиціями харчування. Спираючись на текстові матеріали давньогерманських пам'яток, їх диференційовано на три підгрупи: 1) СС «Смакувати», «Куштувати» із становими предикатами на позначення активного інтенційного смаку, напр.: днв.-ісл. *Himnibjörg eru in áttu, en þar Heimdall kveða valda véum; þar vörðr goða drekkir í væru ranni gláðr inn góða mjöd* (Edda, Grímnismál, 13) – «Восьмий – то Хімінбьюрг, Хеймдалль, як чутно, там править в палаті: там страж богів солодкий мед в достатку куштує»; 2) СС «Ласувати» із становими предикатами когнітивного густативного сприйняття, напр.: днв.-англ. *Manfordædlan, þæt hie me þegon, symbel ymbsæton sægrunde neah; on mergenne mecum wunde yðlafe uppe lægon* (Beowulf, 560) – «Чи не пощастило злісній ненажері мною поласувати, плоттю моєю смачною, їжею гостинною на глибині»; 3) СС із предикатами – репрезентантами дескриптивної семи «З'їсти», «Спорожити» у таких її конкретизованих виявах, напр.: днв.-ісл. *Var þar at kveldi of komit snemma ok fyr jötna öl fram borit; einn át oxa, átta laxa, krásir allar; þær er konur skyldu, drakk Sifjar verr sáld þrjú mjadar*. (Edda, Þrymskviða, 24) – «Гість з'їв бика і вісім лососів і ласощі з'їв, що для дружин припасли, і три бочки меду Тор спорожив»; 4) СС із густативними становими предикатами вирізненного смаку, напр.: днв.-верхн.-нім. *Her skancta ce hanton. Sinan fanton. Bitteres lides. So uue hin hio thes libes*. (Ludwigslied, 53) – «Норману вино підносив, ворог гіркий келих смакував»; 5) СС із густативними становими предикатами «Насичення/Голоду», напр.: гот. *þanuh, biþe sadai waurþun, qap du siponjam seinaim: galisip þos aflifnandeins drauhsnos, þei waihtai ni fraqistnai*. (Wulfilabiebel, John 6:12) – «Коли вони наситилися, Він сказав своїм учням: зберіть шматки, що залишилися, щоб нічого не пропало». Друга група станових предикатів тактильного сприйняття маніфестуює один з основних видів відображення об'єктивної дійсності, в основі якого – подразнення різноманітних рецепторів шкіри. З-поміж них віднайдено такі конкретизовані ситуації: 1) СС із семами «Палати», «Горіти» із тактильними предикатами стану негативної конотації, напр.: днв.-верхн.-

нім. *so inprinnant die perga* (Muspilli, 50) – «так запалали гори»; днв.-верхн.-нім. *Bluot skein In uuangon. Spilodun ther urankon*. (Ludwigslied, 45) – «Щоки їх кров'ю палали, франки зі смертю грали»; 2) ситуації із семами «Спалювати», «Згоряти» із тактильними предикатами стану негативної конотації, напр.: днв.-верхн.-нім. *denne daz preita uuasal allaz uarprinnit* (Muspilli, 60) – «тому що вся широта землі – все згорить, горітиме»; 3) СС «Стискати», напр.: днв.-верхн.-нім. *diu marha ist farprunnan, diu sela stet pidungan* (Muspilli, 63) – «шлунок спалюється, душа стискається»; 4) СС «Кровожерливість», «Вбивство», «Насильство» із тактильними предикатами стану негативної конотації, напр.: днв.-англ. *Byred blodig wæl, byrgean þenceð, eteð angenga unturnlice, tearcað morhopu; no ðu ymb mines ne þearft lices feorme leng sorgian*. (Beowulf, 450) – «мене потягне закривавленого в свій барліг, в багровокиплячий болотний вир, і на шматки тіло моє роздере собі на м'ясо, а мені вже їжі не потрібно буде».

На основі аналізу давньогерманських текстів за семантичним критерієм класифіковано перцептивні предикати стану. Запропоновано розрізнення безконтактних та контактних станових предикатів сприйняття, які так само диференційовано на п'ять груп – предикати візуального, аудіального, одоративного, густативного й тактильного сприйняття. Виокремлено підгрупи перцептивних предикатів на основі сем «сприймати» – «сприйматися» – «використовувати здатність сприйняття».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дає підстави сформулювати такі класифікаційні характеристики станових предикатів сприйняття у давньогерманських мовах: а) основною рисою перцептивних предикатів стану є чуттєве осягнення предметів та явищ дійсності в сукупності притаманних їм властивостей та особливостей при безпосередній їх дії на органи чуття; б) своєрідною ознакою ситуації сприйняття є зорієнтованість на суб'єкт, який функціонує як основний і як пасивний учасник; в) суттєвою граматичною характеристикою станових предикатів сприйняття є транзитивність: із двох основних «учасників» дії один виражається в активному реченні формою суб'єкта, інший – формою прямого об'єкта; г) характерним для дієслів на позначення перцептивних процесів є видове значення, яке експлікується формами недоконаного виду, що мають значення «діяти» або «бути у стані», та доконаного – «діяти протягом якогось часу» й «перестати діяти»: дивитися – подивитися, бачити – побачити тощо; д) сприйняття реалізується в просторі й розгортається в часі; е) станові предикати сприйняття розрізняються ступенем напруженості, що виражається у давньогерманських мовах сполученням їх іншими частинами мови, наприклад, із прислівниками й адвербіалізованими утвореннями.

Узагальнено, що диференціація предикатних знаків є досить розгалуженою за своєю структурою, що зумовлене семантико-синтаксичними особливостями предиката стану. Особлива семантика, своєрідні граматичні властивості, здатність виступати конструктивним центром простого речення і прогнозувати кількісний та якісний

склад його компонентів уможливають виділення станових предикатів сприйняття в самостійний предикатний клас. Актуальною й перспективною видається нам проблема аналізу предикатів стану на позначення сприйняття, їхньої внутрішньої диференціації та реалізації в семантико-синтаксичній структурі речення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдевина О. Ю. Категория восприятия и средства её выражения в современном русском языке: дис. ... докт. филолог. наук: 10.02.01. М., 2014. 206 с.
2. Боговик О. А. Семантичні параметри предикатів знання в англійській, українській та російській мовах. *Наукові записки НаУКМА*. Філологічні науки. Збірник наукових праць: Київ, 2012. Вип. 137. С. 157–159.
3. Васильев Л. М. Системный семантический словарь русского языка. Предикатная лексика: учеб. пособие. Уфа: Башкирский ун-т, 2000. 146 с.
4. Жаркова О. С. Лексика ощущения, восприятия и чувственного представления как средство номинации и предикации в поемах С. Есенина: дис. ... докт. филолог. наук: 10.02.01. М., 2005. 322 с.
5. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису: монографія. Донецьк: Дон НУ. 2008. 294 с.
6. Кавера Н. В. Семантична типологія предикатів стану: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 2008. 24 с.
7. Моисеева С. А. Глаголы восприятия в западно-романских языках: автореф. дис. ... канд. филолог. наук: 10.02.05. Воронеж, 2006. 26 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. Beowulf. URL: <http://norse.narod.ru/src/other/beowulf/beowulf.html> (дата звернення: 21.11.19)
9. Hildebrandslied. URL: <http://norse.ulver.com/src/other/hildebrand/bp.html> (дата звернення: 21.11.19)
10. Ludwigslied. URL: <http://norse.ulver.com/src/other/ludwigslied/index.html> (дата звернення: 21.11.19)
11. Muspilli. URL: <https://ru.scribd.com/doc/9607821/Muspilli-Mit-Ubersetzung-bzw-Ubertragung-ins-Neuhochdeutsche>. (дата звернення: 21.11.19)
12. Project Wulfila 2004, Университет Антверпена, Бельгия. URL: <http://www.wulfila.be/gothic/browse/text/?book=5&chapter=12> (дата звернення: 21.11.19)
13. Snorra Edda. URL: <http://norse.ulver.com/src/edda/index.html> (дата звернення: 21.11.19)

REFERENCES

1. Avdevnyna O. Yu. Kategorya vospriyatiya y sredstva ee vyrazheniya v sovremennom russkom yazyke [Category of perception and means of expression in modern Russian]: dys. ... dokt. fyloloh. nauk: 10.02.01. M., 2014. 206 s. [in Russian].
2. Bohovyk O. A. Semantychni parametry predykativ znannia v anhliiskii, ukrainskii ta rosiiskii movakh. [Semantic parameters of knowledge predicates in English, Ukrainian and Russian] *Naukovi zapysky NaUKMA. Filolohichni nauky. Zbirnyk naukovykh prats*: Kyiv, 2012. Vyp. 137.S. 157–159. [In Ukrainian].
3. Vasylev L. M. Systemnyi semanticheskyi slovar russkoho yazyka. Predykatnaia leksyka [Systemic semantic dictionary of the Russian language. Predicate vocabulary]: ucheb. posobyе. Ufa: Bashkyskyi un-t, 2000. 146 s. [in Russian].
4. Zharkova O. S. Leksyka oshchushcheniya, vospriyatiya y chuvstvennoho predstavleniya kak sredstvo nomynatsyy y predykatsyy v poemakh S. Esenyina [Vocabulary of sensation, perception and sensory representation as a means of nomination and predication in S. Esenin's poems]: dys. ... dokt. fyloloh. nauk: 10.02.01.M., 2005. 322 s. [in Russian].
5. Zahnitko A. P. Teoriia suchasnoho syntaksysu: monohrafiia. [Theory of modern syntax] Donetsk: Don NU. 2008. 294 s. [In Ukrainian].
6. Kavera N. V. Semantychna typolohiia predykativ stanu [Semantic typology of state predicates]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01.K., 2008. 24 s. [In Ukrainian].
7. Moiseeva S. A. Hlaholye vospriyatiya v zapadno-romanskykh yazykakh [Verbs of perception in the Western Romance languages]: avtoref. dys. ... kand. fyloloh. nauk: 10.02.05.Voronezh, 2006. 26 s. [in Russian].

DATA SOURCES

8. Beowulf [Beowulf] Retrieved from <http://norse.narod.ru/src/other/beowulf/beowulf.html> (access date: 21.11.19)
9. Hildebrandslied [Hildebrandslied] Retrieved from <http://norse.ulver.com/src/other/hildebrand/bp.html> (access date: 21.11.19)
10. Ludwigslied [Ludwigslied] Retrieved from <http://norse.ulver.com/src/other/ludwigslied/index.html> (access date: 31.10.19)
11. Muspilli [Muspilli] Retrieved from <https://ru.scribd.com/doc/9607821/Muspilli-Mit-Ubersetzung-bzw-Ubertragung-ins-Neuhochdeutsche> (access date: 21.11.19)
12. Project Wulfila 2004, Uny'versy'tet Antverpena, Bel'gy'ya [Project Wulfila 2004, University of Antwerp, Belgium] Retrieved from <http://www.wulfila.be/gothic/browse/text/?book=5&chapter=12> (access date: 21.11.19)
13. Snorra Edda [Snorra Edda] Retrieved from <http://norse.ulver.com/src/edda/index.html> (access date: 21.11.19)

RANKING OF THE PREDICATES OF STATE FOR THE DESIGNATION OF PERCEPTION IN ANCIENT GERMANIC LANGUAGES

Shapochkina Olga Volodymyrivna

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of the Department of German Philology,

Institute of Philology,

Kyiv Grinchenko University

st. 18/2 Boulevard-Kudryavskaya Street, Kyiv, Ukraine

The author describes the semantic essence of the predicates of perception on the material of ancient Germanic languages (Gothic, Old English, Old Saxon, Old Icelandic, Old High German). Due to the continuous sampling method the state protocategorical structures of the ancient German period (IV-XIII centuries) were analyzed, since in the ancient period there was no perfect paradigm of the category of state and there were no absolute state structures. State predicates of perception are declared in the study as the center of the so-called state situatheme (kernel of expression), which expresses the state relations from the positions of «agent-patient» / «subject-object» and describes, approves or denies a certain state of perception.

In the course of the study a semantic approach was used to differentiate the predicates of the state of perception into macro-groups: the predicates of the state of visual perception (state situathemes with intensive use of vision; state situathemes with cognitive optical perception and situatheme with descriptive value «be seen»); predicates of the state of audio perception (state situathemes with intensified hearing, state situatheme with descriptive semen «hear»); predicates of the state of odorative perception (state situathemes with descriptive semen «have a smell», «spread the smell»); predicates of the state of contact influence (state situathemes of the designation of gustatory perception with semen «savor», «treat»; state situathemes of the designation of tactile perception with semen «touch», «active action», «eat»).

In particular, the study found that the representation of state situathemes to denote perception in ancient German languages was manifested in semantic and syntactic content in a multifaceted manner. The subgroups of perceptual predicates are distinguished on the basis of the seme «perceive» – "perceive" – «use the ability of perception».

The peculiar semantics, the ability to act as a constructive center of a simple sentence and to predict the quantitative and qualitative composition of its components make it possible to separate the state predicates of perception into an independent predicate class.

The article presents the main criteria for differentiation of state predicates of perception and describes the ranking of perceptual predicates in the paradigm of the category of state of ancient Germanic languages.

Key words: *state predicate, category of state, predicate of perception, state situatheme, ancient Germanic languages, state protocategorical construction, perception.*

УДК 821.161.2:82-4

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-40>

АВТОБІОГРАФІЗМ В ЕСЕЇСТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ МАХНА

Шевченко Тетяна Миколаївна

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри української літератури

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

вул. Дворянська, 2, Одеса, Україна

Статтю присвячено засобам утілення автобіографізму в есеїстичній спадщині Василя Махна, зокрема, в його збірці «Котилася торба» крізь призму топологічної рефлексії. Топологічна рефлексія (за В. Савчуком) постала певним відгалуженням просторового підходу як «перевизначення», як реконцептуалізація простору, котрий почав усвідомлюватися одночасно і як носій соціальних і символічних значень, і як культурно навантажена категорія. У статті запропоновано вивчення есеїстики Василя Махна як художньо-рефлексивних акцентів його життєвого шляху: автор-есеїст тут наче виринає з безпосереднього потоку життя, займаючи мисленеву позицію суб'єкта поза ним з метою побудови міркувань і суджень про нього як процес і результат розвитку. Топосами рефлексії, місцями, якими «котилася торба» життя Василя Махна, постають чітко окреслені міста: Чортків, Кривий Ріг, Тернопіль, Краків, Нью-Йорк, котрі постають щоразу відмінним об'єктом есеїстичного осмислення. Зроблено висновки, що автобіографізм наділяє топос рефлексії індивідуальним (особистісним) наповненням названих міст як бартівський Рипстим – смисловий ефект, не наділений риторичним значенням, принципово власний, суб'єктивний ракурс бачення, що не піддається точному опису, однак укарбовується у свідомість. Відтак на підставі аналізу збірки узагальнено, що автобіографічний досвід в есеях робить міста живим простором, кожне з міст отримує власну художню призму рефлексії, а рефлексія створює образ міста у свою чергу. Акцентовано, що призначення цієї есеїстики – в осмисленні сьогочасного буття митця. Отже, автобіографічна рефлексія Василя Махна – це своєрідне віддзеркалене проміння, така собі рефракція, що повертається до первісного витoku-джерела, однак привносить усю вагу пройденого шляху в нові дискурси: літературний, публіцистичний, культурний, географічний тощо.

Ключові слова: збірка, есей, автобіографізм, топологічна рефлексія, місто.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

Актуальність дослідження зумовлена потребою системного літературознавчого аналізу письменницької есеїстики як продуктивного виду письма в українській літературі к. ХХ – поч. ХХІ ст. і невід'ємного складника літературного процесу сучасності. Есеїстична творчість митців дедалі все більше привертає увагу літературознавців. Осмислення природи письменницької есеїстики як активного виду письма в сучасній українській літературі зумовлене використанням різноманітних методик, адекватних для вивчення тексту, побудованому на рефлексії. Один із новітніх підходів вивчення такого типу творчості – метод топологічної рефлексії, запропонований В. Савчуком, суть якого у нерозривному зв'язку між поняттями «рефлексія», «топос» і «тіло». Топологічна рефлексія постала певним відгалуженням просторового підходу як «перевизначення», як реконцептуалізація простору, котрий почав усвідомлюватися одночасно і як носій соціальних і символічних значень, і як культурно навантажена категорія. При цьому важливо, хто саме і в який спосіб здійснює цей акт взаємного відображення суб'єкта й топосу, як саме оприявлено позицію мислителя, яким чином їй надано внутрішньої стійкості.

Пропонується вивчення есеїстики В. Махна, в якій здійснено художньо-рефлексивні акценти життєвого шляху: письменник тут наче виринає з безпосереднього потоку життя, займаючи мисленеву позицію суб'єкта поза ним з метою побудови міркувань і суджень про нього як процес і результат розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методика топологічної рефлексії осмислена В. Савчуком в однойменному дослідженні [14]. Під топосом він розуміє не обов'язково географічний об'єкт: ним може бути й певний згусток думки, породжуване авторською свідомістю утворення, вербально втілена ідея, що є традиційним, наприклад, для есеїстичних практик. У певний спосіб ідеї В. Савчука були апробовані І. Кребель [7], знайшли розвиток у працях В. Подороги [12], С. Азаренка [1], В. Сухачева [10], однак мало застосовувалися щодо есеїстичних письменницьких практик. Есеїстична творчість В. Махна практично не була об'єктом літературознавчого осмислення. Серед дослідників його художньої творчості (поетичної, прозової насамперед), варто згадати А. Дрозда [4], О. Плющик [11], Є. Барана [2], О. Калинюшко [6], Ю. Ємець-Доброносову [5] тощо. Між тим автобіографізм в есеїстиці В. Махна практично залишився за лаштунками наукової обсервації.

Формулювання мети і завдань. Метою статті є вивчення особливостей утілення рис автобіографізму в есеїстичній творчості В. Махна, зокрема, у збірці «Котилася торба». Відповідно до мети дослідження поставлено завдання: уточнити поняття «топос» в автобіографічному есеї з огляду на топологічно-рефлексивний підхід; виявити художні техніки створення автобіографічного нарративу в есеях збірки «Котилася торба»; порівняти засоби його створення в першій і другій частинах книгах, виявити спільне й відмінне в них; окреслити витоки есеїстичної творчості В. Махна з огляду на його поетичну спадщину.

Об'єктом дослідження у статті є збірка есеїв В. Махна «Котилася торба» (2011), а **предметом дослідження** – художні засоби втілення автобіографізму в есеїстичній творчості В. Махна крізь призму топологічної рефлексії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Василь Махно – відомий український поет, есеїст, перекладач, науковець, учасник тернопільського літературного об'єднання «Західний вітер», громадський діяч тощо. На початку 2000-х рр. він емігрував до США, однак є постійним учасником українських фестивалів, конкурсів, зустрічей. Друкується в США та в Україні. До літературного процесу він увійшов збірками поезії (серед них – «Самотність Цезаря», «Книга пагорбів та годин», «Лютневі елегії та інші вірші»), пізніше прозою («Дім у Бейтінг Голлов»), і зрештою, збірками есеїстики («Парк культури і відпочинку імені Гертруди Стайн» (2006), «Котилася торба» (2011), «Околиці та пограниччя» (2019)). Так, у рецензії Ю. Стахівської на останню книгу автора наголошено: «Всі есеї тут – це вплив географії, від Чортокова до Нью-Йорка, від Бучача до Белграда, від Польщі до Колумбії. Це своєрідні репортажі, зосереджені на історіях околиць і погранич культур, малих і великих переселеннях спогадів, облич, бажань» [15].

Есеїстична творчість Василя Махна, в якій творчо співіснують автобіографічні, мемуарні, подорожні та топографічні мотиви, є продовженням його поетичної (прозової) спадщини в новій варіації. Так, чимало мотивів книги «Парк культури та відпочинку імені Гертруди Стайн», куди увійшло чимало есеїв, повторюються в поетичній збірці «38 віршів про Нью-Йорк та децю інше». Мотиви невизначеності, розгубленості, незатишку, холоду, зими, снігу об'єднують дві збірки. Порівняймо: «Грудень. Сніг. Дощ. Неділя. На вузькій вулиці мерзнуть люди, це, незалежно від національності» [9, 205] і «зима тут довга – наче бродвей або хасидська молитва – / гіпи вимерли – як динозаври – останнього бачив учора / у місті яке продовжує самотність і вічну битву / поміж янем та інєм» [8, 76]. Або: «Нью-Йорк – це *свято з тобою яке* / триває не більше п'яти хвилин / два літаки вже заходять в піке / збоку парчевого слова / ріки / й двох обгорілих скляних рослин / для довгих – як вічність – зим»

[9, 75] і «у кожного є принаймні дві батьківщини: це місце, де ти народився, і Америка... Америка – це тільки частина життя, життя, однак, суттєво іншого, що батьківщиною бути не може ніяк, але без якого усвідомлення тої ж батьківщини не було б таким гострим» [9, 206]; «мені подобається нью-йоркський сніг, я почасти згадую його у своїх нью-йоркських віршах, він приходить із океану, він довго падає і заповнює собою весь день, я стою при вікні й спостерігаю за ним, коли повітря і простір вибілені» [9, 296].

Слід звернути увагу, що есеїстику, котру варто віднести насамперед до автобіографічної, письменник почав писати за кордоном, усі збірки есеїв було створено в нью-йоркський період творчості митця, однак побачили світ в Україні. Вочевидь, вони насамперед розраховані на українського читача, обізнаного з життям і творчістю В. Махна.

Так, літератор сам розкрив задум своєї есеїстичної книги «Котилася торба» таким чином: «Я намагався сконструювати її у своєрідний диптих, в якому перша частина – була б позначена містами і автобіографією (місце і подія), а друга – культури, країни, імена, які одночасно реальні та метафізичні, від яких і якими творить текст та його імпульси. Це книжка повернення і віддалення, бо, з одного боку, я повертаюся до міст, подій, персонажів, беру собі в помічники пам'ять, а з іншого, мандруючи культурами та континентами, я начебто віддаляюся від України. Хоча це зовсім не так, у цих есеях багато українських мотивів і тем. У цій книжці багато особистісного, навіть родинного, але я не хотів, щоби у цих містах, про які веду мову, переважали якісь автобіографічні елементи чи деталі, вони важливі, але я собі ставив за завдання створити простори тих міст із усякого каміння, яке свого часу порозкидав, і ось прийшов той час, щоби його визбирати» [13].

У заголовку збірки «Котилася торба» автор виніс рядки дитячої лічилки: «Котилася торба з великого горба, а тій торбі хліб, паляниця, кому доведеться, той буде жмуриться». Це конкретизація комунікативної стратегії автора: есеї книги покликані допомогти йому самому розставити певні дражливі для його заокеанського сьогодення акценти, й водночас адресовані читачеві, що цікавиться творчістю В. Махна та фактами його біографії. Відтак зі сторінок збірки поступово вимальовується автопортрет самого творця есеїв: активна особистість, доскіпливий обсерватор, дбайливий спостерігач, наділений художнім і критичним мисленням, котрий прагне розібратися у власній сутності буття як митця й людини на двох континентах, а згодом робить спроби здійснити ширші узагальнення про можливості й втрати українського митця в діаспорних умовах, як-от: «Незалежно від того, який паспорт сьогодні у тебе в кишені, ти ж не писатимеш віршів англійською, як і не будеш американським письменником...» [9, 297].

Отже, збірка «Котилася торба» поділена на дві частини, хоч поділ доволі умовний. Першу

частини книги складають есеї, у яких рефлексії породжені спогадами дитинства, юності, дорослішання. Топосами рефлексії, місцями, якими котилася торба життя В. Махна, постають чітко окреслені міста: Чортків, Кривий Ріг, Тернопіль, Краків, Нью-Йорк. Наприклад, Чортків, місце народження й дитинства, постає містом, котре, «заповнюючи собою себе, стає понад часом і стає часом, себто словом» [9, 10]. Кривий Ріг розкривається як місце «зламу свідомості», перших відкриттів дорослого світу, сповненого суперечностей, «містом прощань», навіть «коли збайдужів чи коли зненавидів його ненависто тубільця» [9, 54]. Тернопіль як топос пам'яті нагадує постійно змінну мозаїку чи калейдоскоп, адже асоціюється в екзогінаратора – оповідача, що стає мислителем в есеїстичному тексті – з містом, «яке, втративши пам'ять, наче біблійна Рахіль, оплакуватиме своїх дітей» [9, 65]. Воно то «величезний корабель, що готувався вийти в зимові води без будь-якого командирського наказу» [9, 94], то топос життя «з музикою, в музиці та без неї» [9, 69]. Вочевидь, така неоднозначність цього галицького міста, з якого відбулася майбутня еміграція, неможливість віднайти точне означення йому зумовлена періодом особистісної кризи життєвих пріоритетів, зламу свідомості, зіткнення різних ідеологій, котрі вплинули на становлення самого митця. Це боротьба внутрішніх протиріч, котрі й позначаються на різновекторній рефлексії автора в цей період життя. Згадуваний пізніше Краків постає містом поточного, аж ніяк не знакового етапу буття: на очах читача він змінюється з місця «переступу кордону», що «пережило шокową терапію», на «звичне й банальне місце» із «подібними ранками і темними вечорами, з вулицями, переповненими пішоходами та безпритульними алкоголіками, з тонко нарізаною шинкою в супермаркеті і телевізійними новинами про політику та кримінальні події» [9, 156-157]. Завершуються автобіографічні презентації топосів пам'яті Нью-Йорком, мегаполісом величезного потенціалу й нерозкритих можливостей, котре «однією рукою стягує біле простирадло дня, а другою – засвічує електричне світло у вікнах мародерів» [9, 159]. Ймовірно, особливий акцент на цьому місті як топосі перспектив, планів і не до кінця нереалізованого потенціалу зумовлений тим, що воно втілює умовне сучасне для есеїста: ставши його другою батьківщиною, воно викликало усебічний ностальгійний дискурс, наслідком чого й, власне, постала збірка есеїв «Котилася торба». Отже, автобіографізм наділяє топос рефлексії індивідуальним (особистісним) наповненням названих міст як бартівський *Punctum* – смисловий ефект, не наділений риторичним значенням; принципово власний, суб'єктивний ракурс бачення, котрий не піддається точному опису, однак вкарбовується у свідомість, не залишає байдужим [див.: 17]. Автобіографічний досвід робить місто живим простором. Кожне з міст отримує власну

художню призму рефлексії, а рефлексія створює образ міста – зверненість, за В. Савчуком, «на власне мислення» і «міцевиробництво акту рефлексії» у варіанті того, як «суб'єкт рефлексії постійно звертається, а тим самим і перетворюється на виразника інтересів (ідеолога) топосу» [14, 251]. Сам митець у своєрідний спосіб підтверджує це міркуваннями такого ґтибу в есеї "English as a Second Language": «Я давно перекоаний, що пейзаж є чимсь більшим, ніж просто одним із подразників, що спрчиняють візуальні враження... У всьому цьому... перемагає сама дія бути: *творити, писати, промовляти, читати, премагати та переламувати себе*» [курсив авторський] [9, 319].

Отже, кожне з міст отримує свій варіант осмислення. Так, Чортків, маленьке провінційне західноукраїнське містечко, часто описується через запахову образність, котра плавно перетікає в рефлексії: «Я можу лише уявити запахи цього осіннього і зимового міста. Певне, тому, що запахи найдовше прив'язують до місця, стаючи поживою для твоїх повернень і навернень, ти заплющувеш очі та нюхаєш цей хліб пам'яті» [9, 9]. Кривий Ріг репрезентується крізь спортивну образність, насамперед, футбольну, відтак топоси спортивного майданчика, двору, пустиря, де знову ж таки можна було грати в улюблену гру, стають місцями рефлексії про прощання й зустрічі, підлітковий вік, перші розчарування й перші відкриття й опанування великого світу й суперечливої українсько-радянської історії. Тернопіль однозначно постає топосом, котрий осмислюється через музичну образність: музика стає й органічною частиною цього урбаністичного простору, й актів рефлексії автора. Приміром, одний з есеїв про Тернопіль починається в такий спосіб: «У цьому місті музика, якщо її сприймати як упорядкований стрій звуків, на кшталт вишикуваних військових лав, чомусь ховалася в оркестровій ямі місцевого театру, лунала зі сцени філармонії» [9, 69]. Рефлексію у формі музичного екфразису буде продовжено в есеї «Lost in America: історія Юджина. Нью-Йорк», тільки на цей раз акцент буде зроблено на джазових імпровізаціях, що породжують різноманітні роздуми і про свободу, і про незалежність особистості, і про творчу розкутість, і про довічну прив'язку до коріння, яке залишилося по той бік океану. Простір Нью-Йорка в другій частині книги стане базовим місцем рефлексії, музичний реґістр роздумів згодом буде доповнено й поетичними сентенціями про те, як поезія організовує мислення в цьому американському місті, і про те, як саме місто впорядковує творчі міркування вразливої й чутливої особистості. Наприклад: «Поезія в Америці всеприсутня: у натягнутих струнах нью-йоркських мостів, що тримають полотно Мангетена у сув'язі з іншими островами, це нова нитка часу, вона – металева, вона зашиває твою мову» [9, 205].

Прикметно, що друга частина збірки «Котилася торба» теж автобіографічна, однак тепер ідеться про власне осмислення творчості численних митців минулого й сучасності, котрі стали дотичними до власної біографії митця. Автор котить свою торбу спогадів, доповнюючи їх обсерваціями про сербський сюрреалізм і румунський синдром, творчість Джона Ешбер і Вітольда Гомбровича, Езри Паунда і Гарсія Лорки, Іосіфа Бродського і поетів Нью-Йоркської групи. Тут ми знайдемо чимало цікавих фактів про природу власних творів, місця, котрі надихали для відтворення у художніх творах описів, особистостей, що сприяли формуванню В. Махна як митця. Автор тут розкриває прототипи окремих своїх героїв, пояснює причини включення тих чи тих словесних ілюстрацій до власних творів, порівнює їх з іншими подібними, доповнює сказане в художніх текстах, обґрунтовує, коментує, розтлумачує окремі позиції (особливо в цьому сенсі виділяється есей “Wonder wheel” про Коні-Айленд і про власну драматургію). Друга частина книги, відтак, становить своєрідний коктейль спогадів, описів, роздумів, розвідок, емоційних вигуків, інтелектуальних сентенцій тощо.

На нашу думку, автобіографічна рефлексія в цій частині книги доповнена подорожніми роздумами (про Румунію, Сербію, Індію, Угорщину і, звісно, Америку) й естетичною рефлексією. Під останньою слід розуміти «пошук суб'єктом своєї актуальної позиції», тобто самовизначення творчої особистості, функція якої полягає в осмисленні «ролі творця у виникненні художнього цілого – ще не наявного, але вже притягально відкритого духовного поглядів автора» [16, 5]. Відтак у мемуарно-біографічних есеях через таку рефлексію здійснюється моделювання авторського “Я” особливого типу – творчої особистості; реалізуються культ творця й мистецтва, здійснюється пошук життєвого ідеалу й індивідуального самовираження. «Це відбувається засобами включення в мемуарно-автобіографічний текст власної естетичної системи митця, репрезентації взаємозумовленості життя й мистецтва, відображення нового художнього бачення, вибудовування власного життя згідно законів краси, оцінювання явищ дійсності з панестетичних позицій, відображення інтенсивних пошуків перетворення дійсності» [3, 9]. У другій частині збірки «Котилася торба» топосами рефлексії постають не тільки власні місця пам'яті, а й твори мистецтва, дотичні до власної біографії митця, поділеної на український і американський періоди: ідеться про архітектурні споруди (наприклад, про замок Дракули в Румунії), літературні твори (причому, роман Вітольда Гомбровича «Порнографія», збірки віршів Езри Паунда й Гарсія Лорки), музичний дискурс (скажімо, про джазові імпровізації Луї Армстронга), кіно, театр тощо. Згадані персонажі постають носіями певної естетичної позиції, котра й формує мистецьку позицію

самого автора. Вони ж, будучи носіями цієї самої позиції, уналежнюють простір міркувань митця як представника іншої генерації письменників. В. Махно-есеїст у такий спосіб унаочнює активність духовних чинників, що вплинули на формування його естетичних поглядів, позначилися на сутності всієї його діяльності з обох боків Тихого океану. Автобіографічні й естетичні рефлексії у книзі «Котилася торба» наділені статусом самообґрунтування й самоінтерпретації крізь призму інших тлумачень, моделюють шляхи власного творчого розвитку, ускладненого творчими порівняннями одразу на двох континентах, демонструють спроби, спалахи власного письменницького (художнього, чуттєвого, філософського) сприйняття навколишньої дійсності очима людини з роздвоєною свідомістю, «проживання» самого процесу творчості, закоріненої в Україні й видозміненої з низки причин у США.

На нашу думку, друга частина книги має характер письменницької стратегії (само)ідентифікації й самоутвердження: літератор намагається «вписатися» в американське середовище й у простір української діаспори, відтак автобіографування стає засобом самоорганізації та саморегуляції й набуттям автентичності. Відтак отриманий есеїстом життєвий та екзистенційний досвід стає чинником рефлексії про власну життє-змістовну реальність, відтворену в тексті. Цим текстом у даному випадку стає есей, літературні можливості якого дозволяють авторові у своєрідний спосіб «захистити» себе від власних же сумнівів про реалію й потребу заокеанського буття. За допомогою естетичної рефлексії в есеях вибудовується певна концептуальна модель сучасного автора: українському митцеві не обов'язково жити в Україні, аби відстоювати національні та загальнолюдські цінності. В. Махно цілком свідомий, що ніколи не стане американським письменником, залишившись тільки українським, однак пошук нових імпульсів на інших теренах вважає природним, як і постійне підживлення зв'язку з українським оточенням, без якого він як український письменник просто перестане існувати. Можливо, саме цим можна пояснити нові акценти в урбаністичній образності й навіяній цим авторській рефлексії в другій частині книги. Тут Нью-Йорк уже не просто постає тлом наративів, що спричинює різновекторні роздуми і про дотичність митця до власного світу, і про творчі поривання людини без прив'язки до конкретного топосу, а як об'єкт мистецтва – поетичного, музичного, кінематографічного тощо. Безперечно, основний акцент зроблено на ліричній інтерпретації мегаполісу, доповнений поглядами поетів, що вдавалися до подібних сентенцій (Е. Паунд, Г. Лорка, І. Бродський). В. Махно пропонує власне бачення цього урбаністичного простору, унікального у своїй величч, демонструючи виключність та важливість його для власної творчості. Можливо, тому

есеї в другій частині книги так рясно перемежовані поезіями різного змісту – своїми й іншими. Відчувається прямий перегук цих творів із поезіями власної збірки «38 віршів про Нью-Йорк і дещо інше», присвячених осмисленню урбаністичного простору в різних варіаціях. Наводячи в автобіографічному тексті «чуже слово», автор лише зміцнює власну точку зору про унікальність Нью-Йорка. Удаючись до коментування чужих думок, есеїст ускладнює власний текст виходами на ширші контексти, апелює до сказаного перед цим в інших творах цієї збірки та у власних художніх творах. В окремих випадках авторські рефлексиви будуються на трактуванні одних і тих же текстів в україно- та англомовному варіантах, тож на перетині змісту та інтертекстуальних відсилань віднаходяться новіші варіанти смислів, цікаві парадоксальністю, а сам топос тексту стає платформою створення ментативів широкого спектру. Крім того, топос Нью-Йорка спричинює й глибші, розгорнутіші міркування про мистецькі реалії новітнього часу, які екстраполюються на українські терени й навпаки, як-от: «Письменник, потрапляючи на Захід, особливо зі Східної, посткомуністичної Європи, безперечно, є особистістю роздвоєною (і повернення Богдана Бойчука до Києва – це також роздвоєність, тільки в інший бік). Ця тема спровокувала у нашому діялозі

й іншу, не менш важливу: співвідношення питома українського та діаспорного чи еміграційного, цей постійний конфлікт поміж нашим, рідним, доморослим, ми-самі-собі-Європа – і тим, що пропонує... в усіх еміграційних хвилях... українство: Архипенко (в скульптурі), Нью-Йоркська група (в літературі), Шевельов (у мовознавстві), Фізер, Рубчак, Грабович (в літературознавстві)... Але парадокс полягає у тому, що доморослій Європі цього не потрібно, за невеликими виїмками, це все або відкидається, або спотворюється» [9, 322].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, есеїстика В. Махна як продовження його поетичної спадщини зосереджена на місцях пам'яті, спогадів, мистецького осяяння. У текстах, зітканих з рефлексій, у дивний спосіб поєднуються українські, американські та європейські реалії, постаті, творчість. Призначення цієї есеїстики – в осмисленні сьогочасного буття митця. Відтак автобіографічна рефлексія його – це своєрідне віддзеркалене проміння, така собі рефракція, що повертається до первісного витoku-джерела, однак привносить усю вагу пройденого шляху в нові дискурси – літературні, публіцистичні, культурні, географічні тощо, котрі складають есеїстичну єдність. Перспективним нам видається вивчення есеїстики В. Махна у контексті усієї його творчості як мегатексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азаренко С. А. Русское философствование и топологическая философия в современности. *Известия Уральского федерального университета. Сер. 3. Общественные науки.* 2012. № 2 (103). С. 160–170.
2. Баран Є. Божих слів незгадані коди... / Рец. на кн. Махно В. Лютневі елегії та інші вірші. Кальміус. 2000. № 3–4. С. 59–60.
3. Галькова А. В. Поэтика мемуарно-автобиографической прозы русских художников первой волны эмиграции (М. В. Добужинский, А. Н. Бенуа, К. А. Коровин) : автореф. дисс. канд. филол. наук. : 10.01.01. Томск, 2018. 24 с.
4. Дрозд А. Згадати все: поезія та есеїстика Василя Махна. Літакцент. 2013 <http://litakcent.com/2013/05/15/zhadaty-vse-poezija-ta-esejistyka-vasylja-mahna/> (дата звернення 2.12.19).
5. Ємець-Доброносова Ю. Василь Махно. Дім у Бейтінг Голлов. Оповідання / рецензія. <https://krytyka.com/ua/reviews/dim-u-beyting-hollov-opovidannya> (дата звернення 3.12.19).
6. Калинюшко О. Мандрі як еміграція: літературний персонаж у пошуках самоідентичності (збірка оповідань Василя Махна «Дім у Бейтінг Голлов»). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство.* 2016. № 1. С. 127–132.
7. Кребель И. А. Мифопоэтика Серебряного века: Опыт топологической рефлексии. Санкт-Петербург : Алетейя, 2010. 592 с.
8. Махно В. 38 віршів про Нью-Йорк і дещо інше. Київ : Критика, 2004. 128 с.
9. Махно В. Котилася торба. Київ : Критика, 2011. 368 с.
10. Паткуль, А. Б., Шевцов, К. П., Исаков, А. Н., Сухачев, В. Ю., Колесникова, Д. А., Павлович, Е. С., Очеретяный, К. А. Презентация книги Валерия Владимировича Савчука «Топологическая рефлексия» (Ретроспектива в режиме актуальности). *Международный журнал исследований культуры.* 2012. № 3. С. 99–108.
11. Плющик О. «Змістоформна Одісея» Василя Махна у збірці «Cornelia street cafe: нові та вибрані вірші». Синопис: текст, контекст, медіа, № 4 (20), 2017. [file:///C:/Users/user/Downloads/827-2-10-20171230%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/827-2-10-20171230%20(3).pdf)
12. Подорога В. В. Выражение и смысл: ландшафтные миры философии: Сёрен Киркегор, Ф. Ницше, М. Хайдеггер, М. Пруст, Ф. Кафка. М. : Ad marginem, 1995. 426 с.
13. Починюк Ю. Василь МАХНО: «А дим Вітчизни? а пуповина?». Українська літературна газета. 2012. № 22. URL: <http://litgazeta.com.ua/interviews/vasyl-mahno-a-dym-vitchyzny-a-pupovyna/> (дата звернення: 13.06.2019).
14. Савчук В. В. Топологическая рефлексия. Москва : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2012. 416 с.
15. Стахівська Ю. Василь Махно. Околиці та пограниччя. 2019 <https://krytyka.com/ua/reviews/okolytsi-ta-pohranuchcha>.
16. Тюпа В., Бак Д. Эволюция художественной рефлексии как проблема исторической поэтики. Литературное произведение и литературный процесс в аспекте исторической поэтики. Кемерово : КемГУ, 1988. С. 4–15.
17. Barthes R. La Chambre claire http://parfianok.com/nova1996-2009/03/barthes_camera_lucida.pdf

REFERENCES

1. Azarenko, S. A. (2012). Russkoe filosofstvovanie i topologicheskaya filosofia v sovremennosti [Russian philosophy and topological philosophy in modern times]. *Izvestia Uralskogo federalnogo universiteta*. Ser. 3. Obshchestvennye nauki. № 2 (103). P. 160–170 [In Russian].
2. Baran, E. (2000). Bozhyh sliv nerozgdani kody... : rec. na kn. Mahno V. Liutnevi elehii ta inshi virshi [Unsolved codes of God's words... : Critical review of V. Mahno's "February elegies and other poems"]. *Kalminius*. № 3–4. P. 59–60 [In Ukrainian].
3. Galkova, A. V. (2018). Poetika memuarно-avtobiograficheskoi prosy russkikh khudozhnikov pervoi volny emigratsii (M. V. Dobuzhinskiy, A. N. Benua, K. A. Korovin) : avtoref. dissert. kand. filol. nauk : 10.01.01 [Poetics of memoirs and autobiographical prose of Russian painters of the first wave of emigration : thesis abstract of candidate of philological sciences : 10.01.01]. Tomsk. 24 p.
4. Drozd, A. (2013). Zhadaty vse: poezija ta esejistyka Vasylja Maxna [Remember everything: poetry and essays by Vasyl Makhno]. Litaktsent. URL: <http://litakcent.com/2013/05/15/zhadaty-vse-poezija-ta-esejistyka-vasylja-mahna/> [In Ukrainian].
5. Yemets-Dobronosova, Y. Vasyl Makhno. Dim u Beiting Hollow. Opovidanniya : retsenziya. [Vasyl Makhno. House in Baiting Hollow. Short story : critical review]. URL: <http://litakcent.com/2013/05/15/zhadaty-vse-poezija-ta-esejistyka-vasylja-mahna/> [In Ukrainian].
6. Kalyniushko, O. (2016). Mandry yak emihratsiya: literaturnyi personazh u poshukakh samoidentychnosti (zbirka opovidan Vasyliya Makhna «Dim u Beiting Hollow») [Travels as Emigration: A Literary Character in Search of Self-Identity (a collection of short stories by Vasyl Makhno "House in Baiting Hollow")]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. Filolohichni nauky. Literaturoznavstvo. № 1. P. 127–132 [In Ukrainian].
7. Krebel, I. A. (2010). Mifopoetika Serebrianoogo veka: Opyt topologicheskoy refleksii [Mythopoetic features during Sliver Age: Experience of topological reflection]. Saint-Petersburg : Aleteya [In Russian].
8. Makhno, V. (2004). 38 virshiv pro Niu-York i deshcho inshe [38 poems about New-York and something else]. Kyiv : Krytyka [In Ukrainian].
9. Makhno, V. (2011) Kotylasia torba [The bag was rolling]. Kyiv : Krytyka. [In Ukrainian].
10. Patkul, A. B., Shevtsov, K. P., Isakov, A. N., Sukhachev, V. Y., Kolesnikova, D. A., Pavlovich, E. S., Ochere-tianyi, K. A. (2012). Prezentatsiya knyhy Valeryia Vladymyrovycha Savchuka «Topologicheskaya refleksiya» (Retrospektiva v rezhime aktualnosti) [Presentation of Valeriy Savchuk's book "Topological Reflection" (Retrospective in the Relevance Mode)]. *Mezhdunarodnyi zhurnal issledovaniy kultury*. № 3. P. 99–108 [In Russian].
11. Pliushchuk, O. (2017). «Zmistofornna Odisseia» Vasyliya Makhna u zbirtsi «Cornelia street cafe: novi ta vybrani virshi» [“The Meaningful Odyssey” by Vasyl Makhno in his collection of works “Cornelia street cafe: new and selected poems”]. *Synopsys: tekst, kontekst, media*, № 4 (20). URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/827-2-10-20171230%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/827-2-10-20171230%20(3).pdf) [In Ukrainian].
12. Podoroha, V. V. (1995). Vyrashenie i smysl: landshaftnyie miry filosofii: Sëren Kyrkehor, F. Nytsshe, M. Khaidehher, M. Prust, F. Kafka [Expression and Meaning: Landscape Worlds of Philosophy: Seren Kierkegaard, F. Nietzsche, M. Heidegger, M. Proust, and F. Kafka]. Moscow : Ad marginem [In Russian].
13. Pochynok, Y. (2012). Vasyl MAKHNO: «A dym Vitchyzny? A pupovyna?» [Vasily Makhno: “And the smoke of the Fatherland? The umbilical cord?”]. *Ukrainska literaturna hazeta*. №22. URL: <http://litgazeta.com.ua/interviews/vasyl-mahno-a-dym-vitchyzny-a-pupovyna/> [In Ukrainian].
14. Savchuk, V. V. (2012). Topologicheskaya refleksiya [Topological reflection]. Moscow : Kanon+ “Reabilitatsiya” [In Russian].
15. Stakhivska, Y. (2019). Vasyl Makhno. Okolytsi ta pohranichia [Vasyl Makhno. Neighborhoods and Borders]. URL: <https://krytyka.com/ua/reviews/okolytsi-ta-pohranychchya> [In Ukrainian].
16. Tiupa, V., Bak, D. (1988). Evoliutsiya khudozhestvennoi refleksii kak problema istoricheskoy poetyki [he evolution of artistic reflection as an issue of historical poetics]. *Literaturnoye proizvedeniye i literaturnyi protsess v aspekte istoricheskoi poetiki*. Kemerovo: KNU. P. 4–15 [In Russian].
17. Barthes, R. (2009). La Chambre claire. URL: http://parfianok.com/nova1996-2009/03/barthes_camera_lucida.pdf [In French].

AUTOBIOGRAPHY FEATURES IN VASYL MAHNO'S ESSAYS

Shevchenko Tetiana Mykolaivna

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Head of the department of Ukrainian literature

Odesa I. I. Mechnikov National University

Dvorianska St., Odesa, Ukraine

The article is devoted to the means of embodying autobiography features in V. Makhno's essayistic heritage, in particular, in his collection «The bag was rolling» ("Kotylasia torba") from the perspective of topological reflection. Topological reflection (according to V. Savchuk) emerged as a branch of the spatial approach in form of "redefinition", as a reconceptualization of space, which began to be realized both as a carrier of social and symbolic meanings and as a culturally loaded category. The article deals with the study of V. Makhno's essay as an artistic and reflexive accent of his life path: the author and an essayist here seems to emerge from the immediate flow of life, taking the subject's thinking position beyond it in order to make considerations and judgments about it as a process and result of development. The topoi of reflection, the places where V. Makhno's life has been "rolling", are clearly delineated cities such as Chortkiv, Kryvyi Rih, Ternopil, Krakow, New York, which every time are an excellent object of essayistic comprehension. It is concluded that autobiography imparts a reflection topos with individual (personal) filling of the named cities the same way as Barthe's Punctum - a semantic effect not endowed with rhetorical meaning, fundamentally one's own, subjective perspective of vision, which cannot be accurately described. Therefore, based on the analysis of the collection, it is generalized that an autobiographical experience in essays makes cities a living space, each city receives its own artistic prism of reflection, and reflection creates an image of the city in return. It is emphasized that the purpose of this essay is to understand the contemporary existence of the artist. Thus, V. Makhno's autobiographical reflection is a kind of reflected "beam of light", a kind of refraction that goes back to the original source, but brings the whole weight of the path to new discourses: literary, nonfiction, cultural, geographical, etc.

Key words: *collection, essay, autobiography features, topological reflection, city.*

ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЧАСУ В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІЙ КАРТИНІ СВІТУ ВІЛЬЯМА БЛЕЙКА

Широкова Ірина Іванівна

аспірант кафедри англійської філології
Запорізького національного університету
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна

У статті представлено аналіз репрезентації часу в індивідуально-авторській картині світу В. Блейка, який був одним з найвидатніших поетів передромантизму в Англії. Час як фрагмент картини світу є багатоаспектним явищем і об'єктом міждисциплінарного дослідження, що потребує глибокого й усебічного вивчення. Існують три моделі часу – циклічна, лінійна й спіралеподібна. Ці моделі є універсальними, але певна епоха й літературний напрям можуть акцентувати деякі їхні риси. До того ж у художній картині світу, що відображає певний особливий спосіб мислення й творчий підхід до сприйняття реальності, концепт ЧАС формується за допомогою індивідуально-авторської концептуалізації, оскільки вона поєднує як об'єктивне розуміння часу, так і суб'єктивне розуміння, що викликане творчою уявою. В ході проведеного дослідження встановлено, що репрезентація часу в індивідуально-авторській картині світу В. Блейка втілена засобами різних мовних рівнів: фонетичного, морфологічного, синтаксичного й лексичного. Вербалізація концепту ЧАС реалізується двома шляхами: засобами прямої апеляції до часових відносин та опосередковано, за допомогою різних метафор. Репрезентація часу В. Блейком втілює деякі основні риси колективної картини світу: риси, які властиві представникам раннього романтизму (наприклад, сприйняття вічності як вищої реальності) та риси, що виявляються в універсальних часових моделях (поділ часу на певні інтервали, його повторюваність, кінцевість, визначеність часу подій тощо). Ці риси доповнюються індивідуально-авторськими асоціаціями у структурі змісту концепту ЧАС, результатом чого є апеляція до різноманітних опозицій, таких як «добро – зло», «невинність – досвід», «життя – смерть». У системі вербалізаторів концепту ЧАС важлива роль належить лексичним та граматичним засобам вираження об'єктивної модальності. Інтерпретацію часу та інших конститuantів складної індивідуально-авторської картини світу В. Блейком часу втілено за допомогою симбіозу вербальних і візуальних засобів семіотизації.

Ключові слова: модель часу, концептуалізація, індивідуально-авторська картина світу, полімодальна репрезентація, метафора, опозиція.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Час, як і простір, є «орієнтаційною та змістовною величиною, яка змінюється разом зі змінами історичних умов, за яких відбувається життя людини» [2, 189]. Сприйняття часу залежить як від довкілля, так і від індивідуальних характеристик особистості, серед яких вік, культурна приналежність, емоційний стан, темперамент, розумові якості тощо. Час осмислюється «як онтологічна даність, властивість предметів і частина світосприйняття» [9, 173]. Проблема мовної репрезентації темпоральних параметрів, релевантних для організації часового континууму художнього тексту й надалі потребує глибокого осмислення. Концепт ЧАС є «міжкультурною одиницею» [12, 5], що дозволяє виявити національно-культурні відмінності.

Актуальність цієї статті зумовлена антропоцентризмом сучасної лінгвістики, її орієнтацією на дослідження формування картин світу та їх маніфестації засобами різних семіотичних систем, багаторівневістю концептуалізації часу в усій його складності та багатоаспектності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Час, як фрагмент картини світу, є одним із базових

концептів філософії, культурології, лінгвістики, природничих наук. Серед актуальних питань, що досліджуються в сучасних гуманітарних студіях, найбільш важливими є проблеми репрезентації часу в національних (В. Є. Щербина, І. М. Зинов'єва, А. М. Смоліна, Г. М. Сюта, Н. С. Гошилик) та індивідуальних картинах світу [2; 7; 9]. У дослідженнях вивчено час і темпоральність у художніх текстах [15; 17], структуру часу в межах когнітивної лінгвістики [14], виконано лінгвокультурний та мистецтвознавчий аналіз реалізації концепту ЧАС [3], визначено риси часу й простору в романтичному художньому світі [10]. Але особливості репрезентації часу в поетичній та мистецькій спадщині Вільяма Блейка залишаються невивченими, хоча в деяких роботах їх фрагментарний аналіз супроводжується глибоким дослідженням інших аспектів: філософської основи його творів [1], символічного рівня його поем [4], психолінгвістичного аналізу поезії [13], фізичних і метафізичних аспектів у представленні понять невинності й досвіду [18].

Формулювання мети й завдань статті. Мета статті полягає в аналізі особливостей концептуалізації часу в індивідуально-авторській

картині світу В. Блейка. Реалізація мети передбачає розв'язання наступних завдань: визначити основні риси моделей часу, використаних у мовній картині світу В. Блейка, проаналізувати засоби їх вербалізації, обґрунтувати роль вербальних і візуальних засобів у створенні авторської картини світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка часу отримує особливе відображення в певній культурі через характерні способи його сприйняття, опосередковані культурним та історичним досвідом народу, його етнокультурними, релігійними й міфологічними уявленнями. У художній літературі концепт ЧАС вважається «одним із базових» [8, 102].

Серед моделей часу дослідники виокремлюють три – циклічний, лінійний та спіралеподібний час. Циклічна модель часу передбачає «постійне відтворення актів створення, тому минуле є єдиноможливим, оскільки теперішнє, що копіює вже відомі вчинки та події, фактично зливається з ним» [11, 98]. Факти минулого розглядаються як ті, що тривають вічно та є реальними, навіть більше, ніж факти теперішнього. Цінність минулого зумовлює й ставлення до майбутнього як до такого, що вже існує, однак ще перебуває недосяжним для індивідуума місці. Людина, яка існує в циклічному часі, змушена діяти відповідно до встановлених ритуалів, підтримувати порядок, заснований попередніми поколіннями. Циклічна модель пов'язана зі зміною природних циклів, а в її основі лежить принцип, за яким все повертається на своє місце.

Лінійну модель часу вибудовано на основі причинно-наслідкових відносин між подіями: кожна наступна подія або стан є прямим наслідком попередньої, але, на відміну від циклічного часу, відсутня початкова подія, не передбачається негайна відсилка до акту першотворення. Завдяки цьому можна встановити хронологію подій. Теперішнє більш важливе, ніж минуле, а майбутнє ще навіть не існує, а коли воно настане, то також буде теперішнім.

Лінійне сприйняття часу пов'язане з людиною, її буттям, діяльністю розуму, уявленнями, що формуються в процесі трудової та соціальної практики. Більшість західних народів уявляють час лінійно: «як стрілу, що летить, або річку, що тече в певному напрямку від певного початку» [5, 120]. Отже, минуле лишається позаду й потрібно озирнутися назад, щоб його згадати. Майбутнє попереду – це те, що чекає на життєвому шляху.

Спіралеподібна модель часу перехідна між циклічною й лінійною та сполучає в собі їх ознаки: події життя циклічно повторюються, при цьому рух вперед лінійно життя продовжується. Ця модель виражає «поступове розпрямлення часу й вихід з черги повторів» [7, 364].

Лінійність і циклічність не тільки не протиставляються, але й доповнюють одна одну й навіть взаємодіють. Поєднання характеристик

циклічності та лінійності властиве християнській свідомості.

Риси наведених трьох моделей втілені в індивідуально-авторській картині світу В. Блейка. Його уявлення про час мають риси лінійної моделі, де час спрямований, незворотній, усе має початок і кінець: "*Whate'er is born of mortal birth*", "*mother of my mortal part*" (1, 113), "*And our sports have an end*" (1, 23), "*I told my wrath, my wrath did end*" (1, 107). Ще однією рисою лінійної моделі часу є ретроспекції, що знаходять вербальне втілення за допомогою дієслівних форм і прислівників: "*When my mother died I was very young, / And my father sold me...*" (1, 33). Шляхом визнання природного порядку подій, В. Блейк створює ілюзію безперервності потоку часу: якщо втрутитися в хід часу, зруйнувати природу навесні ("*And if the tender plants are stripped / Of their joy in the springing day*"), не буде майбутнього літа ("*How shall the summer arise in joy, / Or the summer fruits appear?*") (1, 117). Ознакою лінійного часу є зображення кращого майбутнього, що чекає попереду: "*I'll shade him from the heat till he can bear*" (1, 29); "*In futurity<...>the earth from sleep<...>Shall arise*" (1, 77). На лінійну вісь часу накладається вікова шкала: "*For the time of youth was fled, / And grey hair swere on my head*" (1, 91), де словосполучення '*grey hairs*' виступає символічним знаком старості.

В. Блейк майстерно використовує можливості візуальних засобів, аби передати лінійність часу: зображення води, що тече (гравюра до вірша "*The Little Black Boy*" (1, 27)), є знаком стрімкого плину часу й супроводжується вживанням дієслів майбутнього часу: "*The cloud will vanish, we shall hear His voice*"; "*And then I'll stand and stroke his silver hair, / And be like him, and he will then love me*". Тобто автор сповнений віри в те, що час змінить все на краще. Символом світлого майбутнього є зображення дитини, яка спить у колисці ("*A Cradle Song*" (1,41)), а вжиті лексичні засоби, зокрема прикметники *sweet, pleasant, happy, dovelike, holy, heavenly*, втілюють цю віру в краще майбутнє.

Образ шляху (гравюра до вірша "*The Shepherd*" (1, 19)) є втіленням руху часу й рядки поезії "*From the morn to the evening he strays*" доповнюють цей образ.

Упізнаваними рисами циклічної моделі часу у творах В. Блейка є поділ доби на інтервали ("*Comfort in morning, joy in the noonday*" (1, 27); "*The evening star dose shine*" (1, 49)), повтор природних подій ("*The sun does arise*" (1, 21), "*The sun does descend*" (1, 23). За допомогою візуальних засобів поет при відтворенні сезонного часу, а саме весни, відображає стан людини, яка знаходиться в гармонії з довкіллям: радість, яку викликає ця пора року, підтверджується діями зображених дітей, наприклад, хоромом (гравюра до вірша "*Nurse's song*" (1, 57)).

Рисами спіралеподібної моделі сприйняття часу В. Блейком є використання наказового

способу – “*Come, live, and be merry, and join with me*” (1, 39); “*O Earth, return! / Arise from out dewy grass*” (1, 69) та ірреальної модальності – “*But if at the Church they would give us some ale, <...> We’d sing and we’d pray all the livelong day*” (1, 99).

Наведені моделі часу є універсальними, але різні епохи по-різному інтерпретують ті чи ті їх ознаки й риси. Наприклад, для поетів-романтиків реальність – це ностальгичний простір, що постійно змінюється, і тому мусить бути оспіваний. Вони вступають в нерівний поєдинок з часом, і знають заздалегідь результат цього протистояння.

Характерною рисою романтизму є чуттєве сприйняття тонких світів минулого, теперішнього та майбутнього. Романтиків турбувало «зіткнення між національним часом та природною історією» [17, 1]. Вони були звернені в минуле та ідеалізували його. На відміну від них, В. Блейк (щодо статусу якого «в науковій літературі немає єдиної думки» [6, 234] – він передромантик чи перший великий романтик) пов’язує минуле не лише з радісними спогадами про юність (“*Such, such were the joys / When we all – girls and boys – / In our youth-time...*” (1, 23), але і з невтішними подіями (“*There’s little Tom Dacre, who cried when his head <...> was shaved*” (1, 33); “*The night was dark, no father was there*” (1, 35).

Рисою, що об’єднує В. Блейка з іншими романтиками, є відчуття вічності як вищої реальності: “*Eternal bane, / That free love with bondage bound*” (1, 71), “*Sweet smiles, mother’s smiles / All the livelong night beguiles*” (1, 41), “*our immortal day*” (1, 51), “*Babe can never hunger there*” (1, 75).

Репрезентація часу в індивідуально-авторській картині світу В. Блейка здійснюється за допомогою одиниць різних мовних рівнів. На морфологічному рівні переважає уживання теперішнього часу (майже 57% із проаналізованих 560 дієслів), оскільки саме цими формами найдочетніше показати світ з погляду дитини, у стані невинності. Адже дитина сприймає теперішнє як таке, що відбувається тут і зараз. Бажання В. Блейка продемонструвати стан, до якого призвів досвід, зміни, які вже відбулися в людині, також втілюється теперішнім часом (“*The mind-forged manacles I hear*” (1, 101); “*How the youthful harlot’s curse / Blasts the new-born infant’s tear*” (1, 111); “*Then Cruelty knits a snare, / And spreads his baits with care*” (1, 103). Автор передає звичні, повсякденні дії, що не мають чітких часових меж і повторюються (“*The merry bells ring / To welcome the Spring*” (1, 21), оспівує «вічні істини» (“*To Mercy, Pity, Peace and Love, / All pray in their distress*” (1, 45). Усе це демонструє важливість для В. Блейка теперішнього стану, моменту, що триває.

З усього арсеналу засобів В. Блейк віддає перевагу повторам (“*When the green woods laugh with the voice of joy <...> When the meadows laugh with lively green <...> When the painted birds laugh in the shade*” (1, 39); “*No, no! never can it be! / Never,*

never can it be!” (1, 63), емпізам – через дублювання дієслова-зв’язки *do* перед смисловим дієсловом (“*When the air does laugh with our merry wit*” (1, 39); “*The sun does arise*” (1, 21), та паралельним конструкціям (“*both night and day*”, “*both day and night*” (1, 91).

Вербалізатори концепту ЧАС, представлені конструкціями (“*He is watchful while they are in peace*” (1, 9); “*As Tom was a-sleeping, he had such a sigh*” (1, 33); “*Then cherish pity, lest you drive an angel from your door*” (1, 47), які вказують на передування, одночасність або продовження конкретних подій і реалізовані прийменниками: *from* (“*from the morn*”), *to* (“*to the evening he strays*”), *in* (“*in our youth-time were seen*”; “*in the age of gold*”), *on* (“*’Twas on Thursday*”).

Одиниці різних лексико-граматичних класів є одним зі шляхів вербалізації концепту ЧАС через пряму апеляцію до часових відносин. Здебільшого це іменники на позначення пори року (“*And we’d be as happy as birds in the spring*” (1, 99); “*I love to rise in a summer morn*” (1, 115); “*It is eternal winter there*” (1, 75); часових інтервалів (“*He shall follow his sheep all the day*” (1, 19); “*Merrily, merrily to welcome in the year*” (1, 53); місяців та днів тижня (“*Such a flower as May never bore*” (1, 95); “*’Twas on Thursday*” (1, 47); частин доби (“*Though the morning was cold, Tom was happy and warm*” (1, 33); “*Blowed in the morn, in evening died*” (1, 113); “*Calls the watchman of the night*” (1, 91). Прикметники з темпоральним значенням відтворюють тривалість (“*Folly is an endless maze*” (1, 119); “*We’d sing and we’d pray all the live long day*” (1, 99) та вік (“*Old John, with white hair*” (1, 21); “*That walked among the ancient trees*” (1,69); “*Once a youthful pair*” (1, 111).

Концептосфера ПОРИ РОКУ є однією з найбільш представлених у межах глобального концепту ЧАС в індивідуально-авторській картині світу В. Блейка. Наприклад, весна асоціюється з початком і пробудженням (“*The merry bells ring / To welcome the Spring*” (1, 21)), літо – з розквітом, зміцненням життєвих сил (“*Where the summer’s prime / Never fades away*” (1, 77)). Зима в картині світу В. Блейка отримує переважно позитивну оцінку: холодна, але весела, добра (“*Free from winter’s cold*” (1, 111), “*I was happy upon the heath, / And smiled among the winter’s snow*” (1, 83)). А от осінь відсутня в «Піснях невинності та досвіду». На нашу думку, поет намагається уникнути апеляції до часу, який минає. Пор. персоналізований образ осені у вірші “*To Autumn*” – “*Thus sang the jolly Autumn as he sat; // Then rose, girded himself, and o’er the bleak // Hills fled from our sight*” (2, 410).

В. Блейк підтримує фольклорну традицію, за якою пори року репрезентовані за допомогою опису рослинного й тваринного світу, що характерні для того чи того періоду: квіти навесні (“*sweetflower*”), спів пташок та фрукти влітку (“*When the birds sing on every tree*”, “*the summer*

fruits appear"), спустошена земля та вітер взимку ("their fields are bleak and bare", "when the blasts of winter appear").

У зображеннях пор року В. Блейк демонструє амбівалентність людини, діалектичну природу її існування, протиставлення Добра й Зла. Це передано різним сприйняттям однієї пори року дітьми й дорослими: весну зустрічають з радістю в «Піснях невинності», в описі цієї пори року автор апелює до різних модальностей: слухової ("Merry voice, / Infant noise"; "The birds of the bush / Sing louder around"; "on the echoing green"), тактильної ("Let me pool / Your soft wool", "Let me kiss / Your soft face"). Тим часом у «Піснях досвіду» радість потрібно приховувати або ж забути ("Does spring hide its joy"; "How can a child <...> forget his youthful spring?"). У такий спосіб В. Блейк демонструє контраст «невинність-досвід».

Дотримуючись принципу протиставлення, В. Блейк уживає одну й ту ж лексичну одиницю з темпоральним значенням для опису різних станів та почуттів. Наприклад, ніч, як і день, набуває позитивних і негативних ознак. День може бути пов'язаний із грою та радістю ("Let us play, for it is yet day" (1, 57); "their joy in the springing day" (1, 117), або навпаки – із тривогою та втомою ("Ah then at times I drooping sit, / And spend many an anxious hour"; "The little ones spend the day / In sighing and dismay" (1, 115).

У «Піснях невинності» ніч пов'язана зі сновидіннями, мріями ("And so he was quiet, and that very night / As Tom was a-sleeping, he had such a sight!"), посмішками та насолодою ("Sweet smiles, in the night / Hover over my delight!"; "Sits and smiles on the night"), спокоєм ("The evening star does shine; / The birds are silent in their nest"). Але це може бути й час страху, незахищеності ("The night was dark, no father wast here"). Нерухомість і спокій ночі вербалізовані прикметником *silent*, співвідносним зі слуховою модальністю: "The birds are silent in their nest" (1, 49), "with silent delight" (1, 49), "happy, silent, moony beams" (1, 41).

У «Піснях досвіду» ніч пов'язана з обмеженням ("Can delight, / Chained in night"), горем і слізьми ("All the night in woe"; "And I wept both night and day"; "And I watered it in fears / Night and morning with my tears"; "All the night in woe / Lyca's patents go" (1, 79), смертю, складністю руху ("They stumble all night over bones of the dead" (1, 119); з тим, що лякає ("Among shadows deep" (1, 79); "In the forests of the night"), руйнує ("Does thy life destroy"), або щось приховує ("And your winter and night in disguise"; "When the night had veiled the pole"; "The invisible worm, / That flies in the night"). Асоціації увиразнено гравюрою до вірша ("The Sick Rose"), на якій зображено зів'ялу троянду на землі.

У «Піснях невинності й досвіду» час обіймає двосвіття, яке будується на контрастах: "children of the future age" – "in a former time", "old folk" –

"very young", "if thought is life" – "the want of thought is death".

Апеляція до часового простору здійснюється за допомогою метафоричного опису часових концептів: "The sun is gone down", "The light fades away" (зі значенням 'настання сутінок'), "the break of day"; "When the stars threw down their spears, / And watered heaven with their tears" (зі значенням 'початок дня') та метафор 'час – природа' ("the mellowing year"); 'час – жива істота' ("in rising day" (1, 111); "Till the morning appears in the skies" (1, 57); 'час – початок чогось нового' ("the opening morn", "Truth new-born" (1, 119); 'час – цінність, яку можна витратити' ("Your spring and your day are wasted in play" (1, 85); "The little ones spend the day / In sighing and dismay" (1, 115); 'час – простір' (прикметники long, short, що є характеристиками простору, використовуються для позначення тривалості ("She had wandered long, / Hearing wild birds' song" (1, 77); 'час – контейнер' ("In our youth-time" (1, 23); "in darkness" (1, 71); "In the age of gold" (1, 111), 'час – предмет' ("Night is worn" (1, 69); "your winter and night" (1, 85); "Had just removed the curtains of the night" (1, 111).

Вербальні засоби репрезентації часу також доповнюються візуальними: на гравюрах передано конкретний час – надвечір'я ("The Shepherd"), світанок ("The Little Black Boy"), ніч ("The Little Boy Lost", "Night", "Dream").

Мертві діти й дорослі, зображені на гравюрах ("Holy Thursday", "A Poison Tree"), є символом страшного майбутнього, до якого призведе досвід, діяльність людини: "Babes reduced to misery, / Fed with cold and usurious hand?"; "My foe outstretched beneath the tree". Символом неминучого кінця життя є засохлі виноградні лози ("Earth's Answer") та зів'ялі квіти ("The Sick Rose").

В. Блейк візуалізує нерухомість і тривалість часу (застиглі пози на гравюрі до поезії "Holy Thursday", сидіння біля вогнища – "The Little Vagabond", молитва – "The Garden of Love"), та одночасно йогоплинністьчерез просторову динаміку (зображення снігопаду – "The Chimney-Sweeper", дитячих ігор – "The Echoing Green", "The Fly", рухів полум'я – "The Little Boy Lost", повсякденних дій, зокрема святкування – "Laughing Song", подорожі до церкви – "Holy Thursday" тощо).

Відчуття руху на гравюрах підсилюють винятково глибокі кольори: зелений ("The Echoing Green"), червоний ("The Little Black Boy"), синій ("Night") та жовтий. Рух часу можна відчути й завдяки світлу, яке йде від сонця, що встає над світом ("The Little Black Boy"), або зірок на нічному небі ("Night").

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що в репрезентації часу В. Блейк спирається на колективні уявлення про час, властиві романтикам (постійне відчуття людиною вічності як вищої реальності), поєднує риси різних часових моделей (цикліч-

ної, лінійної, спіралеподібної), додає власні асоціації до загальноприйнятих уявлень про цей концепт, акцентує на важливості теперішнього часу, використовує засоби різних семіотичних систем, вербальної та візуальної, що доповнюють одна одну. Поет неухильно дотримується одного з основних принципів власного світо-

гляду – протиставлення Добра і Зла в таких формах як 'невинність – досвід', 'життя – смерть'.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення взаємодії між концептом ЧАС та іншими ключовими концептами індивідуально-авторської картини світу В. Блейка, наприклад, ПРОСТІР і ПРИРОДА.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белінська І. Д. Філософська амплітуда мовної картини світу Вільяма Блейка. *Studia methodologica*. Тернопіль: ТНПУ, 2013. Вип. 35. С. 40–43.
2. Блажко М. І. Вербалізація концепту ZEIT / ЧАС в автобіографічному романі Г. Грасса «Цибулина пам'яті». *Література та культура Полісся. Серія : Філологічні науки*. 2018. Вип. 93. С. 188–199.
3. Егорова А. В., Путятин И. Е. Образ времени в языковой концептуальной метафоре и в изобразительном искусстве. URL: <http://www.chronos.msu.ru/old/.html> (дата звернення: 15.03.2019).
4. Демко Т. Концептосфера поеми Вільяма Блейка «Видіння дочок Альбіону». *Іноземна філологія*. 2014. Вип. 127. Ч. 1. С. 249–256.
5. Манакин В. М. Мова і міжкультурна комунікація: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
6. Наливайко Д. С. Зарубіжна література XIX сторіччя. Доба романтизму. Тернопіль. Навчальна книга – Богдан, 2001. 416 с.
7. Панова Л. Г. «Мир», «пространство», «время» в поэзии Осипа Мандельштама. Москва: Языки славянской культуры, 2003. 808 с.
8. Петренко Л. О. Концептосфера пори року в поетичній мові початку XXI століття. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2019. № 5. С. 101–107.
9. Федосова Т. В. Актуализация концепта «время» в авторской картине мира Маргарет Этвуд. *Вестник Кемеровского государственного университета*. 2014. № 1 (57). Т. 2. С. 173–177.
10. Федоров Ф. П. Романтический художественный мир: пространство и время Даугавпилс. Пед. ин-т им. Я. Э. Калнберзиня. Рига: Зинатне, 1988. 454 с.
11. Черванева В. А., Артеменко Е. Б. Пространство и время в фольклорно-языковой картине мира: монография. Воронеж: Воронежский госпедуниверситет, 2004. 184 с.
12. Щербина В. Е. Концепт «время» во фразеологии немецкого и русского языков: монография. Оренбург: ГОУОГУ, 2008. 138 с.
13. Adams W. William Blake's Integral Psychology: Reading Blake and Ken Wilber Together. *The Journal of Transpersonal Psychology*. 2006. Vol. 38. No. 1. P. 55–72.
14. Evans V. The Structure of Time: Language, meaning and temporal cognition. Amsterdam: Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2004. 286 p.
15. Levison M., Lessard G. Time after Time: Representing Time in Literary Texts. *Proceedings of the 3rd Workshop on Computational Linguistics for Literature (CLfL) @ EACL*. Gothenburg, Sweden. 2014. P. 25–30.
16. MartinTh. Temporality and Literary Theory. URL: https://www.academia.edu/30685326/Temporality_and_Literary_Theory (Last accessed: 24.02.2019).
17. Shepley N. The worlds of William Blake: the physical and the metaphysical in his poetry to portray the notions of Innocence and Experience. URL: https://www.academia.edu/27307875/The_worlds_of_William_Blake_the_physical_and_the_metaphysical_in_his_poetry_to_portray_the_notions_of_Innocence_and_Experience (Last accessed: 17.11.2019).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Blake W. Songs of Innocence and Songs of Experience. London: CRW Publishing Limited, 2012. 120 p.
2. The Complete Poetry and Prose of William Blake (edited by Erdman, D. V.). Los Angeles: University of California Press, 2008.

REFERENCES

1. Bielinska, I. D. (2013). Filozofska amplituda movnoi kartyny svitu Viliama Bleika. [Philosophical amplitude of William Blake's linguistic picture of the world]. *Studia methodologica*. Ternopil: TNPU, 35, 40–43. [in Ukrainian]
2. Blazhko, M. I. (2018). Verbalizatsiia kontseptu ZEIT / CHAS v avtobiohrafichnomu romani G. Grassa "Tsybulyna pamiaty". [The verbalization of the ZEIT / TIME concept in J. Grass's autobiographical novel "Peeling the Onion"]. *Literatura ta kultura Polissia. Serii: Filolohichni nauky*, 93, 188–199. [in Ukrainian]
3. Egorova, A. V. & Putyatin, I. E. Obrazvremeni v yazy'kovoii konceptual'noi metafore i v izobrazitel'nom iskusstve. [The image of time in the linguistic conceptual metaphor and in the visual arts]. Retrieved from <http://www.chronos.msu.ru/old/.html> [in Russian]
4. Demko, T. (2014). Kontseptosfera poemy Viliama Bleika "Vydinnia dochok Albionu". [The conceptual sphere of William Blake's poem "Visions of the Daughters of Albion". *Inozemna filolohiia*, 127 (1), 249–256. [in Ukrainian]
5. Manakin, V. M. (2012). Mova i mizhkulturna komunikatsiia: navchalnyi posibnyk. [Language and intercultural communication: textbook]. Kyiv: Akademiia. [in Ukrainian]
6. Nalyvaiko, D. S. (2001). Zarubizhna literatura XIX storichchia. Doba romantyzmu. [Foreign Literature of the XIX Century. The Age of Romanticism]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan. [in Ukrainian]
7. Panova, L. G. (2003). «Mir», «prostranstvo», «vremya» v poe'zii Osipa Mandel'shtama. ["World", "space", "time" in the poetry of Osip Mandelstam]. Moskva: Yazy'ki slavyanskoj kul'tury'. [in Russian]
8. Petrenko, L. O. (2019). Kontseptosfera pory roku v poetychnii movi pochatku XXI stolittia. [The concept sphere seasons in the poetic language of the early 21st century]. *Naukovyi zhurnal Lvivskoho derzhavnogo universytetu bezpeky zhyttiediialnosti «Lvivskiy filolohichnyi chasopys»*, 5, 101–107. [in Ukrainian]
9. Fedosova, T. V. (2014). Aktualizatsiia koncepta «vremya» v avtorskoj kartine mira Margaret Etvud. [Actualization of the concept "time" in Margaret Atwood's worldview]. *Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta*, 1 (57), 173–177. [in Russian]
10. Fedorov, F. P. (1988). Romanticheskij xudozhestvenny'j mir: prostranstvo i vremya. [Romantic art world: space and time]. Riga: Zinatne. [in Russian]
11. Chervaneva, V. A. & Artemenko, E. B. (2004). Prostranstvo i vremya v fol'klorno-yazy'kovoii kartine mira: monografiya. [Space and time in the folklore-linguistic picture of the world: monograph]. Voronezh: Voronezhskij gospeduniversitet. [in Russian]
12. Shcherbina, V. E. (2008). Koncept «vremya» vo frazeologii nemeckogo i russkogo yazy'kov: monografiya. [The concept "time" in the phraseology of German and Russian languages: monograph]. Orenburg: GOU OGU. [in Russian]
13. Adams, W. (2006). William Blake's Integral Psychology: Reading Blake and Ken Wilber Together. *The Journal of Transpersonal Psychology*, 38 (1), 55–72.
14. Evans, V. (2004). *The Structure of Time: Language, meaning and temporal cognition*. Amsterdam: Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
15. Levison, M. & Lessard, G. (2014). Time after Time: Representing Time in Literary Texts. Proceeding of the 3rd Workshop on Computational Linguistics for Literature (CLfL) @ EACL. Gothenburg, Sweden.
16. Martin, Th. *Temporality and Literary Theory*. Retrieved from https://www.academia.edu/30685326/Temporality_and_Literary_Theory.
17. Shepley, N. *The worlds of William Blake: the physical and the metaphysical in his poetry to portray the notions of Innocence and Experience*. Retrieved from https://www.academia.edu/27307875/The_worlds_of_William_Blake_the_physical_and_the_metaphysical_in_his_poetry_to_portray_the_notions_of_Innocence_and_Experience.

SOURCES

1. Blake, W. (2012). *Songs of Innocence and Songs of Experience*. London: CRW Publishing Limited.
2. Erdman, D. V. (Ed.) (2008). *The Complete Poetry and Prose of William Blake*. Los Angeles: University of California Press.

PECULIARITIES OF TIME REPRESENTATION IN WILLIAM BLAKE'S INDIVIDUAL WORLDVIEW

Shyrokova Iryna Ivanivna

Post-graduate Student of the English Philology Department

Zaporizhzhya National University

66, Zhukovsky St., Zaporizhzhia, Ukraine

The article deals with the analysis of time representation in the individual worldview of W. Blake who was one of the most famous pre-Romanticism poets in England. Time as a fragment of the worldview is a multidimensional phenomenon, the object of interdisciplinary research, requiring a comprehensive study. There are three models of time – cyclic, linear and spiral. They are universal but certain epoch and literary movement can accentuate some of their features. Moreover, in the literary worldview that reflects some special way of thinking and a creative approach to the reality, the concept TIME is shaped by the individual author's conceptualization as it integrates both the objective understanding of time and the subjective understanding caused by creative imagination. It has been found out that the representation of time in W. Blake's individual worldview is carried out on different linguistic levels: phonetical, morphological, syntactic and lexical. TIME verbalization is realized in two ways: by means of direct appeal to temporal relations and indirectly with the help of various metaphors. W. Blake's representation of time embraces some key features of the collective worldview: the traits characteristic of early Romantics (eternity as higher realm) and found in universal temporal models (segmentation of time, its recurrence, termination, etc.). These features are complemented by author's individual associations in the concept of TIME appealing to various oppositions: 'good – evil', 'innocence – experience', 'life – death'. Lexical and grammatical means of expressing objective modality play an important role in verbalizing the concept TIME. W. Blake's individual treatment of time and other constituents of his complex worldview are embodied with the help of verbal and visual encoding means symbiosis.

Key words: *model of time, conceptualization, individual worldview, polymodal representation, metaphor, opposition.*

УДК 811. 161.135

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-42>

ПРАГМАТИЧНЕ ТРАНСПОНУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Шуляк Ірина Михайлівна

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови

Тернопільського національного педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка

вул. Кривоноса, 2, Тернопіль, Україна

Статтю присвячено дослідженню механізму моделювання мовленнєвого акту з позицій прагматичного транспонування. Мовець для того, щоб трансформувати свою заздалегідь сформовану мовленнєву дію в одиницю, обирає релевантний, найбільш ефективний принцип реалізації висловлення, одним з яких є принцип прагматичного транспонування. З'ясовано, що механізм транспонування ґрунтується на семантичному або функціональному зіставленні мовних одиниць, у результаті якого відбувається переосмислення мовного знака. В основі реалізації мовленнєвого акту є механізм прагматичного транспонування іллокутивної сили в межах одного висловлення. Такий механізм дозволяє мовцю реалізувати такий тип висловлення, який дозволить йому здійснити мовленнєвий вплив на співрозмовника. У статті проілюстровано механізм концепції прагматичного транспонування висловлення, який дозволяє виявити закономірності реалізації мовленнєвих актів й з'ясувати їх типи, а саме: реалізація мовленнєвого акту директив відбувається у результаті транспонування констативного, експресивного й комісивного типу мовленнєвого акту у сферу директива, в якій відбувається заміщення прямої іллокуції іншою непрямою – спонукальною. Поява додаткової іллокуції у висловленні є результатом мисленнєво-мовленнєвої діяльності мовця, комунікативної спрямованості вербальної взаємодії. Екстралінгвальні фактори комунікації виокремлено як основні умови реалізації висловлення, які сприяють правильній інтерпретації додаткової іллокуції мовленнєвого акту.

Отже, комплексний підхід до вивчення мовленнєвих актів з позицій комунікативно-прагматичного аналізу дозволяє виявити їх характерні особливості і визначити їх типи у реалізації мовленнєвого впливу мовця на співрозмовника.

Ключові слова: мовленнєвий акт, іллокутивна сила, іллокуція, непрямий мовленнєвий акт, прагматичне транспонування.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Мовленнєві акти є ефективними засобами передачі інформації у процесі вербальної взаємодії. За своїми формальними ознаками мовленнєвий акт є одиницею одного прагматичного типу, однак в умовах екстралінгвальних факторів у процесі мовної реалізації мовленнєвий акт набуває іллокутивної сили, яка властива іншому типу. Набуття мовленнєвим актом додаткової іллокутивної сили здійснюється для того, щоб мовець зумів ефективно реалізувати власний намір і досягти мовленнєвого впливу на співрозмовника. Такі мовленнєві акти називають непрямыми, а інтерес до їх теоретичного осмислення зростає з кожним роком у представників лінгвістичної науки. Відповідно до цього, актуальним залишається дослідження мовленнєвих актів у процесі розвитку мовознавства як багатовекторного явища, маркованого антропоцентричними, комунікативними і когнітивними рисами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття непрямого мовленнєвого акту є об'єктом дослідження теорії мовленнєвих актів (О. О. Селіванова [7], Дж. Остін [9], Г. Кларк [10], Дж. Серль [11]) і трактується у практиці мово-

знавчих студій з позицій принципів кооперації П. Грайса як порушення максими якості [4]. Поняття непрямого мовленнєвого акту уведено у термінологію лінгвістичної прагматики Дж. Серлем, який трактував його як мовленнєву дію, в якій один іллокутивний акт здійснюється опосередковано, шляхом здійснення іншого [11, 30]. Під час вивчення механізму реалізації непрямого мовленнєвого акту привертає до себе увагу ідея дослідження цього явища як результату прагматичного транспонування (Г. Г. Почепцов [2]). У сучасній лінгвістичній науці поняття «транспонування» (середньолат. *transpositio* – переставлення, від лат. *transponere* – переставляти) трактують як використання однієї форми у функції іншої [5]. Обґрунтовуючи транспонування різних типів у наукових розвідках, слід відзначити, що транспонування ґрунтується на семантичному або функціональному зіставленні мовних одиниць, у результаті якого відбувається переосмислення мовного знака [8, 73].

Мовленнєвий акт за своїми формальними ознаками є одиницею одного типу, однак він може набувати властивостей висловлення іншого типу під час реалізації його мовцем у комунікативному

процесі. Унаслідок транспонування одного мовленнєвого акту в інший тип мовленнєвого акту відбувається прагматичне варіювання – реалізація комунікативної функції висловлення, яка не є для нього первинною з погляду формально-синтаксичної організації, щоб реалізувати необхідний мовцю мовленнєвий вплив на співрозмовника, а також відповідати вимогам сформованої комунікативної ситуації або, навпаки, задавати їй відповідний комунікативно-прагматичний тон [2, 278].

Формулювання мети і завдань статті.

Метою статті є аналіз процесу реалізації непрямих мовленнєвих актів в англomовному художньому дискурсі відповідно до концепції прагматичного транспонування. До завдань, які вирішуються у статті, входить: обґрунтувати теоретичну основу дослідження мовленнєвих актів, розкрити основні положення концепції прагматичного транспонування й установити типи мовленнєвих актів в англomовному художньому дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Механізм утворення непрямих мовленнєвих актів полягає у «транспонуванні висловлення у невласливу йому сферу вживання», у якій відбувається заміщення однієї комунікативної мети іншою у межах акту спілкування, що функціонує у рамках процесу комунікації [2]. Здатність непрямого висловлення до прагматичного варіювання виявляється в його можливості реалізувати декілька іллокуцій [7, 73]. Такий процес реалізації непрямого мовленнєвого акту вимагає від мовця креативної вправності та збагачення мовної уяви, адже, за словами Ш. Баллі, мовні знаки, замкнуті у своїх основних категоріях, служили б надзвичайно обмеженим джерелом засобів для задоволення численних потреб мовлення. Завдяки міжкатегорійним замінам думка звільняється, а форма вираження збагачується й набуває різних відтінків [1, 143].

У світлі концепції прагматичного транспонування непрямий мовленнєвий акт розуміємо такий мовленнєвий акт, у якому відбувається поєднання двох іллокуцій, одна з яких є первинною з точки зору її організації та зафіксованою в його формально-синтаксичній структурі, а друга – домінує й визначає прагматичну спрямованість непрямого висловлення [7, 74]. Власне кажучи, відбувається нейтралізація прямої іллокуції, а процес нашарування на неї додаткової непрямої іллокуції спостерігаємо у сформованій комунікативній ситуації під час вербальної взаємодії комунікантів [3, 70]. Критерієм розмежування типів непрямих висловлень є ідентифікація іллокутивної сили у їх складі, яка виражена опосередковано. Її можливо визначити унаслідок аналізу сформованої комунікативної ситуації, у якій реалізовано непрямий мовленнєвий акт. Таке трактування непрямого мовленнєвого акту дає змогу виявити тип непрямого висловлення у випадку визначення сфери транспонування іллокуцій одного мовленнєвого акту в інший.

Джерелом прагматичного транспонування є вибір мовцем способу вираження своїх думок і дій, який є внутрішньо або зовнішньо вмотивований. У вербальній взаємодії заміна («перестановка») однієї іллокуції іншою у непрямому мовленнєвому акті пов'язана зі різницею у силі мовленнєвого впливу, який спрямований на співрозмовника. Тобто, прямо виражена іллокуція мовленнєвого акту не реалізовує необхідний їй бажаний для мовця мовленнєвий вплив на співрозмовника. Вона здійснює слабшу (у першому випадку) або сильнішу мовленнєву дію (у другому випадку) порівняно зі дією (силою), що виражається у випадку із непрямим вираженою іллокуцією [2, 282].

Ілюстрацією випадків різного співвідношення іллокуцій того чи іншого мовленнєвого акту можуть служити відношення директива й констатива. Адже непрямий мовленнєвий акт директив, як мовне спонування до дії, є сильнішим засобом, ніж мовленнєвий акт констатив, у реалізації мовленнєвого впливу на співрозмовника. Однак, у такому сильному мовленнєвому впливі за певних умов спілкування може полягати і його «слабкість». Побойуючись, що прямий МА директив може негативно, у силу його наказової форми, сприйматися співрозмовником, то, той, хто говорить може віддати перевагу більш м'якій формі спонування у вигляді [7, 75], наприклад, мовленнєвий акт констатив:

"Then Stan Parker knew by his mother's shoulders and the gristle in her neck that she would die soon. "When the country opens up the land will perhaps be worth a little" (+> Don't sell the father's land). She began to talk of money ...

"And there's that land that was your father's, in the hills back from here." said his mother once. I don't just know the name. I don't think it ever had one, people always called it Parker's when they spoke. Well, there is this land. Your father did not think of it. The land was always uncleared. Scrubby, he said. Though the soil is good in patches. The railway is a wonderful invention, and, of course, assistance to the landowner. So keep this property, Stan, she said, it's safe." (13, 75).

Наведений приклад ілюструє прагматичне транспонування мовленнєвого акту констатив у непрямий мовленнєвий акт директив. З погляду формально-синтаксичної організації й змістово-інтенціонального аналізу мовленнєвий акт є констативом, який має на меті проінформувати про цінність землі в Австралії. Прямі іллокуції висловлення стає другорядною у випадку появи непрямої – спонукати сина не продавати частину землі.

Наведений нижче приклад ілюструє прагматичне транспонування мовленнєвого акту комісив у мовленнєвий акт директив:

"The doctor frowned. "Captain Lovell sends his compliments", Lieutenant Cunningham delivered the message with a formal earnestness not unmixed with personal goodwill, "and is looking forward to

hearing your own account of your adventures as soon your health is fully restored. I shall see to that," he assured her.

Mrs Roxburgh could not envisage it; she cowered. "Surely we might be attacked by blacks – or worse, escaped prisoners?"

The lieutenant was amused. "You'll have a military escort (+> Don't be afraid of going with us. You need to tell us the truth)."

Well, it's not sprung! But the best we can provide" (12, 342).

Висловлення 'You'll have a military escort' ілюструє реалізацію прямої іллокуції – зобов'язання надати охорону під час подорожі. Мовленнєвий акт також непрямо виражає настійливу вимогу до жінки поїхати з ним та описати правоохоронним органам своє життя у полоні аборигенів. Пряма іллокуція вступає у конфлікт із іллокуцією, яка нав'язується конситуацією мовлення: вимогу перевезти колишню полонену. У виокремленому мовленнєвому акті спостерігаємо транспонування іллокуцій, що визначають тип висловлення – непрямий мовленнєвий акт директив.

Наступний приклад ілюструє прагматичне транспонування мовленнєвого акту експресив у мовленнєвий акт директив:

"The evening Stan Parker broke the washstand was the evening of a dance in a hall to raise church funds. Such an act on such an occasion should have shaken Stan ... he wished he had not come.

"This is the first ball I have ever been to," said the girl.

"But all these people," he said, "breathing in the one room" (+> Let's go out there).

He followed her out of the room, his back obscuring her departure for those who watched" (13, 19).

Висловлення Стена Паркера 'But all these people breathing in the one room' реалізує дві іллокуції персонажа. Пряма іллокуція мовця – негативно оцінити присутність великого натовпу у залі. У сформованій комунікативній ситуації така іллокуція зберігається, але не актуалізується. Невдоволення перебуванням на світському балу непрямо реалізує директивну іллокуцію – прохання. Чоловік має на меті спонукати дівчину

вийти з кімнати. Отже, у мовленнєвому спостережимо опозицію експресивної іллокуції висловлення до непрямо вираженої директивної іллокуції, транспонуючи висловлення у непрямий мовленнєвий акт директив.

Унаслідок прагматичного транспонування спостережимо іллокутивну неоднозначність непрямого мовленнєвого акту. Іллокуція непрямого мовленнєвого акту, що прямо експлікується мовними одиницями, вступає у конфлікт із контекстом та сформованою комунікативною ситуацією. Такий «навмисний конфлікт служить сигналом для того, щоб осмислити співвідношення прямого іллокутивного компонента й того, що нав'язується конситуацією мовлення» [6, 147]. Екстралінгвальні фактори комунікації сприяють появі непрямо вираженої іллокуції висловлення, і, водночас, усувають іллокутивну неоднозначність, вказуючи на нейтралізацію базисної іллокуції непрямого висловлення. Відповідно до цього, пропонується взяти до уваги контекст, у якому висловлення вжите, адже контекстуальна інформація визначає прагматичну спрямованість непрямого висловлення [2, 280].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, основні положення концепції прагматичного транспонування стають методологічним підґрунтям для аналізу механізму реалізації непрямих мовленнєвих актів. Сукупність наукових поглядів розкривають принцип реалізації непрямого висловлення та його суть, дозволяють продемонструвати транспонування однієї іллокуції іншою у межах одного акту комунікації, що зумовлює їх розмежування за іллокутивним типом. Дослідження механізму реалізації непрямих мовленнєвих актів у рамках прагматичного транспонування уможлиблює визначення іллокутивної сили, яку мовець прагне реалізувати у непрямому висловленні й очікує на нього реакцію від співрозмовника. З огляду основних тверджень вищезазначеної концепції перспективою подальших досліджень є урахування антропоцентричного і контекстуального факторів комунікативного процесу для усунення неоднозначності мовленнєвих актів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. М.: Изд-во иностранной литературы, 1955. 416 с.
2. Иванова И. П., Бурлакова В. В., Почепцов Г. Г. Теоретическая грамматика современного английского языка: учебник. М.: Высш. школа, 1981. 285 с.
3. Гладуш Н. Ф. Прагматичні аспекти висловлення і дискурсу. К.: Вид. центр КНЛУ, 2005. 200 с.
4. Грайс Г. П. Логика и речевое общение. Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 16: Лингвистическая прагматика. М.: «Прогресс», 1985. С. 217-237.
5. Краткий словарь когнитивных терминов. М.: МГУ, 1996. 243 с.
6. Приходько Г. І. Оцінка і комунікація: посіб. для студентів та аспірантів. Вінниця: Нова Книга, 2013. 168 с.
7. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
8. Шуляк І. М. Непрямі мовленнєві акти у романах Патріка Вайта: лінгвостилістичний та функціонально-прагматичний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04; Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2018. 267 с.
9. Austin J. How to do things with words. Oxford: Oxford University Press, 1962. 166 p.
10. Clark H. Using Language. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. 446 p.

11. Searle J. *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979. 204 p.
12. White P. Voss. New York: Penguin Books, 1980. 448 p.
13. White P. *The Tree of Man*. London: Vintage Books, 1994. 480 p.

REFERENCES

1. Austin J. (1962). *How to do things with words*. Oxford: Oxford University Press. 166 p. [in English].
2. Balli Sh. (1955). *Obshchaia lingvistika i voprosy frantsuzkogo yazyka* [General Linguistics and the Issues of French Language]. M. Inostrannaia Literatura. [in Russian].
3. Clark H. (1996). *Using Language*. Cambridge: Cambridge University Press. 446 p. [in English].
4. Grajs, G. P. (1985). *Logika i rechevoe obshchenie. Novoe v zarubezhnoj lingvistike* [Logics and Conversation. New in Foreign Linguistics]. M. : "Progress" [in Russian].
5. Hladush N. V. (2005). *Pragmatichni aspekty vuslovlennia i dyskursu* [Pragmatic aspect of utterance and discourse]. K. Vydav. centr KNLU. [in Ukraine].
6. Ivanova I.P., Burkakova V. V., Pocheptsov G. G. (1981). *Teoreticheskaia grammatika sovremennogo anglijskogo yazyka* [Theoretical Grammar of Modern English Language]. M. Vuscha Shkola. [in Russian].
7. *Kratkiy slovar kognitivnykh terminov*. (1996). [Concise Dictionary of Cognitive Terms]. Moscow: MGU [in Russian].
8. Prihodko, G.I. (2016). *Katehoriia otsinky v konteksti zminy lnhvistychnykh paradyhm*. [The category of evaluation in the context of the change of linguistic paradigms]. Zaporizhzhia: Kruhozir [in Ukrainian].
9. Selivanova, O.O. (2008). *Suchasna lingvistuka: napraymu ta problemu*. [Modern Linguistics: directions and problems]. Poltava: Dovkillya-K. [in Ukrainian].
10. Searle J. *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979. 204 p. [in English].
11. Shuliak I. M. (2018). *Nepriami movlennievi akty u romanah Patrika Waita: lingvostylistychnyi ta phunktsionalno-pragmatychnyi aspekty* [Indirect speech acts in Patrick White's novels: linguostylistic and functional-pragmatic aspects]. *dys. ... cand. philol. nauk: 10.02.04*. Kherson. [in Ukraine].
12. White P. (1980) Voss. New York: Penguin Books. 448 p. [in English].
13. White P. (1994) *The Tree of Man*. London: Vintage Books. 480 p. [in English].

PRAGMATIC TRANSPOSITION OF SPEECH ACTS IN ENGLISH DISCOURSE

Shuliak Iryna Mykhailivna

Candidate of Philological Sciences,

Lecturer at the Department of English Philology

and Methods of English Teaching

Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University

Str. Kryvonosa, 2, Ternopil, Ukraine

The article is devoted to the consideration of issues related to the study of the mechanism of speech act realisation from the point of view of pragmatic transposition. In interaction the speaker chooses the most relevant and effective principle of verbal expression of his/her own actions. One of the most efficient way of utterance realization is the principle of pragmatic transposition. It has been found out that the transposition principle is based on a semantic or functional juxtaposition of linguistic units, which leads to reinterpretation of the linguistic unit. The mechanism of pragmatic transposition of illocutionary power within a single utterance causes the speech act revealing in verbal interaction. This mechanism allows the speaker to implement a type of expression that will allow him or her to realize a speech influence on the interlocutor. The article illustrates the mechanism of the pragmatic transposition of utterances. The pragmatic transposition of utterances allows to identify the reasons of speech acts implementation and to identify their types. The implementation of directives speech act occurs as a result of transposition of a constatives or comissive type of speech act into the scope of the directive. The appearance of additional illocution in utterance is the result of the speaker's speech activity and the communicative reasons of verbal interaction. Extralinguistic factors of communication are singled out as the basic conditions for the realization of the utterance. Extralinguistic factors influence the correct interpretation of the additional illocution of the speech act.

Thus, a comprehensive approach to the study of speech acts from the point of communicative-pragmatic analysis allows to identify their features and determine their types in the realization of the speaker's speech effects on the interlocutor.

Key words: *speech act, illocutionary power, illocution, indirect speech act, pragmatic transposition.*

Шановні колеги!

ЛЬВІВСЬКИЙ ФІЛОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС
запрошує до публікації докторів наук, кандидатів наук
та молодих науковців (студентів, аспірантів, здобувачів)

*Просимо підтримати нове видання
та зробити свій внесок у розвиток наукової думки!*

**Редакція журналу здійснює внутрішнє рецензування статті,
після проходження якого автори отримують підтвердження на електронну пошту
про прийняття статті до публікації**

Вимоги до оформлення публікацій

Рукопис подавати у форматі *.doc (MSWord): гарнітура Times New Roman, кегль 14, міжрядковий інтервал 1,5, береги ліворуч, зверху, внизу – 2,5 см, праворуч – 1 см. Відступ абзацу – 1,25 см. Чітко диференціювати тире (–) та дефіс (-).

Структура статті:

1. Ліворуч вказується УДК.
2. Ім'я, прізвище, по батькові, інформація про автора(ів) (науковий ступінь, вчене звання, посада, назва та адреса організації, в якій працює(ють) автор(и)) мовою статті. Максимальна кількість авторів у статті – три особи.

3. Назва статті. Має містити не більше 10 слів та розкривати сутність проблеми.

4. Резюме (від 250 до 300 слів) та ключові слова мовою статті (5-10 слів).

5. Статті повинні мати такі необхідні елементи (виділені напівжирним у тексті статті):

1) постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності;

2) аналіз останніх досліджень і публікацій;

3) формулювання мети і завдань статті;

4) виклад основного матеріалу дослідження;

5) висновки та перспективи подальших досліджень.

6. Список літератури, оформлений з урахуванням розробленого в 2015 році Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Наводиться в алфавітному порядку. У статті мають бути посилання на іншомовні джерела (не менше 25% від загальної кількості посилань). Джерела ілюстративного матеріалу нумерувати окремо.

7. References. Оформлюється відповідно до стандарту APA (APA Style Reference Citations). Автор (трансліт), назва статті (трансліт), назва статті (в квадратних дужках переклад на англійську мову), назва джерела (трансліт), вихідні дані з позначеннями на англійській мові. Наприклад:

Bilodid, I. K. (Ed.). (1970). Slovnyk ukraïnskoï movy: v 11 tt. [The Ukrainian language dictionary]. Kyiv: Nauk. Dumka [in Ukrainian].

8. Ім'я, прізвище, по батькові, інформація про автора(ів) (науковий ступінь, вчене звання, посада, назва та адреса організації, в якій працює(ють) автор(и)) українською чи англійською мовою (відмінною від мови статті).

9. Назва статті українською чи англійською мовою (відмінною від мови статті).

10. Резюме (від 250 до 300 слів) та ключові слова українською (якщо стаття англійською) чи англійською мовою (якщо стаття іншими мовами) (5-10 слів).

Транслітерація імен та прізвищ здійснюється відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» від 27 січня 2010 р. № 55. Переклад засобами онлайн-сервісів є неприпустимим.

Транслітерація з російської мови здійснюється відповідно до ГОСТ 7.79-2000. Система стандартів по інформації, бібліотечному и издательському делу. Правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом.

Для виділення цитати в тексті слід користуватись такими лапками: «повсюдне домінування Інтернет ресурсів» [2, 444]... (у тексті українською чи російською мовами) і такими лапками “neologisms” (у тексті іноземною мовою). Покликання на теоретичні джерела подавати в тексті згідно з переліком літератури у квадратних дужках так:

1) одне джерело [2, 444–445];

2) два і більше джерела [4, 154; 6, 768];

3) джерело без наведеної сторінки [2].

Посилання на джерела ілюстративного матеріалу подавати в круглих дужках: (8, 15).

Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми тощо) нумерувати в межах статті і супроводжувати підписом під ними (наприклад, Рис. 1. Базові категорії наративних речень). Таблиці теж нумерувати в межах статті і супроводжувати назвою, розміщеною над таблицею по центру.

Приклади ілюстративного матеріалу виділяти лапками і курсивом. Приклади, що містять більше, ніж одне речення, розміщувати з окремого абзацу із відступом 15 мм від лівого берега.

Обсяг публікацій: 10-12 сторінок.

Довідка про автора

1. Прізвище, ім'я, по батькові автора(-ів);	3. Місце роботи або навчання, науковий ступінь,
2. Відомості про наукового керівника надаються у разі відсутності наукового ступеня;	вчене звання, посада;
	4. Контактний телефон;
	5. E-mail;
	6. Поштова адреса.

Приклад оформлення статті

УДК 811.111:801.8: 82.09:81'322.5

ГРАФІЧНА ФОРМА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ГРАФІЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Білецька Олена Василівна

*кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри практики англійської мови
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Україна*

Резюме від 250 до 300 слів.

Ключові слова: форма, зміст, графічна лінгвістика, візуалізація, нова графічна форма, постмодерністський художній текст, традиційний художній текст.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Стрімке поширення нових цифрових, електронних та комп'ютерних технологій, зокрема «повсюдне домінування Інтернет ресурсів» [2, 444]...

ЛІТЕРАТУРА

1. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

REFERENCES

1. Busel, V.T. (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Kyiv, Irpin: Perun [in Ukrainian]

GRAPHIC FORM OF POSTMODERN TEXT THROUGH THE PRISM OF GRAPHIC LINGUISTICS

Biletska Olena Vasilivna

*Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of English Practice,
Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko
Str. Ivan Franko, 24, Drohobych, Ukraine*

Резюме англійською мовою від 250 до 300 слів.

Key words: form, content, graphic linguistics, visualization, new graphic form, postmodern text, traditional text.

Сподіваємось на плідну співпрацю!

З повагою

Редакція журналу «Львівський філологічний часопис»

вулиця Клепарівська, 35, Львів, 79000

Телефон: 096 632 27 39

E-mail: editor@philologyjournal.lviv.ua

Електронна сторінка: <http://www.philologyjournal.lviv.ua>

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

**ЛЬВІВСЬКИЙ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС**

№ 6 2019

Макетування та верстка
Світлана Калабухова

Здано до набору 02.12.2019 р. Підписано до друку 24.12.2019 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 29,29
Замов. № 0220/39. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Телефон +38 (0552) 39 95 80, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.